101002

GVLIELMI BVDÆI, Conſiliarii Regii libellorúmque magiſtri in Prætorio, Forenſia.

LVTETIAE.
Ex officina Roberti Stephani typographi Regii.
M. D. XLIIII.
Cum priuilegio Regis.

ROBERTVS STEPHANVS LIBRARIVS
Regius Lectori S. D.

GVLIELMVS Budæus homo omniũ quos noſtra tulit ætas,& doctiſſimus,& de literis optime meritus,paulo ante quàm è vita excederet, cũ ſua ſponte,tum amicorũ etiam qui hoc ab illo deſiderari dicerent,hortatu opus inſtituerat ſane vtiliſſimum, quo omnia quæ in foro ac iudiciis corruptiſſimo pragmaticorum ſermone ſignificari quoquo modo ſolent,puris & latinis verbis exprimi poſſent. Id opus etſi prope iam ad exitum perductum, imperfectum, ſubita vi morbi oppreſſus, cum reliquiſſet, vt nec quam abſoluto inſcriptionem vellet eſſe, ſatis animo conſtituiſſet: Budæi adoleſcentes egregia illi quidem in Remp. voluntate, ſed non minore erga patrem pietate,veriti ne quid de eius fama diminueretur,ſi liber ab ipſo inſtitutus,nec ſuprema perpolitus manu,in publicum exiret:diu ſuppreſſerunt, in eóque perſeuerarunt, paternis amicis crebro vt emitteretur flagitantibus, exorari vt ſe poſſe plane negarent. Ad extremum cũ ſuper cæteras cauſas,quas illi quare librum edi oporteret,afferebant,etiam periculum proponeretur,ne iis qui librum per cauſam inſpiciendi acceptum raptim, & vt ſe re properando fit, perperam deſcripſiſſent, ſurreptum, quidam mendoſiſſime ſuo nomine ederent, qua re & ſtudioſis damnum daretur, & Budæo, ipſiſque adeo,quorum paternæ opes interuerterentur,iniuria fieret:aliquando tandem ceſſerunt, & petentibus veniam dederunt: nobiſque librum ea lege permiſerunt,vt auctoribus adhibitis hominibus doctiſſimis, quibus & mens & manus patris non ignota eſſet(neque enim quiuis ex Budæi chirographo inoffenſe legat, quod is ſuam quãdam nonnihil à vulgari differentem ſcribendi rationem teneret)deſcriptum,& cum exemplari diligentiſſime collatum, noſtris formis exprimeremus. Quod ſane ipſum quanta potuimus fide ac diligentia præſtitimus. Habes igitur ſtudioſe Lector,opus ſane egregium, & licet auctori poſthumum, nullo tamen minus vtile eorum, quæ multa atque vtiliſſima Budæus ipſe in vita edidit. Nihil enim in hac forenſi vita cogitari propemodum poteſt, cuius latine pronuntiandi non multos hic habeas & varios modos:vt tantæ latini ſermonis opes nõ niſi à Budæo, id eſt ab homine copioſiſſimo, cuius omne ſtudiũ in eo ſemper verſatũ ſit, vt Linguæ vtriuſque facultates quàmampliſſimas ad quãque rem commodiſſime verbis explicandam haberet, congeri & parari potuerint. Huc accedit, quòd quicquid fere moribus inſtitutiſque noſtris continetur,hoc in libro quaſi tabula quadam Apellea, non tenuiter adumbratum, ſed omnibus Latinæ linguæ coloribus expreſſum cernere & intueri liceat: vt ſiquis rationem noſſe velit, quam in iure dicẽdo aut aliàs decernendo, cum minorum magiſtratuum ſubſellia, tum ipſa curiarum ſupremarũ, quæ Parlamenta vocamus, tribunalia ſequuntur, is omnem hic promptam & expoſitam habeat. Nec minore interim libertate ac ſtomacho, ſiqua aut ex temporum conditione,aut ex hominum culpa vitia inoleuerunt, qualia

multa accidere vbique neceſſe eſt, vt ſunt res humanæ in deteriora fere pronæ & procliues: ea proponit, & pro rei cuiuſque grauitate inſectatur, eo quidem mea ſententia conſilio, vt ſiquando à principibus viris, quorum ad res vel conſtituendas vel corrigendas plurimum auctoritas valet, ea forte qualia proponuntur cognoſci contigerit, ab illis remedia quærātur. Quo in genere ſcio à nonnullis ſæpe eſſe profectum. Iam vero ſiquos reprehēdendos putat, quorum aliquæ extent in Remp. inſigniores iniuriæ, etſi illos ita deſcribit, vt à peritis rerum ignorari non poſſit qui ſint qui deſignentur, eorū tamen nominibus parcit. contrà autem, quos ob virtutem laude dignos arbitratur, eos nominatim appellans, meritis maxima cum æquitate laudibus afficit: vt ita & à vitiis improbos, ſiqui forte ſint generoſiores, qui verborum contumelia moueantur, deterreat, & ad laudem ac decus bonos extimulet. Sed de libro, quem tute ſtatim cuiuſmodi ſit, noſſe poſſis, nimis multa. Tu igitur optime Lector eo fruere, & Budæo mortuo, cuius viui ſtudium nunquam in publicis promouendis cōſtudiis ĉquieuit, gratiam habeto. Nos autem non ita multo poſt, eiuſdem Commentarios linguæ Græcæ plus tertia parte auctos, & multis locis correctos ac meliores factos, tibi dabimus. Vale. Pariſiis, AN. M.D.XLIIII. XVII. Calend. Nouemb.

ERRATA SIC CORRIGITO.

Facie	Verſu		Facie	Verſu	
7	cuſtodiæ	intra pomœria carcere	45	iuriſconſulto	ſine appel.
9	tore	*διαιτητὰς*	46	circumſcripſſet	circumſcripſiſſet.
10	inſaniam	infamiam.	50	ſanctioribus	ſanctionibus
10	vadimonium	Octauium, patrem	58	cauſam	inſiciante
11	ſtis	Index	58	tam priuatorum	reuerendæ
12	dex	indicium	61	Sic	diſcere
18	ctores	heteriarchæ	65	rum	quam verbo
20	ſtitiæ	neglectim	65	non vt	Cail
21	ficio	in Orboniam	74	Frangere	indicem
22	Teſtimonia	collidentia	85	Auferre	Auferre, verbum
26	Proferre	indicem	88	rinxit	ſtrinxit,
27	Eximere	numero, Citra	90	ſibus	iuſtitii
30	vt contra	morem	100	pſit.	*ἀναγορεύων*
35	Contrà	Contra	100	*τοῖς*	*ἁμάξει ὅτι*
36	micorum	prehenſationibus	106	dem	Sympoſiacon.
40	Circulares	commentationes	118	ta exequantur	exæquantium.
41	Ob quædam	iuſſi	153	paſci	qui idem
41	dictis	comites, ſine diſtinctione.	163	Traductio	crimine
42	tum	iterum	163	deſdendus	deſpondendus
44	Rem præſentem	Veutam	166	rex	charitatis

Gulielmi Budæi, Conſiliarii Regii, libellorúmque magiſtri in Prætorio, Forenſia.

CARDINEM cauſæ in aliquo ponere aut conſtituere. Vtroque enim Quintilianus vtitur. Eſt autem Cardo cauſæ, ipſius cauſæ firmamẽtum.

Quæ ſingula non iuuant, vniuerſa proſunt.

Imperium inhibere, exercere actum iuſtitiæ.

Dirimere controuerſiam, eſt finem imponere controuerſiæ, quod Vacuare vernacula lingua vocat. Cicero 3. Officiorum, Quo magis reprehendendos Calliphonem & Dinomachum iudico, qui ſe cõtrouerſiam dirempturos putauerunt, ſi honeſtatem cum voluptate, tanquam hominem cum pecude copulauiſſent. Sic dirimere litem. Vlpia. Poſſunt tẽpora, intra quæ quis litem dirimere iuſſus eſt, prorogari. Sic acies & iras Sabinæ dirimunt inter ſoceros & generos. Dirimere ſententias eorũ qui in lite iudicanda affuerunt, eſt Numerare & componere inter ſe ſententias eodem pertinentes, & numerum numero comparare, & ſi opus ſit, diuidere. Hoc eſt, ſi tertia ſit pars ſententiarũ numero minima, quæ ad alterutrã propius accedere videatur. Vulgo ad concordiã redigere opiniones vocant, & ſummam colligere. Vt Dirimere ſuffragia. Varro libr. 3. de re Ruſt. Vis (inquit) dum dirimentur ſuffragia, villicæ vtamur vmbra? Id eſt, dum ex ſummis ſuffragiorum collectis, cõſtituetur quis plurima puncta tulerit. In vetuſtioribus tamen codicibus legitur diribere. De iure autẽ diuidendarum ſentẽtiarum: in Annotationibus in Pandectas plenè diximus ex epiſtola quadam Plinii oratoris.

Ire ad inquirendum de re controuerſa, & Inquirere, Faire l'enqueſte. & Inquiſitor, qui inquiſiuit.

Interceſſioni parere, Surſeoir l'exploict. Et interceſſionis edendæ cauſa diem dicere, Aſſigner iour pour dire.

Iuſta tibi poſſeſſione decedo. Id eſt, facio te poſſeſſorem.

Comitiũ, vulgo Caſtelletum vocatur Pariſiis, & quocũque nomine alibi forũ iudiciale vocetur. Comitiales cauſidici & cognitores du Chaſtelet. & Formula comitialis.

Expoſitiones cauſarum ſinuoſe, & alte repetitæ, Longs plaidoyers. Et Actiones cauſidicorum compẽdioſæ, & rectà ad ſummã quæſtionem progrediẽtes.

Altercãdi vices legitimæ ad tertias nõ producũtur. Id eſt, nõ triplicare licet.

Falſi poſtulare inſtrumentum, Maintenir faulx. Et inſtrumentum falſi compertum & conuictum.

Stati dies dilationum,vt ad octauum,aut ad x v,aut vlteriorem.

Re quæſita & tenuntiata, dies reo delato dicitur,aut hominis comprehenſio decerni ſolet.

Res quæſita ſuſpicioſa quidem,ſed reum delatum non perimere viſa eſt. Celui contre lequel on a informé,ne ſen eſt pas ttouué chatgé.

Expetere mulctam honorariam cum rei perſecutoria,Amende honorable, & prouffitable. Vel litē ſimul æſtimare reo,& honorariam pœnam expoſcere. Litem æſtimare iniuriæ vel contumeliæ ſarciendæ & pecuniæ.

Interrogata reſponſa,dictáque teſtiū.Id eſt,quid quóque modo interrogati, pro teſtimonio dixerunt. Cic.pro Sylla, Cōſtitui Senatotes qui omnia interrogata,reſponſa,dictáque teſtium perſcriberent.

Mācipium & Nexum à Cicerone diſtinguuntut ab vſu & fructu. Id eſt,Proprietas & Dominium.

Cōmentarii ſcribarū, ſiue Commētarius.Id eſt Regiſtta, quæ regeſta Latinè dici poſſunt.

Cognoſcere chirographum ſuum vel manum,vulgò Recognoſcere dicitur. Cic. in Catil.Cognouit & ſignum Sratilius,& manum ſuam.

In cuſtodiam tradere,In carcerem mittere.

Nexu venditor vel auctor obligatus. Id eſt, qui ad euictionē præſtandam tenetut.Cic.pro Murena,In iis rebus repetēdis, quæ mancipi ſunt,is periculum iudicii præſtare debet,qui ſe nexu obligauit. Quæ ſint autem Res mancipi, & Mancipio dare,nos ſatis in Annotationibus in Pandectas explicauimus.

Ad iudicē vel iudices querimoniā deferre, Eſt inquirendæ tei delatæ veniam poſtulare atque auctoritatem. Hoc eſt,vr vernaculè dicūt, Commiſſionem ad informandum..

Rei ad curiā delatæ quæſtio curiæ decreto conſtituta, atque animaduetſio. Id eſt,quòd informatione facta in criminoſos,eiúſque maleficii affines procederetur,vt legibus mòribúſque conuenit.

Renuntiatio inquiſitoris,Proceſſus verbalis appellatut.

Libellis frequentibus litigantes poſtulant,vt ſuæ cauſæ cutia det opetam. Id eſt,flagitant audientiā. Libello porrecto curia ita ſubſcribendum cēſuit. Qua de re præfectus aut iudex alius cognouiſſet,arq; eiuſce rei apud acta inſtrumentum prolatum eſſet plenum & abſolutum, vel ita penes ſe inſtrumentum haberet,vt de cauſa liquere poſſet, eam vt rem cognoſceret primo quoque tempore,& iudicaret,darétque operam ne litigatori cauſam daret iterum curiæ eā ob rem ſupplicandi.Vulgo dicūt,Fiat præceprum iudici vt intra duos menſes, aut intra ſeſquimenſem cauſam iudicet.

Cicero in Verrem,Poſtulat vt in eam rē iudices dētur ex iis ciuitatibus,quæ in id forum cōuenirent. Nunc dicunt, Vt dētur commiſſarii intra Bailliuiatū, aut intra reſortitum.

Quærere rem,eſt quod noſtri dicunt,Procedere extra ordinē. Et eo die res quæſita nō eſt.Id eſt,curia criminali proceſſui operā nullā dedit. Cic.in Verrē, Non dubitabat Minutius,quin iſte,quoniam cōſilium dimiſiſſet,illam rem illo die quæſitutns non eſſet,cum repēte iubet dicere. Idem alibi, Dimiſit eo tē-

pore quæſtionem. Id eſt, eo tempore curia ſurrexit.

Vadimoniũ quoduis promittere non recuſo, Cedo quemuis arbitrum, aut iudicem. Id eſt, do tibi iudicis vel iudicum optionem, huius rei iudicandæ vel arbitrandæ cauſa.

Teſtes dicere dicũtur, & Teſtimonium dicere, & Pro teſtimonio dicere. Cic. in Verrẽ, Cui comperẽdinato, quũ tam multi teſtes dixiſſent, quicquam illorũ veniret in mentem. Idem pro Quintio, Dicẽt hi quoque teſtimonium. Idem, Qui audiuiſſent quæ in iſtum teſtimonia eſſent dicta. Idem in Verrẽ, Qui pro teſtimonio dixit, te, cum thuribulum inſpiciendum popoſciſſes, auulſo emblemate, remiſiſſe. Nunc, Deponere abſurde dicunt verbo iuris interpretum.

Appellator, eſt improbus prouocator. Cic. in Verrẽ, Nihil ægrius factum eſt multo labore meo, quàm vt manus ab illo appellatore abſtinerentur.

Cedere prouocationi, vulgo Deferre appellationi dicirur. Liu. lib. 8. ab Vrbe, Videro, ceſſurúſne prouocationi ſis, cui rex Romanus Tullus Hoſtilius ceſſit.

Nomen abſentis tribus præconiis forẽſibus inclamatũ. Nunc, Ter contra eũ defectus datus: poſt quæ, quarto peremptorio opus eſt. Vel ſic, Quartum & vltimum iudiciali præconio inclamarus. Nunc, Appellatus pro vlrimo defectu.

Indicta cauſa damnati rei, ii ſunt qui ad diem dictam primũ non affuerunt: aut qui ſatiſdato ampliati, ad diem vadimonii non occurrerunt: aut ſuæ ipſorũ cuſtodiæ crediti, & intra pomœria, carcere circunſcripto, iniuſſu abierũt. Nũc, Qui vrbem carceris loco habebant.

Palàm in auditorio poſtulationẽ expromere iuſſus inter agendam cauſam. Nunc, Faciat requeſtam litigando.

Altercationum vices commiſſæ, vel Cauſarum actiones commiſſæ. Nunc, Inchoata placitamenta dicunt.

Iuriſdictionis fundamẽta ſubducere dici poteſt, qui iudicem ſuũ eſſe negat. Id eſt, allegar incompetentiam.

In cauſis agendis lõgius excurrere, vel Altius rẽ repetere quàm res ipſa expoſcat, Diem & horã eximere dici poteſt, atque eam ob rem à præſide reprehendi. Nunc, Materiam abducere in erraticam enarrationem vocant.

Oſcitans ac dormitãs cauſæ actio aut altercatio, eſt quæ cauſæ firmamenta & argumenta non exactè explicat & proſequitur. Quod idem de iuriſdictione dici poteſt, quæ quædam non prætermirtenda prætcrir, aut in ordinãda lite, aut in ſententia pronuntianda.

Lis aut cauſa incondita, aut hiulca dici poteſt, aut præpoſtera, quæ nec rectè, nec ordine conſtituta eſt & inſtructa.

Damnatus reus in orbe numellato, medio foro ter circũactus, & cautere liliato inuſtus. Nunc, Verſatum in pillorio, & ſtigmare notatum dicunt.

Aure, vel auribus minuere, & Auribus minuti, qui vulgò Exauriti dicũtur, vel Exauriculati potius. hi & Mutili, & Maſtigiæ, & Verberones, & Facinoroſi dicuntur, & Exilio mulctati.

Capite minuti, qui Decapitati dicuntur.

In quaternum nundinum auctiones promulgare. Nunc, Publicare per quatuor denas quaternas. Poteſt & Quaterno trinundino indicere dici.

Pactorum, & contractuum, ac conuentorum perſcriptiones. Nunc, Minutæ & proiecta vocantur: & Perſcriptores pactorum. Verba ſunt Ciceronis.

Reus ad cauſam dicẽdam, obiectáque crimina diluenda, cõmuni iure admiſſus. Nunc, Ad litem ordinariã admiſſus, vel Ad ſui iuſticam defenſionem.

Litigatores vltro citróque ea quæ ad coniecturam pertinent, ſcribendo, ſcriptitandi viciſſitudine conſtituerunt, probandáque probauerunt. Nunc, Partes facta ſua collegerunt. Vel ſic, Et quæ in facti diſceptatione erant, inter ſe conſtituerunt.

Interdum huiuſmodi iudicis interfatio exiſtit, poſt litis inſpectionem, & ita pronuntiatur, Antequam diffinitiuam ſententiam dicere aggrediamur: ex iis quæ in medium prolata ſunt, quædam facti diſceptationes excipientur, quæ vtrinque probabuntur, ſi ita partibus viſum fuerit.

Circunducere edictum cauſæ peremptorium, vel Inducere commeatum ab eremodicio datum. Nunc, Purgare defectum & congedium, vel Diſpungere, & pro nihilo ducere abeundi veniam.

Apponere ſibi petitorem vel defenſorem, eſt colluſorem aduerſarium quærere, & cum eo imaginem veri certaminis adumbrare, & ſententiam auferre. Cic. in Verr. Itaque apponit qui hæreditatem petat Veneri Erycinæ.

Iudicatus pecuniæ, eſt qui ob pecuniã nõ ſolutã in carcerem duci iuſſus eſt.

Legum authoritatem, vel cõſtitutionum ementiri. Id eſt, falſo legẽ vel cõſtitutionem allegare. Et curiæ authoritatem ementitus eſt is, qui extare aliqua de re areſtum curiæ perhibuit, vel cenſendo, vel altercando.

Ad nomina non reſpondere. Nunc, Sinere ſe inter deficientes, & per detrectationes abſentes adnumerari.

Nomenclaturã eremodiciorũ proſcribere. Nũc, Publicare rotulũ defectuũ.

Inclamare eremodiciorum nomina. Nunc, Appellare defectus & cõmeatus.

Areſti executio fiet adhibitis & euocatis, quos adhiberi & euocari ius & æquũ eſſe videbitur. Nunc, Appellatis iis qui appellandi erunt.

Cum eadem de re controuerſia apud duos aut plures iudices diuerſi fori extitit, ne præiudicium ab altero aut ab vno iudice fiat, qui alteri, aut aliis anteuerterit, vel ne diſcrepantes ſententiæ eodem de iure pronuntientur, huc aut illuc pro re nata tranſlatio fit litium omnium. Id eſt, omnes controuerſiæ eodem euocantur.

Cum de conſuetudine cõtrouerſia orta eſt, teſtes decuriantur, & ſingulæ decuriæ pro ſingulis teſtimoniis cedũt. Nũc, Vna turba pro vno teſte numeratur.

Rata gratáque per me futura ſunt, quæ per procuratorẽ meum acta, facta, cõuenta, promiſſa erũt, non ſecus quàm ſi me præſente, ac verba præeunte acta, facta, tranſacta eſſent.

Dies à Cicerone pro tempore ſoluendæ pecuniæ, aut rei abſoluendæ dici ſolet. Vt quodam in loco, Ait nomina ſe facturum qua ego vellem die. Id eſt, ſyngraphæ eum terminum quem ego vellem, appoſiturum.

Nuncupata, & verbis conceptis cauta vel excepta ſunt, quæ vulgo Expreſſe dicta in contractibus appellantur.

Deſertores cauſarum Latinè dicendi ſunt, qui eremodicii aut rei ſunt, aut

damnati.

Recuperatores hodie iudices commiſſarii vocantur. Dabantur olim à prætore, non abſimiles iis quos Græci διαιτητὰς appellant. Et recuperatoria iudicia dici poſſunt, quæ nunc Commiſſariorum iudicia noſtri vocant.

Deſcēdere in cauſam, & In cauſam demittere, & Cauſæ ſubſcribere. Nūc, Adiungere dicimus. Penitus autem deſcēdere, vel Seſe demittere, eſt quaſi liti ſeſe vindicem offerre, & authoritatē præſtare. Hoc eſt, ſuo nomine defēſorem agere. quod Garantizare vernaculo verbo dicimus. Deeſſe autem authoritati rei controuerſæ venditor dicetur eleganter, qui rem ab alio vindicari paſſus eſt, & in iudiciū eo nomine vocatus eſt ab emptore: & vt author laudatus, officio viri boni defuit, nec authoritatem emptori ſuo marte præſtitit. Nunc, Deficere garentiæ dicunt. Hoc eſt, emptorem ſuum deſtituere proderéque. Cic. ad Atticū, lib. 7, In quo quidem loco manebo, dum ſpes pacis erit: ſin bellū geretur, non deero officio & dignitati meæ, pueros ὑπεκθήσομαι in Græciam.

Pro teſtimonio mentiri, Eſt falſò teſtificari. Ex Cicerone.

Literæ vel documentum locupletis authoritatis, authenticum à iuriſperitis appellatur, quaſi iuſtæ & plenæ fidei inſtrumētū, vt iuriſcōſulti antiqui vocant.

Decidēdæ litis in curia agitatæ authorem fieri curiam ipſam oportet. Nunc, Homologare vocant verbo Græco.

Sicut actor intendere dicitur, & actoris eſt intentio: ſic reus depellere intētionem, & eius eſt depulſio. Id eſt, exceptio & præſcriptio. id eſt ἀντιγραφή. Quintil. lib. 3, Vltima quidem ſupereſt ratio aliquo iuris adiutorio elabendi è crimine, quod neque negari, neque defendi poteſt, vt nō videatur iure actio intendi. Cic. De hac muliere nihil dicā, niſi depellendi criminis cauſa. Id eſt, propulſandi & diluendi. Depellere tamen & Depulſio, non tantum defenſoris, ſed etiam actoris & petitoris. Prima autem depulſio eſt, quā defenſionem plerunque vocant. Secūda eſt actoris, quæ Replicatio à iuriſconſultis dicitur. Et tertia rurſus defenſoris, & eius vnde petitur, quam Duplicationem vocant iidē iuriſconſulti antiqui. Et ſi porrò pergamus, erit quarta depulſio quæ Triplicatio dicitur. Quintil. Sit enim actoris intentio, Hominē occidiſti: ſi negat reus, faciet ſtatum qui negat. Quòd ſi confitetur, ſed iure à ſe occiſum dicit: niſi aliquid accuſator reſpondeat, nulla lis eſt. Non fuit (inquit) adulter. ergo depulſio incipit eſſe actoris: ille ſtatum faciet. Ita erit quidem ſtatus ex prima depulſione, ſed ea fiet ab actore, nō à reo. Recuſare etiā eſt depellere, & Recuſatio, intētionis depulſio. Cic. in Partit. Rationem ſubiiciat recuſationis ſuæ. Id eſt, exceptionis. Quintil. lib. 4, Recuſatio quoque plures interim propoſitiones habet. vt contra petitionē pecuniæ, Malè petis: procuratori enim tibi eſſe non licuit: Sed nec illi, cuius nomine litigas, habere procuratorem.

De cōtrouerſia componenda dabo me amicis, & compromiſſum faciam ex eorum ſententia. Id eſt, faciam quod amici iuſſerint.

Fruſtrator, cauſæ deſertor, ludificator, litis dirimendæ detrectator, iuris & æquitatis fugitans.

Tribus perendinis reum delatum vadari, vel Ternis perendinis vadimoniis euocare, & Poſt quartum peremptorium præconio promulgare & proſcribere.

Nunc, Ternis breuibus dicunt adiornare,& Banno appellare.

Reis abſentibus delatis,& indicta cauſa damnatis. Id eſt,poſt eremodicii recte atque ordine ex iudiciorum publicorum priuatorúmve formula decreti,inclamatis & proſcriptis,& inter requirẽdos adnotatis,ſolenne eſt,ſi inſonti cõſcientia freti ſint, poſtliminium diplomaticum impetrare ab integro ſiſtendi iudicio, & quæſtioni capitali ſe offerre,vt & ſui,& bonorum adnotatio circunſcribatur, ſi cauſam iudicibus approbauerint.

Laudat authoritatem rei,is qui titulum poſſeſſionis ſuæ allegat.

Proferre tabulas teſtamenti,Cicero pro Exhibere teſtamentum dixit.

Mulctam dicere verbis curiæ,ſiquid contra interdicta factum fuerit. Nunc, Vetare nomine curiæ in pœnam certam & grãdem. Cic. Mulctam dixit Craſſus,pontifex maximus,collegæ Flacco,flamini Martiali,ſi à ſacris diſceſſiſſet.

Inceſſere fidem teſtiũ, & Eleuare,& Inſectari,& Refutare,& Refellere dicũt, quod lingua vernacula Reprociare vocat. Quod ferè eſt exprobrare crimen vel infamiã. Dicitur & ab antiquis Infamare teſtes & refutare, & Arguere ignominiæ vel periurii. Quintil. Si deficietur numero teſtiũ, pars diuerſa, paucitatẽ: ſi abũdabit,conſpirationem: ſi humiles producet,vilitatem: ſi potentes,gratiã oportebit inceſſere. Cic. pro Cecinna, Terentius alter teſtis nõ modo Ebutiũ, ſed etiam ſeipſum arguit. Id eſt, refellit. Et pro Rabirio, An non intelligis quos viros mortuos ſummi ſceleris arguas? Quod idem Coarguere dicitur. Idem pro Sylla, Illum multorum literæ ac nũtii coarguerũt. Et pro Flacco, Vinci, refelli, coargui putat eſſe turpiſſimum. de teſte loquens.

Attentare fidem teſtis, eſt ſubornare conari. Attẽtare iudicis religionem aut fidem, eſt muneribus vel promiſſis aggredi & corrumpere velle.

Ius pro Titulo à Cicerone dicitur. vt in Parad. Vt mancipia quæ ſunt dominorum facta nexu, aut aliquo iure ciuili.

Formularii, Cõceptores, Cautores, Stipulatores,& Aſtipulatores, Pragmatici, nationis ſunt eorũ, quos Practicos & Praxeos peritos noſtri vocãt. Cic. pro Quintio, Teſtes tot, quibus omnibus cauſa iuſtiſſima eſt, cur ſcire potuerint, nulla cur mẽtiantur, cũ à ſtipulatore tuo cõparabuntur. Id eſt, cũ ab iſto, quo tu in vadimonio faciendo vſus es. Idem in epiſt. ad Octauiũ, Patrem ei obiicit aſtipulatorẽ, auum argentariũ fuiſſe. Huiuſmodi homines adhibebantur ab iis qui ſatis accipiebãt, & quibus repromittebatur, aut expromittebatur. Tranquil. in Vitel. Tum fœneratorum & ſtipulatorum, publicanorúmque, qui vnquam ſe aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitaſſent, vix vlli pepercit.

Refrigerare teſtem, eſt teſtimoniũ eius, quod graue videbatur, & aſſenſum iudicũ, quaſiq; plauſum ciere, interfatione aliqua obturbare, teſtémque ipſum ad infantiã redigere, quaſi mendacii ſuſpicione obiecta, aut ad inconſtantiam. Tranſlatio eſt ab actoribus ſcenicis, qui plauſu repẽte deſtituũtur. Quintil. lib. 5, Prudens verò teſtis & conſtans, vel tanquam inimicus dimittẽdus ſtatim. vel non interrogatione, ſed breui interlocutione patroni refutãdus eſt, aut aliquo, ſi continget, vrbanè dicto refrigerãdus. Eſt enim Frigere, non placere, non celebrari voce hominum, non admirationem commouere, non ciere attentionem. Cic. in Brut. Quare, tibicen dixerit diſcipulo ſanè frigenti ad populũ, Mi-

hi cane & muſis. Idem, Nonnũquam frigidus, interdum facetus. Frigidus, id eſt, nec plauſu, nec riſu excipitur eius oratio. Quintil. libro 5, Interrogetur autem teſtis verbis è medio ſumptis: vt qui rogatur (is autem eſt ſæpius imperitus) intelligat, aut ne intelligere ſe neget: quod interrogantis non leue frigus eſt. Id quod ſi eueniat, patronus interrogans ita deprehenſus eſt, vt porrò progredi nequeat, & obmuteſcere cogatur, tanquã ad ſtuporem redactus, & teſtimonio conuictus, quod refellere non potuit. Frigus hoc Græci ψυχρολογίαν vocant. & ψυχρὸν hominem frigidum, id eſt, qui nec gratiam, nec venuſtatem habet, vel in habitu corporis, vel in geſtu, vel in ſermone. Iſocr. de regno, docere volens difficile eſſe grauem ſimul & vrbanum, εὑρήσεις γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοὺς μὲν σεμνυνομένους, ψυχροὺς ὄντας, τοὺς δὲ βουλομένους ἀστείους εἶναι, ταπεινοὺς φαινομένους: frigere eos dicit, qui abſurdè ad grauitatem ſe afformant. Frigent igitur teſtes & indices, qui fidẽ iudicibus non faciunt, qui animos iudicum non mouent. Refrigerãtur autem teſtes hoc tempore & indices in cauſis criminalibus, quãdo teſtes cum reis cõpoſiti, id eſt ἀντιπροσώπως interrogati, à reis ipſis probabiliter refutantur vt mendaces.

Præſcriptionis lis eſt, qua excipit reus, actori iudicium vel actionem dandam non eſſe. Id eſt, non eſſe admittendum. Quintil. lib. 7, Cum ex præſcriptione lis pendet, de ipſa re quæri non eſt neceſſe. Nunc, Cũ de fine non admittendi cõtrouerſia eſt, non eſt neceſſe ſuper principali litigare. Deinde apud Quintilianũ ſequũtur hæc verba, Ignominioſo patri, filius præſcribit. de eo ſolo iudicatio eſt, an liceat. Præſcribere, eſt exceptionem opponere quæ iudiciũ ingredientem ſummouet. Et opponitur Intẽtioni, Præſcriptio. Quintil. Eſt autem duplex huius diſceptationis controuerſia, quòd aut intẽtio aut præſcriptio habet controuerſiam: ac fuerunt qui præſcriptionis ſtatum facerent. Sic accipitur à Iuriſcõſul. in tractat. de except. in Pandectis. Intẽtionis autem & Præſcriptionis Appendices & Appendiculæ, ſunt liticulæ que ſubinde agnaſcũtur principi quæſtioni, & Incidentes vocantur, aut Emergentes.

Fraudi eſſe, vt Captioni eſſe. Cic. pro Cluent. Quæ res nemini vnquam fraudi fuit. Id eſt, nunquam pœna dignum exiſtimatum. vel, nũquam damno fuit. vt Terẽt. in Heauton. In eandẽ fraudem ex largitate nimia atque ex parſimonia incides. Id eſt, vtrunque perinde damnoſum eſt. Capitalẽ fraudẽ admittere, eſt capitali crimine ſe obligare. Quo Vlpianus vſus eſt in tract. de edili edicto. Liuius, Qui capitalem fraudem auſi ſunt. Cic. de Diui. Eſt enim periculum, ne aut neglectis his rebus diuinis, impia fraude: aut ſuſceptis, anili ſuperſtitione obligemur. Captioni eſſe, etiam eſt Damno eſſe. Plaut. Atenim nequid mihi captioni ſit, ſi dederim tibi.

Teſtis deprehenſus & æſtuãs, & de gradu deiectus, pro titubante. Contrà, Teſtis firmus, interritus, conſtans, præſentis animi, & apud ſe ſemper exiſtens. Iudex autem dici poteſt præſenti animo iudicium feciſſe, & cum reo commiſſus acriter inſtitiſſe, & propemodum confeſſionem ab eo expreſſiſſe.

Scripturæ caput aliquod circunſcribendum contendere, id eſt, reiiciendum eſſe. Et reiectanea capita, & pro non ſcriptis habenda, quæ reiecta ſunt. Dicitur & Circunducere, pro Circunſcribere. Cic. in Verrem, Itaque vno nomine cir-

cũſcribere habetis genus hoc aratorũ,quòd eos infenſo animo veniſſe dicatis. Id eſt, vt teſtes vobis infenſos à teſtimonio reiicere. Eſt etiã antiquare & inducere. Idẽ in Finib. Circũſcriptis igitur iis ſententiis, quas poſui, relinquitur vt. & reliq. Vlp. in tract. de iudiciis, Circũducere edictũ dixit. Dicitur & Inductũ, quod circunſcriptũ eſt. Cic. ad Attic. Inducendi ſenatuſconſulti maturitas nõdum eſt. Id eſt, delendi & antiquandi. De iis quæ inducuntur in teſtamentis, titulus eſt in Pand. Eodẽ modo, Circunſcribere ſententiam, eſt quod Ad nihilũ redigere dicimus. Et appellatio circunſcripta, quæ vel curiæ decreto vel diplomate regio antiquatur.

Editũ ex actis decretum & conſignatum, pro eo quod Leuatum è Graphiariatu vulgo dicunt.

Aſſenſa ſcripturæ capita & cõuenientia. Id eſt, de quibus inter partes cõuenit. quibus capita cõtrouerſa opponũtur. Cic. in Acad. Etenim qui à vobis ſapiens inducitur, multa ſequitur probabilia, nõ cõprehenſa, neq; percepta, neq; aſſenſa.

Cauſam ſuã iudicibus probare, eſt quod dicunt vulgò Documẽtum boni iuris ſui dare, cui opponitur, Apud iudices offendere. vnde Offenſiones iudiciales, res ſunt minus ſecundæ in negotiis forenſibus, Græci ἥττας appellant.

Offendunt prouocatores in curia, qui in fraudẽ ſexagenariã incidunt. Quod & de cauſidicis dici poteſt, qui vulgo mulctam habuiſſe dictitãtur. Et Cauſidicus offenſator, cuius clientibus ſæpe id contingit. Et litigatores quidã ſubinde offenſantes, & temerarii appellatores.

Is ad quem res, qua de re agitur, pertinebit. Nunc, Pars quæ ius acquiſierit. Simile eſt, Adhibendi autem ii erunt, cum eò ventum erit, ad quos ea res pertinebit, vel quibuſcum ipſi res erit, qua de re tunc agetur. Nunc, Vocatis ab eo vocandis dicunt.

Siquid aduerſus ea quæ decreta ſunt, factum fuerit: prout quæque res erit, ita iudices animaduertant. Nunc, Secundum caſuum exigentiam mulctent.

Reus ad cauſam dicendam admiſſus. Nunc, Ad ſe iuſtificandum.

Litis æſtimationem imminuere, eleuare, refellere, & minoris æſtimandam contendere, ἀντιτιμᾶσθαι, extenuare & eleuare. Nũc, Per attenuationem reſpõdere. vel ſic, Licet ex formula litẽ iniuriarũ vltro citróque pluris minoríſque æſtimare.

Ius prodendi ſacerdotis, in locum demortui ſufficiendi, Ius patronatus nunc dicitur. Ius etiam nominandi dici poteſt antiquo verbo, quo lingua vernacula vtitur in ſacerdotiis & profanis muneribus, quod & Nomen edere dicitur.

Qui interdicto retinendæ poſſeſſionis experitur, primum vel agit vt aduerſarium poſſeſſione deiiciat, & vt penes ſequeſtrem ipſa ſit poſſeſſio, & regiæ manus iniectione veluti ſacroſancta ſit partibus. Et hæc diſceptatio quaſi exordiũ eſt controuerſiæ. Secunda intentio geminam habet diſceptationem: pertinet enim & ad vindiciarum litem, & ad iuſtæ poſſeſſionis iudicium, etiam ſi cõtrouerſia plerunque duabus ſententiis dirimitur longa intercapedine diſtãtibus. In hoc autem interdicto ita promiſcuæ ſunt intentionis & depulſionis vices, & petitoris eiúſque vnde petitur, ſic (vt ita dicam) perſona deſultoria, vt tamen is petitor cenſeatur qui laceſſiuit controuerſiam, interdicto prouocando ad-

Digitized by Google

uerſarium,quaſi iuris ſui fruendi vtendíque obturbatorem. Prouocare autem & interdicto & vindiciis ſic dicere poſſumus, vt olim aiebant,Quando tu hoc negas,ſacramento quinquagenario te prouoco.

Poſtulare ius ſubſidiariæ actionis,& cum eo experiundi ad quem res pertinebit,ſeruandi ſui cauſa. Nunc,Saluum recurſum vocant.

Opponere ſe liti vt ſuæ,Agnoſcere litem vt ſuam,& Litem ſuã facere,eiúſque euentum recipere ac præſtare ſolent, qui de euicta re tenentur. οἱ ἀναδεξάμενοι τὴν δίκην,qui cauſæ patrocinium ſuſcipiunt.

Indicere mulctam ni pareatur, hi ſolent qui auctoritate iudiciali quippiam exequuntur.

Vſurpare ius antiquũ, eſt Refricare amiſſam tempore poſſeſſionem. Liuius, Mirabantur quídnam incidiſſet,cur ex tanto interuallo rem deſueram vſurparent. Vſurpare ius,eſt vti aliquo iure,& quaſi poſſeſſionem capere. Idem de Diali flamine qui admitti in Senatum è more antiquiſſimo poſtulabat, loquens, cui rei Prætor intercedebat, Prætor (inquit) non exoleris vetuſtate annalium exemplis ſtare ius,ſed recentiſſimæ cuiuſque conſuetudinis vſu volebat, nec patrum nec auorum memoria Dialem quenquam id ius vſurpaſſe. Idem alibi,Nihil noui facimus, quod populi eſt vſurpamus. Vſurpare ciuitatem,eſt Dicere ſe ciuem. Cicero in Verrem,Cum imploraret ſæpius,vſurparétque nomen ciuitatis. Id eſt, Cum ciuem ſe eſſe teſtaretur, ne à Verre necaretur. non enim licebat ciuem Romanum interimere prætoribus & aliis magiſtratibus. Deinde ſequitur apud Ciceronem, Ne moram quidem mortis mentione atque vſurpatione ciuitatis aſſequi potuit. Sic apud nos Vſurpare ius initiati verticis,eſt Clericum ſe dicere ciuilis impunitatis cauſa. Et Vſurpatio canonici iuris,pro eodem dici poteſt. Cic. de lege agraria,Sint igitur decemuiri, neque veris comitiis, id eſt populi ſuffragiis,neque ad ſpeciẽ atque vſurpationem vetuſtatis, per x x x lictores auſpiciorum cauſa adumbratis, conſtituti. videte & reliqua. Ad vſurpationem vetuſtatis dixit: id eſt, ad inanem ſpeciem & imaginariam formulam,vt videantur creati iure à maioribus tradito. Paulus iuriſconſultus, Vſurpatio eſt vſucapionis interruptio. Oratores autem Vſurpationem, Frequentem vſum vocant.

In hac lite non caput actionis agitur, ſed exceptionis & præſcriptionis controuerſia eſt,aut iudicii tranſlationis. Nunc,Non eſt quæſtio nunc de principali,ſed de fine non procedendi aut non recipiendi.

Homo non modo iuris prudentiſſimus,ſed etiam formularum ac forenſis vſus callentiſſimus. Nũc,Optimum practicum dicunt,qui omnes cauſarum cardines,articulos,perfugia,ſubſidia nouit,temporúmque momenta.

Concluſiones ratæ ſunt,quæ Argumenta concludentia dicuntur.

Tribus menſibus prouocationis cauſas in curia auſpicari oportet. Quod & Ingredi & Ordiri & Exercere dici poteſt.

Producere diem,Liuius de Manlii iudicio loquens, eſt Rem differre in alium diem. Cicero Dirimere tempus, & Proferre diem dixit. Diffundere diem,eſt In craſtinum rem differre,vt in Annotationibus in Pandectas admonuimus.

Iniqua conditione litigare dicuntur, vel Iniquo certamine diſceptare,qui cū aduerſario præpotente,aut in eo foro nimium gratioſo litigant.

Conuentum agere, & Cõuentus agere,eſt quod nos dicimus,Aſſeſſiones tenere.Cic. in Verrem, Ex iis oppidis in quibus prætores conſiſtere,& conuentum agere ſolent. De quo vocabulo ſatis in Annotationibus diximus. Conuentum agere iudicialem iudices vel curia dici poteſt,quando aduocatorum actionibus altercationibúſque vacat. Sic Conuentus forenſes aguntur:ἀγοραῖοι ἄγονται) in Actis Apoſtolicis vndeuiceſimo capite.

Senatui placere dicebant,vt apud Ciceronem quinta & nona Philip. pro eo quod Græci dicunt δοκεῖν. vnde Dogmata, id eſt decreta dicta.Ita Curiæ placere dici hodie poteſt,præſertim in his decretis quæ auctoritate & poteſtate legibus ſoluta magis quàm legum antiquarum præſcripto conſtant. Quanquam ipſa Curiæ decreta,Areſta videri poſſunt eſſe dicta, quaſi curiæ placita.Areſta enim à Græcis dicuntur, quæ placent & probantur. Plutarchus librum ſcripſit περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις. Id eſt, vt olim vertimus, De placitis philoſophorum.

Pernegare in quæſtionibus dicuntur rei,cum re per tórmenta quæſita(ſic enim loquebantur)ipſi qui torquentur,negant pertinaciter.

Diſſoluere mores,inſtituta, & formulas,vſúſque iudiciorum.Nunc,Cõtra cõſuetum modum & ſtilum procedere.

Satis teſtium eſſe viſum eſt, vel vt Cicero, Satis teſtium datum eſſe, cum res probata eſſe viſa eſt.

Conſtitutum iudicium eſſe dicebant,quãdo proluſiones actionum peractæ erant.Nunc, Fines non procedendi,vel non admittẽdi vacuati ſunt.Et Poſt cõſtitutum,id eſt,Poſt præludia cauſæ finita.

AEquum bonum impetrare à iudice non poteſt is,cui iudex iniquus eſt.

Tenetur manifeſto is qui conuictus eſt,qui iam inficiari non poteſt.

Religio & fides in æquo iudice eſſe debet. Cic.In iudicio (inquit)religio & fides anteponatur amicitiæ.

Iura Cordubam petunt, inquit Plinius auunculus.Nunc,Iuriſdictionis ſunt Cordubenſis.Curtius, Hunc exitum habuit regia Orientis,vnde tot gentes antea iura petebant.Nunc,In quam reſortiuntur.

Quod priuatus cum priuato egerit, maior cum minore annorum vigintiquinque,ita demum ratum erit,ſi minoris intererit non irritum fieri.

Quod priuatus cum priuato agat,æquo iure diſceptato.Nunc,Quando erit quæſtio inter Titium & Meuium.Cic. in Verrem, Quod ciuis cum ciue ageret,iudicem quem commodum erat,dabat.Nunc, Ad ſuã poſtam.Alibi, Quinque iudices quos commodum fuit, dedit.Idem,Siculi hoc iure ſunt,vt quod ciuis cum ciue agat,certet ſuis legibus.

In addictione rei auctione venditæ,niſi is euocetur cuia res eſt, addictio nulla eſt.Id eſt,Proprietarius.

Iure ac iudicio controuerſiæ finium,non armis diſceptandæ.Ex Liuio.

Id ſine fraude facere ius poteſtáſque eſto.Nunc,Impune facere liceat.

Supplicibus libellis curiæ fidem implorare. Nunc, Requeſtas porrigere.

Diſceptatori ad rem inſpiciendam à curia miſſo, libera data mandata, quæ præſentis diſceptationis eſſent, vt in re præſenti cognoſceret, & quæ viſa eſſent ſtatueret. Nunc, Commiſſario data poteſtas eorum quæ ad mandatorum executionem attinent. Is tamen religione non neceſſaria ductus, integram omnium diſceptationem, aut quæ maioris diſceptationis eſſe videbantur, ad curiam reiecit.

Res mancipi, res ſunt alienabiles, & quæ ſunt in commercio, quibus Nec mancipi opponuntur, quæ (vt Plinius inquit) in mancipatum non veniunt. Cic. pro Murena, In rebus repetendis quæ mancipi ſunt, is periculum iudicii præſtat, qui ſe nexu obligauit. Fit mentio in codice Iuſtiniani in tractatu De vſucapione tranſf.

In cauſis quæ teſtimoniis magis, quàm literarum auctoritatibus conſtant, interdum ita pronuntiatur, Satis de cauſa liquere, nec opus fuiſſe in teſtium fidem inquirere, quamlibet ſcripto refutatam & eleuatam. Nũc, Sine inquiſitione eorum quæ exprobrando obiecta ſunt.

Scripto teſtibus obtrectare, Bailler reproches. Cicero. Et teſtium fidei. Non teſtibus ſcripto, ſed teſtimoniis obtrectare ius eſt poſt inquiſitiones prolatas. Id eſt, Cõtradicere dictis teſtimoniis, Obtrectare literis auctoritatibúſque prolatis. Nunc, Contradictiones edere, Auctoritatum fidem labefactare.

Obtrectationibus teſtium vel teſtimoniorum reſcribere, vel inſtrumento litis. Nunc, Edere contradicta vocãt. Cic. pro lege Manilia, Vt hoc vos intelligatis à nullo iſtorum qui huic obtrectant legi atque cauſæ, L. Lucullum ſimiliter eſſe laudatum.

Ad inquirendum miſſus optionẽ ſibi ſumit, vel allegit, quem Adiũctum appellant, qui tamen partium alteri non iniquus ſit. Plautus, Optionem ſibi ſumito Leonidem. Vel ſic, Ad inquirendum datus vir virum legit. vel Inquiſitor adoptare iubetur ſubſignatorem ſibi, aut ſubſcriptorem.

Ingredi in cauſam, Cicero, pro eo quod Introire in materiam dicunt.

Agnoſcere ſe rei actæ aut factæ mandatorem. Nunc, Aduouere factũ. Cauſæ dicendæ ſemetipſum offerre & mãdatorem. Agnitionem profiteri rei delatæ, vt iure ſuo mandatæ.

Ad diẽ & horam teſtimonii teſtibus denuntiati, recte euocatum oportet eum quem contra teſtimonium dicturi ſunt. Nunc, Ad perſonam aut ad domicilium citari. Denuntiare autem teſtimonium quid ſit, nos in Annotationibus diximus.

Teſtis autem cui denuntiatum eſt teſtimonium, teſtificari cogi poteſt, niſi eiurauerit. Eſt autem Eiurare teſtimonium, iureiurãdo iuſtam cauſam excuſare teſtimonii non dicendi. Quod Græci ἐξόμνυσθαι, id eſt, Eiurare appellãt. vt ſiquis neget ſe præſentem fuiſſe, aut ignorare ſe iuret id de quo teſtes interrogãtur: aut aliã cauſam probabilem alleget. De quo verbo nos in Commẽtariis Græcis diximus. Inde Eiurare iniquum iudicem, quo Cicero in Phi-

lip.x i i vſus eſt, Sic me iniquum eiurabant, de me querebantur. Sic Eiurare magiſtratum, eſt Iureiurando affirmare ſe iam non poſſe magiſtratui geren do ſufficere, & honore abire, & magiſtratu ſe abdicare: vnde Eiuratio pro Abdicatione ponitur. & Eiurare honorem dicitur, qui honore ſe exuit. Val. lib. 2, His (vt ita dicam) piaculis Mars imperii noſtri pater, vbi aliqua ex parte à tuis auſpiciis degeneratum erat, numen tuum propitiabatur, affinium & cognatorum & fratrum nota, filiorúmque ſtrage, ignominioſa conſulum eiuratione. Id eſt, Conſularis dignitatis depoſitione, qua ſe abdicare cogebantur cum ſumma ignominia. Plinius iunior, Et quaſi eiurato magiſtratu priuatum me facere.

Creditor qui nomen publicæ vel regiæ auctoritatis habet, petere prius debitum, deinde pignerari debet, ſi pecunia non detur. Id eſt, Ab executione facere exigendi initium iure non poteſt.

Agenti actori præſcribere, quaſi illi lege agere non liceat, μὴ εἰσαγώγιμον εἶναι τὴν δίκην παραγράφεσθαι, eſt Actionem depellere aliqua exceptione, & iudiciũ illi non dandum eſſe contendere.

Actionem ſubſidiariam vel petitionem reo dare, qui pro alio dependere coactus eſt: quæ à Græcis ἀναφορὰ dicitur. Id eſt, Ius referendæ in alium actionis. Nunc, Seruare recurſum vocant.

Teſtatò reclamare, & Intercedere quominus aliquid fiat: aut Teſtari rem ſe iudicio executurum, διαμαρτύρεσθαι. Nunc, Proteſtari dicunt.

Præſcriptiones litis conteſtationem morantes aut ſummouentes, diiudicari prius debent, quaſi iuſti certaminis proluſiones. Nunc, Fines nõ procedendi vel admittendi euacuáre dicunt.

Res peruerſe conſtitutas in ordinem ac ſtatum decorum reſtituere, pro eo quod Reformare dicunt.

Duo aut plures in totum reciproce conſponſores. Nunc, Alter pro altero, vel Alius pro alio inſolidum obligari, vt rei promittendi.

Auctori vel cohæredi iudicium denuntiare. Nunc, Summare dicunt.

Denuntiare aduentantem diem ei qui in diem rem præſtare, vel opus perfectum obligatus eſt, vt purgare moram poſtea non poſſit excuſanda ignorãtia, ſi pœna commiſſa fuerit. Id eſt, Pacti commiſſorii admonere, vt in prædio emphiteutico, quod biennio aut triẽnio commiſſile eſt. Et Denuntiatio rei committendæ & commiſſoriæ præſcriptionis exercendæ, candide facta, reſtitutionis anſam præcidit ei qui nec ignorationem, nec vim maiorẽ, aut ſonticum morbum excuſare probabiliter poteſt.

Denuntiare auctionis diem ei cuia res eſt. Id eſt, Ad diem decreti citare, hoc eſt, Rei addicendæ plurimò licitanti & vltimò.

Renuntiare procuratori mandatum, vel cognitori ſuo. Nunc, Reuocare procurationem.

Nec legibus hoc, nec moribus factũ eſt, nec ex vſu forenſi. id eſt, Nouo modo factum, & ideo irritum.

Procurantes lites regias. Nunc, Gentes regias vocant.

Digitized by Google

Fundus pecuniariam præſtationẽ domino pẽſitans,& ſpeciariã. Hoc eſt,qui pecunia conductus eſt,aut frumentaria penſione,vel vinaria.

Simulac appellata eſt curia, abſiſtendum eſt,nõ etiam ſimul vt interceſſum eſt. Eſt autem Interceſſio,quæ vulgo Oppoſitio dicitur.

Conſidere curia dici debet,& Iudices numero plures ad cauſas diſceptandas aut iudicandas coacti.Cic. in Verr. Vt primum iudices conſederunt. Sic Ouid. in Metamorph.de iudicio armorum loquens,Conſedere duces.

Præſes de ſingulis cauſidicorum poſtulationibus aut altercationibus referre ſolitus eſt.Nunc,Petit opinionem curiæ. Cic.ad Attic. Nam vt quæque res ad conſilium primis poſtulationibus referebatur,incredibilis erat ſeueritas.

Secũda actoris & rei actio plærunq; admittitur,rariſſime tertia. Id eſt,ad replicationem vſque & duplicationem diſceptare licet, non vltra. Vel ſic, Intendendi & defendendi vices iterum,non tertium repetuntur in curia.

Recuperatores Palatini, etſi perpetuam ſui fori iuriſdictionem habent,non tamen ordinariam & iuſtam habent. Apud eos enim lege agi ſine actionũ delectu non poteſt. In perſonam agi poteſt,nõ in rem, niſi per interdicti formulam:ídque tum demum,cum diplomate mandata eſt iuriſdictio. Requeſtarum palatii iudices appellantur.

Hac auctoritate nihil cõſignatius eſſe poteſt,quæ notariorum chirographis ſubſcripta,& ſigno præfecturæ obſignata eſt. Nunc,Nihil magis in forma probante,vel authentica eſſe poteſt.

Ad exequendum mandatum diplomaticũ ii euocandi ſunt,quorũ interueſt rem agi ac diſceptari oportet,ſi res ita nata ſit. Nunc,Vocatis vocandis.

Non legibus & iure ſcripto, ſed moribus & iure à maioribus recepto vxores in manum virorum conueniunt:& ita in maritorũ mancipio ſunt,vt ſine eorum auctoritate agere nihil poſſint, quod quidem iure ratum ſit. Hoc eodem iure erant non vxores tantum, ſed mulieres omnes & apud Romanos, & apud Græcos,vt ex verbis Ciceronis liquet in oratione pro Cecinna,Cui filius agnatus ſit, eius teſtamentum non eſſe ruptũ iudica. Quod mulier ſine tutore auctore promiſerit,deberi. Idem,Iſte veſter teſtis,qui auſus eſt dicere,feciſſe videri eum, de quo ne cuius rei argueretur quidem ſcire potuiſſet, ipſe nunquã auderet iudicare deberi viro dotem,quam mulier nullo auctore dixiſſet. Et pro L. Flacco,Emptiones falſas prædiorum,perſcriptiones cum mulierculis aperta circunſcriptione feciſti. Tutor his rebus Græcorũ legibus aſcribendus fuit,Polemocratem ſcripſiſti mercenarium & adminiſtrum conſiliorum tuorum.

Longius repetita percunctatione reum interrogare, & vnde ſuſpicari nihil poſſit. Quintil. Eſt pedetentim,quaſique per inductionem Socraticam inuito & deprehenſo cõfeſſionem criminis exprimere. Quod quæſitores callidi & iudices faciunt.

Reum iudicio circũuenire & indicio,eſt Reum teſtibus ſubornatis & indice corrupto, qui ſeipſum deferat,reum delatum euertere.

Auctor fuit reus, vt teſtibus in ſe interrogatis fides habeatur, vt irrefutabilibus & integris. Id eſt, cõſenſit,& vltro popoſcit. Cic.pro domo ſua, Auctórne es,P. Fonteius vitæ neciſque poteſtatẽ habeat? de forma cõcipienda verborum

in adoptione loquens. Sic qui ſe cœnobiis & ſacris ſodalitatibus deuouent, auctores ſunt vt in ſemetipſos hetæriarchæ mancipii ius habeant.

Iudicata curiæ Latinè dici poſſunt, vt Curiæ conſulta.

Capite & fortunis ſibi ab aliquo cauere, aut ſatis accipere. Plin. lib. 34, de cane æreo in templo Iunonis dicato eximii operis, Verum & noua ſatiſdatione (nam ſumma nulla par videbatur) capite tutelarios cauere pro eo inſtituti publici fuit. Sic Cauere obſidibus. Cæſar, Quoniam in præſentia cauere obſidibus non poſſent. Sic Cauere chirographo, Cauere iureiurando. Capite cauere dici poſſet de iis, qui corporis comprehenſione cauẽt, quaſi oppoſito pignori corpore. Quanquam & aliter dici poteſt.

Aduocatio, eſt in cauſis inſpiciendis & æſtimandis aduocatorum cœtus: quæ conſultatio, dicitur. Cic. in Præt. Vrb. de æde Caſtoris loquens, Quo maximarum rerum quotidie aduocationes fiunt. Aduocatio etiã eſt quod Cõſilium vocat Lingua vernacula. hoc eſt, Aduocati, & Iuriſperiti, in vnum coacti, vt cauſæ agendæ adſint. Liuius, Filiam obſoleta veſte cum ingenti aduocatione in forum deducit. de Virginio loquens. Cic. pro Sylla, Sed ſi tuus parens aduocationem hominis improbiſſimi, ſella & ornamentis ſuis & conſulatus honeſtauit: quid eſt quamobrem conſulares qui Catilinæ affuerunt, reprehendantur?

Et aduocare viros doctos & iuriſprudentes, eſt Ad cauſam ſuã tuendam aſciſcere. Plaut. in Caſſina, Cõtriui diem, dum ego aſto aduocatus cuidam cognato meo, quem ego hercle adeò litem perdidiſſe gaudeo, ne me nequicquã ſibi hodie aduocauerit. Et Aduocati interdum teſtes rogati dicuntur. vt apud eundem in Pœnulo, Factum à vobis comiter: bonam dediſtis aduocati operã mihi. Id eſt, dum mihi affuiſtis danti pecuniã. Deinde ſequitur, Cras mane quæſo in comitio eſtote obuiam. Id eſt, Adeſte ad teſtimoniũ dicẽdũ in iudicio. παράκλητοι Græce dicũtur. Aduocat etiam ſibi iudex viros doctos aſſeſſuros in iudicãdis cauſis. Cic. pro Quintio, Non eo dico C. Aquili, quòd mihi veniat in dubium tua fides & conſtantia: aut quo non in his, quos aduocaſti, lectiſſimis viris ciuitatis ſummam ſpem habere P. Quintius debeat.

Vincere iudicio fundũ, & Auferre iudicio, eſt Iudicio obtinere. Cic. pro Roſc. Comœdo, Itáne vero? cognitor ſi fuiſſet tuus, quod viciſſet iudicio, ferres tuũ. ſuo nomine petiit: quod abſtulit, ſibi, nõ tibi exegit. Sic Vincere interdictũ retinẽdæ poſſeſſionis, eſt rẽ auferre iudicio poſſeſſorio. Idem pro Cecinna, Oſtẽdo ſi ſine armis, coactíſve hominibus deiectus quiſquã ſit: eum qui fateatur ſe deieciſſe, vincere ſponſionẽ ſi oſtendat eum nõ poſſediſſe. Spõſio, genus erat iudicii, de quo in Annotationibus diximus. Vinco etiã ſignificat, re probata ſententiã fero, vel rem cõpertam oſtẽdo, & probo. Cic. pro Cluent. Vnũ denique aliquod à Cluentio profectæ pecuniæ veſtigiũ oſtẽde: vince deinde virum bonum fuiſſe Oppianicũ, hominem integrum, nihil de illo vnquam ſecus eſſe exiſtimatum: tum cenſorum iudicium cum re coniunctũ eſſe defendito. Vince (inquit) id eſt, proba, demõſtra. Idem, Si doceo non ab Habito, vinco ab Oppianico. Id eſt, Cõtinuo manifeſtum facio ab Oppianico hoc eſſe factũ. Et de Orat. Hæc à ſe peti vincerẽt oportere. Id eſt, oſtẽderent, docerent, ἐλέγξαιεν. Sic autẽ Litẽ vincere dici Latinè poteſt, vt Græci νικᾷν τὴν δίκην dicunt. Sic Plinius

lib.10, Vincere Olympia dixit. Cicero iterũ Auferre verbo vſus eſt, pro Iudicio obtinere, Quòd ſi ad Roſciũ nihil perueniret, quod tu à Flauio abſtuliſſes, niſi te in ſuam litem dediſſet cognitorẽ: ad te peruenire nihil debet, quod Roſcius pro ſua parte exigit. Cognitorem autem appellat, ad litem factum procuratorem, vt alibi dicemus.

Occupare quæ diuerſam partem dicturam putat, aut oblaturam, interdum prudẽtis eſt litigatoris. Id eſt, priorem dicere, vel offerre. Vt Occupare teſtem, hoc eſt, prius ei teſtimonium denuntiare.

Quod duodecimuir Franciæ à duodecimuiro petet, vel à priuato, vel priuatus ab eo, quod iudicium cunque dictabit vel collegæ, vel priuato, vel ipſi à collega vel priuato dictabitur: curia iudex, quaſi Senatus dabitur. Hoc enim iure ſunt qui XII. primi in Francia, quaſi Principum primores vocantur, & in curia ſententiam antiquiſſimo loco dicunt.

Ad reſtituẽdas actiones quibus è formula litigãtes ceciderũt, momentũ afferũt ætas, & ſexus, & militia. Id eſt, ad rẽ pertinet, minor ſit, an mulier, an miles.

Animaduerſiones pontificiæ, ſunt quæ Cenſuræ vocantur.

Diræ proſcriptiones, quas Excommunicationes & Aggrauationes vocant, quaſi animarum ſupplicia, & execrabiles ignominiæ, interdicta commercii & cõuictus. Põtifices autẽ ipſi, dira aut vltima exẽpla animaduerſionis ſuæ ſtatuere in reum dici poſſunt, cũ ad deuouẽda hominũ capita deſcẽdunt. Hoc eſt, Anathemate plectere caput, atque animã ſacrare inferis, aut Stygiis intemperiis.

Arbitri duo ita lecti ſunt, vt ſi ita res tulerit, tertium ſibi cooptent.

Recognita teſtimonia, & Repetiti teſtes, & Altrinſecus reo cõmiſſi. Nunc, Recolere & Confrontare dicunt.

Edictum amneſtiæ promulgatum in curia cum iure poſtliminii: id quod fit poſt bella compoſita, vt vltro citróque tranſitiones & commiſſa obliterentur atque aboleantur.

Coire, verbũ eſt criminoſum: & Coitio, pactio multorum arcana & factioſa. Cic. ad Q. fratrem, Quod ſcribis in conſularium cãdidatorum coitione me interfuiſſe, falſum eſt. Eiuſmodi enim pactiones in ea coitione factæ, vt nemo bonus intereſſe debuerit. Et pro Cluentio, Dixi Habito ſtatim de eo qui coiſſet, quo quis cõdemnaretur, illum eſſe liberum: teneri autem noſtrum ordinem. Atque ille orare me cœpit, ne ſe lege defenderem. Et pro Plancio, An dubitatis (inquit) quin coitio facta ſit, cum tribus pleraſque cum Plotio tulerit? Lingua vernacula Ducturæ verbo, & Ducere vtitur. Dicunt enim in re iudicanda Ducturas, vel minaturas interueniſſe. Sunt etiam Coitiones quæ Monopolia vulgo dicuntur.

Abſentis nomen recipere, eſt cum quis abſens deſertur, & inter reos recipitur, & per cõtumaciã damnatur. Cui opponitur Coràm deferri, & De præſente quæſtionem haberi. Cicero in Ver. vſus eſt. Siquis (inquit) abſentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet, ſeſe eius nomen recepturum. Et ſimul vt ad cauſam accederet, noménq; deſerret, Agathinium cœpit hortari. Idem, Ait, ſi liceret, abſentis nomen deferre ſe velle.

Elogium teſtificationi addere, eſt Cauſam ſcientiæ addere, vt vulgo dicimus.

Iudices autem non ſolent Elogium ſententiæ ſuæ aſcribere. Inde Elogia in teſtamentis dicta, quæ ſunt cauſæ vel hæredis inſtituti, vel exhæredis facti. Cicero pro Cluent. Elogium recitaſti de teſtamẽto Cn. AEgnatii patris, hominis honeſtiſſimi, videlicet & ſapientiſſimi: iccirco ſe exhæredaſſe filiũ, quòd is ad Oppianici damnationem pecuniam accepiſſet. Inde etiam Elogia reorũ dicta. in cap. Diuus. de Cuſt. & Exhib. reorum.

Operam det executor areſti, vel rei iudicatæ, vt maieſtas regia, imperiúmque iuriſdictionis ſeuere conſeruetur. Id eſt, Iuſtitiæ vis valeat.

Maieſtatem iuſtitiæ, & curiæ auctoritatem comiter conſeruare. Nunc, Deferre honorem iuſtitiæ. Cic. Adiunctum etiam illud eſt, quod nõ eſt in omnibus fœderibus, Maieſtatem Po. Rom. comiter conſeruent. Et pro Rabirio, Darent operam Conſules, vt imperium Po. Ro. maieſtáſq; cõſeruaretur. Sic accipitur in cap. Nõ dubito: de Capt. & Poſtliminio reuerſis. Maieſtas (inquit idem Cicero in Partit.) eſt in imperii ac nominis dignitate. Alibi, Maieſtas eſt magnitudo quædam po. Ro. in omni eius poteſtate ac iure retinendo. Retinere autem maieſtatem iuſtitiæ ſummæ, eſt cauere, ne contumacia aduerſus imperium iuriſdictionis valeat: & efficere, vt omnes obtemperent ſcriptis legibus, vt imperata curiarum faciant. Valerius lib. 2, Magiſtratus verò priſci quantopere ſuam populíque Rom. maieſtatem retinentes, ſe geſſerint, hinc cognoſci poteſt. Liuius lib. 4. de bello Maced. Si in ſua quiſque noſtrum matreſfamilias Quirites, ius & maieſtatem viri retinere inſtituiſſet, minus cum vniuerſis fœminis negotii haberemus. Soluere autem maieſtatem iuriſdictionis aut iuſtitiæ, eſt imminuere neglectum, & eius ſeueritatem contemptui haberi ſinere. Idem Liuius 2. bel. Punici, Horum improuiſus aduentus conſules imperii potentes fecit, cum ambitio alterius, ſuam primum apud eos praua indulgentia maieſtatem ſoluiſſet. Conſtituere autem auctoritatem iudiciorũ, Cicero in Prætura vrbana dixit, pro eo quod eſt, Lapſam & ſolutam cõfirmare & ſancire. Sic Salluſt. Maiores noſtri parandi iuris, & maieſtatis cõſtituendæ gratia, per ſeceſſionem armati, bis Auentinum montem occupauere. Maieſtatem dicit populi, quia tunc erat poteſtàs eius regia.

Ad diem conſtitutum & condictum non adeſſe. Nunc, Diem aſſignatũ conſenſu partium, vel decreto iudicis.

Hoc nõ tam iure aut moribus prõũtiatũ aut decretũ, quàm curiæ placito & conſulto. Hoc eſt, curiæ authoritate factum, iure ſcripto & formulis ſoluta.

Quadruplum in Fiſcum inferre ſẽtẽtia iuſſus eſt, id eſt, Quadrupli damnatus fiſco.

Deſcendere in cauſam, & ad cauſam, eſt litis conſortem ſe facere.

Perſcribere, eſt alicui cauere ſyngrapha vel pacto ſcripto. & Perſcriptiones, ſunt Syngraphæ à Græcis dictæ, & Conuenta inter litigãtes tranſacta. Forenſes Appunctamenta vocant. Cicero in Frument. Scribam tuum dicit Verres huius perſcriptorem fœnerationis fuiſſe, id eſt, Cautorem & conceptorem. Et pro Flacco, Condemnatus eſt Polemocrates ſententiis omnibus, irritæ venditiones, irritæ perſcriptiones. Defers ad Pergamenos præclaras perſcriptiones tuas: repudiant. Sic Terentius in Phorm. Næ ego perſcripſi porrò illis quibus

debui. Eſt etiam Perſcribere, In tabulas referre, hoc eſt Regerere. Vnde Regeſta dicta, quæ Regiſtra vernaculo ſermone vocantur. Idem Cicero ad Plancum, Id ex ipſo Senatuſcõſulto poteris cognoſcere. Ita enim eſt perſcriptum, vt à me de ſcripto dicta ſententia eſt, quam Senatus frequens ſecutus eſt. Et in Prær. Vrb. Per triumphum vexit: in tabulas publicas ad ærarium perſcribenda curauit. Et in eundẽ Verrem, act. 5, Primum mihi literas publicas, quas in ærario ſanctiore conditas habent, proferunt, in quibus oſtendunt omnia quæ dixi ablata eſſe, perſcripta.

Officium ſuum detrectãt magiſtratus & iudices, qui non exequuntur quod munus eorùm poſtulat: vt qui cauſam inſtructam iudicare cũctantur. Officio ſuo decedũt, qui parum officioſe magiſtratu funguntur. Quibuſdam autem iudicibus præuaricationes ambitioſæ & conſpicuè litigantibus damnoſæ, & ſæpe patrimoniis eorum exitiales, moribus tamen per conniuentiam receptis magis in hominum maledicta, quàm in legum animaduerſiones incidũt.

Vir ſummo officio in magiſtratu fungendo præditus, de Strenuo & probo iudice, vel alio magiſtratu dici poteſt. Cic. in Verrẽ, Homo ſummo officio præditus. Id eſt officioſiſſimus. Τοῦ καθήκοντος ἐπιμελητικώτατος, τηρητικὸς ἄκρως τοῦ καθήκοντος.

Officium etiam poſt Ciceronis ætatem eſt ordo hominũ, vel miniſterium: hoc eſt, miniſtrorum multitudo: Græcè τάξις. In tractatu Qui ſatiſdare cogantur, in Pandect. Si ſatiſdatum pro re mobili non ſit, apud officium deponi debebit. Id eſt apud acta, vel actuarium: παρὰ τῇ τάξει in Pandectis Græcis. Modeſtinus de Furt. Sempronia libellos compoſuit, quaſi datura centurioni, vt ad officiũ tranſmitterẽtur: ſed non dedit. Lucius eos pro tribunali recitauit, quaſi officio traditos. Officium hic ſignificat locum & cœtum hominum in eodem munere officio fungẽtiũ. Vlpianus de Quæſtionibus, Potes itaque decreti gratiam facere, & ſeruum per officium diſtrahi iubere. Trãquil. in Veſpa. Sub Nerone trepidum, & quærentem quidnam ageret, aut quo abiret, quidam ex officio admiſſionis abire morboniam iuſſerat.

Id facinus apud nos capitali noxæ habetur. Id eſt, capitale eſt. Liuius, Vt eum fas eſſet occidi, qui magiſtratum ſine prouocatione creaſſet, néve ea cædes capitali noxæ haberetur.

Teſtes cum reo componere, ἀντιπαρεσκευασμένους ἱστάναι. Tacitus, Accita quippe ἐπισεις, & cum iudice compoſita, nullis teſtibus inuiſum facilè confutauit. Id eſt, Commiſſa, Coràm interrogata.

Cauſa par, Cauſa ſuperior, & Cauſa inferior, vel Litigator. Id eſt, Pari iure, vel tenuiore nixa. Cic. pro Quintio, At ſi in cauſa pari diſcedete inferior videretur, tamen non eſſet mediocriter conquerendum. Nunc in cauſa ſuperiore, ne vt par quidem ſit, poſtulat, inferiorem eſſe patitur.

Fidem eſſe penes artifices renũtiantes ius ſtatuit, dũtaxat de iis quæ ſui ſunt iudicii. Id eſt, ex eorum renuntiatione ius pendet, vel Ius conſtat eorum exiſtimatione & arbitratu.

Ius tranſlatitium, vel tranſcriptitium, pro Iure ceſſo dici poteſt, vel Subrogatione quæſito.

De hoc maleficio quæſtio à curia conſtituta eſt. Id eſt, quod inquiretur de eo,& vt vocant Forenſes,Informatio fieret. Dicitur etiam, Decretũ curiæ extat,vt ea de re extra ordinem quæreretur. Quæſitor autẽ eſt,qui quæſtioni exercendæ præeſt, vt apud nos Præfectus rerum capitalium,aut quicunque extra ordinem quærere rem iuſſus eſt.

Demere interturbatæ aut interpellatæ poſſeſſionis iniuriam. Forenſes,Turbationem ſublatam dicunt.

Scriptum à ſententia diſcrepat.Id eſt, Verba non ſine ſubauditione legẽda. Cicero Supplere ſcriptum vocat.

Infirmare teſtes,id eſt, Labefactare fidem teſtium,& refellere.Cõfirmare verò teſtes & teſtimonia,eſt quod Saluare Forenſes vocant. Et itidẽ Cõfirmatio tabularũ & infirmatio, & quæſtionum, id eſt, tormentis expreſſarum confeſſionum,à Cicerone dicitur in libris de Oratore.

Facere cauſam,& Facere controuerſiã ab eodem dicitur id,quo ſublato controuerſia nulla eſt. Venire autem id in iudicium dicitur, quod maxime iudicandum eſt. Interfecit(inquit) Opimius Gracchum. Quid facit cauſam?quòd Reipub. cauſa eum ex Senatuſconſulto ad arma vocaſſet.Hoc tolle:cauſa non erit.vbi cauſa priore loco in recto poſita, vtilitatem ſignificat vel ſalutem. At id ipſum(inquit Cicero)negat contra leges licuiſſe Decius. Veniet igitur in iudicium,licueritne ex Senatuſconſulto ſeruandæ Reip.cauſa.

Cauſa labefactata,& Cauſa pene euerſa,Ciceroni eſt cauſa multum infirmata:Peſſundata autem & iugulata cauſa,eſt cauſa deplorata.

Iterata teſtimonia & repetita,Recolata vulgo dicuntur.

Cauſa per diſceſſionem ſtatim iudicata, & pene conflato iudicio. Vulgo Via ſpiritus ſancti dicitur.

Pactitia ſententia, vel Iudicium eſt pactitium, quod inter partes conuenit, quando de partium conſenſu, non de conſilii ſententia lis dirempta eſt. Forenſes,Appunctatum eſt vocant. Poteſt & Conflatum conuẽto partium iudicium Latinè dici.

Carcellus eſt Pariſiis,quod Caſtellum minus dicitur.

Teſtimonia ſeſe refellentia,inter ſe colludentia,ſibimet ipſa contradicentia.

Huius cauſæ ius à diſceptatione prudentum ad teſtimonia traductum eſt. Id eſt, à iuridiciali conſtitutione in cõiecturalem vertit.Cic.pro Cælio, Nullum argumentum in re, nulla ſuſpicio in cauſa, nullus exitus criminis requiretur. Itaque hæc cauſa ab argumẽtis, à cõiectura,ab iis ſignis quibus veritas illuſtrari ſolet,ad teſtes tota traducta eſt.

Agnoſcere quod actum eſt, idq; præſtare velle. Aduouere vernaculo ſermone dicitur. Cic.Perge verò Craſſe(inquit Mutius) iſtam enim culpã, quam vereris,ego præſtabo.

Conſtituere iudicium vel litem,eſt quod hodie Regulare partes dicimus, & Formã dare liti. Et conſtitutum iudicium eſt, quod dicũt Proceſſum formam ſuam accepiſſe. Cicero lib.1.de Orat. Acceperã antequam de rebus diceremus, initio conciliandos eorum eſſe animos qui audirent,deinde rem demonſtrandam,poſtea cõtrouerſiam cõſtituendam, tum id quod nos intẽderemus, con-

firmãdum. Id etiam Conſtituere diſceptationẽ dicitur. Idem in Partit. Diſceptatio autem cum eſt conſtituta, propoſitum eſſe debet oratori, quo omnes argumẽtationes repertæ ex inueniẽdi locis cõiiciantur. Conſtituere actionem vnum eſt ex iis quæ caput litis antecedunt. Hoc eſt, dandáne ſit actio, an neganda. Hoc eſt, admittendúſne ſit actor ad agendum, an repellendus. Idem in eodem lib. Partit. Quare de conſtituendis actionibus, accipiendis, ſubeundíſque iudiciis, de excipienda iniquitate accuſationis, de æquiparanda æquitate, quòd ea ferè generis eius ſunt, vt quenquã in ipſum iudicium ſæpe delabuntur, tamen ante iudicium tractãda videantur. Conſtituere etiam cauſam iuridicialiter vel coniecturaliter, eſt quod dicunt Appunctare partes.

Exceptione petitorem excludere, eſt Non admittendum dicere. Cicero.

Cauſa cadere, eſt quod dicunt Decidere ab inſtantia.

Iure gentilitatis ſuccedere defuncto, vel hæreditatẽ cernere, eſt quod dicunt Partiri nobiliter. Iure ſtirpis diuiſa eſt hæreditas, Eſt iure plebeio. De quibus verbis diximus in Annotationibus in Pand.

Stirpis iure poſſidere, Eſt iure plebeio. Hoc eſt, non iure gentilitio & clientelari. Stirpis iure obuenire hæreditas dicitur, vel iure genrilitatis, vt Cicero locutus eſt in libro de Oratore.

Hoc iure ſunt prædia in clientela poſita, & Sic eſt ius clientelare, vel gentilitium. Id eſt, Huiuſmodi ſunt iura feudi.

Lege agere in hæreditatem, Eſt petere hæreditatem.

Acta & ſcripta vadimonii, Les exploictz.

Ius inter peritos ambiguũ, vel quod ambigĭtur, Eſt iuris nodus. Cic. de Oratore, In eo autem iure quod ambigitur inter peritiſſimos, non eſt difficile oratori eius partis quancunque defendat, auctorem aliquem inuenire.

Iuriſconſultus fidenter & conſtanter peritus. Vulgo Reſolutus dicitur.

• Scriptum ius defendere. Id eſt, Contextũ legis vel reſponſorum, & ſcriptum ius æquitate tẽperare: Plus æquitati, vel non minus æquitati, quàm ſcripto iuri tribuendum. Quòd ſi ſecundum alterum tantum iudicandum ſit, cedat ſcriptum potius æquitati, quàm æquũ & bonum ſummo iuri. Conniueat ius ſcriptum æquitate diſceptatrice.

Ex commentariis iuriſdictionem, non ex contextu legum depromere. Ab æquitate iuris dicendi auctoritatẽ, non à ſcriptis legũ aut reſponſorũ mutuari.

Ordinare litẽ, Eſt quod dicunt inſtruere, & ordine dirigere. Cic. 2. de Orat. Quæ in ciuium cauſis diſceptationibúſque verſantur, ea mihi videntur aut in lite ordinanda, aut in conſilio dando eſſe poſita.

Prouocatio de medio ſublata, idq; quóde prouocatũ eſt. Nunc, Appellationem, & id de quo appellatum eſt, ad nihilum redacta. Vel ſic, Prouocatio inducta, ídque quod pronuntiatum eſt. vel, Prouocatio, & qua de re prouocatũ eſt, antiquata ſunt. Dicas etiam ſi libet, Infectam prouocationem ſententiámque facere. vel Iudicatum infectum factum.

Prouocationis cauſa in ſcriptæ litis formulam à partibus auctore curia cõſtituta eſt: ídque in cauſa agitur, recte, nécne iudicatum ſit, cũ eo vt prouocatori liceat, ſi ſibi videatur, rei iudicatæ iniquitatem ſcripta querela proſequi &

expromere,& inſtrumento litis addere,duntaxat quatenus ex litis actis liquere de iudicati iniquitate non poteſt. Quæ extra litem eſſe grauamenta vocantur.vel,Poterit etiam prouocator, qui rem iudicatam grauatur,prouocationis cauſas extrarias exponere,& ſcripto expromere.

Reiectanea capita. Forenſes,Articulos reiiciendos vocant.

Pro non ſcriptis habenda. Forenſes,Ad quæ reſpectus nullus habendus.

Cauſæ continentia & firmamenta,& eorũ documenta in quibus cardo cauſæ verſatur, ex indice litis inſtructæ deſidetantur. Forenſes, Principales petias non apparere dicunt.

Iuridicialis ſcriptura, à Forenſibus Aduertiſſamentum vocatur. Inficialis ſcriptura aut coniecturalis,Intentum per facta conttaria.

Quæſtio vel cauſa inter Iuriſperitos controuerſa & diſceptatiſſima, vulgò iuridica,quaſi Iuridicialis vocatur.

Commentaria dãtur ſcriptitantibus aduocatis à pragmaticis,quæ vulgo Memoralia dicuntur. Quidam autem ſcripritantium accuratè ſcribunt, quidam defunctoriè,& quouis modo.Id eſt,ὡς ἔτυχεν.

Penitus & accurare cauſã cognoſcere litis inſpectorẽ oportet,id eſt,relatorẽ.

Teſtificationes,Inqueſtæ vulgo dicũtur. Cicero,Seſéque chirographa,teſtificationes,indicia,quæſtiones,manifeſtam rem deferre.

Crimen manifeſtò compertum. Forenſes,Verificatum dicunt.

Homo fori alumnus,vulgò dicunt,Educatus in practica.

Homo qui nondum forenſis diſciplinæ incunabula & rudimenta nouit. Id eſt, rerum forenſium prorſus imperitus, & (vt ita dicam) in ludo litigiario analphabetus.

Ambagioſa cõtrouerſia & ſinuoſa. Forenſes, Proceſſum ſacculoſum & multæ commentationis appellant.

Iudicis officium eſt cauſam ad ſe delatam ex dictis ſcriptíſque iudicare, non etiam cauſæ patrocinari. Id eſt,ius tantum in conſilium cum litis inſtrumento,non etiam extrinſecus exquiſita à ſe ipſo cauſæ firmamẽta,adhibere.Forenſes,Ius(inquiunt)iudex cauſæ ſuppeditare, non etiam ea quæ facta ſunt, debet. Ipſe autem iudex fortaſſe pro re nata, pauliſper iudicis officio non poſito, ſed dilato,pacificatoris perſonam aſſumere poteſt,ſine imminutione imperii iuridici,aut eius dignitatis.

Indicia & argumenta acria,& cauſæ hærentia,ita vel è veſtigio ſequentia,vel antecedentia proximè, vt vrgete reum poſtulatũ delatúmque videantur. Forenſes,Indicia propinqua,vel non remota vocant.

Lege agere ſentẽtiæ executor ſolet.& Legis actio, & Lege acta,ſunt quæ Expleta Forenſes vocant.

Diſceptator rẽ exequi adortus eſt,adhibitis quos adhiberi ad id,ius æquúmque poſtulabat.

Commiſſam fiſco mulctam & pronuntiatam, iudex remittere nõ poteſt.Id eſt,iam fiſci factam.

Huiuſmodi iuriſdicẽdi forma in cutia frequẽtatur.Vulgò dicũt,Practicatur.

Apalæſtri cauſidici ſunt,vaſti & ruſtici,qui decentia agendi,habitúque & af-

fectu corporis defecti ſunt. Vulgò malam gratiam, continentiámque habere dicuntur.

Inconſulti quidam litigatores non tam apto & compoſito litis inſtrumēto gaudēt, quàm tumenti & incondita farragine ſacculorū, quæ ſæpe iudiciū moratur, nedum cauſam inſtruit. Vulgò craſſam productionem vocant.

Cautum tamen in clauſula ſententiæ, vt reus condemnatus lege agere ea de re in eū poſſet, ad quem res pertineret. Forenſes, Saluū recurſum appellant.

Amplius quærēdum eſſe curiæ viſum eſt. Id eſt, curia interlocuta eſt iterum in reum ampliúſque inquirendum. Quod fit, quando non ſatis res comperta eſt. Iudicium igitur ſuſtinendum interim, & interſatione aliqua quaſi tibicine fulciendum eſt: præſertim cum cauſæ iudicium exemplare futurum eſt. Huiuſmodi ſunt interdum iudicia curiæ perfunctoria, quibus, velut inani pabulo vel tenui, ſpes litigantium alitur, & ad tabem ſæpe perducitur.

Cauſæ iudicium in tempus reiectum, & interlocutione ampliatum eſt. Forenſes, Vnū prius quàm procedatur, appellant. Quod & ſuſtinere iudiciū cauſæ dicitur, quoad clarius liqueat de cauſæ ſumma.

Cauſa prima actione terminanda, vel diſceptationis extemporalis. Forenſes, In ipſo campo vacuanda dicunt.

Prouocationes ſcriptarum litium, clauſulares ſunt, in inquiſitionum claſſes reiiciuntur. Non ſcriptarū autem litium prouocationes, verbales ſunt tātum, & plerunque extemporales. Forenſes, Proceſſus ſcriptos, & Appellationes verbales vocant.

Diplomatis impetrator, quaſi obreptor, lite diplomatica cecidit, & ſummotus aditu iudiciali.

Conuentus iuridici peregrè acti in vrbe deſignata, Magni dies vocantur.

Duodecimuiratus iure potentatum poſſidere, vel Patriciatus iure, vel eo iure quo duodecim primi potentatus patriciales poſſident. &, In collegium duodecim Primorum Franciæ cooptari.

In officio actuario nomē inter prouocatores aut prouocatos edere, vel profiteri. Forenſes, Præſentarē ſe dicūt. Et, Scriba editionum aut profeſſionum. Forenſes, Graphiarium præſentationum vocant.

Ad nomina inclamata non reſpondere, & inter detrectantes, aut inter litium deſertores adnotari. In numeros eremodiciorū referri. Forenſes, Deficientes appellant.

Circūducere edictum ob eremodicium pronuntiatū, cum paulo pòſt affuit qui aberat.

Executionē morari, & Intercedere lege agēti executori. Forenſes, Oppoſitionem formare dicūt. vel, Exequenti mandatū moram non afferre, Patientiam accommodare, Nihil intercedere, Nihil lege agentem interpellare.

Niſi intra diem prorogatum vel reus vel actor cauſam ſuam perinſtruxerit, indicémque ſuum clauſerit, ius cauſæ iudiciúmque eo ſtabit, quod apud acta prolatum inuenietur. Forenſes, Res iudicabitur ex iis quæ in ſacco repetiētur.

Cauſa liquidè inſtructa, & vtrinque acta cauſæ liquida, iudiciū primo quoque tempore manent. Id eſt, ſolæ iam reſtāt iudicum partes. Gellius, Cauſa liqui-

dè comperta & cognita. Cauſa, plena & ſolẽni probatione, locupletíque teſtificatione ſubnixa. Cõtrà, Anceps cauſæ inſtrumẽtum, nec tabulis nec teſtibus planũ fieri poteſt quod in cauſa agitur. vel, Vnius tãtum teſtis interceſſione res tranſacta eſt, quæ negatur. vel, Nodoſa eſt iuris interpretatio, vel ſinuoſa argumenti enarratio atque explicatio, & enucleatu difficilis.

Reus teſtatò in ius vocatus eſt. Forenſes, Aſcripti ſunt recordantes.

Cauſidicus in patrociniis atque in officiis forẽſibus celeberrimus. Id eſt, primi nominis.

Obnoxiè dictum teſtimonium, vel nimium religioſe, aut planè meticuloſe. Contrà, Fidenter dictum, & iuſta fiducia teſtificantis.

Dies à iudice conſtitutus, aduerſario condicendus eſt.

Auulſa ab eo de manibus poſſeſſio & emancipata. Forenſes, Manus ſuas euacuauit.

Poſtulanti facta poteſtas inquirendi in delatos, & teſtibus maleficii teſtimonium denuntiandi. Forenſes, Informandi, & teſtibus diem dicendi.

Lege agere executori non licuit per eum, quem contra pronuntiatum erat.

Codicilli magiſtratus in curia recitati, aſſenſúq; procuratoris regii promulgari, curia auctore facta, & ſolennis ſubſcriptio addita. Forenſes, Literas publicatas in curia dicunt.

Inquirere capite in reũ iniuriæ, aut vis illatæ: aut Inquirere pecunia & mulcta: vel Anquirere, vt antiqui loquebantur. Hoc eſt, ad finem ciuilem.

Inire confuſas ſententias. Forenſes, Opinari turmatim, vel in turba. &, Decuriatim teſtificari, vel confuſim. Quod fit, cum ad probandã conſuetudinem ventum eſt.

Res criminoſe quæſita, in ciuilem diſceptationem vertiſſe dicetur, cũ reus ad cauſam dicendam ordine iudiciario admiſſus erit. Id eſt, ad proceſſum ordinarium receptus. Quod fit, cum probationes ancipites ſunt, & exilia indicia in iudiciis de vi, aut iniuriarum, aut in aliis priuatis delictis.

Cauſa ab inſpectore litis enarrata, & inſtrumento recognito, ad diſquiſitionem ventum eſt. Id eſt, iam rogantur ſententiæ à Præſidente.

Id à iudice perperam factum, & aduerſus quod legibus ſanctũ eſt, in quas erat adactus à curia.

Proferre apud acta litem inſtructam, & in ſacculis per iudicem deſcriptã. Forenſes, Productionem facere.

Præcidere, eſt aliquid deſignatè facere. Forenſes, Quotare dicunt. & Præciſa capita, Articuli quotati.

Inhibere imperium, & Mulctam grauiſſimã interminari, ni pareatur. vel & Mulctam indicere capitalem, executores ſolent & iudices. Inhibere imperiũ exactorem nominis neceſſe eſt, deinde lege agere. Forenſes, Præceptum facere ſoluendi dicunt.

Exactor nominis ſigno regio inſigniti, lege agere & pignerari poteſt.

Nomen fide publica ſubnixũ, aut regia, pigneratitio iure pollet, & manus iniectionis. vel Præditum eſt.

Reum in diem incertum ampliare, & fidei ſuæ committere. Forẽſes, Elargi-

Google

ri vſque dum reuocetur.

Eximere reum è cuſtodiatum numero, ſed citra ſentētiam aperire illi carcerem vulgo dicunt. Id quod fit, quādo anceps iudicium inter damnationem atque abſolutionem,propius tamen abeſt ab abſoluendo. Eximere verò noxæ,& gratiam reatus facere, principalis eſt auctoritatis. Quemadmodum & integræ exiſtimationi priſtinæ reſtituere. Hoc eſt, Notæ atque ignominiæ eximere veniali diplomate,viridi vel crocea cera ſignato.

Legitimi dies dilationum. Id eſt,ſolennes dilationes in omni parte cauſæ.

Ius ſuum obtinere non poſſe apud iniquum litigatori iudicē,aut potenti aduerſario æquiorem,quàm iuſtitiæ ſeueritas poſcat. Forēſes, Iuſtitiam impetrare non poſſe dicunt.

Recitatum in curià, palámque recitatum edictum,curiámque auctorē fuiſſe perſcriptum eſt,cum exceptionibus tamen & modificatione curiæ ſolennibus.

Fiduciaria cauſæ cognitio iuridico regio dari ſolet, cū iuriſdictio inter duos iudices minores controuerſa diſceptatur,cū eo tamen,vt veluti maioribus auſpiciis,ſummorúmque faſcium iure, cognoſcere de cauſa,nō ſuis ipſius videatur,& ne eius iudicium,ad futura ſit præiudicium.

Fiduciaria rerū poſſeſſio eſt,quæ mancipatus regii iure, tanquam pignus iudiciale & prætorium poſſidet.Forenſes,Sub manu regia poſſidere vocant.

Dilatio danda ei vnde res petitur, ad denuntiandū auctori quem laudare paratus eſt. vel ad denuntiationem iudicii faciendam, reſque vindicationem defendendam ac depellendam.

Succidaneum ſe litigatorem offerre. Forenſes,Surrogationem petere dicūt.

Litigium intermortuum renouare, Cauſam ſitu diuturni ſilentii ſepultam exuſcitare,Controuerſiam carie eremodicii obductam refricare, Lōgiſſimo interuallo deſertam cauſam repetere impetrato diplomate.

Index prolati litis inſtrumēti,id eſt,Inuentariū,qui & Catalogus dici poteſt. Et ad indicem,vel Ex indice inſtrumentum ſuum recognoſcere. Forēſes, Collationem facere partium ſuarum vocant, id eſt petiarum,vt vernacule loquar. Dici poteſt,Copias ſacculares & inſtrumentarias recenſere.

Iudex interlocutus eſt,aut inter partes ſcripto conuenit, vt triduo vtrinque inſtructa cauſa,vel cauſæ inſtrumētum,apud actuarium proferatur aut depromatur. Forēſes,Vt pars vtraque producat intra triduum. Vel, Iudicis edicto, vel partium conuento inſtrumētorum prolatio planè comperendinata eſt,abſciſſa ſpe prorogandæ diei.

Iudicis decreto cauſa in iuridicialem formulam cōcepta, & iudicium in perendinum condictum. Forenſes,Ad audiendum ius intra triduum.

Die ad iudiciū condicto cauſa peragi atque abſolui non potuit,& rurſus ampliata eſt. Forenſes ad alium diem cauſa remiſſa.

Ferre cōditionem,eſt quod Offerre vocant. Referre conditionem,eſt Viciſſim offerre.

Vtraque pars à iudice poſtulauit poſt altercationē, vt de conſilii ſententia ex tempore & in re præſenti ius ſibi diceretur. Forenſes,In ipſo campo dicunt.

Pronuntiatum, vt litigatorum cauſidici, actiones ſuas ex tempore exceptas,

intra diem tertium emendarent, iiſque, ſi ſibi videretur, adderent quæ ad cauſam facerẽt, vt inde cauſa diſceptaretur, & iudicio terminaretur. Forenſes, Placita corrigere vocant.

Iudex cauſa cognita facti diſceptationẽ eſſe & cauſam coniecturæ forma ordinandam pronuntiauit. Vel, Iudex cauſam cognitam inficiali formula conſtituit, conſentaneúmque ordinem facti diſceptationi præfiniuit, vt ſcriberent reſcriberéntque inficiantium more, de factóque ambigentium, & teſtificationibus rem agerẽt. Forẽſes, Appunctare contrarios, & ad inquiſitiones referẽdas.

Litigatores iam nihil morantur iudices, quominus in conſilium eant, Per litigantes iandiu licuit iudicibus ius dicere. Id eſt, Iandiu litigantes teſtati ſunt ſe nihil vltra proferre velle. Ex iis quæ hactenus acta, conuenta, prolata, conſignata ſunt, iudicium expectatur. Forenſes, Proceſſus in ſtatu in quo eſt, iudicandus eſt.

Si negatur eſſe actio petitori ab eo de quo petit, aut nondum eſſe, aut iam nõ eſſe, aut non eſſe in eo foro, aut non eo nomine eſſe : aut perſona vel petitoris vel defenſoris controuerſiam mouet, primum conſtituendum eſt iudiciũ, proluſoriáque controuerſia dirimenda. Quæ ſi ſecundũ petitorem iudicatur, tum demum ad illam quam Græci εὐθυδικίαν vocant, tranſeundum eſt. In qua reo, non præſcriptionibus & exceptionibus litis moratotiis aut tranſlatiuis, aut ſimilibus intentionem petitoris recuſare & ſummouere licet, ſed recta & plena depulſione ſummam controuerſiæ perimere, & cauſæ cardinem infringere neceſſe eſt.

Hæc pars controuerſiæ concettata, depugnata, & confecta eſt. vulgo Hoc euacuatum eſſe dicunt. Id eſt, iam non eſſe partem controuerſiæ.

In cuiuſdam modi cauſa, inter litigãtium perſonas, cognatione aut alia neceſſitudine coniunctas, non ita limanda eſt iuris ſummi ſubtilitas, vt in controuerſiis quæ exiſtũt ex verbis teſtamentorum: in prouinciis quæ ſolennia iuſta in teſtamentis conficiendis obſeruant.

Cardinem cauſæ in aliquo articulo ponere, vel Summã cõtrouerſiæ, & denique cauſæ fatum ex eo pendere velle, Eſt quod aiunt Forẽſes, Ius ex eo ſumere.

Conſtituere iudicium legitimũ & ſolenne, & iuris planè experiũdi poteſtatẽ facere, de omni controuerſia, & inter omnes perſonas, iudices iuris æquioris prudentiores non ſolent. Id eſt, Proceſſum ordinarium facere. Sed cõpendiaria diſceptatione, & litis imagine potius, quàm lite rem trãſigere. Forenſes, Sũmariè & ſine figura proceſſus dicunt.

Hæc ſigna, hæc argumenta non cadunt, aut certè parũ quadrãt in hunc reũ, Non hærent in homine antea integra opinione prædito.

Decedere de ſentẽtia in loco, & boni & prudentis iudicis eſt. Id eſt, Dictam cenſendo ſententiam mutare re integra, ſi alius ſententiam rogatus cõſultius cẽſuerit. Cicero, Qui decedere de ciuitate, quàm de ſentẽtia maluit. Tacitus ſine præpoſitione dixit, Nec ideo Thraſea ſententia deceſſit.

Rem iudicatã recognoſcere, nos Reuiſere vulgò dicimus. Id eſt, Iterũ in cõſiliũ mittere. Cic. prò Cornelio, Nos decretũ Cn. Pompeii, nos iudicium de conſilii ſententia pronuntiatum recognoſcemus? Vſus eſt & in Verrem.

Digitized by Google

Nouationem veteris nominis exigere ab hærede. Forenſes, Nouum titulum appellant.

Conferre & componere deſcriptum & exemplum cũ exemplari vel archetypo. Forenſes, Collationare.

De abſente vel abſentis cauſa ſecũdum præſentem iudicatũ. Forenſes, Cauſam per defectus iudicatam dicunt.

In iudiciis curiæ multum valet æqui boni interpretatio.

Id maximopere in cauſa ab vtraque parte contẽdebatur. Id eſt, In eo articulo cauſæ, acris & multa concertatio fuit.

In cauſis inſtituendis prima eſt iuriſdictionis conſtitutio. Forenſes, Fundatã eſſe in primis iuriſdictionem oportet.

Hac de re facile te apud iudices damnabo, duntaxat tibi non longè æquiores. Id eſt, ſentẽtiam auferam. Varro, Necnon emptor poteſt ex empto venditorem illum damnare. Eſt enim damnare, conuincere, quo Cicero, pro Cornelio, vſus eſt. Sic Plinius lib. 34, Verrem Cicero damnauerat. A Græcis hoc ductum.

In temporum inclinationibus nonnihil cõniuere oportet ſeueritatem iudiciorum: in conuerſionibus autem repentinis orbis Reip. etiam quaſi ſtupere, & quaſi conſertis manibus tanquam in vi maiore ceſſare. Id quod ſicubi conſideratum, certè in ſumma iuriſdictione valet.

Suſcipere quod factum eſt & agnoſcere. Hoc eſt, (vt ſuprà dictũ) Adiiouere, Et ſuam eius litem facere. Cic. Ego verò ſi mihi eſſet integrum, ſuſciperem hoc crimen, agnoſcerem, confiterer.

Aſſeruare reum hominem cuſtodiis. Cic. Nũc dicunt, Dare illi cuſtodiam.

Id facinus in crimen vocatum eſt, & regio nomine & priuato. Forẽſes, Procurator regis cum parte ciuili, concluſiones capit criminaliter. Cic. pro Rab. Hoc tu igitur in crimen vocas, quòd cum iis fuerit C. Rabirius. Et Pro Plãcio, Atque is quidem adductus ad conſules qui tum in crimen vocabatur, ſe iniquè à tuis tractari querebatur. Sic Vocare in inuidiam apud eundem in Offic. Nec verò criminibus falſis in odium quenquam, aut in inuidiam vocabit. Alibi vocare in ſuſpicionem, pro eodem Rabirio.

Statuere, eſt aliquid obiter iudicio & ſententia ſignificare, & ex eo exẽplo ius cõdere. Cic. pro Cecinna, Quod ſi aliter vos ſtatuetis, videte ne hoc vos ſtatuatis, qui viuus diſceſſerit, ei vim non eſſe factam. Id eſt, ſi vos iudicaueritis vi nõ eſſe deiectum de poſſeſſione Cecinnam, quia armatis hominibus ceſſit, omnino hoc iudicaſſe videbimini, & hoc ius inſtituiſſe exemplo prodito, ei vim nõ eſſe factã, qui vltimam vim experiri noluit cũ diſcrimine vitæ. Sequitur enim poſt hæc verba, Ne hoc omnibus in poſſeſſionum controuerſiis præſcribatis, vt cõfligendum ſibi & armis decernendum putent. Idem, Sin autem vim ſine cæde, ſine ſanguine nullam eſſe intelligetis, ſtatuetis homines poſſeſſionum cupidiores quàm vitæ eſſe debere. Simile eſt, ac ſi dicas, Curia hoc areſto ius ſtatuit antea inuſitatum, id eſt, Exemplum iudicandi dedit omnibus iuridicis intra fines imperii ſui. Idem alibi, Statuerunt equites Romani eo iudicio improbum ciuem eſſe, qui, &c. Id eſt, Exemplari iudicio ſignificauerunt ſe improbum ciuem eum eſſe exiſtimare, qui huiuſmodi quippiam admitteret.

Quod more,& modo, & tempore,& loco factum eſt, fraudi eſſe non poteſt apud æquos iudices.

Quod reus de ſemetipſo interrogatus,de alio dixerit, id illi,de quo dictũ eſt, nec noxæ,nec crimini eſſe debet.

Lege actum,vt peruerſe factum,à curia antiquatum eſt.Forenſes,Executio, vt contra morã facta,à curia improbata eſt.Peruerſi enim actus ſunt,qui male & inſcitè facti ſunt. Et Peruerſitas eſt in rebus ineptè adminiſtratis & factis. Cic.1.Offic.Sed & ea quæ multum ab humanitate diſcrepant, vt ſiquis in foro cantet aut in funere, aut ſiqua eſt alia magna peruerſitas,facile apparent.

Executor ſententiæ vel areſti perperam agit, ſi cuius rei vltra præſcriptum verborum,diſceptatorem agit,vel diſceptationẽ ſuſcipit. Vulgo Excedere terminos ſententiæ dicitur.

Non ſatis eſt iure eſſe præditum,niſi in ordinanda lite cauſam ſuam litigans iudicibus probauerit.Id eſt,niſi docuerit iudices de iure ſuo.

Res capitales,aut aliàs facinoroſæ,ad regiam aduocationẽ delatæ,ab ipſa proferri debent,de iiſque quæſtionem decernendam curare, nec amicitiæ aut neceſſitudini iura regia populariáque condonare,aut largiri ambitioſe.

Iudicium queribũdum intendere ob rerum nouarum molitionem, aut Interdicto querulo experiri lingua Forenſis dicit,pro Interdicto retinendæ poſſeſſionis agere.

Vindicem ſe cauſæ offerre,euentúmque iudicii præſtaturum,eſt Recipere in ſe cauſæ defenſionem.

Pro vniuerſo cõuentu claſſium hoc ſtatutum eſt, vel Pro curiæ conſulto,ſic dici poteſt,vt olim Pro collegio pontificum dicebant.Liuius,Ampliatam virginem,deinde abſolutam, pro collegii ſententia Pontifex maximus abſtinere ſacris iuſſit.

Actionem criminoſam intendere ob iniuriam aut vim illatam.

Introductis in curiam indicibus vel rei delatoribus, attributi duo è conſilio, qui omnia eorũ dicta,interrogara,reſponſa ſecreto perſcriberent,rémque amplius inquirerent euocatis teſtibus & coactis. Id fit ferè in rebus nouis ad curiã delatis, quæ priuatam perſecutionem non habent, ſed tantum actiones regias procurantium publicáſque.

Conſtituere aut delegare rei inquiſitores,Commiſſarios noſtri vocant.

Edictum in curia comprobatum, & altercatorio die palàm à ſcriba recitatũ, mox aſſurgente aduocatione regia,verbáque in eam ſententiam faciente,Præſes conſurgens,tribunalíque (vt aſſolet) perambulato circulans,de cõſilii ſententia pronunriauit, authorem edicti curiam factam eſſe, in marginéque diplo matis replicato ſolennia verba ſubſcriptum iri, recitatum,promulgatum,in actiſque perſcriptum. Id eſt, in acta regeſtum.Interdum autem hoc additur,vt prouinciatim dimittantur eiuſdẽ edicti exempla, & palàm in iudiciis peruulgetur atque paſſim edatur. Cic. Iudicium deſcribi,diuidi paſſim & peruulgari, atque edi P.Romano iuſſi: diuiſi toti Italiæ,diuiſi omnes in prouincias.

Prouinciam inquirendi ſibi depoſcere,vel rei quærendæ. Noſtri Petere vltro commiſſionem dicunt. Inſpectores etiam, enarratoréſque rerum iudicatarũ

executiones peregrè obeundas poſtulare ſolent,vt ſibi attributas,& quaſi deſpõ ſas,inſtituto curiæ,& iure à maioribus prodito.Quo tempore quaſi libera lega tione fungi cenſentur.

Ordinator litis,& cauſæ agitandæ architectus,is eſt Cauſidicus qui rẽ penitus cognouit: & cum conſul to opus eſt,ad conſilium referre ſolet id quod ambigitur,& late exponere.

Diſſoluẽdo ære alieno curia hæreditatis patrimoniũ venire vel hominis viuentis & decoctoris iubere ſolet.Quod dicunt,A curia ordinatũ bona vacantia vendi.

Rationem cum aliquo contrahere,& Contractum multum æris alieni: verba ſunt foro accommodata. Cic.pro Cluent.Cũ eo nemo iam rationem,nemo rem vllam contrahebat.Id eſt,Nemo cum eo rem habere volebat, omnes commercium cum eo defugiebant propter improbitatem hominis.

Moribus,non legibus cognatio & gentilitas prædiorum inualuit.Hoc eſt,Ius redhibitoriæ actionis, genrilibus & cognatis,moribus indultum.

Et petitor & defenſor idem de cauſa ſentiunt.Vulgò dicunt,Inter ſe intelligunt,id eſt Colludunt.

Status Reip.maximè rebus iudicatis continetur.Cic. Id eſt,Intereſt Reip.res iudicatas non reſcindi.

Alienare à cauſa eum qui præeſt iudicio.Cic. Id eſt,Præſidem iniquum cauſæ reddere.

Implorare interdum oportet non tãtum iudicis officium,legúmque & iuris præſidium,ſed etiam ſenſus iudicũ, intimáſque cogitationes, vt cũ litis inſtrumento,& apertis probationibus, adhibeant etiã in conſilium argumẽta è cauſa nata,& ea quæ ſimilia veri ſunt,& coniectura ſuggerit.

Supplicanti abſciſſe negare quod flagitar,vel Præcidere ſpẽ impetrandi quod poſtulat,eſt quod forenſi ſermone dicunt, Amplius non reuertatur. & vt prouerbialiter dicitur,Vaſis vinarii epiſtomium abſcindere,vel verutum.

Vbi iudex rem ſuam agi exiſtimat, ibi æquus eſſe iudex vix poteſt. Forenſes, Quando iudex ſimilem cauſam fouet.

Delibata iuriſdictio,eſt ab aliqua maiore abſtracta.Vulgus forenſe,Ecclipſatam appellat.

Scriptitando aut altercando maledictũ aut Dictum eſt,aut Reſponſum . Si reſponſum,fraudi eſſe non debet:ſi dictum,pœnale eſſe poteſt.Quintil. de ridiculis loquens, Male etiã dicitur quod in plures conuenit.Vt ſi nationes totæ inceſſantur,aut ordines. Suprà autem dixerat, Nihil enim quod in laceſſendo dici poteſt,non etiam in repercutiẽdo.Dicere pro Inceſſere ſeu Laceſſere dixit, Repercutere pro Reſpõdere, id eſt Reſpondendo dicere,& paria facere maledicendo.Cic.pro Cælio, Deinde vt ea in alterum non dicas,quæ cum tibi reſpon ſa ſint,erubeſcas.Terent.in Eunucho,Tum ſiquis eſt qui dictum in ſe inclemẽtius exiſtimat eſſe, ſic exiſtimet,reſponſum,non dictum eſſe.Reſponſum δ' ἀντιλήσεως εἰρημένον. Dictum autem ὑπηργμένον dixit. Quod laceſſentis eſt, id eſt τοῦ ὑπάρξαντος τῆς κακολογίας.

Cauſidici quidam turbidi vel immodici, non tam agere cauſas, quàm ſatagere videntur.

Nihil moror quominus prouocationis cauſa inducatur: à qua decedere paratus ſum, ſi ſine fraude liceat, ac ſine diſpendio. Forenſes, Acquieſcere non recuſo ſine emenda & expenſis.

Dicam ſcribere iniuriarũ, & Formulam ſcribere, eſt Iniuriarũ actionem intendere. Quintil. Colaphum (inquit) tibi ducam, & formulam ſcribã, quòd caput durum habeas. Forenſes, Formare petitionem ſuam dicunt. Cic. Scribitur Heraclio dica. Primum mirãtur omnes improbitatem calumniæ. Idem, Aduenit dies, quo die ſortiturum ſe dicas Syracuſis dixerat, paratus ad hanc ſortiendam dicam venerat. Hodie quaſi ſortiuntur cauſas prouocationum præſides maximi tribunalis, quando album & catalogum cauſarum faciendum curant, rotulum appellantes, quaſi volumẽ membranaceum. Terent. in Phorm. Si tu illam attigeris ſecus quàm dignum eſt liberam, dicam tibi impingam grãdem. Id eſt, Iudicium libello grandi dictabo. Vocabulum eſt Græcum.

Tranſlatiua exceptio, eſt quam Forenſes vocant Allegationem incompetẽtiæ. licet multipliciter accipiatur hæc dictio, quam tranſlationem vocant. Cic. in Reth. At cum cauſa ex eo pendet, quòd non aut is agere videtur quem oportet, aut non cũ eo quicum oportet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oportet, tranſlatiua dicitur cauſæ conſtitutio: quia actio, trãſlationis ac cõmutationis indigere videatur. Dicere igitur Latinè poſſis, Hic non caput actionis, ſed tranſlatio fori agitur. Id eſt, De iudice, non de iudicio quæſtio eſt.

Confirmatio, infirmatióq;, ſunt ea quæ Media à pragmaticis dicũtur & aduocatis. vt à petitore, cõfirmatio & firmamentũ intentionis, eſt mediũ petitionis, id eſt, ratio cõfirmans & continẽs petitionis. A reo autem, eſt ratio confirmans depulſionẽ intentionis, quod mediũ defenſionum vulgo dicitur. In eo enim articulo cauſæ poſitũ eſt robur, & quaſi fatũ controuerſiæ: & id maxime eſt quod cadit in iudiciũ, & à Græcis τὸ κρινόμενον dicitur. Licet rhetorici præceptores aliter his rebus vtantur, ſcrupuloſam nomenclaturã partiũ exquirentes, vt Quintilianus in 3, facit. Cic. in Rhet. Iudicatio eſt, quæ ex infirmatione & cõfirmatione naſcitur cõtrouerſia. Vt in cauſa Oreſtis, Rectúmne fuerit ab Oreſte matrẽ occidi, cum illa Oreſtis patrem occidiſſet. Idem, Firmamentum, eſt firmiſſima argumentatio defenſoris, & aptiſſima ad iudicationem. Eſt autem iudicatio (inquit Quintilianus) propriè, de qua pronuntiatur. Vulgò dicimus, Super quo ius faciendum eſt. Verum (inquit idem Quintilianus) hæc affectata ſubtilitas, circa nomina rerum ambitioſe laborat. Verius igitur & breuius, qui ſtatum & continens, id eſt τὸ συνέχον, & iudicationem idem eſſe cenſuerunt. Continens autem id eſſe, quo ſublato lis eſſe non poſſit. Vt in illa Oreſtis cauſa ſuprà dicta, Continens litis eſt, quòd accuſator intendit parricidium ab Oreſte admiſſum: defenſor pro firmamento defenſionis refert, eo parricidio ſe vlciſci debuiſſe patris ſui Agamemnonis cædem à Clytemneſtra perpetratam. Horũ ſi alterum probatũ non fuerit, iam controuerſia non erit, non erit iudicatio.

Ratio recuſationis, media defenſionis. Cic. in Partit. Reſiſtat oportet aliquo certo ſtatu, aut inficiendo, aut æquitate opponenda, & rationem ſubiiciat recuſationis ſuæ. Et recuſare verbum. Idem, Sed diſtinguendi gratia, rationem ap-

pellamus eam,quæ affertur à reo ad recuſandū depellendi criminis cauſa.Quæ niſi eſſet,quod defenderet non haberet.

Summa cauſarum cognitio, eſt curiæ. Hoc eſt,Suprema iudicandi poteſtas. Quintil. Non debes apud prætorem fideicommiſſum,ſed apud cōſules petere. Maior enim prætoria cognitione,ſumma eſt.

Enumerare & Per enumerationē edere,vulgo dicūt Per articulos, vel Articulatim præbere. Enumerationis exēplū eſt apud Ciceronē in Topic.hoc modo, Si neque cenſu,neque vindicta,neque teſtamēto liber factus eſt, liber non eſt.

Qua de re agitur.Id eſt, quod inter partes controuerſum eſt,& de quo ambigitur.Cic.in.Rhet.Hoc maximè firmatur laude eorum qui iudicauere,ſimilitudine eius rei qua de re agitur, ad eam rem qua de re iudicatum eſt.

Controuerſum eſt argumētum(inquit Cicero in Rhet.)in quo ad dubiū demōſtrandū dubia cauſa affertur. quod Litē lite reſoluere Horatius dixit. Cic. pro Murena,iuris doctrinam non difficilem eſſe oſtendere volens,vel nō difficile eſſe iuriſperitū ſe oſtendere, Quæ cōſuluntur(inquit)minimo periculo reſpondētur.Si enim id quod oportet reſponderis,idem videare reſpondiſſe quod Seruius.Sin aliter,etiam controuerſum ius noſſe & tractare videare.

Liquidum nomen controuerſo expungere velle iniquum eſt.Hoc eſt,Liquidum cum ambiguo compenſare.

Certis in rebus iudicatis,rei cōtrouerſæ & impēdiis cōtrouerſiæ,accedit æſtimatio quāti interfuit eius ſecundū quem iudicatū eſt,litem nullā fuiſſe. Forenſes,Damna & Intereſſe vocant.In qua ſpecie victor ſcripto edere ſolet quanti, id eſt, Quod ſua interfuit,cū amplificationibus. Victus autem amplificationibus extenuationes reſcribere: quod Per attenuationem reſpondere dicunt.

Certis diebus,eremodicia & commeatus iudiciales inclamitari ſolent. Defectus & congedia vocant.

Subitaria iuris executio,id eſt,Citra dilationem.

Præconio citatus,vulgo Per auctorizationem dicitur.

Excluſus exceptione vel præſcriptione,id eſt Depulſus. Cic. Atque in noſtra quidē conſuetudine multis de cauſis fit,vt rarius incidant tranſlationes.Nam & prætoriis exceptionibus multæ excluduntur actiones:& ita ius ciuile habemus conſtitutum,vt cauſa cadat is,qui non quemadmodum oportet,egerit.

Suſpiciones à Cicerone dicuntur quas iuriſconſulti appellant Præſumptiones. & Cauſa ſuſpicioſa eſt, in qua multæ ſunt præſumptiones. vt pro Deiot. Atque hæc confingitis non modo nō credibiliter,ſed ne ſuſpicioſe quidem .Id eſt,Prorſus abſurde & calumnioſe. Idem pro Cluentio, Timor eius,perturbatio,ſuſpenſus incertúſque vultus,crebra coloris mutatio,quæ erāt antea ſuſpicioſa,hæc aperta & manifeſta faciebant.

Ab inſtrumenti prolatione excluſus tēpore. Lingua noſtra Forcluſum à productione dicit.

Non modo controuerſia vel ſententia curiæ,vel deciſione litis dirempta,ſed etiam omnes fibræ litium ſubnaſcentium eliſæ aut ſtirpitus euulſæ.

Tertiæ vices altercādi aut ſcribēdi, quæ Replicationes dicūtur,inſtitutæ ſunt ad labefactandā rationem recuſantis,quam Firmamentū Cicero vocat.Huiuſ-

Digitized by Google

modi enim vices referuntur, quia ſine iis intentio ſtare non poſſet. Ea autem quæ ſic referuntur (inquit idem) Cauſarum continentia vocantur. Referre autem vbique pro replicare dicere ſolet in iiſdem partitionibus. In iis autẽ cauſis, inquit, vbi aliquid rectè factum defendis, cum eſt facti ſubiecta ratio, ſicut ab Opimio, Feci ſalutis Reip. cauſa: relatúmque eſt, Ne ſceleratiſſimum quidem ciuẽ ſine iudicio iure vllo necare potuiſti: oritur illa diſceptatio, potuerítne rectè ſalutis Reip. cauſa ciuem euerſorẽ ciuitatis indemnatũ necare. Rationẽ autem & firmamẽtum vocat, quæ nos, Media defenſionis. Rationũ autẽ (inquit) & firmamentorũ contentio adducit in anguſtũ diſceptationem, quæ in coniectura nulla eſt. Nemo enim eius quod negat factũ, rationem vllã ſolet reddere. Conſtituta verò diſceptatio dicitur quod Forẽſes dicunt, Conuenit inter partes de facto. Idem, Diſceptatio autem cũ eſt conſtituta, propoſitũ eſſe debet oratori, quo omnes argumentationes ex inueniendi locis cõiiciantur. Conſtituta etiam diſceptatio in iuridiciali ſtatu dicitur, cum certum eſt, & definitum inter partes, quid in conrrouerſiam vocarum ſit, & quid maximè litem faciat.

Perfugia cauſæ, vulgo Media vocantur, per quæ ſeruare ſe quis poteſt.

Obſcurare eſt tenebras obducere liti, & præſumptiones clariores narrando, vel aliàs, obſcuras facere & extenuare. Cicero, Narratio autem actoris erit, geſti negotii ſuſpicioſa explicatio, ſparſis omnibus argumentis, obſcuratis defenſionibus. Defenſori autem præteritis aut obſcuratis ſuſpicionum argumentis, rerum ipſarum erunt euentus, caſúſque narrandi. Suſpiciones (vt dictum eſt) præſumptas opiniones appellat.

Vẽditor qui in rei mancipatione ita cauerit, Huius rei autem nomine id demũ præſtabo, quod rem in ipſam contraxiſſe aut repromiſiſſe comperiar: auctoritatis nomine non tenebitur vltra id quod accepit ab emptore. Forenſes dicũt, Qui de ſuis factis tantum & promiſſionibus obligatus eſt.

Adnotare reum ad ius Pontificiũ remitrendum. Hoc eſt, Ad epiſcopum ſuũ è ſententia conſilii remittendus eſt. Plin. ad Traianum, Hos quia ciues Romani erant, adnotaui in vrbem remittendos.

Dimittere reũ ab eodẽ dictũ eſt, quod nunc dicũt, Aperire ei cuſtodiæ fores.

Status ei condictus dies. Id eſt, Certus dies aſſignatus.

Eo die penes ſecundum Præſidem faſces erant curiæ. Id eſt, Eo die curiam habuit, & vt noſtri dicunt, eo die primus aberar.

Cedere legibus, & iuriſdictionis imperio audientem eſſe. Hoc eſt, Parere imperatis & rebus iudicatis.

Remoræ forenſes, Dilationes ſunt aliæ ſuper alias impetratæ.

In medio litis curriculo remorã admouere. Forẽſes Siſtere curſũ proceſſus dicunt, vel Morari litẽ pleno curſu progredientẽ. Nam & remoras olim credebant ad inhibendũ curſum cauſarũ facere. Eſt enim piſcis remora, quæ Græcè echeneis dicitur. De qua Plinius, Quã ob cauſam veneficiis amatoriis infamis eſt, & litiũ ac iudiciorum mora. Quã lib. 32, remoram Latinè appellari dixit. Quem piſcem (inquit) quidã remoram appellauere. Plaut. in Trinum. Remorámque faciunt Rei publicæ & priuatæ. Id eſt, ἀνθολκὴν καὶ ἐποχλώ.

Rei conuicti ad perſugium inſularum confugiunt. Inſulæ enim inſignia

ſunt flaminũ & ſacerdotalia, & rei ipſi canonum præſidium implorant contra leges ciuiles. Inſulæ autẽ minores ſunt id ius, quod Tõſura dicitur. Maiores ſunt eorum qui Ordinibus præditi dicuntur. De reo igitur ſecundum inſulas pronuntiare, eſt Noxæ ciuili reũ eximere, & Animaduerſioni Põtificiæ permittere. Forenſes Ad eccleſiam remittere dicunt. Inſularũ autem iure mulctati, vel mulctari, Latinè dici poſſunt, qui Tonſura priuati vulgo dicuntur. Et Contrà inſulas ſecũdum iura maleficiorũ pronuntiare, eſt Iure Pontificio priuare, Inſulari præſidio excludere. Contrà, Legibus ciuilibus eripere, & Pontificiis dedere. Iudicium ſanguinarium transferre ad iudicium incruentum. & Reus à iudicio ſanguinario ad incruentum trãſlatus. & Fori trãſlatio inſularis. & Rei ipſi expoſcunt tranſlationem fori.

Trãſlatiua cauſæ conſtitutio, id eſt, diſceptatio ſuper tranſlatione fori.

Moris eſt in curia Feſcenninarum cauſarum actiones ad diem Hilariorũ reiici. Id eſt, ad pridie Cineralium.

Conniuere ſeueriorem iuriſdictionem oportet, cum res aliqua nata eſt, cui ſummittere aliquatenus faſces iuſtitiæ, intereſt Reip.

Solennes ob cauſas cognitoribus cauſarum & patronis ac cauſidicis, qui ad dies ſtatos non adſunt litigatoribus, quorum cauſas cum ceperunt procurandas aut agendas, indulgeri ſolet vt dies diffundatur, vel cauſa comperendinetur, ne in fraudem deſerti vadimonii incidant. Vt ſi ſontico morbo laborent, ſi nuptui filiam eo die dederint, ſi ad officium vocati ſint, quod honeſte detrectare non potuerint.

Criminoſe actionem intendere.

Iuris controuerſia, abſolutè iuridicialis dicitur, in qua ius, non factum ambigitur. Inficialis autem eſt, in qua factum ambiguum eſt. Mixta eſt autem ea in qua facti controuerſia coniunctã habet iuris controuerſiam, vt ſæpenumero euenit. Interdũ autem facti quæſtio nõ tam coniunctã habet, quàm implicitam iuris quæſtionem. Cic. 2. Rhet. Negotialis conſtitutio eſt, quæ implicitã habet iuris controuerſiam in ipſo negotio. Id eſt, quæ ſine iuris diſceptatione explicari non poteſt. Idem, Abſolutè eſt iuridicialis quæ in ſe nõ vt negotialis, implicite & abſcondite, ſed patentius & expeditius recti & non recti quæſtionem continet.

Depactus dicitur à Cicerone, qui quouis modo lite deciſa ſe explicauit.

Litis æſtimationem ſcripta diſceptatione adaugere & extenuare. Noſtri dicunt, Declarationem dare ſcripto & attenuationem.

Proferre leges vel prudentum reſponſa, vel ius moribus receptum, Quintilianus Allegare id appellat, ἀντὶ τοῦ δικαιολογεῖσθαι, vt iuriſconſulti. Cic in Rhet. Deinde poſtulabit, vt legem, qua lege id fecerit, proferat. Idem pro Murena, Sic à me defenditur, vt eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia, nullum petulans dictum proferatur. Et pro Flacco, Prætereo illa quæ prætermittenda nõ ſunt: nullum eius in priuatis rebus factũ auarum, nullam in re pecuniaria cõtentionẽ, nullam in re familiari ſordem poſſe proferri. Ideſt, Allegari, & palàm obiici, Græcorum more, qui προφέρειν ἐπὶ ὀνείδους dicunt, vt προφέρεις μοι πλεονεξίαν, ἢ δυσγένειαν. Sic in illa nobili Antoniana, Quid prãdiorũ apparatus? quid

Digitized by Google

furioſam vinolentiam tuam proferam? Quintil. Nam tum dignitas litigatoris, tum infirmitas allegatur. Plin. Proculo, Adhibes preces, allegas exemplum. Id eſt, προτείνῃ, προβάλῃ, προφέρῃς παράδειγμα. Allegatio autem Ciceroni eſt interceſſorum adhibitio, vt in Præt. vrb. Cum ſibi ad iſtum omnes allegationes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius intercluſos videret. Id eſt, amicorum & deprecatorum ſubmiſſiones. Idem, Dii immortales, quanta iſte cupiditate, quibus allegationibus illam ſibi legationem expugnauit! Id eſt, à Dolabella amicorum ambitu & præhenſationibus obtinuit.

Reliqua deinde addidit quæ aſſolent. Vulgo dicimus, Reliqua ſunt de ſtilo.

Lex eſt, paterfamiliâs vti ſuper familia pecuniáq; legauerit, ita ius eſto. Cic. in Rhet. Id eſt, Quicquid ſtatuerit de facultatibus ſuis in teſtamento, quicquid ex bonis ſuis legauerit, ratum eſto.

In reo delato criminis veſtigium nullum inuentum, indicium nullum.

Applicare ſe ad aliquem, vt fundi acquiſiti patronũ, & fidem ei dare, & ab eo accipere. Releuare ab eo vulgo dicunt. Quia iacêre fundus clientelaris dicitur, quandiu in fide nullius eſt.

Venditor ædium, non modo quæ recepit, præſtare tenetur, ſed etiam quæ natura fert & cõditio contractus. Cic. Nam cum ædes venderet, lumina vti tum erant, ita recepit. Id eſt, Se ad præſtandum obſtrinxit. Quod Garãtizare dicũt. Plancus Ciceroni, Omnia ei & petenti recepi, & vltrò pollicitus ſum. Eſt enim Recipere idẽ quod Cauere. Sic accipitur in cap. Emptorẽ, in tract. de Act. empt. quemadmodũ recipitur vt nũmos venditor accipiat, quãuis merx ad emptorẽ nõ perueniat. Id eſt, Cauetur. Inde fit, vt Recipere pro Excipere vſurpetur. Plau. Poſticulũ hoc recepit cũ ædes vẽderet. Vnde Receptitius ἐξαίρετος. Et receptitius ſeruus, de quo in Annotationib' diximus. Receptitia autẽ actio antiqua, pro qua vtimur nũc Actione pecuniæ cõſtitutæ, à recipiẽdo dicebatur, id eſt, promittẽdo.

Captionum forẽſium aucupes, & obreptionum artifices, Pragmatici verſuti & fallaces dici poſſunt, in atticulo improuidos & ſimplices opprimentes.

Dare eremodiciũ, eſt quod Græci διδόναι τὴν ἔρημον. Dare cauſam deſertam. Forenſes, Per contumaciam ſecundum præſentem pronuntiare.

Mores municipales. Id eſt, conſuetudines præfecturarum.

Penitus in cauſam inſinuare. Cic. in 2. de Orat. Vt in iis locis quos proponã paulo pòſt, peruoluatur animus, & penitus in cauſam inſinuet. Noſtri, Fundũ materiæ intelligere dicunt.

Scribere aduocati dicebantur, vt nunc dicuntur. Cic. ad Trebatium Iuriſcõſ. alludẽs ad vtrunque ſignificatum, Quòd ſi ſcribere oblitus es, minus iam multi te aduocato cauſa cadent.

Compoſita iuriſdictionis ratio, & recte atque ordine conſtituta. Vulgo Iuſtitiam bene ordinatam dicunt.

Iudex qui non ceſſit prouocationi, Attentaſſe vulgo dicitur.

Indiciis ementitis in crimen vocatus, vel in criminis inuidiã. Vulgo Aliquãtum oneratus dicitur. Vel, Obiter nominatus inter conſcios.

In iure alicui litiganti cauere dicũtur cauſidici, qui cauſa alicuius percognita, auctores ſunt ei litis hoc vel illo modo exercẽdæ, & ſyngrapharũ vel acto-

rū iudicialium concipiendorū appunctamenta tranſire, hoc eſt, inire & tranſigere vocant, qui ſunt contractus iudiciales. Cic. Nā in iure cauere, conſilio iuuare, vehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Plaut. Hic poterit cauere rectè, iura qui & leges nouit. Inde Cautores ſunt, qui conſulti ſunt in rebus forenſibus. Idem, Nam ipſe cautor captus eſt. Cic. pro Cecinna, Et quo mulieri eſſet res cautior, curauit vt in eo fundo dos collocaretur.

Conflictum litis detrectare, & Clauſulam controuerſiæ ſubterfugere dici poſſunt, quos dicimus Iūgere nolle, id eſt, Pedem conferre, & quos Subterfugiis vti dicunt Forenſes. Cic. 7. Philip. Ignominia notandos cēſuerunt, qui militiam ſubterfugiſſent. Idem de Vlyſſe, Inſimulāt illum tragœdiæ ſimulatione inſaniæ militiam ſubterfugere voluiſſe.

In diem alium atque aliū rem proferre, Litem ducere, vt Bellū ducere, Rem decernere nolle, Diē ex die ducere, quod & Diem de die ducere, vel proferre dicitur, Seriem dilationū nectere, prolatare, fruſtrari, ludificari, Cauſas moræ alias atque alias comminiſci, Ludibriis aliis ſuper alia excogitatis litis curriculum morari, verba ſunt accommodata ſignificandæ tergiuerſatorum improbitati. Hoc eſt, Τῶν ἀναστρεφομένων, vel potius τῶν ἀναδυομένων, τῶν φυγοδικούντων.

Repræſentata defenſionis neceſſitas, eſt cum ex tempore reſpondere defenſor cogitur: vt Repræſentata iudicia à Quintiliano dictum. Cic. Titio, Neque expectare debemus temporis medicinā, quam repræſentare ratione poſſumus. Curtius, Cœperat eſſe præceps ad repræſentanda ſupplicia. Sic moribus cōuenit ſpectatiſſimi iudicis earum cauſarum iudicium repræſentare, quarum perſpicuitas non ſinit iuridiciali formula ipſas comperendinari, aut earum iudicium alio quouis modo in longiorem diem proferri.

Per infrequentiam conſilii nihil agi eo die potuit, quod quidem attinet ad cauſas illuſtriores.

Quæſtionem criminis aut iniuriæ poſtulare libello ſupplice dato. Liuius, Senatus tumultuoſe vocatus, tumultuoſius conſulitur, quæſtionem poſtulātibus iis qui pulſati fuerant, decernent, ferociſſimo quoque, non ſententiis magis, quàm clamore & ſtrepitu.

Exoletæ ſeueritatis leges & conſtitutiones, quibus iam non iudicatur.

Summouere pro imperio obſtrepētes actionibus cauſarum, apparitores curiæ ſolent. Id eſt, Præcipere vt longius recedant. Liuius, Conſules nobilitaſque ad impediendam legem conſiſtunt. Summoueri Lectorius Tribunus iubet præter quàm qui ſuffragiū ineant. adoleſcentes nobiles ſtabant nihil cedentes viatori. Tamen ex iis prehendi quoſdam Lectorius iubet. Conſul Appius negare ius eſſe Tribuno in quenquam, niſi plebeium. illum ſummouere pro imperio poſſe, more maiorum.

Oppidani iudices dici poſſunt ignobiles, & ii quos vulgo Subalternos dicūt, qui nō in vrbibus maioribus ſunt, ſed in locis infrequentioribus. Cic. in Bruto, Sic appellat oppidanum genus dicendi & inconditum, id eſt, non vrbanum, ſed ſemiruſticum.

Vniuerſim curiæ conſultum factum, non ſigillatim ſententiis dictis, ſed vniuerſe cunctis conſentibus. Forenſes Viam Spiritus Sancti dicunt. ἀθέως

quod vniuerſe Cicero, non vniuerſim dicere ſolet. Sic vniuerſa curiæ ſentẽtia abſolutum vel damnatum reum dicere poſſis, quaſi confuſa omnium voce. Et vniuerſa teſtificatio eſt,cum deni teſtificantur, σύμπαντες, quod Turbatim dicunt Forenſes. Cicero pro Sextio, Sed quoniam ſingulis criminibus cæteri reſponderunt, dicam de omni ſtatu P. Sextii, vt in hac confuſa atque vniuerſa defenſione nihil prætermiſſum eſſe videatur. Curtius, Tria ferè ſtadia vniuerſus fluit amnis. Id eſt,nondum diuiſus in plures alueos: ἀθρόος σύμπας. Cic.in Diuinatione, Non enim ſingulos perferre ſententias,ſed vniuerſos.

Obſoleti nominis nouationẽ ab hærede aut rei poſſeſſore exprimere,vel Inſtauratitium nomen exigere,vel A fundi vectigalis poſſeſſore cauere penſionis nouationem. Nunc,Nouum titulum expoſcere dicunt.

Aculeata capita ſcripturæ reiicienda poſcere. Id eſt, Contumelioſa & ſugillantia.

Actoris cauſæ vel defenſoris, auditores, vel conſilium pœnituit. Id eſt, Nihili eius actio fuiſſe viſa eſt. Sic ſæpe victorem forenſis victoriæ pœnitet. Et victoria pœnitenda viſa eſt. Id eſt,minime gratulanda. Curtius,Malo me fortunæ pœniteat, quàm victoriæ pudeat. Cic. pro Plancio, Méque vehementer vitæ meæ pœniteret,ſi in mea familiaritate locus eſſet nemini niſi litigioſo aut nocenti. Sic dicas, Me rei ſecundum me iudicatæ pœnitebit, niſi accedat litis æſtimatio.

Informatá iam cauſa, curriculũ ſuum iniit, & Ad medios iam actus argumẽtum litis adductum. Forenſes dicunt,Proceſſum formam ſuam cepiſſe.

Saluum ius referendæ eiuſdem rei nomine quæſtionis, ei ad quem res attinere videbitur. Saluus recurſus contra quem iuſtum erit, à Forenſibus dicitur. Vel ſic,Exceptum in ſententiæ verbis,vt is qui ſoluere iuſſus eſt, quos ius & æquũ fuerit,eadem de re appellet. Vel,Vt eo nomine ſeruãdi ſui gratia experiatur,quicum iuſtum eſſe videbitur.

Venditor qui appellatus eſt auctoritatis præſtandæ nomine,rei vendicatæ cõtrouerſiam ad leges ſuas-reiiciendam, iure poſtulare non poteſt. Id eſt, Auctor rei quæ vendicatur, certare eius rei nomine in foro eius debet, vnde res ipſa petitur.

Reus qui diẽ vadimonii nõ obiit,intra dies legitimos præſto fuit ad eremodiciũ circũſcribendum. Hoc eſt, Ad obliterãdum defectum vel commeatum.

AEgre iam cauſæ ſuccedere,& propè conclamatæ. Nunc, Surrogãdum ſe offerre cauſæ iam propemodum perditæ.

Adimere, vel negare cauſæ comperendinatum. Id eſt, ex tempore diſceptationem repræſentare. Eſt autem cauſæ comperendinatus, in diem perendinũ vel tertium reiectio. Cice. in prætura vrb. Adimo cauſæ comperendinatum quod habet lex in ſe moleſtiſſimũ, bis vt cauſa diducatur. Et itidem in Bruto.

Inquirendi in cauſæ iura prouincia huic vel illi attributa vel delegata, vt cum aſcripto ſibi vel allecto prouinciam obeat. Commiſſarium & Adiunctum vocant.

Cancellos ſupergredi curiæ, vel Repagulum ſupergredi cauſidici ſolent in exordiendis prouocationum cauſis.

Introuocare litigatotes vt palàm interrogẽtur. Id eſt, Iubere intra tribunalis ſeptum ingredi.

Cum cauſarum ambiguitas repræſentare iudicium nõ ſinit, amplius ptonuntiatur. Id eſt, Rem eſſe conſilii pronuntiatur, & ad perendini conſeſſus diſceptationem ptofertur.

Repagularii diſceptatores, cõmiſſatii ſunt, ad fores curiæ ius dicentes. Et ſententiæ eorum vel interſata, Acta repagularia vocantur.

Commemorare ſigillatim iura poſſeſſionũ in codicillo inuẽtionis, vel Enumerare ſcriptitando. Articulare vocant.

Cuſtodiæ non criminis inſimulatæ, vel Pecuniæ damnati, Incarcerati ob ciuile debitum vocantur, quaſi addicti.

Paragraphis prænotare capita cõtrouerſa, Vulgò Cruce notare. Potes & Decuſſare capita concertanda dicere.

Profligata iam controuerſia, & penè ad clauſulam perducta. Id eſt, In valuis eſt ſententiæ.

Reus raſo vertice diminutus eſt, vel minutus. Id eſt, Raſi verticis iure priuatus, quam Tonſuram vocamus.

Sacroſancti capitis ius vſurpare. Forenſes, Adiuuare ſe clericatura.

Inſularum iuris compos ſententia curiæ. Hoc eſt, Redditus ſuis, ac pontificiis legibus.

Reus vadatò vel ſatiſdatò cuſtodiæ ſuæ permiſſus. Elargitus vulgo dicitur.

Reus liberum commeatum adeptus eſt, nullis vadibus datis. Id eſt, Elargitus ſimpliciter.

Reus libero per vrbem commeatu retentus.

Exponere argumentum litis, & intentionis depulſioníſque ſummam inſpectores cauſæ ſolent, antequam copiæ ſacculares expromantur, & ex indicibus recenſeantur.

Eremodiciũ ſecundum appellatotem pronuntiatum, vulgo Defectus vocatur in cauſa prouocationis. Eremodicium ſecundum prouocatum datum, eſt commeatus. abire enim è iudicio licet ei, quaſi petperam appellata ſit curia. Vtroque autem nomine eremodiciũ ſecũdum prouocatum datum, ſignificat vtrũque iam dictorum. Congedium & defectum appellant. vt, Si prouocatus in diem longiorem, impetrato diplomate diem breuiorem denuntiarit, quod Anticipare verbo Latino vocamus.

Edictũ promulgare capitalis ſanctionis. Id eſt, Quod minatur pœnã capiralẽ.

Contrà prouocationem admiſſa, vulgo Attentata dicuntut.

Recuperatorium iudicium, ſententia commiſſarii, vel ſubrecupetatorium. Id eſt, eius qui in locum recuperatoris abſentis ſuffectus eſt.

Quæ intentionibus & recuſationibus prætexũtut vel atrexũtur, vulgo Qualitates vocantur. quæ primo conſtituenda ſunt: hoc eſt, inter petitorem & defenſorem comparanda, ita vt conueniant.

Perſonæ etiã dici poſſunt, quæ velur exordia ſunt intentionũ & depulſionũ.

Conditionem ferre luculentam, & Referte eandem cõditionem vel cõmodiorem, Facete oblationem vulgo vocant.

Ad recuperatorem repagulariū damnaui hominem. Id eſt, A commiſſario pro foribus curiæ ſententiam obtinui.

Circulares cauſarum commēdationes in exhedra aduocatorum, Id eſt, Conſultationes quæ fiunt apud Balaium.

Traductio rei ignominioſæ compertorum, vel Traductio damnatorum paradigmatica, vel Supplex & pene ſtigmatica traductorū per ora multitudinis dānatorum confeſſio, præeunte verba apparitore aut ſcriba. Emenda honorabilis dicitur.

Qui codicillos præfecturarum & magiſtratuum obtinuerunt, iurati prius in leges & conſtitutiones adigente Præſide, magiſtratus ineunt.

Interturbatæ poſſeſſionis iniuriam demere, Verba ſunt interdicto retinendæ poſſeſſionis accommodata.

Prouocator commentarium querulum edere ſolet, in quo grauatim proſequitur ea quæ iniquè & perperam iudicata eſſe contēdit, ea præſertim quæ admonitione indigent, vt abdita & externa. Hoc eſt, Τὰ μὴ ἐπιπολάζοντα ἐν τῇ δίκῃ. Cui reſcribere prouocatus poteſt, ſi ſibi viſum fuerit, æquitatémque rei iudicatæ tueri ac defendere. Grauamina vulgo vocantur.

Ea res conſenſu curiæ, vel de omnium ſententia diſcuſſa. Id eſt, Ad nihilum redacta, vt vulgo dicunt.

Summa imis ornamenta continuare, vel Summos imis honores, vel Magiſtratus, vel Gradus continuare. Per ſaltum promouere vulgus iuriſperitorum appellat.

Libello in curia ſubſcripto primus quiſque apparitorum rem quærere iuſſus eſt. Forenſes, Ad informandum commiſſus.

Facinoroſi rei, mutili, verberones, qui per compita antè vapulauerunt. Vel, Qui ſub verberibus per vicos vrbis acti ſunt. Vulgo Vagabundi & Exauriculati vocantur.

Hæc quæſtio, vel hoc caput, totam abſorbet controuerſiam. Cic. pro Sextio, Ad tribunatum (quia ipſe ad ſeſe iandudum vocat, & quodam modo abſorbet orationem meā) contento ſtudio curſúque veniam. Vulgo dicunt, Tota ferme lis in eo ſita eſt, & iacet. Et Omnis agendi, ſcribendi, contendendi ratio in eo ferè defendendo conſumitur.

De ea re illo die nihil temere decerni placuit, ad frequentiorem curiæ conſeſſum conſultatio dilata.

Delectis à curia diſceptatoribus permiſſum, vt quæ præſentis diſceptationis eſſent, in re præſenti ſtatuerent, vt è fide ſua eſſe cenſerent, atque è dignitate curiæ: deinde curiæ ab ſe acta ſcripto renunciarent. Id eſt, Data eſt eis non nuda executio, ſed etiam cognitio cauſæ & arbitrium eorum quæ in loco arbitranda eſſent, & vt actorum ab ſe verbalem proceſſum facerent.

Cauſam dedititiam auferre dici poteſt is, ſecundum quem iudicatum eſt aduerſario cedente, & damnari ſe conſentiente.

Alias ex aliis prolatandæ litis cauſas comminiſci, eſt Fruſtratorias dilationes petere.

Verum eſto (quod tamen ita à me poſitū velim, ne fraudi ſit confeſſio) ille ad

diem adeſſe ob vim maiorem non potuit. Si affuiſſet, quid cauſæ dicturus fuit cur &c. Vulgo dicunt, Citra tamen confeſſionem.

Reus interrogatus, dixit Si ſibi fides daretur, haud futurum noxæ indicium ſui & criminis, rem manifeſtam facturum. Si ſibi impunitas promittatur, vulgo dicitur.

Diſceptator cognoſcẽdæ cauſæ pro repagulo curiæ datus eſt, vt litem inſtructam ad curiam referret. Forenſes, Datus eſt commiſſarius. Recuperatores autem propriè à principe dantur, vt cauſas quaſdam iudicẽt. Id eſt, Iudices partibus deſtinati vel aſſignati.

Dare ſolet Princeps diſceptatores ad cõſtituendam cõtrouerſiam, & ad clauſulam perducendã, non etiã ad dirimendam. Id eſt, vſq; ad ſententiã excluſiue.

Ad inquirendum dati vel iudices, vel alio munere fungentes, vir virum legãt, niſi inter partes de certo homine conuenerit. Id eſt, commiſſarius adiunctum ſibi deligat.

Aduocatio regia atrox in reum, vel in cauſam coorta eſt. Nunc, Graues cõcluſiones ceperunt, dicimus.

Perpetuæ cauſæ actiones in altercationes verterunt. Id eſt, Concitatiores verborum velitationes.

Sæpe iis qui aduerſarium ſuum ſtrenue depuliſſe videntur, reſtat acrior cum aduocatione regia dimicatio.

Caſtra caſtris eſſe collata videntur in campo forenſi, quando cauſa vtrinque ſuis copiis inſtructa, proxime diſcrimen acceſſit.

Verbis regiis & curiæ pro imperio agere apparitores ſolent, deinde rem mãdatam exequi. Id eſt, Curiæ mandata indicere, & commiſſionem ſuam exequi.

Titulum hæredis, vel legatarii præferre, vel Hæredem agere, Hæredis perſonam ſuſcipere, Qualitatem ſumere vocant.

E litibus lites ſerere, vt è bellis bella. E lite ſata, non litis fructum, ſed litium vim metere. Eſt penitus in forenſes controuerſias inſinuare & implicari, gliſcentibus in dies diſpendiis rei familiaris. Sæpe vnam litem eluctatus, ſtatim in plures incurrit quaſi manus forenſes.

Fit decretum curiæ, vt néve ei qui imprudens feciſſet, néve ei qui mandaſſet, fraudi eſſet, quod ſine dolo malo admiſſum eſſet.

Interdum trãſeunt in partes regii cognitores, ſed defunctoria ſubſcriptione, & quaſi præuaricabunde, non tam liti ſe offerentes, aut in cauſam incumbentes bona fide, quàm gratiã ineuntes eorũ quos cõtra atroces ſurrexiſſe vidẽtur.

Implorare fidem aduocationis regiæ, Eſt ad ſubſcribendum liti nominatim euocare.

Minor annis x x v, nec experiundi potens, nec recuſandi, niſi auctorem habeat curatorem.

Conſilium in hac cauſa viſum eſt in ſtudia ambitioſa diductum.

Turbulentum interdictum, & Actus turbulentus, vulgo Turbatio poſſeſſionis dicitur.

Cauſã iãdiu intermortuã diplomate refocillare. Hoc eſt, Interruptã ſarcite.

In ſacerdotii poſſeſſionem perperam inuadere. Intruſos nunc dicunt.

Ob quadā ſecus admiſſa curia abſtinere iuſſit, Suſpenſi ab officio cõſiliarii.

Auctoratus litiganti aduocatus ad iudicium eius cauſæ adhiberi non debet. Nunc, De eius conſilio eſſe dicunt. Quidam etiam annuis auctoramentis partium eius facti.

Cauſidici in acta curiæ conſultáq; quotānis adigũtur, & in eius obſeruantiā.

Alicuius diei conſulatũ vel iudiciũ memoriæ eximere, Delere ex actis diurnis, ex Ephemeride curiæ.

Literis regis acceptis in primum quęque diem ſupplicationes & obſecrationes decretæ curiali cultu ſolenníque purpura.

Iniuriarum formulam intendere alicui, Agere cum eo iniuriarum.

Homo ingenio controuerſo, vel natura controuerſus. Cic. φιλόδικος.

Ineptiũt aduocati, qui nihil aut parũ ad rem pertinẽtia vel dicũt, vel ſcribũt.

Tutus & liber cõmeatus fide curiæ teſtibus datus, In fidem curiæ recepti teſtes. Id eſt, Ad ſaluum conductum accepti.

Summoti ab haſta vel auctione, hi ſunt qui inter licentes non admittũtur.

Teſtes diobolares, egẽtes, ſine lare, ſine cenſu, atq; etiam ſine ſenſu cõmuni.

Cuius nec ope, nec opera, nec conſilio in cæde perpetranda quicquā factum eſt. Id eſt, Inſontis.

Caducum ius in ſacerdotio impetrare, vel Iure caduci ſacerdotiũ impetrare, Deuolutum vulgo vocatur. Caduci iure magiſtratum inire, Eſt commiſſum magiſtratum inire, quod Forefactum lingua vernacula vocat.

Tranſcriptus litigator, Id eſt, Subrogatus, ſuffectus. Et ius tranſcriptum.

E ſymbolis conſultorum cauſa conflata. Id eſt, Vnuſquiſque conſultorum ad cauſam cõmentandam aduocatorum, ſymbolum ſuum attulit ad intentionem vel defenſionem informandam.

Iudicum iuſtitiæque fidem multi nequicquam implorāt, quod multis in iudiciis obſurduit: in pleriſque verò iandiu obaudit, niſi libelli ſupplices comites habeant ſerentarios.

Vltima experiri iudicii certum eſt. Id eſt, Non ante ſententiam quieſcam.

Præſes rem ſibi cõpertam ad collegium retulit: deinde ſolenni more ordinéque ad diſquiſitionem vocauit, vel ſententias ſigillatim rogauit.

Homo accîſis in foro facultatibus, tamen litium in dies fit amantior.

Aduocatus ob noxā ære quaſi caſtrẽſi dirutus eſt. Id eſt Poſtulare, aut cauſas defenſitare vetitus.

Frequentibus libellis curiæ obſtrepere, Libellis aures curiæ fatigare, petere, poſcere, poſtulare, Suppliciter flagitare operam curiæ vacuam.

Armamentarium cauſarum, exhedra ſcribarum, vnde interdum expromptæ temere copiæ, aut ſublectæ, ad incitos litigantes redigunt, atque etiam ad egeſtatẽ, nullo pro magnitudine calamitatis cõdoleſcente. Quæ ſi in priuata inſpectorum cuſtodia interciderint, è chirographis ipſorum experiri non licet, aut certe nemo dat actionem.

Syngrapha iudicialis litis decretoria, à cognitoribus cõflata. Id eſt, Conuentum de iure audiendo per procuratores dictatum. Repetita item ſyngrapha litis decretoria, ad audiendum ius vt antea.

Cauſarum actiones acroamaticæ. Id eſt, foribus occluſis, & ſummota corona forenſi.

Altercatorii dies atque Oratorii terni in hebdomade, & terni Conſiliares, in magno quidem tribunali. Nam in exhedris cæterarũ claſſium omnes dies critici ſunt. Poſſunt & dies Diſceptatorii pro Altercatoriis dici, & Conſultorii & Commentatorii pro Conſiliaribus.

Cauſa alterutrius partis ſiderata, penè exanimata, exanguis, ſemianimis, & conclamata dici poteſt, cum præiudicatũ quippiam eſt ſecundum alterã ſummæ rei decretorium.

Cauſa anceps inter iuridicialem atq; inficialem. Id eſt, vtriuſque ſtatus æque particeps.

Huius cauſæ cardo & firmamentum in lubrico & præcipiti vertitur.

Præcidere poſtulandi, aut poſtulata impetrandi ſpem ei in futurum. Id eſt, Planè ſupplicantem repellere, & in poſterum ſupplicatione ſemel interdicere.

Omnia officia cauſidici in cauſam conſtiterunt, ſed ius interdum ambiguũ, ab occaſione laborat: agendæ cauſæ die conſeſſus mihi non ſatis æquus erat.

Nũcupatiuæ prouocationes dici poſſunt, quas Verbales dicimus. Differũt ab iis quæ litium ſcriptarum vocantur.

Iis quibus obrepſit eremodicii dies, ſubſidii ſpes in libellis ſupplicibus, aut in diplomatibus.

Profligata iam litis agitatio, & ad iudicationẽ vergens dici poteſt, cum porrò progredi diſceptando non licet.

Litem diſceptationum ambage perplexam, aut perſonarum varietate permixtam, recte atque ordine conſtituere. Regulare partes vulgo dicitur.

Temerè & inconſultè cõtrouerſiæ fundamẽta iacere, ſolennis clauſula perorationis in cauſa prouocatoria. vulgo Concluſio dicitur. Et prouocatoris quidem in hæc ferè verba concepta, Proinde perperam iudicatum eſſe, vel lege actum, vel iniquè decretum, vel conceſſum, vel negatum cõtendo: itáque pronuntiari poſtulo: eóque nomine, quòd mea interfuit id factum non eſſe, cũ litis ſumptibus peto. Qui autem vel iudicatum, vel lege actum, vel decretũ defendit, omnia è diametro contraria nuncupat.

Tantum expẽſum liti ferre, & Tantum accepti damni referre, ſignificat Litis ſumptibus, & litis æſtimationi imputare. Hoc eſt, tãti ſumptus litis, & tanti id quod intereſt, æſtimare in ratione ſumptuum damníque ineunda.

Sacerdos introuocatus per infulas ſuas adactus eſt. Id eſt, per ordines ſuos adiuratus eſt.

Rei capitalis compertus infulati capitis priuilegio ſeruatus eſt.

Eiuſce rei ergô vindicias tibi intendo, vel Vindiciarum iudicio te prouoco, Iudicium tibi dicto. Forẽſes, Conſtituo me queribundum in ſpecie rerum nouarum & mancipii.

Actum habebo quod meo mandato egerit. Id eſt, ratum habebo. Vel ſic, Per me protinus actum erit, quod mea cauſa ille egerit.

Auctoritatis præſtandæ repromiſſio in rem planè cõcepta. Forẽſes, Euictionem ſimpliciter auctor promiſit.

Auctorem ſe laudatum,ita vindicem futurum promiſit, vt repromiſſionem non in rem, ſed in perſonam ſuam conceperit. Id eſt,quatenus per ſe tantum factum erit,quominus rem liberam habere quæſitori liceat vel emptori.

Libello citare. Forenſes,Citatione libellata,libellari vadimonio in ius vocare:vt ſolent facere qui redhibitorium iudicium intendere inſtituerunt. Plaut. Vbi tu es,qui me libello venerio citaſti?

Dictare iudicium, actoris eſt: & Accipere,rei. Paul. Item ſi ſerui redhibendi nomine emptor iudicium accepit,vel ipſe eius nomine dictauit,cauendum ex vtraque parte erit. Id eſt,Si ſerui nomine noxali actione appellatus eſt.

Rem præſentem demonſtrare, In rem præſentem cõdicere diem. Ventam facere vulgus Forenſium vocat. Ex iure manu conſertum vocare dicebant, ibíque vindicare,vt in Annotationibus docuimus.

Adeſpota bona verbo Græco dicũtur,quæ aſſertorẽ non habẽt,quæ Vacantia vulgo dicuntur,& Eſpacca, quibus diſtrahendis aut cutandis curator dari ſolet.

Iuris ciuilis ſciẽtia perſecutionum cautionúmque præceptiones tenet. Cic. in Oratore perfecto.

Imaginarii emptores pignorum quæ iudiciali auctoritate capta ſunt, nexu obligantur.

Sacerdotẽ exaugurare, Reſecrare, Infulis exuere,eſt quod Iura põtificia Degradare appellant.

Conſponſores data vltro citróque fide ſponſoria, vterque pro vtroq; repromiſerunt. Vulgo Alter pro altero reſpondens, & vterque in ſolidum,& inter ſe cauerunt.

Tentata pauliſper interceſſio: ſed cũ interceſſioni non cederetur ad prouocationis auxilium deuentum eſt.

Res non iure ſcripto,aut ex verbis legis, ſed tranſlatitia interpretatione iudicata eſt. Id eſt,quod per extenſionem legis dicunt.

Intra annum quàm vis facta eſt, aut interturbata poſſeſſio, interdicto agere licet, aut contendere.

Irrefutatæ literæ & auctoritates, irreptehenſi teſtes, teſtimonia non eleuata, plena fide præditi ſunt in iudicĭis,integrámque fidem faciunt.

Cognitores mandato priuatim accepto,aliena fide iurant,id eſt,eorum quorum cauſæ cognitores ſunt. Forenſi verbo, In animã mandantis iurare dicitur.

Fide aliena pecuniam ſumere, Eſt alio ſpondente. vt Cic. pro Flacco, Pecuniam ſumpſit mutuam à Sextio Scola primario viro, qui tum credidit P. Veratii lectiſſimi hominis fide. Sic enim legendum, non fidei, hoc eſt ſponſione. Vnde Fideiuſſor,qui ſua fide pecuniã dari iubet. Plaut. Mea quidem id promitto fide ſanum futurum. Cicero in Epiſt. Et ſiquid ſatiſdandum erit amplius eo nomine non peti,cures vt ſatiſdetur fide mea. Qua locutione vſus eſt Iuriſcõſ. in C. Creditur,ſub titulo Mandati.

Qui ad inquirendum allegati ſunt peregrè,ſubſcriptorẽ ſibi cooptãt de ſententia litigantium,qui & Optio verbo antiquo dici poteſt.

Homo ſine lare,ſine fide,errabundus,præconio in ius citandus eſt.

Officia põtificia, & iudices canonici manuum iniectionem nec in homines,

nec in prædia, extra cãcellos ſuos habent, niſi ciuilium magiſtratuum manus rogent. Quod Brachium ſeculare vocitant.

Lis lite implicata eſt, quando gemina controuerſia cõmode diduci non poteſt. Forenſes, Quando duæ inſtãtiæ vnà & pariter iudicandæ ſunt, quia diſiungi nequeunt.

Ab haſta, vel auctione proſcripta fundus quæſitus. Cridas lingua Palatina vocat.

Difficultas rei iudicandæ, vel infrequentia conſilii diem diffudit. Id eſt, Iudicium in poſterum diem dilatum.

Tacita fiducia & ſubdola pactione rei alienatio facta. Id eſt, colludẽtibus emptore & venditore.

Ob noxam criminoſam in iudicium euocatus, Ob ſecus admiſſa atroci vadimonio citatus, id eſt perſonaliter. Præſto adeſſe iuſſus.

Nomina eorum edere quibus denũtiatum eſt teſtimonium, Dare parti nomina teſtium in quorum opinionem & fidem inquirat ad refutandum.

Homo extremi certaminis fugitans, cum vnum, alterum, tertiũ menſem variis artibus prolatando, fato cauſæ exemiſſet, ad extremum omnibus fugitiuorum ſubſidiis cõſumptis, ſolennem anſam ſummæ & vltimæ tergiuerſationis nactus eſt, non minus inanem, quàm impudentem. Dicere cœpit res ad ſe nouas delatas eiuſmodi, quæ litẽ haud dubiè decreturæ ſint. Deinde quæ aſſolent in diplomatibus litium inſtauratiuis. Tacitus, Eximi vnũ diem ſupremo certamini orabant.

Eximere autem cunctationes huiuſmodi, & ſtrophas præcidere iudiciales ita demum poſſis, ſi tergiuerſanti comminus inſtes, & omnium dierũ atque horarum ſis exactor acer & appellator. Liuius, Quæ res ſenatui omnem cunctationẽ Macedonici belli exemit. Quod apud Iuſtinum iiſdem verbis relatũ eſt. Plin. lib. 8. epiſt. Cũctationẽ nec res ipſa deſiderat, & temporis ratio præcidit.

Acerba litigantium contentio gliſcens in dies ſimultate coniuncta, omne commercium componendarum litium ac decidendarum diremit.

Lex ſacratæ factionis, eſt quæ à Iuriſperitis Lata ſentẽtia dicitur. Liuius lib. 7. ab Vrbe cond. Lex quoque ſacrata militaris lata eſt, ne cuius militis ſcripti nomen, niſi ipſo volente, deleretur. Additúmque legi, ne quis, vbi tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet. Feſtus, Sacratæ leges dicebantur, quibus ſancitum erat, vt ſiquis aduerſus eas feciſſet, ſacer alicui deorum eſſet cum familia pecuniáq;. Idem Liu. Sub idem ferme tẽpus Ligures lege ſacrata, coacto exercitu, noctu caſtra procõſulis aggreſſi ſunt. Cic. pro Sextio, Fretus ſanctitate tribunatus, cum non modo contra vim & ferrum, ſed etiam cõtra verba atque interceſſionem legibus ſacratis ſe armatũ putaret, venit in templum Caſtoris. Idem in eadem, Cum & ſacris legibus & XII tabulis ſancitũ eſſet, néve priuilegium irrogari, néve de capite ciuis, niſi comitiis centuriatis rogari. Hic Sacris dixit, pro Sacratis. Sic Sacræ cõſtitutiones vocatæ (vt opinor) à Marcello iuriſcõſulto, ſub titulo, Quæ ſentẽtiæ ſiue appel. Reſcind. & ſub titulo De appel. recipiendis vel non.

Magiſtratu in triennium ſummotus, Suſpenſus ab officio vulgo dicitur.

Recognitio rei iudicatæ, Reuiſio vulgo vocatur.

Bellaria iudicum, Vulgo Species dicũtur. A Græcis Dicaſticon dicitur. Ariſt. in 6. Politicon, τοῦτο γὰρ φέρει μὲν καὶ πρὸς τὸ μὴ φοβεῖσθαι τοὺς πλουσίους τὰς δαπάνας, ἐὰν μὲν οἱ εὔποροι μὴ λαμβάνωσι τὸ δικαστικὸν, οἱ δ' ἄποροι. φέρει δὲ καὶ πρὸς τὸ κρίνεσθαι τὰς δίκας πολὺ βέλτιον. vtitur & Ariſtoph. Sic autem dicitur, vt τὸ θεωρικὸν, τὸ ἐκκλησιαστικὸν, vt inquit Pollux.

Excitare aduocationem regiam forenſi ſermone, Poſtulare ſubſcriptionem cognitoris regii & aduocatorum fiſci.

Reus & index prius diuerſi interrogandi, deinde componendi ſunt, & altrinſecus coràm ſiſtendi.

Trahere in crimẽ reus dicitur eos, quos conſcientiæ reos aut ſuſpectos facit.

In areſtorum executione ſæpe tot ac tãtæ controuerſiæ exiſtunt, vt rediuiuæ lites eſſe magis, quàm litis primæ arceſſiones videantur, aut ſoboles.

Controuerſiæ inſtrumentum percẽſere, & deinde de iudicio in conſiliũ ire. Id eſt, Sententias conſiliarios rogare.

Qui arbitri teſtamentarii, & ſupremorum mandatorum procuratores facti ſunt à teſtatore, eos anno ſecundum mortem proximo mancipiũ habere hæreditariæ pecuniæ, moribus receptum eſt. Saiſitos de mobilibus vulgo dicunt.

Præſes cum qui poſtulabat eremodicium ſibi dari præſente ac tacẽte diuerſæ partis cognitore, quòd ſe habere defendendæ cauſæ mandatum inficiaretur, aut litem à partibus deciſam eſſe diceret, vti formulæ beneficio iuſſit: quod ſine captione fiat eius, qui decidiſſe litem perhibeatur. Expletum auferre vocãt.

Inuenti ſunt cõſiliarii qui ob noxam admiſſam è collegio circũſcripti ſunt. Id eſt, magiſtratu mulctati. Cicero pro Milone, Senatus credo prætorẽ illum circunſcripſiſſet. Et ad Atticũ, lib. 7, Si fortè tribunus plebis Senatum impediẽs, aut populum incitans, notatus, aut ſenatuſconſulto circunſcriptus, aut ſublatus, aut expulſus ſit. Circunſcriptum dicit eum, cui imperium & honor abrogata ſunt. Sublatum autem, quouis modo de medio ſublatũ. Tracta à Græcis locutio qui περιγράφειν dicunt delere, obliterare, expungere, vt in Commẽtariis Græcis ſcripſimus.

Primæ, ſecundæ, & tertiæ cõtradictiones, vulgo Reſpõſa & Additiones ſecundæ & tertiæ dicuntur.

Mandata curiæ quoquo verſus dimiſſa, Cõmiſſiones vulgo dicũtur. Mandata etiam curiæ iis dantur, qui ad inquirendum mittũtur, ad inſtruendas cauſas à coniectura ſtatum ſortitas.

Aliud eſt dilationes legitimas dare & modicè temperatas, atq; ad cauſam accommodatè, quod cõpoſita ſeueritas iuriſdictionis facit: aliud largiri, & ſupra modũ indulgere improbè poſcẽtibus, quod diſſoluta iuriſdictio ſolet, plerũq; gratiæ aucupandæ ſtudioſior cum alieno diſpẽdio, quàm ſui vnicuiq; reddendi.

Tranſlatitio iure ſacerdotium petere, quod & Caducũ dicitur: vulgo autem Deuolutum.

Ad vtendũ fruendúmq; iure quæſito admitti, Eſt in poſſeſſionẽ plenã mitti.

Aduocati quidam ſcriptum tantum faciunt, vel ſcriptionibus operam dant, & cauſis conſultandis. Quidam præterea cauſas agunt induſtriè, & altercãtur.

Nonnulli altercatores illuſtres actoréſque, non perinde primas tenēt in cæteris functionibus artis. Sunt qui clari actores aliquādiu eum laborem citò grauantur vt moleſtum, & nihilo ſecius induſtriam ſuam foro probant in ſcriptu & commētatione cauſarum, & reſponſitationibus magnopere compendioſis.

Qui ſcriptiones factitāt,prout cauſæ conſtitutæ ſunt,vel iuridicialiter,vel inficialiter,aut intendentis formulam ſequuntur,aut commonefactoriā,aut cōmemorabūdè ſcriptitāt,id quod in ſcriptura fit ampliore,argumētóq; fuſiore.

Litium vacuitas in quibuſdam foris,parum eſt iucunda circunforaneæ multitudini,quæ ſubſidium vitæ non habet,nec animi oblectamenta,in tranquillitate ciuili.

Deſiderium ſuum ſcripto proferre, Eſt libellum porrigere. In tractatu de officio Proconſ.

Cauſa omnibus iuris præſidiis,magnis auctoritatibus cumulata. Id eſt,Cauſa longe ſuperior.

Certis criminibus aſtringitur hæreditas.Id eſt,Pœna hæret hæreditati,vt(verbi gratia)in crimine læſæ maieſtatis,& repetundarū,& aliis,quorum pœna non ad hæredes, ſed ad hæreditatem tranſit. Sic autem hæreditas pœna criminum aſtringitur,& quaſi ob noxā datur,vt olim aſtringi ſacris lege x i i. tabularum dicebatur.Id quod Cicero in 2.de legibus docet tribus modis fieri. Hodie autē hæreditas ſacris aſtricta dici poteſt,quādo teſtator annua pia legauit, vel anniuerſarias precationes, aut calendarias,rémque ſacram faciendā mandauit,penſitationémque eam ob cauſam in hæreditatem ſuam legauit. Sic enim alligata eſt ſacris hæreditas.

Eodem loco res eſt. Id eſt In eadem cauſa eſt,eadémque conditione.Cicero.

Legem anguſtā dilatare,hoc eſt,Ad alias ſpecies extendere. Cōtrà Legē moribus dilatatam,cōſtitutione coanguſtare. Ex Cicerone. Hoc eſt,Legē ſenſim amplificatam,circunſcriptiorem facere. Quam autē extenſionem dicūt,idem Cicero pro Murena, Prorogationem legis vocat.

Prorogare legem,& Prorogare legi Latinè dici poteſt. Lactāt.lib.6,Huic legi nec prorogari quicquā fas eſt, neque derogari ex hac aliquid licet,neque tota abrogari poteſt.Verba ſunt Ciceronis in libro de Rep. vbi tamen non prorogari,ſed Propagari legitur.Sūt ergo legis prorogationes,quæ Extēſiones dicūtur.Et Species prorogandæ,vel legi prorogatæ,ſunt Caſus extēſionis dicti.

Graſſari in poſſeſſionem, & In poſſeſſionem non ingreſſus,ſed graſſatus,Intruſus vulgo dicitur. Liuius in 6.ab Vrbe cond. Nobiles homines in poſſeſſionem agri publici graſſari.Tacitus,Ciuilis dolo graſſandum ratus. Id eſt,Euadēdum quo propoſuerat.

Iudices libenter proferunt iuſto longius fines imperii ac iuriſdictionis ſuæ.

Excriptum collatum & recognitū Cicero dixit, quod Duplum collationatum lingua vernacula vocat.

Cōſtituta iuris dicēdi ſeueritas. Id eſt, Confirmata & ſtabilita auctoritas iudiciariæ poteſtatis.Cui opponitur Labefactata & Diſſoluta.

Fractum ac debilitatum iuſtitiæ nomen, iuriſdictionis ſummæ auctoritate & imperio, quaſi firmo adminiculo ſuſtentari debet, & in gradū reponi. Alio-

qui conniuens ſeueritas ad facinora impotentioris inſolentiæ, labes eſt,& ruina iuris & æquitatis,omnia ſecum trahens.

Areſtorum exemplari ſeueritate excitatur quoquouerſus robur iuriſdictionis quæ iacebat & languebat.

Aduocatio quædã togara, & quædam armata moribus iam commodior eſt, Languentibus legibus de vi publica laris.

Digna res aut cauſa occurrit in quam omnes nerui ſeueritatis & conſtantiæ iudicialis ab vniuerſa curia cõtendãtur,quãdo hoc vel iudicio,vel curiæ cõſulto ſtatuitur,an indoles priſcæ curiæ ſtirpes adhuc habeat,an fũditus interierit.

In iudice ſeueritas,fides,integritas,religio valere debent.

Frequens delectũmque cõſilium ad eam cauſam diiudicãdam coactum eſt.

Ex quo homines meminerunt, id aliter nõ factum eſt. Tempus vſus huiuſmodi memoriam excedit. Poſt hominũ memoriam ita ſemper obſeruatum eſt. Poſſeſſio antiquior hominum memoria.

Ecquod iudicium Romæ tam diſſolutũ,tam perditum,tam nummariũ fore putaſti,quo ex iudicio te vlla ſalus ſeruare poſſet? Cic.

Sponſione aduerſarium laceſſere, ni teſtes ita dicerent teſtimoniũ,vel ni in hæc verba cõcepta eſſet ſtipulatio,aut ea eſſet cõceptio cõtractæ rei. Forẽſi ſermone dicitur, Ius ſumere paratus ſum per dicta teſtiũ, vel depoſitionẽ teſtiũ. Hoc eſt, Hanc fero tibi condirionem,vt ius cauſæ eorum conſtet fide,qui in re præſenti affuerunt. Cic. Quid cum palam Syracuſis ſe audiente,maximo conuentu, Rubrius Apronium ſponſione laceſſiuit, ni Apronius dictitaret te ſibi in decumis eſſe ſociũ? Eſt autem huiuſmodi verborum intellectus, vt is qui ſponſione laceſſit, ſponſione mulctetur, niſi quod contendit eſſe factum, tandem compertum fuerit. Dicere igitur poſſis, In hæc verba ſponſionem facere paratus ſum,ni & reliqua. Idem Cic. Inſtitit,oppreſſit,nõ remiſit: in hæc verba facta eſt ſponſio. Id eſt, Ita vrgere hominem cœpit, vt ad ſponſionem faciendam coegerit his verbis.

Homo rerum forenſium imperitus, & inſolens litium agitandarum,in cancellos curiæ temerè ſe coniecit, id eſt, Inconſultè ſe implicuit curiali controuerſia. vel, Hos ſibi cancellos neceſſitatis circundedit. vt Cic. pro Quintio, Etenim rem facilius totã accipietis, ſi hæc memineritis, & me facile veſtra exiſtimarione reuocabitis,ſi extra hos cãcellos egredi conabor,quos mihi ipſe circundedi. id eſt, Si ex eo præſcripto probandæ rei pedem referre coner, quod mihi ipſe præſcripſi. Idem in Frumen. Satíſne vobis prætori improbo circundati cãcelli videntur in ſua prouincia,imò verò in ſua ſella ac tribunali? Id eſt, Satiſne in anguſtum neceſſitatis hoc iudicio redactus videtur à me? Sic, Iudiciales cancellos ſibi circundat is, qui cauſæ ſuæ cardinem in eo temerè ponit, cuius probatio difficilis eſt: vel in aliquo iuris articulo, qui inter iuriſcõſultos valde ambigitur. Cui enim licet in cauſa agitanda late expatiari, & multiplici præſidio iuris vti, & tamen vel intenrionis ſuæ copias & robur, vel defenſionis ſubſidia & firmamenta,circunſcriptius quàm opus eſt concludit & aſtringit,is cancellis neceſſitatis circunſeptus inferiorẽ fortaſſe cauſam è ſuperiore facit.

Id decretũ vel curiæ conſultum è dignitate cõſilii centenarii fuit omnium

opinione. vel E dignitate atque exiſtimatione curiæ parum fuiſſe viſum eſt, ſi obnoxie fortè factum eſt, aut iudicatum.

Reus copioſe abſolutus, à paucis cõdemnatus eſt. Cic. Id eſt, à longe pluribus abſolutus eſt.

Iudicantiũ quidam cauſis non hominibus æqui: quidam in alterã partẽ propenſiores: quidam iniqui & à cauſa auerſi: quidam iuſto æquiores.

Antiquiorẽ diem falſò literis ſubſcribere, vulgo Antidatare dicitur. Hoc eſt, Diem anticipare. Cic. ad Q. fratrem, Quod antiquior dies in tuis fuiſſet aſcripta literis, quàm in Cæſaris. Iulianus & Vlpianus iuriſconſulti Repetitam diem appellant, quaſi retrorſus ementitam. Cui falſo Prolata dies opponitur, vt Vlpianus locutus eſt, vt, Editio prolato die facta.

Enucleare litis argumentum enarrare, & ad cõſilium referre. De litis inſpectore, qui Relator vocatur, dici poteſt.

Litis inſtrumẽtum ſigillatim perconſere, & Breuiario cõplecti, quod Extractum pro excerpto nunc vocãt. Is etiam Expoſitor litis, & Enucleator cõtrouerſiæ Latinè dici poteſt, omnia quæ vtrinque prolata ad iudicium fuerunt, ad indices partium recognoſcens, quæ Inuentoria vocantur, & literarum auctoritates perpendens. Cui ſaccularias copias, id eſt, cauſarum inſtrumentum explicanti, cuſtodes duo altrinſecus apponere moris eſt, nequid ſecus admittatur. Euangeliſtas appellant.

Cauſis inſtructis interdum & propediem in conſilium mittendis obnũtiationes fiunt conſilii diremptrices. Vt ſiquid acciderit quamobrẽ iudicium ſuſtinendum ſit. Si diploma obnuntiator interdictũmq; regium attulerit. Euocationes vulgo vocantur, hoc eſt, cauſarum codicillares tranſlationes.

Cauſidicus frigẽs, Frigidus, Infans, Parũ acer aut ſtrenuus dici poteſt, qui lãguide cauſam agit. Cic. Accuſatoribus frigidiſſimis vtitur Gabinius (id eſt, in accuſatores frigidos incidit) abſolutus eſt. omnino nihil accuſatore Lentulo infantius. Infantia cauſidicorum opponitur Facundiæ.

Maiorum cauſarũ quidam actores delecti ſunt, quidam aduocati & ſubſcriptores, qui cauſam agenti adſunt quaſi aſtipulatores.

Poſtridie Martinalium, aut poſt tertium diem cõmitti ſolent actiones cauſarum & altercationes, ſiquidem dies perendinus in diẽ tribunaliriũ incurrit.

Curiæ decretorum abrogatio, legis impunitatis Promulgatio exiſtimatur.

Curia Areopagi inſtar eo die fuit. Cicero, Senatus ἀρειόπαγος. Nihil conſtantius, nihil ſeuerius, nihil fortius.

Cum id à curia decretum eſt aut iudicatum, nõ ſatis eſt animaduerſum quo res pertinere poſſet, & deinceps in eius qui primus ſententiam dixir, ſentẽtiam pedibus ab iis iudicibus itum eſt, quibus defungi eo die ſatis erat. Cic. Cum id in ſenatu actum eſt, neque animaduerſum eſt ad quos res pertineret, & raptim in eam ſententiam pedarii concurrerunt.

Nulla eſt auctoris captio, ſi emptor ante denũtiationem condemnatus eſt. Id eſt, Nihil refert venditoris.

Solenne eſt curiæ cuiuſdam collegarũ funere indicto, pomeridianum iuſtitium obſeruare funeris frequentandi gratia: & matutino poſtridie, ante ho-

ram conſilium dimittere quàm aſſolet, eiuſdem officii cauſa.

Compitalitii verberones, & Maſtigiæ auribus diminuti. Vulgo Fuſtigati & Exauriculati vocantur.

Iudices codicillares cum in curiæ collegium cooptandi ſunt, ſacramẽto rogantur, & in leges regias conſtitutionéſque adiguntur. Id eſt, iureiurãdo interrogantur, ecquid ambitu nummario codicillos obtinuerint. Cicero ad Atticũ, lib. 9, Nos autẽ in libris habemus, nõ modo conſules à prætore, . ſed ne prætores quidem creari ius eſſe. ídque factum eſſe nuſquam. Conſules eò non eſſe ius, quòd maius imperium à minori rogari non ſit ius. Prætores autem, cum ita rogentur, vt collegæ conſulibus ſint, quorum eſt maius imperium. Quintil. lib. 12, Qui velut ſacramento rogati, vel ſuperſtitione obſtricti, nefas eſſe putant à ſuſcepta ſemel perſuaſione diſcedere.

Conditione lata non vſus eſt. Id eſt, Conditionem non accepit.

Conſponſores Ciceroni ſunt Correi promittendi, vel vnà fideiubentes.

Proferre auctionis diem, vel Proferre auctionẽ, Eſt in diem longiorem pignorum venditionem reiicere.

Ab actuario deſcribere, vel Deſcriptum ab actis auferre. Forenſes Per manus graphiarii accipere dicunt.

De quæſtionibus reorum nobilium in Primanorum claſſe in conſilium ire ſanctioribus cautũ eſt. Id eſt, In maxima camera eos iudicari neceſſe, niſi ſi ea lege diplomate regio ſoluti ſint. Cicero, Dixit iudicem operã ſibi dare conſtituiſſe: eo die, quo de Sextio noſtro lege Pompeia in conſilium iri neceſſe erat. Scis enim illos dies iudiciorum præſtitutos fuiſſe.

Captiunculas forenſes pertimeſcere, non timidi eſt hominis, ſed prudentis, quæ & Oppreſſiunculæ dici poſſunt, cum ſimplices litigatores à verſutis opprimuntur in articulis cauſarum non quibuſuis, ſed ad ſummam cauſæ pertinentibus, & quaſi cardinalibus.

Magna in hoc articulo iactura iuris facta. Cic. Cum tãta ſit nobis iactura iuris facta. Antea enim dixerat, Cum tãtum de noſtro iure deceſſerimus. Eſt igitur volentis iacturam iuris facere, vt ſolent liberaliores litigatores.

Religioſè lites de rebus magnis ſunt inſtituendæ, & ſumma cum cautione in iudiciũ deducẽdæ, quando earũ exitus ad diem, vel potius ad annũ non reſpondent, nedum aut ad hominum expectationem, aut ad reſponſa prudentũ, auctoritatéſque conſultorum. Eſt enim litium natura aliquantum affinis aleari, etiam ſi auſpiciis iuſtitiæ regi creditur, cuius munus eſt vnicuiq; ſtatuere, quid ſui, quid alieni habeat, quid iure, quid iniuria poſſideat.

Lis impedita, perplexa, & ſinuoſa, non cuiuis inſpectori attribuenda. Contrà, Lis expedita & explicata delectu enucleatoris nõ eget. Sic Cauſa lucida & perſpicua opponitur Obſcuræ & caliginoſæ.

Cauſæ quædam laborant opinionibus præſumptis, & iudiciis anticipatis, quæ Præſumptiones à Iuriſconſultis vocantur, vt à Græcis προλήψεις. hoc eſt, Præſumptæ ſuſpiciones. Quædã etiã cauſæ adminiculis nixæ ſunt anticipatarũ opinionum, id eſt, præſumptionibus ſubleuantur. Sunt & Præiudicia quædam iuris, Iudiciáque iuris anticipata, quæ Præſumptiones iuris vocantur.

Cauſa iudicis in lite agitur, quando ſua vice commoueri ideo videtur, quòd eodem de iure apud alium iudicem ambigit. Quæ cauſa haud dubie idonea eſt ad eum reiiciendum.

Moribus receptum eſt, & iuri & æquitati conſentaneum, vt impetratorum à principe codicillorum inſpectio curiæ ſit, & cognitoris regii interceſſio, & ne aliter auctor fiat curia, & promulganda perſcribendáque decernat, quàm ſi è Repub. eſſe, è dignitatéque indulgentiæ regiæ videantur.

Quædam ſunt quæ mandari à principe non poſſunt, quia abſtrahi vel abiungi à perſona regali nequeunt. Id eſt, delegari.

Rem tantum delibari tum oportuit, non etiam pertractari. Id eſt, non vtile erat penitus argumentum rei enarrari in eo quod tunc agebatur.

Quædam argumẽta aut adminicula, turba valent, quæ diducta, momẽti quidem illa crebri, ſed leuiſſimi inſtar habent. Id eſt, quæ ſigillatim poſita, animos non impellunt, vniuerſè autem coniecta permouent: & vt vulgo dicunt, Quæ non proſunt ſingula, multa iuuant.

Quando de finibus mota eſt controuerſia, E iure manu conſertum vocant. Accerſito pictore, controuerſorum finium facies in tabula habitúſque ita deliniatur, vt inter partes cõueniat rectè aſſimilatã eſſe. Hæc tabula iudicii tempore in conſilium prolata, iudices in rem præſentem perducere exiſtimatur. Figuram loci vocant concordi partium ſententia factam.

In rem præſentem iri decretum eſt, locíque controuerſi fines picta tabula in iudicium proferri.

Inepta & ambagioſa litis actio, à gemino (vt dicitur) ouo repetita in ſummum frigus euaſit. Id eſt, in offenſionẽ conſilii incidit. vel Tumultuoſa altercatio in frigentem cataſtrophen deſiit. Id eſt, plauſu nullo excepta eſt.

Actionem compoſitam ac diſertam cum corona plauſu, tum verò cõſilium aſſenſu proſecutum eſt.

Cauſidicorũ actiones curiæ iudiciũ mox excepit, quo iudicio & iudicis ſententia vnde prouocatum erat, & quæ ab ea manauerant, circunſcripta fuerũt. Id eſt, ad nihilum redacta.

Pro nihilo ducendum, & loco nullo numerandum quod actum erat cẽſere. Sermone forenſi, Reſpectum non habere.

Exquiſitam iuris interpretationem, & limatam iuris ſubtilitatẽ æquo & bono poſthabere, inſtituti eſt curiæ.

Vſurpare commemorationem conſuetudinis non ſcriptæ, edicto principali vetitũ eſt, in iis quidem certè prouinciis, in quibus perſcriptæ regali mandato conſuetudines fuerunt. Id eſt, Citare aliam præter perſcriptas conſuetudinem.

Pœnariæ prouocationes ſunt in prouinciis, quæ moribus potius, quàm iure ſcripto cenſentur. Ab aliis autem prouinciis prouocantibus impunitas eſt plerunque ab areſtis curiæ.

Extat auctoritas curiæ ea de re vna & altera inſignis memoriæ. Forenſi ſermone, A reſta data in ſimili caſu vocãtur. Cicero, His de rebus pridie quàm hæc ſcripſi, ſenatus auctoritas grauiſſima interceſſit. Cui cum Cato & Caninius interceſſiſſent, tamen eſt perſcripta. Intercedere auctoritatem priore loco di-

Digitized by Google

xit, quod Interuenire areſtum vulgo dicunt. Sic alibi ad Lentulum, Nullum meum minimum dictum,non modo factum,pro Cæſare interceſſit, quod ille non illuſtri gratia exceperit. Sic & alibi vſus eſt.

Eſt inuenire nōnunquam auctoritates curiæ eadem de re inter ſe è diametro oppoſitas,nedum diſſimiles aut diſcrepantes aliquantulum.

Mancipio & nexu dominus eſt, qui Proprietarius dicitur, & cum eo diſtinguitur,qui vſus & fructus dominus eſt. Cic. Quòd Attici noſtri propriū eſſe te dicis mancipio & nexu,meum autem vſu & fructu,contentus iſto ſum. Verba ſunt Ciceronis ad eum qui Ciceroni ſcripſerat, Sum χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici noſtri.

Noua edicta figere,& antiqua refigere. Id eſt,Abrogare.

Quintilianus de altercatione loquens, Iudices vel præſidentes magiſtratus frequenter appellandi ſunt,vt loquendi vices ſeruentur. Id eſt, vt improbos & obturbatores compeſcant.

Idem Quintilianus,Eſt autem duplex eius diſceptationis conditio, quòd aut intentio aut præſcriptio habet controuerſiam. Id eſt,Litem facit,vt alibi dixit, Intentionem appellans id quod Forenſes Principale vocant.

Lites & controuerſias ſerere dicuntur ii, qui incitatores ſunt litium, hoc eſt ſatores. Liuius, Cum illis adeſſet idem qui litis erat ſator: nec certamen iuris, ſed vim quæri appareret.

Quæſtio dicebatur,quam nunc Proceſſum criminalem Forū vocat. Cic. pro Cluent. Vis illa fuit,& vt ſæpe iam dixi,ruina quædam atque tēpeſtas,& quiduis potius quàm iudicium atque diſceptatio aut quæſtio.

Actiones cauſarū ciuiliū & altercationes, tribunalitiæ claſſi attributæ ſunt: cauſarum autem quæ criminoſe intēduntur,in Tholo agitātur,quam Tornellam vulgo vocant. Itaque altercationes quædā Tholares ſunt,quædam Primarii auditorii. Duobus autem iuſtitii curialis menſibus,ſolenne eſt,conſiliū certorum iudicum & delectorum,in Tholum coire ad cuſtodias recognoſcendas & iudicandas:quibus iudiciis curia veluti feriata eſſe cenſetur,ſed paucorū numero defungitur. Hi autem à Tholo denominātur,quandiu munere illo funguntur. Illic autem quæſtionibus præeſſe bini præſides ſolent.

In poſſeſſione collocare. Cic. pro poſſeſſorem facere.

Suis tabulis compertus criminis vel conuictus. Hoc eſt,Suis regeſtis conuictus,ſuis calendariis. Cic. in Verrem, An tuis tabulis ſolis cauſam te dicturum putaſti? Id eſt,tuis domeſticis rationibus.

Quæ iudices pontificii decernunt,iudicant,pronūtiant de rebus non ſui fori,etiamſi ad tertiam deinceps & gradatim ſententiam peruenerit eorum cognitio,vt ſi reali actione,ſi decimarum in fide regia aut regiorum poſitarū nomine, apud ſe diſceptari paſſi ſint: omnia vt irrita, infecta,vitioſa, merito moribus eſſe cenſentur.

Proſcripta atque edicta die euocatus,Per affixa vulgo dicunt.

Forenſes præcones,vulgo Audientiarii vocantur.

Eremodiciū præconio forenſi inclamatū,& pronuntiatum,nōdum tamen ſolenni formula iudicatum: aut ſi iudicatum,nōdum etiam petitori ex ephe-

meride addictum, vulgo Deliberatum in manus partis dicunt, quaſi adhuc re quodammodo integra.

Omnia iura pretio exæquare, flagitioſi eſt iudicis: & Pecunia delectum cauſarum diſcrimenque tollere. Ex Cicerone.

Mandare iuriſdictionem diligentiſſimè, & ſumma cum animaduerſione hominúmque exploratione, non modo muneris eſt principalis, ſed etiam magiſtratuum, qui obire per ſe munia iudicandi non poſſunt.

Ab intercedente, à prouocãte rem auferre, vel nomẽ exigere ius eſto, ſi ſententia areſto geminata eſt. Quod tamen abſq; captione prouocatoris fiat. Poſt factum enim iudicatum, certandi de prouocatione ius erit denuo, vel ius integrum erit.

Apparitores aſſignate Parthenonibus aut aliis cœnobiis, qui regio diplomate in tutelam præfectis prouinciarum dati ſunt. Cuſtodiam cuſtodientem appellant. Cic. in Verrem, Hoc quoque attẽdite, apparitores à prætore aſſignatos decumanum habuiſſe, hoc eſt qui aratores cogerẽt ad decumas ſoluendas, eóſque in ius ad prætorem vel ad recuperatores vocarent.

In primis videndum eſt, quæ in verba recuperatores dati ſint. id enim maxime refert ad vim rei iudicatæ perpendendam, ne vt ſutor vltra crepidã, ſic delegatus vltra mandata quicquam pro poteſtate.

Cauſa multis ac magnis auctoritatibus nititur. Id eſt, documentis authenticis inſtructa eſt, vel magnarum auctoritatum fide. Cicero pro Sextio, De conſulibus loquor, quorũ fide Reſpub. niti debuit. Id eſt, ἐςηρίχθαι. Quintil. Nõ ſubeſt vera vis, nec penitus immiſſis radicibus nititur. βέβηκεν. Cic. Vtrũ factũ negabis? qui potes? an vt tanta auctoritate literarũ, tot teſtibus conuincare? Dicas igitur, literas conſignatas auctoritatéſque proferre, monumẽta & perſcriptiones fidei ratæ & locupletis. Literas & titulos vocant.

Mea hæreditatis petitio certo teſtamento nititur, tua cognatione nixa eſt non admodum probabili. Idem. Hic teſtamento, ille proximitate nititur, ἰσχυρίζε(ται), ἐπερείδεται. Simile eſt, In ſummo iure, ego æquo & bono nitor, δικαιολογοῦμαι. Sermo forenſis Fundari dicit. Subniti autem non tam niti, quàm τεθαῤῥηκέναι & inſoleſcere ſignificat, aut cum faſtidio confidere, vt quidã iuris ſui fiducia feroces, aut præiudicio liticulæ exordialis animo erecti, ad lites decidendas aurem accõmodare faſtidioſe grauantur. τῇ ἑαυτῶν δίκῃ ἐπιθαρσοῦντες. Liuius, Enimuero indignum ratus Marcellus, ſe qui Annibalem ſubnixũ victoria Cannenſi, ab Nola repuliſſet, his terra maríque victis hoſtibus cedere, &c. Cicero de Orat. Qui eius artis fiducia, quaſi difficillima ſit, ſubnixi ambulant. ἀπηγκωνισμένοι. Trãſlatio eſt à geſtu eorum qui brachio in normam flexo ambulant. Plautus, Subnixis alis me inferam, atque amicibor glorioſé. Alibi, Quis hic anſatus ambulat. σοβαρῶς βαδίζει.

De loco ſuperiore aliquid dicere aut decernere, & pro imperio ac poteſtate. Hoc eſt, In qualitate iudicis, vt vulgo loquuntur.

Multi rei delati, ſed de paucis ſupplicium ſumptum.

Regalibus verbis & curiæ quippiam edicere vel vetare, vel impetium inhibere. Sermo forenſis, A rege & curia impetare, vel interdicere.

Iuſtitium militari iure vel legatorum impetrare. Literas ſtatus vocant.

Aduocati ad rem quæ agitur,nõ recte pertinentia circuncidunto,& ad cardinẽ cauſæ protinus accedunto. Verba ſunt præſidis ad cauſidicos exordientes.

Nego in ea re quæ nunc agitur, quippiam vel opera,vel ope mea,vel mãdato meo factum eſſe,vel cõſilio. Vulgo,Nec confortum,nec auxiliũ dediſſe dicũt.

Stipulatus eſt ſibi,poſteris,hæredi,eive ad quem res ab eo pertinebit. Foreſ. Sibi,hæredibus,& cauſam à ſe habituris.

Citare,In ius vocare. Plaut. Vbi tu es, qui me libello venerio citaſti? ecce me ſiſto,ades contrá. Vulgo dicunt,Fac petitionem tuam.

Cic. Proferam teſtes,proferã legatos, excitabo laudatores. Ad hoc iudicium ſummos homines deprecatores huius periculi miſſos videtis. Laudatores Cicero vocat, qui Purgatores à iuris canonici conditoribus dicũtur. Et quod Purgare ſe ſeptima manu dicũt,Latinè dici poteſt, Cum ſeptimo laudatore ad cauſam dicendam venire. Numerus tamẽ legitimus laudatorum olim erat denarius,vt ex eodem nouimus. Sic enim in Verrem ſcribit act. vltima, Primũ vt in iudiciis qui decẽ laudatores dare nõ poteſt,melius eſt ei nullum dare,quàm illum legitimum numerum non explere.

Reus callidus & verſutus ad inopiam conſilii redactus, & iamiam deprehendendus, fraudis rimam mire reperit, diúque fugitiuus vix reprehendi potuit. Quod vbi factum eſt,non leui vſura verſuram ſe feciſſe iudicialem ſenſit. Vulgo dicũt, Magno illi fuga ſtetit propter litis impẽdia & vlteriores acceſſiones.

Excitare cognitorem fiſci,vel ſubſcriptores,qui in eãdem cauſam deſcendant & incumbant: Implorare adiũctionem,excitare deprecatorem, vel interceſſorem,qui perſonam publicam in ſpeciem induat, & iudicio iam parato moram afferat: qui deprecetur ne ea in re diiudicãda, quæ priuatam ſpeciem præferat, quippiam ſtatuatur publicè ad exemplum pertinens.

Comprobare diploma, Interinare ſermone vernaculo dicitur. δοκιμάζειν. Ferè autem diplomata in iudicium prolata, non antè comprobantur à iudicibus pro poteſtate, quàm impetratores ipſi diplomatum argumenta iudicibus approbauerunt,vel(vt Cicero loqui ſolet)probauerunt. hoc eſt,Probabilia eſſe docuerunt,hoc eſt, iuri & æquitati conſentanea, nec ementita expoſitione rei impetrata. Eſt enim Probabile,δοκιμαστὸν & δόκιμον, quod certum & legitimum modum habet,non exuperantem rationem. Cicero in Partitionibus, Probabile autem eſt genus orationis, ſi non minus eſt comptum & expolitũ,ſi eſt auctoritas & põdus in verbis, ſi ſentẽtiæ vel graues, vel aptæ moribus hominum. Idem in Verrem, Non enim vereor, ne hoc officium meum P. Seruio iudici non probem. Id eſt,Non vereor, ne ille improbet quod facio. Et pro Ligario, Qua in legatione & ciuibus & ſociis ita ſe probauit, vt decedens Cõſidius prouincia,ſatiſfacere hominibus non poſſet,ſi quenquam alium prouinciæ præfeciſſet. Hoc Valerius Approbare vocat. vt lib. 6, Lex enim(inquit)tantum tibi oculos meos præfiniuit, quibus formã tuam approbes,& placere deſideres. Verba ſunt mariti ad vxorem. Et de Pithag. lib. 8, Opulentiſſimis vrbibus effectus ſuorum ſtudiorum approbauit. Potes etiam dicere,Edicto promulgãdo curia auctorem ſe ſubſcribendam cenſuit. Vel ei rei ſtatuendæ, aut decernẽdæ ex

diplomate regio,conſeſſus curiæ fundus fuit. Curia decretũ ſuum rei ſanciendæ vel conſtituendæ interpoſuit. Verificare vocant ſermone forenſi.

De iure ambiguo ac difficili iudicium conſtitutum eſt,id eſt,Cõtrouerſia eſt iuris parum certi inter peritos. Cic. pro Corn. Simul & vos non ignorãtes Iudices admonebo,quo de iure iudicium hoc conſtitutum ſit, de eo nunquã eſſe dubitatum. De iure mutandæ ciuitatis loquens.

In cauſis iudicãdis,præſertim maioribus & paradigmaticis, æqui & boni momenta cum iure ſummo expendere, non cuiuſuis eſt ius dicentis, etiã in prouincia ſua maximi,ſed ſummæ tantũ diſceptationis, & prouocatione ſuperioris: qualis eſt curiæ noſtræ iuriſdictio, quæ ſecundum principem, minime obnoxiam & propemodum liberam habet iuris & æquitatis interpretationem.

Res mancipi ſunt,quæ ita alienari poſſunt, vt mãcipio dentur, & earum auctoritas præſtetur, quod Garentizare Forenſis ſermo vocat. Quæ autẽ huiuſmodi commercium natura ſua non habent, nec mãcipi ſunt ſermone priſco. Cic. pro Murena, Quòd ſi in rebus repetendis quæ mancipi ſunt, is periculum iudicii præſtare debet, qui ſe nexu obligauit, profecto, &c. Huiuſmodi ſunt ſacerdotia, & magiſtratuum munera atque honores.

Quando te in iure conſpicio,hoc tibi denuntio, vel Hanc tibi conditionem fero. Ac ſi dicas, Non mihi te in ius vocato opus eſt,cũ in iure nũc adſis. Verba ſunt priſcæ formulæ,vt auctor eſt Cicero in oratione pro Murena.

Cauſæ interdũ diplomate ex iis locis, in quibus nulla præſto eſt, nec in prõptu eſſe poteſt aduocatio, transferuntur ad fora conſultis frequẽtata, ne cauſis quaſi clientulis ſua deſint patrocinia.

Præpoſtero ordine interdum reorũ patroni præcipites priore loco cauſam dicere aggrediuntur. Id eſt, Actori vel inſimulatori anteuertere.

Reus defenditur iuſtam ob cauſam id feciſſe,cuius inſimulatur. Hoc eſt, Allegat id pro defenſione ſua.

Cauſam meam arbitris permittere nõ recuſo. Id eſt, Iudices tibi cauſæ fero. Cic. Primum quæro,nunquid cauſam tuam Senatui permittas,quod facit Cæſar? Id eſt, Nunquid ſtare vis Senatus iudicio?

Areſtorum exordia & præfationes,vel Perſonæ exordiales, vulgo Qualitates vocantur. Vocantur & Præſcriptiones. Cic. Metello, Iam illud Senatuſconſultum quod eo die factum eſt, ea præſcriptione eſt, vt dum id extabit, officium meum in te obſcurum eſſe non poſſit.

Edicere verbo forenſi, eſt Præceptum facere, προστάττειν διατάττειν. Cic. in Vatiniũ, Quæro edixeritne Memmius prætor ex lege Licinia, vt adeſſet die xxx.? Edicere, Edicto vetare. Idem de Reditu ſuo, Vt quominus occultè veſtrum malum gemeretis, nihil diceret: ne apertè incommoda patriæ lugeretis, ediceret. Apparitores igitur verbis curiæ edicunt, id eſt, decreta curiæ denuntiant vel imperioſa, vel interdictoria. Et Edicta dies, eſt decreto præfinita. Idẽ in Ver. Vendere cœpit neque proſcripta, neque edicta die. Edicunt pro imperio ſibi mandato executores, aut pro iuriſdictione ſibi mãdata recuperatores. Hoc eſt, pro poteſtate ſibi edictis aut mandatis data. Edicit prætor, vnde Edicta prætorum διαγράμματα, προστάγματα. Edicere, eſt Progrãmate ſtatuere, & pro-

d.iiii.

mulgare.vt Philip.ſexta,Tumultum decerni, iuſtitium edici cẽſeo.Id eſt,Publicè propoſitis libellis ſignificare. Plin.in Paneg.Itaque non tam pro tua gloria, quàm pro vtilitate communi, edicto ſubiecisti quid in vtrunque veſtrum eſſet impẽſum. aſſueſcat imperator calculum cũ imperio ponere.Sic exeat,ſic redeat,tanquam rationẽ redditurus,edicat quid abſumpſerit.Id eſt,Publicè teſtetur, & notũ faciat.Cic.in Piſonẽ,Edicere eſt auſus cum illo ſuo pari, vt Senatus ad veſtitum rediret.Et in Frumẽt.Legémque his rebus, quam videretur, edicerent, Id eſt,Proſcriptione legem exponerent,legem proſcriberent.

Dictio ſentẽtiæ,ἀπόφασις.Cic.in Rhet.Iudiciale genus habet in ſe dictionem ſententiæ.Id eſt,Cenſendi officium.Sic Dictio teſtimonii.Terent.

Perfugia forenſia ſunt commenta detrectantium legitimam diſceptandi rationem. Et Perfugia intercludere,eſt Huiuſmodi rimas fugitiuorũ obſtruere. Quanquam & perfugia quædam ſunt legitima,id eſt legibus conceſſa. Cic.pro Cælio, Perfugiis non vtor ætatis,cõceſſa omnibus iura dimitto.Id eſt,Non excuſo ætatem,non vtor ætatis patrocinio,quod tamen omnibus commune eſt. Idem in Verr.Num tibi intercludere videor perfugium fortunæ?Id eſt,Obſtare quominus ætatis excuſatione vtaris?Dicere igitur poſſis,Si tibi cũ improbo litigatore, cum athleta veteratore forenſe certamen ſit ineundum: quæ nunc eſt licentia litigantium,nõ antè ad cataſtrophen fabulæ forenſis euades, quàm omnes ærũnas prolationũ,omnes fruſtrationũ moleſtias,omnia tergiuerſationum excluſeris perfugia, omnia cauſificationum commenta exhauſeris.

Perfugium delibati nouacula verticis,Tonſura vulgo dicitur.

Non iudicio atque diſceptatione expugnare ac vincere quod cõtendas, ſed vi,armis,oppreſſione auferre.

Præſcriptio pro Præſcripto & Modificatione in foro dicta,quæ & ipſa dictio eſt Latina.Cic.pro Cælio,Vincat aliquando cupiditas rationem,dum modo in hoc genere præſcriptio, moderatióque teneatur. προσδιορισμὸς Græcè dicitur. Ponitur & pro præſcripto quod tranſgredi nõ licet. vt in Acad. Hãc normam, hanc regulam, hanc præſcriptionem naturæ,à qua qui aberrauerit, eum nunquam in vita quid ſequatur habiturum.τῷ ὅρον τῆς φύσεως παραγραφήν. Huiuſmodi ſunt præſcriptiones areſtorũ quaſi exemplaria iuridicis præſcripta,curiæ, quaſi obnoxiis,vel diſcipulis,quos ſenſui ſeruire vltimæ iuriſdictionis oportet.

Et nomina & æs alienum æquo iure ad hæredes tranſeunt, vulgo Debita actiua & paſſiua nominant.

Cõſtituere locum & tempus inquiſitores partibus ſolent,quo teſtimonium denuntietur teſtibus.

Cuſtodiæ facinoroſæ in carcere palatino arctius compingi ſolent, & quaſi è vinculis cauſam dicere. Quæ ob noxas leuioreis aut ob nexũ impactæ ſunt in carcerẽ,licentius aſſeruantur:vt quibus in pratenſi ambulatione ſpatiari diurnis horis licet.

Legum ac iuriſdictionis tutela cum ſalute Reip. nodo Gordii coniuncta eſt.

Homo litium metuens deſcendere in cauſam diu cunctatus eſt,etſi ſuã rem agi non contemnenda ex parte non ignoraret. Id eſt, Nomen in conſortium litis dare.

Digitized by Google

Quæ nuncupata verbo in rebus contrahẽdis & diſtrahendis & ptonuntiata ſunt, ea rectè præſtanda ſunt. Id eſt, Quæ expreſſe cauta ſunt & promiſſa. Cic. in Offic. Igitur iudex ita pronuntiauit, venditor cum in vendendo eam rem ſciſſet, & non pronuntiaſſet, emptori damnum præſtare oportere. Quia contractus bonæ fidei (inquit) poſcebat vt emptori vitium ædium venditor nomĩnatim diceret, quod tamen ipſe tacuit, iudex ita pronuntiauit. Idem, Nam cũ ex XII tabulis ſatis eſſet ea præſtari quæ eſſent lingua nuncupata: quæ qui inficiatus eſſet, dupli pœnam ſubiret: à iuriſconſultis etiam reticentiæ pœna cõſtituta eſt.

Hic articulus, cauſæ fatum ſecum trahit. In hoc articulo, cauſæ ſumma periclitatur. Huius articuli iudicatio litis ſummam decernet. Qui in hoc articulo lapſus erit, cauſa cadet. Sermone forenſi dicunt, Hoc punctum importat cauſæ lucrum. Vt eremodicia quædam litium ſunt decretoria, ob quam cauſam grauatè à iudicibus decernuntur.

In hac cauſa reus non re magis quàm opinione periclitatur. quod fit in iudiciis infamantibus. In hac controuerſia non de pecunia tantum, ſed etiã de exiſtimatione ſua dimicant, vt nonnunquam euenit, vt victum ignominia vnà cũ damno excipiat.

Res omnis ita acta, ſic tractata atque tranſacta eſt, vt nihil non auſpiciis curiæ factum ſit. Id eſt, Auctoritate curiæ res adminiſtrata.

Attributa vel nuncupata areſti executio homini legis actionum callentiſſimo. Id eſt, Prudenti & exercitato executori. Attributa inſtructæ litis inſpectio inſpectori perſpicaci, & facundo litium enarratori, qui commẽtaria cauſarum conficere ſcitè didicit. Id eſt, Extractus facere, vt vulgo vocant.

Cauſæ inſtructæ & iudicium iam manẽtes, apud officium ſcribarum proferti à litigãtibus ſolent. Moris eſt autem, vt decuriarum principes, id eſt claſſium ductores, qui bini in ſingulis eſſe debẽt, delecto die in vnũ coeant, ibique cauſas ex ſacculorum epigrammatibus recenſeãt. Tum earũ deſcriptionem decuriatim prius, deinde viritim faciant. Id fit alternis ferè menſibus pro cauſarũ numero, aut tertio quoque menſe. Deſcribere cauſas in claſſes, atq; in ſingulos inſpectores, dici poteſt. Id eſt, Diuiſim attribuere. Cic. in Philip. Quorum bona quantacũque erant, ſtatim ſuis comitibus compotoribúſque deſcripſit. Idem pro Sextio, Cuius negotii publici cogitari, optari, fingique ratio potuit, quæ nõ eſſet attributa atque deſcripta? Sic in Catil. Deſcriptas & diſtributas partes vrbis ad incendia dixit. Conſcribere pro eodem ab ipſo dici ſolet. Vt pro Planc. Decuriatio tribulium, deſcriptio populi, ſuffragia largitione deuincta, ſeueritatẽ Senatus excitauerunt. Hæc profer, huc incumbe Laterẽſis, hæc doce, decuriaſſe Plancium, conſcripſiſſe, pronuntiaſſe, diuiſiſſe, ſequeſtrem fuiſſe. Idem, Tu doce ſequeſtrem fuiſſe, largitum eſſe, cõſcripſiſſe. Sic Plutarchus Græcè, καὶ Λεύκολλος μὲν διέγραψε χώρας τῶν αἰχμαλώτων, καὶ δωρεὰς ἔνεμεν οἷς ἐβούλετο.

Agnatæ liticulæ vel ſubnatæ, ἐπιγινόμεναι, appẽdices ſunt, & veluti ſoboles matricis controuerſiæ. Incidentia vocantur in foro.

Cauſidici audentiores cum prouocationum iudicium repræſentandũ ex formulari conſtitutione contendunt, reclamãte aduerſario, & extempotalem eſſe

cauſam inficiente, præſide etiam ſe ſanctionem legis exerciturum prædicente, ſponſionem vltro facere non dubitant in verba ad mulctã pertinentia, ni cauſa ſit eius generis, quæ clauſula tranſcribi ad ſcriptas lites non debeat. Suſcipere in ſe periculum emendæ vocant.

In ea re decernenda nihil iure actum, nihil more maiorũ, nihil legibus. Verba ſunt Ciceronis, Nunc dicunt, Omnia contra ordinem iuris facta.

Legem etiã appellabant antiqui, quod nũc edictũ principis appellamus. Hoc eſt, Diploma regiũ de re aliqua extra ordinẽ conſtituenda, ad vnũ tantum, aut ad paucos pertinens, quod Priuilegium Latinè dicitur. Cic. pro Sextio, Quare me, qui nulla lege abeſſem, non reſtitui lege, ſed reuocari Senatus auctoritate oportere. Lege nulla dixit, pro nulla rogatione ad populum perlata: vt lex fuit Manilia de imperio Pompeii. De Priuilegio Cicero in 3. de Legibus, citans verba XII Tab. Priuilegia ne irrogãto. Idem alibi, Tũ leges præclariſſimæ de XII Tab. tranſlatæ, quarum altera priuilegia tollit. Et inferius, Et quidem admirandum, tantum maiores in poſterum prouidiſſe. in priuatos homines leges ferri noluerunt: id eſt enim priuilegium: quo quid eſt iniuſtius? cum legis hæc vis ſit, ſcitum & iuſſum in omnes. Idem pro Domo ſua, Quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tuliſti? vetant leges ſacratæ, vetant XII Tabulæ leges priuatis hominibus irrogari. id eſt enim priuilegiũ. nemo vnquam tulit: nihil eſt crudelius. Priuilegiũ appellat rogationem de exilio ſuo latam per Clodium. De qua alibi, Licuit (inquit) tibi ferre non legem, ſed nefarium priuilegium? Hoc eſt, Legem ad me tantum pertinentem, vt ego extra ordinem, nõ legibus iudicarer? Multa memoria noſtra huiuſmodi priuilegia à principibus iuſſa.

Iure iudiciíſque ſublatis cum dicebant, ſignificabatur id quod nos Iuſtitiam iam nullam eſſe aliquando querimur.

Cauſa tua cum aliis multis coniuncta eſt. Id eſt, Multi eius generis cauſas in foro habent, eodémque iure nitentes.

Licentia atque impotentia paulatim inualeſcens, diuturnáque impunitate gliſcens, tandẽ eruptura eſt, ad iuriſdictionis contemptum, & legum ludibriũ, armorúmque tyrannidem. Quæ enim priuatis ſæpenumero vis infertur, non tam priuatorum odio infertur, quàm iuriſdictionis tædio, ſeueritatíſque reuerendæ odio Vatiniano.

Diem octauum ei dicere, quem vadari ob noxam nobis permiſſum eſt. Id eſt, Ad octauũ citare perſonaliter. Cic. Diem dixiſſet, vt cœperat: feciſſem, vt ei ſtatim tertius à prætore dies diceretur.

Frequentiſſima curia ei areſto faciendo affuit. Cic. Nego vnquam tam frequens collegium vlla de re iudicaſſe. Idem, Decreuit ſenatus frequentiſſimus, qui meam domum violaſſet, contra Remp. eſſe facturũ. Id eſt, Curia ex plurimis coacta vetuit nequis meam domum violaret: & qui violaſſet, eandẽ fraudem admiſiſſe viſum iri cũ iis qui contra Remp. quippiam moliuntur. Hoc eſt, Pœnam læſæ maieſtatis depenſurum.

Tabulis & memoria publica rẽ probare, Eſt per regeſta, & publicas perſcriptiones docere. Cic. de Aruſp. reſponſis, Tabulis hoc cenſorum, memoria multorũ

Digitized by Google

firmabo ac docebo. Id eſt, Eorum teſtimonio qui adhuc meminerunt.

Iure id ciuili & Pōtificio perſcriptum. Hoc eſt, Vtroque iure id ſcriptum eſt. Cic. Quanquam hoc ſi minus iure ciuili perſcriptum eſt, lege tamen naturæ, communi iure gētium ſancitum eſt, vt nihil mortales à diis immortalibus vſu capere poſſint.

Accipere iudicium & ſubire paratus ſiquis ſecum experiatur. Id eſt, Non recuſabit iudicium, Paratus eſt ad defendendum.

Petere dicendi locum, vel agēdæ cauſæ locum & poteſtatem. Cic. Id eſt, Poſtulare audientiam.

Edictum eſt palàm regia & curiæ auctoritate. Forenſi ſermone, Præceptum eſt ex parte regis.

Arbitrium, Actio, Iudicium, à Cicerone interdum pro eodem dicūtur. Vnde Arbitrium tutelæ & pro ſocio. Quanquam ipſe in oratione pro Roſcio ita ſcribat, Aliud eſt iudicium, aliud eſt arbitriū: Iudicium eſt pecuniæ certæ, Arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, vt totam litem aut obtineamus, aut amittamus. Ad arbitrium hoc animo adimus, vt neque nihil, neque tantum quantum poſtulauimus, conſequamur. Sed de hoc ſatis in Commentariis Græcæ linguæ diximus.

Diploma vel edictum regium recitatum, pronuntiatū, perſcriptum. Pro eo quod curiali ſermone, Lecta, Publicata, Regiſtrata.

Soli principi vt legibus ſoluto, licet ſuo ſtare iudicio, nec de conſiliī ſententia iudicare: etſi id facere non ſolitus eſt. Vidimus enim eum in curia poſt omnium ſententias diſquiſitas, priuato iure, id eſt cenſentis, differentem, & tamen in partis longè maioris ſententiam, frequentiſſimæ curiæ conſultum cōcipientem.

Libidinoſæ ſententiæ ſunt, quæ pro libidine cenſentiū feruntur: quæ nec certi definitíque iuris ratione temperatæ ſunt, nec exemplorum vetuſtatem, nec literarum fidem, monumentorúmque auctoritatem ſecutæ ſunt.

Inſtauratiuum iudicium, & Inſtauratitium dici poteſt, quæ Reuiſio vulgo dicitur. Vt cum minoris ætatis patrocinio is qui condemnatus eſt, aut maiore aliqua cauſa ad inſtaurandam controuerſiam ab integro admittitur.

Actio interiit, quæ Tempore perempta eſſe dicitur.

Nego id ius fuiſſe, verba eſſe poſſunt prouocatoris. Poſt expoſitam enim rei iudicatæ aut decretæ, aut lege actæ iniuriam, in hanc ſententiam actionis ſuæ epilogum prouocatores claudere ſolent, Itaque id nec ius, nec æquum fuiſſe aio: iniuriáque vel iudicatum vel decretum vel lege actum contendo, prouocatoriámque clauſulam in hæc verba concipio.

Emētiri curiæ auctoritatē, eſt Areſta falſo citare. Ex Cicerone pro Domo ſua.

Hic reus aliquando lege publici iudicii interrogatus eſt. Forenſi ſermone, Aliàs in carcerem coniectus eſt propter ſuſpicionem criminis, & oneratus eſt crimine capitali. Cic. pro Domo ſua, Quis me vnquam vlla lege interrogauit? quis poſtulauit? quis diem dixit? Significat ſe indicta cauſa damnatū eſſe. Quod nunc Sine forma proceſſus aiunt. ſequitur enim, In me, cui dies dicta non eſt, qui reus non fui, qui nunquā ſum à tribunopl. citatus, dānati pœna eſſe potuit?

Digitized by Google

Recitare deſerta vadimonia vel iudicia, Appellare defectus, Forenſes vocant.

Poſtridie Martinalium cauſidici & cognitores in verba curiæ quotannis adiguntur, quorum quidem nomina recitata ſunt.

Senatus centenarius cauſas iudicando ius ſtatuere cenſetur. Hoc eſt, eius areſta habent vim legis intra fines ditionis ſuæ. Cic. pro Domo ſua, Ius igitur ſtatuetis eſſe, cuiuſcunque veſtrum ſedes, aras, focos, deos penates ſubiectos eſſe libidini tribunitiæ? Id eſt voluntati temerariæ. Et rurſus, Videte iudices quid ſtatuatis in mea cauſa de omnium fortunis. Dicitur & ius conſtituere. Idem pro Cluent. Nunc quid agatur Acci, & quid abs te iuris conſtituatur, vide.

Adhibitis quos adhiberi æquum eſt, Denũtiato iis quibus denuntiari ius eſt. Vulgo Vocatis vocandis dicunt.

Id poſcit arbitrium bonæ fidei, id eſt actio.

In primis à capite periculum propulſandum eſt. Vulgo Seruare vitam & honorem dicunt.

Cauſas prouocandi exponere, nec tamen ſolenni more perorare. Id eſt, Prouocatoriam clauſulam addere: quod faciunt ii, qui euentũ iudicii pœnarii metuunt. Vulgo vocant, Concludere ad male iudicatum. Quæ ſolennis eſt clauſula perorantium in cauſis prouocatorum.

Non vt quiſque reus iudicium accipere recuſat, continuò fateri cenſendus eſt quod in ſe intenditur. Id eſt, Non ſi legis ac iuris indulgentia reus excipiendo vſus ſit, aut temporis præſcriptione petitionem depellere inſtiterit, idcirco agnoſcere rem debitam putandus eſt. Cic. pro Cluent. Siquis apud me te Tite Acci reum velit facere, clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque tua hæc recuſatio, confeſſio ſit captæ pecuniæ, ſed laboris, ſed periculi nõ legitimi declinatio. Quod ideo dicit Cicero, quia Senatores tantũ, & quibus in Senatu ſententiam dicere ius erat, ea lege tenebantur. Recuſare igitur iudicium intelligit eum, qui legis exceptione vtitur accuſationis depulſoria.

Amico gratulandum eſt de re magna in curia ambigenti, cui obuenit perſpicax litis inſpector, & acutus enucleator, nec hominum ſed cauſarum amicus. Nõ omnium enim horarum dierúmve ea eſt fœlicitas, nec cuiuis obuia opportunitas.

Inſpectam otioſe & accurate litem, & iuris, æquitatis libra, momentíſque perpenſam, ad conſilium bona fide referre & expromere. De huiuſmodi inſpectore dici poteſt, cui ſi hoc acceſſerit, vt ſimul vt ſententiam rogatur, princeps (vt moris eſt) ſententiam eadem probitate dicat atque diligentia, dignus eſt qui iudex optimus numeretur.

Quædam cum cauſa coniuncta ſunt, quædam à cauſa ſeiuncta, ideóque reiectanea, vt argumento litis non affinia, & forẽſi ſermone, Ad inſtantiam nihil pertinentia. Cic. pro Cluent. Tibi tamen Acci pauca, quæ ab huius cauſa ſeiũcta ſunt, reſpondebo. Eſt enim quiddam in cauſa, quod Cluentius ad ſe: aliquid quod ego ad me putem pertinere.

Inuidioſus reus eſt, qui vulgo Diffamatus dicitur. Hoc eſt, qui inuidia ſceleris infamiaque flagrat, fortaſſe falſa opinione hominum, ſed tamen peruulgata. Cic. Habetis iudices, quæ in totam vitam de moribus Auli Cluentii, quem iſti

inuidioſum reum volunt eſſe,annos octo meditati accuſatores collegerunt. Inuidioſum cur dicat,ex exordio orationis eius clarum eſt.

In iudicium nihil præter inuidiam afferre. Id eſt, Tantum iudicibus denuntiare reum eſſe inuidioſum & diffamatum, nec elogiũ ac teſtimonia proferre.

Quærere de iis dicitur qui quæſtionem tormentariã adhibẽt. Cic. pro Cluẽt. Seruum illum in quæſtionem ab hoc adoleſcente poſtulauit. hic nihil eſt auſus recuſare. aduocantur amici & hoſpites Oppianici, tormentis omnibus vehementiſſimis quæritur. Et infrà, Quæſtio illo die de amicorum ſententia dimiſſa. Et rurſus infrà, Habetur de integro quæſtio. tum ex hoc omnium ſententia conſtitutum, ſatis videri eſſe quæſitum. Id eſt, non vltra torquendum eſſe ſeruum. Quæ verba tamen ſignificare poſſunt etiam id quod vulgo dicunt, Proceſſum criminalem perfectum, tum ſcilicet cum teſtes repetiti ſunt, & cũ reo compoſiti.

In tabulis ſine die ac cõſule perſcriptis nihil eſt auctoritatis. Id eſt, Nulla fides huiuſmodi literis conſtat.

Cauſa mea eo iure nititur, quod nunquam ambiguum in curia, nec controuerſum fuit. Id eſt, Certo iure cauſa mea conſtar.

Reus criminum inuidia magnopere laborat, & penè oppreſſus eſt: ſed amicitiis, propinquitatibúſque ſubleuatur ac ſuſtentatur.

Eo die cauſa perorari non potuit, horologii ſono oppreſſa.

Cauſa ab actore vel prouocatore perorata, prouocati defenſio ab hora conſilii dimittendi occupara eſt. Cauſa vtrinq; perorata, id eſt, poſt vtriuſque cõcluſionem, tertia actio, quæ replicatio dicitur, ab horæ ſono intercepra vel interclusa eſt. quare eo die diſceptatio diſcerni non potuit.

Aduocati interdum & cognitores recitatione cauſarum nec opinata deprehenduntur, cum cauſæ ab ipſis receptæ in diem expectationi ſuæ anteuertentem incurrunt: id quod fit interdum compendio fortuito aut inſperato cauſarum in album editarum. Multa enim nomina citata prætereuntur cognitorum, & cauſidicorum interſationibus res actas agere vetantium, & lites compoſitas affitmantium. Oppreſſi hoc modo aduocati, in procinctu inopi nato nec copias ſuas explicare, nec arma expedire cõmodè poſſunt. quare Deprehenſi dicuntur. Plin. in 6 Epiſt. Quid enim iucũdius, quàm ſub alterius inuidia, quandiu velis, in alieno auditorio, quaſi deprehenſum, commodè dicere? Sic Quintil. Deinde deprehẽduntur, & cauſam quam dicere noluerunt ex ſuis litigatoribus, ab aduerſariis diſcunt. διαπορεύωνται. Alibi, Vt neque deprehenſus orator, neque deſtitutus litigator eſſe videatur. Lingua vernacula Supprehenſos vocat.

Haud ita pridem capitali pœna ſancitum eſt, nequis falſi crimine ſe obligaret. Hoc eſt ſanctione regia legis Iuliæ pœna aucta. Liu. Veniſſe tempus, quo & infandam commilitonum cædem vlciſcerentur, & in omne tempus graui documento ſancirent, nequis Romanum militem in vlla fortuna opportunũ iniuriæ duceret. Eſt interdum Sancire idem quod plectere, punire, arcere, ſummouere. Cic. 3. de Legib. Noxiæ pœna par eſto. Quiſq; plectatur: vis capite, auaritia mulcta, honoris cupiditas ignominia ſanciatur. Dicere igitur Larinè poſ-

ſis, crebris mulctis nuper in curia inſtitutum eſt, tergiuerſantium improbitates, reorúmque fugacium ſtrophas iudiciales ſancire: nec tamen magnopere hactenus profectum eſt ad litium aut minutionem, aut compendium. cuius rei culpa eſt penes ſingulos curiæ diſceptatores, vt improbaui aliquãdo, ſic inanem gratiam clementiæ captantes, & corolaria dilationum alia atque alia elargientes, diuerſæ partis diſpendio.

Peritus conſcriptor curiæ areſtorum, quæ etiam iudicia dicuntur. & Cõſcribere areſta, pro Conficere & componere, ac eorum formulam concipere. Cic. in Tuſcul. Conſolationis librũ in medio dolore conſcripſimus. Et pro Cluẽt. Iam videtis iudices nefariam mulierem hanc ipſam quæſtionem eadem manu conſcripſiſſe. Sed iſtam quæſtionem dicite quis obſignarit. Sic Conſcribere plebiſcita. Idem pro Domo ſua. συγγέγραφεν.

Non liquere in præſenti pronũtiarunt, iudiciúmque interim, dum amplius inquiritur, ſuſtinendũ. Sic dici poteſt cum antegreſſa eſt iudicium huiuſmodi formulæ ſententia, quam Antequam procedatur, forenſi verbo vocant.

Quo quidque animo factum ſit aut propoſitũ, in maleficiis animaduertendis diligenter ſpectandum eſt. Hoc eſt, voluntate & propoſito examinãda ſunt maleficia.

Curia plerunque ſuperioribus ſuis iudiciis conſtare ſolita eſt, præſertim memoriæ non exoletæ. Quod tamen non perpetuum eſt, nec ſemel iudicatũ, nec in omni genere præiudicatum. Nõ enim omnia curiæ decreta, omnium oportet eſſe & cauſarum & temporum.

Qui audientiam à curia magno ambitu efflagitatam impetrauerit, videat etiã atque etiam ne alius quiſpiam ſubrepat, & aditum prior auditorii occupet: ſicque ille interim excluſus, doleat nequicquam ſe diu ſaxum iudiciale voluiſſe. Tametſi in eo campo ſolent ſecundi loci petitores, in alieno auditorio nõnunquam (vt ſunt fortuitæ occaſiones) proximum (vt vocant) pluteum, vel plutei ſtragulum pignerari, competitoribus anteuertendo. Id quod euenit, ſi matutino quodam prioris cauſæ cognitione intermiſſa, per curiæ infrequentiam, aut alia de cauſa inſpector, qui occaſioni imminebat delibandæ tãtum cauſæ ab ſe inſpectæ veniam impetrauerit. Quod pignus eſt ſecundæ audientiæ. Id eſt, ἀποσφράγισμα τῶν δικαστηρίων.

Ab actore, vel à reo dicere. Cic. pro Cluentio, Non modo dicendi à reo, ſed ne ſurgẽdi quidem poteſtas erat. οὐ μόνον τῷ φεύγοντι συνεξετάζεσθαι οὐκ ἐξεγίνετο, ἀλλ' οὐδ' ἐξανίστασθαι. vel οὐχ ὅπως ὑπεραποκρίνεσθαι τοῦ φεύγοντος ἐξῆν. οὐχ ὅτι ὑπεραπολογεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ κρινομένου.

Iniqua conditione diſceptat in iudicio, qui cum præpotenti aduerſario rem habet: vt priuatus cum magiſtratu. Ex Cicerone.

Non fuit iudiciũ iudicii ſimile iudices, non fuit, in quo non modus eſt habitus, non mos conſuetudóque ſeruata, vis illa fuit. Verba ſunt Ciceronis ſignificantis iudicium nullum fuiſſe.

Nec impuberi, nec adoleſcenti, iudicio cõtendere legibus permiſſum eſt, niſi auctore præeunte.

Non petendi tantum libelli dimiſſorii, ſed efflagitandi.

Sedere, verbum iudicibus accõmodatum. Cic. pro Cluēt. Potuiſſe ab eo reũ condemnari, qui non perpetuo ſediſſet. Idẽ, A quibus ſiquis quæreret, ſediſſent-ne iudices in C. Fabriciũ: ſediſſe ſe dicerent. Alibi, Quendam paucos dies ſediſſe ex ſubſortitione dixit. Hoc eſt, diſceptationi cauſæ interfuiſſe.

Sedere munere non ſuæ claſſis, Eſt inter iudices ſedere in alienæ claſſis controuerſia. quod fit interdum propter infrequentiam, aut cum in locum reiectorum ex ſua claſſe in aliam viciſſim aſſiſcuntur, ne ceſſare claſſes numero defectæ cogantur. Cic. pro Cluent. Vno iudicio mulcta eſt ab eo petita, quòd nõ ſuæ munere Decuriæ ex lege ſediſſet. De Decuriis iudicum Romanorũ, è quibus iudices Prætor ſortiebatur & reiiciebat, ſatis in Annotationibus in Pandectas diximus.

Petit quis ab aduerſario ſuo mulctam, quem ideo mulctã commiſiſſe contendit, quòd ſubdole aut fugaciter ſecum egiſſe eum dicat. Nunc, Concludere ad emendam dicunt.

Prouocatoris aduocatus, ſi iudicium grauari exponenda re pergit, & aleam auditorii iacere conſtituit de ſententia conſultorum, perorare primam actionem prouocabundè ſolet. Hoc eſt, Nec rectè, nec ordine rem eſſe iudicatam defendere.

Alia lege delatus, & alia Damnatus. Id eſt, alio crimine. Cic. pro Cluent.

Subſcribere iudicii cauſam, Eſt quod nunc dicunt, Sentẽtiæ ſuæ cauſam reddere. Cic. pro Cluent. Video Iudices animaduertiſſe Cenſores in iudices quoſdã illius conſilii Iuniani, cum iſtam ipſam cauſam ſubſcriberent.

Quod iuris in vltimis voluntatibus hominum conſtitutum eſt, nõ transferendũ eſt ad alias ſpecies. Vulgo dicunt, Non debet extendi. hoc eſt, Iuri tranſlaritio locus non eſt in aliis ſpeciebus.

Iudicia interdum & curiæ & præfectorum, non tam cauſarum ſunt, quàm temporum. Decreta curiæ & conſulta, non tam dignitatis curiæ, quàm neceſſitatis expreſſæ, & hominum fortaſſe. Id eſt, Iuriſdictionem interdum nonnihil ſeruire tempori neceſſe eſt, & perſonarũ ratione temperari. Cic. pro Cluentio, Et illa oratio potius temporis mei, quàm iudicii atque auctoritatis fuit.

Secularis poſſeſſio eſt, quam Immemorialem vocant, quia ſuperior ſit hominum memoria.

Leges & morem receptum poſtulationis ſuæ prætendere. Allegare.

Circunſcripta iuriſdictio, & Imperium circunſcriptum ac definitum, vulgo Limitatum dicitur.

Aſcripta nomina prouocatorum, id eſt, In codicem relata.

Appellare ducem, eſt quod dicimus In ducatum erigere alicuius potẽtatum, & Ducis nomine afficere. Vtroque enim modo Cicero in oratione pro Deiotaro vſus eſt. Et de Aruſp. reſponſis, de Clodio loquens, Conſules ſceleris ſui ſocios ærario, prouinciis, exercitu armauit: reges qui erant, vendidit: qui non erant, appellauit. Id eſt, Quorundam regna publicauit, quoſdam dynaſtas reges fecit. Salutare etiam ducem vel regem id dicitur. Tacitus lib. 3, Sed Tiberius bellum pro confecto interpretatus, id quoque Blæſo tribuit, vt imperator à legionibus ſalutaretur, priſco erga duces honore, qui bene geſta Rep. gau

dio & impetu victoris exercitus conclamabantur. Conceſſit quibuſdam Tiberius id vocabulum, vt tunc Blæſo. Appellare autem & Salutare pro eodem ponitur, quia Græci vtrunque eodem verbo ſignificant, προσαγορεύειν αὐτοκράτορας dicentes. Cic. Philip. 14, Sed hoc primum faciam, vt imperatores appellem eos, quorum virtute & conſilii fœlicitate maximis periculis ſeruitutis atque interitus liberati ſumus.

Pro conſeſſu vniuerſæ curiæ aliquid decerni vel ſtatui, ſignificat id conſultũ factum fuiſſe claſſibus in primum & maximum conſeſſum coactis.

Falluntur ſæpe, qui nimium cauſæ ſuæ confidunt. Falluntur & nonnunquã, qui nimium diffidunt.

Ab hæredibus ſecundis legare, ſignificat à ſubſtitutis.

Lis è lite iudicata ſubnaſcens, vel redundans, Eſt quando lis oritur iam finita, vt ſi actionis ſubſidiariæ ius ſaluũ eſſe iudex ei voluit qui ſoluere iuſſus eſt.

Inire conſilium de cauſa inſtructa iudices dicuntur, quando litem cognoſcere & iudicare ingrediũtur. Iniſſe conſilium vniuerſum curia dici poteſt, cum omnes Decuriæ coeunt ad deliberationem aut iudicationem.

Indicem vel teſtem ex alrera parte coràm ſiſtere in quæſtione, eſt cum reo componere. Ex Cic. pro Cluent.

Sordidati rei traductionem ignominioſam, & interdũ ſtigmaticam, Mulctã honorabilem ſermone Forenſi vocant.

Luculenta iactura iuris facta hoc conuento tranſacto. Hoc eſt, Magnũ vulnus cauſæ inflictum hoc conceſſo.

Citare præiudicia curiæ cum die & conſule, & Proferre auctoritates curiæ. Id eſt, Allegare areſta in eadem aut ſimillima ſpecie, multũ ad iudicium facit. Plerunque enim conſtare ſibi curia videri vult in iudiciis, idémque cũ maioribus eadem de re ſentire.

Occurrere vltro exceptionibus & præſcriptionibus actor dicitur, qui reo anteuertit per anthypophorã, & præripit rei defenſiones. Quod genus apud Rhetores Occupatio dicitur. Et pars eſt exordii Quintiliano. & Occupare defenſionem dicitur qui eo genere vtitur. Non inutilis etiam (inquit) videtur ratio occupandi quæ videntur obſtare, vt Cicero dicit, Scire ſe mirari quoſdam, quòd is qui per tot annos defenderir multos, læſerit neminem, ad accuſandum Verrem deſcenderit. Alibi in ſexto, Huius loci eſt (inquit) occupare ea quæ dicturũ facturúmve aduerſarium putemus.

Offendere apud curiam is dicitur, qui à curia condemnatur. Cui opponitur, Cauſam ſuam curiæ probare, hoc eſt, probabilem oſtendere, & iure nixam. Cic. Veriſimilius tamen eſſet eum potius iudiciũ corrupiſſe, qui bis apud eos iudices offendiſſet, quàm eum qui bis iis cauſam probauiſſet.

Poſcunt interdum aduocati ex actionibus ſuis ius præſentaneum reddi, id eſt, ex tempore.

Conſurgitur ſtatim in conſiliũ, quãdo præſes obire tribunal ingreditur poſt cauſidicorum altercationes. Cic. pro Cluent. Cum Stalenum ipſe adduxit; conſurgitur in cõſilium cũ ſententias Oppianicus palàm ferri velle dixiſſet, vt ſciret quid cuique deberet, varia iudicum genera, nummarii pauci, ſed omnes irati.

Digitized by Google

Determinata tum demũ eſt facti controuerſia, quando capita reiectanea iudicata ſunt, aut inter partes ita ſcriptiones comparatæ & conſtitutæ, vt iam plane conſtet quid controuerſiã faciat, & quibus de rebus teſtimonia denũtianda, inquiſitióque vtrinque facienda ſit. Hoc eſt, Cum multiplici facto conſtantis cõtrouerſiæ, ſeu multa complexæ quæ non iuris, ſed facti ſunt, tanquam orbis quidam ita circũſcriptus eſt, vt intra eũ orbem fines rerum in iudiciũ deductarum cõprehenſi ſint: illáque cauſæ determinatio dici poteſt, quomodo verbo forenſi, Scripturarũ concordiam appellant, qui ſcriptitandi reſcriptitandíque terminus eſt. Cic. in 5. de Finib. Expoſita igitur determinatione rerũ expetendarum, cur iſta ſe res ita habeat, deinceps demõſtrandũ eſt. Determinationem appellat definitionem & circũſcriptionẽ ſummi boni. Hoc eſt, ὁριϲμὸν ϗ περιγραφὴν. Supra enim dixerat, Exploſæ igitur eiectǽq; ſententiæ, quoniã in hunc orbẽ quẽ circũſcripſimus, incidere nõ poſſunt, adhibendæ omnino nõ fuerũt.

Diſceptator partibus datus, aut inquiſitor, loci ac temporis delectũ habeat, vti è re eſſe ambigentium fidéque ſua videbitur. Sermone forenſi, Vt faciẽdum videbitur pro commodo partium. Apud Gellium verba huiuſmodi extant antiqui ſenatuſconſulti: Quòd verba facta ſunt de philoſophis & Rhetoribus, de ea re ita cenſuerunt, vt M. Pomponius prætor animaduerteret, curarétque, vt è Rep. fidéque ſua videretur, vti Romæ ne eſſent.

Subprædes & ſubuades dare & accipere, vernaculo ſermõe Cõtrepleges vocãtur

De iis quæ areſto appellata ſunt, omnino referri quæſtio non poteſt. Id eſt, Quæ nominatim in iudicio curiæ comprehenſa ſunt.

Si auctio bonorũ facta eſt, bonáq; decreto addicta plurimo licenti, ea tãtum auctione veniſſe cẽſentur, quæ in præconio auctionis, & in renũtiatione apparitoris appellata ſunt & nũcupata. Cic. pro Cecin. Lex iubet vſum & auctoritatem fundi eſſe bienniũ, ac vtimur eodem iure in ædibus, quæ in lege nõ appellãtur. Idẽ in Topicis, de loco à cõparatione ducto loquẽs, Quod in re pari valet, valeat in hac quæ par eſt. Vt quoniã vſus & auctoritas fundi bienniũ eſt, ſit etiã ædiũ. At in lege ædes nõ appellantur. In lege (inquit) vſucapionis quæ biẽnium fundo ſtatuit ad vſum ſuum faciendũ, ædium vocabulũ non aſcriptũ eſt, & nominatim nuncupatum. Appellare autem eſt nomine ſuo rem deſignare. Vſum autem & auctoritatem antiquo verbo vocat, ius rei vſu captæ, quod nunc præſcriptionem vocamus, quia eſt exceptio rei vſu & tempore quæſitæ.

Procurator cum mandatũ plenum ædiũ alienandarum haberet, tamen dominum fundũ futurũ emptori ſtipulãti ſpopõdit. Id eſt, Ipſum cũ præſens erit, verbis ſuis denuo vẽditurũ: &, vt ſermone vernaculo dicimus, Curaturũ promiſit & effecturũ, vt ratũ habeat dominus, & loquatur. Eſt enim fundus auctor rei & comptobator. Plaut. in Trinum. Nũc mihi is properè conueniendus eſt, vt quæ cum filio eius egi, ei rei pater fundus ſit potior. Gell. lib. 8, Hæc ego dixi, non vt eius ſententiæ legíſque fundus ſubſcriptórque fierem, ſed ne Cai Cæſaris opinionem deſtituerem. Cic. pro Cornelio, Potuit magis fundus populus Gaditanus fieri? quoniam hoc magnopere verbo delectare. Idem, Videbat enim populos de iure ſuo, non de noſtro fundos fieri ſolere.

Promete officiũ iudicis in hoc articulo, viro bono cõuenit. Forenſes dicũt,

Hic debet ſungi officio iudicis.

In actionibus in rem omnes pari iure ſunt, in quibus ad ſuum ſorum euocādi cauſas, vel reuocandi ius non eſt. Actionum in rem conditio omnes æquat, & qui codicillorum forenſium ius habent, & qui minime: & qui ius eximium habent fori, & qui non habent.

Hæredes trāſuerſarū plerunq; æquo iure ſunt: recta autē ſerie hæreditatis obuenientis, ſuū ſemper ætatis nomine ratū eſt filiorū maximo præcipuū, duntaxat in patrimonio gentilitio. Cuius modus requirēdus eſt à iure municipiorū.

Iudices, aut alio magiſtratu fungentes accitu curiæ in vrbe interdum retentos videmus. Id eſt, Perſonaliter euocatos.

Quibuſdam per ætatem, aut aliam ob cauſam capere magiſtratum iudicialē non licet, niſi lege ſoluanrur.

Nouarum rerum capita antea intacta, ſcriptione commemorate. Vulgo Articulare noua ſacta dicunt.

Iudices rribunalitios animis adeſſe oportet, eum cauſæ aguntur: præſidē verò ipſum, aut eum qui eius loco ſedet, maximè id quod agitur agere, vt qui ius redditurus ſit protinus, aut aliâs cauſam diſceptaturus.

Lex non ſcripta, ſed nata. Cic. pro Mil. Id eſt, Naturalis.

Cauſa non de iure, ſed de facto ambigitur. Id eſt ſorenſi verbo, In contrarietate ſita eſt.

In perſona controuerſiæ nobilitatem vſurpare, Sumere qualitatem nobilis, vel Nobilem ſe dicere. Sic Tutelatem perſonam vſurpare, vel Curatoris teſtamentarii perſonam ſuſcìpere. Id eſt, Qualitatem executoris.

Dempta interturbatæ poſſeſſionis iniuria, verba interdicto retinēdæ poſſeſſionis accommodata.

Conquiſitor etiā pro Inquiſitore dicitur. Hoc eſt, Qui cōmiſſarius ad informandū, ſermone Forenſi vocatur. Plaut. in prologo Amph. Vt conquiſitores ſinguli in ſubſellia eant per totam caueā. Et rurſus, Hoc quoque etiam mihi in mādaris dederat, vt cōquiſitores fierēt hiſtrionibus, qui ſibi mādaſſent, delegati vt plauderēt. Alibi, Poſt ad prætorem ibo, orabo vt conquiſitores det mihi in omnibus vicis. Cicero etiā vſus eſt in orati. pro Milone. Vrbani cōquiſitores, & regionarii, duo nunc & triginta ſunt Lutetiæ.

Res eſt mihi cum verſipelli aduerſario. Id eſt, Qui nunc hanc perſonam, nūc illam induit, qui nouam qualitatem ſuſcipit: vt qui ſuo nomine victus, tutorio nomine litem inſtaurat. Dici etiam poteſt, Negotium mihi obtigit cū deſulto re forenſi, qui in vna perſòna victus, ad aliam cito tranſilit.

In re perdita, & pigneratione vel auctione decoctoria, ius occupationis valet. Lingua vernacula forenſium, Caſum diſconfecturæ vocat.

Murare quod factum eſt, vulgo Reuocare dicitur.

Interfari, & Interfatio, de iudice dicitur, vt Interloqui.

In petitione in tem concepta, atque in intentione criminoſa, idē Accio quod Titio ius eſto. Id eſt, Omnes æqua conditione ſunto eius fori ſequendi, quicum iudicio experiri inſtituerint. Sermo eſt è veteri ſumptum prouerbio, quo Varro in Satyra vſus eſt, cui Teſtamentū nomē indidir, vt refert Gellius in 3, quod

dici ſolitum erat de rebus aut hominibus nihil inter ſe diſtantibus.

Reus,ad extremũ quæſtionis,in noxa nõ cõpert'eſt. Vulgo Innocẽs inuẽr' eſt.

Sentẽtiæ quædam planè nullæ ſunt,quædam nullarum ſimiles,quædam iniquæ & iniuriæ.

Iniurioſum iudicium alicui contumelioſũmque intendere.

Abſens de tribunali citatus eſt & inclamatus. Id eſt, E conſeſſu curiæ eremodicii nomine vociferatu nuncupatus eſt.

Digna res quæ referatur ad cõſultos Baſilicanos, Cauſa digna quãobrẽm numeroſa aduocatio & celebris conſulenda ſit.

Enarrator litis princeps rogatur ſententiam: ſolẽtque vtroque verſus cenſendo fuſius diſſerere.

Iudices Pontificii vocationem habent, non etiã prehenſionẽ, vt iudices regii & iuridici priuati,quos populares verbo ſuo Græci quaſi profanos appellãt. Quibus ſi cõprehenſis opus ſit fori ſui maleficis, mutuanda manus eſt viatoria à iuriſdictione regia. Gell. ex Varrone lib. 12, In magiſtratu habẽt alii vocationẽ,alii prehenſionẽ,alii neutrũ. Vocationem,vt Cõſules & cæteri qui habebant imperiũ. Prehẽſionem,vt Tribuni plebis,& alii qui viatorem habent. Neque vocationem,neque prehẽſionem,vt Quæſtores, & cæteri qui neque lictorem habent,neque viatorẽ. Liuius lib. 3. ab Vrb. cond. lictorẽ,conſulis fuiſſe docet:viatorẽ,Tribuni. Ardẽs igitur ira Tribunus, viatorẽ mittit ad Conſulẽ, Cõſul lictorẽ ad Tribunũ,priuatum eſſe clamitans,ſine imperio,ſine magiſtratu.

Ambagioſa controuerſia, & ſinuoſa,& argumẽti perplexi, cum acris & perſpicacis commentarionis indiget,tum facunde atque enucleate exponenda eſt iudicibus ad cõſilium coactis. quam dicere poſſis Delio natatore egere,qui nec magnitudine rerum memoria complectendarũ obruatur, nec difficultate explicandarum deterreatur.

Iudex poſt cauſam cognitam nõ facile è iudice pacificator fieri debet, & perſona ſua depoſita,litis compoſitorem agere. AEgrè enim id fieri poteſt,vt motus ſenſũſque animi ſui interloquendo non prodat.

Iuſtum areſtũ curiæ eſſe non poteſt ſanctione regia,in quo decernendo præſes vnus cum decimo,quod minimum ſit,conſcripro non affuerit & præfuerit, cum interim diſquiſitio ſententiarum ſigillatim facta ſit.

Excitare ſibi gentilem appoſitum petitorem in iudicio redhibitorio. Vulgo Suſcitare retractorem colludentem dicunt.

Moris eſt aduocatis ſcriptitantibus, non modo legum,motum, formulãque forenſis præſidium implorare in auxilium ſuæ cauſæ,ſed etiam fidem iudicum, intimóſque ſenſus & prudentiam,veluti ſupplementum ieiunæ ſcriptionis. Huiuſmodi eſt enim ferè vltimæ manus clauſula.

Qui intẽdunt recuperandæ poſſeſſionis interdictũ, conqueri ſolent,manum hominum & operas contra legum interdicta comparatas aduerſus ſe fuiſſe,ab iiſque exturbatos eſſe ſe poſſeſſione antè non controuerſa.

Reus ſuſpicionibus dãnatus,id eſt Præſumptionibus, ſuſpicionibus deditus.

Litigiorum inuitamẽta ſunt dilationũ largitiones, fruſtrationum & calumniarum impunitates,diſſoluendi æris alieni remoræ.

Diſceptationes ſuas recognoſcere litigatores,atque intra perendinum diem proférre irrefutato iuſſi.Id eſt, Intra tres dies altercationes ſuas emēdare, & apud acta edere,citra contradictiones.

Munire arcem ſimpliciratis atque innocētiæ, ſignificat robur addere iuriſdictioni atque ſeueritati.

Præfractè iudicare ,ſignificat Nihil ſūmi iuris remittere . Cui opponitur Legis acerbitatem mitigare.

A ſe crimen in alium deriuare rei plerunque ſolent.

Non modo iniuria hominem afficere,ſed etiam contumelioſe afficere. Hoc eſt,Sugillandi cauſa & infamandi.

Damnatus eſt reus falſi compertus,non lege Cornelia,ſed recenti ſanctione de falſariis lata. Id eſt,Inſequendo ſanctionem recētem. Cic. Ciuitas ei data eſt Syllani lege & Carbonis.

Tabularium, locus eſt in quo acta publica, tabuléque, id eſt literæ & documenta aſſeruantur,Graphiarium nunc dieirur,Scribarum locus. Cic. pro Archia, Hic tu tabulas deſideras Heracleinſium publicas, quas incenſo tabulario inreriiſſe ſcimus omnes? Tabulas , δημοσίας γραφὰς dixit. Idem pro Rabirio, Tabulæ enim ſunt auctoritares,& monumenta rerum actarum, & quæ inſtrumenta in iure dicuntur. Idem de Orat. Nam & pro tabulis, & contra tabulas, & pro teſtibus, & contra teſtes, & pro quæſtionibus, & contra quæſtiones, ſeparatim dicere poſſumus. Tabularum ſignificatio latè patet, quam nunc proſequi nō neceſſe habuimus. Tablinum pars atrii erat in ædibus priuatorum, de quo Vitruuius in ſexto,Tablinum, ſi latitudo atrii erit pedum x x, dempta tertia, eius ſpatio reliquum tribuatur. Si erit à pedibus triginta ad quadraginra, ex atrii latitudine , tablino dimidium tribuatur. Plin. lib. 35, De imaginibus ſtemmaticis loquens, Expreſſi cera vultus ſingulis diſponebantur armariis,vt eſſenr imagines quæ genrilitia comitarentur funera. Stemmata verò lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur & monumentis rerum in magiſtratu geſtarum. Pinacothecæ etiam verbo Græco dicuntur, quaſi armaria tabularum pictarum, quas Vitrúuius lib. 1. & libro 6, ad Septentrionem ſpectare debere dicit, ne corrumpantur imagines. Plin. loco ſupradicto, Et inter hæc pinacothecas veteribus tabulis conſuunt , alienáſque effigies colunt.

Memoria rerū duplex,Tabularia & Conſignata,quæ & Literarū memoria dicitur:& Memoria hominum,id eſt,Teſtimonia. Cic. pro Archia loco ſuprà citato, Eſt ridiculum ad ea quæ habemus, nihil dicere: quærere quæ habere non poſſumus:& de hominū memoria tacere, literarū memoriam flagitare. Quod Cicero dixit propter incenſum tabularium.

Sedes pignorum ac fortunarum, ſignificat Domicilium alicuius. Cic. An domicilium Romæ non habuir,qui ante ciuitatem datam, ſedem omnium rerū ac fortunarum Romæ collocauit?

Literæ auctoriratem publicarum tabularum obtinentes, vel fidem obtinentes publicam,vulgo Authenticæ dicuntur.

Litis proceſſus hunc tenorem hactenus habuit. Id eſt, Hac ratione & ſerie

lis agitata eſt.

Vereor ne hîc publicam aliquam auctoritatem, vel teſtimonia locupletiora iudices deſiderent. Id eſt, Vereor vt ſatis probarimus quod facit cõtrouerſiam. Cic. pro Archia, Eſt ridiculum, cũ habeas ampliſſimi viri religionem, integerrimi municipii iuſiurandum fidémque, ea quæ deprauari nullo modo poſſunt, repudiare: tabulas, quas idem dicis ſolere corrumpi, deſiderare.

Iure, iudicio, æquitate, arbitrio, æquo, iniquo iudice ſuperiorem cauſam habere, vel Litem vincere. Id eſt, Nullo non modo aduerſarium ſuperare, & apud omnem iudicem.

Honorariũ iudicis officium dici poteſt, quod vulgo Nobile dicitur. Cic. pro Cecinna, Alterũ genus eſt vehementiſſimũ, quod non honorariã operã amici, ſed ſeueritatem iudicis deſiderat. Honorariam operam amici vocat arbitrium domeſticũ & compromiſſarium. Sic in.5. Tuſcul. Quorũ controuerſiam ſolebat, tanquam honorarius arbiter, iudicare Carneades. Hic etiam Diſceptator domeſticus, ab eodem appellatur in ſupradicta oratione.

Præſcribere & Præſtituere agẽdi vel defendendi modum, eſt quod Coarctare in Foro dicitur. Cic. pro Cecin. Si aut mihi præſcribit iudex queadmodum meũ ius perſequar, aut ipſe quod ad ſe delatũ ſit, non audeat iudicare. Idem, Etenim prætor is qui iudicia dat, non præſtituit petitori qua actione eum vti velit.

Codicillis regiis recitãdis & promulgãdis frequens cõuentus curiæ fundus & auctor fuit. Vulgo dicunt, Literæ in curia verificatæ & homologatæ.

Auctio in iudicio conſtituta, ſignificat Decretum eſſe, & iudicis ſententia pronuntiatum, bona ob æs alienum haſtæ ſubiicienda eſſe. Cic. pro Cecinna, Cum eſſet hæc auctio hæreditaria conſtituta, Ebutius iſte verſabatur in his rationibus. Idem, Cum eſſet, vt dicere inſtitueram, hæc auctio conſtituta Romæ, amici Cecinnæ ſuadebant, nullã eſſe rationem huiuſmodi amittere occaſionẽ.

Præſides inter cauſas actitandas & defenſitãdas, identidem cauſidicos admonent actionum ſuarum ſummas in verborum compendia conferre. Quod nequicquam ſæpe faciunt, horum an illorum culpa?

Fidelis & officioſi pragmatici munus eſt, aſſiduitatem curandæ atque vrgẽdæ cauſæ, ſedulitatémq; præſtare. Is eſt qui controuerſiã ſuſcepit diligenter obſeruandam, quaſi cuſtos cognitoris & cauſidici cauſæ. Cuſtodem nũc dico, qui ἀντίγραφον conficit, & exactor eſt fidei & diligentiæ. Dicitur & Aſſiduitatis officio fungi is, qui accurato officio fungitur, nihil remittens, & cauſæ ſemper inſtãs, vt Cicero pro Cecinna loquutus eſt.

Religio & fides in teſte laudantur. Vnde Graues, religioſi, & compertæ fidei teſtes.

In auctione liceri prædium alterius mandato, cum ſibi emere præ ſe ferat, & tamen poſtea bonam fidem agnoſcere. Dicitur & Dare operã amico in auctione publica. Cic. Cum is liceretur, quem Cæſenniæ dare operam nemo miraretur, ſibi emere nemo poſſet ſuſpicari.

De fundo poſſeſſorem moribus deducere, eſt quod aiunt Furnire querelam. Cic. pro Cecinna, Placuit Cecinnæ de amicorum ſententia conſtituere, quo die in rem præſentem veniretur, & de fundo Cecinna moribus deduceretur.

Iudicium dictare alicui,vt ex formula & conſuetudine à iudice interdicatur, In ius eſt vocare,& Litem intendere inrerdictoriã. Cic. His rebus ita geſtis prætor interdixir,vt eſt conſuetudo,de vi hominibus armaris, ſine vlla exceptione, tantum vt vnde deceſſiſſet,reſtitueret.

Vereor temeraria prouocatione aut inconſulta periculum mihi ſexagenariæ mulctæ creare, vel In fraudem incidere temere prouocantium.

Cẽſere homo auſus eſt in iudicio capitis,cũ è numero eius quæſtionis nõ eſſet. Id eſt,Cũ nõ eſſet eius proceſſus vnus, vt vulgo in Foro loquũtur. Cic. Veniſſe eũ conſtat in cõſiliũ publicæ quæſtionis,cũ eius conſilii iudex nõ eſſet:& in eo conſilio cũ cauſam non audiſſet,& poreſtas eſſet ampliandi,dixiſſe ſibi liquere.

Iudex pronũtiauit nondũ de cauſa liquere, nec antè decerni litẽ poſſe, quàm de iis inquireretur,quæ obiecta refutabunde vtrinque teſtibus eſſent.

Ius ſuũ tenere & obtinere,eſt quod dicimus Cõſeruare. Cic. Vt per interdictũ ius meũ teneam. Idem Philip. 10, Loquere cũ ſapiẽtiſſimo homine genero tuo, ſæpius ,quàm ru ipſe recũ. tum denique ampliſſimi honoris nomen obtinebis. Id eſt, frueris poſſeſſione ampliſſimi huius nominis, & cõſularis viri. Sic de Orat. Tantũ in eo fuiſſe pono & orarionis & ingenii,quo & magiſtratus perſonã, & cõſularẽ dignitatẽ obtineret. Id eſt, tueretur,vt alibi dixit. Obtinere etiam alioqui Poſſidere & Retinere ſignificat,& ἐπέχειν. Vt ipſe ad Lentulum, Cum tu Hiſpaniã citeriorem obtineres cũ imperio. Cæſar, Nam paucis antè annis eam prouinciam obtinuerat cũ imperio. Cic. Philip. 1, Ne prætoriæ prouinciæ plus quàm annum, ne conſulares vltra annum obrinerenrur. Obtinere etiam eſt Vicem præbere, & Inſtar eſſe. Idem pro Sylla, Quorum alter apud me parẽtis grauitatem,alter filii ſuauitatem obtinebat. Hoc eſt, loco & numero parentis erar. Sic dicere poſſis, Anticipatam teſtium ſenio aut morbo cauſariorum teſtificationem, quæ ſæpe fit anre litem inſtitutam diplomatica venia, Fidem obtinere inquiſitionis factæ iudicio iam conſtituto in formam coniecturæ, duntaxat quod attinet ad eos teſtes qui iterum interrogari nequeunt. Examen in futurum, hoc eſt, Teſtimonia repræſenrata vocant.

Cic. pro Cecinna, Qui homines inermes cum ad conſtitutum experiundi iuris gratia veniſſent, armis, viris, terrore, periculóque mortis repulerit. Id eſt, qui ad diem & horã condictam aut prædictam à iudice venerãt, ad ius ſuũ obtinendum & diſceptandũ. Sic pro Quintio, Siquid in controuerſiam veniret, vt intra parietes, aut ſummo iure experiretur. Paulus Iuriſconſ. In ius vocare, eſt Iuris experiundi cauſa vocare. Homo autẽ experiens, eſt Homo ſolers. Idem 6. Verr. 32, Tu P. Cacurii promptiſſimi hominis & experienris, & in primis gratioſi, ſuppellectilem omnem auferre non dubitaſti. Et pro Cluent. Vir fortis, & experiens, & domi nobilis. Et in Frument. Homo gnauus & induſtrius, experientiſſimus, ac arator diligentiſſimus. ἐμπείρως ἔχων. vulgo Expertus dicitur. Ouid. in Meramorph. Neritius Macareus, comes experienris Vlyſſei. τοῦ ἀγχινοίᾳ προέχοντος. Expertus verò pro Explorato & ſpectato paſſiue accipi ſolet. Cic. pro Cornelio, Cuius igitur audira virtus, dubitationis locum non darer, huius præſens, experta atque perſpecta, obtrectatorum voce lædetur? Liuius lib 3. ab Vrb. cond. Deſponderat filiam Icilio acri, & pro cauſa plebis expertæ virtutis. Et in

Præfat. bel. Punici, Haud ignotas belli artes inter ſe, ſed expertas primo Punico bello conſerebat. πυρρίχης.

Plus tibi ego largiar, quàm quod iudicio petiſti. Vulgo dicimus, Luculentiorem tibi feram conditionem.

Sedulo egit aduocatus, qui cauſam tuẽdam receperat. Vulgo, Debitum officium abſoluit.

Quod legibus, quod moribus factum eſt, in quo nulla captio eſt, quo iure reſcindi poteſt?

Amplius cognoſcendum ac deliberandum curiæ viſum eſt, iudiciúmque ſuſtinendum, aut comperendinandum. Terentius alludens ad morem cenſentiũ in iudiciis, Dic Crito. c. Ego amplius deliberandum cenſeo. Sic, Ego amplius inquirendum cenſeo. Hoc eſt, Statuẽdum vt partes vtrinque teſtimoniũ quaternis aut ſenis teſtibus denuntient.

Res parũ animaduerſa fuit in extẽporali iudicio. Id eſt, Præpropere perpẽſa.

Cic. pro Cecinna, Huius rei vos ſtatueris nullã eſſe actionem: nulli experiũdi ius cõſtitutũ? Hoc perinde eſt, ac ſi diceret, Videte etiam etiámque, ne ſentẽtia veſtra hoc iuris introducatis in iudicium, nullũ eſſe admittendũ, qui agere eo nomine poſthac velit, quaſi indigna res ſit quæ in controuerſiam deducatur.

Captioſum viris bonis quippiam conſtituete, & improbis compendioſum. Cic. pro Cecinna, Periculoſum eſt diſſolui hoc interdictũ, captioſum omnibus rem vllam conſtitui eiuſmodi. Quo verbo etiam Vlpianus vſus eſt.

Vt nunc eſt iudiciorum de vi exercendorũ ratio, ad conniuentiã iniuriarum propenſa & remiſſa, plus eſt ad ius ſuum obtinendum fiduciæ in aduocatione ſtrenua & armata, quàm in togata & conſiliaria.

Fundere verba ad controuerſias diiudicandas, non æquitatem iuriſprudentia inſtructam in conſilium afferre.

In verbis ſummi iuris trutina expẽdendis, nõ legum ſanctionúmq; volũtate, iudicandi rationẽ morémque cõſtituere, iuſtitiæ nõ eſt litare, cuius ſcopus eſt, quod ſuũ eſt, cuiq; tribuere æqui boníque ſuffragio. Cic. Iuris & æquitatis iudiciũ cum erit, caue in iſta tam frigida ac ieiuna calumnia delireſcas. Id eſt, in iſta anguſta atque inani defenſione, vt alio loco dixit. Et rurſus alio loco, Infirma atque nugatoria. Idem, Si verbis & literis, & (vt dici ſolet) ſummo iure contẽditur: eiuſmodi iniquitati ſolenr & boni & æqui nomen dignitatémque opponere. Idem, Tum aucupia verborum, & literarum tendiculas in inuidiam vocant: tum vociferantur, ex æquo & bono, nõ ex callido verſutóque iure rem iudicari oportere.

Ius eſt, pro Iuſtũ eſt, iuri conſentaneum. Cic. Nec fieri poteſt vt quiſquã iuris numeretur peritus, qui id ſtatuat ius eſſe quod non oporteat iudicari.

Iuris experiũdi aditum intercludere ei, qui iudici non paruit, aut qui in eremodicii fraudem incidit. Forcludere vulgo vocant.

Adulterino iure damnari. Cic. pro Cecinna, Quod eſt enim ius ciuile? quod neq; inflecti gratia, nec perfringi potẽtia, nec adulterari pecunia poſſit. quod ſi non modo oppreſſum, ſed etiam deſertum, aut negligentius aſſeruarũ erit, nihil eſt quod quiſquam ſeſe habere certum, aut à patre acceptum, aut relictu-

rum liberis arbitretur. Hactenus ille. Ex cuius verbis ſi ius æſtimare velimus, quotam hodie partem iuris Ciuilis Pontificiíque germanã habemus,& puram ab enarrationũ aliarum ſuper alias adulterio? At eas, ſi diuis placet, Deciſiones & Theoricas ſermone forenſi vocant: quaſi certas,ratas,germanáſque iuris dicendi normas,cum ſpurium inde ius & nothum, in dies euarians,atque ab antiquo degenerans natum eſſe videamus . Et hac ratione vnicuique ſuum tribuere iuſtitia exiſtimatur?

Fundus vſucapione & rata auctoritate quæſitus eſt,cũ temporis longi, & fidei bonæ præſcriptione ſummoueri eius petitor poteſt. Idem Cic. Fũdus à patre relinqui poteſt:vſucapio fundi,hoc eſt,finis ſolicitudinis ac periculorum litium,non à patre relinquitur,ſed à legibus. Aquæ ductus, hauſtus,iter,actus, à patre:ſed rata auctoritas harum rerum omnium à iure ciuili ſumitur.

In luto litiũ eodem ſemper hærere dici poſſunt,qui poſt vnũ & alterũ areſtũ, adhuc principis controuerſiæ acceſſionibus implicati ſunt. Quippe res iudicatæ,vt videmus,ſæpenumero alias atque alias lites pariũt. Verſuram tamen ſoluunt ii,qui huiuſmodi commentis calumnioſis,in voraginem tandem incidũt impendiorum,& æſtimatarum litium,quaſique fœnerato litigant.

Forenſes captationes,vulgo Supprehẽſiones dicuntur, Latinè Oppreſſiones. Et qui his aucupiis vtuntur,momentorũ atque articulorum Captatores atque Aucupes dici poſſunt,atque imperitorũ, aut ſimplicium Supplantatores. Cic. in 3.Offic. Qui ſtadium(inquit)currit,eniti & cõtendere quàm maximè poſſit, debet vt vincat,ſupplantare eum quicum certet,aut manu depellere,nullo modo debet. Hoc Demoſthenes ὑποσκελίζειν vocat.

Cauſa intra parietes domeſticos diſceptata & iudicata. Hoc eſt,ex cõpromiſſo.

Sicui poſſidenti negotium poſſeſſoriũ faceſſitur, interdicto certare poteſt cũ interturbatore, aut diplomate impetrato interdicendũ curare,atque etiam interdicere. Interdicit autem viator, qui lege agere diplomate iuſſus eſt , ne vis fiat, aut negotium exhibeatur impetratori, quominus vti poſſidere ſolitus eſt, & anno retrò proximo poſſedit,poſſidere ipſi liceat. Interdicere etiã is dicitur,qui interdictum intendit. Vlp. de Tab. exhibendis, Si neque amouerit tabulas,neque celauerit, ſed iccirco eas alii tradiderit, ne eas interdicenti exhiberet. Idem alibi Cum ipſo interdici debere dixit,pro Interdicto agere. Sic autem fermè Interdicere is dicitur, qui interdicto agit, vt Dãnaſſe reum ad iudicem is dicitur,qui damnandum curauit,vt alibi diximus.

Tuo gladio tua defenſio cõficitur. Ideſt, Tua exceptiõe cauſam tuã iugulaſti.

In meis caſtris præſidiiſque verſaris, mea eſt iſta defenſio,ego hoc vociferor. Verba ſunt Ciceronis. Id eſt, Defenſionis tuæ mucronem ego in cauſam tuam repercutio:tu contra me ſtas,& tamẽ à me loqueris. Hoc quod tu excipere inſtituiſti,ego tibi refero,viciſſim excipiẽdo. Cic. Hic eſt mucro defenſionis tuæ, in eum ipſum incurrat cauſa tua neceſſe eſt.

Poſſeſſione deiectus ex decreto vi interdicti reſtitutus eſt.

Non ad meã petitionem confirmandã hoc attuli, ſed tuæ defenſioni referendum cenſui. Hoc eſt, Replicatione dicendum. Ex Cicerone pro Cecinna.

Idem Cic. At enim Sylla legẽ tulit . Vt nihil de illo tẽpore, de illa calamita-

Digitized by Google

te querar:hoc tibi reſpondeo, aſcripſiſſe eundem Syllam in eandem legem, ſiquid ius non eſſet rogari,eius ea lege nihilum rogatum. Tale eſt,cum in areſtis aſcribitur, Siquid eſt autem hac eadem de re alibi iudicio controuerſum, eius nihil hoc areſto comprehenſum curiam cẽſuiſſe. Nihil e iuſce rei hac ſententia præiudicatum.

Tu quod petis,tuo dicto vel facto tibi abiudicaſti.Id eſt,Id dixiſti aut feciſti, quod ius non eſſe oſtendit,quod petis,tibi adiudicari.

Perfugiũ carceris,Eſt bonis cedere: & Perfugium pœnæ legum,Solum exulandi animo vertere.

Sanctitatis loci præſidio mulctate,vulgo vocant Immunitate priuare.Sanctitas loci,Perfugium facinoroſæ multitudinis. Aſylum Græce dicitur.

Obſtruere,vel occludere perfugiũ ſubducta & meditata ratione cædem perpetrantibus.

Subterfugiendæ mulctæ gratia recitationi nominum in curia anteuertere, & vltro herbam forenſem dare vrgenti aduerſario, vel quoquo modo decidere prouocatoriam controuerſiam. Acquieſcere appellant.

Teſtes teſtium refutatorii, & fidei teſtium Derogatores, Reprobatorii probatoriorum.

Rogare teſtes, & Teſtes rogantur ab inquiſitore, & ad togata reſpondent, & interdum vltra rogata, & ibi dicũt teſtimoniũ. Cic. pro Flacco, Itaque videte, quo vultu,qua cõſtantia dicant: tum intelligetis,qua religione dicant.

Nunquã nobis ad rogatũ reſpondent, ſemper accuſatori plus quàm rogatũ.

Nunquam laborant quemadmodum probent quod dicunt:ſed quemadmodum ſe explicẽt dicendo. Loquitur autem Cicero ſecundum morẽ antiquum, quo teſtes ab actore & reo interrogabãtur corã iudicibus. Quintil.lib.5.de interrogãdis teſtibus loquens, In vtroq; autẽ genere ſummis artibus interrogãtis opus eſt.Nã ſi habet teſtẽ cupidũ lædendi,cauere debet accuſator ne cupiditas eius appareat,nec ſtatim de eo quod venit in iudiciũ,rogare,ſed aliquo circuitu ad id peruenire. Idem,Hoc autẽ iis tẽporibus,quibus teſtis non niſi poſt finitas actiones rogabatur,& facilius & frequẽtius fuit. Cæterum quod Cicero in proximo exemplo dixit, Nunquã laborant quemadmodum probent quod dicunt: non hoc ſignificat quemadmodum doceãt, ſed quẽadmodum probabile ſuum teſtimonium eſſe videatur, & quam cauſam reddant teſtimonii ſui.

Is cui denuntiati teſtimonii dies teſtibus locuſque cõdictus eſt, obire diem, locum,horámq; debet:alioqui per eius abſentiã facta,æquè rata ſunt, acſi præſente eo facta eſſent.

Conſiliarii etiam aduocati dici poſſunt,quorum conſilio res in iudiciũ controuerſas deducimus. Cicero Lentulo,Sed certè & ego te auctore ſapiẽtiſſimo, & tu me conſiliario nõ imperitiſſimo,fideli quidẽ & beneuolo certè vſus eſſes. Idem in Ver. Interea iſte perturbatus, & ipſe & eius amici & conſiliarii. Idem ad Atticum, Itaque initur ratio ædificandi conſiliario & auctore Veſtorio. Verum ei qui in foro negotium habet,longe promptius eſt conſiliarios inuenire, quàm auxiliarios, vt verbis vtar Plauti. Regum etiam ſunt conſiliarii. Idem ad Lentulum, Totam iſtam rem non inuito rege conſiliariiſque eius, eſſe cor-

ruptã. Plinius iunior Conſiliatores etiam vocat. Ille in his gerendis conſiliator & auctor fuit. Idem, Habes ergo conſiliatorem, & non metuis proditorem.

Teſtibus præſcribere quid dicturi ſint, eſt teſtes ſubornare. Teſtibus rogãdis teſtimonium verbis præire quod dicturi ſint, vel Dictare teſtimoniũ. Et teſtes ſic edocti, dictata reddunt inquiſitori.

Implorare conſcientiam iudicum, ſignificat id quod ſermone vulgi dicunt, De re tota me refero ad tacitam iudicum cogitationem. Cic. pro Flacco, Hic ego iudices, ſi vos AEmonenſium decretis, ſi cæterorum Phrygum literis permoueri putarem, vociferarer, & quantum maximè poſſem contenderẽ, teſtarer publicanos, excitarem negotiatores, veſtram etiam conſcientiam implorarem. Id eſt, obſecrarem, vt in re iudicanda veſtram mentem conſuleretis, & è coniectura animi veſtri iudicaretis, imò ex eo quod ipſi teſtari poteſtis.

Facinoris inuidiam fama vel hominũ ſermo in iſtum cõfert. Hoc eſt, Apud homines iſte infamia huius maleficii flagrat.

Huius facinoris quæſtio ad hunc aut illum delata eſt. Hoc eſt, Inquirẽdi cõmiſſio illi data, ſermone Forenſi.

Frãgere teſtem vel iudicem reus dicitur cum eo cõpoſitus, cum valde ſuſpectũ mẽdacii dimittit. Cic pro Flacco, Reprehẽſus, conuictus, fractúſq; diſceſſit.

Præcidere, Eſt ambigenti, & ancipitem ſententiam ferenti, neceſſitatem exprimere deligendi vtram ſequi malit. Vt ſi in alicuius cauſæ iudicio duæ ſint partes inter ſe adæquãtes, & tertia ſit paucorũ ſententia, iis ne iudiciũ irritum maneat vt anceps & æquis partibus diuiſum, præcidere minima pars iubetur vtram in partem pedibus ire malit. Cic. in Acad. Peccata eſſe paria. At Antiocho hoc vehementiſſime diſplicet: liceat tãdem conſulere, vtram ſententiam ſequar. Præcide (inquit) ſtatue quod libet, διόρισον, ἀφόριζον, hoc eſt, Delige quod placet definité. Tracta (vt videtur) à fabris metaphora, qui quod ſibi è materia ſumere volũt, linea ducta præfiniũt, vel à veſtis ſericæ venditoribus, qui nõ antè lacerant quod emptum eſt, quàm præciderint. Præcidere igitur eſt præciſe dicere & ſtatuere. Hoc Græce ἀποκόπτειν dicitur. Alciphr. in epiſt. τούτων σὺ τὴν αἵρεσιν ταλαντεύσῃ. ὅπου γὰρ ἂν ῥέψῃς ὦ γυναῖ, ἅπαξ ἐκεῖσε ἀκολουθήσω. ἀποκόπτειν γὰρ εἴωθας γνώμην ἢ τὴν φίλων συμβουλὴν ἀμφίβολον.

Præcidere poſtulata, eſt planè negare. Cic. ad Atticum, Nunquã reo cuiquam tam humili, tam ſordido, tam alieno, tam præciſe negaui, quàm hic mihi ſine vlla exceptione præcidit. Sic, poſt multam dilationum largitionẽ, curia præcidere in ſuprema dilatione ſolet vlterius ſupplicandi ſpem, his verbis, Ea lege, vt omnino vltra non reuertatur. Plin. 8. epiſt. Cunctationem nec res ipſa deſiderat, & temporis ratio præcidit. Id eſt, Præciſe negat. Præciſum etiã ſignificat Conciſum & decurtatum. Et Præciſe dicere, eſt Cõpendioſe dicere. Cic. 2. de Diuinatione, Sed id præciſe dictum, vt ſi quis dicat Athenienſiũ Remp. con ſilio regi: deſit illud, Areopagi. Sic cum dicitur mundum prouidentia adminiſtrari, deeſſe arbitror, Deorũ. Præciſa igitur cauſæ cõſtitutio dici poteſt, cum iuridicialis cõtrouerſia triduo definita eſt, & citra cõtradicendi viciſſitudinem, hoc eſt compendiario litis curriculo circunſcripta.

In hoc crimine nihil ſimile criminis. Id eſt, In hac criminatione nullum

veſtigium maleficii.

Fraudatores,inficiatores,abiuratores,οἱ τὰ χρέα ἀπομόσαντες. Cic.ad Atticum, Tulliola noſtra me vt ſponſorem appellat. Mihi autē abiurare certius eſt,quàm depēdere. Plaut. Quibus nihil eſt niſi vna lingua,qua abiurāt ſiquid creditū eſt.

Cicero, Cum iudicatum nō faceret, addictus Hermippo,& ab hoc ductus eſt. Id eſt,In nexum,vt nunc In carcerem ductus eſt.

Vadimonio duriore in iudicium euocare. Vadimoniū vt reo delato denunciare. Vadari vt criminis reum,vt maleficii delatum. Id eſt,Diem dicere perſonaliter obeundum,Diem dicere per ſemetipſum obeundum.

Legati, ſunt præfectorum prouincialium vicem præbētes,aut implentes. Id eſt,Suppræfecti,& Subiuridici,imò planè ipſi Iuridici,quando præfecturæ plerunque magiſtratus militares eſſe cēſentur, nec togatorum honores eſſe. Hos olim moris erat præfectos ſibimet ipſis legare, quaſi fiducia contracta iuris dicendi vicarios, nunc legationes huiuſmodi muneris ſunt regii. Cic. ad Cecinnam, Cæſar Caſſium ſibi legauit. Et ad Atticum, Sed heus tu, ne ſis neſcius, Dolabella me ſibi legauit, ad IIII. Id. April. Brutū Galliæ præfecit, Sulpitiū Græciæ. Legauit, id eſt, legatū ſibi fecit. Idem in oratione quadam, M. Gratidius legatus, ad quem eſt aditū, actionem ſe daturū negauit: re iudicata ſtari placere reſpondit. Id eſt, Quòd ſententia ſuum ſortiretur effectū, vt nunc loquimur.

Fiduciaria fundi poſſeſſio, eſt ea, qua creditor fundum poſſidet vt pignus nominis. Et Fiducia eſt ipſe fundus ſic poſſeſſus. Cic. pro Flacco, Pecuniam adoleſcentulo grādi fœnore, fiducia tamē accepta, occupaſti. Hanc fiduciam commiſſam tibi tenes hodie, ac poſſides. Eum tu teſtē ſpe recuperandi fundi paterni venire ad teſtimonium dicendum coegiſti. Inde Fiduciarium non multum abeſt à Precario, hoc eſt, parum certo & fixo, & quod repoſci poteſt. Cæſ. 2. bel. ciuilis, Neque ſe ignorare quod eſſet officiū legati, qui fiduciariam operā obtinerēt. Curtius lib. 5, Præfectum regionis eius Beſſum regem tēporis gratia ſtatuamus. Compoſitis rebus iuſto regi tibi fiducia reſtituet regnū. Vbi Fiduciarium legi poteſt. Moris eſt in Frācia, vt honorum magiſtratuúmque codicilli à regibus collatorum, in fiduciæ formulam concipiantur, in hanc ſententiam, atque in hæc verba, Vt honore vel magiſtratu à nobis ornatus, tantiſper hunc magiſtatum obtineat, dum id nobis cordi fuerit. Etſi legibus noſtris, aut moribus certis & receptis, magiſtratuum functio comes ſit vitæ inſontis.

Legitimo lucro pecuniā occupare, nō fœneratò. Id eſt, Lucri ſocietate contracta collocare.

Integrum ſe iudicum quiſque ad vltimam cenſendi neceſſitatē ſeruare debet. Id eſt, Cenſendi vicem non delibare ante tempus: ne ſi quippiam interloquendo præiudicati exprompſerit, manifeſtus ſit conceptæ intus ſentētiæ, cum eo quoque, vt quodammodo poſtea obnoxii ſit iudicii. Cic. pro Flacco, Et ego me ad id quod attulerit, integrum reſeruabo.

Stādum duorū teſtium dicto, ſi fide integra eſſe videantur. Sic, Standum iudicis ſententia, pro re iudicata ſemel habita. Et, Standum eſt curiæ auctoritate iuridicis obnoxiis. Plautus, Quin coniectores à me conſilium petunt. quod eis reſpondi, ea omnes ſtant ſententia. Quintil. Quare ſi verbis legis ſtari non po-

teſt,voluntate ſtandum eſt. Vlpianus,Si venditor nominatim exceperit de aliquo,ſtandum eo quod conuenit.

Perſcribere quippiã alicui, ſignificat nomini eius aſcribere: vt,Sacculos litis in actis cuidam conſiliario perſcribere. Terent.in Phorm. Næ ego perſcripſi illis porrò quibus debui. Cic.pro Flacco,Cum illam pecuniã nominatim Flacco datam referant,maiorem etiam aliquam in ædem ſacram reficiendam perſcripſiſſe dicunt.

Miſſum me fecit in iudicio. Id eſt,Ait ſe nihil à me petere.

Res diu multúmque tum altercando,tum ſcripritando diſceptata.

Lis princeps liticulâ ſubnatâ implicara eſt. Sermone forenſi,Incidens retardat principale. vel, Summa controuerſiæ præſcriptiunculâ implicata eſt & præpedita.

Venit hæreditas à maioribus, & obuenit. Cicero, Quid? ab ingenuis hæreditates non veniunt? Varro, Quid potero facere, ſi huiuſmodi fundus hæreditate mihi obuenerit? ἐὰν ὑπάρξῃ. Cicero,Obuenientia bona homini, ab alio conferuntur, vel aliunde deferuntur. obuenit hæreditas , Philoſophia homini non obuenit,ſed eam ſibi quærere debet à ſeipſo.

Aculeum ſententiæ ſuæ in aliquem coniicere. Hoc eſt, Taxare eũ inter ſententiam dicendum. Cic. Itaque eodem M.Lutco meus familiaris conuertit aculeum teſtimonii ſui.

Parentare manibus cæſorum, aut vi oppreſſorum innocentium, iuſtitiæ eſt litare præcipue. Quod vtinã & ſummæ iuriſdictiones, & ii ad quos huiuſmodi ſacri curatio pertinet, id eſt regii cognitores & aduocationes publicæ, pro rei dignitate animaduertendum ducerent.

Recuſatio iudicis & diſceptatoris,& Reiectio,pro eodẽ dicitur. Cic.Pop. Ro. diſceptatorem non modo non recuſo,ſed etiam depoſco. Sic dicere poſſis,Huius rei diſceptarricem curiã depoſco & flagito. Id eſt, poſtulo vt diſceptationis ſuæ curia hanc controuerſiam faciat.

Homo negotioſus multa geſſit,plurima contraxit,cum multis rem habuit, cum permulris rationes ſuas miſcuit, cõpluribus pactionibus & repromiſſionibus implicatus eſt.

Criminoſe intendere quod ciuilem perſecutionem habet. Hoc eſt,Ctimini vertere quod ciuilis eſt cognitionis.

Tentata eſt iuriſdictionis auctoritas hoc facinore ſuſcepto. Hoc eſt, Suſceptum eſt hoc facinus,vt iuriſdictionis & iuſtitiæ reuerentia peſſundaretur, vel imminueretur. Tentatur id quod periclitatur,& labefactãdum ſuſcipitur. Liuius, Vaſtati agri, periculorúmque imminentes cauſas in ſe congeſturos: rentationẽ eam eſſe abolendi ſui magiſtratus. Cic.pro Rabi. Hîc ego vos nõ prius implorabo Equites Ro. quorum ius hoc iudicio tẽratur, quàm vos Senatores, quorum agitur fides in hunc ordinem. Tentatur(inquit)ius veſtrum hoc iudicio. Id eſt,ius equeſtris dignitatis in diſcrimen ab iſtis adducitur hoc iudicio. Si enim Rabirius Eques Ro. repetundarum lege iudicabitur, iudicium in totum ordinem valebit, tamen lege Iulia non tenetur. Tentatur ergo ius ordinis,quo iure ordo equeſtris exemptus eſt pœnæ legis Iuliæ. Tẽtare,etiam eſt Aggre-

Digitized by Google

di. Idem in Verrem, Idcirco ſuum decretum pecunia eſſe tẽtatũ. Id eſt, Nummarium efficere decretum ſuum conati ſunt corruptores iudiciorum. Tentare etiam inuadere, Infeſto animo petere. Idem pro Rabi. Idcirco in omnibus his euertendis vnius hominis ſenectus, infirmitas, ſolitudóq; tentata eſt. ἐπιχειρῆν. & Tentare, ἐφίεσθαι, ἐπιδιώκεσθαι, Conari aliquid efficere aut impetrare. vt, Aduerſus areſtum curiæ tentata nequicquam prouocatio. Idem pro Roſcio Amerino, Etenim quid aliud hoc iudicio rentarur, niſi vt id fieri liceat? Er pro Flacco, Niſi fortè, quid hoc iudicio tentetur, quid agatur, iudices, nõ videtis. Liuius, Tẽtata pauliſper interceſſio eſt à Tribuniſpl. Idem, Vt qui probè noſſet no uum militem hoſtium ne tentando quidem ſatis certamini fore.

Diœcetæ vno verbo dici poſſunt omnes prouinciarum iudices & præfecti, quos Bailliuos, quos Seneſchallos, Præpoſitos, Gubernatores vocamus. & Diœceſeis, eorũ Præfecturæ. Cic. pro Rabi. At Diœcetes fuit regius, & quidẽ cuſtodia fuit regia. Idẽ lib. 13. Epiſt. Ex prouincia mea Ciliciẽſi, cui ſcis treis Diœceſeis Aſiaticas attributas fuiſſe, nullo ſum familiarius vſus. Cicero Præfecturas appellat, Hic ex præfectura Arinati, non tam priſca, non tam honorata, non tam ſuburbana.

Vis illatæ in fundos alienos etiam capitalis, plerunque impunitas eſt locupletibus à ſupplicio, ſi modo pœnas pendere intet ærarios non recuſarint, litiſque æſtimationem dependere.

Studium fuit, nõ iudicium, noſtræ cauſæ iudicatio, Id eſt, Coitione & ambitu iudicata fuit. ex Cicerone. Contrà, In hoc iudicio valuit ius, non gratia: valuit æquitas, non gentilitas potens & gratioſa.

Sæpe in cauſa facili & explicata, intentionis ratio aut defenſionis aut perplexa aut lubrica ſuſcipitur aduocatorum aut errore aut neglectu & incuria.

Auctionẽ bonorum decoctoris pronuntiare, Proſcribere moribus & peruulgare. Sermone vulgi Cridas modo ſolito facere, & Programmata affixa.

In facti controuerſia intercedebant ab vna parte indicia ſolida & expreſſa & ſigna veritatis inuſta: ab altera, tantum argumenta quædam fucata, inani ſpecie coniecturæ, & planè ludibria veritatis primore tantum aſpectu fallentia.

Iudex inceſſu Cenſorio, forẽſi ſpecie viſendus & ſpectabilis: ſilentio tamen grauior & decentior, quàm iuriſdictione ſcita, & diſceptatione diſerta.

Edititii iudices ſunt, qui à partibus nominati ſunt. Cicero pro Plancio, Neq; enim aliud in hac lege quàm editítios iudices ſecutus es. Quod genus iudiciorum ſi eſt æquum vlla in re niſi hac tribuaria, non intelligo quamobrem Senatus hoc vno in genere Tribus edi voluerit ab accuſatore, neq; eandẽ editionẽ trãſtulerit in alias cauſas. Quod ideo Cicero dicit, quia in ſolo crimine ambitus hoc fiebat, vt Tribus ab accuſatore ederẽtur, è quibus iudices ſumerẽtur.

Edere teſtiũ nomina, ſignificat Declarare teſtes qui dicturi ſunt teſtimoniũ.

Ingenti & lõga declamatione cauſam agere, vel Declamatione aliquid contendere, Eſt vehementius & cõcitatius cauſam orare. Cic. pro Plancio, Deſinamus aliquando vulgari & peruagata declamatione contendere. Et pro Roſcio Amerino, Niſi forte expectatis, vt illa diluam, quæ mihi iſte viſus eſt ex alia oratione declamare.

Conſerre pedem in cauſa, Eſt quod dicunt Iungere verbo vulgi, & ingenue ſtrenuéque ingredi in cauſæ ſummã. Non poſſum magis conſerre pedẽ (quod aiunt)aut propius accedere. Cui opponitur Ceſſim ire, & tergiuerſari. Tranſlatio eſt à conflictione militari.

Non contemnenda pars iudicii & cataſtrophes controuerſiæ, in ſentẽtia inſpectoris, & expoſitoris ſita eſt. Prærogatiuam enim ſententiam ſequi in cauſa iuris aut facti paulo magis ambigui, ſatis eſt in procliui.

Prolatum cauſæ cõſilium in primum quenque diem. Sermone forẽſi, Continuata cauſæ diſceptatio in eum diem, quo primum cogetur conſiliũ & conſeſſus ad iudicandum.

Offenſiunculam cum quadam ſugillatione cauſæ defenſor accepiſſe dici poteſt, cum clientem ſuum inconſultè in mulctam ſexagenariam adduxiſſe viſus eſt. Id eſt, Cum non ſine pudore victus eſt.

Cauſa adeò ſuperior erat actoris, vt omnia propè pũcta, imò vero totã claſſem non dubie tulerit. Cic. Philipp. 2, Poteras autem eo tempore auguratũ petere, cum in Italia Curio non eſſet aut tum cum es factus, vnam tribum ſine Curione ferre potuiſſes? Et Philip. vndecima, Qui cũ belli gloria & virtute ſuperaret, duas tantum tribus tulit. Idem pro Murena, Tamen admonitus re ipſa recordor, quantum hæ conqueſtiones in Senatu habitæ, punctorum nobis detraxerint. id eſt, Quot ſuffragia nobis ademerint. Et pro Plancio, At nonnullas tribus tulerunt punctis penè totidem.

Duobus pũctis ſuperiorem eſſe oportet in curia, qui areſto viciſſe ſe cõtendat. Vel, Is demũ areſto victor eſt, qui plus duobus pũctis tulit. Hoc eſt, Adæquaſſe videntur iudices, niſi altera pars plus vno puncto ſuperauerit. Quin & is qui duobus tantum pũctis plus tulit, In anguſtum veniſſe dicitur, vel in anguſtias. Cic. pro Plancio, Ais prioribus comitiis Anienſe à Plotio, Terentinã à Plancio tibi eſſe conceſſum. nunc ab vtroque eas auulſas, ne in anguſtum venirẽt. Id eſt, Ne paucis ſuffragiis ſuperiores eſſent. Idem, Etenim verebãtur credo anguſtias, quaſi res in cõtentionem, aut in diſcrimen aliquod poſſet venire.

Edicto adeſſe iuſſus die dicta. Id eſt, Perſonaliter euocatus, vt in foro loquuntur. Cic. in Ver. Edixit vt intra Cal. Decembris Sthenius adeſſet. Et Edicto curiæ reum delatum vadari, Edictali vadimonio euocare, Edicto vadimonio hominem pignerari.

Præiudicium ad cauſam comparatũ. Cic. Cur non eius damnatione aliquid ad hoc præiudicii comparaſti? Præiudicium eſt iudicium præteritũ, quod ſequenti neceſſitatẽ affert ſimiliter iudicãdi. Vt idem pro Cluent. Videtis (quod iam hac omni oratione patefactum eſt)illo iudicio illum condemnari(præſertim ab iis iudicibus qui duo præiudicia feciſſent) neceſſe fuiſſe. Idem, Cur non Habiti exemplo vſus es, vt per illum qui attuliſſet venenum, de hoc præiudicaretur? Id eſt, vt ſi iudicatum eſſet venenum eſſe allatum, præiudicium fieret in accuſationem veneficii ſecuturam. Et ad Brutum, Quod enim Senatus nondum cenſuit, id ego arroganter nõ præiudico, neque ad arbitriũ meũ reuoco.

Teſtes intra diem dilationis iureiurando adacti, poſt diem dicere teſtimonium poſſunt.

Index prius accepta à iudice fide haud futurum noxæ capitali indicium,omnia ſimpliciter prodidit.

Si te teſtium paucitatis vel fidei pœnitet quibus teſtimonium denuntiaſti,& integrum eſt aliorum nomina edere, qui copiam ſui faciant, necdum iuſtum numerum legitimúmque impleuiſti: ne committas vt cauſam tuam inerter prodidiſſe videare.Id eſt,Si vereris ne exigua ſit à te profecta probatio,vel quòd numero pauci ſint teſtes, vel quòd patum locupletis teſtimonii. Cic.in Acad. Quid eum Mneſarchi pœnitebat? quid Dardani? qui erât tum principes Stoicorum.Id eſt,Nunquid principum philoſophorum auctoritatem parui ducebat? Idem in præfatione Offic. Tandiu autem diſcere velle debebis, quoad te, quantum proficias,non pœnitebit. Id eſt,Quandiu exiſtimabis eius diſciplinæ tibi rationem conſtare.

Ad decidendam litem me impulit, quòd conſultorum opinione non pœnitendo iure aduerſarii mei cauſa nitebatur.Id eſt,Non aſpernẽdo, non flocciſaciendo. Liuius,Domi militiǽque ſub haud pœnitẽdo magiſtro, ipſo Anco rege Romana ſe iura,Romanos ritus didiciſſe.Sic dicere poſſis,Homini litiũ fugitanti,forenſe piſtrinum grauatè verſanti,homini rerum forenſium prudenti,aleámque iudiciorum æſtimanti, oblata litis decidendæ conditio non pœnitẽda viſa eſt.Curtius,Malo me fortunæ pœniteat,quàm victoriæ pudeat.Id eſt, Malo calamitoſum mihi exitũ eſſe pugnæ, quàm pudendã victoriã cõtingere.

Huiuſmodi cauſam habeo, quæ iudicis potius æqui & boni amantis ponderibus examinanda ſit, quàm hominis iuris ſupra modum cõſulti & retinentis.

Durum eſt iudicio contendere cum homine in foro gratioſiſſimo.

Adeſſe in conſilio iudici ii dicuntur, qui Aſſeſſores vocantur, & quos ſibi iudex aduocat ad cauſam cognoſcendam.

Hæreditatem cernere hominis qui æris ſui parum,multũ alieni reliquit,hominis eſt imprudentis. Cic.pro Quintio,Cum æris alieni aliquantum eſſet relictum,quibus nominibus pecuniam curari oporteret, auctionem in Gallia P. Quintius Narbone ſe facturum proſcribit. Id eſt, Ob quæ debita,pecunia creditoribus conficienda erat.

Deciditur lis & transfigitur, & Deciditur id quod tranſigẽda lite promittitur, vel traditur. Cic.pro Quintio,Cum pecuniã Quintius Scapulæ debuiſſet, per te Aquili decîdit,quod liberis eius diſſolueretur.Id eſt,Partem petitæ vel debitæ pecuniæ promittit. Idem,Decidis tu Aquili,ſtatuíſque propter neceſſitudinem, quæ tibi cum Scapulis eſt, quid iis ad denariũ ſolueretur. Et Deciſum, pro Pacto & tranſacto.vt in Verrem,Quibus omnibus actis atque deciſis,è carcere producuntur. Sic Vlpian.Iuriſconſult.in tract. de Furtis, Siquis pro fure damnum deciderit. Et rurſus, Si alium pro fure damnũ decidiſſe proponatur. Cic. pro Roſcio, Hanc ei rem priuatim cũ Chryſogono tranſigeret,atque decideret.Idem,Tu tuam partem magno decidiſti.

Deſtituti dicuntur ii,quibus fides non præſtita eſt. Et Deſtituere,eſt Fidem promiſſam fallere.Cic.pro Cluentio,Cõtrahit frontem,queritur ſe ab Oppianico deſtitutum. Idem, Vt eos qui leuiores erant,deſtitutione iratos Oppianico redderet.

Debitorem egentem, & in anguſtias æris alieni adductũ, ſuis & iniquis conditionibus in articulo conſtringere, improbi eſt creditoris. Cic. Iſte vir optimus, qui hunc in ſummas anguſtias adductũ putaret,vt eum ſuis cõditionibus in ipſo temporis arriculo aſtringeret,& reliqua. Terẽt.in Adelp. Illuc vide,vt ipſo in arriculo oppreſſit. Ammianus,Inter tot articulos neceſſitaris ancipites.

Vadimonia ſpe controuerſiæ componendæ ſæpe dilata. Id eſt, Pars ad diem vadimonii nõ appellata. Et vadimonium ob iuſtam cauſam ampliatum.Cauſa (inquiunt) continuata eſt in primum diem.

Is cui denũtiatum curiæ decretũ, reſpõdit curaturum ſe, ne quid per imprudentiam admittat,quod ſibi fraudi furum ſit. Vulgo dicunt Videro,ne quid perperam committam.

Interim cauſæ iuſtitium decretum, vel Intet partes conuentum. Sermone forenſi,Cauſa in ſtatu tenebitur.

Vadari aduerſarium,& Vadimonium promittere, Aſſignare diem,& Accipere diem ad ſiſtendum. Cic. Se iam neque vadari amplius, neque vadimonium promittere. Siquid ſecum agere velir Quintius, non recuſare. Idem, Hic cum Gallicam rem reuiſere cuperet, in præſentia hominem non vadatur. Ira ſine vadimonio diſceditur. Cum cæteris quæ habebat vadimonia,differt. Id eſt,Paciſcitur de vadimoniis interim ſuſtinendis, Hoc eſt,In ſtatu tenendis, vt vulgo dicunt. Iuuenalis, Horrida mater,

Pullati proceres,differt vadimonia prætor.

Miſſum facere vadimonium,vulgo Diſcedere ab aſſignatione dicunt.

Eremodicii gratiam facere,de iure eremodicii decedere,eremodiciũ nõ exigere vel perſequi.

Dies erat,quo die vadimonia deſerta,& conuenta deſtituta vociferatu recitãtur. Id eſt,Dies defectuum appellandorum. Duorum autem generũ ſunt eremodicia. Ob vadimonium enim deſerrum, & ob conuentum deſtirutum eremodicium pronuntiatur. Idque fit,cum feries agitandæ litis,& cauſæ ductus formularis & legitimus interpellatur ab eo qui prolatare cupit cõtrouerſiam. Conuentum deſtitutum appello, etiam ſi non inter partes conuenit id quod faciendum eſt ad litẽ deinceps pertexendam,ſed etiam ſi iudex interfatus fuerit. Appunctamentum enim vtroque modo in foro appellatur. Et qui ad diem præſto ſunt,contta eos qui eiuſce rei cauſa non ſtiterunt,eremodiciũ pronuntiari ſecundum ſe flagitant,vel iuſtum & ſemel pronuntiandum, ſi iterũ diem condictum vel conſtitutũ deſtituit is qui non ſtitit: vel ſuſpenſum ex formula, & quod circunductile eſt antequam geminatum eſt. Intenrionis aurem recuſandæ ac depellendæ facultas præciſa eſt ex formula defenſori, quem cõtra eremodicium huiuſmodi datũ eſt petitori. Adeò is qui culpa ſua præſidio præſcriptionum & exceptionũ legalium mulctatus eſt, vnicum habet ſubſidiũ in inficiatione,quod quidem ad iuriſdictionis rationem attinet. Verum ad cauſarum morbos remedia in officinam æquitatis non ſemel, ſed iterũ, tertiúmque interdum petũtur, & mendaciis imperrantur conquiſitis, commentíſque in dies aliis atque aliis contra ſeueritatis ſanctionumque ſcita.

Viro prudenti non conuenit,ſecus de cauſa ſua iudicare,& nihilo ſecius vlti-

ma iudiciorum experiri velle, ſi quidem dirimendæ commodius controuerſiæ conditio offertur.

Informatã cauſam eſſe oportet iis quibus vti velis cõſultoribus, vel quos ferre iudices & arbitros aduerſario tuo. Id eſt, Oportet eos formã litis inſtitutæ vel inſtituẽdæ cognoſcere, ſi cõmodè cõſulturi ſunt. Cic. pro Quintio, Neq; tamẽ multa verba faciã, propterea quòd ab eo qui antè dixit, informata cauſa eſt. διατετύπωται. Eſt enim informatio διατύπωσις, & formæ impreſſio, vel deſcripta & deliniata rei imago. Vt idẽ De nat. deorũ, Habebam animo inſitam informationem quandam Dei. Et in Oratore, Ac primo informandus eſt ille nobis, quem ſolum vocant Atticũ. Et in finibus, Hæc erant ſummatim dicẽda, quibus quaſi informatum eſt, quid hominis natura poſtulet.

In cauſa deſideratæ ſunt auctoritates literarũ. Id eſt, Defecta cauſa fuit titulis & documentis.

Nec me nec meam aduocationem pœnitet quantum auctoritatum protulerim, quot quibúſque teſtimoniis vſus ſim, quo iure cauſa mea nixa ſit: ſed metuo ab ambitu forenſi, & à quibuſdam iudicum nimium æquis cauſæ inferiori. Cic. in Orat. de Orationibus ſuis loquens, Quæ qualiacunque ſint in me (me enim non pœnitet quanta ſint) ſed apparent in orationibus.

Extra ius debitorem appellare, id eſt, Ante dictatum iudiciũ pecuniam creditam flagitare, quod comitatis eſt ciuilis.

Qua de re agitur, Qua de re controuerſia eſt, Quod agitur in cauſa, Quod in iudiciũ deductũ eſt. Cic. Si Dipondius tuus ageretur, ſi in paruula re captionis aliquid vererere: nõ ſtatim ad eorũ aliquẽ qui cõſulunt, cucurriſſes? Idẽ 1. Rhet. Firmatur ſimilitudine eius rei qua de re agitur, ad eam rem qua de re iudicatũ eſt. Idem in Top. Quibus autẽ hoc qua de re agitur, cõtinetur, Cõtinentia vocantur. Alibi, Qua de re agitur autem illud quod multis in locis iuriſconſultorum includitur formulis, & vbi eſſet, videbat. Varro nouo modo vſus eſt, Emptor (inquit) ſtipulatur illaſce oues qua de re agitur, rectè ſanas eſſe. Id eſt, De quibus. Quod figurate ſic dictum eſt, vt illud Ciceronis in Præt. vrb. Negotium dat illis nequiſſimis comitibus, vt videant & inueſtigent, ecquæ virgo ſit aut mulier digna quamobrem Lampſaci diutius commoretur. Cæſar, Multæ res eum hortabantur, quare eã rem ſibi agitãdam, ſibi & ſuſcipiendã putaret. Cic. de Fato, Quid eſt, cur non omnis pronuntiatio aut vera, aut falſa ſit? Idem ad Trebat. Iuriſcon. Ego omnibus vnde petitur, ſuaſetim binas aduocationes petere. Vnde, pro A quibus dixit.

Domũ denũtianda auctio, atque etiã homini. Cic. Si latitare ac diutius ludificari videatur, amicos cõuenire, quærere quis procurator ſit, domũ denũtiare.

Ait me aduerſarius latitaſſe. Si domi, ſi in vrbe, ſi in ſuburbanis locis tribus menſibus fui, cauſæ nihil dico, quin latitator, ludificator, iuris detrectator eſſe videar.

Qui locus primus abſentis defendẽdi amicis datus eſt, occaſio nõ omiſſa eſt.

Primus gradus cognitoris officii fuit exemplũ intẽtionis de petitore noſcere, vt denuntiet ei vnde petitur, & vt cõmentarium defenſionis ab eo accipiat. deinde ex commentario præſcribere, aut aliàs recuſare.

Si in cauſa mea procuranda cognitoris officia in articulis tẽporum litíſque conſtitiſſent, fœlicius mihi res fotenſes ceſſiſſent.

Diem inquiſitionis inchoandæ, & teſtium iuteiurando adigendorũ ex compoſito aut ſententia inquiſitoris conſtituere.

Iudicium abſentis nomine accipere cognitor patatus erat, ſed nõ in ea verba quæ ab actore edita erãt, aut nũcupata. Id eſt, Sed de perſonis in rẽtionis diſceptatio, vel qua de re ageretur, conſtitui non potuit. hoc eſt, de re controuerſa, vel de qualitatibus. Cic. Fateor enim Alphenum vadimoniũ promiſiſſe: iudiçium quin acciperet in ea verba quæ Neuius edebat, non recuſaſſe, ita tamen, mote & inſtituto.

Cognitor litis iudicatæ ſecundum diuerſam partem, ſi appellauerit ſuperiorem iudicem, perfunctus officio ſuo cẽſetur: nec iudicium accipere in prouocationis cauſa cogendus eſt. Id eſt, Defendere.

In exordio ſtatim litis cõſtituendũ eſt, in quæ verba, in quæ nomina, in quas perſonas iudiciũ dictatũ ſit & acceptum. vel Quibus verbis, quibus nominibus, perſoniſq; cõtrouerſia informetur. Quod Cõuenire de qualitatibus dicũr. Cic. Cuius procurator non omnia iudicia accepit quæ quiſque in verba poſtulauit.

Huius ſententiæ ratio nemini iuriſperito, & vſus forẽſis callenti probari poteſt. Id eſt, Nemo nõ eam ſententiam vt iniquam improbat. Id quod ſi probari nemini poteſt, certe probari neceſſe eſt defenſum eſſe iudicio abſentem.

Sententia iamiam pronuntianda eſt, niſi quid inter litigantes conuenerit. Id eſt, Niſi litem compoſuerint.

Appellationes frequẽtiores intercedunt morandi iudicii cauſa, quàm auxilii. Cic. Quid ſi M. Brutus interceſſurũ ſe dixit palàm, niſi quid inter ipſum Alphenum ac Neuium conueniret? Videtúrne interceſſiſſe appellatio Tribunorum non moræ, ſed auxilii gratia?

Par ius nõ eſſe alicui cum aduerſario, nec parẽ contentionẽ aut cettationem eſſe, Cicero dixit de eo qui inferior erat gratia, opibúſque forenſibus.

Iterum, tertium, quartúmque, & ſæpius appellare contingit. Sed ſæpe appellationes crebræ magis quàm multæ ſunt, tum ſcilicet cum eodem à capite manant, & deinceps intercedentes, quas Adhærentes vocant.

Cic. Huic ne vbi cõſiſteret quidem, contra te locũ reliquiſti. Id eſt, Ius ſuum obtinere non potuit, tuorũ amicorum factione excluſus à iuris præſidio.

Aqua proceſſus hærere in foro dici poteſt, quando litis curriculũ inhibitum eſt diuerſæ partis ludificatione, aut aliquo euentu incommodo.

Creditores ad bonorũ proſcriptionẽ cõuenientes, certatim intercedere inſtiterũt, cauſáſque interceſſionis edete. At verò multiplici iam cõtrouerſia interceſſionum informata, prouocatione ab eo intercedente, cuius bona auctione vænum ibant, conſiſtete auctionariũ proceſſum & inhiberi cõtigit, præſertim nihil iam vrgente creditore primario, qui auctionis caput etat.

Proſcriptio bonotum lente ac ſine capite manãs dici poteſt, quando nullus eam perſequitur.

Cũ ad auctionis clauſulã ventũ eſt, ad ipſúmq; diẽ addictoriũ, moris eſt plerunq; eos qui licẽtur, nõ ſibi, ſed amicis mandatotibúſve liceri. Auctione autẽ

dimiſſa,eum cui aut ædes,aut prædia addicta ſunt,eum mandatorem edere, cui operam accõmodarunt,vt is ad acta ſe mandatorem agnoſcat, deinde quæ aſſolent ſuo nomine agat.

Vide ne cauſæ iudiciũ aliis ſuper alias fruſtrationibus prolatãdo,ſtatuas te ſecus de iure tuo iudicare.Id eſt,Ne manifeſtum temetipſum facias mentis male ſibi cõſciæ.Cic.pro Quintio,Quid ſi tu ipſe Sexte Neui,ſtatuiſti bona Quintii ex edicto poſſeſſa non eſſe?Id eſt,Si ex iis,quæ dixiſti ac feciſti,iudicari poteſt bona ex edicto non eſſe poſſeſſa.Ibidem,Obſecrauit vt ſecũ aliquid qualibet,dummodo tolerabili,conditione trãſigeret. ἐδεήσατο αὐτοῦ συνθέσθαι τι μεθ' αὑτοῦ ἐπὶ ῥητοῖς,ὡς ἂν τύχοι,μὴ μέντοι δυσποίστως.

In ſubſellio meo ſedebas,& ab diuerſa parte dicebas. Id eſt,Cũ in aduocatione mea numeraris,tamẽ adeſſe videbaris aduerſario. Cic.pro Roſc.Amer. Horum alterum ſedere in ſubſelliis accuſatorum video.

Obſecrauit ſuppliciter cutiam, vt cauſam euocatam inde velit, vbi ius ſuum obtinere non poteſt. Cic.Orant vt mortui famam,& filii innocentis fortunas conſeruatas velit.Vulgo dicunt,Quòd placitum eius ſit.

Adpromiſſor eſt,qui conſponſor eſt,ſicut Aſtipulator qui cũ alio ſtipulatur.

Criminoſa ac ſuſpicioſa cauſæ actio, ſermone forenſi, Oneratrix & Taxatrix dicitur. Cic.Cum enim aliquid habeat, quod poſſit criminoſe ac ſuſpicioſe dicere, aperte ludificari ac calumniari ſciens non videatur.ἐγκληματικῶς τι καὶ ὑφορατικῶς. Criminoſus eriam homo dicitur qui libẽs criminatur. Cic. in Parritionibus, Conquerenda conditio cõmunis periculi, ſi ingeniis criminoſorum hominum ſit expoſita vita innocẽtium. Id eſt,τῶν κατηγορητικῶν, ἢ φιλοκατηγόρων. Vt in Bruto,Orator acer,acerbus, criminoſus. Id eſt, Criminum exaggerator, δεινωτικῶς φιλεγκλήμων.

Curiæ dignitati illudere dici poſſunt, qui nugatoria,& auribus curiæ indigna proloquuntur aut ſcribunt.

Iudicio circũueniri dicuntur, qui factione & ambitu forenſi cõdemnantur. Cicero pro Cluent. Hanc ipſam legem,nequis iudicio circunueniretur,Gracchus tulit.καταστασιασθῆν ἐν τῷ δικαστηρίῳ.De quo ſatis diximus in Annotationibus in Pandect. A Græcis etiam ἡ περὶ τὰ δικαστήρια σπουδὴ,καὶ παραδυναστεία dicitur, πλέον τῶν νόμων ἰσχύουσα.

Criminoſo nomine in iudicium arceſſere, Eſt Criminoſam actionem intẽdere in aliquem.

Suſpicio criminis pertinet ad aliquem vel attinet. &,Suſpicio non conuenit in aliquem,id eſt,Non eſt credibile crimen,Nõ cadit in eum ſuſpicio.Cic.Neque reperiebatur quiſquam ad quem ea ſuſpicio pertineret. Idem, Erat porrò nemo in quem ea ſuſpicio conueniret. Alibi,Poteſt huic hærere peccatum? Id eſt,Potéſtne ſuſpectus eſſe criminis?

Caſſianus iudex pro Seuero & inexorabili dicebatur.Cic.in Ver.Non quæro Caſſianos iudices,veterẽ iudiciorũ ſeueritatẽ nõ requiro.Idem alibi,Dabis etiã illum,quem tu in cohorte tua Caſſianũ iudicem habebas.Et pro Roſc.Amer.

Exequi imperiũ iudicis, & Exequi rem iudicatã, verbo antiquo dicitur. Liu. Centurionibus datũ negotiũ erat,vt ſine mora imperia exequerẽtur. Tacitus,

Cerealis parum temporis ad exequēda imperia dabat. Cicero in Philip. Quem exequi mandata veſtra properãtem poſtridie proſecuti ſumus. Exequi iudicis officium, eſt Perfungi officio iudicis. Idem de Maſiniſſa, Itaque omnia exequitur regis officia & munera. Id eſt, Implet.

Sanctiſſima iura violare. Nunc Sancta decreta vocamus.

Aditus omneis iuris poſtulãdi aut experiundi intercludere. Nũc dicũt Claudere acceſſum iuſtitiæ.

Aduocatum rei controuerſæ partẽ cum cliente depaciſci iure improbatum eſt. Paciſci de quota litis vocant.

Litis machinator & architectus ſui quæſtus & cõmodi cauſa factus, qui commentarios inſtituendæ litis confecit, vt in lite quæſtum & capturas faceret.

Iuriſdictionis dignitas, diſſoluta paulatim ſeueritate vehementer laborat.

Homo copia & facultate iuris fretus, negligentius in cauſam incubuit. vnde noxam non mediocrem cauſa ipſa cõtraxit. Cic. Sed ego copia & facultate cauſæ confiſus, vide quo progrediar.

Aduerſaria proferre, nõ tabulas, aut ſyngraphã vltima manu confectã & cõſignatã. Minutas ſermo vernaculus appellat. Aduerſaria autẽ ſunt è quibus codex & tabulæ poſtea abſoluũtur. Cic. pro Roſc. Amer. Vſque adeóne te diligis, vt pecuniã non ex tuis tabulis, ſed aduerſariis petas? Suũ codicẽ teſtis loco recitare, arrogãtiæ eſt: ſuarũ liturarũ & perſcriptionũ aduerſaria proferre non amẽtia eſt? Quòd ſi eandem vim, diligentiã, auctoritatẽ habẽt aduerſaria quam tabulæ, quid attinet codicem inſtituere? conſcribere? ordinẽ conſeruare? Tabulas & Codicem appellat, quod ſermo vulgi Groſſam appellat, authenticámq; formam, de rationũ codice loquens. Aduerſaria autẽ id quod Scheda in cap. Contractus, de fide inſtru. à Iuſtiniano dicitur. Sic Inquiſitionis codex eſt, qui vltima manu expolitus eſt. Aduerſaria autẽ inquiſitionis, ſunt dicta teſtiũ ex tẽpore perſcripta. Huiuſmodi ſunt ferè quæ Regeſta à Fabio dicũtur lib. 3. vnde Regiſtra vernacula lingua vocabulum duxit. Et Regerere verbũ apud eum, pro extempore excipere, καὶ ὑπομνηματίζειν ἐσχεδιασμένως. Aduerſaria (inquit Cicero) menſtrua erant, tabulæ autem æternæ.

De arcano prodito, de amici fide falſa & adulterata, nulla actio in iure prodita, nullum ius, nulla formula conſtituta. Id eſt, Ad iudicem ob haſce res nullus poteſt dicã ſcribere. Cic. Fraudabat te in ſocietate Roſcius? Sunt iura, ſunt formulæ de omnibus rebus conſtitutæ.

Siquis rem iudicatã refricet, hac præſcriptione iudiciũ recuſandũ eſt, Actum agere ius non eſt. Vel ſi antiquo more loqui placet, his verbis exceptionis formula concipienda, Extra quam ſi actum agere inſtituis. Sic Vlpian. in c. pri. De fluminibus, Sed ita excipiendum ait, ſiquid ita factũ ſit, vti lege fieri licuit. Cic. in 2. Rhet. Agit is cui manus præciſa eſt, iniuriarum. Poſtular is quicum agitur, exceptionem, extra quam ſi in reum capitis præiudicium fiat. Id eſt, Præſcriptione vtitur actionis ciuilis occupatæ maiore iudicio, id eſt de vi publica: cui præiudicium fieret, ſi damnaretur iniuriarum, vel abſolueretur reus.

Qui nexu ſe aſtrinxerat, ad extremum ad aram ceſſionis perfugit, cum antè ad ſurdam aut inanem aram prouocationis nequicquam confugiſſet.

Google

Auferre verbũ,ſignificat Iudicio vel trãſactione cõſequi. Cic.pro Roſ.Com. At præclare negotiũ ſuũ geſſit Roſcius,fundũ fructuoſiſſimũ abſtulit,fundum & tu aufer. Idem, Magno(inquit)tu tuam partẽ decidiſti,magno & tu tuã decide. Id eſt, Si Roſcius bona conditione tranſegit,quatenus res ad eũ pertinebat: & tu ſimiliter facere potes. Idem, In hanc rem(inquit)me cognitorem dediſti. lite conteſtata,iudicio damni iniuria conſtituto, tu ſine me cum Flauio deciſti. His verbis liquet cognitorem, procuratorem eſſe ad litem conſtitutum.

Nulla mihi vnquam ratio cũ eo interceſſit, pro eo quod eſt, Nihil mihi negotii cum eo vnquam fuit.

Eiuſdem rei duorum emptorum potior eius eſt cauſa, qui prior ita mancipio accepit,vt frueretur.

Ferre iudicem,eſt Arbitrium deferre vel iudicium. Cic. Quem ego ſi ferrem iudicem, refugere non deberet:cum teſtem producam, reprehendere audebit? Id eſt, Refellere & recuſare. Arbitrum autem Cicero ſemper pro Compromiſſario accipit,quem plerunque Honorariũ ideo vocat,quòd Arbitriũ etiam pro Iudicio dicebatur,vt Arbirriũ pro ſocio, vt Arbitriũ tutelæ. Quis vnquam (inquit)ad arbitrũ,quantũ petit,tantũ abſtulit? Id eſt, Apud familiarẽ & domeſticum diſceptatorẽ,vt ipſe in Oratione pro Cecinna, ἐφ᾽ αἱρετοῦ διαιτητοῦ. Quãquam & ipſe Compromiſſi vocabulo vtatur in Oratione pro Roſcio. Et in Verrem, Pœnis compromiſſi interpoſitis. Id eſt, ἐπιτετραμμένης διαίτης.

Firmiſſimis enim & ſanctiſſimis teſtimoniis cauſa Roſcii cõmunita eſt. Cic.

Abroganda fides teſti,qui iudicio ignominioſo damnatus eſt. Cic. Si tibi deliberatũ eſt quibus abroges fidẽ iuriſiurãdi, reſpõde, Manlio & Luſcio negas eſſe credendũ? Derogare autẽ fidem minus eſt quàm Abrogare, hoc eſt, Plane refellendũ cẽſere. Cic. pro Roſc. Amer. Neque enim mihi tantũ derogo, tametſi nihil arrogo,vt te copioſius,quàm me,putẽ poſſe dicere. τοσοῦτον ἀφαιρῶ ἐμαυτοῦ τῆς ἀξίας ἢ δοκήσεως. Quædã igirur reſutariones teſtiũ,fidẽ planè abrogãr,ſi probẽrur: & hæ in foro Bonæ vocãtur & prænotãtur. Quædam nõ prorſus abrogãt & demunt fidẽ, ſed tamẽ labefactãt, & hæ aur Vehemẽter,aut leuiter prænotãdæ dicuntur,prout vehementer aut leuiter fidem eleuant. Aliæ ſunt Trãſlatitiæ,& è locis communibus ſumptæ,vt ſi à leuitate,ab egeſtate,à natione ductæ ſunt.

Qui fide bona litigat,& ad extremum litis actum ſcopum ſuum direxit, ſibi ſemper & aduerſario & iudicibus inſtat. Qui autem cataſtrophen timet, ex lite lites ſerit, & in eadem lite diuerticula multa quærit liticularũ,argumentum extrahens quàm poteſt longiſſime.

Cũ homine cõtrouerſioſo,qui ſibi multũ liribus accreuiſſe ſperat,indéq; patrimonium latius & vberius poſteris relictum iri, gtaue & moleſtum eſt negotium habere.

Palam curiæ cõſeſſu coronáq;,pecuniæ, mulctæ,litíſq; æſtimationis damnari,proximum eſt ignominiæ.

Syngrapha iudicialis,aut Decreta eſt,id eſt,Iudicis decreto perſcripta:aut Inter partes cõflata,vel Quæ inter partes cõuenit,vel Quæ cõſenſu partiũ tranſacta eſt. vulgo Appunctamentum volunrariũ dicitur, & Extraiudiciale. Perſcriptiones iudiciariæ etiam dici poſſunt, quando intet partes conuenerunt, &

in actis perſcriptæ ſunt.

Vadimonii deſertores, Circũſcriptores, Teſtamẽtorũ ſubiectores, Nepotes, Aſoti, Iuuẽtutis corruptores, AEre alieno oppreſſi, Decoctores, & Qui ſolũ verterũt, Quadruplatores, Iuuẽtutis illecebrã circũferentes, Inficiatores, Abiuratores, Raptores, Sicarii, Percuſſores, Aleatores, Excurſores, Graſſatores, Prædones, Latrones, alũni ſunt carceris, & ordines ducũt cuſtodiarũ. Excurſores ſunt quos Volatores vocant. Cic. Philip. 4, Eſt igitur Quirites pop. Ro. omne certamen cum excurſore, cum latrone, cum Spartaco. Et excurſio, Volatura vulgo dicitur. Idem pro Deiotaro, Eas copias Deiotarus habuit, vt fines ſuos à latrociniis & excurſionibus hoſtium tueretur. Et De diuinatione, Illi quorum animi ſpretis corporibus euolant atque excurrunt foras. In Verrem autem, act. 5, Excurſores & Emiſſarios pro iiſdem poſuit. Id eſt, pro Furtorũ Prætoris conciliatoribus & interpretibus concuſſionũ & impreſſionũ. Petit Neuius Turpio, quidã iſtius excurſor, emiſſarius, homo omniũ ex illo cõuentu quadruplatorũ deterrimus. Quæ ſignificatio nõ multũ abeſt à ſuperiore. Impreſſiones autem fiunt ab iis, qui faſcibus & imperio terrorẽ incutere poſſunt. Idem pro Flacco, Non igitur impreſſio, non occaſio, non vis, non imperium, nõ ſecures, ad iniuriã faciendã Flacci animũ impulerũt. Idem de Metello Tribuno, Neq; ei quicquam deliberatius fuit, quàm me quacũque ratione poſſet, non iudicio atque diſceptatione, ſed vi atq; impreſſione euertere. Trãſlatio eſt ab impreſſione militari, de qua Liuius, Dein valida impreſſione pulſi terga verterunt. προσβολῇ, καὶ ἐμβολῇ. Et impreſſionẽ dare ab eodẽ Liuio dicitur lib. 4. ab Vrbe, Redintegrato clamore dant impreſſionem. προσβολῇ ὤσαντο, ἐπέβεισαν. De impreſſione magiſtratuum, hoc eſt Imperii terrore adhibito aut intentato, ſanctio eſt Conſtantini, in titulo De iis quæ vi, vel metus cauſa geſta ſunt.

Res inueſtigata & cõprehenſa, ſermone forẽſi Verificata dicitur. vt apud Ciceronem de cõiuratione Catilinæ, quæ etiam ab eodem res illuſtrata & patefacta dicitur.

Reus quamlibet impudens & veterator, tamen in re ſubita, confidentia defectus eſt. Cic. Impudẽtia improbitáſq;, qua omnes ſuperabat, eum defecit propter vim ſceleris deprehenſi. cognouit ſignum & manum ſuam.

Iudex circunſeſſus à viris iuriſconſultis ſententiam de eorũ aſſenſu pronuntiauit. Aſſeſſores vocantur.

Quæſitor callidus & ſolers eſt, qui quæſtionem experienter exercet, hoc eſt, Qui probè proceſſus criminales facere dicitur. Cic. in Catil. Qui reo cuſtodiã, quæſitori gratulationem, indici præmium decreuit.

Curia, quoniã facti viſa eſt eſſe controuerſia, vt ſenis vtrinque aut quaternis teſtimoniũ denuntiari tribus hebdomadibus poſſet, & quod ita quæſitum aut inquiſitum eſſet, eodem iure futurũ, quo quæ ſolenni more inquiſitio, & iuſto numero fieri ſolet. Id eſt, Inquiſitionẽ eam pro iuſta, ſolẽni, plenáq; ceſſuram. Sermone forenſi, Et ea informatio pro inqueſta cedet. Cic. De lege agr. contra Rullum, Tum hi decemuiri eodem iure ſint (inquit) quo qui optima lege.

Inhibere imperiũ ſolent, qui decreta iudicum exequuntur. Hoc eſt, Decreti vi & auctoritate iubere.

Hæc ad ſpeciem tantum atque antiqui moris vſurpationem facta ſunt, aut
decreta. Hoc eſt, Tuendo more antiquo.

Cum imperio, cum iudicio, cum diſceptatione prouinciam obire, eſt Cum fa
cultate imperandi & iuriſdicendi. Cic. Vt volitaretis interea per gẽreis, per re-
gna cum imperio ſummo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia. Iudicium
hic pro iudicatu intellexit.

Singulares pro eo dicendum quod Particulares vulgo dicitur. Et Speciatim
pro eo quod Particulariter. Cic. de reditu ſuo ad Senatũ, Legẽ ſpeciatim nun-
tio de ſalute mea promulgauit.

In literas publicas hoc referendum. Id eſt, In actis publicis perſcribendum.

Proferre in medium, eſt In iure exhibere.

Hæc obiecta præſcriptio longius petirorẽ progredi vetat. Cic. Quid eſt enim
minus oratoris, quàm id obiicere aduerſario, quod ille ſi verbo negarir, longius
progredi non poſſit qui obiecerit? Idem, Non modo cohærentia non dicebas,
ſed maxime diſiuncta arque contraria.

Profecti ad res inquirendas, ſunr qui Inqueſtas facere dicuntur.

Comprehenſi dicũtur, qui in cuſtodiam dantur. Cic. Cõprehenſio ſontium,
mea: animaduerſio, Senatus ſuit.

Tenetur ob reticenriam is, qui non pronuntiauit quod pronuntiandũ erat.
Id eſt, Nominarim dicendum.

Cauſæ ſcriptum non ſcriba, ſed ſuffectus alius fecit. Vulgo, In cauſa graphia-
rius fuit.

Terrirorium minuere, Eſt circunſcriptius & conciſius facere. Hoc eſt, Fines
eius contrahere. Cic. Philip. 2, Cuius quidem vomere Capuæ portam penè per-
ſtrinxiſti, vt florenris Coloniæ territorium minueretur.

Ab haſta fundũ quærere, vel Ab auctione publica. Alia eſt cauſa priuati cõ-
mercii, alia publici. Cic. Iam intelliges aliam eſſe cauſam haſtæ Cæſaris, aliam
confidentiæ ruæ. Id eſt, Auctionis Cæſaris.

Municipes ſunt qui eiuſdem eſſe reſortitionis dicuntur, & in eadem præfe-
ctura diſceptare. vt ſi dicas, Inter municipes decem annis auctoritas fundi quæ-
ritur. Id eſt, Ius præſcriptionis petenti obiiciendæ.

Incumbere in cauſam, Eſt ad cauſam ſe applicare, Cauſæ ſubſcribere, In cau-
ſam deſcendere. Cic. Incumbire in cauſam Quirites, vt facitis.

Edictum ſublatis vacationibus promulgatum. Id eſt, In priuilegio præditos
iuxta atque eos qui communi iure ſunt.

Eximii ſunr, qui meliore iure ſunt: qui iure communi nõ ſunt, ſed iuris cõ-
munis vacationem habenr. Vacatio enim eſt, quæ Priuilegium vulgo dicitur,
vt Fori priuilegium. Cic. in Philip. Delectum haberi cenſeo ſublaris vacationi-
bus. Et in Verrem, Pro hiſce rebus Mamertinis vacatio data ab iſto ſumptus,
laboris, militiæ, rerum denique omnium per rriennium. In eundem, Quæ ci-
uitas in Italia tam bono iure, quod municipiũ tam immune, quod per hos an-
nos tam commoda vacatione ſit vſum rerũ omnium, quàm ciuitas Mamer-
tina per triennium? ὅτως ἀτελές. Vnde vacare armis, eſt In otio eſſe, vt idem
Philip. 11. Eſſe autem iure communi & trãſlatitio, Eſt vti iure communi, id eſt

non eximio. Idem in Verrē, Siculi hoc iure ſunt, quòd ciuis cū ciue agat, certet ſuis legibus. Sic dicitur vt Eſſe honore aliquo. Idē de ſtatua Steſichori, Fuit tota in Græcia ſummo honore & nomine. Idem, Hoc iure ſunt ſocii, vt ne deplorare quidē de ſuis incōmodis liceat. Eximii autē ſunt, qui in ordinē nō redacti ſunt, qui ἐξαίρετοι dicūtur & ἐπίλεκτοι. Cic. in eundem, Hic illi eximius fuit. Id eſt, Numero exemptus. Quod Quintilianus Turbæ eximere dixit. At priuilegium lex eſt de priuo aut in priuū lata: hoc eſt, de ſingulis, aut in ſingulos. Quod Cicero in ſe promulgatum queritur in oratione pro domo ſua, Quemadmodum autē tu ipſe cōfiteris, non modo indemnati, ſed ne accuſati quidem, licuit tibi ferre non legē, ſed nefariū priuilegiū? Idem alibi in eadē, Vetāt leges ſacratæ, vetant XII tabulæ priuatis hominibus irrogari. Id eſt enim priuilegiū. Vbi fortaſſe priuis legendum, non priuatis. Et itidem pro Sextio, Cum XII. tabulis ſancitum eſſet, ne priuilegium irrogaretur.

Cauſam complecti, plus eſt quàm In cauſam incumbere.

Cic. Promitto, recipio, ſpondeo Cæſarem talem ſemper fore.

Denuntiare mulctā curiæ verbis niſi decreto eius pareatur. & Denūtiationi mulctæ cedere. Reſpōdere denūtianti, in officio ſe futurū, non ſe cōmiſſurum vt iure corripi poſſit: dicto curiæ audientē futurū. Denūtiare, teſtificari, antè prædicere. Cic. Omnia fecerit oportet, quæ interdicta ipſi & denūtiata ſunt, prius quàm quippiam poſtulet. Sermone Forenſi, Audientia ei deneganda, niſi imperia curiæ acceperit, vel niſi iudicatum fecerit.

Nemo hodie in hac licentia ſcelerū, tam ſeptus eſt legibus & iudiciorū metu, quin ſe præſidiis armorū cingere, aut ſummæ cautionis debeat, præſertim dubio formidoloſóque tempore.

Omnes rationes ſuas aduerſarius meus in hac cauſa, ad fidē neceſſitudinum ſuarum, ambitúmque forenſem contulit.

Acrior ac longior diſceptatio diem cauſæ iudicādæ diffudit. Id eſt, In poſterum diem reiecit.

Cum duo de fundo aut ſacerdotio, forenſi diſceptatione contendiſſent, & alter ſententiam abſtuliſſet, inter iudicatum exequendum, tertius integer, rei vel vindex, vel interceſſor extitit, & aut rem ſuam ſe ignaro in iudicio actā eſſe dixit, aut rem ad ſe quadantenus pertinere: idcircóque pro ſuo iure intercedere. Quod nunc Pro ſuo intereſſe dicūt. Integer autē eſt is, quocum nihil actum eſt. Liuius, Nec prius inclinata res, quàm feſſis integri ſucceſſerunt. Cicero pro Cecinna, Itaque ſaucii ſæpe homines cum corpore debilitantur, animo tamē non cedunt: at alii pelluntur integri. Id eſt ante certamen initum. Et Integra re litē, eſt inſtaurare diſceptationem, & ab integro inſtituere: id quod iis facere licet quibus res iudicata non obſtat. Integer etiam eſt, qui nondū ſe arinxit, qui adhuc ſui iuris eſt & arbitrii. Idem pro Flacco, At ego integrum me ad id quod attulerint, conſeruabo. Liu. 6. ab Vrbe, Integrant & illi pugnam qui ſimulata ceſſerant fuga. Integer igitur non eſt prouocator, qui prouocationem prouocato renuntiauit.

Verba legis aut ſententiæ ad limatam veritatem perſcribere, aut referre, vt concepta ſunt & nuncupata.

Digitized by Google

Fuit iſta exceptio,elegāter dicitur,pro eo quod eſt, Sero nūc obiicitur quod in tēpore prætermiſſum eſt. In foro dicunt, Hoc contectum eſt ſilentio. Cic. in Verr. act. vlt. Fuit iſta reſpōſio quondam,fuit ſeueritas in iudiciis,vt iſtam rem accuſator in magnis iudiciis obiiciendā putaret. Antiquæ ſunt leges iſtæ & mortuæ. Idem in eadem, Fuit nundinatio aliqua, & iſti non noua, ne cauſam diceret. Ac ſi diceret, Deſiit iam occaſio, Integrum non eſt iam nundinari poſt ſeruorum damnarionem. Damnatis autem(inquit)ſetuis,prædādi quæ poteſt eſſe occaſio? Virgil. in 2. AEneid. Venit ſumma dies,& ineluctabile tempus
Dardaniæ:fuimus Troes,fuit Ilium,& ingens
Gloria Teucrorū. Iam(inquit)nulli ſumus,nullū eſt Iliū. Plaut. in Trucul. Horreſco miſera,mentio quoties fit partionis, ita penè fuit tibi Phroneſium. Id eſt, Penè fato functa eſt,proxima morti fuit. Simile eius fuit de coniuratis eiuſdē Ciceronis,Vixerunt,pro, Supplicio affecti ſunt. quod Plutarchus refert in eius vita. Sic enim(inquit)Romani dicere ſolent pro mortui ſunt,cum omen verbi vitare volunt. φθεγξάμενος δὲ μέγα πρὸς αὐτοὺς, ἔζησαν εἶπεν. οὕτω γὰρ ῥωμαίων οἱ δυσφημεῖν μὴ βουλόμενοι, τὸ τεθνάναι σημαίνουσιν.

Cicero,Hunc,vti Panormum venit, ad ſe vocari, & de tribunali citari iuſſit. Sic hodie præſides vadimonia deſtituentès de tribunali citari iubent inter cauſarum actiones. Idem, Arreptus à tribunali,& in carcerem coniectus.

Extincta & oppreſſa quæſtio amicorū factione, vel tranſacto cū eo ad quem eiuſce rei priuata perſecutio pertinebat,negotio,aduocatione regia primum atroci coorta,deinde vt res tulit,commitigata.

Scite & commode vti foro, diſciplina eſt non cuiuſuis ingenii & facultatis, vt quidem eſt cōſtituta hoc tempore iuriſdictionis ratio, litiúmque pertractādarū. Neque enim minus hodie in foro Vulcani pollent amores, χάρις λιπαροκρήδεμνος, quàm olim longè latéque dominans eloquentia poterat. Terent. in Phorm. GE. Cœpi iis omnia facere,obſequi quæ vellent. DA. Sciſti vti foro. Quo loco Donatus, Fori(inquit)appellatione tria ſignificātur, locus, tempus, perſona. Tria igitur hæc animaduertūt qui ſcite & ſolerter foro vti nouerunt, gratia graſſantes in re diſcordiæ & ſimultatis alumna.

Tyrannica edicta, interdicta, præconia: Iuſſa & defenſiones Deo & rationi contraria lingua vernacula vocat.

Et crimini & inuidiæ ſæpe eſt hominibus ſuum ſeruare velle, iúſque ſuum obtinere aduerſus potentiam aut gratiam forenſem.

Exemplari traductione damnatum infamate, παραδειγματίζειν. Id eſt, Pœna ignominioſa afficere.

In iure vario,& diſpari conditione,idem ſtatui non debet.

Tacita fiducia & captioſa prædiū emancipare,eſt In fraudem alienare & necē alterius,ſimulate tamen,& cum pacto redhibendi poſt fraudem peractam.

Ius quotannis vſurpatū ac obtentū. Id eſt, Sine poſſeſſionis interpellatione.

Vnum cedò auctorem huius ſententiæ, vnum profer exemplū. Id eſt, Ne ſemel quidem ita fuiſſe iudicatum docere potes.

Reus cauſam maleficii aliquando ſibi dicendam ſtatuerat. quare, quæ crimē eſſent ſubleuatura, antè præparauerat: contráque quæ offutura videbat, de me-

Digitized by Google

dio tollēda curauerat. Id eſt, Animo prouiderat ſe aliquādo eius rei inſimulatū iri. Cic. in Verr. Præſertim cū ſtatuiſſes(vt ais)cauſam tibi eſſe dicendā. Et paulo pòſt, Statuerat cauſam eſſe dicendam, etiā antequam hoc vſu venit. Hoc eſt, Satis meditatus erat ſibi inſtare defendendi ac diluendi criminis neceſſitatem. & vt vulgus loquitur, Erat omnino de eo deliberatus.

Animaduertere in quoſdam reorum placuit, & quoſdam miſſos facere, quoſdam aſſeruare ad inopinata caſuum.

Generatim atque vniuerſe, non ſigillatim priuatímque edicere, Id eſt, nō particularizare, vt lingua vulgi loquitur.

Conficere rationem carceris vel cuſtodiarum, quo die quis in cuſtodiam datus, quo eductus, quo alius ad ſupplicium abductus, quo ad forum ſuum alius relegatus. Sic autem purgatur carceris & cuſtodiarū ratio, quādo iudices tholo curiæ attributi, carceres exhauriunt colluuione reorum vndique corriuata, & ſæpe circunfluente vociferatúque iudicium ſuppliciúmque expoſcente.

Dare cognitores ſeptem, vt Dare laudatores, quod alibi fortaſſe dictū eſt, Eſt quod Pontificii iuris auctores ſtatuunt, Purgare ſe cum ſeptimo teſte inſontis vitæ, & exiſtimationis integræ. Cic. in Verr. act. vlt. Tū ſi tibi ita videretur, hoc iuris in omnes conſtitueres, vt qui tibi notus non eſſet, neque locupletem cognitorem daret, quanuis ciuis Rom. eſſet, in crucem tolleretur. Idem alibi, Cognitores dabat homines honeſtiſſimos. Et itidem in Præt. vrb.

Præſto eſſe & reſpondere is dicitur, qui iudicium accipere paratus eſt.

AEgrā & propè depoſitā cauſam ſuſcipere, vel excipere. Id eſt, Cauſam deſperatam reſumere.

Nodum cauſæ perplexum ſoluere, & expedire.

Pudor, religio, fides, integritas, prudētia, peritia, diligētia in iudice ſpectantur.

Splendor, dignitas, frequētia, viſendus cōuentus in conſilio commendātur. Cic. Hac vna ſpe Sopatri defenſio nitebatur, conſilii frequentia & dignitate.

Homo in iudicādo ſui iuris ac ſententiæ. Id eſt, Qui libere cēſet, nec cuiuſquā auctoritate vel potentia deterretur. Poteſt tamen & in deteriorem partem accipi pro Pertinaci opinionis.

Cōſidet curia vniuerſa quotānis decē mēſibus pro poteſtate ſumma & imperio. duobus iuſtitiū eſt à curiæ conuētu, non etiā à curiæ ſubſidio tholenſi.

Euocatio in eos decreta, in quos inquiſitum eſt, vel diei dictio, vel comprehenſio decreta.

Obrutus teſtibus compoſitis reus, & oppreſſus eſt. Id eſt, Conuictus & manifeſto compertus.

Conditionem petitor obtulit reo, vel Iuſiurandum protinus detulit, vt cauſæ comperendinatum adimeret. Id eſt, Ne cauſæ iudiciū in alium diem proferretur. Cic. Adimo enim comperendinatum, quod cauſa habet moleſtiſſimum.

Prouinciæ anniuerſariæ conſiliariis attribuuntur, aut ad inquirendum, aut res iudicatas exequendas, & in re præſenti diſceptandas. Ferè autem feriatis mēſibus & iuſtitiæ tempore eas obire ſolent. Cōmiſſiones vulgo vocantur. Prouinciis autem aſcripti ſunt tirones aduocati, quos adiunctos appellant, quaſi comites magiſtratuum.

Illata crimina reorum,ſunt Elogia delatorum vel damnatorum reorum qui curiam appellauerunt. Vulgò onera vocantur.

In deſertam litem & ſopitã ſeſe inſinuare,& Repetere cauſam intermiſſam, & Acriter retractare.

Exceptum in areſto curiæ vel iudicis ſententia,& cautum,vt reus damnatus pecuniæ, quos cõmodum fuerit poſtea, æquúmq; viſum fuerit, eo nomine appellet: vel quibuſcũ ius & æquum fuerit,lege agat,ſi ſibi videatur. Saluum recurſum vocant.

Animaduerſio eius rei & quæſtio mandato principis conſtituta.Id eſt,Vt informationes fiant,forenſi ſermone.

Cauſa vtrinque perorata,præſentis diſceptationis eſſe nõ viſa eſt.quare præſes amplius,& ad conſilium pronunciauit.

Docere, Planũ facere,Literis certiſſimis,teſtimoniis locupletiſſimis probare, Auctoritatibus omni fide communiris oſtendere.

Euocare,eſt In re crimínoſa citare.Cicero in Verrem act. 2. ſeu prætur.vrb. Nonne te ad Senatum cauſam deferre? non de tam atrocibus iniuriis conqueri? non eos homines qui populũ concitarent,conſulum literis euocandos curare oportuit? Idẽ, Pericles Epheſius homo nobiliſſimus Romã euocatus eſt, quòd auctor iniuriæ illius fuiſſe videretur. Sic etiã Plinius in epiſtolis vtitur.

In perſona tutoris pupillus condemnatur.Cic. in Verrẽ, Forſitan meliores illi accuſatores habendi ſunt,qui hæc omnia fecerunt. Sed ego defenſorem in mea perſona,non accuſatorem maxime laudari volo. Id eſt,Volo videri egregie fungi defenſoris partibus,non accuſatoris. In mea perſona (inquit.) Id eſt, In meo munere & officio quod ſuſcepi. Suſcipere perſonã & poſtea deponere,eſt Accipere qualitatem in cauſa,& poſtea relinquere. Interdum ad aliquid agendum eligitur hominis perſona,id eſt Qualitas: aliquãdo ingenium & induſtria. Et perſonæ controuerſiæ interdum controuerſæ ſunt inter litigatores,& pronuntiatur perſonas conſtitutũ iri ex iis quæ ab apparitore acta ſunt & renuntiata.Quod ſermone forenſi dicũt,Qualitates ſecundum expleta concordandas eſſe.

Iudex ſuus ac legitimus,id eſt Competens.Et, Sui ac legitimi iudicis controuerſia,eſt De competentia,vel incompetentia,ſermone forenſi.

Cic. Lites æſtimatæ Dolabellæ prætori,quòd minus Dolabella acceptum retulit, quàm Verres illi expenſum tulerit. Id eſt, Iudicatus eſt tantæ pecuniæ, quantum eſt quod defuit rationibus accepti ab eo relati.

In eum qui per detrectationẽ abeſſe cõpertus eſt, ſecundũ præſentem pronuntiatum eſt. Id eſt, Verè contumax damnatus eſt.

Sententiæ executionem interpellare,eſt Impedire,Hoc eſt,Intercedere quominus executio abſoluatur.

Id recenti negotio facilè conſtitiſſet:nunc exoleuerunt indicia & argumenta,documentáque interciderunt.

Appellat prior aliquem is, qui ſermonem vel litem laceſſit. Cicero appellat hæredem L. Annium, qui erat inſtitutus ſecundum filium. Non enim mihi perſuadetur,iſtum ab illo potius appellatum.Quintil.lib.5,Eras pauper & hæ-

res,& magna pecunia appellabaris à creditoribus.

Nec legibus hoc,nec moribus ſanctum eſt,nec æquitati cõſentaneum. Vulgo,Legibus cautum dicimus.

Ius tranſlatitiũ eſt quod Per extenſionem,iuris interpretes appellant. Trãſfertur enim de ſpecie in lege nuncupata,ad aliam non abſimilem.

Quæro abs te, cur ea capita edicti vrbani, in edictum prouinciale transferre volueris. Cic. ad Atticum lib.5, Interim cum ego in edicto tranſlatitio centeſimas me obſeruaturum haberem cũ anatociſmo anniuerſario,ille ex ſyngrapha poſtulabat. Idem lib.3,Alterum caput eſt tranſlatitium de impunitate,ſiquid contra leges eius legis ergô factum ſit. Trãſlatitium caput legis appellat, quod ex alia lege tranſlatum eſt.vt,Edictum prætoris tranſlatitium,non nouũ, ſed ex alio edicto reſumptum,à quo exemplum ductum eſt.

Cum auctiones prætoriæ fiunt & iudiciales, fieri debent edicta & proſcripta die. Id eſt,Affixis programmatibus.

Renuntiare mandatũ procuratori,eſt quod Reuocare procuratoriũ dicunt.

Ad auctionem ſpectandam,& addictionem proſcriptorum prædiorum obſeruandam imprimis citandus eſt is cuia res eſt, cuiúmque periculum. Nunc Vocandum proprietarium dicunt. Cic. in Frument. Apronius certiorem facit iſtum cuia res erat,quid rei eſſet. Id eſt, Verrem qui reuera redemptor erat decimarũ,etiãſi Apronius perſona eſſet adumbrata. Alibi, Vt optima conditione ſit is cuia res,cuium periculũ. Id eſt, Vt dominus rerũ omnibus anteponatur.

Is qui auctionem vicit ex licitatione, & cui fundus proſcriptus eſt addictus, pretium inferre ad officium debet intra dies legitimos,aut nexum ſtatim inire,inter ærarióſque referri. Sic enim mea ſententia dici poſſunt,qui Reip. decoxerunt,vt ii qui vendente prætore licentur,& creditorum ſpem deſtituunt. Interdum tamen apud officium gratioſis, moris eſt, acceptum ſtatim referre pretium,tametſi nondum illatum, ſed prius ſatis accepto noxæ non futuram gratificanti accepti relati perſcriptionem.

Recuperatores aut diſceptatores,quos commodum ei fuit,accepit. Id eſt,Iudices impetrauit ex animi ſententia.

Nego me certaturum in eo foro,iiſque iudicibus. Id eſt,Recuſo eos iudices. Teſtificor me vſurum eximio iure fori atque diplomatico. Cõmittimus vulgo vocamus.

Interpoſito nomine controuerſiam adumbrare, indéque eximii iuris occaſionem mutuati ad fori tranſlationem. Quod nos Mutuari nomen hominis priuilegiati vulgo vocamus. Cic. in Verrem act.3, In prædam prætoris interponatur nomẽ ciuitatis,imponatur honeſtæ ciuitati turpiſſima perſona calumniæ. Et in Frumentaria,Cum tuum nomen decumani in re tam turpi ac nefaria interponerent.

Reus temeraria defenſione implicatus eſt.

In huius cauſæ iudicio caput atque exiſtimatio iudicum agi putatur propter perſonas litigatorum. Ex eo enim ſtatuetur,an gratiæ aut potentiæ ceſſiſſe ius æquúmque videatur.

Paragraphis adnotate nomina in codice impendiorum litis,Cruce adnota-

re appellant.

Reiicere cauſam ad leges rei, eſt Remittere ad forū ſuum reum. Cicero, Ea res à Volcatio, qui Romæ ius dicit, reiecta in Galliam eſt. ἀπεώσθη, καὶ διέωσται, vt opinor, Græce dicitur.

Recuſare eſt Impedire, & quaſi Intercedere. Cic. Amici recuſabant, ne quod nouum iudicium, neque eius cognitio eo abſente conſtirueretur. Et ſimul illud non deſiſtebant poſtulare, vt ſe ad leges ſuas reiiceret. Sic hodie cognitores abſentium, ſiqua noua poſtulatio aut petitio fiat, reſpōdere ſolent ſe ad defenſionem abſentis cogi non debere, ſed domum eius denuntiandum. Recuſabant (inquit) id eſt, παρῃτοῦντο. Quintil. lib. 4, Recuſario quoque interim plures propoſitiones habet, vt contra petitionem pecuniæ, Male petis. procuratori enim tibi eſſe non licuit: ſed nec illi cuius nomine litigas, habere procuratorem. Cic. in Partit. Rationē igirur ſubiiciat recuſationis ſuæ, τῆς παραιτήσεως αὐτοῦ.

Edere nomina teſtium aduerſario ad refellendum eos. Cic. Quibus ego teſtimonium denunriaui, Quorum nomina edidi.

Tractare, eſt Nomina enarrare, exponere, & quod Deducere media dicunt. Cicero, Citatur reus, cauſa agitur Syracuſis, crimina tractantur ab accuſatore. Idem in Partit. Quia hæc generis eius ſunt, vt ante iudicium tractanda videātur. Id eſt, Concertanda, Attingenda. Quintil. Itaque inferiora quoque ſcrutabimur, quæ tractara faciliorem nobis iudicem in ſumma quæſtione facient. Et tractatus quidem huius rei in parte cauſæ frequens eſt. Vulgo dicunt, Hoc pūctum plene attigit cauſidicus. Retractare, eſt Iterum ab integro tractare, vt ſi in altera ſcriptione, quæ Additamenta vocātur, rem prius explicatam, & ab aduerſa parte reprehenſam, ab integro diſputet. Vnde, Opus retractatum, eſt idē quod Emendatū. Cic. ad Attic. Sed tamen idē σύνταγμα niſi ad te retractatius.

Tranſactor, vulgo Director & Conductor dicitur, vt ſi tranſactorē liris & cōtrouerſiæ inſtituendæ fuiſſe quempiam dicas hominem pragmaticum. Cic. in Ver. Is qui eſt omnium rerum huiuſmodi tranſactor & adminiſter, Timarchides, ὁ πάντα πρυτανεύσας τὰ εἰρημένα. Architectus etiam aliquādo dicitur. Vt de lege Agraria, Nunc quiſnam tam abſtruſus vſquam nummus videtur, quē non architecti huiuſce legis olfecerint? Et pro Cluent. Et qui Fabritii libertū, quia miniſter in maleficio fuerat: patronum, quia conſcius, condemnaſſent: ipſum principem atque archirectum ſceleris, abſoluerent? Principem appellat, quem Auctorē facti principalem vulgo vocamus, ὃν τῆς κακουργίας ἀρχηγόν: Architectum, ſtrophæ machinatorem. A Demoſthene ſumptum, in oratione, περὶ Βοιωτῶν, ὅσοι δήμοι μετ' ἀθηνοκλέους τὴν πόλιν τούτων ἀρχιτέκτονος, ἐπιβουλεύσας, & cætera. Et rurſus, τούτου τοῦ ἀρχιτέκτονος τῆς ὅλης ἐπιβουλῆς. Id eſt, τοῦ συντάξαντος καὶ διακοσμήσαντος καὶ σκευωρησαμένου, καὶ μηχανησαμένου τὴν ὅλην ἐπιβουλήν.

Homo maleficii conſciētia repente nuſquam apparuit. Id eſt, Solum vertit, vel Delituit. Huiuſmodi autem homines ſi controuerſias habent iudiciales, cum domicilium habere deſierint, præconio euocantur cum opus eſt, vel cirātur in finitimis oppidis exterarum nationum. Id eſt, Per auctorizationem, quæ Latine priſco verbo Clarigatio dici poteſt. Et Clarigare verbum Plinio lib. 22. de Verbenis loquenti.

Eſſe iure iniquo in aliquo foro, eſt quod dicũt, Suſpectum illi iudicium eſſe, & moleſtam litigandi conditionem. Cic. in Verrem, Homo quanquam erat Siculus & reus, hoc eſt, iure & tẽpore aduerſo, ferre Timarchidẽ diutius nõ potuit. Huic opponitur Eſſe optimo iure, hoc eſt, Vti optima conditione. Quo loquẽdi modo vſus eſt Iulianus Iuriſcõſ. in c. Qui in vtero, de ſtatu hominum.

Rei priuatæ iudex, Ciuilis cauſæ nũc dicitur, & Partis ad partem. M. Petiliũ, quem habet in conſilio, iubet operam dare, quòd rei priuatæ iudex eſſet. Id eſt, Iubet abire è cõſilio ad iudiciũ inter priuatos dandũ, quibus iudex datus erat. Quod ideo Verres faciebat, vt eum ablegaret, quem ſciebat eſſe iudicem integrum. Id eſt, Ne iudicio intereſſet, quod è ſententia corrumpere ſperabat illo ſummoto. Sequitur enim poſtea, Minutius homini quæ viſa ſunt, & quæ tempus illud tulit & cauſa, reſpondit: cauſam ſe dimiſſo & ablegato conſilio defenſurum negauit. Hoc genus artificii eorũ qui iudiciis præſunt, & ſtudiis ſuis magis quàm æquitati ſeruiunt, non prorſus obſoleuit, vt viri boni ablegentur, qui incommodi ſunt ſententiis coitione conflandis, & nonnunquam areſtis.

Profligata cõtrouerſia tunc dici poteſt, cum in valuis ſententiæ eſſe dicitur. Cic. 5. Tuſc. Atqui ſi ita eſt, profligata iam hæc, & pene ad exitũ perducta quæſtio eſt. Liuius, Profligato fere Samnitium bello, Etruſci belli fama exorta eſt. Sic Auſon. Hæc profligati venit modo laurea belli. Id eſt, Confecti, quod Gellius ignorauit qui reprehẽdit. Profligatus autem homo, eſt Perditus & ἀπονενοημένος. Cic. pro Archia, Nunquam me pro ſalute veſtra in hos profligatorũ hominũ impetus proieciſſem, Et Profligare Rẽp. in Proœmio tertii de Orat.

Indiciarii præcones, ſunt qui Audientiarii vocantur, vociferate nomina cauſarum citãtes. Et Curiales præcones, apparitores ſunt curiæ, qui in orbem bini apparere curiæ debent, & Oſtiarii de ſeruitio eſſe dicũtur. Latine Apparere curiæ, & Apparituras facere dici debent. Plin. lib. 26, Quodam Perſino equite Ro. quæſtorio ſcriba, cum in Aſia apparuiſſet, contagionem eius importante. Cic. ad Q. fratrem, Quos verò ex domeſticis coniunctionibus, aut ex neceſſariis apparitionibus tecum eſſe voluiſti, qui è cohorte prætoria appellari ſolent, &c. Et Apparitores regii apud Liuium lib. 1. de Tarquinio loquentẽ. Eſt enim Apparere, officii gratia exhibendi præſto eſſe. Valerius lib. 2. de Fabio Maximo loquens, Indignatus quòd ex lictoribus nemo ſe equo deſcendere iuſſiſſet, plenus iræ ſedere perſeuerauit. Quod cum filius ſenſiſſet, proximo lictori vt ſibi appareret imperauit. Id eſt, Officio ſuo fungeretur, & patrẽ iuberet equo deſilire. ἵνα παρεστήκοι αὐτῷ. Lucianus de Mercurio, δεῖ γὰρ παρεστάναι τῷ Διΐ, καὶ διαφέρειν τὰς ἀγγελίας τὰς παρ᾽ αὐτοῦ ἄνω καὶ κάτω.

Aduocati viri probi, accepto honorario auctorati litigatori, fidem & operam addictam illi habent in ea cauſa.

Cic. Edicit ſtatim, vt Cal. Decembris adſit Sthenius Syracuſis. Nũc dicunt, Decernit, vt compareat perſonaliter. Idem, Et erat ſpatium dierũ forte x x x ante Cal. Decembris, quo iſte, vt Syracuſis Sthenius adeſſet, edixerat.

Ex reis eximere hominem propter aduerſarii detrectationẽ, Eſt quod vulgo dicunt, Elargiri ſimpliciter, Dare reo commeatum. Cic. in Verrem, Omnis illa mea feſtinatio fuit cum periculo capitis mei, ne tu ex reis eximere, ſi ego ad

diem non adfuiſſem.

Digredi à propoſito, & lõgius aberrare, eſt Cauſæ actionem ſenſim aliò deflectere. Sic Prouocatus ob deſertam prouocationis executionem, è citatis & prouocatis eximitur, & vadimonio ſoluitur. quod Cõmeatum dare vocatur.

Homo coràm damnatus non prouocauit, ſed tantũ teſtificatus ſe conſultò deliberaturum: aliquot poſt hebdomadas dierum diplomate veniam procraſtinatæ prouocationis impetrauit, quòd diceret, in re præſenti ſe viros conſultos deſideraſſe, qui ſibi auctores poſtea prouocationis interponendæ atque exercendæ fuerunt.

Ob ius dicũdum pecuniam accipere, & ob decretum interponendum, iudicis eſt ſordidi. Cic. ad Q. fratrem, Gabinius abſolutus eſt. Omnino nihil accuſatore Lentulo, ſubſcriptoribúſque eius infantius, nihil illo conſilio ſordidius. αἰσχροκερδέστερον.

Cooptatus in pontificatum dici debet, qui nunc Electus dicitur. Adoptatus verò, eſt qui Poſtulatus in iure pontificio dicitur. Cic. in Ver. Atq; in his omnibus Senatoribus cooptandis nõ modo ſuffragia nulla fuiſſe, ſed ne genera quidem ſpectata eſſe ex quibus in eum ordinem cooptari liceret. Sic curia pridẽ in locũ demortuorũ conſiliariorũ collegas ſibi cooptare ſolebat: qui mos iam penè obſoleuit. Plin. Iunior, Oppidum eſt prædiis noſtris vicinũ, quod me puerum adhuc patronum cooptauit. Cic. de lege Agraria, Ab ea parte populi qui eſſet factus, is à collegio cooptaretur. Et Cooptatio pro Electione. Idẽ in Lælio, Meminiſtis Q. Maximo fratre, & L. Mancino conſulibus, quàm popularis lex de ſacerdotiis Licinii Craſſi videbatur. Cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium trãſferebatur. Adoptare pro eodem dicitur. vt idem in Philip. Vexauit Puteolanos, quòd Caſſium, quòd Brutos patronos adoptaſſent. Idem in Diuinat. Quem prouincia defenſorem ſui iuris, vltorem iniuriarum, actorem totius cauſæ adoptauit. Id eſt, Sibi aſciuit.

Aliud eſt quæſtum ſordidum circa res iudicandas, iudicatáſque facere: aliud honorarium legitimum, & honeſtati innocentiæque non diſſentientem mereri. Sicuti non idem eſt mercari & nundinari quouis modo locum in ordine ampliſſimo, & moribus ac tempori ſeruientem, ambitu ingenuo & liberali prodire in medium, & ad honores adoptare ſe, cum occaſio nata eſt. Neque enim mores inculpati, & ad normam legum exacti, hominum ſunt, ſed temporum, ſi ad verum loqui placet.

In ratione ſumptuum litis ineunda, acceſſionum calculi permulti poſiti circunducuntur, vt quæ pragmaticis, quæ actorum conſcriptoribus, quæ miniſterio officiorum, non modo liberaliter, ſed etiã neceſſario pendũtur. Hæc enim & eiuſmodi expenſa non feruntur. Quare non modo nõ quadrat vnquã ſumma ad nummum accepti & expenſi, ſed ne conſtat quidem alioqui ratio, propter multiplex interrrimentũ huiuſmodi negotiationis vſuræque iudicialis.

Attentare fidẽ, religionémq; iudicũ, in ſpeciẽ incidit criminis repetũdarum.

Poſtulationi ſupplici reſponſum, palam cõſilio poſtulet altercationum die, & ea de re certet cum eo, ad quem res attinebit. Forẽſes dicunt, Faciat requeſtam in iudicio.

Interdum præpropera iudicandi cupiditas, magnam partem cauſificationis atque neceſſariam cauſidicis præcidit in iis diſceptationibus quæ primis actionibus decernuntur. Quod cum alibi, tum in curia aliquando contingit, eorũ quidem opinione, qui iudicia huiuſmodi non tam repræſentata, quàm præcipitia nuncupãt. Cic. Quærere ex ipſo Metello velim, quidnam ſua vi & auctoritate mihi ex hac oratione præciderit. Sic aduocatis exordientibus ſæpe præcidũtur nõ neceſſariæ præfationes, & principia longius repetita, & excurſus licentiores: quæ venditationis oratoriæ magis, quàm argumenti cauſis hærentis.

Aut hoc contendat reus nunquam eſſe factum, aut multa tela excipiat neceſſe eſt quæ à me coniicientur in eum. Hoc eſt, Si facti controuerſia eſſe nõ poteſt, ægrè defendi cauſa poterit, quæ iure nullo nititur.

Quanquam poſſim, ſi velim, vincere rectè factũ quod obiicitur, tamen mihi non neceſſe id telum excipere, quod in meam cauſam non iure in méq; intorquetur. Etſi tueri non difficile eſt, quod factũ reprehenditur, tamen nihil cauſari in eo mihi neceſſe eſt, quod ad me pertinere non dico.

Fundamenta iudicii ſubruit aut ſubducit, qui non ſui iudicis diſceptationem eſſe contendit. Hoc eſt, Incompetentem iudicem eſſe.

Abſentis nomen recipere, eſt Contra abſentem, vel de abſente pronuntiare, vt ſi quiſpiam tutor creetur abſens.

Palàm de loco ſuperiore pro imperio & poteſtate decernere, vel ſententiam pronuntiare, de eo dicitur qui in tribunali ſedet.

Ter in hebdomade committuntur actiones cauſarum, & altercationes cauſidicorum in curia Pariſienſi.

Nomen ſuum commodare etiam Latinè dicitur vt vernaculè. Cic. Nunquã mihi veriſimile viſum eſt, adoleſcentem illo loco natum, patronũ Siciliæ, nomen ſuum ad tranſlationem criminis commodaturum. Hoc eſt, Qui in ſe inuidiam criminis ſuſcipere non recuſaret. Hoc eſt, Qui crimẽ vt ſuum agnoſceret, vt alium crimini ac pœnæ eximeret. Idem, Omnibus in rebus coarguitur à me, conuincitur à teſtibus, vrgetur confeſſione ſua, manifeſtis in maleficiis tenetur. Sic alibi, Coarguere, pro, Manifeſta probatione obruere reum, vſus eſt. ἐξελέγχειν.

Expaſſis curiæ valuis, in aperto & propatulo cauſa perorata eſt, crimináque prolata ab aduocato fiſci, cũ atroci irrogatione mulctæ, ignominiámq; inurẽte.

Nos rogatu magiſtratus aſſedimus in Senatu. Cic. in Verrem. Id eſt, Honoris cauſa ſeſſum admiſſi ſumus in Senatum eius vrbis. Sic fit hodie, cum vel ſalutandæ gratia, vel ſpectandæ curiæ, vel mandato principis, primarii viri aſſidere iubentur.

Curiam appellant ii, qui iniquam ſententiam iudicum conqueruntur, aut conqueri ſe ſimulãt. Cic. Ne Senatuſconſultum Siculi homines facere poſſint, non Siculus aliquis, ſed Quæſtor Prætorem appellat.

Interfationes magiſtratuum in iudiciis præſidentium, vt loquẽdi vices liberas ſeruare cenſentibus, ſic etiam moderari debent inaniter verba fundentibus, ac diem conſilio eximentibus. In magno autem tribunali ægrè compeſcitur altercationum diebus cauſidicorum quorundam obſtrependi ac de-

clamitandi indecora conſuetudo.

Aduocatus omnia collegit atque aucupatus eſt,quibus cauſam primore cõgreſſu aſpectúque laborantem,adiuuare & confirmare poſſet.

Areſta curiæ plurima inter actionũ cauſas extempore pronuntiantur. Quæ cum alioquin ex tempore & perſonis varianda ſint aut temperanda, non ſemper ad exemplum reuocanda ſunt.

Cauſarum quæ ex cauſidicorũ actionibus iudicantur in curiæ tribunalibus, quidam præſides comperendinatione,quidam iuris repræſentatione gaudent.

Capitali ſanctione vetitum eſt. Significat eius admiſſi pœnam eſſe capitalem.

Cauſæ inſignes cum aguntur, nõ modo patronum ſuum habent & cauſidicum,ſed etiam aduocatos & tanquam ſubſcriptores, qui ad omnes actionis articulos tum corporis geſtu,tum dicendotum ſuggeſtu aſſeruiant.

Audientiam cauſæ facere interdum eius æquitas,interdum calamitas clientis,inopiáq; deſtituta patrocinio ſolet, nonnunquã inuidia diuerſæ partis. Cic. in Diuin. Quãtam deniq; audientiã orationi meæ improbitas illius factura ſit.

Hic primarum partium actor, cæteri ſubſcriptores tantum fuerunt. Id eſt, Princeps aduocatus cauſæ fuit, reliqui ſecundarum & tertiarum partium ſunt.

Cuſtodes olim accuſatoribus dabantur,ne præuaricarentur. Cic. in Diuinat. Cuſtodẽ(inquit)Tullio me apponite. Idem, De illo cuſtode toto ſic vobis breuiſſime reſpondebo,non eſſe hos tales viros cõmiſſuros, vt ad cauſam tantam à me ſuſceptam, mihi creditam, quiſquã ſubſcriptor me inuito aſpirare poſſit. Etenim fides mea cuſtodem repudiat,diligẽtia ſpeculatorem reformidat. Quo in loco Speculatorẽ,obſeruatorem arcanorum cauſæ ſignificat, qui cauſæ iura prodere poſſet. Hodierno tempore cuſtodes ſunt, qui cauſæ ad ſe nõnihil pertinenti adeſſe volũt,ne præiudicium fiat:qualis eſt illa ſpecies, quæ tractata eſt in C. Si proluſorio. ſub titulo de Appellationibus. Et in C. Si ſuſpecta, de Inofficioſo teſtamento. Cuſtos eſt ὁ ἀντιγραφεὺς, quem Lingua vernacula ob id Contrarotulatorem vocat, cuius cõmentarii ἀντίγραφα vocantur, ex quo eadẽ Lingua vocabulum ſuum duxit. Et Cuſtos, eſt Obſeruator, παρατηρητής. Cuſtodire, παρατηρεῖν. Cic. in Catil. Multorum oculi & aures te non ſentientem ſpeculabuntur & cuſtodient. Id eſt, Te obſeruabunt. Quintil. in 4, Nequod inſolens verbum in principio deprehendatur. nondum enim recepti ſumus: & cuſtodit nos audientium intentio. Id eſt, παρατηρεῖ, καὶ οἱονεὶ ἀπογράφει τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα. Sic accipitur ab Vlpiano in tract. de Ventre inſpiciendo. Cic. de lege Agr. Quis trib⁹ quas voluit vocauit, nullo cuſtode ſortitus? οὐδενὸς παρατηροῦντος.

Interponere fidem ſuam, eſt Spõſorem rei exactorémque ſe facere. vt qui ſe curaturum promittit. Sic dicitur Interponere operam ſuam. Cic. in Diuinat. Pro exterarum nationum commodis inimicitias ſuſcipere: accedere ad periculum: operam, ſtudium: laborem interponere. Dicitur & Interponere ſe, quod lingua vernacula admiſit. Idem, Cur te interponis Cecili, inuitiſſimis iis, quibus lex conſultum eſſe voluit? Id eſt, Te præuaricatorem futurum, vt accuſatorem legitimum ingeris. Interponere perſonã ſuam vel alterius in fraudem, & In ſpeciem adumbrare nomen ſuum. vt in Ver. In prædam prætoris interponatur nomen ciuitatis. Id eſt, Commodetur, prætexatur. Interponere iu-

dicium ſuum. Idem pro Cornel. Potuit Gaditanus populus certius interponere iudicium voluntatis ſuæ,quàm cum etiam accuſatorem huius,mulcta & pœna mulctauit? Vbi tamen iudicium,id eſt δόγμα, legendum videtur. Idem, Qui ob decreta interponenda pecuniam acceperit.

Diſceptatio recuperatoria,dici poteſt cauſa apud executorem areſti agitata. &Recuperator,eſt Iudex à curia datus,vel Qui diplomate datus eſt. hoc eſt Iudex vel à curia vel à principe delegatus. Et Iudicium recuperatoriũ,eſt Quod agitatur ſuper executione vel areſti vel diplomatis. De recuperatoribus in annotationibus in Pandectas olim diximus. Dabãtur à prætoribus Romanis in prouinciis itidem ferme vt apud nos οἱ διαιτηταὶ, de quibus in commentariis Græcis ſcripſimus. Victorinus in ſecundũ Rhetoricorum,Prætores(inquit)ius dicebant, & iudices cauſæ dabant, & cõtrouerſiæ vel agendi genus inſtituta actione formabant. Ita vbi præſcribebat prætor qua accuſator,qua reus actione vteretur,præſcribendo,quid fieret,excipiendóque quid non fieret, tranſlationis controuerſiam actionibus auferebat.

Quo voles, vadimoniũ promittã. Cic. Statuit iſte, vt arator pro decumano quo vellet,vadimoniũ promitteret. Vt hic quoq; Apronio,cũ aliquẽ à Leõtino vſq; Lilybæũ vadaretur ex miſeris aratoribus,calumniandi quæſtus accederet.

Vadari,eſt Citare cum denuntiatione mulctæ,vt cũ iterum & tertiũ teſtibus nequicquam teſtimonium denuntiatum eſt,poſtea vadimonio obſtringuntur Id eſt,Pœnali decreto euocãtur. Sic,Quo voles,vadimonium promittere non recuſo. Id eſt,Si diem mihi prædixeris iudicis imperio, ibi præſto me futurum recta ſponſione promittam.

Cic. Statim magiſtratus,& quinq; primi,accitu iſtius euocantur. Id eſt,Perſonali decreto in ius vocantur,vt nunc loquuntur.

Ex altercatione partiũ res decerni nõ potuit,iudéxq; deliberãdũ pronũtiauit.

Ab altercationibus aduocatorum præſes de conſilii ſententia amplius pronuntiauit. Id eſt Conſilii rem eſſe dixit.

Iuridiciali formula iudiciũ conſtitutũ eſt,additúmq; pronũtiationi,vt quod vterque litigantium factũ eſſe, aut non eſſe contenderet, quódque è re ſua futurum eſſe putaret, id ſcriptione proſequeretur, vel de eo cõmentarium proferret. Aduertiſſamentum vocant.

Scriptionibus reſcriptionibúſq; vltro citróq; editis, ſecutum eſt decretum vel partiũ cõuentum, iis de rebus quæ in ipſis poſitæ aut expoſitæ eſſent, atq; articuloſe diſtinctéque commemoratæ,litigatores ita inter ſe compararent,vt quid conueniret, quid diſcreparet, quid confeſſum, quod controuerſum eſſet, liquere iudici poſſet. Scripturas concordes vel diſcordes facere vocant.

Iurare in ea quæ ſcriptiõe reſcriptionéq; editæ ſũt. Affirmare ſcripturas appellãt

Requirendum reum adnotare, comprehendendúmque decernere. Decernere captionem corporis vocant.

Quod libello ſupplici poſtulabat,ad conſiliũ pro tribunali ſedẽs,palã poſtulare iuſſus. Forẽſi verbo,Facere requeſtam in iudicio. Poteſt & In iudicio dici. Cic. Quærebant quid contra edictum feciſſent,reſpõdebat ſe ad recuperatores eſſe dicturum. Et paulum infrà, Quæ in iudicio dicturum eſſe dicebat.

Quantum petitor libello edidit, tantum ſententia abſtulit. Forenſes, Adiudicatæ ſunt ei concluſiones. Cic. Quantum Apronius edidiſſet deberi, tantum ex edicto dandum erat.

Principalis ſcriptura, vel caput ſcriptionis: & Acceſſiones, quæ Additiones vocantur. Prima ſcriptionis editio, & ſecunda, tertiáque. Id eſt, Additamenta ſecunda & tertia. Poteſt etiam dici, Primæ editionis ſcriptio.

Reo fori trãſlationẽ poſtulante, negat ſe cauſam relegaturum, vel reiecturũ.

Conditonem latam renuntiate, eſt quod dicunt, Reſilire vel Digredi ab oblatione facta: quòd ſi voluntate eius fiat qui conditionem accepit, dicitur acceptam facere conditionem, hoc eſt, Remittere oblationem. Cic. in Frumenta. Scandilium cogis ſponſionem acceptam facere. Acceptum referre, eſt Dare apochã, & chirographo fateri acceptum. Idem, Rabonio inde opus acceptum retulit quadriennio poſtea, quam diem operi dixerat.

Res in arbitrium priuatorum collata ſine ſponſione, irrita eſt. Id eſt, Sine mulctæ appoſitione, ſi arbitratui non pareatur. De qua dictione ſatis in Annotationibus diximus. Sponſione igitur facta, ad arbitros itur, quando pœnalis eſt arbitrii conſtitutio. Et Sponſione ad arbitros te prouoco, In iure rẽ meam à te repeto, vel vindico.

Libri actorũ curiæ, & Libri areſtorũ, ſunt regeſta, Regiſtra vulgo dicta. Cic. in Frument. Miſit literas ad Carpinatium, quas ego Syracuſis apud Carpinatiũ in literarum allatarum libris, Romæ in literarum miſſarum apud Tulliũ magiſtrum, familiarem tuum inueni. Iuuenalis Saty. 9, Tollis enim, & libris actorum ſpargere gaudes Argumenta viri.

Graſſatus in poſſeſſionem ſacerdotii dici poteſt is, qui Intruſus à iuriſperitis dicitur.

Aſpernari imperiũ, & abnuere. Liu. Et Detrectare imperiũ, Curtius. Et Recuſare imperiũ, Cic. de Senect. τὸ κελευόμενον ἀναδύεσθαι, eſt quod dicimus Obedientiã recuſare. Cõtrà, Accipere imperiũ, & Imperata facere, & Dicto audientẽ eſſe, eſt Obtemperare. τὰ παραγγελλόμενα ποιεῖν, τοῖς ἐπιτεταγμένοις πειθαρχεῖν. Tacitus, Cæteros Placentiam reduxit, minus iam turbidos, & imperia accipientes.

Cicero, Id recte, ordine, è Rep. ſine cuiuſquam iniuria factum oſtende.

Rogatot ſententiarum, eſt Qui iudicio præeſt, & rogat ſententias.

Hæres relictus addubitans, nihildum de bonis diminuit, necdum ei certũ eſt hæreditatem cernere. Id eſt, Nondum ſe immiſcuit. Cic. Ne quid de bonis quæ L. Octauii fuiſſent, diminui pateretur. Et rurſus, Ne quid de bonis quæ Octauii fuiſſent, diminuetent, antequam Fundanio pecuniam ſoluiſſent.

Pridie Verbenaliũ, vel alia ſolenni pronũtiatione, areſtũ curiæ recitatũ, alienationẽ patrimonii minoris nubilis, ob eã nuptui collocandã, ſed ſine decreto factam, tametſi de ſententia gentiliũ & ꝓpinquorũ, cõtra ius eſſe factã. Id eſt, Nullã, & irritã eſſe. Cic. Ad ſept. Idus Febr. Senatuſconſultũ ad Apollinis factũ eſt, ea quæ facta eſſent ad quartũ Id. Ianu. cõtra Rẽp. eſſe facta. Quo in ſermone quædã verba ſubaudienda ſunt, eleganti cõpendio loquẽdi. Poteſt & hoc modo dici areſtis natalitiis, vel areſtis Sextilibus, placitũ curiæ pronũtiatũ eſt, fundum adultæ virginis orbæ parẽte ac dote caſſæ, ſine decteto à tutore alienatum

BIBLIOTHEQUE DE LA VILLE LYON

ob ipſam collocandã, quanquã agnatis propinquiſq; auctotibus, contra ius alienatũ eſſe. Qui modus loquendi ab antiquitate duci poteſt. Cic. pro Murena, Dixiſti Senatuſconſultũ me referente factum, ſi mercede conducti obuiã candidatis iſſent, ſi conducti ſectarentur, ſi gladiatoribus, vulgo locus ttibutim, & item prandia ſi vulgo eſſent data, contra legem Calphutniam factum videri. Gladiatoribus (inquit) id eſt, Cum gladiatores edẽtut, id eſt, Gladiatorio munere edito. Vſus eſt & Philip. 9, Circáque eam ſtatuam gladiatoribus ludíſque libetos poſteróſq; eius quaque verſus pedes quinque habere. A Græcis hoc ſumpſit. Demoſth. ἐν τῷ περὶ στεφάνου. καὶ ἀναγορεῦσαι τὸν στέφανον Διονυσίοις τραγῳδοῖς καινοῖς. Ariſtophanes Pluto, μυστηρίοις δὲ τοῖς μεγάλοις ὀχουμένην ἐπὶ τῆς ἁμάξης, ὅτι προσέβλεψέ μέ τις, ἐτυπτόμην.

Exequi non perſequi rem iudicatam. Id eſt, Abſoluete executionem. Ciceto, Velim, vt mandata mea digeras, petſequate, conficias.

Nomina in exordiis litium prætexta, & in omni actu eius intexta. Qualitates vulgo dicuntur: quæ & Perſonæ dici poſſunt.

Infectum facete quod factum eſt, eſt quod Reuocate vulgo dicitur.

Scite concipere quæ acta ſunt, & Perſcribere, ſcribarum eſt officium.

Iandiu iudicium dictatum eſt, necdum tamen ad cauſam aggreſſi ſunt litigatores, lite hætente in ptæludiis & exceptionibus. Id eſt, Nondum attigetũt caput intentionis, ídque qua de re agitur.

In auſpicanda maiotis cauſæ actione, vt decorum eſt exordium facere, quod cauſæ argumẽto apte hæreat, ita vitioſum eſt Gemino (quod aiũt) ab ouo narrationem exorditi.

Vrget teſtis reum cõtra quẽ dicit, quando rei inficiandæ propemodũ anſam adimit. Subleuat etiã ſuo teſtimonio, quãdo indulgẽtius teſtificatur. Cic. ad Q. fratrem, Neque vrſi eum, neque leuaui: teſtis vehemens fui, præterea quieui.

Enodatæ cauſæ argumentum exponete, deinde poſt rogatã ſentẽtiam enucleate diſſerere, & cõſtanter ad extremũ ſententiam dicere, docti & probabilis eſt cauſæ commentatoris, qui & Inſpector & Enarrator dici poteſt.

Cic. Agere cœpit cum Caninio de iis rebus, quas dolo malo mancipio accepiſſe de Vario diceret. Id eſt, De rebus à Vario alienatis ftaudatore creditorũ.

Citeriotem diem diplomatis venia ptouocatori denuntiare, eſt Anticipare diem à prouocatore condictum.

Cauſa tam infirma eſt, vt gladio plumbeo confici poſſit. Id eſt, Vt ab aduocato imperito vinci poſſit damnaríque.

Ius & fas omne delere neglecta iutiſdictio & peſſundata poteſt.

Cauſa & actione perpetua primũ gtauiter explicata tractatáq;, & altetcatione deinde acri & vrgente cõcertata. Cic. ad Atticũ, Clodiũ præſentem fregi in Senatu cum oratione perpetua pleniſſima gtauitatis, tum altetcatione.

Noua cauſæ firmamenta ac litis decretoria edere impetrato diplomate, cum eo vt diuerſa pats iis reſcribere, ſuppeditante ſumptum ipſo impetratore, & ſi ita res nata ſit, in ea inquirere poſſit. Articulare facta noua litis deciſoria vocant.

Expoſcete pœnas iniuriæ, aut vis illatæ. Iuſtitiam petere dicunt.

Cauſarum in ſcripto conſtitutarum, triplex ferè eſt formula, moribus palatinis. Eſt enim Admonitoria ſcriptio, quaſi animaduerſionē iudicum attentionémque poſtulantis. Eſt rerum actarum, & facti quæſtionum editrix & enarratrix, quod Intendere vocant. Eſt præterea quam Commemoratricem dicere poſſis, ſeu Commentariū argumentoſum. Memorias in foro vocant. Et eiuſdē eſt ſcopi cum intendente, in cōtrouerſiis ferè ſacerdotiorum frequentata, ſimiliter atque ea quam Factorum ſcripturam vocant per diametrum oppoſitorum. Eodem etiam ſpectat cum intentionis formula. Interdum autem cōmonefactrix ſcriptio euadit poſtea interfatione iudicum in aliam ſpeciē, tum denique cum in commentariis recitandis iudices animaduertunt, in quæſtionem iuris, facti quæſtionem incurrere, decretúmque intercedere ſolet mutuæ commentariorum editionis.

Edicti promulgationi frequenter interceſſum eſt. Forenſes, Multi ſe oppoſuerunt publicationi literarum. Liuius, Inde frequenter migratum eſt à parentibus & propinquis raptarum. Id eſt ἀθρόως. Hoc eſt, Confercti migrauerunt. Cicero ad Atticum, Huic frequenter interceditur. Hoc eſt, Alii ſuper alios certatim intercedunt, vel Confercti interceſſum eſt.

Hypomnematographi pragmatici commentarios aduocatis cōſcribentes, è quibus cauſas agunt, vel ſcriptiones conficiunt, vulgo Memorialia dicuntur ad altercandum vel ſcribendum. De quo vocabulo nonnihil diximus in annotationibus in Pand.

Reuocare teſtes, Recolere vulgo dicunt. qui etiam Repeti dici poſſunt. Cic. pro Archia, Quoties ego hunc vidi, cum literam ſcripſiſſet nullam, magnum numerum verſuum de iis ipſis rebus quæ tum agebantur, dicere ex tempore? quoties reuocatum, eandem rem dicere cōmutatis verbis atque ſententiis? Sic pro domo ſua, Quemadmodū iſte præpoſteris verbis, omnibus obſcœnis, identidem ſe ipſe reuocando, dubitans, timens, hæſitans, omnia aliter atque vos in monumentis habetis, pronuntiaret. Id eſt, Eandē rem ſæpius iiſdem verbis diceret. Sic Reuocare lectorem, eſt, Iubere eum iterum recitare, in epiſt. Plinii de auunculo ſuo. ἀναποδίζειν τὸν ἀναγνώστην.

Legis ſanctionem, vel iuriſprudentum reſponſum, ad alias ſpecies proferre, & transferre, vulgo Extendere dicunt.

Prouocator prouocationem teſtatò denuntiauit prouocato, & iudici à quo curiam appellauit. Sed nondum in curia cauſam reſortitus eſt. Id eſt, Nondum apud acta nomen dedit, & ſolenni clauſula ſe & aduerſarium aſtrinxit. Præſentare ſe vocant & Concludere. Reſortiri cauſam, eſt Iterum eandem cauſam in iudicium deducere. πάλιν δίκην λαγχάνειν.

Teſtimonia euariantia, & inter ſe refellentia, & quæ inter ſe colliduntur.

Patronorum & cauſidicorum Tullius, vel, In theatro curiæ Roſcius, de principe togatorum dici poteſt.

Res omnibus veſtigiis indagata ad iudicium allata eſt. Hoc eſt, Res perſpicue probata eſt.

Cic. Non differā cum eo vadimoniū. nam ſum mira alacritate ad litigandū.

Formularii, Cautores, Formularum conceptores, vulgo Practici vocantur.

Quintil.lib.12,Qui tædio laboris,quem ferre tendentibus ad eloquentiam neceſſe eſt,diffugerint ad hæc diuerticula deſidiæ.Quorum alii ſe ad album ac rubricas tranſtulerunt,& Formularii,vel (vt Cicero ait) Leguleí quidam eſſe maluerũt. His affines ſunt Pragmatici,quorũ & Cicero,& Quintilianus,& Iuuenalis meminerunt,vt circumforaneorum hominum,capturáſque facientium.

Iudices & magiſtratus municipales & primarii,ſunt quos Regios appellant. Municipales autem dici poſſunt,& Secundarii,quos Subalternos vocant.

Rem conſultam,agitatam ſæpius, & exploratam in iudicium deduxi. Id eſt, Non temere litigo.

Mediam cauſarum actionem diremit caſus vel nuntius necopinatus, quod fit interdum.Id eſt,Interpellauit.

Fidem publicam impunitatis poſtulare ob indicium faciendum, moris eſt indicibus,id eſt,Seſe & conſcios deferentibus.

Edictum præconio promulgatum, adiectúmque, qui contra feciſſet, contra regis imperium feciſſe viſum iri.Vulgo dicunt,Contumacem aduerſus regem atque inobedientem declaratum iri.

In cauſam toto pectore incumbere,Cauſam totam complecti,Demittere ſe penitus in cauſam,Verba ſunt ſignificantia ſolicitam curam hominis litigantis, & omnia poſthabentis.

Homo rerum ſuarum compos, Suarum facultatum potens. vulgo Gaudere bonis ſuis dicitur.Sic,Eximii verticis compos,qui Clericatu potitur.

Iudex ſordium ſuſpectus vel compertus, vetitus eſt ſententia quicquam pro magiſtratu ad triennium agere.Suſpenſus vulgò dicitur.

Homines digami eximio iure raſi verticis imminuti ſunt,vel diminuti.

Poſtulator libellarius deſideria ſua palam in iudicio proferre iuſſus eſt.Facere requeſtam in iudicio.

Lis eremodicio interciſa decem annorum.Interrupta in foro dicitur.

Per me actum erit quod egerit cognitor meus vel procurator.Id eſt,Ratum habebo.

E libris actorum areſtum vel decretum excribendum poſcere conſignatũ. Habere licere per manum officii vulgo dicunt.Id eſt,Per ſcribæ chirographũ.

Excluſoriæ præſcriptionis liticula præcurrit rei ſummæ controuerſiam. Finis non recipiendi.

Regia aduocatio,elogio ac teſtimoniis, teſtiúmque & indicis cum reo compoſitionibus inſpectis,mulctam irrogauit capitis. Id eſt,Concluſit capitaliter. θανάτου ἐτιμήσατο τοῦ κρινομένου. ἀντιτιμήσασθαι vero,eſt contrarias concluſiones capere. Vt ſi præmium ſibi reus,vel eius patronus eodem nomine decerni poſtulet. Quod Latinè dici poteſt, E diametro obuerſam litis æſtimationem facere. Vt ſi in mutua iniuriarum controuerſia, actor & reus vterque ſit. Tunc enim erit ſpecies ἀντιτιμήσεως,hoc eſt,AEſtimationis litis viciſſitudo è diametro reſpondens,vel repercuſſa.

Exercere legem,vel conſtitutionem. Vulgo Seruare ordinationem dicunt.

Huic mandata inquirendi prouincia.Vulgo Tradita cõmiſſio ad informãdũ.

Qui nunc Oſtiarii dicũtur,Anteambulones præſidum & curiæ,Apparitores,

Viatores,& Præcones palatini dici poſſunt. Poſſunt etiam Accenſi curiæ appellari,præſertim princeps oſtiarius.

Aliud eſt Cauſam agere,aliud Decantare ad cauſam nihil pertinētia, vel nihil cauſam adiuuantia:quod quidā oſtētatores faciunt,verba inaniret fundētes.

Colores cauſarum,ſunt quæ Media defenſionū apparentia vulgo vocantur: præſertim cum cauſa parum ſpecioſa primore ſpecie,exquiſita ratione & prætextu tamen probabiliter defenditur.Quintil.lib.3,Sed dandus eſt illis deformibus color,etiam,apud malos:neque enim eſt quiſquam tam malus,vt videri velit.Sic Catilina apud Salluſtium loquitur,vr rem ſceleratiſſimam non malitia,ſed indignatione videatur audere. Dare colorem cauſæ deformi,eſt quod dicunt Palliare. Idem lib.4, Non eſt autem ſatis in narratione vti coloribus, niſi per totam orationem conſentiant, cum præſertim quorundā probatio ſit in aſſeueratione & perſeuerantia: vt ille paraſitus, qui ter abdicatum à diuite iuuenem ſuum aſſerit,habebit quidem colorem,quo dicat & paupertatē cauſam ſibi exponendi eius fuiſſe,& ideo à ſe paraſiti perſonam eſſe ſuſceptā, quia in illa domo filium haberet. Idem alibi in eodem, Ne illud quidē ignorare oportet,quædam eſſe,quæ colorē non recipiunt,ſed nec defendenda ſunr.Qualis eſt ille diues, qui ſtaruam pauperis inimici flagellis cecîdir, reus eſt iniuriarum.Nam factum eius modeſtum eſſe nemo dixerir. fortaſſe vt ſir turum, obtinebit.Cicero colores oratorios appellat pigmenta otatoria & ornamēta,quæ Plato etiam χρώματα & σχήματα appellauit.

Cauſa laborar inuidia,quæ ſuſpicione premitur & infamia,quæ matcriā habere odioſam dicitur.Quintil.Nam plurimum refert,inuidia reus,an odio, an contemptu laboret.

Cauſæ calumnioſæ fundamenta firma iacere,id eſt Cuius difficile eſt calumniam refellere.

Præſumere partes iudicis,Quintilianus de iis cauſarū actoribus dixit,qui arroganter dicunt ſe cauſæ iudicium feciſſe,nec aliter cauſæ affuturos fuiſſe.

Magna parte muneris ſui leuantur aduocati , quibus præformati commentarii traduntur à pragmaticis,vt tanquam vltimam manum imponāt,ſeu ſcriptum in cauſa facturi ſint,ſeu cauſam acturi. Sic dici debent quæ Memorialia directa vulgo vocātur. Id eſt etiam verbo Ciceroniano,quaſi Amentata iacula veliti,aut ferentario militi tradere.Sic enim inquit in Bruto de præceptis Hermagoræ, Quibus etſi ornamenta non ſatis opima dicendi, tamen vt haſtæ velitibus amentatæ, ſic apta & parata quædam ſingulis cauſarum generibus argumenta traduntur. Et lib.1. de Oratore, Non eſt difficile oratori eius partis, quamcunque defendat,auctorem aliquem inuenire,à quo cum amentatas haſtas acceperit,ipſe eas oratoriis lacertis,viribúſque torquebit.Id eſt,Amentis & anſulis ad iactum præparatas ἠγκυλημένας, διηγκυλημένας.Tantum modo(inquit) iaculandi operam præſtabit , non inueniendi & comparandi quod intotqueat in aduerſarium.

Doctus & argutus aduocatus,& agendo & ſcriptitando frequentare enthymemata ſoler,iíſque diuerſam cauſam vrgere,atque impreſſionē in aduerſarii iura copiáſque facere.Iuuenal.Satyra 6,Nec curtū ſermone rotato Torqueat

g.iiii.

enthymema. Enthymema hîc voco ſententiam cum ratione,& argumentum oratorium. quod nõ vnius generis eſt, vt Quintilianus docet. In foro, Rationes validas appellant,& concludentes.

Sinuoſa cauſa,& lõgioris actus atq; anfractuoſi. Vulgo, Lõgi tractus dicitur.

Nominum editiones, prouocantium & prouocatorũ apud acta curiæ fiunt, eius exhedræ, in qua ſe ſiſtere eos oportet qui iudicium prouocationis ſortiuntur. Præſentationum acta vocantur.

Opiniones præſumptæ, ſunt quæ Præſumptiones à Iuriſconſul. dicuntur. Quintil. Nihil inuidia valeat,nihil gratia,nihil opinio præſumpta.

Exempla rerum iudicatarum citare conſignata cum die & conſule. Allegare areſta in eadem ſpecie, & Diem areſtorum edere. Quotare tempus & datam vocant.

Interdicto retinendæ poſſeſſionis iudicium conſtitutum. Id eſt, Iudiciũ conceptum eſt in interdicti formulam. Quintil. Si intuiti fuerimus, qua lege iudicium ſit conſtitutum.

Propoſitio oratoria eſt id fere, quod Dicere vtriuſque partis lingua, vernacula vocat, hoc eſt, τὸ λέγειν,& Id quod vtraque pars apprehendit tuendũ & probandum, & promit in medium. Et Proponere, eſt In medium proferre. Cic. in Bruto, de Curione loquens, Memoria ita fuit nulla, vt aliquoties tria cum propoſuiſſet, quartum adderet. Quintil. in 4, Narrationem (inquit) ſequitur propoſitio opinione quorundam, mihi autem videtur omnis propoſitio eſſe confirmationis initium. Eſt autẽ duplex. Prior eſt, quæ oſtendit principaliter quæſtionem. Altera eſt ſpecies propoſitionis quæ omni epicheremati præponitur. Prior interdum ſimplex, interdũ duplex, interdum multiplex. Eſt autem vtilis & neceſſaria in cauſis obſcuris & multiplicibus. cuius exemplũ tale eſt, Lex eſt ſcripta, Peregrinus qui murum aſcenderit, morte mulctetur. Peregrinũ te eſſe certum eſt. Qui ſi murũ aſcenderis, non quæritur quid ſupereſt, niſi vt te puniri oporteat. Eſt etiam propoſitio recuſantis, ſicut intẽdentis. Vt ſi petitori pecuniæ obiiciãtur, Malè agis. Procuratori enim tibi eſſe non licuit: ſed nec ei, cuius nomine litigas, licuit habere procuratorem. Hodie, Media vocantur: &, Dicta & facta partium.

In controuerſiis ſunt quæſtiones facti, quæ Facta proceſſus vulgo vocantur. Sunt & quæſtiones iuris,& conflictiones iure ac legibus moribúſve, aut æquo & bono contendentium, quæ Græci δικαιολογήματα,& δικαιώσεις vocant. Quintil. Iuris autem quæſtiones ſolent eſſe nonnunquam ex aliis atque aliis conflictionibus. Facti autem quæſtiones idem ſpectant.

Noua facti capita articuloſe edere. Articulare noua facta vocant.

Hæc cauſa plus habet in iure ſummo ſpei ac fiduciæ, quàm in æqui boníque interpretatione. Hoc eſt, Fundata eſt in iuris rigore.

Vtrum credibilius ſit petitorem calumniari, an reum inficiatorem eſſe, vtriuſque exiſtimatio & vitæ conditio, cum facultatibus aut egeſtate refert.

Cõfligunt inter ſe teſtimonia, & collidũtur, quãdo inter ſe cõtraria eſſe vidẽtur. Vt iuris auctoritates citatæ inter ſe cõfligũt, quãdo in antinomiã euadunt. Quintil. lib. 7, Omnibus autẽ manifeſtũ eſt, nunquã eſſe legẽ legi cõtrariã iure

ipſo,quia ſi diuerſum ius eſſet, alterũ altero abrogaretur. Sed eas caſu collidi & euẽtu. Colliduntur autẽ aut pares inter ſe, aut ſecum ipſæ, quarum ipſe exempla ſubijcit. Et paulo pòſt, Diuerſæ quoq; leges cõfligunt,aut ſimiles. Quibus etiam citra aduerſam legem contradici poſſit.Quæ ſint autem diuerſæ leges,quæ aduerſæ,ibidem ipſe docet.

Egreſſus & egreſſiones, Excurſus & excurſiones, Procurſiones, ſunt παρεκβάσεις. Excurrere,Expatiari eſt quod dicunt,E propoſita materia egredi & longius vagari.

Articuloſa facti vel factorum commemoratio, eſt quod Articulare dicitur.

Articuloſa vel articulata impẽdiorum litis oratio, vel æſtimatio,eſt Articulatim taxare.

Deferre iuſiurandum & Offerre & Exigere,& Oblatum iuſiurandum recuſare & reſpuere.Quintil.

Signatores & teſtes infamare, refellere, refutare, inceſſere, inſectari, lædere, deſtruere,Quintilianus pro eodem,& Eleuare.

Commendare teſtes,exornare,eſt quod dicunt Saluare. Quintil. Verum interim & ſingulos vt exornare,ita deſtruere contingit,aut recitatis teſtibus,aut nominatis. Idem, Et multos & honeſtos commendare aliquando eſt facilius. Exornationes teſtium & cõmendationes,ſunt quæ inſectationibus reſcribuntur.Hoc eſt,Saluationes.

Deprehendi teſtis dicitur,qui Inconſtanter teſtimonium dicit, & AEſtuare, titubare. Idem, Sed & plus deprehenſi teſtes nocent, quàm firmi & interriti profuiſſent.

Teſtes conflati & ſubornati iidem ſunt.Quintil.lib.5,Sine odio cõflatos teſtes,ſine inuidia,ſine gratia,ſine pecunia videri volumus. Idem,Illæ verò peſſimæ artes, teſtem ſubornatum in ſubſellia aduerſarii mittere, vt inde excitatus plus noceat.

Turba valent minuta argumenta,id eſt, Plura ſimul,quæ ſingula nõ prodeſſent.Quintil.de Refutatione loquẽs,Quæ verò turba valebunt, diducẽda erũt. Idem,Hæc(inquit)ideo valent,non quia magna,ſed quia multa.

Contradictiones ſunt vices reſcribẽdi inter actorem & reum, quæ Reſponſiua in foro dicuntur,ſæpius iterata.Quintil.lib.5,Naſcuntur autem ex iis,quæ contradictioni oppoſuimus, aliæ contradictiones. Eúntque interim longius, vt gladiatorum manus quæ Secũdæ vocantur. Fiunt & tertiæ,ſi prima ad euocãdum aduerſarii ictum prolata erit. Et quartæ,ſi geminata captatio eſt, & bis etiã cauere,bis repetere oportuerit. Replicationes, duplicationes, triplicationéſque ſignificat, & quadruplicationes, quibus reſpondet verbum iterũ repetere. Sic hodie Secundæ,& Tertiæ contradicendi reſcriptitandique vices,

Iuris diſtributio duplex, Arithmetica & Geometrica. Arithmetica eſt,qua vtitur ciuilis iuſtitia, ius ſuum vnicuiq; tribuens ex legum præſcripto, vel iuris moribus recepti. Cuius diſciplina docemur ius æquum facere, ſine diſcrimine perſonarum,quia perſonarum rationem habere nõ didicit, niſi lex præſcripſerit. AEqua enim lance ius diuitis ac pauperis,docti atque indocti, boni ac mali viri appendit.Quod ius eſt maxime populare,& Democratiæ probatum, & eo

Digitized by Google

tribunalia vtuntur, & qui ius dicere ac reddere dicuntur. Diſtributio verò geometrica optimatibus gratior eſt, quod ius regium & principale eſſe debet, ius reddens quod κατ᾽ ἀξίαν dicitur. Id eſt, Pro dignitate omnium & merito temperatum, nõ tam humanitus quàm diuinitus introductũ. vt Plutar. in 8. Sympoſiacon auctor eſt. ὀλιγαρχίᾳ σώφρονι, καὶ βασιλείᾳ νομίμῃ πρέπουσα. καὶ ἔστι χρηστῶν καὶ πονηρῶν διόρισμος ἐν αὐτῇ τῷ κατ᾽ ἀξίαν διανέμοντι, διακρίσεις. Hoc iure diſtributiuo Deus in regno ſuo vtitur, in eiúſque bonis honoribúſque dilargiẽdis. Sed eius iuris interpretatio fori cancellos nec penetrat, nec ſuperat, & iandiu paucos ſui ſtudioſiſſimos habere exiſtimatur. De hoc iure Plutarchus idem in 2. eorundem Sympoſiocõ. ὥσπερ οὖν κάμνουσι πολλοῖς ἴσα φάρμακα μέτροις ἀκριβέσι καὶ σταθμοῖς διανέμων παγγέλοιος, οὕτω τοιοῦτος ἑστιάτωρ, ἀπὸ τῶν ἴσων θεραπειῶν ἀπολαύσεις, ἀριθμητικῶς οὐ γεωμετρικῶς ὁρίζων καὶ μερίζων τὸ μέτριον.

Principes interdum quædam agunt pro iure ac poteſtate imperii iuribus moribúſque maioris non tam legibus ſuis ſoluti, quàm quòd iure nullo tenentur. Abſolutam poteſtatem appellant.

Dum in dubium reuocatur iuſta ac legitima cauſæ diſceptatio, cõſiſtere interim iudicis officiũ ac ceſſare oportet. Id eſt, Cũ negatur iudex eſſe cõpetens.

Summitrir iudex iudici imperium, cum cedit imperanti, aut aliàs pro poteſtate agẽti. Quod Deferre in foro appellatur. Liuius, Collegæ fateri ſibi in animo eſſe, Camillo ſummittere imperium. Hoc eſt, De iure imperii decedere, quod cum eo æquale habebant.

Cauſariis in iudicium arctiore vadimonio euocatis moris eſt per nuntium cum mandato deſtinatum, ſonticum morbũ excuſare iureiurando rogãdum. Exoniare vocant.

Mittere ambages iuſſus eſt cauſidic', & caput cauſæ agere. Venire ad punctũ.

Cognitor rei abſentis iureiurãdo rogatus, reſpondit nihil de re aſſentienda aut conſtituenda ſuæ poteſtatis eſſe, nec mandatum à cauſæ dòmino accepiſſe.

Subſidia cauſæ ſunt quæ Media ſeruandi ſui vocantur. Et Subſidiis cauſam firmare, eſt Subſidiariam defenſionem comparare, ſi aliis defenſionibus cauſa deſtituta fuerit. vt fit, cum cauſæ frons parum firma & ſpecioſa videtur eſſe.

Viſcerationem facere iudicibus in iudicatæ cauſæ gratiam, honeſtiſpeciem habere exiſtimatur.

Iuſta patrocinii implere, vel Iuſta cauſæ tuendæ & agendæ. Omneis numeros implere muneris cauſidici, & induſtriæ forẽſis, vel patrium aduocati. Nihil reliqui facere ad cauſæ vberius patrocinium. De diligẽti & docto aduocato dici poteſt, qui fidem ad extremum præſtitit.

Ne certamen quidem altercandi tentauit, mulctam vel ignominiã metuẽs.

Interim iuſtitium cauſæ ſit. Interim inhibitiones vlterius progrediẽdi, vulgo dicunt.

In poteſtate ſe curiæ, vel imperii iudicialis futurũ reſpondit, vel Curiæ dicto audientẽ futurũ, id eſt, Iuriſdictioni morem geſturũ, Iuſtitiæ obtemperaturũ.

Diuturnum interregnũ præſidẽtis in curia fuit, aut fuiſſe viſum eſt per eius abſentiam. Hoc eſt, In demortui locum diu nullus ſuffectus, vel aliàs Deſideratus eſt præſidens.

Veniã lege agendi apparitores petere ſolent, cum in alias ditiones tranſeunt
quippiam pro imperio agendi gratia. Vulgo Aſſiſtentiam vocant.

Agendarum cauſarum diebus cognitores & aduocati ad horam præſto eſſe,
& in procinctu debẽt in veſtibulo curiæ, copiis ſuis inſtructi, cauſarum ac no-
minum inclamationem manentes.

Id in rem eſſe exiſtimationémque cauſæ aduocato viſum eſt, cauſámq; ſub-
leuare, vel ſuperiorem facere.

In id caput maximè aduocati oratio incubuit. Id eſt, Eò ſemper ſpectabat e-
ius actio, Id imprimis expugnare contendebat. Hoc eſt, Hoc punctum lucrari
volebat, vt vulgo loquuntur.

Libello ſupplici poſtulauit actorum ſibi inſpiciendorum poteſtatẽ fieri, per
ſcribámque deſcribendorum. Per manum graphiarii vulgo dicunt.

Cenſura curiæ nuper in eam rationem incumbere cœpit, vt litium ſpatia
conciſiora faceret, vt procraſtinatores vrgeret.

Aduocato cauſam agenti, vel Conſiliario ſententiam rogato, & verba accõ-
modata, & ſententiæ ſuppetũt, nec lepos in geſtu & hypocriſi in cauſidico de-
ſideratur, cum eo vt præ ſe ferat magnam cauſæ fiduciam, vt iure certo nitẽtis.

Mulier quæ in mariti manum conuenit, vel quæ vxor eſſe cœpit, licet annis
maior, tamẽ alieni arbitrii eſt, iuriſque iam non ſui, nihil vt agere legibus poſ-
ſet, niſi auctore marito, niſi ſi negotiationi inſtitoriæ præfecta eſt ab ipſo.

Reus tædiferi habitu per ora vulgi traductus, & index ſui ſuppliciter eſſe iuſ-
ſus ſentẽtia curiæ. Cui actuarius ſolennia verba præit, & apparitor ad λαμπαδη-
φορίαν adigit. Pœna eſt recentiorum ætatum, antiquis iuriſconſultis ignota, o-
lim certaminibus ſacris celebrata, nunc execrabilis, & tamen pœna tranſlatitia
& frequens in iudiciis.

Verſuram omnem rei perſoluerè pollicitus eſt, vel ſententia dãnatus. Vul-
go Indemnem præſtare vocant.

Multi non tam in ius quàm in iniuriam vocantur, vt quidem nunc eſt per-
multis in locis conſtituta iuriſdictio, ſeu iudicum crimine, ſeu cõniuentia, qui
circunforaneis furtis fraudibúſque patientiam indulgentius accõmodare, non
iniurium eſſe putant.

Præcidere cunctationem hæredi de adeunda hæreditate deliberanti, & legis
beneficio improbè ludificanti, creditor poteſt aut defuncti in lite aduerſarius,
ſi creuiſſe eum hæreditatem aliquo dicto factóve contendat, ſuóque periculo,
recipiat. Manu tenere eum hæredem vocant.

Fuit tanti id teſtari aut contendere. Id eſt, Tantum in eo momẽti fuit, vt pe-
riclitandum fuerit. Et (vt vulgo dicimus) Res bene tanti valebat.

Vltima ſors forenſis calamitatis, & litigatoris omni præſidio iuris & formu-
larum, ſubſidióque lapſi, impẽdia litis vltro atque omne cauſæ diſpendiũ, ver-
ſurámque agnoſcere, in ſéque ſuſcipere. Id eſt, Afferre ante ſentẽtiam ſumptus
damna & intereſſe.

Supplicans argumentum libelli ſui palàm in iure exponere iuſſus, & cũ ad-
uerſario ea de re certare. Facere requeſtam in iudicio.

Peruicaces litigatores & quaſi fori alumni, è foro aduerſa ſententia & mul-

ctæ adiectione exploſi & eiecti, tamen per poſticum ſæpenumero reuertũtur. Id eſt, Qua minime ſuſpicioſum erat. Quo verbo Cicero vſus eſt, & vulgus in ſermone vtitur.

Salua res eſt, nobis iactura iuris errore aut negligentia facta, diplomate ſarcienda eſt. Id eſt, Non hoc cauſæ vulnus inſanabile eſt.

Molli articulo litigatorem tractare, iudicis eſt indulgẽtis, vel aduerſarii non acerbi appellatoris, & multum de iure ſuo remittentis in agitanda lite.

Impreſſionẽ in copias facere, eſt Inſtrumentum litis ab eo prolatũ deſtruere, aut luculente labefactare eius auctoritates, & fidem literarũ ſtrenuè inſectari atque probabiliter.

Litium ilias in curia paucis annis exorta, multorũ annorum conſeſſu exhauriri non poterit.

Corycæi palatini, Homines ſunt auſcultatores, & arcanorum captatores, veluti emiſſarii partium ad exploranda conſilia litigantium, vel arcana litium, & poſtea aduerſariis prodẽtium. Cic. ad Atticum, Itaque poſthac non ſcribam ad te quid facturus ſim, ſed quid fecerim. Omnes enim Corycæi videntur ſubauſcultare quæ loquor. A Græcorum eſt prouerbio ductum, τοῦ δ' ὁ κωρυκαῖος ἠκροάσατο.

Κορωνὶς inſtructæ litis, clauſula eſt actorum litis. Concluſionem in cauſa vocant, quando iam partes iudicium non morantur. Vel ſi altera pars iudiciũ detrectat, conſignata excluſio inſtrumenti proferendi, quam Forcluſionẽ vocãt.

Cauſa acta eſt paſſis velis facundiæ, copiǽque dicendi. Vulgo Ad fundũ cuppæ vocant.

Primæ manus, ſecundæ, tertiǽque ſcriptitantium. Id eſt, Additiones aliæ atque aliæ vtrinque datæ. Vel iterationes ſcripturæ. Scripta iterũ & tertium vltro citróque edita.

Proluſiones cauſarum, ſunt exceptiones, præſcriptionéſque & diſceptationes tranſlatoriæ, & iudicii conſtituendi, quos Fines declinatorios & non recipiendi vocant. Hoc eſt, Actionis dandæ vel denegãdæ. Hæc enim proluſoria ſunt certamina, qua de re agitur præcurrentia. Orare autẽ prouocationis cauſas prouocati cauſidicus ita ſolet, vt ingreſſum certandæ prouocationis depellat vt futilis & ludificatoriæ: vel ſi tranſlatio tractãda eſt, quòd curia perperam, & præterito foro proximo, quaſi ſaltu appellata ſit. Aut quòd appellator appellatione ceciderit, & tempore excluſus ſit, ob id quòd dicat tribus menſibus appellationem denuntiari oportuiſſe. quo nõ facto eremodicium cauſa cõtraxit. Aut ſi denuntiata eſt, quòd non è formula denuntiatio facta ſit, aut quòd denũtiatam poſtea renuntiarit. Aut quòd longo interuallo appellauerit, nec veniam temporis impetrauerit. Aut quòd à prouocatione interpoſita, iudicatum vltro fecerit: quod renuntiationis inſtar eſt.

Curia, vt Minos & Rhadamanthus, in mortuos ius dicit. Valent enim areſta curiæ in manes facta.

Dies halcyonii baſilicæ palatinæ, præter dies feſtos, in albo ſunt curiæ enumerati, quibus diebus ſilentium eſt à ſtrepitu commurmurantis turbæ conuenæ, & pragmaticæ nationis per turbã obambulantem huc illuc volitantis. Ab

antiquis Alcedonii vocabãtur ab aue alcedone, quam Græci Halcyonem vocant. Plaut. Tranquillum eſt, alcedonia ſunt circa forum.

Anteſtati antiquo verbo dici poſſunt, quos Recordatos lingua vernacula vocat, teſtes ſcilicet adhibitos vadimonio. Horatius 1. Serm.

Et quò tu turpiſſime, magna
Exclamat voce. & licet anteſtari: ego verò Oppono auriculam. Denuntiantes enim litem (inquit Acron) præſentes quoſdam adhibebant anteſtatos, coram quibus iudicii denuntiatio fiebat lege x11. tab. Anteſtati autem ſunt οἱ κλητῆρες. Et anteſtari, eſt vadari teſtatò. Et is qui nullis rogatis teſtibus in ius vocatur, Inanteſtatò vocatus dici poteſt. Id quod fieri vetitum eſt à viatoribus, ſiquãdo quid lege agant, quod ad rem magnopere pertineat in dubium non reuocari. Plaut. in Curgul. Prò deûm atque hominum fidem, hoccine pacto indemnatum atque inanteſtatum me arripi: Id eſt, Qui in ius non vocatus ſum, nedum damnatus. Siquando aliàs igitur valere illud Horatii debet, Multa renaſcentur quæ iam cecidere, cadéntque Quæ nũc ſunt in honore vocabula, ſi volet vſus: cenſeo vt in hac dictione valeat.

Adhuc anchorã vnam & alteram fortaſſe ſiccam habeo: quam, ſi opus erit, proferam. Id eſt, Adhuc literas auctoritatis & fidei plenas habeo, quam nõ antè inſtrumento litis meæ addere ſtatui, quàm ad extremum diſcrimen ventũ erit, & iudices in cõſilium iamiam ituros reſciuero. Poteſt & hoc ſignificari, Nondum omnia expertus ſum, Haud dum omnia cauſæ argumẽta, vel defenſionis ſubſidia in mediũ attuli. vt Lucianus, μία μοι ἴσως ἐκείνη ἄγκυρα ἔτι ἄβροχος. Ac ſi dicas, Antequam iactum faciam, antequam cauſæ iacturã faciam, nonnihil adhuc habeo quod in medium proferam, quod hactenus ad extremam dimicationem intactum aſſeruaui.

Aduocati quidam imprudentiores, vel impudentiores potius, cõtra ſanctiones legum in cauſis agendis libentes faciunt, ſiquid in aduerſarium criminoſe, vel incuſabunde dicendum ſit, quod ad cauſam attineat, vt tanquam neſcii vel immemores quid ſatis ſit, Augiæ (vt dicitur) bubile exhauriant, eiúſq; quaſi facundiæ plauſum a corona captare videantur. nẽpe quaſi hominis accuſationẽ, non cauſæ ſuæ actionem ſuſceperint.

Nonnulli induſtriæ aut memoriæ vẽditatores ſæpe ſupra clepſydrã loquuntur, cum aliorum iniuria, quibus aqua proxima debetur, ac iam fundi videtur: cum interim hi & ſuam & aliorum perdant, inania verba fundẽtes aut circũfluentia. Alii non modo ſupra clepſydram, ſed etiam loquuntur ſupra crepidã.

Vltro citróque refutati teſtes, vel Refutata teſtimonia, & reprehenſa, vel Literarum fides eleuata, & Proxime aleam certaminis ventum eſt.

Hinc & illinc ſcriptiones iteratæ, inuicémque editæ, & pro conſtitutis habitæ. Noſtri Ad concordiam redactas vocãt. Aut, ſi inde orta eſt cõtrouerſia, reiectanea capita adnotata ſunt.

Acta quædam iudicialia iudicis decreto conſcripta ſunt: quædam inter partes cõueniunt, & Conuenta vocari poſſunt, & complacita conſtatáque, & conſenſu trãſacta, & conſcripta cõſenſu & conſignata. Syngraphæ iudiciales etiam vocari poſſunt. Vno verbo Appunctamenta lingua vernacula dicta.

Iudicatus reus,per deſertos dies vadimonii.Id eſt,Per defectus ab integro cau ſam dicere poteſt,ſi præſto ipſe fuerit ad iudicium.

Iudicata autem cauſa excluſione dici poteſt,quæ ex inſtrumento tantũ præſentis,& copiis ab eo prolatis iudicata eſt.In qua ſpecie, etiam litem iudicatam ſecundum præſentem dicemus, altero litigatore per detrectationem indicem cum copiis non proferente:vel litem inſtruere detrectante ex conuentis iudicialibus, aut edicto iudicis geminato : Vel altera parte inſtrumenti ſui editionem vltra diem vnum & alterum vel conuento vel edicto iudiciali cõdictum, procraſtinãte per detrectationem.Qui etiam Deſtituere vel interſationem iudicis,vel complacitum partibus conſtitutum dici poteſt.

Commeatus iudicialis duarum eſt formarum. Eſt enim altera in diem pronuntiati,qui in diem octauum,vel quintumdecimum,vel vnum & viceſimum vel in triceſimum, vel alterum & quadrageſimum ſuſtineri iuſſus eſt, pro interuallo locorum.Altera forma eſt præſentanei,quod Simplex congedium vocant. Similiter & eremodiciũ duplex. Alterum,cuius dies à pronuntiatione cedit,non etiam venit.alterum,cuius dies protinus & ceſſiſſe,& veniſſe dicitur. Sunt etiam eremodicia denuntianda,& quædam non denuntianda, quo modo & commeatus.

Eiurare quod exhibendum petitur,vulgo Purgare ſe iureiurando dicitur.

Allegato nuntio cum mandato eiurare vadimonium obeũdum . ἐξόμνυσθαι τὴν εἰς τὸ δικαστήριον ἀπάντησιν. Vulgo Mittere exoniatorem dicunt.

Referre litem,vel iudicium,vel actionem,eſt Viciſſim agere cõtra agentem, quod Reconuenire vocant,ἀντεγκαλεῖσθαι,ἀντεγκαλεῖν.

Prouocatio ſcripti,& Prouocatio verbi.Id eſt, A ſcripta ſentẽtia,& à nõ ſcripta,vel à decreto, imperióve verbo tantum inhibito . Proceſſum verbalem, & Proceſſum ſcriptum vocant.

Vindex litis dici poteſt,qui liti defendendæ ſeſe offert, vt ad ſe præcipue pertinenti.

Res peruagata,peruulgata,nulli non nota.Vulgo Notoria dicitur.

Areſtum curiæ factum ne ſententia valeret.Id eſt,Sententia ad nihilum redacta.Ne venditio valeret quæ in fœneratitium contractum concepta eſſet.Id eſt,Contractus reſciſſus areſto curiæ fuit.

Aſcribere nomen ſuum cauſæ, eſt In cauſam deſcendere, Cauſæ ſe applicare & adiungere.Cic.Philip.2,Tu eius perfidiæ voluntatem tuam aſcripſiſti.

Suſcipere facinus & agnoſcere.Cic. pro Rabirio, eſt Auctorem ſe & mãdatorem profiteri.

Homo lege Cornelia De ſicariis interrogatus, id eſt Delatus. Cic. Quis me vnquam vlla lege interrogauit?quis poſtulauit?

Quæſtione cædis decreta habitáque, quoniã comprehẽdi reus delatus compertúſque nõ potuit,tertius dies ei ſemel,iterum, tertiúmque dictus eſt, præconióque ipſe euocatus, & tandem proſcriptus eſt, bonáque eius adnotata.

Cicero, Quo iure,quo more,quo exemplo id factum?

Prodere dies legitimos ſtatóſque præfecturarũ. Publicare dies Bailliuiatum & Seneſchalliarum dicunt.

Quod à me dictum eſt iracũde, non criminis loco, ſed maledicti obiectum eſt. Id eſt, Dicti me pœnitet, nec id affirmare ita factum volo. Manutenere lingua vernacula dicitur.

Aliud eſt Interloqui præſidem cauſidico cauſam agẽte, & aliud Obloqui increpitando, & obturbare dicentem.

Offenſatores cauſidici in curia dici poſſunt, quorum clientes in fraudem ſexagenariam ſæpe incidunt. Et offendit patronus appellatoris, quãdo prouocatoriæ litis offenſio mulcta cumulatur.

Pignora ablata fuerũt. Id eſt, Realis executio fuit facta, vt noſtri dicunt. Cic. Pignoribúſque ablatis inſtitit coercere.

Caduca bona, Caduca pecunia, Caduca dos. Nunc Regi applicata dicitur.

Reus & index diuerſi primum interrogandi, deinde repetendi vel reuocandi, & coràm interrogandi.

Teſtium ſtudium cum litigante ſociatũ, iuſta eſt refellendi teſtimonii cauſa. Id eſt, Si ad eos euentus cauſæ pertinet, Si pari ſtudio in cauſam incumbũt. Cic. pro Flacco, Quid ſi teſtium ſtudium cum accuſatore coniunctum eſt? tamẽnne iſti teſtes habebuntur?

Iudicatus, Eſt iudicandi munus. Vt ſi dicas, Crimine famoſo damnatis iudicatus poſtea non patet. Id eſt, In decuriis iudicum eſſe non poſſunt. Cicero Philip. 1, Quid? iſti ordini iudicatus lege Aurelia non patebat? Iudicatus autem homo damnatum ſignificat, & creditoribus addictũ. Liuius, Cẽturionem nobilem militaribus factis iudicatũ pecuniæ cum duci vidiſſet Manlius, medio foro accurrit. Sic Neratius iuriſconſul. ſub titulo Si quis cautionibus, Si ipſius rei quæ petebatur, iudicatus fuerit.

De abſente ſecundum præſentem iudicata eſt intẽtio, ob ipſius abſentis deſideratum defenſorem. Id eſt, vt forenſes vulgo dicunt, In vim defectus adiudidata eſt petitio.

Lædere reum, eſt Teſtimonio premere. Cic. in Verrem, Ita tamẽ nouo more laudant, vt legati lædant, legatio laudet.

Circũſcribere quoſdam è teſtium numero in codice inquiſitionis, eſt Rationem eorum teſtimonii non habere vt iure refutatorum.

Habere rationem teſtium aliquot, vt iuſti ac pleni teſtimonii, quorũdam vt non planè grauis teſtimonii, quorundam vt vehemẽter eleuati ac reprehenſi, quorundam vt fidei ſtrictim labefactatæ.

Mihi tantum hoc dederis: tum tibi magnam partem defenſionis præcideris. Id eſt, Si mihi hoc punctum conceſſeris.

Aliquid exempli memorabilis in hoc iudicio ſtatui oportet. Id eſt, Operæpretium erit de hac re ita iudicare, vt exemplo ſit in poſterum.

Quædam ſunt curiæ iudicia & ſententiæ, quædam edicta, & quædam curiæ conſulta ad Reip. cauſam, non priuatorũ pertinẽtia, & tanquã è Repub. futura.

Præfecturæ ad curiam Pariſienſem cõuenientes, & ab ea ius reſortitione petentes, in conuentu Pariſienſi diſceptantes. E quibus qui ſentẽtias de ſe vel de rebus ſuis pronuntiatas grauantur, vel protinus, vel curiam Pariſienſem appellant.

dicendi faſces ſubmittere coguntur, Inferiores vulgo dicũtur, vt Caſtellani, Vicani, Comopolitani.

Ambigere, ἀμφισβητεῖν, litigare. & ambigitur τὸ ἀμφισβητούμενον, id quod eſt controuerſum. Cic. in Orat. Erit enim ei perſpectũ, nihil ambigi poſſe, in quo non aut res controuerſiã faciat, aut verba. Alibi ius ambigi dicit, quod eſt ambiguum inter iuriſperitos.

Percunctationes reorum, ſunt interrogationes, ἀνακρίσεις. Et Percũctator eſt qui reos interrogat: qui aut callidus eſt, aut imprudens percunctandi, aut truculentus, aut indulgentior.

Indicis fides labat, qui vana obiicere videtur. Et labat reus, qui percunctanti non conſtanter aut congruenter reſpondet, aut nõ æquabiliter pernegat, cum indiciis vrgetur.

Ilicet, ſemel id viſum eſt curiæ, & pronuntiatum eſt. Verba ſunt præſidis intetdum ad cauſidicos poſt areſta pronuntiata denuo defenſionem tentanteis, En tibi curiæ ſententiam.

Ad illum tandem, in eúmque euentus controuerſiæ rediturus eſt. Vulgo dicunt, In mandatorẽ tandẽ totũ recidet. Vel, In illum tandem grauiter controuerſiæ ſumma iam inclinata incumbet.

Cedò tantum curiam operam mihi daturam, continuo aduerſarium meum damnabo, & mulctæ & pecuniæ. Id eſt, Detur mihi modo audientiæ locus. Verba ſunt hominis ſuæ cauſæ fidentis.

Cauſidici primi nominis intetdum in ſua palæſtra offendũt. Quædam enim areſta exeunt paradoxa vel togatorum conſultiſſimis.

Obturbatores cauſidici negotium exhibent curiæ, mutuo obſtrepentes crebris interfationibus. Quidam etiam declamatores in argumento ſocci tragœdiam ſtatim excitando vendibiliores ſeſe facere exiſtimant.

Rei veteratores cõfidentia præditi, animo præſenti, percũctanti reſpõdẽt præſidi cum inducuntur, iure iurandóque adacti ſummam innocentiam præferũt.

Nunc nihil moror hominem, etſi iure actionis non defectus ſum. Id eſt, In præſenti per me licet foro abeat.

Ad diem & horam præſto eſſe, Ad diem & horam non deſiderari.

Hæc nullo pacto cohærent. Id eſt, Inter ſe pugnãt, Hæc cõſentanea non ſunt Terent. De improuiſo nuptiæ non cohærent.

Superiore loco nũc cauſa noſtra eſſe cœpit. Id eſt, Melius iã nobiſcũ in foro agitur. Ex inferiore loco in ſuperiorẽ euaſimus accurate cauſam agitãdo. Virg. Quo res ſumma loco Pãthu. Liu. in 2. bel. Pun. Serranus prætor vota ſuſcipere iuſſus ſi in x. annos pop. Romanus eodem ſteriſſet loco, id eſt ſtatu. Cic ad Brutũ, Noſtræ res meliore loco eſſe videbãtur. Et de Aruſp. Reſp. Ponitur & pro neceſſitate. Idem in Diuinat. Tuli grauiter & acerbe iudices, in eũ Me locũ adductũ eſſe. Sic aduocati interdũ in curia cauſas prouocationis agẽtes in præcipitẽ locũ adducti diu hærẽt. Hoc eſt, Ad perorationẽ coacti pœnariã, vel Ad perorationis clauſulã pœnariã. De ſuperiore loco dicere, Eſt è roſtris orationem ad populũ habere. Ex inferiore loco dicere, Eſt ad ſubſellia iudicũ. In tertio de Orat. Et de loco ſuperiore quippiã ſtatuere, eſt è tribunali. Vt apud eũ-

h.i.

dẽ in Ver. Sic in epiſt. Illud quidẽ ſcio, meos & illuſtreis ſermones & ex ſuperiore, & ex æquo loco ſermones habitos cũ tua ſumma laude, ad te vero potuiſſe deferri. Ex æquo loco loquitur, qui nec pro imperio nec pro poteſtate loquitur, vt qui in edito loco collocati ſũt. Significat etiã quaſi è priuato loco loqui. Hoc eſt, Ciuili ſermocinatione: & quod vulgo dicim⁹, Vt par ad parẽ loquitur.

E foro iudiciali pauci, vel E conciliabulo forenſi pauci, re, fortunis, hilaritate auctiores domum redeunt.

Carere aula, foro, curia, vacatio eſt quidem illa philoſophica, atque inter primas ducenda: ſed non tam commendabilis quàm expetenda, quippe quæ fœlicitatis ſit potius quàm conſilii.

Præſcriptio temporis memoriam excedentis, vel ſecularis, eſt Centenaria præſcriptio antiquior hominum memoria.

Secretarium, vulgo Camera conſilii dicitur, cuiuſmodi habere debent iudices prouinciarũ, ſanctionibus Imperatorũ. Cameræ autẽ dictæ ſunt à noſtris, quaſi concameratæ, quæ forma eſt ædificiorũ priſcorũ, præſertim publicorum.

Aduocatorũ curiæ quidã tirones ſunt, quidã è tironibus exceſſerũt, quidã veteratores magis ſunt, quàm veteres. Nam qui ad ætatẽ paulo vergentiorẽ venerũt, ferè rude ſe actionũ donãt & altercationũ, ſcriptitántq; tãtũ & reſpõſitãt.

Hactenus nihil ferme forenſibus noſtris negotiatoribus cum vſu fori Romani, vt nihil iuriſcõſultis recẽtioribus cum ſchola iuriſprudentiæ Romanæ.

Ex quo homines meminerunt, id ius ſemper vſurpatum eſt. Id eſt, Poſt centum annos eo iure vſi ſumus.

Intra annum & diem, quàm vis facta eſt, aut turba poſſidenti euenit, interdicto experiendum.

Omnia cauſæ argumenta firmamentáque memoriter diſertéque enumerare & complecti. Media cauſæ deducere dicunt.

Scriptitandi viciſſitudine determinata eſt cõtrouerſia. Id eſt, Cõſtituta diſceptatio. Hoc eſt quod aiunt, Scripturas ad concordiam redactas.

Hornotinarũ appellationũ, τῶν ἐπετείων καὶ τῶν αὐτοετῶν codex, Rotulus præſentis parlamẽti dicitur. Sunt autem & bimæ & trimæ, quæ ſuos habent codices.

Cuſtodiæ quædã integræ ſunt: vt rei primũ delati, aut inter reos recepti. Sũt & delibati iam nominis & affecti, vt veteratores: & rei repetiti iterũ & tertium. Cuiuſmodi ſunt ferè laceri, & mutili, & ſtigmatici, & inuſti, verberones famoſi, & maſtigiæ facinoroſiſſimi, vno nomine, Vltimis pœnarũ exemplis deſpõſi.

Omnium horarũ cauſarúmque aduocatus, vel actor. Id eſt, Summo officio inter togatos præditus. Quidam omnium horarũ conſulti, non etiã cauſidici.

Formalis clauſula peroratoris cauſæ prouocationis in hãc ſententiã verbáq; fere concipitur, Proinde perperã & inique iudicatũ eſſe, vel decretũ, vel lege actũ, cõtendo, & meritò prouocatũ, impẽdiáque litis poſtulo: & quãti mea intereſt æſtimari. Cæterũ cũ cauſæ fiducia labat, hæſitãtes cauſidici, & aleã certaminis detrectãtes, ſolenni clauſula abſtinẽt, ad officiúmq; curiæ implorandũ actionẽ ſuã vertũt, hoc atque illud cauſantes, quaſique arbitratu curiæ litẽ decidere tentãtes. Quod genus cautionis plerunque iis abſcinditur, & cedere vel certare continuo iubentur, vlteriúſq; vetantur pacificatricẽ curiam è iudice fa-

cete. Quod ad verbum fermè dicitur, E foro Iuſtitiæ forũ metcutiale facere,
inanitérque diem & horã aliis cauſis eximere in procinctu exiſtentibus. Ita fit
vt ſerò herbam porrigant vrgẽtibus aduerſariis,cum hoc ferè vt nõnihil mul-
ctæ pendant in ſingulos cauſarum annos definitæ.

Cognitores etiam cauſarum ambiguarum & ancipitis certaminis,vel verius
deplorati,cũ nomina citãtur, aſſurgere repẽte ſolent, & tanquã patrono deſti-
tuti,excuſant à cõſultis cõmodum cõperiſſe,eam rem ſibi nõ eſſe diſceptãdam
ptopter prouocationis aleã nimiũ præcipitẽ. Proinde orare ſe,vt quoniã à do-
mino litis abſente & negligẽte mãdatũ cedẽdi nõ habeãt, curia auctore id face-
re ſibi liceat,abſentiq; cõſulere.Quod eis nõ negatur,in eiúſq; rei ſignificatio-
nẽ areſti verba cõcipiuntur.In qua ſpecie centuſſes ſinguli nomiſmatis noſtri,
annotinis prouocationib⁹,bimi bimis, & trimi trimis cõſtituti ſunt vſu curiæ,
pœnæ nomine pro iuſta & legitima ſuccidaneæ:ob id indulgentius,quòd citra
pulueris iactũ man⁹ dederũt.Et eiuſmodi cauſæ dedititiæ, nõ Iudicatæ vocãtur.

Quidam ad rem attentiores prouocatos ſe iure intelligentes, commode vti
foro nouerũt,& prouocatione circũſcripta, eóque quóde prouocatũ eſt,indu-
cto,eò ſumptus litis anterioris & ſimul prouocatoriæ vltro faciũt vt agnoſcãt,
ne in maius diſpendiũ,aut in reprehenſionẽ impudẽtiæ incidãt,eóq; vnde pro-
uocatũ eſt, denuo reiiciantur tanquã cauſa poſtliminio redeunte. Contrà au-
tem,qui ſuum clientem temere, aut inique prouocaſſe compererũt, ne fraude
ſanctionibus conſtituta eum alligent, & ſe verecundia ſi certamen tẽtauerint,
iudicio anteuertunt: & nomini in ordinem incurrenti imminentes, ſimul ac
recitari audiunt, pro eo vt cauſam agãt animo prouocatoris, deprecatoris per-
ſonam aſſumentes,nequaquã ſibi in animo eſſe aiunt aleam certaminis iacere,
cauſámque iam ſe non dicere quominus curia pronũtiet, id qua de re prouo-
catum eſt, rectè atque ordine decretum, aut lege actum, ſumptúſque litis ipſi
dependant,quatenus ius æquúmq; viſum fuerit. Sic propemodum controuer-
ſia in cõcordem diſcordiã euadit.Nõnulli quaſi intet ſacrũ ſaxúmq; conſtituti,
& cõſilii inopia in re improuiſa deprehenſi(vt ſunt eius fori quãdoque fortui-
ta certamina,interdum aliud agentibus nec opinata) abiecto ſcuto patrocinii,
rem curiæ permittere ſe aiunt,hoc pacto conſulere ſe clientibus ſuis præ ſe fe-
rentes. His autem ttanſigendis opus eſt interuentu cognitoris cauſæ, eiúſque
aſtipulatione: vtpote in cuius curam & arbitriũ cauſa per litis conteſtationem
collata ſit. Qui ad hæc ſubſidia confugiunt, cauſam dicere nequeunt, quin
verſuram omnem temetarii litigii ſoluant.

Vſu etiam venit interdum ab audacia conſilium mutuantibus, vt commo-
de mitéque defungantut cauſis temerarie ſuſceptis.Vſque adeò nonnunquam
præſtat vti præſenti fori numine, quàm ſecũda prudentum auctoritate. Vicé-
que verſa euenit, vt conſultorum auctoritate freti, cum multorum ſtupore
ad curiam prima actione offendant. Adeò nuſquam non pollet potentia illius
rerum arbitræ,iuris & æquitatis neſciæ.Er præcipitis aleæ nõnihil habet ſimi-
le extemporalis cauſarum diſceptatio.

Vis illa fuit factioſa,iudicii arbitra, nõ iudicium atque diſceptatio iudicii ſi-
milis.De ſententia dici poteſt ambitu & coitione lata.Cic.Non fuit illud iudi-

cium iudicii ſimile iudices.

Iugulata cauſa ſuo litigantis gladio. Id eſt, Sua ipſe confeſſione litigans, vel Aliquibus prolatis incõſulte literis cauſam ſuam euertit. Et Imprudens litigator vlcus cauſæ attigit.

Herbam dare forenſem, eſt Litigio cedere. Digitum tollere, eſt Concedere quod pars aduerſa contendit. Concordit et conſentire vulgo dicitur.

Fragmentum naufragii arripere dici poſſunt, Qui cauſa iam deplorata, vltimam ſortem calamitatis redimunt, ſic litis iacturam facientes, vt acceſſiones ſeruent. Qui autem graui aliqua conditione depaciſcuntur in re perdita, vulgo Per paluſtria fori ſe recepiſſe dicuntur, quia in luto ſæpe hærẽt, & quaſi verſuram ſoluũt. Per hortos autẽ euaſiſſe dicũtur, qui quaſi lotis pedibus abeunt, tolerabili conditione defuncti periculo.

Damnati mulctæ ob noxam etiam priuatam, niſi iudicatum faciãt, ferè nexum ineunt. Abducere etiã mulctæ damnatos ob id quòd temere prouocaſſe dicantur, ius eſt mulctarum coactori, ſi ſuo iure protinus vti velit.

Congiaria ſertorum, & ſportulæ toſariæ dari ſolent principum nomine, ſedentibus in curia patribus eo tempore quo toſa floret.

Cauſæ in catalogo circunſcriptæ. Id eſt, In codice prouocationum inductæ.

Iuſti dies conſtituendi de cernenda hæreditate, vel repudianda, ſunt XL. dies moribus conſtituti. Et totidem eodem iure indulti ſunt patrono poſſeſſionis clientelaris poſt denũtiationem, ad ſtatuendum an iure patrocinii vti velit aduerſus emptorem fundi beneficiarii, pretiúmque offerre beneficiario.

Conſtituendum etiã poſſeſſori prædii clientelaris neceſſario eſt, ſimul vt manus iniecta eſt iure patrocinii, agnoſcere an abnuere velit eum vt patronũ, qui ipſam manum iniecit, niſi tertius liti ſe obtulerit, vt aſſertorem clientis, vindicémque patrocinii. Alioqui inficiator patrocinii prædio ipſo mulctatur, ſi temere abnuiſſe aut contumaciter compertus fuerit, & beneficii dominus exercere legem beneficiariam & clientelarem velit.

Aliud eſt Penitus ſe in cauſam bonáque fide demittere, aliud Perſonã ſuam in lite aliena adumbrare loco beneficii.

Excipere dolum cum accuſatiuo, vt Excipere rem iudicatam, Excipere temporis iuſti ad vſucapionẽ lapſum, παραγράφεσθαι παρῳχημένον τοῦ γιγνομένου χρόνον. vel περὶ τοῦ γιγνομένου χρόνου τῆς κατὰ τὸν νόμον κλήσεως. Cicero in Partit. Quare de conſtituendis actionibus, accipiendis ſubeundiſque iudiciis, de excipienda iniquitate accuſationis, paululum ea ſeparo à iudiciis.

Conſtituta diſceptatio dicitur Latinè fere, id quod nos Concordiam factam ſcripturarum dicimus. Cic. in Partit. Diſceptatio autẽ cũ eſt cõſtituta, propoſitum eſſe debet oratori, quo omnes argumentationes repetitæ ex inueniendi locis coniiciantur.

Quæſtionũ tholus, Exhedra eſt curiæ, quam Tornellam vocamus. cuius cõſilium, Claſſis quæſtionum dici poteſt. Quæſtio enim cauſa eſt criminalis, & iudicium publicũ. Cic. in Bruto, Hic optimus illis temporibus patronus eſt habitus, eóque forum tenente iudicia fieri cœperunt. Nam & quæſtiones perpetuæ eo adoleſcente cõſtitutæ ſunt, quæ antea nullæ fuerunt. Id eſt, Iudicia pu-

blica ſuis legibus propriis formulis conſtituta, vt legis Corneliæ,legis Iuliæ, & aliarum . Idem pro Cluentio, Quid illa tandem quæſtio aut diſceptatio, aut iudicium fuit? Idem, Vis illa fuit, & quiduis potius quàm iudicium, aut diſceptatio,aut quæſtio. De diſceptatione idem in Partit. Ex rationis autem(inquit)& ex firmamenti conflictione & quaſi concurſu, quæſtio quædam exoritur,quam Diſceptationem voco,in qua quid veniat in iudiciū,& de quo diſceptetur quæri ſolet. & 1.Philip. Non igitur prouocatio iſta lege datur, ſed duæ maxime ſalutares leges, quæſtionéſque tolluntur. de iudiciis,de vi,& de maieſtate loquens.

Cauſa æquabili conditione diſceptata, quando ex æquo vtraq; pars ius ſuum obtinuit. Contrà,Iniqua cōditione fuit diſceptatum, quādo alter nimiū æquis iudicum auribus vſus eſt,vel alter nimium iniquis atque auerſis.

Hoc nunquam hactenus in medium prolatum.Nunc dicunt Factū eſſe nouū.Cic.pro Cluent.Egeſtas domeſtica,quæſtus forēſis in mediū proferebatur.

Mulctā cōmiſit.Id eſt,Incidit in ſanctionē legis pœnariæ.Varro,Qui pecuarias habēt,ad publicanū profitentur,ne ſi inſcriptū pecus pauerint,cōmittant. Vſus eſt & Cicero pro Cluēt. Simile eſt Cōmittere hæreditatē,vt Cōmittere patrono & benefico domino ob perfidiam beneficiariū prædiū. Idem in Ver. Faciemus vt paleſtritæ negent ſtatuas ex teſtamēto eſſe poſitas, petántque hæreditatē,quòd eam paleſtræ cōmiſiſſe dicant. Inde etiā Cōmittere pignus & hypothecam.Cic.lib.13.epiſt.Philotes Alabandenſis hypothecas Cluuio dedit, hæ commiſſæ ſunt.Cures velim vt aut de hypothecis decedat,eáſque procuratoribus Cluuii tradat, aut pecuniā ſoluat. Inde lex Commiſſaria dicta, quæ hodie in hypothecis improbata eſt.

Qua de re aduocatus appellatoris curiam in cōſilium in præſentia miſerat, curiæ viſum eſt,vel curia cenſuit,temere ac perperam curiam ipſum appellaſſe, mulctámque commiſiſſe. Id eſt, De prouocationis cauſa in qua aduocatus ex formula concluſerat,vt ex tempore ius redderetur.

Iudex ſanctus,diligēs,perſpicax,religioſus,officioſus, veteris diſciplinæ iuriſdicendi retinens.De laudabili iudice dici poteſt, cui addere potes prudentiam, integritatem,auctoritatem,dignitatem modice imperioſam.

Selecti iudices propter cauſæ grauitatē à principe codicillis dati,Delegati regis dicūtur. E curia autē,aut è cōſilio exiſtimatiſſimus quiſq; in ſelectos relatus eſt.Cic.pro Cluent. Deinde prætores vrbani,qui iurati debent optimum quēque in ſelectos iudices referre, nunquam ſibi ad eam rem ignominiam cenſoriam impedimento eſſe oportere duxerunt. Selecti iudices imperio dictatorio & iudicio dati. Id eſt, Sublata prouocatione, vel cum poteſtate dati interceſſione ac prouocatione maiore.

Reus deprehenſus, non innocentiæ patrocinio, ſed verticis ſancti præſidio ſeruatus eſt. Quod moribus noſtris licet perditorū hominū colluuioni, quaſi canonū prærogatiua ſentētia,ſi tantū nouacula delibatū capillum,aut forfice inſignitū habeāt. Vnde fit vt cuſtodiæ pōtificiæ è colluuione coactæ ſint fœda, tetra,& propè execrabili.Huiuſmodi enim ferè ſunt perſonæ faſcibus regiis ciuilibúſque ſacroſanctæ,nimia religione iudicum ſacra iuxtà profanáque capi-

ta exequantur.

Inſcripta cauſa è libello extra ordinē in curia inclamata. Per ſchedulã appellata dicitur. Id eſt, Quæ in catalogũ tribunalis relata nõ eſt, vel perſcripta. Quod genus, præſidentis eſt indulgentiæ. Eremodicia enim etiam è libello cõmittuntur poſt tertiam inclamationem ex edicto præſidis.

Capita noua ſcriptionis edere diplomatis venia, probãdáque ſuſcipere. Articulare vocant.

Repudiare prolati diplomatis editionē. Vulgo, Depellere à literis appellant.

Conditionis latæ aut acceptæ auctoritatē conſignatam habere ei liceat. Habere actum vocant de eo quod oblatum eſt.

Iudiciorum formulis, & fori decipulis homines minime malos, atque etiam candidæ mentis, cum grandi patrimonii noxa nonnunquam captos videmus.

Legum ſacratarum minaci ſanctione ſeruati iterũ & tertiũ homines ter nefarii, tum demum legibus capitalibus (ſi diuis placet) grauatè permittuntur. Et ea ſuperſtitione exiſtimamus litare maieſtati orthodoxiæ.

In capitibus prophanis quantum admiſit improbitas, tantum vindicandum putamus, idque Leges exercere iuriſdictione cõmendabili vocamus. Areola autem inſignita capita legibus eximere, impunitatiſque numini cõdonare, pulchrũ, pium, religioſum nobis eſſe perſuademus, acri inuitamento perditæ multitudinis, fiducia peccantis ſuperſtitionis noſtræ.

Inducti in curiam, & iureiurando rogati, ſunt ii quos curia præſto futuros & interrogandos certam ob cauſam interloquendo decreuit.

Iudicatus pecuniæ addictúſque. Id eſt, In carcerem ire iuſſus, quoad iudicato ſatiſfecerit.

Libellum ſubſcribere, & Libellus ſubſcriptus. Requeſtæ reſpondere vocatur, & Libellum ſubſcriptum aduerſario denuntiandum curare.

Commentarium prouocatorium proferre, in eóque ſententiã vt iniuriã in vniuerſum, aut ſentētiæ capita vti iniuria atq; iniqua cum multiplici reprehēſione grauari. Grauamina tradere vocāt. Quod eſt tanquã nõ ius, ſed iniuriam deprecari appellatã curiã, aut aliũ iudicē appellatũ: & veluti fidē iuriſdictionis maioris æquioriſq; implorare aduerſus rem perperã, iniquè, inſcitéq; iudicatã.

Cauſæ ſuæ inſtruendæ facultate multatus is dici poteſt, quem lingua vulgi A productione excluſum vocat. Et Iuris experiũdi libera atque integra poteſtate imminutus, qui aliquo litis inſtruendæ articulo minutus eſt, ſeu actor ſeu reus ſit. vt verbi gratia, Reus intēſionis depulſione, hoc eſt defenſione, ideo mulctatus, quòd vel decreto iudicis, vel conuento iudiciali nõ paruit, intra dies iuſtos defendendo. vel Actor inquirendi poteſtate priuatus, quia inquirēdi dies præterierunt. Et vtercũque litigatorũ vlla iuris exercendi parte cecidit ob abſentiam, & vel eremodicii exceptione, vel tēporis præſcriptione excluſus eſt, Imminutus iure vel actoris, vel defenſoris dici poteſt.

Eremodicio autē ſemel cõmiſſo, & cognitori litis denũtiato, aliquo poſt tēpore, citatur is qui iure diminutus eſt, ad eremodicii compēdium diſceptandum. Quòd ſi vadimoniũ citatus iterũ pro nihilo duxerit, eremodiciũ alterũ (ferè enim binis eremodiciis ad ſingulas imminutiones opus eſt) pronũtiatur,

in diem tamen formularem ſuſpenſum,& tantiſper iners.id eſt, ἀργὸν.

Si te cõditionis tibi latæ pœnitet, referto tu viciſſim mihi aliã. Id eſt, Si tibi nõ placet quod ego prior obtuli, viciſſim tu mihi offer quod æquũ videbitur.

Lis ob perfugium decem libris æſtimata fugitiuo.

Reus ampliatus prædes dedit ad diem ſtatum redíturũ. vel primo quoq; vadimonio ſtaturũ,vt tantiſper abire domum ei liceat. Reus delatus,quoniam inquiſitionis longioris res eſſe videbatur, poſtulauit ſupplicabundè vades ſibi dare liceret bona curiæ venia, ad iudicium occurſurum die ſibi præſtituenda, aut quæ prima dies curiæ imperio diceretur.

Lis auctore curia deciſa & compoſita. Vulgo Homologata dicitur.

Reus loci ſanctitate fretus cum è medio proripere ſe neglexiſſet, cõprehenſus intra fines aſyli,curiã appellauit. Appellatione diſceptata,curia cenſuit ſanctitatis compotem non futurum,qui meditatus ſicarius compertus eſſet,legibúſque permiſſus eſt,& quæſtioni traditus.

Sacculi litis inſcripti apud acta proferuntur. Id eſt, Epigrammatibus adſutis.

Syngrapha iudicialis per oppreſſionẽ exacta. Appunctamentũ vocant ab incauto & aliud agente extortum.

Anticipatum diem & breuiorem prouocatori denuntiare, eius eſt prouocati qui vrgere vult prouocationis controuerſiam.

Prouocato prouocationem denuntiare, exercentis eſt prouocatoriam controuerſiam. Intimare in foro vocant.

Ieiuno & exili iure nititur is,qui longe inferiorem cauſam habet.

Iuri experiundo diplomate reſtituere eum qui cauſa ceciderat. Releuare appellatur.

Caducum ius & iacẽs alleuare & erigere æquitatis adminiculis. Id eſt, Diplomatibus.

Cauſas in caduci cauſam delapſas in gradum reponere curriculi iudicialis.

Inſtauratiuum ius experiri,& Rediuiuam actionem intẽdere, reſtitutionis codicillaris beneficio.

Longi temporis vſucapiones iure minoris ætatis,ſenectutem exuunt.

Fugientes quædam actiones ſunt, vt interdictorum intentiones,& iudicium de dolo malo. Quorum curſus appellatione ſiſtendus.

Iuris acerbioris aut duirioris lenimenta, Mandata ſunt æquitatis, quæ Alleuamenta vocantur.

AEquitatis ſupplemento ius exhauſtum tempore,reficere ac refouere.

Officina cauſarũ incõſulto inſtitutarum recõcinnatrix. Cancellaria iure ſuo lapſorũ per incuriã aut inſcitiam cognitorũ aut pragmaticorum alleuatrix.

Rei quidam canonici iuris prærogatiua ciuili foro exempti,cum exceptione ſelecti criminis relegantur ad pontificiam cognitionem:ita vt auctorati præiudicio curiæ aut cuiuſuis præfecti prouinciæ,in reatu ſemper eſſe cẽſeantur regii criminis ergô,quoad eo nomine in eos vindicatum ſit.

Themidis conſultricis. Id eſt, Bubeæ oracula quædam celebrata ſunt in conclauibus quibuſdam baſilicanis, ſed flexiloqua ſæpe & ludificantia, ne dicã fallacia:ſiue antiſtitum eſt culpa, qui tantum conſilii potentes ſunt:ſiue eorum

qui etiam iudicii:ſiue eorum qui cauſas non exploratas & percognitas deferūt ad conſultos rerum iudicialium,qui litibus exercendis aut ſegnes ſunt,aut improuidi,aut parum ſuis inſtantes cognitoribus, ſæpenumero agentibus in periculis alienis. Vt mittam quòd alea quoque in iudiciis nonnihil poteſt.

Sacramento rogati tirones non ſtatim eorum ſunt ordinis qui ad cancellos cum humerali togatorū oberrāt. Contrà, Veterani,qui ad ſubſellia ſedent curiæ cum libet intromiſſi,emeritæ iam ſunt vocis,cætera munifices,duntaxat voluntarii, plerique etiam cupidi & aſſidui. In vniuerſum autem tres ſunt claſſes aduocatorum, Primani,ſecundani,tertiani. Id eſt, Primæ, ſecundæ, tertiæ nomenclaturæ poſtridie Martinalium. Quorundam autem & patrociniū & ſcriptio emitur quanti indicauerint. Sunt etiam qui ſcriptitando mimographi videntur potius,quàm cauſarum diſceptatores:ſicut aliqui cauſas actitando, mimos agere videntur,& plauſus ſcurrarum more captare.

Edicta regia,codicilli præfecturarum,quæ è curia noſtra iura reſortitione petunt,diplomata etiam venialia in curia diſceptanda,non omnibus diebus,non horis omnibus,ſed actoribus tantum cauſarum promulgātur. Id eſt, Dum cauſæ aguntur. De quo loquendi modo ſatis ſuprà dictum eſt.

Eſt ſua cauſidicis palæſtra in exordiendis actionibus, exercendiſque altercationibus,quomodo & in omni actu fermè ſcenæ atque circūfuſæ multitudini ſeruienti. Id eſt, Gratia & lepos in pronuntiatione, in geſtu, in hypocriſi. Sed quidam ſunt apalæſtri,quidam vaſti, quidam agreſtes geſtu, habitu, ſermonéq; enormi & inconcinno.

Caducaria iura pontificum, & Caducariæ obuentiones archidiaconorum, Deportus vocantur in Normania: hîc autem Fructus ſacerdotiorum controuerſorum. Et Sacerdotia ipſa de quibus ambigitur, In cauſam caduci ceſſiſſe dici poſſunt.

Omni memoria ita ius fuit. Id eſt, Semper ita obſeruatum eſt in iudiciis.

Perplexam cauſam applicare vel ſcribendo, vel agendo, & Implicitam euoluere, Difficilem enucleare,ſolertis eſt cauſidici atque experientis.

Homines parum in foro gratioſi, aduerſis auſpiciis litigare videntur. Nihil enim promouent,niſi magno cum diſpendio.

Homo litiū diuulſarū lacerarúmque ſarcinator. Vulgo Renodator dicitur.

Iniuriarum damnatus ad palinodiam ignominioſam adactus eſt.

Reus criminis cōpertus,ad exhomologeſim calamitoſam traductus eſt, prælucentis habitu planipedis.

Homo omni litis perditæ calamitate mactatus. Cui præter impēdia & mulctam etiam litis æſtimatio adiecta eſt.

Ad eum lis pertinere non poteſt,cui nec ſeritur in ea,nec metitur. Vulgo dicunt, Nec in eam ponit,nec ex ea accipit.

Delibata aliunde decerptáque iuriſdictio. Vulgo Eclipſata dicitur.

Cauſa ex alto luto vix emerſa,in quo diu hæſerat.

Fructus aduētitii prædiorū,ſūt quæ vulgo Laudimiæ vocātur. Fructus honorarii, ſunt quinta pars pretiū prædii clientelaris cū fidei obſequioſæ præſtatione.

Aduocatio regia legum ſanctionúmque propugnatrix,minime meticuloſa,

minis, promiſſis, blanditiis illabefactabilis, neceſſitudinum, propinquitatū, ambitionis præ fide ac religione muneris ſui contemptrix, rara auis in terris, nigróque ſimillima cygno. Eiuſdē diſciplinæ eſt, ætatéque æqualis, curia in vniuerſum ad perpendiculum æqua legum & æquitatis interpres & adminiſtra, eiúſque claſſium ductores ad perpendiculum recti, ad normam exacti iuriſdictionis ſummæ, exempláque condentis.

Fuit haud ita pridem, cum areſto vel temporis iniquitate expreſſo, vel ambitu expugnato ingens eſt inflictum vulnus legibus & iuſtitiæ. Quod etſi tempore coaluit, quaſi obliuione, tamen cicatricem luculentam obduxit, deformémque, & ſiquando exemplum rei malæ prætexendum eſt, fœde refricabilē.

Libertas ſed enim populi, quem regna coercent,
Libertate perit: cuius ſeruaueris vmbram,
Si quicquid iubeare, velis. Interdúmque cum eo ventum eſt, vt imperio neceſſitatis organis ſuccincto, faſces conſtantiæ ſummittendi ſint,
Venia eſt hæc ſola pudoris,
Degeneríſque metus, nil iam potuiſſe negari.

Rei delati ſine re, ſine ſede, ſine lare, ſuis legibus iudicandi ſunt, quæſtióque de huiuſmodi compendio exercenda eſt ſanctionibus regiis. Vulgo Vagabundi vocantur.

Teſtis ſine re, ſine cenſu, ſine ſpe, ſine fide, facile refelli poteſt.

Reo capitalis rei comperto vſura tantum lucis ſeruata. Id eſt, Omnibus pœnis citra modum affectus eſt.

Iudex poteſtatem adeundi ſui non facit, vel Copiam ſui adeuntibus inuidet, Non patitur ſecum agi. Id eſt, ἀπροσίτως ἔχει.

Aduerſaria areſtorum & ſententiarum, vulgo Dicta vocantur. Tabulæ verò ſunt perſcriptiones, quæ Regeſta dicuntur. Breuia etiam dici poſſunt.

Reliquiæ & acceſſiones rerum iudicatarum, ſunt ſumptus litium & æſtimationes eius, quod interfuit rei controuerſæ factæ.

Cuſtodes enarratoris duo ſunt è numero conſilii, altrinſecus aſſidentes ipſi litem exponenti. Vulgo Euangeliſtæ nuncupati.

Moris eſt in curia promulgari codices & catalogos nominum appellatorū, nequis oppreſſum ſe inopinate cauſari iure poſſit ad mulctam deprecandam. Intra diem autem octauum quàm codex peruulgatus eſt, fraudi non eſt appellaſſe curiam iis qui circunſcribenda nomina ſua curarunt, & aduerſario appellationem renuntiarunt, ac ſe facturos iudicatum cum iis quæ aſſolent, prædixerunt.

Controuerſiæ quædam compoſitæ dici poſſunt, quædam vtcunq; coagmentatæ magis quàm compoſitæ. Id eſt, Ita deciſæ, vt nulla ſpecies exæquationis fuerit, propter alterius partis duritiam nihil de iure ſuo decedere patientis: ideóq; litigantes in gratiam non redierint.

Rectè atque ordine moribúſque exequi rem iudicatam. Vulgo Bene & debitè dicunt, vel Modis omnibus debitis & rationi congruentibus.

Nomina quædam exigere licet non modo pignoribus capiendis, ſed etiam manu in debitorem iniicienda, eóque genere coercendi, quo quæ regio nexu

obſtricta ſūt nomina. Vulgo, Sicut pro denariis regiis & negotiis fieri ſolitū eſt.

Hoc nominatim cautum & exceptum in ſententia, ne facere audeat. Id eſt, Hoc eſt reſeruatum expreſſe, vt vulgo dicūt. Cōtrà verò, Hoc nominatim ſancitum vel ſanctum, & aſcriptum vt dare debeat. Expreſſe cautum dicimus.

Flagrat primæ claſſis curiæ audiroriū frequentia & celebritate hominū, cum cauſa aliqua illuſtris apertis valuis agitur, præſertim auſpicia tum habēte præſide aliquo iuris reddendi callentiſſimo. Cic. in Vetrem, Syracuſis flagrabat domus tota prætoria, ſtudio hominū atque cupiditate. Id eſt, Celebrabatur, Frequentabatur. Plin. in Præfatione, Cum apud Catonē ambitus hoſtem flagrantibus comitiis pecunias deponerent candidati.

Honoraria iudicum & Bellaria, quæ inſpectorū nomine dantur. Vulgo Species dicuntur, & Sportulæ dici poſſunt. Dicaſtica à Græcis appellantur. Bellaria autem ſunt quæ Tragemata verbo Græco dicūtur. At Sportulariam facere dici poſſunt ii, qui quæſtum eo nomine cupidè faciunt aſſiduum & vberem: & Sportularii vocari, & fortaſſe Tragematici.

Scripturarii dici poſſunt qui ſcriptum in officio faciūt, & in libros actorum referūt ea quæ mādanda memoriæ ſunt inſtituto maiorum. Clerici, Graphiarii vocātur. Librarii, ſunt curiæ auctorati iureiurando, etiam ſi in familia ſcribarum eſſe cenſentur, eorúmque eſſe quaſi amanuenſes. Quibus mercedes datæ acceſſiones ſunt legitimæ & conſtitutæ mercedis, quæ ſcribis ipſis dependitur. Sed iniqua conditione litigatorum comparatum eſt, vt hæc non cedant in calculum victoribus litium, in ratione ineunda impendiorum.

Perſcriptores & cautores periti forenſium conuentorum & ſyngrapharum. Id eſt, Qui probe norunt concipere formam actorum.

Vultus rei cōperēdinati, fuit olim in prouerbio, vt hodie, Vultus appellatoris.

De cōtrouerſia iudices iam miſſi in conſilium. Id eſt, Iam eſt ſuper villoſum ſtragulum, vt nunc dicimus.

Suſtinere rem iam in calculos euntem. Id eſt, Cum iam rogandæ eſſent ſententiæ, libellum ſupplicem diplomati adnexum porrigere.

Siſtere curſum procurrentis cauſæ, & ad calcē accedentis, aliquo forenſi ſufflamine. Id eſt, Obice proceſſus exquiſito, vt diplomate prolato, & nouo litis inſtrumento.

Incumbentium procliuiter in diuerſam partem ſententiarum procellā deuitare præſenti cōſilio. Id quod interdū fit appoſitiſſime, cum corycæus quiſpiam arcana effatus eſt, tanquam Areopagitica, quaſi per rimam exaudita. Curiæ enim locus rimulentior Areopago, velis ægrè ita obtenditur, nihil vt inde effluat. Certe quidem vel oſtia perlucēt decuriarum, vel ora conſilii, vel pectora perfluunt, tametſi obſignata iureiurando. Et alioquin imminent vultuum, vocum, nutuúmque aucupes ſolertia coniectorum præditi.

Illuſtrium cauſarum plures ſolent eſſe aduocati, ſed vnum eſſe oportet primarum partiū actorem, ſummæ rei cognitorem & potentem, penes quem ſint auſpicia tractandæ controuerſiæ, & vrgendæ rei aut ſuſtinendæ.

Arbitratu ſpectatorum opus probatum præſtare. Vulgo dicūt, Ad dictū hominum huius rei cognitorum.

Moribus noſtris petere magiſtratum perpetuum in locum viuentis non licet, niſi vltro ſe abdicantis, vel noxæ damnati commiſſoriæ.

Leges iam noſtræ vel mores iudiciales ad conniuentiam incubuerunt perperam aut fraudulenter admiſſorum. Quod cum inuitamētum eſt malitiæ, tum magnum eſt vectigal nationis alumnæ fori, validúmque adminiculum litium extrahendarum.

Leges & ſanctiones principum olim ad eam ferè rationem incubuiſſe videmus, vt & in cauſis priuatis, & in quæſtionibus tum ſeuerè, tū maturè iuriſdictio exerceretur. Sed morū indulgentia, ſiue inertia vocari debet ſomniculoſa, ſiue charitas patriæ ſemianimis ne dicam emortua, antinomias ſuaſerunt legum è foro exactrices, & fallaci tantum imagine clementiæ cōmendabiles. Innoteſcens enim palàm tanta lenitas, quid aliud quàm edictū eſt impunitatis?

Iudices ſine exceptione laudati, & qui magiſtratus ſui memoriam inuſtam vel in curia, vel alibi conſecrauerunt, diuorum honoribus hominum ſermone colendi ſunt. Cuiuſmodi ἀποθεώσεις in dies rariores exiſtere, fœcundæ ſceleratarum mentium ætati tribuendum eſt.

Derrudere cauſæ iudiciū forenſi factione in alias atq; alias feriantis curiæ occaſiones, quæ nunquam futuræ ſunt.

A lite inſtituta ducuntur vſuræ fructuum ei vnde poſſeſſio petita eſt, ſi litem petitor ipſe vicerit.

Non omnes in ambitū legis & ſeptū incluſos legis lator voluit. Id eſt, Quoſdam voluit non comprehenſos eſſe lege, vt nunc loquimur.

Vbi agitur tranſlatio fori, aut iudicis reiectio, iuſtitiū cauſæ eſſe debet, quoad antegreſſa iudicium controuerſia conſtituta ſit. Id eſt, Vbi quæſtio eſt incompetentiæ.

Inficiatores plerūque in arce abiurationis præſidia defenſionis ſuæ collocāt, poſt omnia nequicquam tentata perfugia tranſlationum & eremodiciorum.

Ea de re homini inſonti diuturnum negotium diſpendioſúmque faceſſitum eſt inimicorum coitione.

Efferre in album, publicéque proponere eremodiciorum commeatuúmque nomina, in curia decretorum.

Purus executor renuntiationem tantū habet, ſi quid in re præſenti exoriatur controuerſiæ: iudices autem ad exequendum dati, etiam diſceptationem leuem. Cic. Nos enim augures nuntiationem ſolam habemus, conſules & reliqui magiſtratus, etiam inſpectionem.

Comprobare, eſt quod Homologare dicimus. hoc eſt, Auctoritatem habere rei actæ. Cic. Philip. 3, Faciendum eſt patres conſcripti nobis, vt D. Bruti priuatum conſilium auctoritate publica comprobemus. Alibi de Cæſare iuniore, Auctoritatem decreti noſtri rebus ſuis geſtis comprobauit.

Caduca bona ad fiſcum deferuntur. Albana vulgo dicuntur.

Iniuriarum damnatus ob cōuitium homini factū. Id eſt, Ob iniuriam verbo factam.

In ius adire. Cic. in Verrem, Cū ad prætorem in ius adiiſſemus. Alibi in eodem, In ius venire dixit: Cū ille clamaret me ſibi vim afferre, copulati in ius ve-

nimus Terent. Ambula in ius. In iure autem cum dicebant olim, apud prætorem ſignificabant. De quo vocabulo, & de iudiciis, nos in Annotationibus ſatis diximus.

Damnabo te ad curiam mulctæ quoque cõmiſſæ. Id eſt, Si mecum prouocatione certare ſuſtinueris, præterquam quòd rei controuerſiæ nomine, acceſſionúmque litis damnaberis, etiam ſolennem pœnam temerariæ prouocationis penſurus es.

In ius auerſis veſtigiis inficiator, aut iniurius poſſeſſor ambulat. Id eſt, in ius inuitus trahitur.

Cauſam durã, atrocẽ, & inuidiæ plenã molli articulo citra præuaricationẽ tractare, cauſidici eſt diuerſæ parti prudenter indulgentis, & tamen integra fide.

Molli brachio, ſed ſalua ſeueritate quæſtionem exercere, iudicis eſt popularis, & nihiloſecius religioſi.

Cauſæ conſilio permiſſæ, dies primum pauci in ſpeciem obnuntiationibus exempti, deinde etiam menſes multi ſublati aliis atque aliis forenſibus artificiis. Quid ſit autem Obnuntiatio, nos in Annotationibus diximus.

Stratagemate forenſi, eodémq; veteratorio, inferior cauſa ſuperior facta eſt. Lingua vernacula Luctam veteris guerræ vocat.

Litigator omni iure lapſus, nullo non præſidio iuris defectus, in procinctu vltimæ dimicationis, aduerſario ſuo impegit diploma litis decretorium, etſi commentitia ſupplicatione ablatum, tamen proceſſus ad portum iam tendentis remoram retro etiam litem in æſtum, in altúmque fortaſſe inhibituram.

Aqua cõtrouerſiæ diu ac multum hæſit in obicibus præſcriptionum, tranſlatiuíſque diſceptatiunculis, ægréque tandem ſuperatis obicibus, iudicium cõſtitutum eſt.

Ridiculum eſt vitium in cauſidico peregrinum eſſe in ſuo foro. Quocirca omneis formularum numeros, vt vngues tenere digitóſque ſuos debet, ad earúmque rationem actiones ſuas accommodare.

Leui momento nonnunquam ſenſímque labaſcit fiducia in cauſæ ductu, quæ certa in principio fixáque videbatur.

Beneficium in iudicando ſequi potius quàm ius & æquitatem, indignum eſt viro bono.

Rerũ iudicatarum formas ambiguè & perplexè concipere (quod non rariſſimè euenit) nõ liteſ eſt dirimere, ſed litium ſementem facere interdũ reſtibilẽ.

Moribus noſtris municipalibus ſimul atque res vxoria patrata eſt, cõmunitas pecuniæ, nominum, æríſque alieni in poſterum iuxta præteritúmque, rationis prædiariæ dũtaxat in futurum, commiſſa eſſe cenſetur. Dici etiam poteſt, Statim à iuſtis rei vxoriæ peractis, cõmunicatio pecuniæ, æris etiam ſui & alieni in præteritum itidem in poſterúmque: rei autem prædiariæ in poſterum tantum procedere cenſetur.

Iuridici quidã faſces habere, quidam ſine faſcibus eſſe dici poſſunt. Faſces eos habere dico, qui merum imperium habent, eiúſque inſignia. Faſcibus autẽ carere, qui iuriſdictionem habent, vel meram, vel mixtam imperio mediocri. Inermis autem & exanguis & pura eſt iuriſdictio, quæ ius habet tantum in pigno-

ra. Sanguinarium eſt latrunculatorum imperium, iuriſdictionem non habẽs. Præfecti prouinciolarum, & qui auſpiciis principis ius dicunt, Faſces habere regios dici poſſunt: cæteri autem priuatos, etiam ſi in caput & in fortunas iuſtam poteſtatem habeant. Iuriſdictio igitur plena eſſe hodie dici poteſt, quæ ferro ac faſcibus inſignis eſt, & viatoribus apparitoribúſque ſuccincta. Infimæ autem notæ iuriſdictio, vel cognitio mera potius ieiuna eſt, & imperio caſſa. Poteſt etiam dici Iuſti tribunalis iuriſdictio, & Minoris tribunalis. Quæ autem infimæ eſt notæ, non ex ſuperiore loco, ſed ex æquo planóque ius dicit.

Imperium ſummum, vt apud Salluſtium in Catil. Domi militiǽque imperium ſummum habere, puto de iis dici debere, à quibus prouocatio non eſt.

Dubiis & euariantibus auſpiciis iudiciale certamen inire dici poſſunt ii, Qui conſultorum reſponſa ambigua tulerunt. Certis autem auſpiciis, extíſque lætis nec euariantibus, iudiciũ vel dictare, vel recuſare ac depellere eos dicas, qui peritorum auctoritate freti & confirmati certamen ſuſcipiunt.

Comopolitani iudices, Caſtellani, vicani, & agreſtes, inter minores iuridicos cenſentur. Eſt autem Comopolis, vicus inſtar oppidi.

Iudices obnoxiæ ſẽtẽtiæ dici poſſunt, quos Subalternos aliquãdo vocamus, ſignificare volentes ab iis prouocari poſſe. Iudices autem vltimum iudicantes ſunt, A quibus iam non prouocatur. Res autem primum & vltimum iudicata dici poteſt, Quæ à iudicibus prolata eſt ſublata prouocatione datis.

Cauſæ Regaliorum prima, eadẽ vltimáque diſceptatione in curia exagitantur, vel prima vltimáque ſortitione.

Curiæ conſeſſus panegyricus, vel Curiæ conſilium panegyricum, & Decreta vel areſta curiæ panegyrica dici poſſunt, Quæ omnibus decuriis ad maximum auditorium coeuntibus fiunt.

Eius cauſæ actio vel defenſio nõ animi eſt iacentis, aut frontis mollioris. Id eſt, Eget cauſidico acri & ſtrenuo.

Deformare damnati magiſtratus dignitatem exauctoratione iudiciali, & eũ per ora multitudinis furciferi habitu traducere, nihílque reliqui facere, quo minus ſuperſtes ſummæ ſuæ ignominiæ eſſe poſſit, vltimǽque calamitati: cuius animaduerſionis exemplum nõ vnum aut alterũ memoria noſtra extitit.

Cum ſacerdotia inter binos tãtum controuerſioſa ſunt, & manus regis iniecta, alteris morte ſublatis, manus quoque tolli caduci iure ſolet, ſuperſtitíque poſſeſſio decerni, niſi quiſpiam interceſſerit aduerſarius in locum demortui ſuffectus.

Dum cauſa in media eſſet actione, ilicet conſiliũ dimiſſum eſt. Vulgo dicũt Interim horologium ſonuit.

Reis confeſſis, & codicillorum venialium impetratoribus, ſi laborare cõtigerit in probandis conſilio codicillis, præſentiſſimum remedium mulſi calicem cognitori regio actoríque publico propinare vel impingere. Id enim poculum declamatores atroces, ſenſim efficit Harpocrates.

Vnum cedò ex antiqua memoria curiæ huius decreti exemplum. Id eſt, Nũquam ſimile decretum huius fuit quod poſtulas.

Melius cum mortalibus actum eſſet hactenus, in poſterúmque ageretur, ſi

vbique gentium nominis Gallici, aduocationes regiæ, quæ etiam publicæ eſſe cenſentur, magiſtratus ſuos regibus tantum acceptos, id eſt, publicæ famæ elogio, referre non etiam ſuffragationibus poſſent aulicæ potentiæ: quo nullum auctoramentum maius libertatis eſſe poteſt, nec magis obnoxium.

Iuſtitiæ fidem iuriſque implorare, eſt Iuriſdictionem flagitare.

Ad gratiarũ aram, clementiæque iudicialis confugere, Eſt nõ tam iute, quàm deprecatione fretum eſſe.

Lege agere, & rem exequi auſpiciis curiæ. Id eſt, ſub auctoritate curiæ.

Quonam modo tranquillo animo eſſe poteſt, aut mente ſatis cõpoſita, qui ita euripis forenſibus iactatur, in vndiſque illis palatinis fluctuatur, vt ſæpe in ſcopulos offenſionum impingat, vt eſt viciſſitudo eiuſcemodi rerum.

Abdicatis à magna matre, iudicium non datur, etiamſi accipere coguntur. Id eſt, Communione ciuili interdictis.

Plagam in forenſi dimicatione acceptã, codicillari medicamento vel ſanare, vel cicatrice obducta tegere. Quanquã multa ſunt vulnera quæ ſplenio magis, quàm cicatrice tecta, ad extremũ euadunt in diſpẽdium luculentius, ſi obreptũ eſt principi, aut iis qui auſpiciis eius officinam æquitatis exercent.

Reus falſi damnatus, per ignominiam maiorem in modum traductus, ad vltimum numellis verſatilibus collo inſerto, à carnifice conſpicuè in foro venalium rotatus eſt. Reus ad palum ſtans numellarium, aliquot horis os impudentiæ præbuit contumeliis coronæ circunſtantis, & conuitiis.

Alter ad ſcalas digamorum trigamorúmque expoſitus eſt, mitella picta inſa mantéque conſpicuus.

Quicquid leges & mores priſci ſeuerè aſtrinxerunt, mores deteriores, iudicúmque indulgentia relaxat.

Fidem vadis ſponſoriſque expedire. Exonerare cautiones vulgo dicunt.

Vix decimo cuique ratio conſtat pecuniæ in forenſi negotiatione occupatæ. Id eſt, Vix vnus è decem, litis victor, repetit quod impendit. Multos etiam pœnitet victoriæ forenſis, cum ventum eſt ad calculum cum forenſi ratione ponendum. Et magna ſunt pecuniæ intertrimenta, quorum calculi non ducũtur in ratione expenſarum ineunda.

Literæ pridie ſubſcriptæ quàm datæ, vel quàm in acta relatæ. Hoc eſt, Repetita die ſubnotatæ. Quas Antidatas vulgo dicimus. Quibus opponũtur Poſtridie ſubſcriptæ quàm perſcriptæ. Hoc eſt, Recentiore die ſubnotatæ.

Tabulatũ exemplũ ab actuario vel ab officio deſcribere. Hoc eſt, Per manũ graphiarii. Similiter editi libelli exemplum ab aduerſario exſcribere.

Aculeata ſcripta vulgo Pungentia dicũtur, & Actiones cauſidicorũ aculeatæ.

Catholicum theorema & axiomaticum inter circunforaneos homines. Vulgo Vnam maximam vocant inter practicos.

Rationes ſumptuarias litium pro poteſtate inire & arbitrari, adhibitis cauſarum cognitoribus ſingula capita diſceptantibus. Vulgo Taxare præſentibus procuratoribus dicunt, & ſummam ſubductam ſubſcribere.

Duobus iudicio ambigentibus, ecce tibi ex tranſuerſo tertius rei controuerſæ vindicem ſe intulit, in amborúmque copias impreſſionem fecit necopinato.

In naſſam litis caput temerè inſerere, εἰς κύρτον εἰσδύεσθαι τὸ δικαστικόν. Capite & fortunis in cauſam penitus inſinuare. Id eſt, Cum periculo facultatum & exiſtimationis penitus in cauſam ſe demittere, nec inde pedem referre poſſe.

Vix tandem & poſt multam conflictationem, caput è naſſa cõtrouerſiarum exerui, retrorſúſque ſcarorum more erupi.

In eũ diem cadit eremodicium, vel penſitatio. Cic. In eũ diem cadit ſolutio.

Omnibus numeris diſpendii forenſis iacturã cauſæ facere. Id eſt, Cum omnibus damni acceſſionibus.

Omnibus numeris plenã victoriam cauſæ auferre mulctæ quoque corollario cumulatam, pro modo temporis æſtimatæ.

Qui chirographum cognouerunt, ſiquid cauſæ aduerſus agentem dicturi ſunt, interim dependere coguntur, accepto repromiſſore.

Ancipitia nomina tardáq; vulgo Mala credita dicũtur. Quibus opponuntur Expedita nomina & explicata atque præſentanea, hoc eſt, Præſentis exactionis.

Addicti in auctione prædii auctoritas publica non antè ſectori datur, quàm pretium denumerauit. Vulgo Decretum dicitur.

Quarto trinundino auctionem futuram inclamatam oportet, & iuſtos dies proſcriptam, antequam vltima licitatio committatur, quam protinus ſequitur addictio. Quem diem denuntiari ei neceſſe eſt, cuius prædia bona væneunt, id eſt, hypothecæ obnoxia.

Auctionariorum autem interceſſorum vt quiſque antiquiſſimi diei iure pignoratitio nititur, ita primarum partiũ exactor eſſe ſolet, ſuíque nominis ſeruator. Abſumpto verò in primis dimittendis creditoribus ſectionis pretio vltima nomina abeunt caſſa & inania.

Primaria nomina, ſecundaria, & tertiaria ſunt, prout primo, ſecundo, & tertio loco exigenda ſunt.

Ad triarios reiecti creditores dici poſſunt, quorum nomina ambigua ſunt, aut in anguſtum redacta, propter inopiam debitoris, & pretium ſectionis exiguum.

Aciem inſtruere cauſæ firmamentorum.

Nõ omnes cauſæ copias vna acie inſtructas explicare. Id eſt, Nõ omnia ſimul proferre, quæ cauſam firmare poſſunt, quia ſatis multa videbantur eſſe in medium edita.

Rationes petitoris, & rationes defenſoris, ſunt ea quæ vulgo Media vocãtur. vt Media defenſionum, Media intentionis: ex quibus quæſtiones interdum in cauſa plures naſcuntur. Hoc eſt, Incidentia.

Principes rationes & robur firmamentorũ dici poſſunt, quæ Principalia pũcta vulgo vocãtur. Subſidiariæ ac triariæ rationes tunc maxime in medium afferuntur, cum cauſa laborat à principibus rationibus & cauſæ firmamentis, quia fides earũ fieri non poteſt: tùmque Cauſam ad triarias rediiſſe prouerbialiter dici poteſt, quo ſignificatur rem in diſcrimine eſſe. Quippe cauſa labans, & impreſſione aduerſarii veluti loco & gradu moueri cœpta, nec tamẽ adhuc fuſa, ad triarios rediiſſe dici poteſt.

Prima cauſæ velitatio, & Præludium cauſæ, & tanquam pilorũ coniectus dici poteſt, cũ tranſlatiuæ quæſtiones diſceptãtur, quæ veluti proluſiones ſunt cer-

taminis laceſſendæ dimicationis gratia præcurrentes. Plerunque autem proluſiones ſcriptæ,quaſi ferentariæ ſunt,velitéſque concertatiunculæ, ornamento magis cauſæ cedunt,quàm inſtrumento.

Controuerſia vltro citróque copioſe,diſerte, enucleatéque ſcripto diſceptata,atque è dignitate rei controuerſioſæ. Vulgò dicunt, Vtrinque ſcriptum eſſe in formam fundi cuppæ.

Rectæ & vſitatæ diſceptationis hyberbata,&captioſa actionis diuerticula,iudicum intentionem ab eo,qua de re agitur,longè gentium abducentia. Fallaciter extrauagari vocant.

Sũt homines natura cõtrouerſi & φιλόδικοι,qui ſemel vinci vtilius eſſe perſuadere ſibi nequeũt:in quibus identidẽ rebellat pertinacis calũniæ vitiũ,ad cauſas exanimatas diplomatibus exuſcitandas & recoquendas.Qui niſi ter & quater,& tandem accifis viribus fuſi,cedere foro iudiciali nequeunt.

Hoc quod flagitas, fieri nequit ſaluis auſpiciis iuris & æquitatis. vel, niſi ſublatis auſpiciis iuriſdictionis, legibus, moribus, & æquitate vtentis, & temperatæ.

Litigator quidam qui ſibi callidus videbatur, tamèn ſtrategemate forenſi, perculſus eſt,opibúſque euerſus.

Procellæ iudiciorũ calamitatem multis afferunt. Et turbines necopinati exorientes longè latéque pauperiem in vberibus patrimoniis faciunt.

Turba comes,aſſeclaque fori iudicialis,vulgo Homines practici vocantur.

Homines è conuentu baſilicano,id eſt,Palatii alumni.

Patroni cauſas omneis pretio exæquantes, à cancellis curiæ explodẽdi ſunt, vt tali ſcena indigni.

Volo & quæſo,vt ne ſint in te dicta quæ dixi. Verba ſũt eorũ qui tueri ſe velle negant,quæ inconſulte,vel iracunde dixerunt,& mulctam deprecantur. Poteſt & hoc modo enuntiari,Nollem dicta quæ mihi irato exciderunt.

Vnicam cedò huius rei auctoritatem,Vnum profer teſtimonium, hoc ſignificat,Nec tabulis,nec teſtibus eius rei fidem facies.

Prudentis eſt litigatoris,ſimul vt intellexit cauſam ſuam peſſum ire,decidere litem quot aſſibus poſſit primo quoque tempore,& iactũ litis facere potius, quàm cenſus naufragium.

Curatores teſtamentorum,Executores dici poſſunt,vt apud Græcos οἱ τῶν ἐν διαθήκαις ἐπιμεληταί.

Cum ſeprimo cognitore vitæ ſuæ rationem approbare. Id eſt,Cum ſeptima manu ſeſe purgare. Pontificia iura vocant. Vel, Septem laudatores in iudicio excitare.

Areſta verbo Græco dicere malim, quàm arreſta ſententias curiæ, id eſt, Quæ curiæ commentanti placita ſunt. & elegantus enim & verius ſic vocantur. Arreſtum enim ſermone vernaculo Moram nodoſam ſignificat, & porrò eundi agendíve obicem. At eorum multa ita pronuntiantur,vt non lites finiſſe ſed lites peperiſſe dicantur. Quare arreſtorum, id eſt, diſcordias forenſes ſiſtentium vocabulum amittunt, litigantium vtique culpa frequentius, quàm iudicum.

Lis parum liquido auſpicio vel incerto inſtituta, infœliciter ſæpe cedit. Hoc eſt, Non de ſententia iuriſconſultorum inchoata.

Agnoſcere, eſt quod Aduouere lingua vernacula vocat. Abnuere, quod Diſaduouere.

Iuriſdicendi rationem in meliorem ſtatum vertere, eſt quod Reformare iuſtitiam dicimus.

Supplicatores ferentarii, gratioſiores aliquàto ſunt in foro, ac plures auxiliares è conuentu inueniunt. Auxiliarios autem habere præſtat, quàm conſiliarios totidem pene ſyllabis.

Iudex diem edixit vnum & viceſimum ſententiæ pronuntiandæ, & iterũ ex æquo edicta dies ſententiæ pronuntiandæ. Nunc dicunt, Ad audiendum ius, vt prius, ad tres hebdomadas.

Litigator altercando hoc edictũ iudicis expugnauit. Id eſt, Acriter concertãdo abſtulit, vel conſecutus eſt. Edicta autem ſunt iudicum, quæ vulgus Appunctamẽta iudicialia vocat. Et Syngrapha edicti, eſt Perſcriptio edicti facta adhibitis litigantibus, aut eorum cognitoribus. Ea autem quæ aut litigatorum aut cognitorum conflatu conſtituuntur, nec Edicta, nec Acta, ſed Tranſacta potius conflatáque vocanda cenſuerint. Cic. in Verrem, Edicit ſtatim vt Cal. Decemb. adſit Sthenius Syracuſis. Et in Vatinium, Quæro edixeritne Prætor Memmius, ea lege vt adeſſes die x x x. Sic hodie, Edixit curia vt ad quintum decimum diem inducatur ipſe litigator, ſacramentóque rogetur. Quod dicunt, Vt veniat perſonaliter ad affirmandum. Inducere enim eſt intromittere, introuocare. Plinius in 5. Epiſt. Nepos poſtulauit, vt Tuſcilius Nominatus induceretur. Idem alibi, Inductus eſt Nominatus, egit ipſe pro ſe nullo accuſante. Etenim legati Vincentinorum non modo non preſſerunt eum, verum etiã ſubleuauerunt. Sic inducuntur quotidie rei in curiam, cum quæſtiones & iudicia criminum agitantur, id eſt, Prodire iubentur in conſpectum iudicum. Idem lib. 9, Quàm multi, cum lector, aut lyriſtes, aut comœdus inductus eſt, calceos poſcunt. id eſt, Cum intromiſſus eſt comœdus, ſtatim è conuiuio abeunt. Vnde fit, vt Inducere morem, & Introducere, pro eodem dicatur. Cic. in 3. de Oratore, Quid noſter hic Cæſar? nónne nouam quandam rationem attulit orationis, & dicendi genus induxit propè ſingulare? Sic Inducuntur cauſæ, Latinè loquendo, cum eorum cognitio in medium prodit. Plinius lib. 6, Tertio die inducta eſt cognitio Iulii Tironis. Codicilli quos ex parte veros eſſe conſtabat, ex parte falſi dicebantur. Subſtituebantur crimini Sempronius eques Romanus, & Euthymus Cæſaris libertus. Id eſt, Εἰσήχθη δὲ τοῦ τύρωνος δίκη. Vnde εἰσαγώγιμοι δίκαι, καὶ μὴ εἰσαγώγιμοι, vt in Commentariis noſtris ſcripſimus. Et præſidentium iudiciis arbitrio inducuntur hodie cauſæ, cum agitari eorum iudicia cœperunt. Hoc eſt, Super burellum promi, vt vulgo dicunt. Et Cauſa propediem, vel proxime inducenda, dici poteſt, cuius iudicium inſtat. Verum hoc verbum multiplicis vſus eſt apud antiquos.

Ad aliquem pertinere crimen vel facinus dicitur, qui in criminis ſuſpicionẽ venit. Liuius, Pecuniam è theſauris Proſerpinæ ſublatam dicebãt: nec ad quos

pertineret facinus, veſtigia vlla extate.

Diſcuſſa eſt caligo quæſtionis antehac obſcuriſſimæ, Diluceſcere cœpit, imò verò omnia iam illuſtria. Nunc dicimus Caſum eſſe verificatum.

Inciſi legum nerui, iuriſdictionis dignitas peſſundata, nullus iam propè æquũ eſſe cenſet, iudici ſe audientem dicto eſſe, qui rerum potiuntur. Ius dicentibus honorem nullum habent.

Acriter acta cauſa eſt, atque defenſa. Quicquid pro tutela rei diſertus patronus, ac pro intentionis depulſione apprehẽderat, actoris illico aduocatus è manibus illius excutiebat. Id eſt, Congruentibus & validis replicationibus eius exceptiones ſummouebat, vt inanes & irritas.

Iterum iam & tertium petitor in eadem actione offendit. Id eſt, Depulſus eſt iudicio.

Cauſa hominis fugacis faucibus iam premitur, vel obtorto ipſe collo ad cõferendum pedem trahitur. Id eſt, Omnia iam commenta tergiuerſatorum con ſumpſit. Vel dimicet, vel manus det neceſſe eſt, vel eremodicio damnetur.

Homo improbus non antè excedere forenſi pugna ſtatuit, quàm omniũ defenſionum pœnitere eum cœpit: tùmque demum acceſſiones rei perditæ deprecatus eſt. Id eſt, Orauit, vt ſibi ſumptus litis condonarentur.

Durum eſt negotium habere cum homine in foro præpotenti, atque omnibus adminiculis ciuilium neceſſitudinum & propinquitatum nitenti.

Obſtrepentes inuicem patronos obturbãteſque altercando, præſidis eſt officium increpare & coercere.

Aduocatorum quidam conſulti, ſed non perinde facundi, expeditæque actionis. Quidam docti illi quidẽ & diſerti in cauſarum conſultationibus, ſed frõtis non ſatis panegyricæ, oculóſque conſeſſus & circũſtantis multitudinis nõ perferentis. Quidã inter commentantes cõſultiſſimi, inter cauſas agẽtes infantiſſimi. Sunt qui ad ſcriptitãdum prompti & ſtilo expediti, ad reſponſitandum conſilii præſentanei, ad cauſas actitandas natura facti & explicati: tamen vnis aut ſummum alteris partibus aduocati contenti ſint, quibus etiam ipſis non minus amplè conſtat ratio quæſtus honorarii.

Cõſiliarii pauci ſunt in deliberationibus, in ſententia dicenda, in diſceptatoris munere ſoluti & explicati. Vulgo Reſolutos appellant. Sunt qui perplexè differentes, & in cenſendo longius excurrentes, aut huc illúcque digredientes, eò redire quod agitur, nequeant, niſi ſæpius commonefacti. Sunt etiã nonnulli ſententiæ academicæ, neutram in partem ſatis vergentis.

Inſpectores cauſarũ, qui & Enarratores dici poſſunt, ſoli iure ſuo, ſolenníque inſtituto, ab actore iuxta reóque viciſſim cenſere poſſunt, ancipitíque prius ſententia diſceptare. deinde quid ſui ſit iudicii, ſemel conſtituere.

In cauſis meis tractandis & accurandis hoc conſultore, hoc pactore, hoc eodem cautore & aſtipulatore ſemper vſus ſum: neque fidei, diligentiæ, conſultæque prudentiæ vnquam me pœnituit.

Princeps Baronẽ Comitis nomine ac dignitate affecit, & Comitẽ Ducis appellatione auxit. Macte Ducatu poſthac eſto, macte Ducis nomine. Verba ſũt regis hominem ſic potentatu augentis. Erigere in Ducatum vulgo dicimus.

Auctare maiore potentatus faſtigio, dici poteſt. Aliqui etiam Mactare dicunt, vt Lactantius. Quo tamen antiqui ferè in malam partem vtuntur.

In conuento, in ſyngrapha rei tranſactæ, in fœdere, hoc nominatim ſanctū eſt atque perſcriptum.

Conſiliarii quidam cenſentes in curia & in conſiliis, citandis aliis atque aliis iuris enarratoribus gaudent. Alii ſanctiones ipſas principum Romanorum, iuriſque prudentum priſca reſponſa, vt locupletiores multo auctoritates laudāt. Equidem, quod ad me pertinet, iandiu ſemélque in eorū ſententiam tranſiui, qui literæ potius auctoritate nitendum eſſe, quàm literatoris ducunt: Literarióſque iudices longè pluris æſtimo, quàm qui literatoribus omnia credere inſtituerunt, ignaris linguæ Latinæ.

Homines quidam facinoroſi, legibus, moribus, iudicibus ſancti ſunt, eorum qui rerum potiuntur, præſidio & ſuffragatu. Nam & ipſi metu legum, iuſtitiǽque reuerentia maiores ſunt.

Hic iudex, quanquā doctus, ac iuriſdicendi prudēs, auctoritate ſemper eguit. Id eſt, Non optimè inter iudices audit, & opinione laborat: nihil eius dignitati atque opinioni homines tribuunt. Cic. in Bruto, Macer auctoritate ſemper eguit, ſed fuit patronus propemodum diligentiſſimus. Quintil. lib. 5, Nam illa ſumma cura Ciceronis, ſecuritatis eſt ſimilis, tantáque in oratione auctoritas, vt probationis locum obtineat, nobis dubitare non audentibus. Id eſt, Τοσοῦτον ἀξίωμα, τοσοῦτον κῦρος, τηλικαύτη πίστις καὶ κύρωσις. Tanta fides à dignitate orationis facta. Sic Auctoritate valere in aliquo collegio, eſt πιστεύεσθαι ὑπὸ τῶν συναρχόντων, vel παρὰ τῇ συναρχίᾳ ἀξιωματικῶς ἔχειν, παρὰ τοῖς συνάρχουσιν. Et Tabulæ vel literæ auctoritatis plenæ, ἀξιόχρεω γράμματα. Auctoritas etiam eſt hominis teſtimonium auctoritate præditum, ἀξιόπιστον. Cicero pro Cælio, Sed cur diutius vos iudices teneo? ipſius iurati religionem auctoritatémque percipite. Et infrà, Domus autem illa plena eſt integritatis, religionis, officii, ex qua domo recitatur vobis deuincta iureiurando auctoritas. Sic Auctoritates curiæ dici poſſunt, conſulta curiæ & placita. Idem in Catil. At nos viceſimum iam diem patimur hebeſcere aciem horum auctoritatis. Habemus ſenatuſconſultum huiuſmodi, verum incluſum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum.

Iudiciū litis ſcriptæ in curia conſtituere, eſt quod dicūt Concludere in proceſſum ſcripti. Quod etiam dicere poſſis, Prouocatorium iudicium apud acta conſtituere, vel Palàm in iudicio prouocationem ſcriptam cōſtituere, vt fit interdum. Quin & litium ſcriptarum iudicia non ſemper ſolenni formula ita cōſtituuntur, vt ad inquiſitionum claſſes reiiciantur: ſed eorum alea in ipſa conſtitutione repræſentari poteſt, ſi alter cauſidicorum vrgens aduerſarium, extēporalis iudicii reū eſſe contenderit. Quod nō ſine captione fit, ſi temere in ſeſe id recepiſſe compertus ſit, horámque conſilio exemiſſe. De prouocatione ſcripto certare, & De prouocatione inſcripta, verborum diſceptatione ambigere, dici poteſt. Cæterum raro contingit, vt ſcriptarum prouocationum cōſtitutio, in ſummam controuerſiæ decretoria inueniatur. quod tum demum accidit, cum ex ſententiæ recitatione, à qua prouocatum eſt, de iniurio iudicio

i.ii.

iniquóque ſatis liquere poteſt. Litium autẽ inſcriptarum ferè prouocationes eſſe exiſtimantur, in quibus nulla iuridicialis fuit ſyngrapha, iudicium præcurrens, vel edicto iudicis perſcripta, vel à partibus ſine iudice conflata. Solent enim plerunque ſyngraphæ inter partes conuenire, aut eorum cognitores, per eóſq; conſignari. Quod quia ſæpenumero aliquot diebus diſceptatur inter eos, ſeorſúmque conſultatur, indéque prolatandæ rei color tergiuerſanti quæritur, res ad iudicum diſceptationem reuocatur, ſícque detrectantes inire quod cõuentum eſt, & ſubſignare, cauſam dicere coguntur, aut eremodicium ſecũdum vrgentem pronuntiatur.

Qui curiã appellauerunt, nonaginta diebus exercere appellationem debent principum ſanctionibus, quod plerunque diplomate, interdum libello faciũt, iudici diem vt iniquo dicentes, ídque aduerſario denuntiantes, vt diem ipſum obeat, ſi in rem ſuam eſſe putet iudicium iniurium tueri, vt iure latum.

Prouocationem aduerſario renuntiare, & in acta relatam circunſcribendam curare, vel è catalogo promulgatarum, ante conflictionem licet.

Prouinciales qui legibus & ciuili iure Romanorum reguntur & diſceptant, hoc iure ſunt: Quod prouocator cum prouocato reſortitione agit, impunè certat. At qui moribus diſceptare dicuntur, iúſque petere, ſi eo genere in curia certent, ſexagenario periculo periclitantur, duntaxat qui prouocarunt. Prouocati autem iniqui iudicii iniuriíque, qui Intimati vulgo dicuntur, periculum tantum adeunt ſumptuum litis ergô à victore factorum, in vtroque iudicio.

Populares quidã ad curiã iudiciũ protinus reſortiuntur, quod Immediatè vocant. Quidã non cõtinuò, ſed altero aut tertio, & deinceps aliqui, prouocationis gradu, vel certamine & periculo. Iis autẽ qui præpropere curiã appellant & intercíſe, ſi aduerſarius præſcriptione tranſlationis vti velit, intentio denegatur, & deinceps vti prouocandi iure coguntur. In qua ſpecie prouocatus excipere præuaricationẽ poteſt. Id eſt, Præſcribere prouocãti ob intercíſam prouocationis ſeriem, vel quòd media & intercedentia prouocationis certamina præterierit. quod præuaricatoris eſt. Reis tamen criminum damnatis compendium facere prouocationum licet, rectáque curiam appellare.

Arceſſere prouocatorẽ prouocationis pro derelicto habitæ. Id eſt, Intra iuſtos dies non exercitæ.

Arceſſere actorem litis intercíſæ & obſoletæ, ob ídque perſecutionis emortuæ. Peremptam inſtantiam appellamus.

Qui rei capitalis aut noxæ minoris damnati ſunt, compendium prouocationũ facere, ſi libet ipſis, poſſunt, protinus curiam appellando. Id quod non perinde licet ob rem ciuilem damnatis.

Deuios exceſſus liticularum quærere, crebráque prouocationum diuerticula conſectari, litigatoris eſt improbi & fugacis.

Iſtum appellatorem ſpero me ad curiæ tribunal prima actione damnaturũ, non modo temerariæ litis nomine, ſed etiam prouocationis diſpendioſæ atque pœnalis.

Actiones cauſarum in curia quædam actoamaticæ ſunt, quædam exotericæ.

quæ longè plurima eſt multitudo. Exotericæ autem ſunt, quæ apertis foribus tribunalis aguntur. Acroamaticæ, quæ occluſis iiſdem, introuocatíſque tantum ambigentibus, atque eorum aduocationibus. Id quod honoris cauſa fit litigatorum.

Principes claſſium, qui etiam præſides, id eſt πρόεδροι vocantur, conſcriptorum ſuæ claſſis induſtriam & vires ingenii (vt reliqua omittam) perſpectas habere debent, & pro cuiuſque modulo penſa curialia ſingulis, id eſt, inſpiciendas cauſas commentandáſque diſtribuere. Magnum eſt autem erratum, litigantibúſque permoleſtum (nequid amplius dicam) bubus, quod aiunt, clitellas iungere.

Prædiatores homines ſunt iuris prædiatorii periti, prudētéſque, qui iura nouerunt queis prædia poſſidentur. quæ iura neceſſitudinis inter patronū & cliētem intercedentis: cuiuſmodi quantǽque ſint obuentiones aduentitiæ fundi beneficiarii & ſundi cenſualis: tum vim capitáque legis commiſſoriæ, quæ in clientelari fundo vltro citróque valet illa quidem, cæterum ſine iuris æquatione. Neque enim vt neceſſitudinis ius mutuum eſt, ita obſequii neceſſitas vtrāque in partem æquè pollet. Cic. pro Corn. Balbo, Etenim Quintus Scæuola cū de iure prædiatorio cōſuleretur, homo iuris peritiſſimus, conſultores ſuos nōnunquam ad Fuſium & Caſellium prædiatores reiiciebat. Idem de lege Agra. Optimo enim iure ea ſunt profectò prædia, quæ optima conditione ſunt. Multi autem ſunt homines egregie prædiati, qui prædiatores non ſunt. Quæ ſententia retrorſus etiam valet.

Impia fraude ſe obligaſſe, & Impiam fraudem admiſiſſe dici poſſunt, qui rerū nouarū rei ſunt in diſciplina Chriſtianiſmi. Vulgo λουθηρίζειν dicuntur, verbo iam longè latius patente quàm par erat, inuidiáq; flagrante. Sacrilego maledicto ſe obſtringunt ii, qui Blaſphemiæ rei vulgo dicuntur.

Perſonam prætextatam in curia deponere, vel in alio collegio, dici poſſunt, qui magiſtratu curiæ ſe abdicant.

Cauſæ adumbratæ & perſonatæ ſunt, quæ litigatoris nomen præferunt, ad quem res non pertinet, niſi quatenus pretio perſonam agit, quam vtendam verò aduerſario dedit.

Iudicis integri & innocentis eſt, nullum eximiū habere, quem quidē leges in ordinem redegerint in iure experiundo. Nam iuriſdictionis rectæ genus, vna pertica primores cum popularibus metitur.

Iudices quidam flexiloqui & fruſtratores ſtipantes ſe litigantium comitatu, & ieiuna ſpe paſcentes ſimul & enecantes, ludos ſibi faciunt.

Procurator interdum fidem mandātis, religionémque verbis ſuis obſtringit iureiurando. Iurare in animam domini vocant.

Iurato inficiari vel aſſentiri articuloſe commemorata inſcriptionibus aduerſarii. Reſpondere vocant per credit, vel non credit.

Præcidere reſpondendi cunctationem. Id eſt, Exigere reſponſum extēporale.

Cauſæ cuſtodes & pragmaticos appellandos cenſeo, quos Solicitatores vocant: qui & Inſtitores cauſæ, & tanquam Argi quidam dici poſſunt, ſi ſtrenuè munere ſuo fungantur.

In vtranque partem diſſerere, ſed in alterutram cenſere, eius eſt, qui primus ſententiam rogatur.

Minor annis vigintiquinque, nondum potens eſt iuris experiundi ſine auctore iudiciali, neque in iudicio ſolus ſtare niſi in rem ſuam poteſt, qui nondum in tutelam iuſtam ſui venit, qui nondum annos perſonæ litigatoris impleuit, qui nondum forenſi perſona præditus eſt legibus ac moribus.

Regiæ aduocationis fidem ſubſcriptionémque implorari frequenter in curia euenit.

His vtrinque dictis regia aduocatio conſurgens, actionem quoque ſuam in hanc ſententiam exorſa eſt.

Regalis aduocatio antiquo ſermone Gens regia dicitur. Gētis enim appellatione collegiū magiſtratuum ſignificabant. Vnde & Gentes parlamēti curiam tenentes, mandata principum cum præferunt, curiam frequentem ſignificant: non aliter ac ſi dicerent, centumuiros curiam ſummam frequentantes, aut eum numerum qui curiæ inſtar efficit in conuētibus externis, qui alternis annis, aut tertio quoque anno coeunt in vrbem aliquam inſigniorem. Inde etiam Gētes libellorum palatinorum dictæ ſunt, ſeptemuiri iuriſdictionem baſilicanam exercentes perpetuā quidem illi, ſed tamen recuperatoriam, eámque certi cauſarum generis, & ferè diplomaticam. Quorum princeps ab vltimo ſeptimus eſt. Hi cauſas magiſtratuum, omniúmque aliorum iudicant, ſingulorum iuxta atque vniuerſorum, qui iuriſdictioni prouinciarum eximii eſſē cenſentur elogio codicillari. Cuius rei arbitrium, vt eſt in comitatu penes Cancellarium, ita in hac vrbe, aliiſque vrbibus curialibus penes noſtrum collegium eſt, vt in vniuerſum cognitio rei diplomaticæ, duntaxat quatenus iure & æquitate temperari, non principalibus placitis ſolita eſt, quæ legibus ſoluta ſunt, vel legibus non tenentur. Cæterum aduocationis regiæ collegium, & nuntiationē habet (vt priſco verbo loquar) & interceſſionem, & verò inſpectionem, quanta citra imperium eſſe poteſt & iudicium. Vt nullus ferme magiſtratus è numero mediocrium diligentius mandari debuerit à principibus, ſi eorum quæ lex regia ſancire largirique permiſit, Reipublicæ charitatem auctorem eſſe in monarchia moris eſſet. Quippe vt recte & appoſite, & quandiu hoc munus tutelæ popularis mandatum eſt vno quoque ſeculo, ita iuſtitiæ ſeueritas, & ſanctionum maieſtas, tandiúque aut pollere ſuis viribus, aut delumbes eſſe viſæ ſunt. Tantum momenti eſſe putatur in vno aut altero homine ad rei tantæ inclinationem, támque latè patentem in regno florētiſſimo, in alterutram partem ab altera diuerſiſſimam. Et vt olim præſidium plebis Romanæ in tribunatu fuit, ita popularium in Francia Triumuiratus ille ſummæ curiæ additamentum, aliarúmque itidem curiarum, aſylum eſſe debet, legum ac ſanctionum propugnaculum, deſtitutorum hominum, vim paſſorum factione, impotentiæ oppreſſorum patrocinium. Nam cum in fide principis vt pupillorum nomen viduarúmque, ita legum violatarum, aut contemptui habitarum querela, immo verò charitas Reipub. orbata patrocinio, poſita ſit: cognitor ille principis populíque actionum, cuius nomen generatim patet, pollétque nomenclatura quidem ille ſplendere vt illuſtri, ſic ieiuna videtur, niſi ſtrenuum

patrocinium germanúmque, non inani perſona fucatum, tanto nomini reſpondeat. Sed ſcilicet temporum conditio diſciplináq; ſemper bonos & commendabiles mores aut aluit aut imminuit. Nec tam ſingulorum hominum culpa, quàm vniuerſorum quodam conſenſu peccatur in rebus huiuſce generis. Ipſa etiam quæ dicuntur Catorthomata in omni functione publica,nō ipſorum tantum hominum ſunt facinora, ſed verius ætatum, quarum alumnæ ſunt leges bonæ. Huius honoris nomen olim,& ſeculis melioribus,non etiam doctioribus, venerandum & ſacroſanctum fuit: quo tempore non in candida ambitus peti,ſed deferri prærogatiua virtuti fauentium, & ſuffragatu famæ ſolebat, nō fallaci aucupio comitatis & obſequii, ſed comperta fide innocentiáq; collectæ. Poſtea, vt ferè boni mores ætatem perferre nequeunt,quod moribus vltro deferri debebat,ambitioni dari cœptum,obſequio ſeſe vēditante & commendante iis qui rerū potiti ſunt vno quoque tempore. Ex quo factum,vt magiſtratus nomen ſplēdidum& populare,paulatim minus atque minus placere, mox etiam inuiſum eſſe,& ſermone incōmodo(vt fit)hominū traduci & exagitari cœptus ſit. Ita iacuit aliquādo dignitas honoris,magna & vetuſta auctoritate meritiſſimo præditi. Quod paucorum hominum inſigni tum inertia tū vitio accidit. Vſque adeò magni refert honorem vnunquenque loco ſuo collocari, immo verò permagni intereſt temporum ratio, & morum inclinatio in dexttam ſiniſtrámque partem. Quod vtinam diuinitus datum eſſet, vt hic magiſtratus, aliíque quos vice publica cum primis commoueri oportebat, odiíſque & ſtudiis priuatim vacantes, præcipua animi contentione incūbere ad Reipub. patrocinium nulli eorum incrementa ſua deberent,qui primos ordines in aula, medióſque & vltimos poſt ſe trahunt: ſed ipſi tantum principi, & famæ claritati . Melius omnino cum populis, quorum ipſi actores, cum republica principíſque lōgè luculentius actum eſſet.At qui his atque huiuſmodi muneribus honoribúſque pridem fungentes, tam ab aula erant excluſiſſimi, quàm maximè probare actus ſuos principi,primoribus, omníque ordini contēdebant.Nunc recentiorum ætatum vrbanis magiſtratibus nimium meminiſſe ſubit,quibus acceptos honores ſuos referāt,propemodum vt nonnullos eorum qui aſſiduitatem Reipub. debent,in comitatu præpotentium domiciliū, in vrbe diuerſorium habere videamus.Et ſic quoque mortales ſperare non deſinent & confidere adumbratam Reipub.curam, pro expreſſa & eminenti inter peritos rerum cedere? Hîc fraudare non ſuſtinui vnum hominem patrum noſtrorum auorúmque memoria, qui cognitoris regii publicique honore,munere,officiis ita functus eſt,vt ſui magiſtratus memoriam,vel verius deſideriū, in hominum ſermone conſeruauerit, in curia defixerit. Sanctromanus is fuit, qui vnus ſub principe imperioſiſſimo coiſſe ſocietatem ſalutis & periculi cum Repub. viſus eſt. Quo nomine cum in cælum laudibus elatus ſit, mira æquitate ſucceſſorum manes eius vſi ſunt. Nullus enim, quod compererim,æmulari homini ſuſtinuit: eorū certè nemo prorſus, quos ætas noſtra aut meminit,aut vidit. Audire nobis ſæpe contigit,cum res quæpiam (vt fit) nata eſt,quæ præſentis animi interceſſore egeret,& liberæ (vt ita loquar)cōtumaciæ aduerſus impreſſionem aulicæ impotentiæ,homines ita gemebunde dicere, O tem-

pora,heu pietas,heu priſca fides: hæc res Sanctromani ſpiritus deſiderat,iuſti-
tiæ tuendæ legibúſque deuotos.

Iuſta prouocationum implere,Iuſta appellatoria rectè atque ordine perage-
re, ſignificat id quod dicunt in foro, Bene ac debito modo appellationem re-
leuare.

Lege prouocationis agito,prouocandi cauſas dicito.

Iuſta appellationis exercendæ remittere ſupplicanti,& Iuſtorum gratiam fa
cere,in curia vocant Appellationem pro bene reuelata tenere.Id fit interdum
inter medias cauſarum actiones,formulariæ ac ſolennis appellationis,eiúſque
agitandæ veniam poſtulantibus.

Aduocatus regis aſſurgens inter cauſam agendam,multa in alteram partem
oblocutus eſt, conceptiſque collegii verbis interceſſit, quominus auctor curia
fieret eius quod poſtulabatur. Nunc dicunt, Oppoſuit ſe procuratoris regii no
mine formalirer.

Aduocationis regiæ collegium palàm appellatum, hoc eſt, in re præſenti in-
terpellatum ab altero altercantium, interceſſit primum oratione ancipiti at-
que defunctoria.Deinde eò deſcendit, vt rem totam curiæ permittere ſe di-
ceret. Huiuſmodi epilogi ferè ſunt obnoxiè munere ſuo non obſcurè perfun-
gentium,in cauſis hominum gratia flagrantium in aula, aut vehemẽtius quàm
ſatis eſt, apud ipſum collegium gratioſorum.

Aduocatione regia cũ interim aſſurrexiſſet,ſolẽniúmque prouocationis exa-
gitandæ deprecationem(vt aſſolet)præfata eſſet, curia admiſiſſe actorem regiũ,
veluti iuſtum appellatorem,ſolenniúmque peractorẽ,pronuntiauit ore præſi-
dis qui tum faſces habebat: iiſcéque de rebus ius dicendo, iuridici decretũ ap-
pellationémque circunſcribendam cenſuit, ad idémque tribunal, nõ etiam ad
eundem hominem,cauſam ab integro diſceptandam relegauit.

Cognitor regius reum conuictum noxæ confeſſúmque molli articulo(vt di-
citur) indulgentiúſque tractando, ſoliræ ſeueritatis bonam partem neceſſitu-
dini condonaſſe, aut amicorum precibus, pleriſque iudicantium viſus eſt.
Quod quia aliquando tam parum obſcurè factum eſt, parúmque verecun-
de, vt diſſimulari non poſſet: iampridem in curia & vbique receptum eſt mo-
ribus, vt iudices meminiſſe mallent in pœnis reorum æſtimandis, ſe in leges
iuratos eſſe ſanctionéſque regias, quàm in verba iſtorum conſignata, ſtudio-
rum priuatorum non leuiter redolentia. In curia eo amplius prouerbio vul-
gatum eſt, vniuerſos eius conſcriptos ſingulóſque,cognitores ac aſtipulatores
regis eſſe, populíque.

Reum requirẽdum,aut interrogandum adnotare, & vt præſto ſit ad iudiciũ,
decernere.Id eſt, Compareat perſonaliter, vt ſermo eſt forẽſis. Mandare enim
reus delatus non poteſt,quæ ore & verbo reſpondenda ſunt percunctanti iu-
dici,aut ei cui quæſtio mandata eſt.

Quæſtiones priuatorum delictorum exercentur poſtulantibus illis qui vim
paſſi ſunt, aut iniuria affecti,aut in quos noxam nocuerunt ii qui rei facti ſunt,
& legibus interrogati. In qua ſpecie iuris ſui perſequendi ſolenne eſt in omni
foro,cognitorem regalem in cauſam incumbere, & iure ſuo,id eſt regio & po-

pulari,ſubſcriptorem ſe ad perſecutorẽ noxæ ac maleficii applicare. Verum id iniqua conditione hominum iniuria, aut pauperie affectorum comparatũ eſt. Quod ſic iuris ſui perſecutor cũ publici ac popularis iuris vindice cõiunctam cauſam habet, vt aſellus cum boue vnis bigis iunctus eſt. Cui ſimulac reſtitare placuit,aſinus hæreat neceſſe eſt,vel in luto ſi ita vſu venerit. Sic hominum nocentium iudicio exagitandorum auſpicia, penes actores regios moribus & inſtituto Frãciæ collorata ſunt, peſſimo publico mea multorúmque ſententia. Cæterũ ea res magni vectigalis inſtar eſt honorario muneri, charitatis publicæ titulum præferenti. Cuius velamento atque patrocinio præuaricatio & calumnia animaduerſione publica conniuente, graſſantur per omnes ordines mortalium.

Perſecutio criminoſa ad extremum vertit in ciuilem cõtrouerſiam, quandoquidem peragi reus quæſtione non poterat. Nunc dicunt, Admiſſum reum ad proceſſum ordinarium. Dici etiam poteſt,Quæſtio in litem euaſit.

In ciuilem controuerſiam quæſtio capitalis incurrit, ſiquid ſecus admiſſum eſſe in litis inſtrumento adulterando compertum ſit.

Ineuntur certamina forenſia, cum cauſarum actores dicere ingrediuntur & altercari.

Salutem foro dicunt, qui iam pares non ſunt moleſtiæ litigandi perferẽdæ, & in gratiam cum trãquillitate domeſtica redeunt. quibus minimè ratio conſtat agitandarum litium.

Propungacula calumnioſarũ litium, Appellationes ſunt crebræ & tergiuerſatrices,& Reſtitutiones diplomaticæ,aut à iudicibus indulræ, aduerſus iudicia ſecundum præſentes data contta manifeſtos detrectatores.

Sideratam cauſam & feminecem reſouere fomento codicillari. Id eſt,Impetrato diplomate.

Occupator iure caſſus. Vulgo,Intruſus ſacerdos dicitur. Et Occupatio graſſatoria,non poſſeſſio,quæ poſſidendi iure vacat.

Capite ſæpe ſanxit curia qui furti manifeſti conuicti eſſent & comprehenſi in auditorio maiore,ſed capitali ſanctioni audacia non ceſſit.

Curiales ſupplicationes ſiunt interdũ ob vota publicè ſuſcepta, aut propter euangelia nuntii lætioris. Ad huiuſmodi ſupplicationes matutino curia in vnum coacta,è Baſilicæ ſacello proficiſcens, ad Magnæ matris poſt ſodales palatinos,eorúmque ſymphoniacos,incedit obſecrabundè,ſerie conſcriptorũ in duos verſus protẽta, togis purpureis viſenda inſignibúſque humeralibus. Anteambulonum officio honeſtamenti gratia præeunte, togatorúmque comitatu pone eam ordine ſuccedente. Quippe iiſdem ſub ſignis æra meret, eadémq; auſpicia ſequitur. Cum ad Diuæ templum vẽtum eſt,in eius delubro moris eſt obſecrationem cum ſacrifica precatione à pontifice fieri, aut ab hetæriarcho ſi pontifex non adeſt. Quam expeditionem princeps de procerum ſententia ſuſcipiendam duxit,ea vt ſalubriter, vt proſpere ac feliciter eueniat. Fit autem rurſus ſacrũ epinicium, principe, primoribúſque & popularibus voti damnatis,cum ita vſu venit. Cæterũ eadem obſecratio veluti maioribus hoſtiis fieri ad diui Dionyſii ſolet,quarto ab vrbe lapide,idque tum demum, cum princi-

pe externi belli cauſa fines imperii ſui egreſſuro, res ad interregnum reditutæ ſunt, regníque auſpicia ad regiminis faſces tranſitura. Hoc genus fit ferè ipſius regis ductu, cum diuûm tutelarium reliquiæ eorúmque cõditorium è loco ſuperiore ingenti religionis ſpecie deportantur, regis reditũ mãſuræ in patriam reducis, immo verò eum ipſum in locũ, vt eodẽ religionis apparatu in locum reponantur poſt iuſta peracta ſacri chariſterii.

Vẽditionis natura hoc poſcit, vt auctoritas præſtetur emptori, etiam ſi nihil mancipio promiſſum ſit, niſi id verbis receptum ſit certũ in modũ conceptis.

Optio eſt, quem inquiſitor ſibi ſumit ſubſcriptorem. Hoc eſt, Adiunctum, & Optionatus.

Dies retrorſus ementita, vulgo Antidata dicitur. Et dies porro verſus ementita, quæ recentior appoſita eſt. Dies ſurſum deorſúmque adulterata.

Teſtibus repetendis, & ſi opus fuerit coràm componendis, teſtimonium iterum denuntiandum. qui ſi venire grauabuntur, tertia denũtiatio vnà quoque pœnam denuntiabit. Teſtes autem ſinguli reúſque altrinſecus interrogãdi.

Lege agere dominus beneficus cum ſacerdote poteſt, qui ſacerdotium poſſidet nuper auctum fundo beneficiario, ne fundum emãcipet ciuili commercio conſecratione exemptum, niſi emortui mancipii iure quæſita poſſidere à principe impetrauerit. Quod non ita pridem in vniuerſum omnibus ſacris ſodalitiis cõceſſum eſt, in præteritum iuxta in poſterúmque, atque etiam vt impetrarent expreſſum in ærariæ rei difficultate, vt eius inſtituti auctores cauſabantur: iis fruſtra reclamãtibus, ad quos eius rei captio pertinebat, id eſt Patronis poſſeſſionũ, quæ fide & obſequio obſtrictæ ſunt, vel ſolarii iure & mãcipii.

Eſt moris antiqui inſtitutum, vt prædia clientelaria conſectari poſſent, & in ſacerdotiorum eſſe patrimonio, adumbrare poſſeſſorem ſubdititium & fiduciariũ, cuius morte annua iuſta debeantur patrocinii iure. Et qui ſi noxam admiſerit commiſſoriam, ſacerdotium ipſum ſiue eſt ſodalitium, fraude commiſſi alliget. Conſuetudinis vocabulo, Hominem dare viuentem & morientẽ appellant, ſignificare volẽtes manu planè emortua fundos huiuſcemodi nõ poſſideri. Dicere etiam poſſis Prædium in cauſam morticinæ poſſeſſionis cecidiſſe, vel Iure morticinii mancipii poſſideri. Et ius mancipii morticinii à principe conceſſum. Eſt autẽ Morticina poſſeſſio, quæ manus iniectionẽ nõ ſentit.

Ego huiuſmodi mortalem, Caſtorem & Pollucem libens appellauerim, alternis viuentem & morientem, quem patrono cedere conuentum eſt pro iuſto legitimóque cliente. Viuus enim obſequium beneficiarii loco præſtat, moriens aduentitium lucrum affert.

Cedò hominem quẽuis pro cliente, qui in fidem meam ita veniat, vt mortalem perſonam, feudíque committendi potentem ſuſtineat, cæteráque obnoxiam. Verba ſunt eius, qui prædii patrocinantis dominus eſt, conditionem ſuperiorem accipere non recuſantis.

Prædiũ ob noxam datũ lege cõmiſſoria. Nunc Cõfiſcatũ ob feloniã dicitur.

Lis ſalua, Lis perdita, vt Res ſalua, Res perdita. Terentius, Hoc tibi ego credam furcifer? tu rem impeditam & perditam reſtitues? Idem alibi, Lanii, coqui, fartores, quibus & re ſalua & perdita profuerã. Poſſis & illud antiquum, Satin' ſal-

ua omnia,& Satin' ſalue,huc transferre.

Aduocati quidam cauſidici, alii etiam nõ inuito faciunt vt Lyſidici dicãtur.

Singularia ſunt ad ſingulos pertinentia, Particularia vulgo dicta, vel Particularitates;non vniuerſè pollentes.

In ius ad præfectum vrbis vocatus, aut ad eius legatũ rerum priuatarum iudicem,aut ad legatum quæſtionum iudicem, & actionum criminoſarum.

In crimen vocare aliquem, eſt quod Onerare vulgo dicũt. & In crimen vocare aliquid, eſt Vt criminoſum obiicere, & Crimini dare.Nunc dicunt De eo litem extraordinariam facere. Cic.pro Rabi.In crimẽ vocas, quòd cum iis fuerit C.Rabirius. & pro Plancio,Atque is quidem adductus ad conſules,qui tum in crimen vocabatur,ſe à tuis iniquè iactari querebatur.

Curare cauſam,& Curator cauſæ,nunc Solicitator dicitur. Plaut. Cura tem communem,quod facis.Verba ſunt proficiſcentis.

AEtatem exulare, eſt Perpetuo exilio mulctatum eſſe. AEtatẽ vti frui poſſeſſione aliqua.id eſt, Ad vitã. Plaut. AEtatem velim ſeruire vt id fiat. ſic AEtatem litigare, AEtatem in vinculis eſſe nauticis,aut in ergaſtulo nautico.

Supplicibus libellis flagitare vt curia ſibi vacet, vt ſibi curia in conſilium eat.Id eſt,Locum & tempus cauſæ ſuæ iudicandæ petere.

Quàm mox curiam ſpetas vacaturam cauſæ tuæ inſpiciendæ?

Cauſa non tam ſuapte vi infirma,quàm à pecunia male valẽs. Res enim forenſis præſenti fide & oculata conſtat,vt vtar comico verbo.

Cauſarius nuntius in curiam inductus, iureiurando morbum ſonticum excuſauit eius cui dies dicta erat ſiſtẽdi ſe in quæſtione.Vulgo Exoniator dicitur.

Rem tibi cautam præſtabo, ſignificat Repromiſſorẽ me offero rem tibi ſaluam fore.Ac ſi dicas,Aliud age, res eſt tibi mea fide cauta.

Diſputationes peripateticæ fiunt in obambulationibus baſilicanis inter aduocatos,vel pragmaticos,& litigatores.

Citatus libello cauſari ignotantiam non poteſt, ſi coràm in ius vocatus eſt. Libellatam in ius vocationem dicunt.Plaut.Vbi tu es,qui me libello Venerio citaſti?Id eſt,Amatoria epiſtola euocaſti. Siſto ego tibi me,& mihi contra itidem vt ſiſtas,ſuadeo.Siſtere ſe,ipſum adeſſe ſignificat,non cognitorem eius.

Vadari hominem edicto imperioſo,criminoſo,euocatorio.Id eſt,Vt ſemetipſum ſiſtat,non cognitorem ſuum. Et Vadari reum delatũ,imperio ſemetipſum ſiſtendi ad quæſtionem.Dici etiam id poteſt,Pignerari hominem vadimonio. Pignerari autem iniecta manu,vel comptehẽſione,eſt corporis prehenſione retinere.

Aduocato vſus ſum conſultiſſimo,& cuius reſpõſis ac ſentẽtiis doctiſſimum quenque ſtare plerunque non pœnitet.

Stat ferme iuriſdictio omnium præfecturarum Franciæ,inſtitutis curiæ,exemplíſque in iure dicendo proditis,duntaxat intra fines ſummæ ditionis eius.

Stabit huius cauſæ ratio ſcriptis auctoritatibus,nõ teſtificationibus.Illius verò iudicium ſtat,teſtimoniotũ fide conſignata.Vulgo dicunt,Totum poſitum eſt in inqueſtis.

Cum ad conflictum curialem ventũ erit,prouocatori iacienda erit alea: aut

ſi offenſio timetur,deprecatione vtẽdum, & tamẽ quod dabitur accipiendum. Alioqui ſi cauſa ſit præſentis iudicii, inter ſacrum ſaxúmque pauendum eſt, & vota nuncupanda. Nam poſt aleam clauſulæ iactam ſera eſt pœnitentia.

Aleam volo iactam, vel Iacta per me alea eſto, Per me licet vt iacta ſit prouocationis alea, id ferè eſt quod aiunt, Concludo in certamine prouocatorio.

Liberali cauſa manu prædium aſſerere is dici poteſt, qui in fide cuiuſquã poſitum prædium eſſe negat, aut cuiquam vectigale, ſed optima conditione eſſe. Francum Alaudium vocant.

Pupillus perſonam non ſuſtinet committendi prædii potentem, aut fide aſtringendi. Moribus autem noſtris adoleſcens viginti annorũ factus, commiſſoriam perſonã habere exiſtimatur,& ad ætatis annos cõmiſſoriæ perueniſſe.

Fidei aſtringẽdæ deprecatio, & Fidei interim dandæ deprecari neceſſitatem, Sufferentiam petere vocant.

Fides clientelaris mãdari inuito domino non poteſt ,niſi qui mandare vult, aut morbo ſontico cauſarius ſit, aut abſentia quæ inſtar habeat morbi ſontici.

Patrocinii iura ſunt,quæ patrono moribus in clientem & in clientariũ fundũ cõceſſa ſunt. Nam Patronatus nõ videtur admodũ antiquũ eſſe vocabulũ.

Lege agere commiſſoria in clientem contumaciter inſolentẽ, aut conuitiatorem,aut cõtumelioſum, aut inſigniter iniurioſum, aut improbè ingratum, aut neceſſitudinis clientelaris violatorẽ quæ moribus ſancta eſt. Multa enim ſunt legis capita,quibus clientum aduerſus patronos licentia cõſtricta eſt. Dici poteſt &Legem exercere commiſſoriam in beneficiariũ,qui in benefici prædii dominum grauius quippiam, aut cõtumelioſius,aut cõtumacius, aut conuitioſius aut iniquius, aut libidinoſius conſuluerit: quod lege ſancitum ſit, ſi cliens horum quippiã,aut quod horum inſtar maiúſve ſit, cõmittere auſus ſit.

Patronus clienti ipſe,vxor,filiæ, nurus, lege commiſſoria ſancti ſunt. Adde etiam ſoror,duntaxat contubernalis.

Iura patrocinii moribus priſcis recepta,commiſſi pœna ſanxerunt,ſi patronus in prælio à cliente commilitone proditus ſit : ſi reus ab eo factus memorabili incommodo affectus ſit: ſi circunuentus aut occluſus ab eo, cum poſſet, non emiſſus ſit: ſi ab ipſo præſciẽte inſidias capitales celatus ſit. Comiter enim & piè beneficiarius conſeruare nomen & famam benefici ſui debet, nõ inſidias ſtruere in eum,in familiam,in prædium,cuius cauſa neceſſitudo inter eum & patronum interceſſit.

Perfidia cliẽtis,vulgo Felonia dicitur. Si petitus vel telo,vel inſidiis ab ipſo patronus fuerit: ſi capitis aut fortunarum, aut exiſtimationis inſigne periculum patrono creauerit: ſi contumelioſiſſime inſectatus ſit: ſi impias manus & maleficas in eum attulerit: ſi vxori eius, filiæ,nurui vim vitiúmve obtulerit, perfidia commiſſoria perpetrata eſſe dicitur, in eúmque exerceri vt perfidioſum, vt impium,lex ipſa poteſt commiſſoria.

Prædium ſuperius, Eſt quod iure patrocinii in inferius præditum eſt. quod manuum iniectionem habet in prædium obnoxium.

Prædiũ multis & magnis clientelis latè patẽs. Id eſt, Poſſeſſionibus affeclis & obſequialibus.

Poſſeſſor fundi inferioris nō antequam iureiurando in nomen patroni adactus eſt,vel ſacramento rogatus eſt à patrono,& catalogum rerum clientelarium porrexit liberam & iuſtam fundi poſſeſſionem habet:quam etiam deinde fructuariam tantum habere exiſtimatur, vtilémque. Penes patronū enim proprium ac iuſtum mancipium eſſe cenſetur: id eſt, Auctoritas rei plenior. hoc eſt κτῆσις κυριωτέρα. Secundariū autem mancipium,eſt ipſius clientis,re quidē vtētis fruentiſq; obnoxiè, & quodā quaſi precario,eodémq; obſequioſo.

Patrocinii & clientelæ relatio atque neceſſitudo lege fiduciaria cōdita eſt illa quidem primum contractáque,ſed impari cōditione. Nam patronus,vt beneficus auctórque neceſſitudinis, tāquam è loco ſuperiore cum cliente ſuo agit,& iure imperii mācipiique maioris: Clienti,tempore ac loco parere neceſſe eſt,& veluti è loco inferiore ius ſuum obtinere.quippe qui diſcinctus exarmatúſque,vt ſupplicantis ſpecie inire auctoramentum lege clientelarū debeat. Et vt neceſſitudinis & beneuolentiæ mutuæ index eſt oſculum,ita obnoxiæ conditionis,manus ſupplices inferioris,in manus ſuperioris datæ. Quibus conſentanea eſt reſpondénſque formula,in ſeſe addicētis verba concepta, operámque beneuolam ac ſtrenuam ſpondentis,lege fiduciaria inductam. Tametſi huiuſmodi neceſſitudinis cōtrahendæ ratio, in rem magis clientelarē, quàm in perſonam clientis & concepta & ſcripta eſſe cēſetur.Siquidem poſſeſſio ipſa, non etiam poſſeſſor eo fœdere auctoratus eſt, ſi ad verū loquimur. Quare eximere ſeſe volenti eo nexu legali, liberum eſt non dico fundum obnoxium pro derelicto habere,ſed alio quouis rerum alienandarum titulo emancipare,ſícque exuuias (vt ita dicā) auctoratrices ponere. quod ſine captione patroni ita fieri debet, vt caduco ſuo non fraudetur. Enimuero neceſſitudo inter ſuperiorem inferiorémque dominum fundi fide intercedente cōflata, legē habet reciprocantem. Nam vt ex inferiore loco ſurſum verſus obſeruātiæ neceſſitatem iniungit,ita deorſum ſuperne innoxias manus poſcit, neceſſitudinémq; beneuolentiæ non inertis nec fucatæ,ſi non paria fortaſſe facientem, nec ſimilia,at æquitati tamen conſentanea. vel verius, facinoris commiſſorii eadem vtrinque exiſtimatio.

Manus à patrono in beneficiū ſuum iniecta,quod in cauſam caduci deuenerat,ſimul vt in fidē venit beneficiarius nouus,iuſtáque caducaria perſoluit,iure ipſo ſublata eſt,aut legis præſidio.

Auctoramēti gratiam facere, & fidem acceptam clienti referre, eſt quod dicimus,Pro admiſſo clientem habere,teneréque.

Suſpenſa manu patientiam clienti accommodare. vel, Suſpenſam manum tenere. Quod minoribus, qui nondum ad ætatem ineundæ fidei venerunt, neceſſario:maioribus autē interdum vel cauſaria patiētia,vel precaria indulgetur.

Iure moribus recepto cum beneficiariū prædium in cauſam caducariā cecidit, quandiu patronus per conniuentiā ſomniculoſam obdormiſſe viſus eſt, tantiſper cliens peruigilaſſe cēſetur.Id eſt,ſibi,non patrono poſſediſſe. Vicéque verſa,ſi manu iniecta beneficiarius nouus incuriæ veterno conſopitus, iuſta facere clientelaria cunctatus ſit, tantiſper patronus excubias egiſſe dicitur, conditionémque ſuam commodiorem feciſſe.

Iuſta quintana & ſubquintana prædii beneficiarii, non debentur benefici prædii domino,niſi ob ære partum prædiũ. Vulgo Ob ſolutos loculos dicunt. Nam ob ea quæ donatione aut permutatione quæruntur, quæ hæreditate aut legato obueniunt,annua tantum debentur.

Diem iudici dicere ob rem perperam aut iniquè iudicatã, & eum ad curiam diplomate prouocare ſecundum quem iudicatum eſt. Vulgo Releuare appellationem dicitur.

Quandoquidem curiæ areſta ſemel ſunt litium decretoria,& conſilium maiorum auſpiciorum nullum eſt ſecũdum principem quod appellari ab ea poſſit,ſubſidium iuris vnicum legibus proditum eſt ſupplex prouocatio, quæ inſtar illa quidẽ habet legitimæ prouocationis, ſed ratione diſſimilem. Siquidem à ſingularum curiæ claſſium ſententiis protinus ad ipſammet curiam vniuerſam prouocare licet formula lege præſcripta, quæ & veniã ipſam poſcẽtis præfationem habet, & verecundè grauantis, querentíſque nõ iudicii iniquitatem, ſed iudicantium verius hallucinationem ab obreptione natã. Cæterum ea (vt ita dicam)æquitas conſolatrix offenſionum curialium,nec in omni genere iudiciorum vſurpatur, nec expeditam habet rationem, propter cogendæ curiæ difficultatem,vix vt decimo cuique remedium ſimul cum fomento ſpei afferar,duntaxat in hac noſtra curia.

A pedariis iudicibus & ſellulariis,vicanis,& caſtellanis, multis gradibus prouocationum ad curiam res euadit.

Obnoxiæ iuriſdictiones ſunt eorum iudicum,qui Subalterni vocantur.

Cauſa prouocationis acriter vtrinque concertata, & conſilio tribunalis circulatim (vt fit)coeunte,ſententiíſque ex tempore rogatis,præſes ad locũ ſuum reuerſus, ita pronuntiauit, vt & prouocationem & rem iudicatã vnde prouocatum erat, circunſcriptam à curia eſſe diceret, reliquiáſque cauſæ diſceptandas ipſi præfecto Pariſienſi, aut eius legato mandaret, dũtaxat vnde prouocatum non eſſet:vnáque prouocatum impẽdiis mulctaret, vel(vt ſæpe fit)vnáque litis impẽdia inter prouocatorem & prouocatum non ab re exæquanda duceret. Vel,De litis autem ſumptibus clauſulam illam addidit quæ multis in ſententiis additur,Paria inter ſe partes feciſſe eo nomine viſum eſſe curiæ.

Curia ſententiam pro nulla habendam eſſe cenſuit,& inducendam, vel non ſcriptam. Curia quod lege actum eſt à viatore, aut ab eo cui res erat mandata, infectum fore pronũtiauit. Vel,Id quamobrem ipſa curia appellata eſt,irritum eſſe exiſtimauit.

In cauſis prouocatoriis primæ partes agendi ſunt ipſius prouocatoris,ſecundæ prouocari,tertiæ rurſus prouocatoris, & vltimæ prouocati. Exordiẽtes autem aduocatos retrorſus ſuperare cancellos exteriores moris eſt, deinde in altercatione intro redire.

Multa in iudiciali munere,ſtudio partium fiunt,quæ iniuriæ quàm iuri propiora ſunt,eò capitaliora,quòd officii ſpecie plerunque fucata ſunt.

Flagitatores libellarii limen curiæ obſidentes, & diebus altercatoriis aream cancellorum frequentantes,multitudo eſt ius & æquum ſuppliciter poſtulantium. Altera autem eſt natio cãdidatorum maioris audientiæ,nobiles plerique,

aut nobilium ordinis, quos Salutatores appellant baſilicanos, fauoriſq; aucupes, blandos ſui venditatores ſummæ iuriſdictionis geniis, nõnulliſque conſcriptorum, quos cauſarum fata regere exiſtimant.

Hic magno ambitu occupauit pluteum decuriæ. Pro hoc dicũt, Lucratus eſt burellum, Aliis burellum præripuit. Hoc eſt, Audientiam.

Cauſa in germanum modum acta & diſceptata. Id eſt, Nihil ſibi, aliiſque reliqui fecit cauſidicus, quo diligentius & exactius cauſa defendi poſſet.

Curia reum falſi delatum non ſuæ ditionis, trãſlatitii criminis ergô ad pontificium iudicium relegandum cenſuit. Quòd verò ad præcipuũ admiſſum regiúmque attinet, manum ſuam iniectam in ipſum tantiſper manere pronuntiauit, interímque tanquã è numero cuſtodiarũ regis eſſe, dum in eũdem quæſtio eo nomine ab iis exercebitur, quos curia è numero conſcriptorum iudices prodituraeſt adhibito cognitore regio. Hoc ſuis verbis dicunt, Curia reum ad epiſcopum cum onere caſus priuilegiarũ remiſit.

Curia reum rei capitalis delatum, à crimine quidem ſimpliciter dicto, nihil moratur, quominus ad cognitionem pontificis reiiciatur: à crimine autem regio & cognitionis antiquioris, tantiſper reum & tanquam cuſtodiam regis apud pontificem futurũ pronuntiauit, quoad quæſtio ea de re habebitur à certis iudicibus, quos è numero conſcriptorum ſibi legatura eſt.

Verum in reis nobilioribus, qui inſularũ iure legibus ſacroſancti eſſe videntur, ſolenne eſt animaduerſionẽ receptitiæ quæſtionis, id eſt, criminis excepti, in curia agitari, vt præuertendam relegationi reorum ad forum pontificium.

Cum autem ambigitur ſupradictorũ reorum relegatio, ad ipſam diſceptandam profani promiſcuè iudices, initiatíque ordini ſacerdotũ conueniunt. Ibíque prærogatiua fit reorum diſquiſitio, dignine videantur, expoſita & perpenſa admiſſorũ atrocitate, qui iure mulctetur ſacroſancti reatus, & relegãdi. Quod ſi maiori parti viſum fuerit, protinus è conuentu initiatorũ numero faceſſente(ne ſanguinario iudicio profanentur, & tanquam exaugurentur) in cõſilium rurſus itur de reorum ſupplicio. Quod ipſum expeditam & pronam iudicationem habet ob factum præiudicium.

Plerunque in admiſſis reorũ quæ geminæ diſceptationis criminationem habent, id eſt, exceptitiæ atque tranſlatitiæ, vnà cum reiectione reorum cõſiliarii certi extra ordinem iudices dantur, qui auſpiciis curiæ, adhibito cognitore regali, quæſtionẽ habeant delicti receptitii, eóque nomine non vltra mulctam vindicẽr, arbitrante rem interim duntaxat oculis auribúſque põtificio iudice.

Reus verticis initiati patrocinio ſeruatus.

Reus facinoroſus vindice canonum religione legibus ereptus, aſylóque redditus multitudinis ſceleſtiſſimæ, qui pſeudoclerici, ab altariſq; acceſſu abhorrentes, vertice tantum ſanctis ſimiles, cætera profani ſunt, vel contaminatiſſimi potius. Tam paruo apud nos ſcelerũ impunitas emitur, ſub ſtupida quorundam religione, canonum verba non ſententias animaduertentium. Nam prò ſuperum ſanctarúmque animarum fidem! quid aliud eſt mẽtibus deterrimis vertex forfice delibatus cum elogio breuiculi pontificii, fortaſſe adulterati: quid aliud (inquam) eſt inſigne illud verticale, quàm phylacterium, quàm amu-

letum, aduerſus leges iudiciáq; ſalubria vitæ, partim ære tantulo, nulli non obuium commercium & expoſitum? quàm publicorũ iudiciorũ ludibriũ? quàm character licentiæ perditiſſimæ? quàm ſymbolum impunitatis, inuitamentum nequitiæ mortalibus exitialis? Hactenus apud nos profectum eſt inſcita canonicarum ſanctionum obſeruantia, vt cuſtodias recognoſcentes, à caluo ad caluum (vt ille quondam nequiſſimus hominum atque perditiſſimus) ſine delectu rerum ac perſonarum, ducendos eſſe pronuntiemus.

Reus teſſera ſanctitatis mulctatus, vel verius impunitatis. Nunc Depulſum à clericatura dicunt.

Teſſerã & elogium circunferre initiati verticis perditæ vitæ homines ſolent, eáque confidentia nihil non capitale audere, vtpote qui non neſciũ ſint, quid poſſit in Francia aſſertio canonica: aliquando ipſa certè tollenda, aut leges antiquandæ ciuiles, pontificióque ordini & ſacerdotum nomini condonandæ, rei autem omnes in ordinem redigendi põtificiarum cuſtodiarum in eorúmque carcerem relegandi. Quod poſticum eſt carceris iuſtitiæ, ſeueritatíſque legum atque innocentiæ vindicis.

Res magna in hoc articulo cauſæ agitur: ideóque ſumma cautione opus eſt. Nihil in hac re tranſigenda captionis eſſe poteſt.

Homini in minore ætate circunſcripto, reſtitutio petenda eſt citra annum vndetriceſimum. Eo enim elapſo, ætas illico exceſſerit è præſidio legum.

Is qui lege agere cœperat ex decreto curiæ, negauit ſe prouocationi ceſſurũ quamlibet geminatæ.

Exordia cauſarum & præludia, præſcriptiones ſunt tranſlatrices, aut depultrices actionum.

Elementa litium exhaurienda ante conteſtationem. ad quod perficiendum multi menſes conterendi ſunt. vel, Elementis litium exhauriendis ante conteſtationem, multorum menſium tædium moleſtiáque deuoranda ſunt.

Ad piſtrinũ forenſe ætatem conterere ſumma eſt miſeria, in qua tamen homines natura controuerſi & φιλόδικοι pabulum animi quærunt.

Sua fide reus ampliatus obtineat commeatum, an ſponſorum egẽtium, non magnopere intereſt.

Percunctatore callido opus eſt ad reum veteratorem ex elogio interrogandum. Id eſt, Super inquiſitione criminis.

Mea cauſa licet reus delatus abeat quo volet. Id eſt, Eum iam nõ moror. Dici etiam poteſt Rogitator aſtutus, qui reum identidem rogando, & variè rogitando, per epagogen eò deducat, quo prouidere non potuit. Percunctator epagogicus, qui Socrati in percunctandi arte non cederet.

Reus delatus, cui libera cuſtodia ſui intra pomœria permiſſa primum erat, cum quæſtio ampliata eſſet in diem longiuſculam, libello ſupplici poſtulauit vt interim ei abire domum ſuam liceret bona curiæ veniа. Cui poſtulationi regius actor, quócum (vt aſſolet) communicandum libellum curia ſubſcriptione ſua iuſſerat, in hæc verba reſpõdit, Si nullo alio nexu ſupplicator obſtrictus eſt, mea quidem cauſa liberè abito ad poſtridie Martinalium, vel Candelalium, vel Cineralium. Id eſt, ἐμοῦ ἕνεκα. Vel, Per me quidem liberè abſit ab vrbe ad qua-

draginta dies.

Longiſſimè teſtes meminerunt, vt ex eorũ teſtimonio apparet. Id eſt, Teſtificantur de rebus admodũ vetuſtis. Longius hic teſtificatur, quàm meminiſſe per ætatem potuit. Plaut. in Menech. Quid longiſſimè meminiſti, dic mihi in patria? ME. Cum patre vt abii Tarentum ad mercatum.

Subcognitores ſunt quos ſibi cognitores proficiſcẽtes ſufficiũt. Et Subprocurator eſt, qui ab eo procuratore ſuffectus eſt, cui mãdata erat rerũ procuratio, cũ poteſtate ſubrogãdi ſibi procuratoris, ac res ſibi mãdatas ſubmãdandi.

Meditatos teſtes producere. Id eſt, Antè commonefactos, quibus roſtrum (vt aiunt) concinne exacutum eſt.

Apparitorum curiæ munus eſt ſupplices libellos, quibus curia ſubſcribendum per actuarium duxit, aut litigatoribus ipſis, aut eorum cognitoribus denuntiare, deſcribendíque poteſtatem facere, quódque denũtiari reſpõſum ſit, elogio ſuo teſtificari.

Diligentis litigatoris eſt, aut eius cognitoris, inſtrumentũ ſuum iandiu prolatum ex indice ſuo recognoſcere: & certamine inſtanti, id eſt, cum cauſarum conflictus iamiam futurus ſperatur, copias ſuas iudiciales recenſere. Id quod in manibus fieri licet apparitoris aut actuarii tanquam ſequeſtris ne quid interciderit, aut fraude interceptum ſit. Id quod ſi contigerit, inſtar eſt calamitatis in fundo.

Quod Cauſam eſſe in valuis ſentẽtiæ vulgo dicimus, Latinè dici poteſt, Certamen in procinctu eſſe.

Subſidia cauſæ comparare, Copias quaſdam tanquam in ſubſidiis collocare, Aciem copiarum inſtructam, inſuper Subſidiis ad omnes caſus firmare, ſignificat Inſtrumẽtum ſuum copioſius facere, vt certior ſpes victoriæ ſit. Quod tamen proprie Supplere copias ſuas dici poteſt. Et Supplemẽtum copiarum aliud atque aliud dici poteſt, cũ inſtrumentũ in dies cumulatius facimus. Res autem ad triarios rediiſſe dici poteſt, quando copiis noſtris diffidentes, & cauſæ ſummam in cardine patum firmo verti exiſtimantes, noua ſubſidia excogitamus, eáque diplomatis venia in medium adducimus. Quod Noua facta articulatim ponere, ſermone pragmaticorum dicitur. Latine dici poteſt, Themata noua articulatim edere, eáq; probanda ſuſcipere. Quod in prouocatorio certamine ſæpius fieri ſolet. Aliquando etiam in primi conflictus controuerſia, cum copias aduerſarii explicatas inſpicientes, noſtris metuere cœpimus vt imparibus. Interim enim certamẽ detrectare forẽſibus inſtitutis licet: quod multi in ſpeciem faciunt, imminentem ſummæ rei offenſionem procraſtinare volentes, ſiquid ſpei melioris affulſerit interim expectãtes, aut litis decidendæ laxamentum occaſionémque captantes. Nonnulli, vt erinacius animal aculeoſum (quod in Græcorũ eſt prouerbio) partum ſuum in alium atque aliũ diem reiicit, ægriore in dies pariendi cõditione: ſic illi cum incremento damni non obſcuro in ipſius damni dilatione animo ſuo indulgent. Sunt quibus id genus remedii non magno diſpẽdio in ſummam decretorium fuit. Præterquam autem in ſuas ſupplendas copias ſumptum facere, ita etiã in aduerſarii coguntur apparatum: quatenus quidem æquare ille ad defenſionem copias, non exu-

perantiores facere voluerit.

Litem lite, litibúſque ſæpe reſoluunt iudices, qui huiuſmodi dant ſentẽtias, è quibus vna vel plures lites ſubnaſcantur. Quod interdum culpa iudicum, interdum litigatorum euenit, qui vinci ſemel nequeũt. Huiuſmodi etiam litium quarundam natura eſt, vt earum materia elidi radicitus nonniſi multiplici ac varia iuriſdictione poſſit. Et alioquin hoc tempore, hac morum iniquitate, his hominum ſtudiis ad cõtrouerſiarum aucupia incũbentibus, iſta denique multitudine interpretum iuris, cuius nomenclaturam ediſcere, & memoriter referre, non cuiuſuis eſt memoria præditi, iſta ſcriptorum voluminum cuiuſque eorum iliade: non magnopere mirandum eſt lites tam multas eſſe, litéſque litium iam perfœcundas, vnámque litium ſementem in multas meſſes reſtibilem. Præſertim cum calumniæ litigantiũ hinc quæſtus ſeruiat non aſpernandæ partis hominum elegantiũ, illinc eo amplius indulgẽtia faueat ciuilis ambitionis, vt nulla ſint alia litium alimenta. Id eſt profecto forẽſium cõtrouerſiarum ſeminarium, quod eſſe oportebat excidium.

Conditioni iam laræ auctarium adiicere, eſt Vberiorem conditionẽ offerre. Lites quædam breuiculæ, quædam mẽſtruæ, quædam dierum paucorum, quædam annuæ: quædã bima, trima, quadrima die vix bene conteſtatæ ſunt. Quædam non tantum luſtrales, ſed etiam ſeculares ſunt, ad quas auſpicãdas Neſtore adoleſcente, ad finiendas porrò ſeneſcente opus eſt, niſi hæredi mandaturus eſt. Quanquam tranſlatitium eſt apud nos, cõtrouerſias ab auis exorſas, ab nepotibus iam grandiuſculis abſolui.

Conceptis verbis adactus iuriſiurandi fidem dedit.

Commentarius litis inſpectoris, in foro Extractus dicitur.

Ei qui ob ſecus quippiã admiſſum pecuniæ damnatus eſt, carcer ſtatim ineundus eſt, niſi iudicatum faciat. Qui igitur à penuria laborant, hoc metuẽtes, aliquãtiſper publico carere, atque ex medio ſe ſubducere ſolent, quoad pecuniam tantam aut auctione facienda curarint, aut ab amicis corrogarint, aut à menſa ſumpſerint, ſi nondum fidem ſuam labefactarint.

Docti patroni officium eſt in ſcriptionibus cõficiendis, argumẽta cauſæ, capitáque thematica concenturiare ad inſtruendam litis aciem, quoad eius fieri poteſt, artificioſiſſime. Plautus, Concedere hinc mihi aliquantiſper intro liber, dum concenturio in corde ſycophantias. Et Centuriare vel Decuriare themata cauſæ, & Centuriati thematum articuli: id eſt, Articulare facta cauſæ.

Commẽtitia themata atque ſycophãtica in ſcriptionibus edita. vulgo Falſa facta in medium miſſa dicuntur.

Scriptura thematica, vulgo Intentiua dicitur, quæ differt à Iuridiciali, in qua iuris eſt, non facti ſermocinatio, niſi vtriuſque formulæ ſit particeps.

Procudere dolos forenſes, & Fabricari captiũculas, & Doli forẽſes fabrefacti. &, Fabrûm forenſium præfectus. Hoc eſt, ὁ τῶν δολιούργων ἡγεμών.

Inſtitor cauſæ diligens & callidus, qui recte atque ordine promit & condit literas atque auctoritates quæ è re futuræ ſunt eius, cuius cauſam procurãdam ſuſcepit. vulgo Solicitator dicitur.

Hac ratione res erit planè ſoluta. Id eſt, Nullus iam eo nomine quippiã petere iudicio poterit.

Res nulli magis ſoluta, quàm huic eſſe poteſt. Id eſt, Hic eſt cui certo ſolui poteſt,& ſumma ſecuritate.

Cauſarum fiducia non magis iure ſtat, & moribus,quàm iuris experiundi ratione & peritia.Neque verò,qui certo iure nitens, iudicium vel intẽdit vel recuſat,continuò ſecuritati indormiſcere debet. Vt enim pertinet ad ſummã litis,iuris ſui compertã habere firmitudinẽ:ſic ad ſucceſſum magnopere refert, cauſæ certo quodam modo inſtituendæ tractandæque ratio.

Ducere cauſam,Eſt prolatandæ litis occaſiones alias atque alias nectere, nec tam litigare,quàm litem extrahere.

Prudentis eſt aduocati, nõ ea tãtum quæ in rem ſunt, dicere aut ſcribere, ſed quæ ab re ſunt prætermittere.

Exarmata cauſa eſt, cuius copiæ præcipuæ interciderunt, vel dolo ſublectæ ſunt. Quod vſu venire in curia, non tam rarum eſt, quàm halcyonem auem videre.Noui enim,cui contigit ea cauſæ calamitas alioqui certiſſimæ,vt ſacculi inſtrumentales diu non comparuerint,inſpectoris cauſæ culpa, in ea re tam ſecuri,vt in litigatoris captione ſumma ſextantem æreum ſuum vix agi exiſtimarit. Inermis autem eſt cauſa,quæ literis, & auctoritatibus, teſtimoniis, aliiſque documentis iuris ſui caret, in eo quidẽ genere quod probatione cõſtat.

Circunforanei homines,baſilicani,atque in vniuerſum iudiciorum alumni, vulgo Practici vocantur.Hominum natio, aliena patrimonia ſecurè, augendis ſuis luculente,negotiari ſolita in foro iudiciali.

Negotiũ habere durum eſt in baſilicæ foro cũ homine vel ſuapte vi, vel neceſſariorum & propinquorũ potẽti, vel nimiũ gratioſo, non lepôre,non morũ cõcinnitate,ſed perſuaſibilioris gratiæ imperioſioriſq; commendationibus.

Sudandum & algendum cum litigatore rem habenti in ſua palæſtra exercitatiſſimo,qui cum medius tenetur,cõſertiſque manibus,Anguilla fit(vt aiunt) vel Proteus potius.

Noui hominem mihi ſumma familiaritate, omníque officio coniunctum, cui certamen fuit cum Vlyſſe forenſi,cum Autolyco vicino,cum Roſcio iudicum ſalutatore, cum AEſopo quiritatore: ad hæc hominũ permultorum ſtudiis in omni pene foro gratioſo. quem hominem cum ipſi(amici enim cauſæ, vt communi ſtudebamus)ob ingenium quoquo verſus verſatile verſutúmque demiraremur,nõnihil etiam vel inuiti amaremus ob Vertumni faciem,ob geſtuum,vultuũ,verborũ elegantiã ſcena dignã,nihil in eo deſiderabamus, præter fidem,religionem,iuriſiurãdi reuerentiã. Cætera hominem affabrè factum diceres, ſi in iis paucis conniuere tibi perſuaderes: quod amico homini auctor eram:tametſi vicem eius tanquam meam dolerem, cui ille non minus infeſtus erat,quàm cynomyia cani leporario,talem indignanti aduerſarium.

Aui ſiniſtra & liquido auſpicio iudiciũ intendere, vel litẽ cõteſtari, ſignificat conſultò & auſpicatò id facere,auctoribus conſultis, & rerũ forenſium peritis.

Sententiam abſtuli ex animi mei ſententia. Vel breuius,Sententiã tuli,pro Abſtuli.Res iudicata eſt vt optabam.

Milui circunforanei prædæ ſemper imminentes, oculis omnia luſtrant, forum circunuolitantes:Homines ſunt aut baſilicæ,aut cuiuſcunque fori alumni,miluinis oculis,vnguibúſque.Adunciores tamen vngues ſunt, tenacioréſq; eorum qui formulis graſſantur pontificiis,vt qui nihil in pignora iuris habentes animas hominum pignerari ſtygiis nexibus ſoliti ſunt, poſt vnum & alterum eremodicium,ídque paucorum dierum interuallo geminatum, caput hominis ſola egeſtate nocentis,cætera inſontis,furiis maniíſque deuouent.Quod genus diri maledicti non thure, non myrrha, ſed auro tantum expiabile eſſe dictitant.

In articulo cauſæ quippiam contechnari, Tempeſtiua fraude aduerſarium circunuenire.

Rei quidam detruſi in Acheruntem cuſtodiarum in carcere pontificio,viuaces in pœnam animas trahũt lucis prorſus exortes,vt qui mœrore pro cibario, lachrymis pro potu victitent.Quorum certè non miſereſcere, quos non miſerabundè viſere,prorſus inhumanũ eſt,nedum ſceleſtum ac nefarium, eos quidem certè quorum eſt inſpectio. Neque enim pro domicilio calamitoſo carcerem,ſed tartarum potius habere mihi videntur.

Forenſis eſt inſtituti,in libellis & ſcriptionibus,aduerſarii honorifica appellatio,ſi in magiſtratu eſt cum imperio:tituloſa, ſi titulis honorandis præditus eſt:ne inimico animo fraudari honoris ac perſonæ præfatione videatur.

Petitor ac rei vindicator ſuam rem ſententia iudicis ſaluã habere iuſſus eſt, cum acceſſionibus fructuum, litis impendiorum, & quatenus interfuit ipſius, ſimul atque lis vindiciarum inſtituta eſt,rem fuiſſe traditam.

Illiberali cauſa,non liberali,vt priſci loquebãtur,manu patroni clientes ſuos aſſerunt,ab iniuriáque iudiciali defendunt, qui ſordide,aut quæſtuoſe tantum, non etiam benigne & ciuili animo defendunt.

Conuento mihi homine opus eſt,domi prius,deinde in iure,ſi ius & æquum poſcentem non audiet.

Cauſa quælibet acerba ſuapte ratione atque amarulenta, tamẽ nõnihil leniri actionis comiter habitæ condimento potuit,ſi iuris tantũ perſecutioni ſeruire litigator,aut eius aduocatus,non etiã obſequi animo concitatiori ſtatuiſſet.

Auctor ab emptore fundi laudatus, ſi fidem auctoritatis præſtandæ prodiderit,& res vindicata ab emptore fuerit,ablatáque à vindicatore:omne cauſæ diſpendium, omnis calamitas cõtrouerſiæ ad ipſum tandem redibit proditorem. Nihil autem ad auctoritatem præſtandam,fideíque deſtitutæ noxam luendam intereſt, auctoritatis præſtatio verbis nuncupata ſit, an tacita fide promiſſa in contractúque hærenti, ſi modo verbis ipſa certo quodam modo cõceptis non recepta ſit.

Tu in cauſam incubuiſti admodum ancipitis euentus,& parum læta conſultorum auctoritate. A qua vereor ne calamitas inſtet patrimonio tuo.

Homo nimium amans litium,implicatus eſt grandis pecuniæ controuerſia, iudiciíque peritorum euariantis,mea verò ſentẽtia deteriorem in partem vergẽtis,& (quod ominari homini mihi amiciſſimo vereor) longè latéque in eius cenſum & familiam pauperiem factura,ſi ſecus res ceſſerit.

Vtinam ſatis hoc agerent cauſidici quod acturi ſunt: elementa cauſarũ animaduerterent, inſtitutarúmque litium rationẽ, argumenta, & firmamẽta conſulto expenderẽt, copias inſtrumentúmq; accurate percenſerent, ac litis vtenſilia. Ita fidem in tyrocinio datam meminiſſent, religionéque obſtrictam. Melius profectò cum iis, & fœlicius ageretur, qui in foro negotiantur: ſed exilius fortaſſe & anguſtius cum turba eius fori proxenetria.

Supplementum cauſæ laboranti comparare, & Copias ſupplere, eſt Prolationem copiarũ auctiorẽ recentiorémque facere, Nouum ſupplemẽtum cõſcribere, Copiarum delectum alterum habere, Auxiliares copias vndiq; accerſere.

Libellos ferẽtarios (vt loquar comica dictione) inter copias auxiliareis numero, eáſque non inermes, ſi huiuſmodi ferentarii in loco collocati ſunt, & ſcite inſtructi & opportuni.

Impeditã controuerſiã moris eſt diplomate expedire, plerunq; cõmentitio.

Agant iam, ſiquid agunt præſides & conſcripti, atque aleæ cauſam mãdent. noſtræ enim iam partes ſunt atque aduerſarii, vota nuncupantium.

Alea iam cauſæ in manibus eſt curiæ, vel Calculi potius in manibus iudicum & conſilii. Vrna in manu prouidentiæ, interdum in fortunæ nuſquam nõ obrepentis, victoriæ & offenſionis alea.

Communis adhuc Mars campi, albo nigróque ſolo diſtincti, ancépſque diu expectatio, litigantes miſeros exanimat, ſalutatoriã interim in baſilicæ ſtatione factitanteis, ingredientium vultus, egredientiúmque anxiè obſeruanteis, ex eorúmque reſponſis agnoſcenteis omnia aut abnuenteis.

Hic articulus cauſæ erit decretorius, Hoc caput in cauſæ ſummam erit decretorium.

Dum alea adhuc communis, conditiones ferendæ ſunt atque accipiendæ, ſi è re vtriuſque æquè eſſe videantur, aut non valde iniquæ.

Cum ancipiti certamine vtrinque diu diſceptatum eſſet, paulatim impreſſio in alterã partẽ facta, & ita impulſæ alterius partis copiæ, vt ſubſidia cauſæ promouenda non ſine tumultu viderentur. Id euenit ſæpe cũ prolatis litis inſtrumẽtis, cœpit innoteſcere vtræ copiæ firmiores ſint: & cũ teſtificationes vel documenta quæ decernere rem exiſtimabantur, acriter & appoſitè refutata ſunt, eorũmq; fides labefactata: aut vice verſa, cũ alterius partis teſtimonia aut nulla eſſe fide, aut exili probatione ſperabantur, poſt decretam inquiſitionũ editionem, earúmque exempla vtrinque cum vtroque communicata, liquere de fide earum argumentóque cœpit. Tunc enim in alteris caſtris trepidari neceſſe eſt, vltimíque conſilii remedia tentari.

Calculorum iam parte in vrnã coniecta, id eſt, principum ſententiarũ punctis nominatim (vt aſſoler) adnotatis, inclinatã rem & propemodum perditam, vnus & alter conſcriptorum iudicum prouocatori reſtituerunt, acrius & pugnacius cenſendo. Quorum auctoritatem multi ſecuti, inſtantem ab ea parte offenſionem verterunt in victoriã. Nam pro eo vt recte atque ordine iudicatum pronuntiaretur, temeréque prouocatum, adiecta ſtatæ mulctæ clauſula: recte atque ordine ipſum prouocaſſe dictũ eſt, iudicémque vnde erat prouocatum, nec iure, nec legibus iudicaſſe.

Infectam prouocationem facere,idque quóde prouocatum eſt.

In ſententia qua reus abſolutus eſt,id receptum eſſe conceptis verbis aiebat, Siquid cæterum actor agere vellet,vt ius experiri ad eum iudicem poſſet,quem ad iudicem ea res pertineret, cum eóque homine quócum eo nomine experiendum eſſet. His verbis ſignificantur, ſaluam actori actionem aduerſus eum futurã,quem aduerſus æquum erit.Plaut.Nunquid cæterũ vultis? Alibi, Nunquid cæterum?Verba ſunt proficiſcentis.

Secundum peritorem hactenus res iudicata:cætera is vnde petebatur, ſuperior fuiſſe viſus eſt.

Prouocationis meæ cauſa exeunte,acriterque vtrinque concertata, qui tum conſilii princeps erat,in tribunali(vt aſſolet)obeundo,réque in orbem conſultanda,diutius immoratus:cúmque ſentẽtiæ euariarent, à profanorum decuria ad initiatorum reuerſus,ſingulos ſedentium reuocauit: tãdémque collatis circulorum & veluti confuſis ſententiis, huiuſmodi areſtum ex tempore conflatum eſt. Curia appellatorem,quatenus in aſſem intẽrionis aduerſarii damnatus erat cum impendiis litis,iure & meritò, cæterum perperam ac temere prouocaſſe pronuntiatum voluit, in dodrantémque petitæ pecuniæ damnatum, in trientem abſolutum, ſumptibus litis vtrunque erga alterum pro portione mulctando.

Cum vtrinque ab eadem ſententia prouocatum eſſe contigiſſet,non eodem tamen à capite ſententiæ, aut non eodem nomine: idcircóque ancipites & bifrontes vtriuſque cauſarum actiones fuiſſent & perſonæ geminæ litigantium, id eſt διπρόσωποι:curia prouocationibus vnà rebúſque iudicatis inductis, vtrũque impendiis litium iudicio reciprocãte mulctauit. Quorum æſtimatio impar,argumentoſáque deſcriptio,ne cognitoribus cauſarum compendium,cauſarum dominis diſpendium afferret,quodam æquitatis præiudicio ineundæ rationis vtrinque facto,æquiparanda cenſuit,vel exæquata potius:diſpẽdio pragmaticorum in rem cedente litigatorum, qui alioqui rationum codicibus articuloſè implendis quæſtum faciunt vberem & copioſum,ſed legitimum, moribúſque receptum.

Tantum quidam hodie in foro iudiciali poſſunt, quãtum olim AEdiles in foro venalium.

Litigatorum par iniqua conditione compoſitum, alter natura controuerſa ætatem in foro egit:alter ciuilis pacis alumnus, fori limen antè nunquam ſupergreſſus eſt,vt loci formidoloſiſſimi.

Conditionem luculẽtam aduerſario meo tuli,quam ſi accipere grauabatur, cur non mihi eandem, aut ſimilem in cauſa pari vtriuſq; retulit, ſiquidem litium non amans fuit?

Re à me in iudicio vindicationis abiudicata,meum ab auctore ſeruaui,quod mihi præter ſpem euenit.

Ad recuperatores in limine curiæ poſt omnia calumniarum perfugia damnatus,curiã appellauit. Tanti fuit homini malæ mentis,iudicari faciendi tempus eximere,negotiúmque exhibere aduerſario,vt verſuram grauem ad extremum ſoluere litis extractæ, non nollet, animo ſuo obſequendo. Vulgo Com-

miſſarii ad barram vocantur,id eſt,Ad longurium porrectũ, quod podii vicem præſtat in veſtibulis ædium.

Priuati tribunalis iudices,priuatam ditionẽ, priuatum territorium habẽtes. Hoc eſt,Non regales.

Regii quidam iudices ſunt,quorũ ſententiæ protinus in curiã iudiciũ reſortiuntur. Sunt & regii imi tribunalis iudices, quorum ſentẽtiæ præfecturis ſunt obnoxiæ.

Sunt quædam cauſarum genera, quæ primum iudicium in curia ſortiuntur, vt cauſæ Regaliorũ,&duodecimuiratuum,& aliæ quædam ſanctionibus regum iuriſdictionibus prouincialibus exceptæ: quæ prima eadẽmque vltima ſortitione in curia diſceptantur & finiuntur.

Moris eſt iudicialis,vt ſiquid ab actore vel dictum vel editũ ſit, quod in rem eſſe defenſoris videatur,id ipſe defenſor hactenus tãtum agnoſcere ſe in indice & catalogo inſtrumenti ſui dicat, quatenus cum cauſa ſua facit:cætero abnuere atque repudiare.

Homo petitione excluſus, cum curiã appellaſſet, maiorẽ fraudem veritus, id eſt prouocatoriam mulctam, inuitus ille quidem & fremens, ſed tamen tandem fecit,vt ſententia ſtaret,& prouocationem victori renuntiaret.

Homo pacatæ vitæ infenſus,lites & calumnias factitans, ætatem cum patrimonio in foro tandem contriuit, ǽſque alienum multum ſibi cum infamia conflauit.

De re iandiu conſopita,& quæ obliuione putabatur eſſe ſepulta, negotiũ homini faceſſitur publici actoris nomine,ſed mutuatitio & adumbrato, eorundẽ inimicorum coitione atque ambitu, qui vetuſti criminis inuidiam rediuiuam conflauerunt ipſi & familiæ,nihil minus cogitanti.

Indagine quadam criminum reos delatos circundare, eóſque reatu diuturno inter cuſtodias enecare,nocentes vnà nocẽtiúmque ſimiles, regii cognitores impune moribus poſſunt,cũ ita eis viſum eſt, cũ libuit,cum ſua ſuarúmve neceſſitudinum intereſt,ſpecimen edere muneris quidem publici, cæterũ priuatis ſtudiis magnam partem ſeruientis & addicti. Rurſus reis indagine cinctis quæſtionis variæ ac multiplicis retia ſummittere,(vt venatores aiunt) & verò irretitos iam & deprehenſos explicare, vel comi atque ambitioſa cõniuentia, vel impudenti & ſordida, cum oſtẽtandæ poteſtatis ſuæ materia eſt ampla publicis actoribus, tum priuatam rem augendi occaſio maxima in minuendo iure populi regióque.Quocirca homines malè ſibi conſcii,rerum periti atque experientes aduerſus id malum publicè priuatímque noxium ac peſtiferum, antidotum præſentiſſimum non ipſi præſumere, ſed porrigere iſtis ſolent: actoréſque alioqui truculentos,ac tragœdias publicæ charitatis ac feruidæ excitantes in iudiciis,propinando mulſi poculo domi demitigare, vt nõ mirum ſit quoſdam è quinta claſſe hominum ad hoc munus obrepenteis, non multorum annorum interuallo,ad claſſicorum ordinem euaſiſſe, primariorúmque cenſuum. Huiuſmodi natio togatorum, iuriſdictionis Franciæ habenas regere vulgo exiſtimatur, præſertim quantum eſt quod attinet ad iuſtitiam ſanguinariam vindicémque publicæ ſecuritatis. Eorum autem coryphæi,ad quos

omnia vndique referuntur, in ſummæ iuriſdictionis conſiliis, ſpecimen magiſtratus huius luculentius atque illuſtrius præbent vtroque verſus vt è loco longè ſupremo, ita longiſſime conſpicuo. In vniuerſum autē magiſtratus ipſe variis ſermonibus per ora populi primorúmque exagitatur, & traducitur, ac moribus eo fungentium, aut in cælum laudibus ac votis fertur (quod vt fortaſſe rarum, ita ſumme eſt æmulandum) aut in tartarum maledictis deiicitur, diríſque execrationibus, ſed non perinde formidoloſis, omnia maleficia pretio precibúſque exæquantibus.

Cauſa longa tabe exanimata, id eſt, Præſcriptione litis deſertæ, ac longiſſimo tempore pro derelicto habitæ.

Veneno iudiciali cauſæ intereunt, quæ vel falſis auctoritatibus iudicatæ ſunt, vel falſis teſtificationibus, vel quæ ſordibus & ære prolato victæ ſunt.

Ab ſtirpe auctoritas tituli requirenda, vel poſſeſſionis eſt. Id eſt, Probatio ab auctore primo repetenda. Similiter ab ſtirpe auctoritas teſtificationum ſcientiæque repetenda eſt, & percunctanda. vt in ſpecie capitis, Si arbiter. de Probationibus, in Pandectis.

Cum in auctoritate literaria hæc ſit cauſa conſtituta, harum autē quæ prolatæ ſunt, nulla ſit, aut futilis certe ſit ac fluxa: exilis eſt ſpes eius & fiducia.

Saccularii iudicum pediſſequi munuſculis exorandi ſunt, vt Sacculi domi in obliuione ne ſint.

Saccularia profeſſio fieri ſolet in cella actuaria, ab iis quibus inſpectio litiū attributa eſt. Et rurſus, Accepti latio fit ſacculorum, & reſcriptio, cū ſacculi ad officium referuntur, aut cum in alium conſiliarium tranſcribuntur.

Singulis conſcriptorum claſſibus in curia, ſua exhedra aſcripta eſt. Et ſinguli etiam conſiliarii in certam ſuámque exhedram adoptantur, cum magiſtratum ineunt.

Auditorium maius in curia, eſt Camera prima, Auditorium minus, Tholus eſt quæſtionum.

Iuriſiurandi formula iudicum, qui in curiam codicillis adoptantur, cæterorúmque iudicum, qui in verba ſolennia adiguntur, in hanc fere ſententiā concepta eſt. Manu ſublata adactus, oculis in numinis curialis ſimulachrū intentis, præeunte præſidente iurat, Iuſta ſe munia impleturum boni ac probi iudicis & conſiliarii regii, in iudicio diuites ac pauperes eodem loco numeróque habiturum: perſonarum delectum in iuriſdictione nō ſeruaturum: ſuum vnicuique perinde tributurum. Libenter ſe facturum, vt ſartam ac tectam ſanctionum regiarum auctoritatem tueatur, curiæque dignitatem comiter conſeruaturum atque honorifice in auctoritate curiæ ſe futurum, eíque dicto audientem futurum. In allegendis autem conſcriptis, hoc additur, Decreta curiæ quæ celanda fuerint, arcanaque non proditurum.

Honoraria iudicum, & ſportulæ iudiciariæ, & velut corollaria inſpectorum litis, Species vulgo dicuntur.

Moris eſt in curia litigantibus pluribus ex cauſis ſupplici libello Recuperatores expoſcere, altercationúmque veſtibulariarum diſceptatores, qui vulgo Commiſſarii ad repagulum, vel ad podium curiæ dicuntur. Hi liticulas formu-

lari ordine iuridicialiter aut inficialiter conſtitutas, & copiis ſuis inſtructas ad curiæ conſeſſum referre ſolent, vt ſic iudicatæ areſtorum numero habeantur, & rei ſemel iudicatæ vim obtineant,ſi tamen illico de cauſa liquere poteſt.Alioquin ampliantur aut ad inquirendum, aut ad vadimonia ab integro repetenda,ſi in iis quippiam peccatũ eſt: aut alteram ob cauſam, quales multæ eſſe poſſunt,ob quas alias atque alias iterum & tertium lites procraſtinantur.

Huius rei diſceptatio huic & illi his verbis mandata eſt, Partibus audiendis operam danto.Hic & ille, ὁ δεῖνα,ϗ ὁ δεῖνα, Eorúmque diſceptatores ſunto quæ diſcrepabunt. tum controuerſia conſtituta,qua de re agitur ad curiam referũto.Vulgo Audiant partes,dicunt.

Ecce autem in benignitate ciuilíque officio hoc reperi negotium. è Plauti loco ſumptum.Vulgo dicunt,Pro benefacto in litem incidi.

Libellarii ſalutatores curiæ,aditus eius obſident,candidati audientiæ. quorũ quidam è ferentariorum cohorte, gratiarum prærogatiuam præſtipulari clanculum ſibi ſolent,ex eóque in comitiis commendabiliores eſſe.

Curialis,& conſcriptus ſiue conſiliarius,ſummo officio præditus.Id eſt, Qui curialis functionis munus implet & ſcite & diligentiſſime.

Cauſæ quædam ſunt in curia ordinariæ & curiales: quædam recuperatoriæ, horarúmque ſuccifiuarum,aut dierum interciſorum, quorum matutina ſeſſio muneris eſt neceſſarii,pomeridiana arbitrarii.Hæ cauſæ certi cuiuſdam generis ſunt: & vocantur,vt ſunt, Sportulariæ,quoniam è legibus & moribus in conſilio iudicantur auripetarum, quos in curiis iuriſdictionis ſummæ, moris eſt quolibet conſilio dimiſſo auream ſtipem accipere,honorarium laboris voluntarii,vel operæ aduentitiæ,quaſíque corollarium ſtatorum ſtipendiorum. Ea iudicandi functio,quaſi ager.eſt quidam curialium, amœnus ille quidem,& compaſcuus,cæterum non latiſſime patens. Quare in eo vnà omnes minime paſci poſſunt. Sed vt quiſque à teſſerario & diuiſore, quidem litis inſpector eſt, ad conuentum aſcitus eſt,ita locum occupat in compaſcuo.In honorariis autem accipiendis Præſides duplares eſſe ſolent.

Inter conſcriptos, quidam munifices ſunt,quidam operis faciundi vacationem habent, id eſt, litibus inſpiciendis & exponendis vel nullam vel raram operam dantes.Quod genus vacationis non magno comparatur, nec decus aut præmium eſt emeritorum.

Curia ſuos faſtos habet à maioribus acceptos.Id eſt,Hemerologium, id eſt, album dierum curialium,& dierum nefaſtorum, qui præter feſtos ciuiles, feſti ſunt iudiciales: vt vice verſa, quidam ſunt feſti officinariis,qui profeſti ſunt curialibus & palatinis.Dies autem curiæ nefaſti,vt natales Caroli magni & Ludouici, faſti ſunt cauſis recuperatoriis, duntaxat Sportulariis.Horæ etiam matutinæ pridie feſtos dies, qui vigiliares dicuntur, curiales ſunt & munifices,pomeridianæ immunes & feriatæ: nec tamen non faſtæ, & verò deſtinatæ cauſis ſtipendiariis,ſiue eas vocare AErarias volumus. Comitiales cauſæ ſunt,& Conſulta decretáque comitialia,quæ in conuentu omnium decuriarum iudicantur aut ſiunt. Eſt autem curiæ Comitium in auditorio laqueati tecti & inaurati,in quo omnium decuriarum areſta exaudibili voce partim pronunciari

memoritet ſtatis diebus ſolent à quatuor primis curiæ,partim ab actuario è co dice recitari.

Diligens & multus in litibus inſpiciendis & exponendis, commentariorum iudicialium aſſiduè cõficiens, Qui breuiaria litium ſolerter & expedite cõſcribit, Qui elegãtes & dilucidos controuerſiarum aut quæſtionum commentarios cõficere didicit, Qui litium argumenta ſummatim colligere, ſolertérque didicit,atque è commẽtario exponere enucleate & ſumma fide,cum ad res iudicandas ventum eſt.

In iuſto interdicto retinendæ poſſeſſionis,moris eſt vtrinq; themata ad rem pertinẽtia articuloſe enumerare, vltro citróque oppoſita per diametrũ. Quod Intendere ſcripto vocant. Id eſt,Intentiones ſcribere per tacta contraria. Scriptiones autem ipſæ geminam vtrinque habent intentionem,& ſcopum duplicem. Pertinet enim eorum formula & ad vindiciarum præiudicium,& ad ſummam cauſæ poſſeſſoriæ. Finem recredantiæ & principalem lingua Forenſis vocat. Eſt enim cauſæ conſtitutio à iudice in eam ſententiam, atque etiam in ea verba concepta, vnde ſcribendi reſcribẽdíque vices, aliæ interim atque aliæ pro cauſarum ratione exiſtunt. Plerunque autem euenit,vt prima cauſæ velitatio, vel actus litis primus,ad ſequeſtris poſſeſſionem redeat,quam Regiam manum vocant. Secundus autem conflictus,qui iam præiudicii multum habet,eò euadit,vt vindiciis temporariis ſecundum alterum iudicandis, res habeat à ſequeſtre,& ab alterutro litigantium fiducia poſſideatur,quoad iuſta poſſeſſio ſenrẽtia litis decretoria adiudicetur ei, cuius cauſa poſſidendi ſuperior eſſe videatur. Fiduciaria autem poſſeſſio prædibus dandis obnoxia eſt, niſi curiæ areſto,aut alterius conſilii iudicata ſit,à quo prouocatio legibus ſublata eſt. Tum demum enim ſua fide poſſidere eum moris eſt,etiam ſi obnoxiè poſſider & publice. Sæpe autem euenit,vt alteruter litigantium,qui in præiudicio vindiciarum ſuperiorem cauſam habuit,& interim poſſedit, in iuſtæ poſſeſſionis certamine inferior eſſe comperiatur. In qua offenſionis ſpecie, illa accedit calamitas, quòd iudicium in præteritum quoque valet,& in fructum fiduciariæ poſſeſſionis: atque eo amplius,in id quod videbitur interfuiſſe victoris, poſſeſſionem eius tantiſper non interpellatam fuiſſe. Sed ſic ſunt ſpes hominum,cum in vniuerſum fallaces ſæpenumero & decoctrices,tum verò exaudita hominum vota in re iudiciali, nonnunquam ita cedunt præpoſtere, vt quæ prius plaudenda viſa ſunt, & gratulatione amicorum excipienda, pœnitenda deinde pudendáque, & abnuenda videantur.

Damnatus vindiciarum is eſt,à quo interim vindiciæ abiudicatæ ſunt.

Exhauſta controuerſia iuſtæ poſſeſſionis,plenique iuris poſſidendi. Id eſt, Finita lis pleni poſſeſſorii.

Qui controuerſam rei poſſeſſionẽ fecit apud recuperatores palatinos iure codicillari,& poſſeſſionẽ abſtulit iudicio recuperatorio,poteſt in iudiciũ titulariũ trahi apud prouinciæ præſidem,cuius ea eſt cognitio. Sed non antè eo iudicio contendere ac dimicare cogendus eſt, quàm is qui poſſeſſorio victus eſt, iudicatum planè fecit. Nec victus antè de dominio rei mancipióque ius experiri poteſt, quàm rei iudicatæ omnem acceſſionem exhauſit.

Qui ſacerdotio triennium non ſine titulo,vel quolibet,modo non inani,potitus eſt nullo interpellante,ita certam iam poſſeſſionem habet,vt omnem eius cõtrouerſiam ſummouere temporis præſcriptione poſſit, ſeu poſſeſſio, ſeu mancipium ſacerdotii in diſcrimenvocetur,ſi tamen mancipio iuſto dari tenetiúque ſacerdotia poſſunt.

In iudicio poſſeſſionis atque vindiciarum etſi vterque intendentis depellentiſque partibus fungitur, tamen vindex is eſſe cenſetur qui vindiciarum iudiciũ laceſſiuit. Vindiciarum autem reus & depulſor, is qui laceſſitus eſt, etiam ſi viciſſim vindicat,vindiciáſque refert intendenti. Themata etiam thematibus actoris exæquata reſcribit. in formula intentionis paria cum laceſſente facit, in nulla denique iudicii parte cedit actoris iure partibúſque,par pari referendo.

Clauſula intentionis conceptis verbis edita in ſcriptione, vel in ſyngrapha à partibus cõflata,vulgo Concluſio petitoris dicitur.Sicut depulſionis formula ab eo vnde petitur in abſolutionis ſummam concipi ſolet, cum ſumptuum litis additamento.

Profligata litis diſceptatio,& cauſæ cõcertandæ curriculum peractum,& copiæ in numerato prolatæ, cum clauſulari ſyngrapha vna aut altera in ſacculũ coniecta,iiſque de rebus teſtato certior aduerſarius ſemel atque iterum factus, denique iuſta inſtruendæ litis abſoluta, manent iudicis vltimum officium,aleámque cauſæ decretoriam.

Conſcripti curiæ ideo conſiliarii vocitari cœperunt, quòd regibus ius dicentibus,& magnis de rebus conſilium agitantibus aſſidebant cum duodecim primis Franciæ. Quare & areſtorum curiæ auctoritates perſcriptæ in verba regia concipiuntur. Ex conſiliariorum autem huiuſmodi regiorum conuentu centenario curia tandẽ ſtataria conflata fuit, qui Cẽtumuiri curiales dici poſſunt. De quibus in Annotationibus in Pandectas pauca ſcripſimus. Areſta autem curiæ vt ſermone vernaculo pronuntiantur,ſignificare videntur ſententias ſemel prolatas,& lites dirimentes vltima cognitione. Quod nomen, ſi id eſt eius etymon,huius temporis recentiorúmque ætatũ areſta iure non optimo retinent: ſiue in eo culpa eſt,quòd non ſatis planiloquè eorum ſunt interdum formulæ conceptæ,&alterius indigent areſti,quaſi verborum interpretis atque ſententiarum:ſiue ea eſt culpa alumnorum fori hominũ,nodum in ſcirpo inuenientium, vel comminiſcentium: ſiue ita ferunt vitæ mores controuerſæ, ad diſcordiam in dies magis magíſque incumbentis,forenſi hominum nationi mire ſtipendiariam.

Tinnule cenſere & diſſerere in rebus iudicãdis,vel aliter diſceptandis,eſt quod Pindarizare vernaculo verbo dicunt. Hoc eſt, Voce vibranti atque exaudibili plauſum ab audientibus captare,leges ac iura fundendo, iuríſque interpretum multiplicem nomenclaturam. Quod genus multi elegantium titiuillitio nõ æſtimant,vt vtar verbo Plautino.

Sinuoſa controuerſia, argumentíque longa ambage exponendi non cuiuſuis eſt litium inſpectoris & renuntiatoris.

Qui ſuo marte laborare cauſam ſuam ſentiunt,libẽter ferè faciunt vt cognitoris regii ſubſcriptionem implorent, & quaſi copias auxiliares & ſuppetias a-

ſciſcant partibus ſuapte vi infirmis. Sed refert,quàm quiſq; quoque in foro gratioſus ſit,& quem contra publici nominis patrocinium vtendum roget, quod ſtudiis quoque priuatis ſeruire ſolitum eſt,vt nunc ius habemus conſtitutum.

In cauſis diſceptationis non expeditæ ac iuris ambigui, curiæ auctoritates in eadem ſpecie vel ſimili ciere cum die ac conſule,plerũque decretoriũ litis eſt.

Controuerſiarum nundinatione aduocatis & pragmaticis iure ac moribus interdictum eſt, in quibus quidem ipſi controuerſiis operam nauauerunt litigantibus.

Moleſta ratio otii perfruẽdi, atque homine docto indigna, litigioſa vitæ inſtitutio,cui quidem procul inde abeſſe licitum ſit.

Suæ ſponti ſententia iudicis redditus eſt is, qui fraude aduerſarii in captionem & nexum inciderat, quod venia diplomatis factum eſt ſuppliciter impetrati. Hoc eſt,Syngrapha nexus antiquata eſt,qua is obſtructus erat.

Cauſa labans opportune ſuſtentata eſt ſubſidiis impetrationis diplomaticæ, vel adminiculo impetratiuo.

Oblatiua Põtificis maximi beneficia vel diplomata,dici poſſunt,ea quæ Proprio motu collata vocãtur,quæ diſtinguũtur ab impetratiuis. Sicut olim Auguria impetratiua dicebantur, quæ optata obueniebant: Oblatiua, quæ vltro offerebantur è cælo,vt auctor eſt Seruius.

Ruſticanæ iuriſdictiones,& Ruſticana tentoria,vulgo Campeſtria loca dicũtur,in quibus non eſt copia cauſidicorum.

Ancipiti adhuc Marte forenſi inter nos certatum eſt,victoriáque alternante cauſarum. Hoc eſt, Si vna cauſa offendimus,in alia vicimus.

Cum multis mihi res eſt in foro ſociis eiuſdem litis. Sed abvno tantum mihi metuendum eſt ſignifero controuerſiæ, & cuius auſpiciis ſumma cauſæ regitur.

Qui vel errore ducti,vel inconſulta ſcriptione,vel editione, vel enũtiatione temeraria de gradu exciderunt proceſſus iudicialis, codicillorum principalium adminiculo in gradum reponuntur.

Cauſa eo die quanquam ab homine diſerto imprimis, & exercitatiſſimo, tamen ingenti frigore acta.

Cauſa nobilis & ſummæ expectationis, inepta & ieiuna actione cauſidici in magnum frigus incidit.

Prouocatoris cauſa ſcite & commodè acta,expectationem cõſeſſus coronǽque erexerat,non ſine plauſu excepta. Verum defenſoris acre & vehemens patrocinium,fiduciam prouocationis,iudiciiq́ue futuri expectationẽ magnopere refrigerauit, quæ comperendinatorium exitum eo die habuit.

Cauſidicus ea actione mire theatrum commouit,ſanè ſplendida & vehemẽti,& in qua nihil deſiderares.

Aduocatus parum explicatus in cauſa aliquantum perplexa, ſatagere magis quàm agere viſus eſt.

Solertis eſt præſidis, obſcuris (vt euenit) cauſarum actionibus,lumen quoddam admouere interfatiunculis & percunctationibus. Interdũ etiam labantes actiones in tyrocinio togatorũ alleuare molli(vt dicitur) & indulgẽti brachio.

Digitized by Google

Cauſarum quidam actores, aut natura acerbiore præditi, aut gloriæ cupiditate acti, aut cauſæ ſupramodum auctorati, litem ſuam faciunt, clienti ſeſe venditantes. Id quod ſæpiuſcule euenit in iis cauſis, in quibus mores aduerſarii inceſſendi ſunt, aut exiſtimatio ſugillanda. Quare prudẽtes aduocati, & citra præuaricationem cauti, præmunire acerbam ſuapte ratione dictionem, veniæ expoſcendæ præfatione ſolent, vt neceſſitate ſibi expreſſam fidei cauſæ præſtãdæ potius quàm gratiæ ab homine ineundæ.

Litem argumẽto claram, actione caliginoſa cæcare, Cauſam rectam & expeditam, expoſitionis ambage lõgius latiúſque repetita, ſinuoſam reddere, aduocati eſt oratoris potius, quàm viri boni, & (quod vulgo dicitur) materiam diſſimulare volentis, hoc eſt, transformare calumnioſa metamorphoſi.

Actio cauſæ, aut iucunda & ſuauis, & plauſibilis tribunali, ſubſelliis, & curiæ podio fuiſſe dici poteſt: aut contrà moleſta, & putida, & explodenda viſa eſt.

Mauors curialis atq; inermis, non minus priuatim magna vertere videri poteſt, etymúmque retinere ſuum, pauperiem in patrimoniis faciendo, quàm ille campeſtris & agmine armatorum ſuccinctus, qui clades ſtragéſque ingenteis edere ſolet publicè calamitoſas.

Homo litium amantiſſimus, multis curiæ areſtis perculſus, pœnalibus iudiciis confoſſus, crebris prouocationum mulctis confectus, tamen nondum ſalutem dicere foro iudiciali potuit.

Cauſa quibuſdam interlocutionibus ſaucia, vno & altero præiudicio affecta & profligata, vltimum fatum manet.

Homo diuturno certamine ancipitíque conflictatus, forenſi piſtrino diu ac permoleſtè verſato, ad extremum iam exanguis victoria clariſſima potitus, è manubiis forẽſibus lacunam rei familiaris propemodum expleuit. Abſtulit enim præter litis ſummã, omnes rei ſaluæ acceſſiones, cum interuſurio diuturnæ cõtrouerſiæ, núncque opimis ſpoliis inſignis & viſendus, oculos omnium circumagit, ſpatia baſilicæ perambulando.

Callidus cautor atque formularius, verſutus & ſolers pragmaticus, vſu & diſciplina fori pollens inſtitutorum forenſium peritiſſimus, iuris formularii cõſultiſſimus. Bonus practicus vulgo dicitur, Ludi forenſis magiſterio præditus.

Aduocatus antiſtes oraculi baſilicani. Id eſt, Eorum princeps, qui ad res conſultandas expetuntur.

De litis auſpicandæ ratione, euentúque cõtrouerſiæ inſtituendæ aut iam inſtitutæ, conſulti frequenti conſilio aruſpices baſilicani, rem tentandam cenſebant, fortunámque periclitandam, omnia ſecunda promittentes, bonáq; ſpe eſſe iubentes.

Ab oraculo iuriſprudentiæ, reíque forenſis peritiæ, omnia læta portendebãtur: res non ſomniculoſe, non inerter agitata eſt. ſed tamen euentus non modo tantæ fiduciæ non reſpondit, ſed etiam in contrariam partemper diametrum ceſſit. Ita, quod apud aduocatos auſpicium ratum, apud iudices vitium eſſe viſum eſt. Refert igitur, non quid iuriſconſulti homines, aſſidui conſultores de cauſis exiſtiment, ſed quid ii potius cenſeant quos penes cauſarum eſt iudicium. Præſtátque longè trium iudicantium puncta ferre, quàm ſeptem de

iure reſpondentium.

Homo litium alumnus, aliquando fulmine ictus areſti vnius calamitoſiſſimi iam inde & vehementer attonitus, foro exceſſit.

Hominis litigioſiſſimi patrimonium lautum & compoſitum, ſenſim in foro deliquit.

Litis inſtrumentum literarum, auctoritatum, teſtificationum prolatione cumulatum, in indicéque recte atque ordine deſcriptum, curriculo litis percurſo, cum ſyngrapha clauſularia apud acta deponendum eſt. Túmque demum perurgendus aduerſarius, ne liti iudicandæ moram faciat, detrectanda inſtrumenti ſui prolatione.

Inchoata controuerſia, ac iam aliquantum formulari curriculo prouecta, repente de ſpatio deflexit in aliud, aliúdque diuerticulum liticularum è re ſumma natarum. A quáque (vt dicitur) principis controuerſiæ hæſit obiter in obicibus. Incidentes & emergentes quæſtiones appellantur.

Controuerſia conſtitutam & legitimam experiundi iuris, vt in eo genere, formam ceperat. Vulgo dicunt, Proceſſus formam ſuam ceperat. Hoc eſt, Lis certa & ſolenni, ſuique generis formula inſtituta, aliquantum erat progreſſa.

Cum velut velis paſſis controuerſia, inoffenſóque ordine actorum ferri cœpiſſet, ecce tibi remora nec opinata conſiſtere eam coegit. Nā quaſi vento deſtituēte vela forenſis curſus reflaccuiſſent, repente proceſſus inhibitus eſt. Vel ſic, Cum vento forenſi obſecundante prono curſu cōtrouerſia ferri, medióſq; actus pulchrè promoueri cœpta eſſet, non modo eam flatus deſtituit, ſed retro etiam egit.

Præfectus prouinciæ vt maior magiſtratus minori iuridico prouinciæ, qui præpoſitus dicitur, imperiū inhibere poteſt, non vice verſa minor maiori. Liu. lib. 7. de bello Maced. Qu. Fabium prætorem flaminē Quirinalem, ne in Siciliam proficiſceretur, P. Licinius Pontifex maximus tenuit. Et in Senatu, & ad populum magnis contentionibus certatum eſt. & imperia inhibita vltro citróque, & pignora capta, & mulctæ dictæ, & tribuni appellati, prouocatum ad populum eſt. Religio ad poſtremum vicit, vt dicto audiens eſſet flamen pontifici, & mulctæ ex iuſſu populi remiſſæ. Idem lib. 3. ab Vrb. cond. de Decemuiris loquens, Tentationem eam fore abolendi ſibi magiſtratus, ni conſenſu reſiſterent, imperióque inhibendo acriter in paucos præferocis animi, conatus aliorū comprimerent. Et rurſus in eodem, Decemuiri turbati, alius in aliam partem caſtrorum, ad ſedandos motus diſcurrit: & leniter agentibus, reſponſum non redditur. imperium ſiquis inhiberet, & viros & armatos eſſe ſe reſpondetur. Id eſt, Siquis exercere in eos vim imperii tentaret. Plaut. in Bacchid. Hoccine hic pacto oportet inhibere imperium magiſter, ſi ipſus primus vapulet? Et in Sticho, Vtrum fontali, an Libero inhibere te imperium mauis? Id eſt, Vtrum præeſſe aquæ, an vino miniſtrando, hoc eſt, imperitare aquam miniſtrantibus. Inhibere imperium ex eo dictum videtur, quòd vt is qui vel telum vel remū inhibet, manum ſuſpenſam & telum erectum tenet: ſic qui imperium inhibet, in minantis habitum cōpoſitus eſt, & telum ſtrictū tenentis. quaſi, ἐπανατεινόμενος τὴν ῥάβδον. Vt ſit inhibere imperiū, ἐπανατείνασθαι τὸ κράτος τῆς ἀρχῆς. Sic Cicero

Philip.13, vſus eſſe videtur, his verbis, Ita ſibi conueniſſe cum Dolobella, vt ille Trebonium, & ſi poſſet, Caſſium & Brutũ diſcruciatos necaret, eadémque inhiberet ſupplicia nobis. Id eſt, Intenderet & minaretur. Niſi Inhibere pro Adhibere accipiendum putemus. Quid autem ſit Inhibere remos, & Nauem inhibere retrò, nos in Cõmentationibus Græcis diximus, in mẽtione verbi χρήω. Cæterum duo magiſtratus interdum ob iuriſdictionis fines controuerſos, aut aliã ob cauſam, de iuriſdictione certantes, inter ſe inhibendis imperiis, & mulctarum irrogationibus velitantur, & curia appellatur ob mulctas dictas vtrinque, aut ab altero. Dici etiam poteſt, Iudex in contumacem, aut dicto non audientem, imperii ſui vim diſtrinxit, quantam maximam legibus aut moribus potuit. Et Mulctæ irrogationem diſtrinxit. Non modo mulctam dixit imperio non parenti, ſed etiam comprehenſionem corporis inhibuit. Et iudex pontificius ſpiritalis cenſuræ imperium inhibuit, Cenſuræ pontificiæ imperium inhibuit.

Sanciri etiam legum promulgationes ſolent verbis regiis & edictis, inhibendis imperiis pecuniariis & capitalibus. Et Sanciri auctoritas curiæ mulctis dicendis centenariis aureis & argenteis, & minacibus aliis imperiis inhibendis.

Neceſſarii & propinqui inter ſe ſæpe diſſident non animis, ſed ob res controuerſas, & in medio poſitas.

Nõ diſſidere inter ſe litẽ & amicitiã difficile eſt, etiã ſi ſimultas ſuppreſſa eſt.

Curiæ ſententia ambigentes de re iudicio nõ diſceptanda, eo nomine faceſſere è curia iuſſi ſunt, litémque dirimere pro derelicto habendam. hoc eſt, Eiuſce rei ergô foro & litigio abſtinere iuſſi ſunt, & curia procul eſſe, vel è curia excedere.

Inuito mihi & gementi contingit diu ad cancellos fori adhæreſcere & oberrare. vel, Intra ſepta curiæ negotium habere, In nexu litigiorum vitam agere, Molam verſare inter competitores audientiæ.

In iure iniuria affici, & E iure iniuriã naſci, genus eſt atrocis iniuriæ. In iure cum dicebant, apud prætorem ſignificabant, vt alibi diximus.

Litium incendium oblatum ab inimicis, & cõflatum, paulatim extinguere, prudentis eſt hominis, vel opprimere potius prima quaque occaſione.

Iuri ac foro iudiciali familiaritatem renuntiare neceſſitudinémque ſtatuat homo mentis non obnoxiæ: quæ neceſſitudo neceſſitate homines aſtringit digna indignáque ſummuſſim patiendi, ídque ab iis (ſi diuis placet) qui vnicuiq; ſuum tribuere ſe profitentur, cum interim ex aliena ſementi meſſem non inuiti faciant. imò verò qui ex hominum calamitate auctiorem ſuam aream oculis non ægris videant, inter quos iuſtitium ſæpe iuſtitia vocatur. Quod non huius aut illius hominis, ſed vitæ vitium eſt, ad ciuilitatem quidem natæ & inſtitutæ, & tamẽ (ô mores) eo vergentis, vel incũbentis potius omni ſtudio quod diſſoluere natum eſt, ciuilem animorum germanámque ſocietatem, quæ vinculum eſt ipſa ciuitatũ, firmúmq; retinaculũ. Valeat igitur forum iſtud, quod muricibus ſtratum præacutis, non marmore complanatum oportuit, vt Cato quõdam dixit. Valeat diſcordiæ ciuilis domicilium, inimicorum hominũ contubernium, damni conciliabulum, nundinæ ſimultatum, angorum ſeminariũ,

homini quidem certè euthymiæ ſtudioſo.

Homo animi cauſa lites ducens,rationē & calculū ponere cum foro ſuperſedeat,quod nunquā pares paginas facit acceptorū & expenſorū. Multum enim ſortem minuunt intertrimenta,quæ in rationem nō cedunt litis acceſſionum.

Iuriſperitorū iuuenū qui in curia ſacramento dixerūt, & nomen in militiā inter tirones dederunt,pauci ad tirociniū faciendum prodeunt.Eorum autem qui ad ſeptū curiæ ſe applicantes, rationes vitæ ad quæſtū honorariū conferre inſtiterunt,partim ad cauſas actitandas vehementius incumbunt,partim ſcriptiones tantum factitant.Alii frequentius dant operam conſultoribus,de iure reſponſitantes. Quanquam aduocati profeſſio tria hæc officia complectitur: & ſunt qui præſtare,cum opus eſt,nō grauantur: ſed ſcriptum ægre faciunt,qui aliis partibus inclaruerunt.

Acta & conuenta controuerſiæ.Vulgo Appunctamenta vocantur.

Pungere ſcripto & repūgere inter ſe aduerſarii ſolent. Id eſt,Aculeatas ſcriptiones edere.

Lites longo eremodicio contritæ,& obliuione temporis longiſſimi ſepultæ, diplomate exuſcitari non niſi ſolennibus ex cauſis debent.

Cauſam iandiu iacentē excitare. Hoc eſt,Interpolare vetuſtā controuerſiā.

Literarum auctoritas vltro citróque colliditur, ac in ſumma argumentorū vtrinque labefactatur.

Cauſa certa,& æquis iniquis iudicibus perinde probabilis.

In hac cauſa quæ teſtificationibus ſtatura eſt, teſtiū fides in refutationes vehementes incurrit & probabiles.

Eius cauſæ cardo & firmamentum in magnam difficultatem probationum incurſurum eſt.

Quod vulgo Curiam regulaſſe partes dicūt, Latinè ſic enuntiari poteſt,Curia partium diſceptationibus altercationibúſque auditis, hac ratione inter eas conſtituit, vt vtriſque,aut quibuſque, ſi plurium ſit partium concertatio, ſuæ partes agendi aut excipiendi,aut aliter in cauſam incumbendi, cōſtaturæ ſint. Vel,Vt vnuſquiſque eorum qui in iudicium prodeuntes partem faciunt,ſuam certámque perſonam ſuſtineat.Id eſt,Suis partibus iuris experiundi fungatur. Sícque certo ordine cauſa procedat deſcriptíſque partibus petitorum aut defenſorum.Vel ſic, Curia interloquendo omnes qui in cauſam deſcenderint ad cauſæ vlterius diſceptandæ, litíſque exercendæ curriculum, quenque ſuo numero locóque repoſuit.

Moris eſt curiæ,eas cauſas,quæ apertis foribus aguntur, è ſuperiore loco audire & diſceptare.Quæ autem occluſis foribus aguntur,quod fit interdum aut argumentorum ergô, aut perſonarum,è ſubſelliis & æquo loco.

Conuenticula hominum quæ ſine legibus,ſine iudiciis,ſine iure ſunt,diuturna eſſe nequeunt. Id eſt,In quibus iuſtitiæ nomen non exercetur.

Cauſæ fiduciam teſtimoniis nitētem, ſcriptarum auctoritatum fides vetuſta & conſignata,& eleuatione maior,magnopere labefactabit.

Aduerſarius infirmitatis ſui iuris conſcius,omnem cauſæ fiduciam,in iudicibus obſequio complectendis,in ambitu, in allegandis amicis atque neceſſariis,

in magiſtratus ſui atque auctoritatis patrocinio collocauit.

Non iuris fiducia, non æquitate, non bona fide niti, ſed contentione forenſi, ſed ambitu, ſed coitione iudiciali, ſed aucupanda quouis pacto gratia, ad victoriam graſſari.

Vt communis Mars eſſe dicitur in armorum certamine, ita in iudiciali communis alea iudiciorum à nonnullis eſſe cenſetur. Quam cauſam excuſare probabiliter ſolent conſulti conſultoribus, cum euentus iudiciorũ prædictionibus eorum planè non reſpondere mirantur.

Quidam in iudicio iure ſuo, & tanquã ſuo Marte vincũt. quidam ſuo Marte atque auxiliari. Nonnulli, ſuo non perinde atque auxiliari. Vt ii, qui diſceptatoribus iiſdem atque conſiliariis vtuntur. Cuiuſmodi ſunt homines in iure gratioſi, & comitate præditi prolixa & benigna.

Propitiis numinibus iudiciorũ & præſentibus vti, mire ad victoriam facit: ſin minus ad victoriam, certè ad vitandam luculentam offenſionẽ. Vrgere etiam occaſionem rei bene gerendæ, litigatoris eſt prouidentis: & tum in conſilium iudices mittere, cũ auxiliares adſunt, aut beneficiarii & euocati, & nomina eorum ſcripta in albo coacti conſilii: aut cum ii deſiderantur, quorum ſeueritas metuitur, aut voluntas diuerſæ parti iam auctorata.

Ancipiti certamine dirempta eſt diſceptatio, & calculi iudicum adæquauerunt. Ex quo res infecta ad colophonem rediit. Vel, Ita res iudicanda cataſtrophen colophoniam habuit, cuius anxia & ſolicita expectatio, litigantium contentionem, ambiendíque neceſſitatem redintegrauit. Litem partitam vocant.

Cadmeæ victoriæ & pœnitendæ, vt in ſole nonnunquam & puluere dimicãtibus, ita in vmbratili quoque pugna contingunt, cum ratio expenſorum prægrauat, aut æquiparat rem iudicatam, non minúſque tabulis rationum domeſticarum deceſſit litigando, quàm vincendo acceſſit. Et vt quoſdam pœnitet nõ incruento Marte diſceſſiſſe ſuperiores è campo, ita non neminem piguit aliquando, interdúmque puduit, victorem è foro diſcedere, loculis non inexhauſtis.

Paucis conſtat ratio litis perductæ ad victoriam, propter vſus malignitatem in æſtimandis ſumptibus.

Nonnullarũ controuerſiarum tanta eſt reſtibilitas, vt vno & altero areſto, & pluribus, quarundam exhauriri nõ poſſit litigii ſemen in baſilicæ ſolum iactum, litium fœcundiſſimum. Vt mittam diligentiam & peritiam ſolũ ipſum exercentium.

Obductam cauſæ iudicatæ cicatricem refricare, cuiuſuis eſt aduocati. Id eſt, Litem è lite ſerere, quæ huiuſmodi areſto curiæ finita eſt, vt nõ litis vlcus perſanare, ſed veluti cruſta obducere perfunctoria aut luculenta cicatrice voluiſſe videatur.

Controuerſiam vna & altera altercatione libatam deſerere. hoc faciũt ii, qui poſt vnum aut alterum litis actum aut conuentum ablatum, repente conſileſcunt, contenti rem in iudicium deduxiſſe.

Iudex experiens litium diſceptator, promptǽque iuriſdictionis, aut expeditæ

l.i.

interlocutionis & rei conſentaneæ. Vulgo, In practica certus dicitur.

Lis nata cum homine ſui iuris ſtatim ab incunabulis ſuis, in minorem incurrens, orbata defenſore eſt, antequam minor ad annos tutelæ ſuæ peruenit, aut curatorem ſibi vel cauſæ ſuæ accepit. Alioqui petitoris aut defenſoris iuſtam perſonam minor habere non poteſt.

Lis cũ vidua cœpta, quæ viro poſtea nupſit, intermortua eſſe cenſetur, quoad vir in iudicium eo nomine vocatus, litis ſe vindicem obtulerit cum vxore. Nupta enim mulier, ſtatim tutelæ ſuæ eſſe deſiit, niſi marito defenſionem vxoris aut actionem repudiante, vxor ipſa veniam iudicialis perſonæ, ac legitimæ litigatricis impetrauerit.

Lis rediuiua eſt, quæ diplomatis venia poſt eremodicium interpolatur. Irrediuiuæ autem lites ſunt, quæ longiſſimi temporis eremodicio cõtracto iam interpolari nequeunt.

Cauſa exanimis iam, aut exanguis. Hoc eſt, Omni præſidio iuris defecta, & penè conclamata.

Lites quædam ſumptuoſæ, victoriæ ſuæ fructũ deuorant, ſed compendii loco habetur plerũque, magno exiguæ rei ſententiam abſtuliſſe ad maiora pertinẽtem, aut præiudicio futuram in poſterum.

Litium ſeges ſeminis interdum plus poſcit, quàm meſſis reddituta ſit. Sed vt ſunt mores huius temporis, & vt eſt vitæ ciuilis ratio conſtituta, non modo animo ſuo obſequi, aliquid eſſe putatur, ſed etiam tãti eſt magno parta victoria, qua cenſui & patrimonio in poſterũ ſecuritas aut præſidium paretur. Moribus enim iniquis comparatum eſt, vt qui de iure ſuo decedendo dulcedine tranquillitatis, ceſpitem ſuum affodi aut adarari contermino fundo contemptim videre ſuſtineat, verſuram tandem ille fœneratitiæ pacis velut inertis animi æquitatis, ſoluturum ſe, ſed ſerius quàm oportuit, animaduertat: ſi tamen in vicinum inciderit paulo ad rem auidiorem, quæ non minima pars eſt hominum, tot iudiciis conſtitutis, tot legibus, tot iuris interpretibus. id eſt, Tam vberi, tam redundante litium calumniarúmque materie & argumento. Sic fit autem, vt qui lites auſpicantur, quod ſibi ſerere ſperant, cum meſſis optata redit, non ſibi ſolis metere ſe, ſed conſultorum hominum ordini, inferiorique intelligat.

Qui rebus controuerſis impendia fœnerari ſeſe ſperant, lites diuturnas & ſumptuoſas exagitando, nomina ſe facere non ſentiunt, primum tarda, deinde ancipitia, poſtremo inania fortaſſe, aut pœnitenda futura. Vt mittam dubii Martis aleam, quæ interim miſeros ad tabem perducit litigatores, cum eorum faſtidio qui patronorum obſeruantia colendi ſunt, in quorum manibus ſæpenumero ſumma ſpes litigantium ſita eſt. Sed quid agas, cum aut manus dandæ ſunt improbo & inſultanti aduerſario, aut piſtrinum ineundum, ſed paulo liberalius?

In puncto occaſionis interdum, interdum in copiarum particula non inſigni, iudicii cauſæ cardo ſecundi vel aduerſi vertitur. Vſq; adeò alearis eſt etiam id genus dimicatio.

Morari iudices iam in cõſilium euntes rei controuerſiæ decretorium, libelli

oblatione cum diplomate.

Qui antehac ſucceſſum cauſæ vrgebat, & iudicium, repente quaſi panicis (quod aiunt) abſterritus, ceſſim ire contendit: ſiue eſt loco & gradu pulſus cō-trà quàm expectabat: ſiue arcana cauſæ ſubodorari cœpit, & rumoris omen veretur.

Agitari cœpta quæſtio, ad noua capita ſenſim delapſura eſt, ad grauiorá-que admiſſa euaſura, niſi extincta deprecatione amicorum, aut oppreſſa ci-to fuerit.

Receptitia actione, vel iure receptitio cum aliquo experiri. Hoc eſt, In ius vo care ob fidem nō præſtitam, vel ob id faciendū aut curandū quod facturum ſe recepit aut curaturum. Recipere enim, eſt Nominatim cauere aut promittere. Eſt etiam Receptitia actio, quæ vulgo Salua & reſeruata dicitur.

Subſidia diplomatica ad cauſas iam laborantes parare, ad vltimum exemplū deſcendere ſupplicantium. Id eſt, Veniam æris alieni poſcere quinquennio non ſoluendi. ad nouiſſimum ſubſidiū deſcendere egenrium & addictorū. Id eſt, Ad ceſſionem pignorum.

Siderata repente cauſa dici poteſt, quæ aliquo præiudicio grandi pro concla-mara haberi cœpra eſt.

In quibuſdam iudiciis Pſeudodicapro Iuſtiria colitur. In cuius comitatu lin-guæ cauſidicorum proſtibulæ, & cognitorum manus aduncæ, vtræque iuris a-dulteratrices, dedecus ſunt & inuidia fori.

Captare aduerſarii abſentiam momentariam, aut rei gerendæ difficultatem.

Angeronæ numen in curia non ſatis ſancte colitur (vt fama eſt) tamerſi in legem Areopagiticam tirocinii ſacramento ſigillatim ſit adacta. Sed nullo e-piſtomio religionis os Aii locutii ſatis cōprimi & obſignari poteſt. Id quod cla ris exemplis mea memoria compertum eſt.

Aduocationis triumuiralis nomen multis inſontibus formidoloſum, à qui-buſdam religioſe in reatu colitur rerum capitaliū, vt numine præditum alexi-caco, & verò veniarum principalium non modo interpreti benigniſſimo cū vi-ſum eſt, ſed etiam vicem implente, ſi impetrari reſponſa commoda ab oracu-lis gratiarum nequeant.

Exhodium conditum ad repagulum curiæ. Vulgo Aſſignatio ad barrā ap-pellatur curia ſurgente.

Thiaſus hilaritatis, & Thiaſoræ hilarium, Sodales ſunt togati è numero baſi-licanorum, cauſidici & curiales, eo nomine & aliqui nobiles.

Traductio criminis damnatorum ſupplex & tædifera, & tanquam ſtigmati-ca, genus pœnæ iam frequens.

Iuſta ambitus ſupplicis implere, cum ſacculi litium inſtructarum ad pluteū allati ſunt, & claſſici iudices in conſilium mittendi ſunt, litigatorum eſt ſoli-citorum animíque pendenrium. Tum autem præcipue pragmatici, aliíque ar-canorum curiæ expiſcatores, operam ſuam induſtriámque vēdirant. Tunc al-legandi deprecatores, atque internuncii, gratiæ aucuparores. Tunc denique o-mnis lapis mouendus accuratæ & ſtrenuæ vēditationis ſui ſuorúmque, qua fie-ri cauſa poſſit commendatior.

Tranſcendendo media,ſummos imis honores, vel ordinũ gradus cõtinuare, eſt id ferè,quod aiunt, Per ſaltus promoueri vel prouehi.

Proficiſci ad res primũ quærendas iuſſi curiæ apparitores, optiones ſibi non ſumunt,vt maiore fide prædití,quàm vt cooptare ſubſcriptorem debeant.

Codicillis curiæ porrectis, curia ita ſubſcribẽdum decreuit,Qua de re agere-tur in ipſis codicillis, quatenus ad ſe pertineret, hactenus auctorem fuiſſe fu-turámque curiam. Cætera ad eos referendum, quorum cognitionis res atque inſpectionis eſſet.Id eſt,Ad rationum regiarum præfectos,aut vectigaliũ ſum-mos iudices.

Extitit ea de re huiuſmodi placitum curiæ, qua de re ageretur, verba cum exiſtimatoribus eius generis facienda.Vel,Eam ad rem arbitrandam exiſtima-tores huiuſmodi rerum callentes adhibendos eſſe, ab eíſque percunctandum quanti ea res eſſet,aut quem in modum conſtituenda, curiǽque renunciandũ.

Architectus exercendæ controuerſiæ & litis comparandæ ad iudicium, is eſt qui Proceſſum ordinaſſe dicitur. Architectari litis iudicandæ rationem,inſpe-ctor litis dici poteſt,qui commentarium confecit.

Iudicis vel non ſui vel iniqui præſcriptio,iuſtitium cauſæ facit, vel cauſæ iudi catum inhibet. Eius autem iudicis qui prouocationi nõ ceſſit,ea de re præſcri-bentis,iudicium nullum eſt.

In tricipiris aduocationis magiſtratu , ita trium eſt collegium, vt conſilium ſit vniuerſorũ,& penes vnum ſint faſces honoris,cuius etiam ſunt vnius auſpi-cia.Quippe omnia acta collegii, omnia decreta & poſtulata,nomen eius præ-ferunt. Ex quo fit vt eorum benefacta,& quæ ab ipſis in Remp.& principis cõ-ſulta, tranſacta,poſtulata ſunt, illi vni accepta referri hominum opinione ſo-lita ſint, cuius nomine perſonato in acta referuntur. Quod idem in alteram partem, in iis quæ ſecus admiſſa aut tentata, fallere nequeunt homines trans vultuum tectoria, & per inanes rerum colores perſpicientes. Hoc autem ma-giſtratu fungentes, ſimultates ſub eius perſona exercere, aut amicitiæ officia neceſſitudinıſque pro poteſtate vſurpare,& quaſi pro imperio,hominũ eſt ma-giſtratuum ius decorúmque ignorantium.Quod vtinam tres ſenſus & mentes ingenio,doctrina,moribus interdum longe diſſimiles, in Geryonem coire ne-fas eſſe aut indecorum certè ducerent, vt priuato ſingulorum ſtudio vniuer-ſi aſſeruirent.

Cauſæ iã expoſitæ & diſceptari cœptæ iudicatus in remorã incurrit:quæ quũ præſentis explicationis non eſſet,ampliari rem oportuit plurium opinione.

Cauſa enarrata, & inſtrumento litis vtrinque recognito,ſatis liquere de cau ſa viſum eſt, nec de teſtium fide eleuata aut reprehenſa inquirendum. Vel ſic, Et quanquam teſtes refutati ſunt,ea res tamen iudicationi moram nullam af-ferre viſa eſt.

Ad inſtrumenti autem ſui cumulum reus,quod ab actore prolatum eſt, ad-dere ſe teſtatus eſt & agnoſcere,duntaxat quatenus in rem ſuam ceſſurum eſt, vel è re ſua futurum eſt,vel ad cauſam ſuam facere videbitur.Cætera ſe abnue-re & reiicienda ducere, vt abſurde exprompta & rei quæ agitur minime con-ſentanea. Verba ſunt fere litis inſtructæ indicem claudentia.

Cauſam iam inclinatam & ruenti ſimilem fulcire nouarum rerum molitione. Id eſt, Nouorum thematum editione, codicillis regiis eam ob rem impetratis.

Poſt cauſam vltro citróque iterũ actam defenſámque, moris eſt cauſidicos conticeſcere ſuapte ſponte, aut eis indici conticiniũ. quandoquidem non licet tertium altercari, etiam cum plurimum licet.

Non vt quiſque augere in curia numerum togatorum cœpit, noménq; ſolenni iureiurando dedit, ita protinus tirocinium facit cauſarum agendarum: ſed in echemythia verecunda moris eſt aliquot annos modeſtiores acquieſcere, & ſpectatores antequam ſcenicos eſſe, interim dum frontes adoleſcunt, & maturæ curiæ & proſcenio fiunt.

Homo in cauſarum iudiciis experiens & facilis, litium etiã inſpector diligẽs, diſertus etiam, expertúſque enarrator.

In conſiliis maioribus cenſendo refricare callum obductum vetuſtæ hominum opinioni, receptǽque in curiis ſententiæ ab iuris interpretum antiqua auctoritate, quãlibet antiquitatis ignorãtium, frigidũ eſt acroama ſcena prima & ſecũda, & fiduciæ non cuiuſlibet indigens. Etſi ſenſim incaleſcere poteſt, ſecundioribúſque ſenſim auribus excipi, ſiquidem cõmendetur quæſita auctoritate. Huius generis fuit noſtra memoria vſurarũ cẽteſimarũ ſemiſſiúmq; interpretatio, & quædã ſimilia, nondum abſterſo archaiſmi callo parum vendibilia.

Quædam cauſæ ſunt, quarum prima actione omnia iura exhauriri poſſunt, præſertim ſi aduocatum nactæ ſint cauſæ magis ſtudentem, temporíſque compendio, quàm facundiæ oſtẽtatorem: cuiuſmodi quidam cauſidici, iudicéſque frequentius, innumera legum capita, reſponſorum iuris vim magnam nũcupatis non modo capitibus, ſed etiã interpunctis & commatibus diſtinctam, ciere tinnula diſputatione ſolent, iuriſque interpretum nomenclaturam auribus inculcando conterere, iliadáſque commentariorum multiplicium.

Cum cauſa iuſtis defenſionum rationibus vſitatíſque defecta eſt, ad nouiſſima exempla ſubſidiorum deſcendunt, quædámque è periculo petita, ii qui cedere foro imperare ſibi nequeunt, herbámque forenſem porrigere ante dimicationem vltimam.

Ad nouiſſimum exemplum litis dirimẽdæ deſcendere, eſt Cauſæ ipſum ſuæ iudicẽ eſſe velle, & ad eas conditiones deſcendere, quas negare aduerſarius non poſſit, ſi cupiat. Sic ferè, licet inuiti, faciunt in curia ii qui prouocationem renuntiare cõſultorum auctoritate coguntur, aut à cauſidicis deſtituuntur certamen pudendum tentare detrectantibus.

Homo periclitator multis diſſuadẽtibus, frænũ mordere inſtituit, & controuerſiã grauiter exercere: nec malè res ei ceſſit præter peritorũ opinionem. Etenim exiſtunt paradoxa quædam areſta contra prædicta oraculi baſilicani.

In fidem regiam aut curiæ receptus, vaſa, comitéſque eius contra minas aduerſarii. Liuius, Fecialis interrogat, Facíſne me regium nuntium, vaſa comitéſque meos? Saluum conductum curiæ vocant. In præſidium fidei regiæ receptus imperio inhibito & interminatione mulctæ aut fraudis capitalis. Fidem autem curiæ aut iudicialem implorant, qui ab aduerſario minaci ſe

Google

metuere curiæ aut iudici probauerunt, vt ire & commeare publica fide & regia liceat.

Forma loci cõtrouerſi deſcripta in charta, atque deliniata, inter partes conuenit & confeſſa eſt.

Sæpe inter treis aut plureis controuerſum eſt ſacerdotiũ, ſed alteri cum tertio tacitus intercedit conſenſus, & ſocietas coitur ad ludibrium litis, & alterius iudicio circunueniendi gratia. Colluſio vocatur. Id eſt, συγκακουργία.

Cauſa non nuda iudicanda eſt, ſed perſonis induenda litigantium. Hoc eſt, Qualitates aſcribendæ ſunt.

Is à quo fundus vindicatur, in diẽ rem differri iure petit, quo die auctorẽ laudatum ſiſtat, defenſorem ſuccidaneum. Conſultius tamẽ eum qui à malo auctore atque egenti quæſiuit, ipſum ſuæ cauſæ adeſſe, quàm fidei labantis homini eam credere.

Lis tranſcriptoria eſt, qua litigator tranſcribendam in ſe actoris aut defenſoris perſonam poſtulat impetrato diplomate, ſufficiendi ſui cauſa in locum demortui, vel qui iuris perſecutione ceſſit.

Actionum curialium diebus, apparitore vociferante, claſſicum (vt ſic dicam) forenſe ad limen curiæ canitur, ad quod cognitores cauſarum patroníque illico conueniunt, vtpote quos tanquam in procinctu ſtare ſub horam committendorum certaminum, ſanctiones regum iubent. Ita nomina in codicẽ prouocationum relata, recitantur ab Accenſo curiæ (ſiue principem eum Apparitorem vocare placet.) Quorum ſi vlli deſiderantur, eremodicia in eos præconio prius indidem euocatos, à præſide pronuntiantur. Cuius iudicii, noxiǽque in ſummam cauſæ admiſſæ, dies inde iam cedere ille quidem cœpit, ſed non etiam veniſſe exiſtimatur, prius quàm dies iuſti præterierunt plures aut pauciores moribus conſtituti, prout loca longius hinc aut propius abſunt, vnde prouocationes oriundæ ſunt. Vel, Pro eo quantum eſt interuallum à curia ad vnumquodque forum, vnde curia appellata eſt. Quibus diebus præteritis, licet iam ab officio eremodiciorum elogia ſubſcripta & conſignata auferre: ex iiſque rurſus vt litem decernentibus, ad iudicatum faciendum in condemnatum agere, vt prouocatione inducta, nec ipſum iam iudicatum morante.

Proferat poſtulator deſideria ſua palàm in iudicium. Verba ſunt ſubſcripti libelli ſupplicis.

Moribus Galliæ ſatiſdato litigandi ius in vniuerſum abrogatum eſt, ne egentes homines deteriore eſſent conditione in iure perſequendo. Id quod æquitati ſatis conſentaneum, tamẽ calumniarum patrocinium eſſe ingens & ſpecioſum vſus fori comperit & docuit.

Ad officium curiæ deferre ſacculos inſtrumentales moris eſt, indéque ſingulos conſcriptorum accipere fide ſua & chirographo, quibus conſtitutione præſidum attributi ſunt domúmque auferre inſpiciendos, & vnde commẽtarios conficiant.

Audientiæ caducæ, vel Quæ in cauſam caducorum euaſerunt. Vulgo Amiſſæ dicuntur.

Audientiarũ congiaria, ſunt codices qui Extraordinarii vocãtur. Frequẽtiſſi-

mum eo die auditorium,& à tribunali, & à ſubſelliis, & à circunfuſa ſepto curiæ turba,fuit propter inſignis vnius cauſæ expectationem.

Vltro citróque tranſcēdere cauſidici ſeptum auditorii ſolent, dum cauſas agūnt. qui & Cancelli dici poſſunt. Cauſa enim prouocationū auſpicātur è ſuperiore loco & exteriore ſepto. In ſecunda autem actione & in altercationibus ex inferiore loquuntur. Qui autem detrectantes periclitandæ prouocationis aleam,dicere tamen aliquid tentant,quod in rem eſſe videatur eius qui prouocauit,cancellos non ſolent tranſcendere.

Sacerdotia ſodalitia plerunque beneficiaria ſunt epiſcopi, vel beneficii munerı́ſque epiſcoporum. Id eſt, Ab ipſis conferuntur canonicatus.

Cum ſacerdotium aliquod in curia ambigitur inter duos homines,& lis vindiciarum ad ſequeſtrem manus iniectione deuenit: ſi interim alterutri aliquid acciderit humanitus, is qui ſuperſtes eſt, poſtulare in iudicio palàm ſolet, vt ca du corum iure manus iniectio ſoluatur,& res à ſequeſtre abeat.

Cum curionatus & ſacerdotia paræciarū controuerſioſa eſſe cœperunt litis cōteſtatione, in iis ſacerdotiis archidiaconi diæceſeon iura caducaria vēdicare ſibi ſolent, quoad lites diremptæ ſint.

Edere certis ac diſtinctis nominibus,& verbis nuncupare vel rem,vel hominem,& locum & tempus. vulgo dicunt, Tradere per declarationem.

Signa ſtrenue inferre, & pedem conferre cum copiis aduerſarii, ſignificat fidenti animo inſtrumentum litis ſuæ proferre, & manum conſerere.

Equo & pedibus æra merere palatina. Quidam enim mula vehuntur, quidā pedibus eunt. Sic quidam lingua, quidam manu æra merent. hoc eſt, Quidam ſcriptum faciunt, quidam cauſas agunt. Vtriſque autem & aliis permultis vectigalis eſt baſilica, & ſtipendiaria litigantium multitudo. Multi verò ordines ſunt, & dignitate inter ſe longè diſtantes, nationis alumnæ ciuilium diſcordiarum, & veluti ludi altercatorii partim magiſterio, partim diſciplina præditæ, partim aſſeclarum munere comitúmque fungentis, & tanquam reliquias colligentis eorum quæ magiſtris exciderunt, cauſarúmque mancipibus, vel acceſ ſiones potius iuſtorum ſtipendiorum, nequid decedat ſorti. Hiſce tamen atque huiuſcemodi elementis ſocietas humana charitáſque concreta eſt, quæ ciuitates vocantur. Quarum coagmentum, & tanquam harmonica compages, iuriſdictione vincta eſt: quam Iuſtitiam vocamus, nomine ſanè honeſto, & verò æqui boníque comitatu inſigni & viſendo, quem præ ſe fert ipſa vocis eius nuncupatio.

Cauſa ſummo iure lapſa, & quaſi iacens, diplomatis principalis adminiculo ſubleuata, candoris quoque & ſimplicitatis patrocinio pronis animis conſcriptorum defenſa eſt. Id eſt, Curia iuris ſummi & æquitatis potens, multum fauit homini inſonti ignoratione lapſo.

Puræ parmæ albǽque non pauci tirones, ætate tamen maiuſculi, cauſidicorum nomine cenſentur multitudinis opinione: quippe qui inſignia fori geſtantes, profeſſionem quoque ementiantur fallaci ſpecie & perſonata.

Strophæ & antiſtrophæ forēſes, ſophiſmata & antiſophiſmata, mirificos ludos edunt iis qui cauſarum iudices ſunt. Quorum ſi bilem adeo commouerēt

ad animaduerſionem, vt ſplenem exercent ad hilarem vrbanitatem : melius cum rebus ciuilibus ageretur, ſed deterius fortaſſe cum forenſibus, & ieiunius. Strategemata autẽ fori & Antiſtrategemata ordinis ſunt honeſtioris hominũ, qui ad victoriam memorabili ſolertia animum adiecerunt in cauſa probabili. Sunt enim vt in campo iura Martis dolis & inſidiis pollentis, ſic in foro ſua iura dolo non degeneri, & legitimæ captioni citra fraudulentiã. Huiuſmodi ſunt nonnulli vel patroni cauſarum vel cognitores, vel litigantes ipſi, non ſophiſtæ, non improbè captantes, cæterum experientes & ſtrategematici.

Orba cauſa eſt, cuius vel dominus vel cognitor mortuus eſt.

Par rectè compoſitũ in ſpectaculo forenſi, vel in altercatura forenſi, quaſi in vmbratili gladiatura. De duobus aduocatis dici poteſt inter ſe altercãtibus, vel pari doctrina & facundia, vel de duobus cognitoribus improbitate certãtibus.

Cõtrouerſiã primo certamine decernere. Hoc eſt, Citra comperẽdinationẽ. Vulgo, Sine appũctamẽto in iure, dicũt. Quarũ prouocatiões, Proceſſus verbales vocãtur, hoc eſt, Nõ cõperẽdinatæ ſentẽtiæ, ſed præſentanei iudicii appellatiões.

Formulæ litium curialium, in dies longius, longiúſque de more maiorũ decedunt, ingenti diſpendio iure litigantium.

Ecce aurem in cauſa quæ ſecundis auſpiciis ferebatur, repente vitium obuenit, vnde minime metuebatur.

Iuſtis ſponſalitiis ſolui, & Solennibus ſponſaliũ ſolui, eſt Trium præconiorũ, quæ fiunt in fanis, neceſſitatem redimere.

Verba ſolennia ſeſe ſacris periſtyliis deuouentium effari, præeunte hetæriarcha, vel adigente antiſtite viro vel fœmina, quæ etiam Antiſtita dicta eſt. Pro quo etiam dicas, Sacramento ſodalitio dicere, Sacramentum ſacræ ſodalitatis inire, In manum conuenire antiſtitis, & In mancipio antiſtitis eſſe cœpiſſe. Quæ eſt ἱεροδουλία. Iuſta vero catecheſeos implere debent antequã iuſto ſacramento rogentur, & auctarentur deuotione.

Diris programmatibus per compita confixi, vel dira proſcriptione. Vltimis exemplis diræ proſcriptionis confixi. Vulgo Aggrauatos appellant.

Domus venit, & quæ domui cedunt. Vulgo Pertinentiæ dicuntur.

In conſiliis amplis litigantibus, amici vnius præpotentis auxilium pluris eſt ad victoriam cauſæ, quorundam opinione, quàm trium iuriſperitorũ conſiliũ.

Curiæ iuriſdictionis vltimæ, officinæ quædam iuſtitiæ ſunt, ad amuſſim illæ quidem exacta iudicia promentes, ſed æquitate tamen condita & temperata, vt quidem dignitas earum, præ ſe ferre videtur. Quarum officinarum mancipes eiuſmodi eſſe debent, qui velut oraculi iuſtitiæ antiſtites eſſe poſſint doctrina induſtria, & voluntate.

Quibus res minus ſua ſpe ſecũdæ, aut perplexæ, aut ancipites, iterũ & tertiũ è foro nuntiantur, in foro olitorio placide obſonitanteis beatiores eſſe dictitãt, quàm in foro iudiciali turbidè volitanteis: quippe nundinantes iuſtitiam ægre & ærumnoſè. Sic enim appellãt tanti ſuum ſeruare, nedũ tanti ſæpe perdere. Sed ſic ſunt mores, ita eſt vita ciuilis, ea ſunt ſtudia hominum, ad rem faciendam contendentia, vel tuendam pertinacius.

Iuris prudentiæ quaſi matronæ elegantis & honeſtæ lenociniũ quodãmodo

faciunt,qui non liberaliter aut reuerẽter eam tractant.Quãto igitur capitalius eſt iuſtitiæ decus,aut potentiæ aut opulentiæ proſtituere?

Paucis vſu venit litigantibus,è foro redire memorabiliter auctis ſimul æquitate iuſtitiæ, ſimul eius officinæ benignitate & comitate. Vt enim ratio iuris vnicuique tribuendi cõſtituta eſt, vt ius admetitur ipſa iuris interpretãdi præſes,magno ſtat in foro ius ſuũ obtinere, manibus multis vtẽdum, ad intromittendos homines pronis atq; benignis:ad dimittẽdos ſupinis & flagitatricibus.

Ad curiam prouocatus non modò diem & horam obiit, ſed etiam vltrò occurrit, & vrgere prouocantẽ occupauit,cũctantique inſtitit. Id eſt,Cũ moram certamini facere videretur,quaſi lite deſerta,aut illo diem & horã non obeunte,dimitti ſe flagitauit,& commeatum poſtulauit.

Dialectos fori primum ediſcenda eſt iis, qui negotiari in eo inſtituerunt. Alioquin in commerciis forenſibus, & ineundis conuentis,in rebus cauendis,in ſyngraphis concipiendis peregrini fori & hoſpites videbuntur. Ita interpretũ indigentes,omnia ſumptuoſius,pleraq; ſuſpicioſius,alienáq; fiducia trãſigẽt.

Verſicolores obtẽtus certamẽ forenſe detrectantium, ſeculares lites faciũt: qui paſcuus eſt ager circunforaneæ multitudinis, cuius fines in dies proferuntur iuriſdictionis conniuentia.

Multorũ facultates in litibus exercendis intabeſcunt,impares longis,ac magni tractatus cõtrouerſiis: partim etiam cedere tandem coguntur aduerſariorum opibus & ambitui, non ſine ſugillatione genii iudiciorum præſidis, cuius fides nequicquam interdum imploratur ab inopibus cõſiliaria manu deſtitutis & auxiliaria.

Moribus comparatum eſt, vt nobiliores controuerſiæ in curiis iuriſdictionis liberæ,obnoxii aut ambitus aut cultus eſſe exiſtimẽtur & appellentur. Salutationum enim munia obire matutina ſolenne eſt cõſcriptis curiam ingredientibus,εἰσιτήρια Græce dicta: curiáq; dimiſſa eadem repetere, quaſi exhodia ſtata & legitima. Quod ita Ineptire vocari poteſt,vt tamen cauſas cõmendabiliores faciat:vt certè prætermiſſum,non perinde gratioſas.

E trioboli litibus grãdes tragœdiæ aliquando excitatæ ſunt, inexpiabiléſque diſcordiæ,vt è fomite interdum enatum incendiũ obuia quæque depopulatur.

Cum idem nõ ſit omnium ætatum ſenſus, omniúmque curiæ decuriarum: minimè mirandum eſt, ſi eius auctoritatũ varia ſunt exempla atque interdum pugnantia.

Exempla extãt hominum capitalium ita præmeditatorum ad quæſtionem futuram,ſic omnia circunſpicientium in maleficiis ſuſcipiẽdis caute & percallide,vt nec locum vllum crimini,nec argumentum delationi reliquerint.

Parum eſt ſeptum eſſe ciuem à ciue legibus & iudiciorum fiducia,vt quidem ſunt mores hominum, & vt quæſtionum exercendarum ratio apud nos comparata eſt. Nam cum multa ſunt impunitatis aſyla reis potentibus, aut gratia forenſi præditis, aut neceſſitudinibus hominum nixis in foro præpotentium: tum iudiciorum huiuſmodi agitandorum tarditas, pignus eſt, párſque impunitatis. Accedit vel ludificatio, vel iniquitas eorũ,qui rebus quærendis à curia qualibet vel conſilio deſignati ſunt,teſtibúſque rogandis,iterandis,& cum reis

cõponendis. Hi enim perſecutoriũ eorũ impetum frãgunt cunctationibus & faſtidiis,qui iniurias ſibi illatas ſuiſve vltum ire contendunt.cum interim huic molæ magno ſudore algoréque verſandæ,accedat cumulus angoris,impendiorum magna vis, ingẽteis ſæpe lacunas in patrimoniis efficiẽs, & ad perſecutiones deſerendas vt deploraras,aut vtcũque decidendas adigens.Quod ſæpe conſulto fit ab iis, qui iuri ſuo vnicuique reddẽdo publice præfecti ſunt. Tum iure moribus cõſtituto,non modo populares,ſed etiam(ſi diuis placet) equeſtres & patritiæ,penes cognitores regios depoſitæ ſunt. Et animaduerſio maleficiorum publicè priuatímque admiſſorũ, quaſi gladius legum, ſic in eorum ſinu conditus eſt,vt in vagina regia.

Solon tabularũ legalium auctor illuſtriſſimus, vnde ius ciuile Romanorum ortum eſt, inter alias multas leges commendabiles, hanc legem ciuilis charitatis condidit,id eſt,philanthropiæ, quæ ſocietatis humanæ glutinum eſt tenaciſſimum, compagẽſque ciuitatum. Sanxit igitur ille auctor lege memorabili & prædicanda, vt ſiquis ciuis pulſatus eſſet à ciue, aut damno ac pauperie affectus, qui ſibi ſatis adeſſe vel ob inopiã nõ poſſet, vel ob eius potentiã à quo vapulauerat,aut damno affectus erat,primo vt cuique ciui liceret,eo nomine deferre hominem iniuriæ auctorem,iudicióque perſequi. Quod ideo(Plutarchus, inquit) ab illo legiſlatore inſtitutum eſt , vt ciuis ciui aſſueſceret condoleſcere, & vt inter ſe ciues,veluti corporis vnius membra, alter alterius vicem doleret vt propriam.Huic autem(inquit)inſtituto conſentaneum eſt eiuſdem apophthegma Solonis. Quodam enim quondã ab eo percunctante,quámnã vrbem moribus optimis temperatam eſſe exiſtimaret, Eam(inquit) potiſſimũ, in qua facinus iniurium omnes tam vltum ire legibus contenderent, quàm qui iniuriam perpeſſus eſſet, aut ad quem facinus pertineret . At inſtituto noſtro hominibus publice iuxtà priuatímque maleficis atque facinoroſis, pars eſt impunitatis gratiam vtcunque vel gratuitam vel repenſam iniuiſſe ab Actore publico.quippe cuius arbitratu temerario,vel libidine potius,iudices admetiri ius & æquum,& cuius voluntate,quaſi libra,tametſi inique,inſcite,temeréque examinata,iuſtitia appẽdere iudicia ſua debeat,vt eorum bonam veniam emerendam,aut emercandam habeas,ſi ius tuum obtinere cupias.Quòd niſi iuriſdictiones nõ obnoxiæ, eorũ ſubſcriptionibus ſtudii priuati redolẽtibus auſcultare perſunctorie inſtituiſſent, iiſque ad honorariã formulam magis, quàm ad animaduerſionum rationem inredendam aut remittendam vti,quid iure tum publico,tum priuato, quid legibus, quid deniq; quæſtionibus publicis antehac factum eſſet,aut poſthac faciendum, nemo nõ intelligit. Certè in curia centenaria,eiúſque conſiliis æmulis,eandem (vt opinor) ob cauſam iam olim inſtitutum eſt,moribúſque receptum, vt nemo non cenſendo, ſic cõſiliarius idem cognitórque regius eſſe videatur, vt olim iidem patres conſcriptíque Senatores dicebantur. hodiéque non abſurde permulti curialium dici poſſunt, quibus ætas id non negat.

Deterrimum genus hominum in iudiciis exercendis, proditores veritatis,& iuſtitiæ ſimulandi diſſimulandíque periti,& patientiæ conniuentis comiſſimi largitores iuſtitiæ euerſoribus.Mihi autẽ inuiſum genus, qui officio officiunt

ſubdolo & ſcenico. Tum qui Lycurgeam ſeueritatẽ præ ſe ferentes, corruptam mentem, venalémque obumbrant cenſuræ ſupercilio: & cum inſontiũ bonorúmque captione perditis hominibus legum ſeueritatem cõdonare non grauantur, ſiquidem fallendi hominum ſpes eſt. Huiuſmodi hominum nationis ſcelus eſt (quo enim nomine alio appellem?) quòd in iudicio, id eſt in iure, iniuriarum eſſe ſeminarium hominum ſermone peruulgatum eſt.

In forenſi palæſtra aduerſatium eluctari vel iure, vel iniuria.

In cauſis opimis vberíſque prouẽtus aduocati meſſem annuam, cognitores vindemiam, pragmatici ſpicilegium & racemationem faciunt: vt nunc omittam honorarium diſceptatorum, & quæ ad incerta litium ſeponenda ſunt. Ita dominis ipſis cauſarũ, ſpes tãtum reliqua eſt in ieiunis & exuctis patrimoniorũ titulis, eáque ambigua, & in euentũ ſuſpenſa certaminis nonnihil temerarii caſus habentis. Sed quid agat homo prudens, ſed non perinde fœlix, cui lites ſæpe obueniunt pro caducis legatis aut hæreditatibus? Seminarium litium, id eſt Calamitas ſegetum & tabes rei familiaris, iuris eſt diſciplinæ inſana cõmutatio in dies excreſcentis, & nonnihil interim euariantis. Cuius diſciplinæ incremento reſpõdere neceſſe eſt litium iliadem. Quæ eouſque iam profecit ingeniorum ſtilíque contentione, vt ea quæ Iuſtitia dicitur, nõ ſuum iam magis vnicuique tribuere, quàm alienum videri poſſit, ſiquidem ad veritatẽ loquendam germanam & limatam. Adde quòd iuris ciuilis ſcopus, atque etiam priſci pontificii, cum litium argumenta acciſa, tum verò tempora circunciſa voluit. Nunc verò nulla cauſa tam fugax eſt ſua natura, quam nõ ætatẽ ferre inſtituta forenſia docuerunt, ordine conniuente iuriſdictionis ſummæ potente.

Multi fronte hilari & ſerena ad lites inſtituendas veniunt, ac fiducia freti rei bene gerendæ, qui nubila tandem & obducta ſalutem foro dicunt. Quorum etiam nonnulli victores dicuntur diſcedere, ſed Cadmea victoria, nec magnopere plaudenda.

Mihi res fuit aliquando in foro celeberrimo cum omnium dierum appatitore, omnium horarum ſalutatore, quorundam etiam iudicum paraſito, & verò anteambulone principũ cõſilii, cum ille ſic ambire me ſciret ad ineundam contrà gratiã, vt Cæſaris candidatum aut principis commendatione fretum.

Quidam curiæ conſcriptorum, & matutini & pomeridiani ſunt in ludum ventitatores: quidam ſæpius alternorum dierum, iíque munia ſucciſiua curiæ non obeunt, quæ captutis attributa ſunt.

Hominum baſilicæ affinium partim eò tanquã ad paſcua ventitãt, quæ maxima eſt multitudo: partim tanquam ad ludum literarium, munúſque magis neceſſariũ quàm iucundum: partim velut ad officinã ſui atque honorarii opificii: multi etiam animi cauſa. Litigantium autem bona pars velut ad nũdinas anxietatum κερκώπων ἀγορὰν vocitantes. Ipſe diebus vel horis nõ mei muneris, tanquam ad acroaſim porticus antiphiloſophiæ.

Diem obeundi vadimonii teſtato renũtiare, eſt Irritam conditionẽ diei obeundi facere per denũtiationem contrariam. Et Renũtiare prouocationem prouocato, eſt Denuntiare ſe mutaſſe conſilium exercendæ prouocationis.

Prouocatus ſecundum quem ſententia lata eſt, ſi veretur ne iniquè iudica-

tum ſit,& impendiis litis prouocatoriæ mulctandus ſit,conſultius eſt vt ſententiã prouocatori reſtato renuntiet,&quod eam ob cauſam impendit, ſe repenſurum dicat. Quod Sarcire iacturam iniqui iudicii vocant.

Diſceptator à curia nũcupatus,vulgo Cõmiſſarius ad cauſam appellatur. Et Subnuncupatus diſceptator,eſt qui Subrogatus dicitur.

Aduerſatores ſunt qui vulgo Opponentes ſeſe dicũtur,& qui Se partes facere dicuntur. Et Pars aduerſatrix, quæ vulgo Pars opponẽs dicitur & impediens. Terent. in Heaut. Nullam ego rem in vita mea volui,quin tu in ea re mihi aduerſatrix fueris. Plautus, Nunc aſſentatrix ſceleſta eſt, dudum aduerſatrix erat. Idem in Trinũ. Etſi aduerſator tibi fui. Et Aduerſari verbũ pro ἀντιπαρέρχεσθαι. Et Non aduerſari quominus lege agatur, eſt Cauſam non dicere quin fiat, hoc eſt, Morã rei exequendæ nullam facere. Vt iam non exhibere ſe aduerſatorem auctionis faciendæ, Iam non morari auctionem.

Interceſſor vel aduerſator omni iure caſſus, abſiſtere incœpto coactus eſt, & infectam interceſſionem facere.

Veniam impetrare litis intermortuæ, vulgo Interruptio dicitur. Cauſam interpellatam ſarcire.

Controuerſiæ longiſſimo tempore emortuæ venia iure impetrabilis nõ eſt.

Cauſæ tarde procedenti gradum addere, eſt Cauſam vrgere.

Lites duas agglutinare, vulgo Iungere dicitur.

Lites duas mutuis argumentis inter ſe complexas, eadem ſententia dirimere & abſoluere. Id eſt, quarũ ſingularũ iudicium, cõmune futurũ eſt ambarum.

Vincere rem iudicio, & Auferre iudicio, eſt quod Euincere dicunt. Cicero pro Quintio, Mihi ſiquid deberetur, peterem, atque iampridem iudicio abſtuliſſem.

Qui cauſas prouocatorias agunt in curia, poſt expoſitionem litis,& prouocationis cauſas explicatas, epilogum nuncupare coguntur, aleámque iacere. Quod Concludere vocant ad male iudicatum. Et ſimul epodion addere, quod omnibus in cauſis hæret & ſcribendo & actitando. Hoc eſt, Petere impendia, damna,& quod intereſt.

Permiſſum eſt actori iniuriam illatam aut vim factam perſequenti, teſtimonium denuntiare teſtibus repetendis,& cum reo committendis, ſi ita curiæ viſum fuerit.

Vadimonium iniuriarum aut vis illatæ alicui impingere ad curiã, vel ad iuridicum, vel ad præfectum. Hoc eſt, Vadari hominem ad ſe ſiſtẽdum, iudicíque percũctaturo præſto futurũ. Sic dici poteſt, vt Impingere dicam iniuriarum à Terentio dictũ eſt Græcorũ more, qui ἐπάγειν δίκην, ἢ αἰτίαν dicunt.

Primæ litis acceſſiones, ſunt ſumptus: ſecundæ, ſunt fructus rei petitæ: tertiæ ſunt æſtimatio eius quod actoris vel rei interfuit rem in controuerſiam deductam non fuiſſe.

Inuadere in arcem cauſæ aduerſarii, eſt Firmamentum cauſæ oppugnare.

Venditor fundi ſartam ac tectam eius in iudicio auctoritatem emptori præſtare debet, non etiam vis inferendæ ſecuritatem, aut iniuriam illatam.

Amicus ab amico rem iudicatam exigere non ſuſtinuit. Id eſt, Sententiæ à

Digitized by Google

cauſa ſua latæ executionem petere.

Forum iudiciale rectè atque ordine conſtitutũ,caſtellum eſſe debet iuſtitiæ, perfugium,aſylúmque non eorum tantum qui vi & armis ſpoliantur, ſed qui compilantur forenſi graſſatura.

Acta cauſarum iſagogica,vulgo Præſentationes in curia dicuntur: è quibus actis volumina cauſarum cõficiuntur, & catalogi nominum quæ in auditorio maiore citanda ſunt diebus oratoriis.

Introuocantur actores cauſarũ & cognitores,cum nomina inclamãtur prouocatorũ ab Acceſſo curiæ,qui eſt princeps apparitor, vel decurio apparitorũ.

Codex vel volumen cauſarũ nomenclaturæ,Rotulus vulgo dicitur, à forma membranæ aliquando conuolutæ.

Non pauca ſunt nomina quæ extra ordinem recitantur,cum cauſarũ domini introdant ſeſe,& libello præſidi porrecto citari cauſam ſuã poſtulant.Quod ſi eis cõceditur,& altera pars detrectat præſentaneum certamen, cauſa iterum & tertium comperẽdinatur, & deinde quarta eius inclamatio pro voluminari cedit,iuſtáque omnia eremodicii iura habere ſolet.

Scriba cauſarum in curiam inductarum, vel introductarũ,id eſt, Iſagogicus, is eſt,qui volumina conficere ſolet,& catalogos cauſarum agendarũ in magno auditorio,ſtatis diebus cuiuſq; præfecturæ & anni cuiuſque. Habet enim cauſas prouocationũ in conditorio & regeſtis muneris ſui perſcriptas, die & conſule deſignatas. Ipſæ autẽ cauſæ ita in numeros voluminares referri ab ipſo ſolitæ ſunt,vt conſtare poſſit,prouocator an prouocans referendam curarit.

Siquando autem,cum cauſarum nomina citantur in curia, verborũ conceptio in controuerſiam vocetur, præſes interfari ſolet, vt perſonarum appellationúmque ratio ex renũtiatione viatoris conſtituatur, cuius miniſterio cauſa ipſa ad curiã trãſcripta eſt.Qualitates corrigere appellant ſecundũ explemẽta.

Fundamenta iuriſdicendi iacienda in auſpicanda cauſa.

Huius cauſæ cognitio in curiã illapſa eſt prouocationis cuiuſdã occaſione: quæ,vt ſæpe vſu venit,in ordinanda lite à iuridico contigit vnde curia appellata eſt. Cuius iuriſdictio eam ob rem conſtitit, quoad appellatio concertata & diſceptata fuerit.

Dies & mẽſes & annos defenſor eximere petitori in dies alios atq; alios pergit,fugitando,prolatando,tergiuerſando.

Intercalare cauſarũ expoſitiones & iudicia, ſanctionibus vetitum eſt. Id eſt, Cum curiæ vna claſſis de cauſa quapiam in cõſilium miſſa eſt, quoad iudicium abſolutum fuerit,leges vetant cauſam cauſæ ſuperinducere.

Cum curiæ conſilium alicui controuerſiæ ita auctoratum eſt, vt iam expoſitum eius argumentum ſit, improbi eſt artificii intercalando alius cauſæ tractatu,diem illis eximere,quorũ cauſa agitari cœpta erat,vel quorũ ſors exierat.

Coitione res iudicata, decuriatiſque iudicibus qui æquiores alteri parti erãt.

Cum duo eſſent eiuſdem ſacerdotii petitores,alter appoſitus eſſe præuaricator viſus eſt in captionem alterius.Id eſt,Colludere cum defenſore,vt ſententiam defenſor obtineret interim & poſſideret.

Antelucana ſupplicatione id actum eſſe alter conquerebatur, paucis corto-

gatis iudicibus,conſcriptíſque decuriatis ante præſidis aduentum.

Ad conditionē quamlibet deſcendere,hominis eſt inconſulti,aut cauſæ diffidentis vt conclamatæ.

Areſta quædam curiæ nobilia & inſignis memoriæ, auctoritatíſq; exemplaris in curia ſæpe laudantur vt oracula quondam Delphica.

Cauſa in curia inclamata eſt intercalari audientia & beneficiaria. Id eſt, Per ſcedulam vocata.

Quidam audientiæ aucupes cæteris operam curiæ præripiunt.

Imminere occaſioni curiæ in conſilium de cauſa ſua mittendæ.

Aucupari diem litis in medium expromendæ.

Audientiæ quædam facile exemptiles,& quædam ægre.

Cauſa miro artificio imminēti fato exempta, & in aliud tempus reiecta ope amicorum inteſtinorum,quoquo pacto decidetur.

Homo in cataſtam forenſem compactus,ſæpius erūpere fruſtra conatus,vota nequicquam nuncupat ſurdis numinibus curiæ.vel,Intra ſepta curiæ cōcluſus.Id eſt, Qui audientiā ambit nulla aut exili ſpe. Quod de curia dicimus,non magis de centumuirali,quàm de eius æmula dictū volumus,quæ eſt pars principis comitatus,cuiúſque par eſt in iuriſdictione auctoritas & poteſtas,& Conſilii magni appellatione illuſtrata eſt. In qua collegiū magiſterii noſtri, ſententiæ dicendæ ius habet antiquiſſimo loco ſecundum Cancellarium.

Cauſa vix tirone digna primū ſe proferente, ac ſpecimen ſui dante,vel quolibet aduocato.Contrà,Cauſa cauſidico veteratore digna, & rerum forenſium callentiſſimo.

Qui fide regii cognitoris vt in cauſam incubituri freti ſunt, licentius in iudicio graſſari aduerſus quencūque poſſunt. Subſcriptio enim in cauſam etiam calumniæ ſubmanifeſtam,tamen titulum regii patrocinii præferēs, tectorium eſt ſpecioſum oris duri litigantium.

Simulatque iuſtitiæ geniū non puduerit ſupparaſitari genio inſolentis impotētiæ fortunatricis hominum,protinus aderit maieſtatis eius internicio,ordiníſque ius dicentis reuerentia hominum ſermone proculcabitur.

Iuſtitia pro tribunali ſedens, decus eſt vitæ ciuilis: cui prouinciatim munere ſuo fungenti,lucernas non dubie præferūt curiæ iuriſdictionis ſummæ. Lucernis autem ſenſim magis ac magis exuccis oleum is inſtillare debet, legúmque exercendatum rationē illuſtrare, qui oraculi regii antiſtitio præfectus eſt, vnde ſanciendi iuris, æquitatíſque temperandæ reſponſa manant & auctoritas. Eſt enim ita vel natura vel moribus cōparatum, iuris vt officinæ vitium contrahant iniuriæ proximum,niſi certis interuallis reconcinnentur, non in ſpeciem tantum,ſed ad verum & bona fide.

Reipublicæ ac principis ſummopere intereſt iuſtitiam in aperto templo coli, neminíque inacceſſo, potius quàm in adyto. Sic enim fit, vt iuſtitia ipſa aperte ſeſe proferens,non inane ſimulachrū eius,colatur. Iudices autem ipſi ne grauentur interdum aurē accōmodare iuris ſui ſtudioſis ius æquúmque poſtulantibus. ne aſſeclæ ſint menſarum extructiorum. ne operam ſuam vendirare ſuſtineant iis qui rerum potiuntur. ne gratiæ(vt ita dicam)rependendæ nomina

contrahere videantur, quæ diſſolui ſine ſugillatione nequeunt ordinis hominum honeſtiſſimi.

Pſeudurbanæ iuriſdictiones dici poſſunt, quæ nō oppidorum magnitudine, ſed cōuentuū iudicialium frequētia celebres ſunt, vnde protinus in curiā prouocationum cauſas litigātes reſortiuntur. Reſortiri autē verbum à more Græcorum tractum, qui λαγχάνειν δίκην dicūt pro Iudicium dictare. Reſortiri tamen proprie παλινδικεῖν eſſe videtur. & παλινδικία reſortitio. Id eſt, Rei iam iudicatæ cōtrouerſiam referre.

Auſpicio liquido & ſecundis auibus, atque è ſententia cōſultorum, iudicium dictare, vel propulſare. Hoc eſt, Certa ſpe vincendæ litis. Qui autem inconſulte id faciunt, vel diſſuadentibus peritis rerum forenſium, inauſpicato, aui auerſa vel aduerſis auſpiciis id facere dici poſſunt. Vel Ambiguis auſpiciis, & Dubiis auibus, vel parum lætis.

Fiduciariis curatoribus fundus controuerſus ſententia vel areſto permiſſus eſt. Id eſt, Cōmiſſariis ſub manu regis regendus eſt datus. Et Auctoritas fiduciæ iudicialis, vel Curationis fiduciariæ obſignatio, vel Elogium ſubſcriptū & cōſignatum. Vulgo Commiſſariorum ſtabilitio nuncupatur.

A vi & iniuria hominē prohibere verbis curiæ, Eſt quod Saluum cōductum curiæ denuntiare vocant.

Sartum ac tectū hominem cum familia ſua ab inimico minaci, regio imperio tueri, vel diplomate regio. Diplomatis regii denuntiatione in fidem regiam ſeſe conferre ii ſolent, & aſciſcere, qui à minaci inimico metuunt.

Quibuſdam diebus faſtis profeſtiſque ac iuſtitiæ colendæ dicatis, tamen iuſtitii inſtar eſt aut ſpecies, in foro vel in curia, cum ſtrenua & accurata litium diſceptatio deſideratur propter infrequentiam iudicum ventitantium, aut aliam ob cauſam.

Dies quidam curiæ faſti ſunt & ἔνδικοι, iidem officinis feſti: vt quidam curiæ feſti ac nefaſti, hoc eſt μὴ δικάσιμοι, qui opificiis profeſti ſunt, id eſt ἐργάσιμοι.

Vt oracula quædam olim Delphica, flexiloqua extiterunt & ambigua, ideóque hominum expectationem fruſtrantia: ſic aut ſententiæ, aut areſta perplexa, aut parum explicata, non tam lites dirimunt, quàm litem lite reſoluunt, vel verius litibus.

Texere plagas litigiorū, hominéſque minime malos omni occaſione captare, quadruplatorii eſt ingenii, id eſt, δικοῤῥάφου, καὶ ἐν ταῖς δίκαις ἐργολαβοῦντος.

Donatiua eremodiciorum curiæ ab auditorio non pridem ad ſcribarum officium reiecta ſunt. Vtilius enim & commodius futurū id curiæ, eremodiciorúmque petitoribus viſum eſt, magnúmque compendium temporis allaturum, contrà verò fugitiuis, fugæ tēpora minuturum. Donatiuorum autem dies ex propinquitate locorum, & longinquitate conſtituti ſunt.

Iure iniquo, tempore aduerſo, conſeſſu non ſecundo litigare, incōmoda ſunt fori. Iure autem iniquo, ſignificat Iniqua conditione.

Omnia quæ iuris ſummi ſunt auferre velle, hominis eſt nimium de iure ſuo meriti & nihil æquitati tribuentis.

Vtinam curiæ ſenſus incumbere pergat, ad compēdia litium, & fugitiuorum

reprehenſionem acrem & pœnariam.

Nummariæ ſacerdotiorum collationes aut ceſſiones, nundinariáque commercia, Simoniæ vocantur.

Damnati rerũ capitalium, interdum à curia in ergaſtula nautica relegãtur.

Multi cauſidicorum actionum moleſtiam pertæſi, è proſcenio curiæ diſcedunt, & intra ſcenam non ſegnius operam dant foro & cauſis inſtruendis.

AEtas præſulatus potens vel cuiuſcunque muneris ſacerdotalis, eſt ætas legibus canonicis definita ad obtinendum id munus. Tranſlatitium tamen eſſe cœpit iandiu interpretatione iuris Mercurialis, eos qui nõdum tutelæ ſuorum bonorum facti ſunt, immo verò qui necdum in ſuam tutelam venerũt, ad annos veniſſe fingi tutelæ animarum, annalium legum ſolutione.

Omnes numeros implere fungendi ſui muneris, is dici poteſt, à quo nihil deſideratur.

Omnes numeros nonnunquam vacationum obtinent ſacrarum legũ conniuentia, aut earum certe interpretum & cõditorum, qui munerum permultorum perſonis inanibus quidem illi, ſed viſendis ornati ſunt, & verò æmulandis primi & ſecundi ordinis hominum opinione.

Inter cauſidicos agere homo doctus atque facundus deſiit, nõ etiam ſcriptitare litigantibus, & de rebus forenſibus reſponſitare conſulentibus.

Iudex iuris & vſus fori conſultiſſimus, & præterea cordatus, circunſpectus & induſtrius.

Rerum in numeroſis conſiliis iudicatarum gratiã ſæpe ſuam faciunt iudices quidã improbæ comitatis, alioquin inertes in ſui muneris functione, nec tam cauſarum iudices, quàm arbitri & ſpectatores, numerum tantum augẽtes. cuiuſmodi ludificatio propria eſt nationis chreſtologiæ ſtudentis.

Sectores magiſtratuũ vel ſacerdotum in reatu exiſtentiũ, ii ſunt qui damnationi reorum inhiant, vt prædæ iam deſponſæ, licet præproperè impetratæ.

Repetere rem iudicio, vi vel clam, & fraude vel precario ablatam, eſt Ad reſtitutionem agere.

Cõſtitutiua cauſæ clauſula iterum interdum & tertium repetita, indicis inſtrumẽti finis eſt ſæpiſſime, ſed capitis cardiníſq; loco numeróq; habetur, vt ſine qua iudiciũ nullũ ſit. Appũctamẽtũ ad ius audiẽdũ vnũ & alterũ appellãt.

Inſtauratiua inquirendi decreta, Renouatæ commiſſiones dicuntur.

Vnius aut alterius mẽſis inſtauratitia curiæ ſeſſio, vacationũ menſibus. Parlamentum continuatum. Inſtaurata curiæ ſeſſio menſem vnum. Princeps edicto ſtatuit, vt ſolennes curiæ vacationes hoc anno ne valerẽt. vel, Vt anniuerſarium curiæ iuſtitium hoc anno ne eſſet, edicto regis cõſtitutum eſt, vel edicto ſolutum eſt.

Anniuerſarii iuſtitii tempore moris eſt decuriã tholenſem quotidie ſedere è delectis conflatã, cuſtodiiſq; producẽdis & carceri exhauriendo munus facere.

Vacationum menſibus moris eſt ſingulis conſcriptis hoc poſcẽtibus, pẽſum ſuũ attribuere peregre abſoluendũ. Cõmiſſiones vocãt. Iis autẽ qui peregrinas huiuſmodi prouincias obire grauantur, ſuburbanæ, & velut animi cauſa, intra viceſimũ aut triceſimũ lapidem deſtinãtur. Quidã prædia ſua longinqua, aut

Digitized by Google

gentiles & ptopinquos viſendi cauſa, quaſi liberas prouincias obitet obeundas ſibi impetrant,ita vt Martinalibus ad munia curialia conueniant.

Reus ad aliquot dies intra pomœria cuſtodiæ ſuæ ſatiſdato cõmiſſus. Id eſt, Per vrbem vadimonii nexu ſolutus.

Iudices rerũ iudicialium conſulti,& iudicii officii ſcientes,& legis actionum callentes. Id eſt,Petiti executores.

Moris eſt curiæ,pridie inſignium feſtorum cuſtodias recognoſcere,cauſáſque reatuum & elogia percunctari,qui quidem ob cauſas nõ atroces in carcerẽ cõpacti fuerint. Et ſiquæ cauſæ præſentis diſceptationis eſſe videãtur, miſericordiæ patrocinio,& veluti die deprecatore,calamitoſos miſſos facere.

Cauſas iudicatas tecognoſcere. Vulgo Reuiſionem facere dicunt. Quod Cicero Vetri in actione 3.criminoſe obiicit.

Iuſta litis inſpectæ & expoſitæ æſtimare, eſt Taxare ſportulas iudicũ,Honorariorum iudicialium rationem inire, Dicaſticorum modum conſtituere.

Quidam cõſcriptorum, curiæ anriquitaris periti, curialium ceremoniarum antiſtites dici poſſunt, qui nouerũt & meminerunt maiorum inſtituta ad decorem tuendum ordinis ampliſſimi pertinẽtia, vt cũ res quædam memorabilis nata eſt in curia cõſultanda, vel ſiquod officium inſtet à curia cõſpicue obeundum, cuius ratio modúſque ab exemplis repetenda ſint.

Sacris iuſtitiæ æquitatiſq; operari,Eſt quod dicimus vernaculo ſermone, Facere iuſtitiam. Cuius autem,cum bono & firmo iure in curia litigans niteretur,ſuperior etiam cauſa fuit ad extremum, is Iuſtitiæ curiali litauiſſe dici poteſt,& præſenti vſus eſſe numine iuſtitiæ ius dicentis.

Pto re iudicata hominẽ pignerari, vel pro mulcta iudiciali, eſt Manum iniicere pecuniæ iudicato.Quod ferè euenit maleficio damnatis,aut iis ex cauſis ob quas nexum inire neceſſe eſt non ſatiſfacientibus.

Ad baſilicam vt ad empotium quoddam conuenarum multi ventitant, curialium bona pars,vt ad honorariæ functionis conuentum:aduocati,cognitores,& curiæ comitatus in vniuerſum,vt ad almam ſuam nutricem: tirones,vt ad palæſtram lucripetarũ,ludúmque opificii rei familiaris.nõnulli, vt ad nundinas litium,quæ meſſis eſt vbettima togatæ nationis,in ſegete multiplici reliquotum ordinum.

In curiæ iudiciis nonnunquam, tanquam in culinis opiparis & liberalioribus,iura mulra miſcentur & confunduntur, ciuilia,põtificia, diuina,regia,formularia,vnde ſententiarum quidam & placitorum cinni iudiciales fiunt, modicè quidem illi plerunque ſcitéque temperati,cæterum æqui boni longe plus, quàm iuris ſummi reſipientes.

In quibuſdam controuerſiis acie inſtructa pugnatur, id eſt, Inſtrumento litis prolato:in quibuſdam non acie,ſed agmine decertatur,certamine rei ſummæ decretorio,vt in quibus ex tẽpore iudiciũ repræſentatur. Id eſt,Citra iuridicialem cauſæ conſtitutionem.

Conttouerſia ſcriptirandi viciſſitudine altercandíque concertata & agitata. deinde teſtimoniis,auctoritatibus perſcriptis,literiſque multifariam inſtructa. tum teſtes vltro citróque refutati, teſtimoniorum fides auctoritatúmque ſcri-

ptarum eleuata,rurſúſque diluta vtrinque argumenta fidem teſtiũ litetarúmque infirmantia, teſtimoniiſque refutantibus ex aduerſo obiecta. Sunt viciſſim teſtimonia refutantia, omnibúſque numeris inſtruendarum cauſarum cõtrouerſia ipſa cumulata eſt,conſiliúmque manet iudicum.

Iura cauſæ agnata, ſunt Iura ceſſa,vulgo Confortantia vel Amplianti a dicta, vel præter ius anterius ſiquod aliud hæreditate obuenit.

Cauſæ feſcenninæ & hilarienſes,ſunt Cauſæ laſciuiores,& dignæ quæ Hilaribus agantur.Hoc eſt,Pridie Cineralium.

Controuerſia ad calcem à carceribus curriculum ſuum impleuit. Vulgo dicunt,Proceſſus curſum ſuum accepit,& ad finem perductus eſt.Dici etiam poteſt,Spatium litis decurſum eſt vſque ad rei iudicatæ fructum.

Quidam rei iudicatæ executores ſunt tantum, vt viatores. quidam etiã interpretes eſſe poſſunt, vt cõſcripti curiæ, vel iuridici, & iudices prouinciarum, quibus executio areſtorum mandata eſt. Viatores autem adminiſtri ſunt tantummodo,& iudicari tranſactores,non etiam diſceptatores.

Homo ſtigmate rei iudicatæ inuſtus, teſtis eſſe nõ poteſt. Id eſt, Famoſo iudicio inteſtabilis factus.Quidam tamen interdum ita iniuriarũ damnãtur, aut alius iudicii ignominia ſuapte natura notantis, vt indulgẽtiore ſententia ſtigmate ſubleuentur. quod Notæ ſtigmaticæ eximere Latinè dici poteſt. vel,Notæ ab ignominioſa actione inurẽdæ. &,Gratiam facere ignominiæ affeclæ iudicii inflammantis.

Accenſus curiæ qui decurio eſt apparitorum,cum catalogũ cauſarum è volumine canora voce recirat, hortamẽta facit cauſidicis in procinctu actionum exiſtẽtibus, quaſi celeuſtes quidam & hortator inter nautas aut alios artifices.

Controuerſiæ quædam ſunt intractabiles, atque argumenti ſinuoſi,perplexi & inexhauſti. Id eſt, Quæ ad finem perduci non poſſunt niſi egerrime.

Præcipitis curriculi controuerſiam ſuũ mox fatum excepturum eſt,niſi primo quoque tempore decidatur.

Simulatque prouocator prouocationẽ prouocato iudicíque denũtiauit die ad curiã dicta, cauſa curiæ ita auctorata eſt, vt iam ab alio iudice cognoſci cauſa, aut eius lis ditimi, quàm ab ipſa curia, aut aliter quàm eius auctoritate nequeat.

Rei rerum capitalium interdum ita ſoſpites euadunt, vt in orbe numellato medio foro venalium ſito, vel in foro cetariorum (quas Hallas hîc appellant) ter circumacti ignominioſiſſime, inſuper liliato ſtigmate inurãtur. quæ pœna eſſe ſolet falſariotum.

In ludo forenſi calculum prior ille promouit non ſatis auſpicato & inconſultè, quod ſero nũc intelligit, cum ad incitos redactus eſt. Tranſlatio eſt à ludo ſcruporum, in quo refert, vter colluſorũ promouere auſpicatus ſit, vt in interdicto retinendæ poſſeſſionis vter litem laceſſiuerit.

Togati quidam in curia ad podium humerali pelliculato cõſpicui, adhuc tamen puræ parmæ tirones ſunt, id eſt, agendarum cauſarum tirocinium nondum fecerunt, & adhuc ſunt intra tẽpus echemythiæ: aditúque intetim cãcelli non arcentur. Cætera multitudo ſacramẽto iam adactorum ponè ſeptum curiæ ſpectat, partim etiam auſcultat, qui ob id Auſcultatores dici poſſunt, id eſt,

ἀκουστικοὶ,& catecheſim curialem facientes,ideo non intromiſſi,quòd teſſeram profeſſionis non geſtant,hoc eſt humerale geſtamen. Malunt enim adhuc intet myſtas,quàm inter epoptas conſpici.

Cauſarum actiones Acroamaticæ dici poſſunt,quæ foribus clauſis curiæ auditæ ſunt,vt fit interdum in gratiam litigatorum,nonnunquam aliam ob cauſam,& extra ordinem.

Multarum palmarum nobiliúmque litigator , vel cauſidicus dici poteſt, qui lites nobiles,mulráſque vicit.

Actiones quædã aduocatorũ, & altercationes officioſæ atque oratoriæ ſunt, quædam rabulares atque proteruæ.

Penes ſecundũ præſidem curiæ faſces ſunt,cũ primus aut abeſt,aut demortuus eſt:& apud tertium,cum primus ſecundúſque aut cauſarii ſunt,aut excuſarunt,aut aliàs deſiderantur.

Sic moribus comparatum eſt noſtris,cum cauſæ exponi cognoſcíque cœptæ ſunt in conſiliis maioribus, & quaſi calculi iam eſſe videntur in manibus iudicum,vt ii quorum res agitur, tãquam inter ſacrum ſaxúmque ſtanteis obnoxias factitare quotidie ſalutationes ſoleant ac debeãt. Id adeò,vt propemodum deſerti obſequii rei eſſe videantur multorum opinione, quos puduerit hoc facere aut piguerit: nimirum quaſi obite grauentur munia in iute concertantium. Videre eſt quoſdam hac opinione imbutos, alioqui non ſui contemptores,tamen obnoxiè ſe venditanteis litium inſpectoribus,aliiſque quorum manu rerum iudicandarum cardines verti putant, & penè mediaſtinorũ loco numeróque præſto ſe exhibenteis. Dignos profectò litigatores,qui in iudices incidant inani cenſuræ ſupercilio graues,iſtorúmque ſupplici comitatu gaudentes vſque ad faſtidium inſolentiæ.

Cauſa in controuerſi iuris primum formulam, deinde in facti cõſtituta eſt. Id eſt, Poſtea partes in controuerſiam factorum euaſerunt.

Cauſa rectũ curſum tenere inoffenſúmq; nõ potuit,ſed per omnes mæãdros forẽſes peruagata,ad extremum hæſit in vado, vnde erui nonniſi ægrè poterit.

Inſtrumenti phalange valida & compoſita,inconditum agmen copiarũ aduerſarii fundere ac diſiicere.

Iuriſdictionis ſummæ lenociniũ quodã modo faciunt atrienſis auræ captatores,ſiqui ſunt,qui rerum potientibus ſupparaſitari dignitatem perſonæ non grauẽtur,ius ſuũ ſingulis & vniuerſis tribuete profitẽtis & nomine præferẽtis.

Legati ad regẽ miſſi cum auctoritate curiæ. Id eſt,Cum literis & mandatis.

Proſcribi ſolẽr eremodicia,& ſtatis dieb⁹ pẽdẽte. Id eſt,In albo expoſita eſſe.

Vadimonium compendiarium in triduum ter repetitum, præconio inſuper edictum & programmate. Et Vadari reum requirendũ adnotatũ, tridui tergemini compendio inclamato & proſcripto.

Nouationẽ veteris nominis exigere,vel Veteris auctoritatis nouationẽ exigere à fundi vectigalis domino.Nouum titulum vocãt. vel Ad ineundam obligationem agere cum domino hypothecæ. vel, Iudicium dictare agnoſcendi vectigalis gratia cum domino prædii, vel agnoſcendæ penſionis annuæ.

Alumna gens baſilicæ huius vrbis, almam ſuam colit magiſtram , obſer-

uátque officioſe ac diligenter,quippe quæ ſe & commodis & honoribus & exiſtimatione augeri ab ipſa atque ornari ſentiat. Ad noſtram autem ætatem eadem ipſa baſilica cõuentus tantum togati diuerſorium, nundinæ iuriſprudentiæ,officina magiſtratuum fuit, cum interim orcheſtrã muſarum ruſticarum & vaſtiorum eam fuiſſe norimus, inacceſſámque muſis politis & elegantibus. Nunc autem hoſpitalis illis mire facta eſt, in diéſque magis ac magis cum illis ſociabilis.

In conſeſſu ſummarum iuriſdictionũ nullus conſpici debet,niſi liberi & ingenui ſpiritus,& verò noxis (vt aiunt) furtíſque planè ſolutus. Sic enim futurum eſt in poſterum, ne exempla cirari poſſint iudiciorum ac placitorum obnoxiæ conditionis.

AEquitatis iuridicæ promptuariũ apertũ eſſe debet ſupplici innocentiæ atq; ſimplicitati.Verum temporum cõuerſione, & hominum ambitione factum, vt quod promptuarium erat iuſtitiæ vnicuique ſuum tribuentis, conditorium eſſe penetralius cœperit,aditúſque anguſtioris & ſtipatioris,quàm vt deſtitutæ ſimplicirati eò penetrare facile ſit & expeditum. Et admiſſionibus præeſt ambitus,inſtitor gratiæ forẽſis, ſimplicitati parum familiaris, affiniſque verſutiæ.

Rei iudicatæ peractor,Executor dici poteſt. Qui ſi magiſtratu iuridico præditus eſt,rei peragendæ etiam cognitor eſſe poteſt.Huiuſmodi autẽ magiſtratibus areſtorum executio ita mandata videtur,aut decretorum curiæ, vt ſi res quæpiam nata ſit quæ vim imperii, id eſt, imperioſam iuriſdictionem poſtulet,nec interceſſioni cedant,nec prouocationi cuicunque, nedum tranſlatitiæ. Id quod tamen ſe facere meminerint & teſtentur ſine captione prouocantiũ, nec ſe quicquam præiudicare in prouocationis certamen.

Sententiæ & iudicati tranſactor, ita datus,vt ſiquid inter partes diſcrepet, etiam diſceptaror ſit & arbiter.

Epiſcopatus in Frãcia plerique quidem hoc iure ſunt:Qui epiſcopi deſignati ſunt, non antè fruendorum ſacerdotiorũ potentes Regaliorũ lege exiſtimantur eſſe,quàm fidem ſupplicẽ ſacerdotio aſcriptam in manibus regiis agnouerunt ſolenni iureiurando. Sic enim moribus anriquis ita proditum eſt,vt minora ſacerdotia epiſcopatus cuiuſuis beneficiaria, regii beneficii interim eſſe cẽſeantur, quoad huiuſmodi ſacramẽto adacti ſint epiſcopi. Quod genus beneficentiæ à principe collatæ,Regaliorum ius vocatur, omnibus numeris præditum iuris optimi. Quod ita ſuum ius eſſe regum cenſetur, & receptum eſt, vt fatale ius, & benefica vis inde manans, non ſua magis Parcarum eſſe poſſit, ne cum Ioue quidem ipſa communis,poetarum ſententia.

Latirãteis reos aut extorres patria, denũtiationibus vadatoriis edictíſq; claſſico & proſcriptione peruulgatis euocare. Eſt autem Edicere, Programmate promulgare. Liuius,Ipſe comiria in quem diem primum potuit,edixit. Cicero Philip.6,Tumultum decerni,iuſtitium edici cenſeo.

Controuerſiæ ſpeciem cum ſuis circunſtantiis & cõplexibus exponere,quæ Accidentia cauſæ etiam vocantur. Eſt autem Complexus, περίστασις.Quintil.in 5,Præſertim cum plurimæ probationes in ipſo cauſarum complexu reperiantur, ita vt ſint cũ alia lite nulla cõmunes. Et in tertio,Negotialem vocat cau-

ſam,in qua de rebus ipſis quæritur remoto perſonarum cõplexu. Dici etiã hoc modo poteſt,Controuerſia ab inſpectore in conſilio exponenda eſt cũ adiunctis cauſæ & circunſtantibus, omníque cauſæ complexu in medium exponẽda eſt dilucide & explanate.Nunc dicunt,Caſus litis ponendus eſt.

Cauſam nudam exponere,& abſolutã. Hoc eſt, Nec propriis perſonis indutam,nec temporibus,nec adiunctis definitam.

Exemplum rei iudicatæ citare vel proferre in eodẽ genere cauſæ, iiſdem adiunctis, iiſdem accidentibus, prorſus eodem cauſæ complexu vel indiſcreta ſimilitudine.Nunc dicunt In indiuiduo.

Omnia munera aduocati implere,eſt Cauſas actitare atque defenſitare,ſcriptitare,reſponſitare.

Aliud eſt cauſa cadere,aliud Præcipitare, aliud etiam Appendice litis cadere, aliud,Summa quæſtione.

Iudicatus ære partus, & iure ciuili,& regum ſanctionibus improbatus, ſententia abrogãdus eſt: quemadmodum & magiſtratus omnes ære parti, quibus iudicatus adiunctus eſt.

Togatorum quidam natura ac diſciplina conſulti:quidam non ſcripta diſciplina literariáque,ſed pragmatica conſulti.quidam & ingenio & cõmuni tantum ſenſus pædagogia cõſulti, & vſus litigandi magiſterio.Quidam æqui & boni,quidam iuris magis quàm æquitatis cõſulti,qui nihil non tribuunt ſcriptorum auctoritati.

Lites diobolares & dipondiales,acceſſiones trahunt ſæpe non centuſſes modo,ſed etiam talentarias.

Quorundam conſcriptorum in iudiciis cenſentium tanta eſt auctoritas, vt pedarias pediſequáſque multas trahant.Rurſus quotundã vox audita inter primos cenſenrium, inſtar eſt auium in auſpicando , quæ nec præpetes nec oſcines augurium faciunt.Nam vt illæ ad rerum futurarum augurium,ſic horum nec ſententia nec auctoritas ad ſummam rei iudicandæ pertinere exiſtimatur, aut non magnopere facere.Quidam etiam olim capita erant ſnatum decuriarum,qui poſtea exoletæ auctoritatis,& numerus tãtum fuerunt.Quidam functionis iam emeritæ conſcripti,liberam habent,cum libet,vacationem: & rurſus,cum libuit,augendi ſententiarum numeri poteſtatem.

Cauſidicus frontis panegyricæ,id eſt, Summa fiducia præditus. Sic conſiliarius fiduciæ in curia comitialis. Id eſt,Qui omnibus curiis coeũtibus intrepide ſententiam dicat vt in ſua decuria.

Cauſa ram ciuili iure quàm honorario nixa. Id eſt,Cuius actio vel defenſio non modo iuſta ſit, ſed etiam honeſta. Contrà, Cauſam agere ſummo magis iure,quàm honorario nitentem. Vel,Iure quidem ſcripto cauſam tueri, nõ etiam moribus recepto bonorum & grauium,vel paulo honeſtiorum.

Hærere veſtigiis fugacis litigatoris, & cauſæ iudiciũ vrgere per omnes numeros formulæ iudicialis.Hoc eſt,Nihil laxamẽri indulgere ad litẽ inſtruendam.

Homo vſus forenſis peritus,& in exercendis controuerſiis ſolers, & verſabilis inuentionis.

Litis ſuæ inſpectorem admonitum ire ſalutabunde,diligentis eſt litigatoris:

flagitatum autem, moleſti & odioſi.

Proditores arcanorum curiæ perfidioſi, omnibus inuiſi ſunt: vlterius pœnas non pendunt, ne miremur aliquos ſemper eſſe.

Occludere iuſtitiæ auditorium, & Fores aperire curialis audiẽtiæ, inter ſeopoſita ſunt.

Iuſtitiæ facies quamlibet formoſa viſendáque, coloris tamen fere longe plus, quàm ſucci ſanguiniſque habuit veri & incorrupti.

Reus ſibi & vadibus plenum commeatum abſolutúmque abſtulit.

Qui fideicommiſſam cauſæ perſecutionẽ habet, Pragmaticus vocari poteſt.

Vt cauſæ in ordinem redactæ ſunt numerorũ apud officium exhibitionum, ita in volumine perſcribuntur cauſarum agendarum, deincépſque earum nomina citantur in magno auditorio, niſi aliquid extra ordinem præſes de quibuſdam ſtatuerit. id quod ſæpe fit. Vt cum cauſæ gratioſorum aut commendationis primæ numeris exemptæ, peculiari volumini attribuuntur.

Si ab vno quoque eorum, quibus cauſarum commẽtationes attributæ ſunt, moris eſſet penſum ſuum exigere conſtituris temporibus, melius cum iis litigatoribus ageretur, qui non ſatis curiæ commendati ſunt.

Secundis auribus decuriæ audientiam adipiſci, nõnihil facit ad ſtomachum cenſentium.

A curia & conſiliis cognitionis ſummæ ad principem nõ prouocatur, cuius vnius cognitio maior eſt omnium & ſuperior. Sed & iure & ſanctionibus proditum eſt inſtitutum appellationis ſupplicis: quam tamen mores ſanctionéſque appellationis vocabulo ideo non dignati ſunt, quòd ad idem ipſum iudicium fit prouocatio, vnde ſententia nata eſt, nec alia curia appellatur, aut aliud tribunal. Quare & ſua quadam certáque lege ac peculiari concipienda eſt huiuſmodi appellatio, & exercenda. Errorem cauſari vocant. Id fere eſt verecundè cũ curia ipſa apud ipſam expoſtulare ob cauſam neglectim, aut aliud agendo cognitam: ſic tamen, vt non iniquitatem iudicii expoſtulent, ſed quaſi hallucinatricem animaduerſionem excuſent, iniuriámque erroris deprecentur, qui non iuris imperitia, ſed aut aduerſæ partis culpa, aut vitio humanitatis obrepſit. Proinde eius intẽtionis clauſula ſupplex eo pertinet ſummáque, vt curia ipſa ne grauetur cauſam quam ad lucernam erroris (vt ſunt humana) ſe cognouiſſe intelliget, eandem ipſam ad illuſtriorem lucernam, quaſique recti iudicii recognoſcere. Sic enim futurum, vt iniuria in ius vertat, & ſua conſtet fides religióque curiæ aut conſilio. Hæc ſpes vt victis contrà quàm opinabantur, ſolatium eſt, ita ſi temerè tentetur, præter omnem offenſionis iudiciariæ calamitatem, mulcta duplex quàm quanta eſt temerè prouocantium, temerarium ſupplicatorem manet.

Reiectiones conſcriptorum in curia non ægre admittuntur, ſi cauſæ curiæ approbentur: eorum etiam facilius qui lites inſpexerũt. Sed nõ rariſſime euenit, vt qui vel diſceptatorem datum reiecerit, vel cauſæ ſuæ inſpectorem, poſtquam alius in reiecti locum ſubſtitutus eſt, creditorem verius vertiſſe ſe ſentiat non optima conditione, quàm rem bene geſſiſſe. Sic res iudiciariæ, eatúmque conſilia ancipitis ſunt euentus.

Tranſactum iudicio deciſúmque negotium eſſe cenſetur, non tantum ſi lite iam adulta id factũ ſit, vel præcipiti, ſed ſi adhuc ineunte vel appetente tantũ.

Controuerſiam procurrentem & penè iam præcipitantem qui decidere in præſenti non poteſt, ſuſtentare ſolet aliquo ſufflamine diplomatico, interímq; inhibere quoad conditionem tentarit.

Candidatos baſilicanos & gratiæ curialis competitores obſeruare pars eſt viſendi ſpectaculi, aut iudices præhenſanteis cum cauſæ iudicantur, aut audientiam petẽtes, quibus vtriſque nomenclatore ſæpe opus eſt ad ſingulos ambitioſe ſalutandos & ſuppliciter, aut nomenclaturã ediſcere. Atque eo amplius ſonora ſuſcitabula quaſi lucubraturos habere ad ſalutationes diluculares, tametſi antè matutino veterno aſſuefactos.

Lites longæ & diſpendioſæ fructus ſæpe rerum deuorant, de quibus poſſeſſores ambigunt: ad extremúmque nonnunquam res ipſas iudicio ablatas hauſiſſe cõperiuntur, præter laboris contentioniſq; iacturã, atq; ætatis detrimentũ.

Multæ aliquando in curia lacunæ, aut in claſſibus, iudiciis cauſarum moram afferunt. Fiunt autem lacunæ aut morte, aut abſentia. Vidimus autẽ aliquando non vnam aut alteram, ſed multas paucis diebus ſuppleri. Abſunt autem aliqui abſentia iuſta & cauſaria, quorum partim ad cauſas recuperatorias delegati ſunt, aliqui qualibet abſentia & vtcunque probabili, nonnulli quaſi libera, & tanquam codicillares ſint tantum conſcripti atque honorarii, quod ſanctionibus vetitum eſt. Eſt enim furtum ſui facere curiæ. Quidam fortaſſe quamproxime abſentes cauſariorum loco ſunt & numero oculorum curiæ conniuentia, ita locum lacunarũ occupantes, vt tamen non impleant. Quanquam quibuſdam licet munifices eſſe cenſeríque, ſi numerum tantum in ſpeciem ſuppleant ventitando.

Eſt inſtituti veteris, vt expoſitor litis, & qui primus ſentẽtiam rogatur, & ab actore & à reo multa verba faciat, ancipitémque expectationem ſui iudicii diu faciat. quippe qui vtroque verſus pro modo doctrinæ & facundiæ diſſerat (ſiquidem cauſa ambiguæ diſceptationis eſſe videatur) æquali aliquandiu libramento ſuæ prærogatiuæ. Ad extremum autem cum ſatis addubitanter verba feciſſe ſibi viſus eſt, quaſi ab æquilibrio ſenſim in alteram lancem vergere opinionem ſuam non diſſimulet, in qua lance momenta argumentorũ ſita, præponderare videntur ea quæ in altera lance collocata ſunt. Is inter iudices ſic primas partes obtinet diſſerẽdi, vt coryphæus inter ſymphoniacos incitamentum voces emodulandi, quaſíque partes præcentorias. ἐνδόσιμον Græci vocant. Hoc eſt, τὰ πρῶτα τῆς χοροστασίας. Venit enim meditatus, & tanquam extorum cauſæ inſpector, facile omnia in medium proferre poteſt, ſi doctrina & oratione non defectus eſt.

Ad cauſarũ maiorũ conflictũ quibuſdam in foris ac conſiliis cõmittendum & moderandũ, non tantũ Themin deam conſultã, nõ tantũ Pitho facundam aſciſcere, ſed etiã Charitas moribus receptũ eſt, quarũ in omni ferè parte vitæ ciuilis late patet auctoritas, & vehemẽter pollet. Sed Gratiarũ non vna eſt natura, æquáque omnium facultas ad fomenta cauſarum laborantium. In Gratiis gratuitis & ieiunæ comitatis vel effœtæ non magna ſpes collocanda eſt. Gratiæ

prægnantes, & vt(inquit Plautus) grauidæ, magnam vim commẽdationis habent apud iuſtitiam ſibi quoque ius dicentem.

Nos in alto litigii multum ac diu iactati concertationum fluctibus,in portu iam nauigamus. Quare in vtranque iam aurem nobis dormiendum eſt. Vel, Res noſtra ſcopulos ſori ægre præteruecta,in vado iam ſpei eſſe cœpit.

Ex alto litium referre me omni ope cõnitor: ſed æſtus me non ſinit, identidem nauigium retro inhibens iacturis luculentis non leuatũ, ſed exhauſtum.

Phylyſecho cuidam,in patrimonio auito acquieſcẽti, litiũ imprimis fugitãti, & metuenti,negotiũ primum aſpernabile,deinde alias res agenti, & tanquam paruæ rei ſecuro, multiplex repẽte eſſe cœpit & pene capitale cum ſeſculyſſe vicino aduẽtitio,qui ius ex iniuria facere inſtituiſſet augendi hæredioli ſui gratia,cum ſupplantatore ſimplicitatis,cũ palæſtrico forenſi,cum plano baſilicano,cũ philotherſite aduerſario, cum gratiæ iudicialis aucupe mirifico,homine affabrefacto ad circunſcriptiones ſcite & eleganter ſactitandas. Neutri res ceſſit è ſententia. Ille ex caſu incommodo animi ægritudinem cõtraxit. Hic dum augere rem ſuam quacunque ratione contendit,lautiorémque larem ſuum familiarem, vtraque ad tabem perduxit. Mihi atque amicis vtriuſq; caſum procul abeſſe velim,ſi humana prouidentia hac ætate hoc ſibi præſtare poſſet.

Agitandarum litium exercendarúmque & tractandarum methodum aduocatos & cognitores perdidiciſſe oportet, quemadmodum diſceptãdarum dirimendarúmque iudices,vrgendarum pragmaticos.

Arbitri & æſtimatores impendiorum litium, Taxatores dicũtur,rationẽ per capita ineuntes,& deinde colligentes in ſummam.

Expenſorum capita diſceptata,& tandem definita adhibitis cognitoribus. Et Expenſorum capita controuerſa & prænotata. Hoc eſt,Cruciata.

In hac cauſa actor lõge plureis habet iudices in partibus, & velut auxiliareis. id eſt,Plures ab eo ſentiunt.

Primus, ſecundus actus argumenti controuerſiæ, & deinceps dici poſſunt, & cataſtrophe itidem,quaſi fabulæ,dici poteſt pro fine litis. Huiuſmodi enim argumenta,iudicibus & aduocatis, aliiſque fori aſſeclis, ludorum ſcenicorum vicem præbent, & materiam loquendi cauillandíque in circulis & conuiuiis, & ambulationibus baſilicanis. Quintus autem actus eſt,cum litis inſtrumentum profertur à partibus. Cauſæ igitur in mediis actibus hærẽt. interdum in primo, id eſt,ante litis conteſtationem. Hoc eſt,In ipſa quaſi proluſione.

Curia cauſas euocare poteſt à quocunque iudice obnoxio, pro iure maioris imperii,imperiúmque inhibere cuicunque, duntaxat intra fines ditionis ſuæ ſummæ.

Cauſa hæc nõ modo magna eſt, ſed etiam expaſſis omnibus velis,curſus eius mouetur. Vel,Velis,remis,omníque organo fori mouetur. Hoc eſt,Teſtibus,literis, teſtium refutamentis, contradictionibus, ſcriptionibus, reſcriptionibúſque vtrinque inſtructa eſt.

Lites quædam ductim tractímque exercentur,quædam raptim procurrunt. Cauſæ quædam firmo iure ſolidóque nituntur, quædam iure caſſæ ſunt, inanes & ieiunæ:litéſque potius,quàm cauſæ.

Obire diem horámque ſententiæ pronuntiandæ.

Cauſa ſplendido iure nixa, ſcite, conſulte, aſſidue curata,nulla parte inſtrumenti defecta,tamen expectationem litigatoris conſultorúmque feſellit.

Farcturæ & complementa inſtrumenti prægrandis. Vulgo Fruſta vocantur parum ad rem pertinentia.

Delumbare firmamentum cauſæ aduerſarii auctoritate irrefutabili. Id eſt, Infirmare & frangere eius defenſionem.

Cauſa prudenter & copioſe inſtructa, quaſi acies firma ad prælium accincta ſpem facit victoriæ.

In conſiliis magnis quidam ſunt ſuæ ſentẽtiæ iudices. Quidam alienæ potius quàm ſuæ ſententiæ. Id eſt, Doctiorum auctoritati facile ſe dedentes. Quidam non ſuæ magis quàm alienæ, religioni officii præcipue ſeruiunt. quod genus imprimis commendabile.

In iudiciis vrbanitas cauſas commẽdantium, aut comitas ſeſe ad obſequium rependendum tacite auctorantium, nonnihil momenti affert ad ſententias in rebus ambiguis alternantes, alteram in partem inclinandas.

Sunt qui ad primos actus litium ſic hilares ingrediuntur in iudicium, quaſi Beneuentum venerint, qui in litium cataſtrophis quaſi Maleuenti negotiati, triſtes & vultuoſi domum redeunt. Spes enim rerum iudicio cõtrouerſarum benigna pollicitatrix, maligne plerunque dependit quod promiſit, etiam ſi repromiſſores dederit homines vſus forenſis peritiſſimos. Vt enim in ſummam victor abeas, tamen multum ſortis decoquunt alimenta controuerſiæ, & (vt ita dicam) verſura multiplex in foro faciẽda, iis maximè qui in multo ære ſuo ſunt.

Apud officium actorum curiæ & ſcribarum, litium ſacculi primum è præfecturis, ſupræfecturíſque afferuntur. Deinde certis temporibus claſſium curiæ præſides inter ſe comparant, quæ cauſæ quibus claſſibus contribuantur. deinde quibus conſiliariis cuiuſque claſſis inſpectio mandetur, Præſidum eſt arbitratus, qui bini ſunt in ſingulis inquiſitionum claſſibus. Formidoloſus autem hic articulus eſſe ſolet cauſarum curatoribus & pragmaticis. quandoquidem ſæpe ſecuris & aliud agentibus iis, quorum res agitur, noxa cæca & abdita in ſummã cauſæ capitur, ſi litis inſpector deſignetur alteri parti æquior, aut alteri iniquior, aut ea neceſſitudine coniunctus, quæ eiurando iudici idonea ſit. Siquidem litis inſpector & commentator, ad cauſæ iura examinanda eaſdẽ ferè partes obtinet, quàm zygoſtates in vaſis aureis argenteíſque expendendis & æſtimandis. Qui niſi oculis cuſtodum altrinſecus ſedentium obſeruaretur diligenter, vel dolo vel incuria, vel inertia vel inſcitia magnopere incommodare cauſæ alioqui ſuperiori poſſet. Quanquam rurſus metuendum ab obnunciatoribus eſt, redemptis & allegatis ad ſuſpectos eos faciendos, à quibus nihil reuera metuendum eſt, aut ad eos depoſcendos inſpectores, vt cauſæ ſtudioſos, qui à cauſa animo auerſi ſunt. Sed difficilis eſt cautio ab hominibus largiloquis, vẽdibilẽ comitatem ac benignitatem præferẽtibus, cauſarum (vt ita dicam) ſicariis, impune graſſantibus ſub integumento vrbanitatis facundæ & capitalis.

Conſiliarii curiæ diſceptatores dati, cõuentorum teſtes atque arbitri. Id eſt,

Coram quibus inter partes hoc conuenit,& à quibus cõuenta ſubſcripta ſunt.

Iudex quiſpiam volens ac propitius adeſſe alteri litigatori videtur, ac præ ſe ſert,cum ab altero ſtet occultè animo propenſiſſimo.

Cum lis in conſilium miſſa,& ſacculi ſuper pluteum excuſſi, cum vtriuſque partis copiæ in procinctu ſunt, & iudicii alea intra alueum iacta eſt, iam animanre ruba galeatum ſero duelli pœnitet.Iudicium eſt enim,non deliberatio. Et ſerũ eſt veniam promere codicillarem manus vltro dandi aduerſario ad deprecandam prouocationis mulctã,aut copias ſupplendi poſt commiſſum certamen rei ſummæ decretorium.

Inire rationem expenſorũ in litem. Id eſt, Calculos ſingulos æſtimare,quorum quidem ratio habenda eſt: ſuperuacaneos prætereundóſque expungere, confeſſos in ordinem redigere,concertatos ac diſceptatos æſtimare, adhuc cõtrouerſos illuſtri ſigno ſolenníque prænotare: tum qui iurato æſtimati ſunt, addito elogio ſubſcribere.Hoc eſt, habito iureiurando. Extremus autem calculus honorario eorũ deſtinatus eſt qui rationem ſubductam ſubſignauerunt.

In quæſtionibus extra ordinem agitãdis, Cognitor regius,aut verbis eius regius Cauſidicus, mulctam in re præſenti reo verbis, vel ſi abſit,aut tum nolit, poſtea ſcripto irrogat,vel corpore pendẽdam, vel pecunia luendam, vel vtroq; modo pœnam æſtimandam maleficii poſtulat libello ſubſignato.

Saluis auſpiciis res iudicata vel tranſacta.Id eſt,Nihil contra ſanctiones regũ factum.E contrario autem,Cõtra auſpicia factum dici poteſt,quod ſine infractione conſtitutionis vel principũ vel curiæ fieri nõ potuit.Sic Saluis auſpiciis leges latas Cicero Philip.5.dixit,Eaſdem leges de integro,vt populum teneant, ſaluis auſpiciis ferri placet. Et Cõtra auſpicia latas, in oratione de Aruſp.reſp. & Magiſtratum aduerſus auſpicia gerere,Tranquil.

Nulla lex vnquam tam fixa fuit in Francorum animis,quàm illa Sallica dicta de fœminis ad regni hæreditatem non admittendis.

Reo delaro dies dicta eſt, ob cædis ſuſpicionem, ipſeque lege Cornelia eam ob cauſam interrogatus eſt.Cic.in Diuinatione,Scimus Decimo Syllano Cn. Decium diem dixiſſe propter vnius hominis paterni hoſpitis iniuriam. Idem alibi, Quis me vnquam vlla lege interrogauit? quis diem dixit? Nunc dicunt, Nunquam reprehenſus fuit apud iuſtitiam. Id eſt,Nũquam rei criminoſæ inſimulatus eſt.

Curia mulctam grãdem interminata eſt homini, ſi aduerſus areſtum quippiam auſus eſſet,vel Mulctam dixit. Hoc eſt, Interdixit ſub pœna mulctæ grauis. Cic.in Philipp. Pontifex Maximus mulctam dixit flamini, ſi à ſacris diſceſſiſſet.

Reus probroſi in Deum diuóſque maledicti inſimulatus,vel cõuictus. Nunc Blaſphemiam verbo Græco dicunt.Reus impii maledicti delatus.

Fuit homo,vel extitit potius in Francia,quem ætas noſtra vel vidit,vel meminit,ſummæ quidem ille rerum curæ & potitus & potens,ſed cupiditatis inſolentioris impotens,quem homines periti dicebant ad euertendam Francicã libertatem non modo ſobrium & prudentem veniſſe, ſed inita(vt dicitur)ſubductáque ratione, ad peſſundãdam ſummarum curiarum auctoritatem, in or-

dinémque redigendam pedeſtrem & obnoxium. Certe quidem eam laudẽ tulit improbitatis, vt iuſtitiæ genium capite minutũ ſe auctore magnopere cupierit,& voti tã proterui viuus vidénſque reus mox factus & dãnatus ſit. Quippe ingenio Alcibiadis prædicus ad audendum inuſitata, Archimedis ad excogitandum machinamenta auſis conſentanea. Aiunt eius tempore expreſſa quædã eſſe curiis ſummis decreta, circunuento principe ab huiuſmodi inſtitutis natura abhorrente. Eáque ita in acta relata, intelligi vt olim poſſit aduerſus auſpicia ea fuiſſe facta, miniméque ſecundis voluntatibus. Notas enim habent non curiæ conſultorum, ſed neceſſitatis temporíſque placitorum. Is homo ingenii ſui memoriam in omni parte Reip. impreſſam relinquere inciſámque voluit, ſed parum fœlici fauſtáque commemoratione. Tanti illi fuit nomen ſuum vtcunque memoriæ mandari, nõ etiam cõmendari viſus eſt expetiuiſſe. Verum iam olim ſubinuiſum ferè fuit ſemper nomen curiæ iis, qui legum indignãtur vincula. Quippe cuius auctoritas & regũ voluntate ſemper, & omnium ordinum opinione ſic fuerit conſtituta, in ſenſúſque communis reuerentia conſecrata, ſedem vt præcipuam habere iuſtitia ius dicens in curia centenaria, in eáque tanquam in ſinu nutritio maieſtatem ipſa ſuam ac dignitatem depoſuiſſe videatur. Qua arce iuſtitiæ diſturbanda, decus opimum vir Syllana fœlicitate memorabilis affectaſſe creditur.

Bonis moribus non conuenit, in certamine forenſi punctim vt cæſim aduerſarios inter ſe petere, ſtilo & voce quorundam cauſidicorum, qui clientium ſuorum ſenſui ſeruire non recuſant, vel blandiri potius, quod alimentum eſt litium, operæque eorum commendatio. Sic ſunt eorum ingenia, quibus cordi ſunt ea quæ ſi nihil ad cauſam, tamen ad ſtomachum faciunt & ſuũ & cliẽtium. Ita ſe(credo)amicos veros oſtendunt, qui etiam habere communes non nolint ſimultates, dum modo ſibi tantum mercedem communitatis.

Cauſa hæret in ſalebra, quando aliquo obice curſus eius ſiſtitur.

Litigii ſinuoſi, multiplici radice intra ambitũ baſilicæ confibrati, difficile eſt ſtirpitus reliquias elidere, quæ poſt vnam alterámque, & multas ſententias, areſtáque curiæ, pullulos ſæpe emittunt, nodoſámque ſobolem.

Litem ducere interdum ac trahere conducibile eſt: interdum vrgere, ac præcipitem agere, ſi occaſio ſe dederit.

Huius diei diſceptationem, litis cardinem eſſe duco, qui rei ſummam huc illúcve decernet. &, Huius diei acta litis erunt decretoria. vel, Huius diei edictũ iudicis, vt omen agnoui in cauſæ ſummam. Quod curia hodie interfata eſt, omen in euentum litis eſſe arbitratus ſum. Id eſt, Spem mihi fecit in ſummam cauſæ.

Palæſtra aduocatorum, vſúſque iudicialis peritorum, Baſilica Pariſienſis.

Præſides curia excedentes ſuæ dignitatis faſcibus, & anteambulonum officio ambulantium turbam per baſilicam ſummouent.

Litem vetuſtam & carioſam diplomatis mangonio interpolare.

Diplomatica venia edere articuloſe antea nec ſcripta, nec in medium allata, Articulare noua facta vocant.

Nata mihi erat controuerſia & agitata maleuolente fori numine. Aduerſis

auſpiciis forenſibus ius experiri mihi contigit. Verum ſibi res ſuas habeat fo-
renſe cōmerciū,nuntiū illi remiſi. Nihil iam mihi cū foro,eiúſque comitatu.

Inquiſitores in cauſis priuatis ſubinquiſitoris indigent. In quæſtionibus au-
tem apparitores curiæ, & alii quidam ſine cuſtode inquirere primum ſolent,
antequàm dies reis delatis dicta ſit. Ad teſtes autem rogandos cauſarum priua-
tarum, ſocium aut comitē prouinciæ inquirendi adoptari neceſſe eſt ab eo cui
mandata eſt inquiſitio. Vir vitum autem legere debet partibus non ingratum,
altera parte reclamante.

Cauſa multæ expectationis,dignáque Roſcio cauſidicorum.

Quæſtor ærarius curiæ mulctas in tabulas actorū relatas, iure nexus exigit.
Id eſt, Corporis comprehenſione. Iudicati etiam pecuniæ ob vim illatam, aut
aliud maleficium,nexum inire tenentur quoad iudicato patuerint. AEtarii igi
tur facti cuſtodiarum numerū augent,vt inopes,qui pœnas pendunt prouoca
tionum temere inſtitutarum. Fiunt etiam interdum quæſturæ veterū ærario-
rum,quorum domicilia longius abſunt à curia.

Sunt qui dicant è Repub. futurū ſi reorum palatinorū acta diligentius ob-
ſeruarentur,quæſturáque veterum reorū vni aut pluribus cuſtodibus manda-
retur à principe, cuiuſmodi Græci ἀντιγραφέας appellāt. Sic enim fieret,vt nō-
nulli rerū capitaliū inſimulati, qui neceſſariorū ambitu aut factione vadibus
datis quibuſlibet gratioſe ampliati ſunt, aut alia ratione è nexu curiæ erepſe-
rūt,multorū annorū ſilentio nō ſeruarētur, vt qui ex antigrapho cuſtodū re-
quiſiti repeterentur,aut reprehēderentur vt fugitiui. Nunc gratioſa & comis
publici Actoris obliuio,vel incuria Reip. eiúſque conſcripti ſilentium eblandi-
tum aut ſpōtaneū, cui quæſtionis inſpectio attributa eſt,inſtar eſt veniæ prin-
cipis etiam in iis criminibus quæ maiora ſunt venia. Niſi verò quis tam pro-
cul abſit ab vrbe, à curia, à baſilica, vt huiuſmodi ignoret ludibria fingendo-
rum magiſtratuum.

Det operam prouinciæ Præſes,cui exequendū curiæ decretum mandatū eſt,
vt imperiū curiæ,maieſtatíſque regiæ auctoritas atque reuerentia ſtrenuè con-
ſeruentur. In curia & vulgo dicunt, Faciat executor, vt rex & iuſtitia ſint vali-
diores. Agmen autem cogi,& ad arma vocari inconſulto principe non ſolet,e-
tiam ſi vis tentetur aduerſus edicta aut placita curiæ.

Sæpe euenit,vt cauſarum cognitiones inter duas curias iuriſdictionis ſum-
mæ,controuerſæ ſint,vtriſque cōtendentibus ſuarū eſſe finium lites,quas pro-
pter controuerſias curia Cōſiliaris appellari ſolet ab iis litigatoribus qui a ſuis
finibus abſtrahi ſe grauantur. Curia magni conſilii vulgo vocatur, quæ comi-
tatus regii ſummam habet cognitionem, ſi à prætoriano iudice prouocetur,
præter alia multa cauſarum maiorum genera legibus principum illi mandata.
Moris eſt autem in ſupradicta ſpecie controuerſiæ inter duas curias ortæ,cau-
ſam quamprimum auocare vtrinque,iuſtitii tantum temporarii gratia, quoad
forum ſuum cauſæ conſtitutum ſit. De hoc enim tantum ſuo iure ac pro im-
perio ſuo ſententiā dicere poteſt,non de re controuerſa,id eſt, Vtrius curiæ iu-
ſta ac legitima ſit cognitio. Ad fines remittendi cauſas euocare appellant. Eſt
& aliud genus cauſarum auocandarum ad curiam comitatus,id eſt, Conſiliariā

principis & prætorianam. ſed ea iuſſu tantum principis ipſius fieri poteſt. id eſt, auctoritate codicillari. Fit id plerunque ad cohibendas hominum præpotentium, vel in curia quapiam nimium gratioſorum factiones, & in necem aduerſariorum coitiones, qui illic pares eſſe non poſſent ſtudio & ambitui potentiorum, aut gratiæ eorum quos commendat multitudo propinquorum & amicorum. Res ferè inuiſa curiis, & nomine ipſo inuidioſa, nec tamen perinde ab æquitate abhorrens. Multas enim cauſas iure inferiores, gratia & ſuffragiis ſuperiores, in ordinem redegit iuriſdictionis ſeueræ & legitimæ. Idque è Rep. & ſingulorum eſſe, atque exiſtimatione iuſtitiæ ius ſuum cuique tribuentis, claris inclaruit exemplis. Huícque inſtituto hominum cupidorum improbitas, iudicúmque apertè iis ſtudentium impudentia cõperta, magnos patronos aſciuit. Sed vſus immodicus, & cauſarum ludibria pro iuſtis cauſis cedentia, rem inuiſiorem facere in dies pergunt. Princeps etiam interdum quaſdam cauſas è curiis ita auocat pro imperio regio & legibus ſuperiore, vt cognitionis regiæ faciat.

Cognitiones quædã cauſarũ & lites vernaculæ ſunt & indigenæ, quales ſunt ordinariæ: & quædam peregrinæ & exteræ. Et litigant homines apud iudices ſuos & vernaculos, ſeu municipes: quidam apud exteros, vt qui codicillis euocãtur ad recuperatores baſilicanos. Cauſæ etiam ipſæ vel municipales ſunt ciuiléſque, vel externæ & aduentitiæ, peregrinæ & aduenæ.

Tabulæ iudicialis ſimulachrum perfundere animos iudicũ iudicãdi religione, ſimillimum veri eſt, ſi tam ſæpe in animos, quàm in oculos incurrat.

Qui interdictum intendit retinendæ poſſeſſionis, in ea verba querelam rerũ nouarũ concipit, quòd interpellatã contendat ſuã, certam, pacatámque poſſeſſionem. Non plus autem annum, aut certè annum & diem eſſe contendat, cũ ipſe acquieſcẽs in ſuo iure interpellatus eſt. Iudicium autem dictare interpellatori debet, non ei cuius commodo ceſſit obturbatio.

A reo ſtatim in alienum forũ vocato, omnia in eam ſententiam dicta ſunt, quare ad ſuũ forum transferenda lis eſſet. Quod cum ei pernegatũ eſſet, appellauit curiam. Ea res iudicis cognitionem diremit. Vel, Prouocatio diſceptandi finem fecit. Iudex enim intelligebat abrogatam ſibi interim iuriſdictionẽ eſſe qua de re agebatur.

Recognoſcere bona hæreditatis, eſt Inuentariũ facere. Curtius, Poſtridie ſupellectilem Darii & omnem pecuniam recognouit. Index autem bonorũ, eſt Inuentarium. Quem indicem is qui faciendum curauit, ſi eo vti velit, iureiurando agnoſcere debet moribus, eíque coronidem addere, clauſulámque ſolẽnem. Iurata coronide cludere indicem abſolutum, dici poteſt.

In iudicium vt hæres vocatus, deliberaturum ſe reſpondit intra dies conſtitutos, quid conſilii caperet, vel quid ſui eſſet officii. Iuſtis autem diebus elapſis, ſeſe eiuraſſe teſtatus eſt ius cernendæ hæreditatis, vel abnuiſſe hæreditatem.

Cognitor ſubdititius, eſt adulterini mãdati cognitor, hoc eſt, Falſus procurator ad cauſam. &, Exceptione adulterini mandati ſummotus ab actione. vel, Mandati renuntiati exceptione repulſus.

Infectum mandatum cognitori facere, & Mandatum renuntiare, eſt Ab eo

agenda in poſterum abnuere.

Producere diem condictũ in craſtinũ vel perendinum diem, Continuate aſſignationẽ vocant. Liuius, Ita producta die concilium populi extra portam Flumentanam indictum eſt.

Diem diffundere, eſt In craſtinum reiicere.

Hac de re inſtauratum triduum claſſium curiæ concilium, vel Inſtaurata triduum curiæ comitia. Hoc eſt, Tribus diebus curia coacta eſt propter huius rei iudicium, vel decretum.

Recuperatores à rege in ea verba dati, Quicquid pronũtiarent, id ius ratúmque perinde futurum atque ſi areſtum curiæ eſſet. vel, Eiuſce rei cauſa iudicandæ arbitri à curia in hæc verba dati, Quicquid ea de re arbitrati eſſent, id inſtar iuſti areſti eſſet, nec ab eo prouocari ius eſſet. Liuius, Vt perinde ius ratúmque ſit, acſi in Panætolico concilio dictum eſſet.

Quod cognitor abſente litis domino, ſine mandato eiuſce rei ergô nuncupato, duntaxat curia non auctore egerit, fecerit, agendum faciendum mandarit, id nec ius, nec ratum eſto. Id perinde ſit, ac ſi nec actum, nec factum foret.

Ad hanc rem tranſigendam nõ Titius cognitor cauſæ, ſed Seius pro cognitore affuit. Id eſt, Vt ſubſtitutus procuratoris.

Siquis è conſcriptis curiæ capitalis fraudis crimine delatus ſit, hunc damnari vel abſolui pro vniuerſo curiæ concilio moribus proditum eſt. vel, Pro vniuerſæ curiæ ſententia. vel, De vniuerſæ curiæ ſententia.

Reus rei capitalis, etſi crimen non inficietur, tamen coram arguendus eſt. Id eſt, Teſtes cum eo componendi.

Arguere literas atq; auctoritates ab aduerſario prolatas, Cõtradicere vocant. Et quæ Contradicta vocamus, Argumẽta refellentia dici poſſunt. Cic. pro Cecinna, Alter teſtis non modo Ebutium, ſed etiam ſeipſum arguit. Liuius, Primo eleuabatur index indiciúmque, deinde vt corám arguebantur, faſſi omnes atque in dominos ſeruóſque animaduerſum eſt. Et, Argumentis refellẽtibus auctoritates, vel maledictis teſtes infamantibus & eleuantibus reſcribere, eſt quod Saluationes tradere dicunt, Argumentis probroſis reſcribere, Maledicta probroſa ſcripto diluere, Calcatam teſtium obtritámque fidem ſubleuare, Cũ argumẽtoſa teſtificatione auctoritatúmque eleuatione paria facere, Nec chartæ parcere, nec diſpendio cauſæ chartæ compendium facere.

Litigatores octonis diebus ſcribere viciſſim reſcriberéque iuſſi. Id eſt, Scribẽdi reſcribendíque viciſſitudine octonaria certare. Octonis diebus teſtium fidẽ labefactare, totidémque confirmare.

In cauſam aliquem deducere, In cauſam trahere, Subſcriptorẽ aſciſcere, Eadẽ lite implicare. Liu. Petebant, ne ſe temere in cauſam deducerent expoſitos aduerſus Italiam pro omni Græcia, & primos Romanorum impetus excepturos.

Aduocatus frequens ſepti forenſis ſtipator, ab ineunte ætate aſſiduus actionum curialium altercationúmque diſcipulus. Inſtitutis curialibus formuliſque à tirocinio ſuo imbutus. Ab incunabulis curriculi forenſis alumnus curiæ perpetuus.

Ea res vt minime memorabilis, tacito curiæ decreto memoriæ exẽpta tabu-

larũ publicarum,vel actorum curiæ. Id eſt, Vt è regeſtis curiæ eximeretur. vel, Decretum,vt memoriæ tantum hominum, nõ tabulatum memoriæ ſcriptæq; mandaretur. Rerentum curiæ vulgo vocant. Curiæ eiuſce rei obliuionem eſſe placuit. Rex eiuſce rei amneſtiam eſſe iuſſit in perpetuum.

Implorare leges, inſtituta maiorum,curiæ fidem, Iuſtitiæ nomen identidem ciere,hominis eſt iniuriã aut vim paſſi ab aliquo præpotente,aut gratia flagran te apud eos qui iuriſdictioni præfecti ſunt.

Id ab eo ius cum poſt x. xx. xxx. xxxx annos, & poſt hominũ denique memoriã,tum verò poſt annum ſemper vſurpatum eſſe contendit, Verba ſunt intentionis ſcriptæ in interdicto retinendæ poſſeſſionis.

Affuit cauſæ auctor laudatus,aſſertotémque rei vindicatæ obtulit. Id eſt, Em ptorem non deſtituit.

Auctor in iudicium vadimonio accitus, auctoritatis defenſionem prodidit quam promiſerat.

Liu.lib.2.de bel.Maced.Imperia inhibita vltro citróque,& mulctæ dictæ, pignoráque capta,appellatíque tribuni. Simile eſt propemodum quod fit hodie inter duos iudices ex æquo rei controuerſæ iuriſdictionem vſurpantes occuparionis iure. vnde ſæpe curia appellatur. vel ſi id inter duas curias ſummæ iuriſdictionis contingat, Cõſilium Prætorianum appellatur, vel Regii comitatus, vel Curia regis viatoria.

Diſceptatio partium iuridiciali formula conſtituta, perplexam cauſæ iudica tionem faciet. Id eſt, Difficilis erit iudicatu.

Ephemerides curiæ,ſunt acta cuiuſque diei in tabulas relata.

Poſtulare auctoritatem curiæ ad inquirendũ, Commiſſionem vulgo vocãt.

Priuatorum criminum quæſtiones interdũ in ciuiles diſceptationes exeunt, & nouam formam accipiunt, ex æquóque vtrinque partes diſceptant, ſiquidẽ reus ad cauſam dicendam per patronũ admittitur, & ad inquirendum diluendi criminis depellendíque cauſa.

In interdicto retinendæ poſſeſſionis, quæ Poſſeſſiones baptizatæ in foro vocanrur, Conſectaria capita iuris vſurpati dici poſſunt, ab vtraque parte edita. In iis enim ſeries vſurpati iuris & poſſeſſionum conſecutio expoſita eſt, ordine poſſidendi conſentaneo & congruenti. In quibus conſectariis concipiendis animaduerſione non oſcitanti opus eſt, quando iis ius ſtat interdicto experiũdi vincendíque.

Cum ad locum & diem inquirendi ventum eſt, is qui teſtibus teſtimonium denũtiandum mandauit, edere debet aduerſario ſuo teſtiũ nomina, eorúmque conditionem, vt inquirere ille in eos poſſit, eóſque refellere, ſi ſibi ita viſum ſit.

Eripere legibus & pœnæ reum vel ambitu, vel factione, vel exorato principe deprecabunde, aut alioqui eripere aut ſubducere iure magiſtratus & imperii poſſit. Id cũ muneris honorarii loco poſcitur, Expoſcere dicitur, & Græcè ἐξαιτεῖσθαι, & Depoſcere. Valer. lib.9. de Pompeio loquens, Ille verò non etiam in foro erubuit, P. Scipionem ſocerum ſuum, legibus noxium quas ipſe tulerat, muneris loco à iudicibus depoſcere. Cic. pro Flacco, Deprecari dixit, Siquẽ infimo loco natum, nullo ſplendore vitæ defenderem, tamẽ ciuem à ciuibus hu-

manitatis iure deprecarer,ἐξαιτοίμην ἄν. Expoſcere verò & Depoſcere reũ ad iudicium vel ad pœnam, eſt quod nunc dicunt Remittendum quærere. Quod facere ſolent ii qui contendunt ſuã eſſe admiſſi maleficii cognitionẽ. Liu.lib.8. de bel. Maced. Legati ad expoſcẽdos violatores fœderis extemplo Lacedæmonẽ miſſi ſunt. Idem alibi,Res ex fœdere repetũtur,publica fraus abſit. Auctorẽ culpæ & reũ criminis depoſcũt. Alibi,Ad ſuppliciũ depopoſcêre me ducẽ,ἐξῃτήσαντο & ἐξῄτησε. Expetere pœnas ſignificat,quod Petere iuſtitiam ob maleficiũ dicunt. Cic.de Nat. deor. Vt ſiquis morte pœnam ſceleris effugerit, expetãtur hæ pœnæ à liberis,à nepotibus,à poſteris. Liuius, In omne nomen Albanũ expetiturum pœnas ob impiũ bellum dictitans. hoc eſt vltimum. Cic.in quadam oratione,Dii ob delicta pœnas expetiuerunt.

Interim dum iudiciũ reiectaneum agitur,conticiniũ eſſe debet à iudice reiecto: alioquin ſententia nulla erit iudicis qui non ceſſit reiectioni. Et ſi eam ob rem curia appellata ſit,cauſæ cognitio ad alium tranſcribetur.

Quando actor & reus ſcripta reſcriptáque ſua inter ſe comparare iuſſi ſunt decreto iudicis, aut extra iudicium inter eos conuenit intra quotum diem ſcriptiones ipſas inter ſe compoſitas conſtituerent, ſiquæ capita reiectanea eſſe videantur in alterutrius ſcriptis, ſuper eo diſceptandum eſt, à iudicéque pronuntiandum.

Facere ſui controuerſiam iudici,ſignificat Remittendum ſe ad ſuum forum poſtulare.hoc eſt, Allegare incompetentiam. Sic Fidei clientelaris controuerſiam facit is,qui ſe beneficiarium alicuius eſſe negat.

Interceſſor interceſſionem,& prouocationem prouocator remittit, quando eam renuntiat iudici executorive,& ſuo aduerſario,& moram ſe facere negat lege agenti,aut cognoſcere pergenti.

Viatori non licet moribus iudicis partes præſumere,& iudicis perſonam induere,Pro poteſtate cauſæ cognoſcere, Arrogare ſibi iudicium, & diſceptatorem agere.

Inſtrumentũ litis. Quintil.lib.12, Adeóq; opus eſt intueri omne litis inſtrumentũ, quod videre non eſt ſatis,perlegendum erit. Litem igitur copioſe inſtructam dicere poſſis,vel ieiune & anguſte. Et rurſus,Breuiter,ſed commode, compoſite,probabiliter. Et Litem non modo large inſtructam ampléque, ſed etiam ornatam. Erit & cauſa inermis vel ſemiermis, & quædam armata ſuo inſtrumento,quaſi cataphractis copiis, id eſt irrefutatis. hoc eſt, Cui timẽdum non eſt,vt ad victoriam certam paratæ.

Nullum nõ eruendæ veritatis aditum tentare, Omnes tenebras illuminare, Probationum receſſus quamlibet ſinuoſos penetrare indagando, omnibúſque veſtigiis veritatem rei quærere.

Quidam rogati ſententiam,omnes iuris anfractus obire, longiſſiméque excurrere cenſendo ſolent, leges ciuiles, pontificias, reſponſáque prudentum ac iuris enarratorum fundere: deinde frigidum epilogum vagæ diſputationi addere. nempe quaſi memoriæ ſpecimen edatur, non cauſæ iudicium æquitáſque agatur.

Cauſa probationibus deſtituta,ieiunis auctoritatibus prædita, cauſa nulla fi-

de,nulla auctoritate vendibilis. Probatio editis factis impar.

Litem & controuerſiam vi & armis, non iuris ac iudicii diſceptatione exercere.In armis ius experiri,quod vincere diſceptatione non poſſis.

Litem longo interuallo repetere diplomatis venia. Cauſam longo ſitu obductam excutere,refricare,retractare.

Lites principum non in iure,ſed in campo diſceptabiles. Cauſa parum certa ſed tamen diſceptabilis.

Cauſæ quædam probabilis ſunt argumēti, quædam diſceptabilis, quædam vtriuſque participes. Id eſt, Quarum iudicium partim teſtificationibus ſtat, partim iuris diſceptatione. Hoc eſt, Partim inficiali formula conſtitutæ, partim iuridiciali. Quarundam litium probatio decretoria, quarundam iuris diſceptatio.

Primarii iudices dici poſſunt Prouinciarum præfecti, à quibus protinus ad curiam prouocatur. Secundarii, à quibus deinceps prouocatur: à quibus tertius aut quartus curiæ eſt iudicatus. quales ſunt caſtellani, pagani, & qui non ſunt regales.

Quæſtionem illatæ vis vel iniuriæ libello poſtulare,eſt Petere veniam inquirendi, vt bona venia curiæ liceat inquirere,& Curiæ renuntiare. Curia autem Decernere dicitur.Hoc eſt, Libello ſubſcribendum iubere, auctoritatémque inquirendi curiæ verbis dandam.Liuius lib.2.ab Vrbe,Quæſtionem poſtulantibus iis qui pulſati fuerant,decernēte ferociſſimo quoque,non ſententiis magis quàm clamore.

Quæſtionem exercere,eſt Proceſſum rei extra ordinem facere,vt loquimur in foro. Cic.in Finibus, Qui cum Prætor quæſtionē exercuiſſet inter ſicarios, aperte pecuniam cepit.

Quærere crimen teſtibus,tormentis,vel per tormenta,omníq; ratione quæſtionis agitandæ,comperiendǽque veritatis.

Præſcriptione non prolati intra diem inſtrumenti excluſus. Forcluſus vulgo dicitur.

Hic eſt cardo cauſæ meæ,Hæc ſumma mihi quæſtio, Hoc eſt quo ego maximè nitor, In eo ego fiduciam iuris experiundi poſui.

Conferre pedem non recuſo.Id eſt,Tergiuerſari nolo.Cic.Non poſſum magis conferre pedem,aut propius accedere. Recta pedem confert,vulgo dicunt, Liberè ad punctum venit.

Pedem cauſa efferre,eſt A lite digredi,Exire ex argumēto in iudicium deducto.quod fit ab iis qui vltimi diſcriminis dimicationem refugiunt.

Per me licet vt in hoc quod cōtendis & ponis,ſummā controuerſiæ cōſtituamus: vt id ſit litis decretorium. Id eſt,Ius accipere ex eo paratus ſum.

Eodem in veſtigio intentioni actoris reſpōdere. Id eſt,In re præſenti, illico, ex tempore,dilationem non petere.

Iudicem curiam,vel alium iudicem non recuſo.Depoſco etiā curiā diſceptatricem,ſi curiæ placeat cauſam è municipio auocare.Cic.Pop.Romani diſceptationem non modo non recuſo, ſed etiam depoſco. Recuſare aliquando eſt Inficiari quod factum dicitur.Idem in Partition.Deinde ſubiiciat rationem

n.i.

recuſationis ſuæ, id eſt, Depulſionis. Loquitur enim de reo inficiante. Recuſare etiam eſt Excuſando detrectare, vel Iniquum eſſe dicere quod petitur. Quintil. Iuſiurandum recuſant cum ab ipſis exigitur. Cic. pro Cecinna, Quoniam ſatis recuſaui, venio quò vocas. Id eſt, Quoniam ſatis docui iniquum eſſe quod poſtulas.

Recuperatores nonnunquã extra ordinem certo numero à principe dantur, ad iudicandas quaſdam cauſas à curia prius auocatas. Huiuſmodi ferè erant διαιτηταὶ apud Græcos. Idque iudicium recuperatorium princeps iubet ſemel rei decretorium eſſe. Hoc eſt, Inſtar eſſe areſti. Sunt etiam Recuperatores in curia qui vulgo Commiſſarii dicũtur. Et Cauſæ certi cuiuſdam generis ſunt, quæ in recuperatorium modum iudicandæ ſunt. Id eſt, Quæ vniuerſæ iudicari non poſſunt, ſed partibus iudicandæ ſunt.

In hac lite dipondius tuus agitur, in quam tu acriter incubuiſti, magis vt mihi negotium exhibeas, quàm vt rem tuam ſerues. Idque vel odio mei facis, vel aduerſarii mei ſtudio. Id eſt, Hæc nihil ad te pertinet reuera. vel, Perparui tua intereſt, quod inter me & aduerſarium meum agitur.

Res diu concertata, tandem in diſceptabilem modum conſtituta eſt, ex vltro citróque dictis in ſyngrapham à partibus cõflandam referendis. Vulgo vocant Actum à partibus accordatum.

Coram diſceptatore dato nõ tam diſceptatio quàm dimicatio fuit: nec tam Litigium, quàm Iurgium vocari ea concertatio debet.

Cauſa quæ in procinctu ſuperior eſſe videbatur, in ipſo iudicatu conſpicuè inferior apparuit. vſque adeò res iudiciaria in cõtrarium vertit ad extremum, quàm præ ſe ferre videbatur.

In exercenda lite aut inſtruenda falſi ſe alligare.

Suſcipere in ſe litem auctor debet, euentúmque præſtare.

In rem præſentem venire, ibíque vindicare, id eſt, Digito demonſtrare rem petitam.

Contradicere inſtrumento litis, Contradictáque diſſoluere, & Contradictorum diſſolutio, Saluationes vulgo dicuntur. Quintil. Cic. 2. de Orat. Quia neque reprehendi quæ contradicuntur, poſſunt, niſi tua confirmes: neque hæc confirmari, niſi illa reprehendas. Contradicere aliquando eſt ἀπολογεῖσθαι, & recuſare. Idem pro Plancio, Quod in hac cauſa contradicendum eſt, in qua hominum ipſorum videtur eſſe facienda contentio. Et ad Qu. fratrem, Gabiniũ de ambitu reum fecit P. Sylla, contradixit L. Torquatus: omnibúſque libentibus non obtinuit.

Prouinciæ à curia vel in curiã prouocatione ius petentes, ſunt quas Reſortiri dicimus, id eſt, Iterum de eadem cauſa ius experiri. Plin. Hi in Beticã iura petere iuſſi ſunt. Curtius, Hunc exitum habuit regia totius orientis, vnde tot gentes iura petebant.

Rei damnati qui curiam appellauerunt, ad curiam cum elogiis ſuis, & cum quæſtione perſcripta aduehendi ſunt.

Quæſtio criminoſiſſima dici poteſt, & Teſtimonia criminoſiſſima, quæ reũ valde premunt. Conſcii & affines criminis, ad quos aliquantum crimen vel

quæſtio pertinet.

Reus ſemper inficiator confidentiſſimus, teſtibus aut indicibus cõpoſitis exanimatus eſt,& ad infantiam redactus. Expreſſa eſt tacita ab eo confeſſio, cum deprehenſus inficiari non perſeueraret niſi labante fiducia: & velut coràm ab iudicibus iugulatus animum deſpondere cœpit.

Vniuerſim teſtes rogantur ad conſuetudinẽ probandam,vel Decuriatim teſtificantur. Res vniuerſim vel decuriatim teſtata. Cic.in Verrem, Vniuerſi decreuerunt. Id eſt,ἀϑρόως,vnà omnes iudicauerunt.

Deferre nomen alicuius vt malefici, eſt ferè quod Denũtiatorem eſſe dicũt, non iuſtum accuſatorem.

Iudicis ſentẽtia in bona poſſeſſum miſſus,ex Liuio lib.8.bel.Maced. Sic nũc dicas,In bona publice poſſeſſum mittere,eos qui Commiſſarii dicũtur. Id eſt, Sequeſtres pignoris prætorii,vel rei interdicto controuerſæ.

Fero tibi iudicem,ni vi bona poſſeſſum ieris.Id eſt,Cõtendo,& Iudicium tibi dicto ob bona vi rapta,vel ob poſſeſſionem vi captam.

Adumbrare in cauſa ſibi aduerſarium. Hoc eſt,Apponere præuaricatorẽ. Et Adumbrare perſonam petitoris in cauſa. Hoc eſt,Vtẽdum nomen rogare alicuius ad concinnandam calumniam & inſtruendam.

Reuocata teſtimonia ſunt repetita, quæ Recolamẽta vulgo dicũtur. Et Reuocati teſtes,qui iterum teſtificantur.Ex Cicerone & Valerio.

Redhibitoria actione iure gentilitio nata,emptor fundi conuentus ab agnato vel cognato, remãcipare tanti coactus eſt ipſum fundum,quanti mancipio acceperat,cum iuſtis pretii corollariis,& acceſſionibus.

Iudicium dictare remancipationis pactitiæ. Hoc eſt, Redhibitionis conuentionalis.

Amittere è manibus,vel de manibus (ex Cicerone) cogũtur prædia ſacerdotio quocũque titulo quæſita ſacerdotes, niſi codicillos emortuæ manus impetrauerint.Hoc eſt,Remancipationis veniam.

Cauſa ſæpe retractata & commentata,necdum tamen abſoluta eſt.

Cunctationem deliberandi præcidere vel eximere. Id eſt, Cogere ad extemporalem defenſionem.

Præcidere capita ſententiæ, ob quæ cutiã appellauit,appellator cogitur.Hoc eſt,Præciſe edere.Ex Cicerone.

Reo eremodicii iudicato præciſa eſt intentionis recuſatio, duntaxat ſalua inficiatione. Hoc eſt, Cum eo tamen, vt ſaluum ſit ius inficiandi quod petitur.

Eremodicium diplomate vel cõuento remiſſum,reúſque ad eam cauſæ partem vnde ceciderat,reſtitutus eſt ab integro,cum eo quidem,vt damnum eremodicii ſumptúſque actori rependeret.

Prouocatio diplomate vel conuento inducta cum ſententia vel legis actione,quam propter curia appellata fuerat:vel cum eo vnde nata prouocatio. vel Eremodicium infectum factum eſt cum eo quod inde natum erat.

Inducere litis cognitionem, eſt Litem expromere,& in conſilium mittere. Quod inſpectores facere ſolent, cum occupandi loci dieíque occaſio eſt. Plin.ii.

nius, Poſtero die cauſæ cognitio variis ſermonibus agitata eſt. εἰσηλεγμένη δί-κη. Vnde cauſa οὔπω εἰσαγώγιμος, nondum in conſilium mittenda, nondum inductioni matura, nondum inducenda. Actuariorum autem officium eſt in præfecturis, inſtructas cauſas promere iudicibus & introducere. Inductiones autem cauſarum muneris ſunt præſidum in curia.

Comperendinatum reum intra pomœria circunſcribere, & Reus intra pomœria comperendinatus, & Reus comperendinatus ad viam ad curiam, vel ad aliud iudicium ineundam, vel ad diem vadimonii obeundum. Et Reus ad curiæ prætorianæ comitatum ſuæ fidei creditus. Ad comitatum conſiliū relaxatum dicunt.

Dies legitimi ordinis iudicialis, vel curriculi cauſarum, Dilationes vocantur.

Curia actori tunc actione ſubmoto, iuris experiūdi poteſtatem eadem de re ſaluam fore cauit, duntaxat cum eo quicum, apud quenque lege agi ius eſſe æquúmque videbitur.

Curia liberam iurisdictionem habere doctorum opinione exiſtimatur, ſola quidem certè religione fidéque iudicandi obſtrictam. Cæteri iudices obnoxio & legitimo iudicatu funguntur, vinculis legum moréque maiorū aſtricto. Id eſt, Non ex animi ſententia conſcientiáque ſua iudicare poſſunt.

Hæc cauſa diſceptatione concertata, diiudicata, confecta eſt. Ex Cicerone in Partit. Illa verò non iudiciali diſceptatione, ſed conuento tranſacta.

Dies inquirendi poſtulata & impetrata exiit. Id eſt, Dilatio præteriit, non vna, ſed altera & tertia.

Tumultuariæ cognitionis res eſt & compendiariæ. Vulgo Summariæ dicūt.

Legem in ſe ſciſcere teſtes non refellendi, vulgo Ligare ſe dicitur.

Reiicere reum ad leges ſuas, Cic. in Verrem. pro Ad ſuum forum remittere.

Reiicere cauſam difficilis iudicii ad aliud cōſilium amplius. Cic. ad Qu. frat. Reiectæ legationes ad Idus Febr. διαβέβληνται.

Poſtulatum eſt ab aduocato, vt de ea altercatione ad conſeſſum tribunalitiū referret. Ex Cicerone ad Atticum. vulgo, Interrogaret curiam dicunt.

Cum de admittendis aut reiiciendis teſtimoniis altercatio orta eſſet, alterius aduocatus vehementer contendit, inquiſitionis aduerſarii rationem habendā nullam eſſe, eſſéque è litis inſtrumento reiiciendam, & vt improbandam.

Appellare, eſt Iudicium dictare. Quintilianus lib. 5, Eras pauper, & hæres, & appellabaris magna pecunia à creditoribus. Vbi magnæ pecuniæ lego. Sic enim Appellatus pecuniæ dicitur, vt Arceſſitus, & Dānatus, & Iudicatus. Modeſtinus de nautico fœnore, Si nemo ſit qui à parte promiſſoris interpellari traiectitiæ pecuniæ poſſit. Columel. Nec rurſus in totū colonis ius eſt remittendum. Quin vel optima nomina non appellando fieri mala fœnerator Alphius dixiſſe fertur. Id eſt, Locupletiſſimi debitores decoctores fiunt, ſi diutius non interpellentur, in iudiciúmque vocentur.

Retractare cauſam ſitu & carie obſitam. Id eſt, Eius exercitationem interpolare, & tanquam ſitu excuſſo ſacculos exenterare. Veterem litem, & obliuione ſepultam denuò in manus ſumere, Impetrata venia litem derelictam perſequi, veteráque veſtigia repetere, ab iiſque nouā perſecutionem inſtituere. Re-

tractare cauſam finitam iudicatámque,vel alio modo diremptam,eſt ipſam litem diplomatis venia iterum tractare & agitare.id enim Retractare ſignificat. Plin.Capitoni,Interim cum tot egi magnas & graues cauſas (etiam ſi mihi tenuis ex iis ſpes eſt) deſtino retractare, ne tantus ille labor meus, niſi hoc quod reliquum eſt, ſtudii addidero,mecum pariter intercidat. Id eſt, Niſi emendauero exceptas à ſcribis actiones meas. Sic hodie aduocati altercatrices ſuas actiones retractant, quas exceptor actuarius inter agendum in tumultuariis actis exceptat. Exceptores enim ſunt qui notis ſcribunt,& manu, linguæ celeritatem æquant. Tranquil. in Tito, E pluribus comperi, notis quoque excipere ſolitum velociſſime. Id memoria ſua inuentum eſſe Seneca dicit lib.14. Epiſt. Quid verborum (inquit) notas quibus quanuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Opus autem retractatum pro Emendato & Limato dicitur. Cic. ad Atticum,Sed tamen idem σύνταγμα miſi ad te retractatius. Irretractata igirur altercatio eſt,quod lingua vernacula vocant Placitum non correctum. Retractare cauſam etiam eſt denuo agere & defendere. Idem pro Murena, Tertius eſt ille locus relictus de ambitu, perpurgatus ab iis qui ante me dixerunt,à me(quoniam ita voluit Murena)retractandus.Id eſt,Iterum explicandus.

Moris eſt curiæ aduentu matutino vacare recitandis libellis poſtulatorum, iiſque ſubſcriptione reſpõſitare,χρηματίζειν τοῖς τῶν ἱκετῶν γραμματιδίοις,vel τῇ ἱκετείαις τῶν δικαζομένων.

Inſtaurare liris ordinem curſúmque eremodiciali ſententia iudicatæ. Et Lis inſtauratiua huiuſmodi dici poteſt,quæ eremodiciis & ſententia reſciſſis ab integro inſtauratur. Reſcindere enim verbum hoc ſignificat. Cic.in Verrem,Fecerat enim hæc egregie primo aduentu Metellus,vt omnes iſtius iniurias,quas modo poſſet,reſcinderet. Id eſt,Iniqua decreta & iudicia irrita faceret. Lucret. Nec validas valeant æui reſcindere leges. Inſtaurare iterum & tertiũ inquirendi diem,Renouare dilationẽm.

Vtenti & fruenti patientiam accommodare. Hoc eſt,Sinere eum frui.

Precabunde deferre ſummæ rei cognitionẽ curiæ. Supplicare curiæ,vt principalem cauſam auocet inter iudicãdum prouocationis litem. Depoſcere curiam iudicem ſummæ rei.

Iugulum cauſæ petere,& cardinem cauſæ labefactare.

Eremodicialem ſententiam inducere vel circunſcribere venia codicillari, & cauſæ ab integro defendendæ litigatorem reſtituere.

Curia actorem id poſtulantẽ, teſtéſque accitos ſaluos fore recepit, domũque tuto reduces. Id eſt,In fidem ſuam recepit. Tutum illis commeatum à reo eſſe iuſſit pro imperio.

Conſiliarius primæ ſententiæ & exemplaris, in cauſis maioribus aut deliberationibus rerum magnarum ſententiæ prærogatiuæ.

Centũuiralis curiæ duæ ſunt decuriæ maiores. Vna coniugatorũ,altera cœlibũ. Hæc eſt enim diuiſio ſumma curiæ. Hæ in quatuor cõſilia diuiſæ ſunt,quæ & Claſſes dici poſſunt, & Decuriæ promiſcuæ. Claſſici autẽ propriè dicẽtur ii qui ſunt primæ claſſis, vt olim apud Romanos Claſſici propriè dicebantur οἱ ἐν τῷ

n.iii.

προέχοντες τῷ ἀξιώματι. Licet etiam πολῖται οἱ ὑποτελεῖς, οἱ ἐν τῷ ἀξιώματι. & Claſſicos eſſe factos, vel Ad claſſicos tranſiſſe dici poſſunt ii, quibus in magno auditorio ſedere iure ſuo licet. Cæteri infra claſſem quodammodo eſſe videntur. Vicenaria claſſis, quæ memoria noſtra conſcripta eſt, Nouæ claſſis nomen aliquandiu obtinuit, diuscule etiam infra claſſem eſſe proprie exiſtimata eſt (vt antiqui loquebantur) quaſi aſcriptitiorum, & ſuperuacanea. Quæ nota hominúmque opinio vt memoriæ eximeretur, pars eorum in alias claſſes contributi ſunt, & par numerus aliarum claſſium in illam intercalatus eſt in ſupplementũ. Vnde factum, vt inter hos intercalares quaſíque minorũ gentium, & antiquos quaſique maiorum gentiũ conſiliarios nihil iam intereſſe videatur. Vt olim Patres & Conſcripti permiſcuè appellati ſunt. Nomen tantum Nouæ claſſis loco hæret. In hominibus autem id demũ referri videri poteſt, quòd maiorum quidam gentium Conſcripti dici poſſunt, in quibus dignitas, doctrina, grauitas, atque exiſtimatio priſcos mores refert. In aliis omnia penè contraria, diſcrimen luculentũ faciunt inter magiſtratus eorundẽ auſpiciorũ. Præſidum autem curiæ appellatio abſoluta apud eos qui religionis antiquæ obſeruãtes ſunt, ſolum eſt quatuor primorum, quibus in magno auditorio præſidere ius eſt. Sex autem alii qui claſſes ducunt, non Præſides abſolute, ſed Inquiſitionum præſides appellantur. Permagni autem referre cenſent Præſidem eſſe curiæ, & in claſſe ſua quenque ductorem eſſe. Quod luculentius diſcernitur in comitiis curiæ, cum in ordinem rediguntur omnes præter quatuor. Curiatis autem comitiis adoptati vnumquenque conſcriptorum moris eſt, qui codicillos regios porrexerunt curiæ mandati ſibi honoris, quos & ipſos oportet doctrinæ ſuæ ſpecimen ſub certis iudicibus facere, quibus ea prouincia à curia data eſt. Ad quod non antè admittuntur, quàm integræ perſonæ eſſe comperti ſunt, & poſt alia quædam diſceptata atque ad diſquiſitionem curiæ vocata, quæ adoptandis obſtare ſolent. Ex renuntiatione autem percunctatorum, qui explorare eorum doctrinam iuſſi ſunt, vel admittuntur illi, vel repulſam patiuntur, quod raro accidit. Ante triduum autem aut quatriduum in magnum auditorium prodire ſupplicabunde ſoliti ſunt, ad legem exploratoriam accipiendam ab eo qui tũc habet áuſpicia curiæ. Id quod eſt quaſi Quæſtionem in cõuentu poſcere, vt Cicero in 2. de Finibus locutus eſt. cæterum non ex tempore agitandam & exercendam, vt ille Leontinus faciebat.

Curia facta infecta fecit, & cauſæ ab integro defenſitandæ prouocatorem reſtituit, impendiis prouocatoriæ litis mulctatum, & centuſſe vel gemino aut tergemino, prout prouocationis cauſa aut hornotina, aut bima, trimáve comperta eſt.

Reo ampliato permiſſum vt cauſam diceret, & teſtimonium quibus vellet denuntiaret. Id Recipi ad ſe iuſtificandum dicunt.

Imperium iudicis detrectare & abnuere, eſt quod Obedientiam recuſare dicunt. & Homo imperii inhibiti detrectator.

Litigatori quamlibet frugi vix vnquam ratio ſumptuũ iudicialium conſtat.

Ea quæ litem decernunt, cognitorio munere maiora ſunt, niſi mandatum in hoc verbis cõceptis datum habeat. Quæ autem ordinandæ liti inſtituendǽque

ſunt,cognitor pro poteſtate tranſigit.

Omnia cauſæ acta curia cum prouocatione circunſcribenda cenſuit. Id eſt, Irrita fecit.

Vix eſt vt vir bonus iudex,muneris ſui priuatíque facere ſuſtineat quod muneris eſt publici atque neceſſarii iuriſdictione fungentium. Neque enim candidi eſt animi,innocentiſque viri,id munificentiæ atque obſequio acceptum referri velle,quod iuri ac legibus debere ſe intelligit.

Quidam iudices per detrectationē fungendi officii remoras alias ſuper alias comminiſcuntur,ita gratiam ineuntes ab vna parte,vt alteram tædio,ſumptu, & moleſtia enecent,auocamenta captantes captatoria atque impudentia. Síque ſe poſſe de multis impunè bene aut ſecus mereri,ſtipendiorum ſuorū corollaria eſſe cenſent commoda & luculenta.

Litis iam in medium poſitæ,atque formidoloſi exitus,conſilium & iudicatū abrumpere,ſub velamento ſupplendi inſtrumenti,ſubſidiariarúmque copiarū quæ nuper acceſſerint.

Expugnatū decretū concertatione mūlta. Id eſt, Poſt multam altercationē.

Aduerſarii duo in foro rectè & aptè cōmiſſi,laniſtis cognitoribus improbis, vel aduocatis potius,ne dicam iudicibus vicem eorum non dolentibus. Vulgo dicunt,Par bene compoſitum,vt illud Horatii in 1. Serm.

-Rupili & Perſi par pugnat,vti non
Compoſitus melius cum Bitho Bacchius,in ius
Acres concurrunt, magnum ſpectaculum vterque.

Soluere conſuetudine vel ſanctione,legéque,ſolus princeps poteſt.

Veniam legis dare, Gratiam ſanctionis facere. Tranquil. Edicti gratiā fecit.

Vi imperii ad obſequium redigere,pro Imperio coercere.

Capite & ſortunis cauere, ex Plinio, Nexum corporis ſyngraphæ pacto inire,Nexu corporis & ſortunarum ſeſe alligare, Fortunas perſonámque pignori cautionis opponere, Hominem pignoráque obſtringere, Poſſeſſorē poſſeſſionéſq; obligare, τὸ κεκληρωμένον τὸ καὶ τὰ κλήματα ὑποθῆναι. Capite cauere ſignificat, non modo vitæ,ſed etiam famæ diſcrimine. Cic. pro Quintio,Nā quid iniquius Aquili,quàm me,qui caput alterius,ſortunas,famámque defendam,priore loco dicere? Et in Vetrem,Diligenter caueret, nequid eſſet in literis ſociorum,quod contra ſuum caput atque exiſtimationem valere poſſet. Perſona autem Latinè in hoc ſignificatu dici poteſt. Idem Philip. 12,Quòd ſi habenda cum Antonii latrocinio pacis ratio fuit, mea tamen perſona ad iſtam pacem conciliādam minime fuit deligenda. Et in Prætura vrbana, Sed ego defenſorem in mea perſona,non accuſatorem maxime laudari velim. Et Philip. 6,Non alienū fuit perſonas quaſdam à vobis recognoſci, vt quibuſcum bellum gereretis,poſſetis taciti cogitare.de Antoniis & Trebellio loquens. Et pro Cluentio,Qui ſuppoſita perſona falſum teſtamentum obſignandum curarit.

Exemplaris memoria antiqui moris ex tabulario repeti ſolet, cum quippiā vſu venit agendum aut curiæ conſulto decernendum. Inſignia enim quædam vel acta extant, vel placita curiæ,quibus quaſi canonibus in mediū prolatis formulæ concipiuntur eorum quæ decernenda ſunt vel conſtituenda.

Aduocati quidam quo iure quáque iniuria clientibus ſuis morigerãtes,litem alienam,ſuam ſæpe faciunt,litigatorum animo non cauſidicorum cauſas agẽtes,aut ſcriptum facientes.

Controuerſia de iuris aut litis tranſcriptione.Id eſt,Super ſurrogatione.

De medio exceſſit vel reus delatus, vel decoctor.

Homo forenſi infortunio mactatus,iudiciali offenſione calamitoſus.

Scitis curiæ tenentur omnes qui in curiam prouocationis iura petunt,qui in curiam reſortitione cõueniunt. Scita autem curiæ,ſanctionũ regiarum inſtar habent,quoad iiſdem de rebus ſanctiones promulgatæ ſint.

Quæſtio ſcite,ſoletter,experiẽterque tractata & ordinata.Id eſt,Rectè atque ordine comparata ad iudicium criminis.

Appellationem ſine fraude circunducendam curia exiſtimauit,ad ſuúmque forum litigatores reiecti.

Prouocatore diem cauſæ non obeunte, ſi is in iure citetur, & nullus eum aut defendit, aut quippiam eius verbis excuſat, commeatum prouocatus poſt inclamatoris renuntiationem poſtulat,& ibidem impetrat, nec tamen ſtatim aufert.Expectantur enim dies inducendi commeatus,ſi intra illos forte eiuſce rei cauſa affuerit.

Lis inter amicos agitata, non iudicio, non arbitrio, ſed arbitratu dirempta eſt.

Satiſdaturum ſe promiſit arbitratu eius ad quem res pertinebit,aut iudicis.

Ad petitoris poſtulata defenſorem,quæ viſa fuerint,ad octauum diem reſpõdere iuſſit.

Tuas res tibi habeto agitóque, conditione tua iam non vtar. Verba ſunt antiqui iuris,quæ apta eſſe poſſunt in diſſoluenda ſocietatè,vel in bonorum communione inter virum & vxorem dirimenda.

Edictum regis huiuſmodi verbis ſanctũ,Qui hoc contra quippiam auſi fuerint, fraudi capitali futurum. Vulgo dicunt,Suſpendii pœna luituros. Capitalem fraudem edicere,Capitali pœna ſancire,Fraudem capitalem ſanctione interminari,ſiquis hoc contempſerit.

Curiæ legatis, quæ præſentis diſceptationis erunt, qua de re tunc agetur, libera mandata curia danda decreuit. Ex Liuio. Id eſt, Auctoritates ſeu commiſſiones curiæ ſubſignandas ad libere diſceptandum de iis quæ inter partes in re præſenti non conuenient.

Additum & cautum in decreto curiæ, vel in ſententia curiæ, quas auctoritates ad inquirendum litigatores iam ab officio ſcribarum abſtuliſſent,earum vt auctoritatum vi,inquiſitores dati imperium exercerent,vel inquirerent. Vulgo,Per commiſſiones iam ſublatas dicunt.

Quibus teſtibus denũtiatum teſtimonium eſſet,ex eorum vt numero,quot per legem liceret,inquiſitor interrogaret.

Eius ſententiæ auctores fuerunt grauiſſimus quiſque conſcriptorum atque exiſtimatiſſimus.

Reus potentiæ patrocinio,crimini & pœnæ exemptus,nõ etiam inuidiæ atque ignominiæ.

Agitandæ litis cõſulta & inſtruendæ. Id eſt, Conſultationes. Curtius, Ibi ſingula animi conſulta penſando, noctem vigiliis extraxit.

Nomina litis impenſarum edere in codicillo, Dare declarationem vocant.

Liti expenſam ferre immodicam pecuniæ ſummam, viciſſim autem certare imminuẽda impẽdiorũ ſumma, inducẽdiſq; nominibus multis & expungẽdis.

Inter expenſa litis ferenda, procedunt aduocationum conſulta.

Exequi rem iudicatam iuſſus. Id eſt, Executor.

Exequi mandata curiæ iuſſus, ſtrenuè officio functus eſt.

Iudex iuriſdictionis impos vel impotẽs, cui Compos opponitur. Id eſt, Suus partium iudex.

Diem à prouocatore indictũ die breuiore occupare, eſt Prouocatori die inuicem indicta anteuertere. Prouocatori die cõtractiore anteuertere, vel temporis compendio.

In cauſis quæ in recuperatorium modum in curia iudicantur, ſuum eſt operæpretium iudicibus. In cauſis extra ordinem per certos decuriatos iudicandis iudices operæpretium capiunt. Sunt autẽ illæ cauſæ certi cuiuſdã generis.

Prouocare aduerſarium ſuum in curiã iudicio prouocatorio, Intimare vulgo dicunt.

Frater fratrem arbitrio prouocauit, ni ius æquúmque poſtularet, iudicéſque tulit notos homines amicóſque cõmunes viros experientes. Et qui prouocatus erat, nõ inuitus fecit vt reſtipularetur. Id eſt, Compromiſſum pœnale inire non renuit. Vel ſic, Amicus de re apud iudicem ambigenda, compromiſſoria ſponſione quingentorum aureorum amicum prouocauit ad amicos communes, pignúſque ſponſionis vtrinque ſtipulatum.

Sponſione ad arbitros legitimos facta, ſtipulationéq; ſcripto inita, quod arbitri iudicarint, ita ratũ eſt, ſi ab iis damnatus non prouocarit. Nec aliter fraudi erit prouocaſſe ab arbitro ad iudicem ſui fori, quàm ſi conſtiterit perperam prouocatum, & recte iudicatum. Tum demum enim cõmiſſa ſpõſio eſſe cenſetur, etiam ſi rurſus appellari ſumma iuriſdictio poteſt.

Mihi ad ſexagenariam mulctam res rediit, ſi lite diplomatica cecidero.

Diplomate prouocator impetrauerat, ſibi fraudi ne eſſet curia appellata, appellationem intra diem conſtitutum non exercitam pro derelicto habuiſſe videri, ſi appareret, ſontico morbo detẽtum diem non obſeruaſſe. Sed cum impetrati diplomatis cauſam curiæ nõ probauiſſet, cum venia impetrata cecidit, tum ſexagenaria fraude ſeſe alligaſſe viſus eſt. Prouocato enim licet, intra nonaginta dies prouocatione non exercita, ſtatim prouocatori diem eremodicii dicere. Id eſt, Prouocationis pro derelicto habitæ. Quod & Denunriare eremodiciũ prouocationis dici poteſt, & Vadari vt deſertorẽ. In quo tẽporis articulo niſi prouocatus prouocatori anteuerterit, nõ negatur aditus æquitatis officinæ, veniam ſuppliciter petẽti prouocationis ſerius exuſcitatæ, ſi appareat interim prouocatũ nõ occupaſſe. Poſt vocẽ autẽ curiã appellantis emiſſam, tres mẽſes quaſi cõſopiri appellatio poteſt. quibus elapſis, ſi prouocatus occaſioni imminens incautum exceperit prouocationis reum, cõmiſſum eſt illico prouocato eremodicium, & cognitori regio mulcta. Sin prouocato abſciſſa ſit anſa ante-

uertendi, & ipſe prouocarionis reus exercēdæ appellationis diem longinquum denuntiarit, ſecunda ſpes eſt codicillare compendium prouocationis impetrare, & conflictum cauſæ vrgere, & quaſi repræſentare: quod Anticipare vocant.

Prudētes aduocati nihil nō è re cauſæ, imperiti nōnulla ab re dicūt ſcribūtq;. In articulo cauſæ aduerſarium opprimere.

Per oppreſſionem ſententiam vel decretum auferre. Terent. Hóccine incipere AEſchinū, vt per oppreſſionem hanc mihi eripere poſtulet? Eſt enim opprimere, Anteuertere, & Aſtutia aduerſarium eluctari. Cic. in Diuin. Nūquam opprimet ille me conſilio, nunquam vllo artificio peruertet, nunquam ingenio me ſuo labefactare atque infirmare conabitur. Et in Catone, Quoties illū lux, noctu aliquid deſcribere ingreſſum: quoties nox oppreſſit, cum mane cœpiſſet? Id eſt, Quoties lux ei anteuertit, & eum præuenit, ἐπέσχε, κατέσχε, deprehendit. Vulgo Superprendere dicūt. Sic Oppreſſa coniuratio, & rerū nouarum molitio dicitur, cum immatura deprehēditur. Brutus ad Ciceronē, Cum ab eo qui tyranni nomē aſciuit ſibi vindices atq; oppreſſores dominationis ſalui ſint. Cic. Philip. 5, Omne malum naſcens facile opprimitur, inueteratum fit plerunque robuſtius.

Omnes arriculos temporum forenſium tenere. Id eſt, Occaſionum iudicialium oppreſſionum callentiſſimus.

Ad hoc res iudiciaria rediit, Ad hoc iuriſdictionis forma redacta eſt, vt vincēdi rario non iure ſolum, ſed iniuria etiam conſtet.

Licear mihi hoc bona curiæ venia poſtulare & exorare, vel Hoc modo ius experiri. Sit hoc placitum curiæ vulgo dicunt.

Fugaces litigatores iuſta diſceptationum tempora extrahēdo, & diem è die eximendo, ſæpe non animaduertunt verſuram ſe facere dura cōditione, & fœnerato litis moras impetrare. Sed tanti eſt litium amantibus negotiū exhibere aduerſariis.

Doctorum eſt bonorúmque iudicum aſſentiri interdum, nec ſemper cēſere velle. Hoc eſt, Non ſuæ ſemper ſententiæ auctorem eſſe velle, temporis diſpendio, auriúmque iam plenarum faſtidio.

Protinus in curiam ius petere licet, id eſt ἀμέσως, damnatis rerū capitalium. In cauſis autem priuatis non licet intercedente alio iudicio de prouocatione ius dicente.

Diſpungere rationes, eſt Cōpotum (quod aiunt) examinare. Expungere autem & ſubſcribere, eſt quod Claudere dicunt & finire.

Commeatus cauſarum, quæ in ordinem voluminis curialis incurrētes iudicatæ ſunt, plerunque venia carent.

Cauſæ poſt litem conteſtatā annos XL ferunt, licet à trimatu ſtatim earum inſtitutio iure ſummo interire cenſeatur.

Actum agere iterum & tertiū in iure ſæpe euenit, cum ſyngrapha iuridicialiter tranſacta iiſdem verbis, non iiſdem tamen temporū interuallis repetitur. Vulgo Ad audiendum ius vt antè vocant.

Syngrapha cognitorum chirographo, vel diſceptatoris repagularis ſubſcripta. Id eſt, Iudicis ad repagulum curiæ.

Interſationes iudicum,& Interſari, Interloqui. Ex Liuio & Quintiliano.

Reſiduæ lites & cauſæ, ſunt quæ penes litium inſpectores non modò nō iudicatæ reſident, ſed etiam intactæ, & tanquam ſacroſanctæ vel depoſitæ. Reſiduarúmque litium & plebiſcitis & prudentum reſponſis rei ſunt ii, ad quos earum rerum cura pertinet, cum poſt multos irritóſque libellos eam ob cauſam porrectos ſitu & carie in priuatis ædibus tot annos obductæ vel iacent, vel pendent, vt pro derelicto habitæ, nequicquam miſeris & ſpoliatis, Diuæ quæ obſurduit, opem implorantibus.

Commeatus remeatúſq; liber extorri datus codicillis regiis, auctoritate curiæ comprobatus. Exul lari familiari penatibúſve reſtitutus.

Qui codicillos veniales impetrauerunt, eos ipſi porrigere ſupplicum habitu, aut curiæ aut iudici regio debent, ad quē criminis cognitio pertinet, eique impetratorum rationem cauſámque approbare.

Prouinciæ inquiſitoriæ, & diſceptationes peregrinæ iuſtitio curiæ maxima ex parte delegatæ ſunt. Id eſt, Feriis curiæ, quæ Vacationes dicuntur.

Hoc curia faciens, gratiam ab ipſo Iuſtitiæ genio, numinéque iuriſdictionis inibit. In hanc ſententiam ferè ſupplices libelli maiores deſinunt.

Breuiarium litis inſtructæ ab inſpectore litis in curia fieri ſolet. quod & Cōfectarium, & Breue, & Commentarius dici poteſt.

Opertanea pars inſtrumenti, Teſtificationes ſunt in curia.

Non minus mēte quàm oculis inſtructā litē luſtrare, inſpectoris eſt diligētis.

Qui ad ſe recepit quod aliū agere facerève oportebat, euentū rei præſtabit.

Vertumni numen non in foro tātum Mercuriali, ſed etiam Iuſtitiæ, præſens & propitium, multum ad rem bene gerendam facit. Suum enim Vertumnum lites habent, ne dicam Mercurium. Idémque mercaturæ in foro Vertumnus, & in iure diſceptationi præeſſe videri poteſt. Et lites male vertunt aut ab imperitia, aut ab incuria, aut ab iniquitate, vel inſpectorum, vel iudicum, vel cognitorum, vel litis curatorum. Ad ſummam vndique metuendum, Quoniam fors omnia verſat, in foro quoque tum hoc, tum illo.

Vt captus eſt cauſæ, ita cauſidicus vel primi nominis vel ſecundi, vel quintæ claſſis adhibēdus eſt, ei quidem qui delectum habere poſſit, cum eo quoque, vt antiquiſſima ſit cura fidei & religionis ſpectandæ in eo quem tutorē & patronum cauſæ tuæ adoptes.

Curia tibi operam tridui aut quatridui dedit. Id eſt, Cauſæ tuæ vacauit.

Si tam liberalem darent operā benignámque iudices, dum Iuſtitiæ ſacris operantur, quàm Iunoni & Gratiis litare prolixe plerique adnituntur, melius ageretur cum natione eorum, quibus ſatis eſt ius ſuū obtinere. Sed valeat iam forum & iudicia (aiunt quibus res malè ceſſit) quandoquidem tātum pollet in iure gratia & potentia.

Quorundam vel non imperitorum iudicum hæc culpa eſt, vel vitiū potius, vt ſententiam rogati, copioſe verba fundere poſſint, non etiam ſententiam dicere. quos Reſolutos parum eſſe dicūt. Ego ſoluendo magis eſſe eos homines, quàm reſoluendo dixerim. Si enim debitum repoſcātur muneris ſui officium, habent ſtatim quod ſoluant, huc illúcque libris citandis expatiando, nō etiam

quo ambiguam quæſtionẽ reſoluant. Aliqui igitur aliquando in cẽſendo priores partes tulerunt gratiæ curialis atque opinionis, & aliqui longè poſteriores, qui tamẽ alteri alreris cedere doctrina, aut præſtare non magnopere videbantur. Tantum refert iudicium, & explicata diſſerendi ratio.

Cauſaad conſilium frequens delata eſt, omnibus numeris coagmentatũ doctrinæ, prudentiæ, acrimoniæ & probitatis. Quare vndique confidendum eſt.

Homo iuriſperitus, omneiſque numeros callens formularum vſúſque iudicialis. vel, Qui omneis artis canones perdidicerit, iuriſque nodos ſoluere & ænigmata poſſit.

Quorundam ita comparata eſt ratio, vt in loculis forenſibus conditam potiſſimam partem patrimonii ſui habeant. Id eſt, Vt in ſacculis forenſibus ſubſidium vitæ repoſitum habeant, & de ea in iudicio ambigant. Facile eſt autem aliquid è loculis huiuſmodi aut caſu intercidere, aur furtoſublegi, aut loculos ipſos cum omnibus copiis ſuppilari. Quod cum euenit, ad incitos litigatores redigũtur. Noui quendam è numero conſcriptorũ, ſaccularium in primis exercentium, quem non pudebat eo nomine inſignem eſſe, ſermonéq; omnium celebrari, quòd ſpes hominum apud ſe depoſitas, nuſquam non & domi, & in fori ſubſelliis expoſitas eſſe & neglectas ab eo, nemo nõ noſſet, eorum quidem maxime, quibus ille colendus erat, & obſeruandus. Nouerat enim nullam eſſe actionem proditam in huiuſcemodi genere depoſiti, quæ quidem cerre nõ inanis eſſet & ridicula. Miſeram (ſi vnus & alter eadem eſſe impudentia pergant) per inquam miſeram litigantium condirionẽ! Itáne verò tu optima conſcientia, & conſultorum opinione, & pragmaticorum fide fretus, in vtranque (vt dicitur) aurem dormias, cum noris inſtrumentum tuæ litis, ad caput interdũ fortunáſque pertinentis, inter manus ancillæ focariæ, & famuli mediaſtini verſari, vel in aduerſarii tui fortaſſe, & ne ſic quidem aut poſtulare, aut expoſtulare audeas? Melius iſta norunt, qui didicerunt experimento, qui eiuſmodi è periculo incolumes ſeſe euaſiſſe mirantur. Mitto quòd in ſacculis quidam ſacculariì vetitas artes exercẽt, præſtigiáſque capitales faciũt: à quibus artificibus, cauſis metuendum eſt.

Audientiæ teſſerales dici poſſunt, quæ extra ordinẽ voluminis dantur in magno curiæ auditorio. vulgo Per iniunctiones dicuntur, & Per placet.

In exequendis curiæ decretis vel areſtis operam nauare ſtrenuam & efficacẽ.

Cauſarum dedititi arum areſta, ſunt Quæ cedente liti parte data ſunt.

Qui deditioni imminent, tamen cunctando cõditiones cedendi tentant. quì Deditionem circunſpicere dici poſſunt.

Expromiſſorẽ dare qui ſe in formulam vadis ac prædis alliget, Qui ſeſe nexu bonorum ſectoris aſtringat, Qui ſe conceptis verbis obliget, vt ſequeſtrem prætorium atque iudicialem. Vulgo Depoſitarium iuſtitiæ vocant.

Fruſtratorum iudicum ludificatio, & iudicãdarum cauſarum prolatatio iuſtitiæ ludibrium eſt, cum quotidie domum iudicis ventitãtes anxii litigatores, domóque prodeunti adhæreſcentes, ſpe deſperationéque alternantibus animo ſæpe linquuntur, dum littus arare ſeſe ſentiunt, nec tamen idem ſemper agere deſinunt, reticulúmque inflare. aut certe lupum auribus tenent, quibuſcũ hu-

iuſmodi ludificatoribus res eſt.

Trahere hominem in cauſam, Perlicere ad aleæ forenſis cõſortium, Subſcriptorem cauſæ aſciſcere, Iuris experiundi ſocietate illigare. Curtius, Trahere in caſum tot animas.

Rerum iudicatarum detrectatores, & rerum in iure tranſactarũ retrectatores, vt Virgilius, -nihil eſt quòd dicta retractent

Ignaui AEneadæ, nec quæ pepigere, recuſent.

Eremodicium ſecundum prouocatũ datum cõtra prouocatorem actionem cauſæ detrectantem. Id eſt, Commeatus datus.

Reus in omni litis parte detrectator. Id eſt, Reſtitator, & Tergiuerſator.

Ancipiti concertatione diſceſſum è iudicio, decerniq; altercatio nõ potuit. Ancipiti aduocatorum conſulto diſceſſimus è baſilica. Id eſt, Partim aduocatorum litem ingrediendam cenſebant, partim diſſuadebant.

Poſtulationem aduocationis regiæ excepit curiæ areſtũ in eadem verba conceptum. Id eſt, Aduocato regis concluſiones ſuæ adiudicatæ.

In interdicto retinendæ poſſeſſionis, vterque litigatorum themata è diametro oppoſita articuloſe exequi ſcripto plerũque ſolet. Id eſt, Facta inter ſe cõtraria ponere. deinde per aſſenſionem atque diſſenſionem ſigillatim cum iureiurando reſpondere. Per credit vel non, reſpondere appellant.

Cauſæ labanti ſubſidium ab æquitatis officina, an iniquitatis, mutuari moris eſt. Id eſt, Diplomate ſubuenire.

Interrogatus in iure ſuſpenſa & ambigua reſpondit, & vtroque flexibilia.

Omnia exempla cladium forẽſium in calumniatorem, aut detrectatorẽ deprehenſum edere, quod ſæpe curia ſolet. Hoc eſt, Temerariæ litis damnatũ, inſuper ære mulctatitio plectere.

Ad magnas inſignéſque cauſas agendas, cauſidici luculenta aduocatione in ſpeciem ſuccincti, prodire plerunque ſolent.

Emptor ab auctore ſuo in iure deſtitutus, vel reus quicunque ab eo nõ defenſus qui in cauſam incumbere & ſubſcribere debuit, palàm teſtificatus eſt ſuam in ea re captionem magnam fore. Quare quantam noxam eiuſce rei ergô capturus ſit, tanti ſe apud iudicem iuſtum litem deſtitutori ad extremum æſtimaturum. Nunc dicunt, Proteſtatus eſt de damnis ſuis & intereſſe.

Eximiæ ſpecies criminum ſunt, quarum iudicandarum impos eſſe pontificia cenſetur iuriſdictio, vel iudices alii quàm regales. Vulgo, Caſus priuilegiati dicuntur, & regii. Tranſlatitiæ autem ſpecies criminũ ſunt, quæ Delicta communia vocantur.

Quemadmodum reos ſuos ad pœnam expetit pontificia iuriſdictio, vtpote ſanctionum ciuilium pœnis exemptos iurium canonicorum prærogatiua: ſic genera delictorum eximia & animaduerſionis regiæ, ſacroſancta ſunt moribus iuriſdictioni pontificiæ. & vt in criminibus tranſlatitiis iuriſdictio regalis, non modo religioſe, ſed comiter etiam conſeruat ſanctitatem iuris pontificii: ita viciſſim canonũ auctoritas in Francia æquo animo cedit, aut cedere videtur maieſtati cognitionis regiæ, duntaxat in iis generibus in quibus regia iuriſdictio imperii ſui vindex eſſe conſueuit. Quod vtinam non tanta religio curiam hanc

noſtram obſtrictam, reliquáſque curias regni teneret, quorum animis inceſſit non cãdor animi, & ſimplicitas in ſuo cuique tribuendo, ſed quædam per manus tradita à maioribus ſuperſtitio longe magis imbutis canonicarũ ſanctionum minaciúmque terrore, quàm vera ac germana priſcorum canonũ reuerentia, ſeculis melioribus conditorum æqualibus iuſtitiæ Chriſtianæ,

-cum furem nemo timeret
Caulibus aut pomis, & aperto viueret horto.

De Patribus illis loquor & Conſcriptis Senatus Chriſtianiſmi, æmulis fidei aquis inambulantis. Melius omnino commodius & ſanctius cum vita ciuili ageretur, & verò cum canonica. Stultam profectò & inſulſam Francia formidoloſi iuris ac terribilis obſeruantiam venditat, quaſi ſpecimen religionis. Quaſi verò religioſum ſit, aſylum patefacere hominũ perditorum colluuioni ab aris diuerſiſſimæ & abhorrenti, ſola teſſera ſanctæ iuriſdictionis pontificiæ, cæterũ nullo miniſterio, nullo auctoramento aris obſtrictæ. Nam quid (per ſacra nominis Chriſtiani) quid aliud eſt (inquam) libati nouacula verticis elogiũ trium verſuũ circunferre (quod ſolenne eſt hominibus facinoroſiſſimis) quàm amuletum ſeuerioris iuſtitiæ in ſinu ſemper fouere? quàm impunitatis teſſetam & legum contemptionis, ſeueritati impingere iudicum Caſſianorum? Cum interim hic vmbo contra legum ac iuſtitiæ tela excogitatus, nulli non volenti parabilis ſit paucis noſtris aſſibus. Tanti eſt apud homines canonicæ (vt vocãt) cenſuræ opinio, vt ſarta tecta reorũ capitaliũ agmina, aſylo impunitatis reddita, graſſari deinde cũ ſumma vitæ pernicie ſinamus, legũmq; ludibrio. Quod contra canonum ipſorum mentem in mores receptum eſſe nõ dubium eſt, ſi ſententiæ potius quàm verba perpenderentur: & contra antiquorum auctoritatem, qui maiorum (vt aiunt) gentiũ interpretes canonici iuris fuerunt conſenſu mortalium. Sic tulit hactenus ratio iuriſdictionis noſtræ, proauorũ abauorumque memoriæ, & aliquantum altius repetendæ, quæ alioquin etiam antiquitatis ignoratione multa laborauit. Iandiu etiam Iuſtitiæ ſimulachrũ pro Idea illud quidem Iuſtitiæ colitur in omni pene parte vitæ, ſed perſonata facie atque hiſtrionica aſſimulatum, vtpote ſcenæ & populo ſeruiens.

Ferentarius aduerſarius in foro non minus timendus, quàm grauis armaturæ, apud iudices quidem culinarii iuris conſultos & acres interpretes.

Quod princeps codicillis iuſſerit, vetuerit, & iure eximio indulſerit, curiam auctorem fieri oportet, ſiquidem in ius id tranſiturum eſt, in ſeculáq; iturum.

Iactare in cauſa agenda aut defendenda auctoritatem curiæ qua de re agitur decretoriam. Allegare areſtum in indiuiduo dicunt.

Iacturam vltro alicuius prolatæ auctoritatis facere, aut inquiſitionis, eſt Teſtari ſe nolle id inſtrumento litis cedere: vt ſi timeatur ne falſi inſimuletur quod prolatum eſt. Iacturam contradicendi aut refutandi ſponte facere, eſt De iure ſuo hactenus decedere, vt cum liceat nobis refellere, vel teſtimonia vel literas, tamen id nolle facere dicamus.

Fallere quod ſyngrapha conuentũ erat, eſt Non ſtare eo quod ſcientes prudentéſque egimus.

Eſt vbi habere in partibus iudicum numerum ingẽtem ad victoriam præ-

ſtet,quàm iutium vim magnam. Cauſæ enim interdum & quibuſdam in iudiciis,à gratia ſæpius,quàm à iure laborant.

Elementa litis à iure exili anguſtóque nata, paulatim excreuerunt in robur cauſæ alia atque alia iutis acceſſione.

Curriculi cauſæ diuerticula conſectari,& per auia longius expatiari,hominis eſt litis aleam detrectantis, qui forēſe bellum habere magis quàm gerere inſtituit,& litem ducere traheréque,non decernere. Vniuerſi enim certaminis offenſionem metuit cauſæ inferioris conſcius.

Multi qui ſemel iterúmque ineadem cauſa victores fuerunt, in tertio certamine offendunt,cum ad curiam venerunt.

Quidam poſt cladem acceptam reliquias litis recolligētes, diplomatis adminiculo rem perditam reſtituunt.

Aduocati offenſatores in curia,quamlibet facundi, tamen patrocinii auctoritate minuuntur,quaſi aleatores.

Ad interceſſionem edicti codicillaris in curia promulgādi,multi nomina dederunt. Vel, Cum edictū in curia promulgaretur,interceſſores multi certatim conſurrexerunt.

Triumuiri rerum fiſcalium actionúmque populariū, altercatoriis diebus in ſubſellio ſuo ſedentes in curia,auſcultationes factitant, ad extemporales interceſſiones actionéſve accincti, ſimul vt quippiā natū eſt,quod ſuarum partiū orationem poſtulare videatur,aut deſcenſionem in cauſam. Dici etiam poſſunt Triumuiri aduocationis regiæ ac publicæ.

Ita placitum eſt curiæ. Id eſt, Areſto curiæ decretum eſt,aut pronuntiatum.

Refellere teſtē vt ſceleratū,vt auribus mutilū,vt maſtigiā, vt inteſtabilem.

Trahere in crimē,vt Trahere in cauſam. Tacitus, Opperiebatur Nero,vt Veſtinus quoque conſul in crimen traheretur. Id eſt,Vt indices eum nominarēt.

Forenſem verſuram faciunt in dies grauiorem temerarii litigatores, qualibet de cauſa curiam appellantes,vt lites extrahant. Gliſcit enim in dies damnum,& quaſi fœnus,pro vſura temporis.

Controuerſiam vnā in duas ſcindere,Duáſque in vnam conglutinare, Duas controuerſias vna lite complecti.

Litigator quamlibet animoſus, tamen impar cauſæ magnitudini fuit. Id eſt, Sufficere non potuit.

Iudicum iniquitas interdū ſpecie ſeueritatis imponit hominibus,aut rurſus ſpecie clementiæ.

Acris & perurgentis perſecutionis mucronem reus fugax excipit vmbone procraſtinarionis,& ſæpe impetus actoris interim reflacceſcit.

Eſt cum reis in foro gratioſis, aut amicis gratioſorum, circundatis indagine quæſtionis plagæ clàm ſubmittuntur vel iudicum beneficio, vel cognitoris regii,vel vtriſque conniuentibus. Refert enim ad criminum animaduerſionem, quàm molli brachio aduocatio regia petitiones ſuas aduerſus reos intēdat,aut quàm atroci & gladiatorio,apud iudices quidem non iniquiſſimos reo cōperto criminis & conuicto.

Decernere alicui rei iudicandæ vel diſceptādæ poteſtatem, eſt Facere vel da-

re commiſſarium.

Secunda curia cauſam egit aduocatus, & plaudente corona togatorũ,ſic dici poteſt,vt Secundo populo olim dicebant.

Inoffenſum litis curſum ad ſententiam perducere.Id eſt,Nulla in parte hærentem,neutra partium reſtitante. Sunt & lites crebris offenſiunculis agitatæ & exercitæ,cum intercedunt ea quæ vocantur Incidentia, quæ ſummæ rei iudicium morantur. Sunt enim offenſiunculæ,cum in his diuerticulis alter litigatorum vincitur,& impendiis mulctatur.

Ordinare litem,& Litis perſonas recte ordinéque conſtituere,Vulgo Regulare partes appellant.Conſtituere cuiuſque partes,vicéſque ad litem agitandam.

In ordinem cogere appellationum nomina.Cui opponitur,Extra ordinem recitare aliqua nomina.

Luxatas litis partes & loco motas,in artus ſuos reponere. Hoc eſt,Litẽ præpoſtere actam perplexéque in ordinem reſtituere.

Lis inſtrumenti alterius,vel partis copiarum ſuppreſſione iudicata. Hoc eſt, Eorum quæ prolata erãt,ſubductione. Quod nõ rariſſime euenit. Quæ autem inter iudicandum à iudicibus conſultò reiiciuntur, Præterita dici poſſunt,quia eorum ratio non habita eſt.

Libello ſupplici ab altera parte porrecto, vt litis moratorio, ſubſcriptũ eſt, Condatur in ſacculum.

Inſtrumenti prolati additamenta,Nouæ productiones dicũtur.Id eſt,Copiæ recens editæ, & cum libello ſupplice promptæ. Huiuſmodi autem libellis interdum ita ſubſcribi ſolet. His peculiaris ſacculus deſtinetur, vt in iudicãda lite eorum ratio hactenus habeatur, quatenus viſum fuerit.vel,Vt eorum ratio vtcunque habeatur.

Canonici iuris auctoritas vel verius pontificii,dirarũ imprecationibus quaſi Gorgonis facie ſuccincta, ſtupore mũdum affecit,ac torpore: legum ciuilium armatíque iuris terrorem procul à præſidiis ſummouet,intra quæ aſylum aperuit omnibus extrema exempla ſuppliciorum meritis,aſſentiente hominũ iudicantium ordine,quibus legum tutela publice credita eſt.Quod inſtitutum in Francia inualuit,nõ tam Euangelicæ maieſtatis reuerẽtia (ſi ingenue loqui licet)quàm minarum canonicarũ formidine,ſuperſtitioſis magis,quàm religioſis inceſſente.A caluo enim ad caluũ(quod dicitur) æquo loco numeróque cuſtodiarum habere, non religionis eſt priſcæ, ſed ætatũ inſtituti aperte iam degenerantium à moribus ac ritibus regni Chriſti ſeruatoris, & ad vitæ in medio poſitæ diſciplinam remigrantiũ,quæ plus habet iuris humani gẽtiúmq;, quàm diuini è cæloque oriundi.Hoc ius certe multorum opinione nõ inſipientium, poſt diluuium natum eſt antiquiſſimæ germanæque Chriſtianiſmi prudentiæ,vt iuris canonici prærogatiua homines facinoroſiſſimi, ſummo vertice tãtum ſancti, cætera intus extráque ſpurciſſimi, maieſtati regum populíque legibus ſacroſancti ſint. Quæ interpretandi iuris ratio,etſi iam obſoleuit inter homines paulo elegãtius literis & doctrina inſtitutos,& ſcite natos ad iudicandum: tamen multitudine vincitur plerunque archaiſmi mordicus retinẽte,auitǽque auctoritati plus tribuente, quàm veritati in dies apertius ſe promenti,

publicæque vtilitati & decori ordinis ſacroſancti,qui verticum ſanctitati fauere vehementius ac ſtudere,quàm mentium,vulgò exiſtimatur.

In iuriſdictionis finibus omnia auſpiciis iuſtiriæ palàm fiunt, multa verò aguntur ductu & miniſterio cupiditatis,& arbitratu priuatæ vtilitatis.

In agitandis quæſtionibus,ſeu publica ſint ſeu priuata iudicia,ſoli Cognitori regio licet & ſtipulatori publico, reis pœnã iure ſuo ſuppliciúmque irrogare libello:quod & Mulctam dicere appellabant antiqui. Græci τίμημα ἐπιγράψαι dicunt. Priuatis autem hominibus iniuriam ſibi factam, aut vim illaram perſequentibus, litis tãtum æſtimatio libera eſt, ciuiliter cõcepta,& ſuæ rei ſeruatrix, non animaduerſionis & vindictæ poſtulatrix, niſi in ea ſpecie quæ honorariam pœnæ irrogationem admittit,quæ ad priuatã ipſa cauſam magis, quàm publicam pertinet. Actori enim publico more maiorum, vt mandaræ in vniuerſum à principe populóque eæ videntur actiones, quæ ſuũ populi ius principíſque tuentur : ſic ſecus admiſſa publico regióque nomine iudicio pœnali perſequenda,vt publicæ libertatis ſecuritaríſque vindici. Quapropter quandiu eius magiſtratus interregnum eſſe contingit, nullodum ſuffecto in locum fato functi, aut (quod non magnopere intereſt) cum in eo cui mandatus eſt hic magiſtratus,pectus(vt ita dicam) deſideratur ſacroſancta poteſtate dignum,ac ſpiritus tribunitũ : Reſpub. principíſque iudiciali patrono orba eſſe cenſenda eſt,quæ legum eſt internicio.Is magiſtratus in foris regiis cauſidicum ſuum habet,cuius & conſilio & voce vti debet.In ſumma autem curia duos haber & cauſidicos & aſtipulatores,quorum aduocatione & conſilio vtitur,muneri ſuo aſcriptitiis & auctoratis : tum demum quidem certe , cum magiſtratuum ratio recte atque ordine,& more priſco, conſtituta eſt. Is vnus eſt Cognitor regius in finibus ditionis curiæ,proprie loquentibus.Nam qui in præfecturis regiis funguntur hoc magiſtratu,nõ Cognitores regii,ſed Procognitoribus ſunt, vel Subcognitores. Quare eorũ acta cum ad curiã vocantur, quatenus ab aduocatione regia agnoſcũtur aut abnuuntur,ita ferè aut rata aut irrita euadũt. Non parui autem refert & Cognitores ipſos & Subcognitores,& Fiſcales cauſidicos,atque Subcauſidicos,quod magiſterium eſt cauſarum popularium:magiſtratus ſuos regis tãtum conſcientiæ debere,& ſamæ publicæ ſuffragatui: delatúmque ipſis eſſe potius & iniunctum, quàm donatum aut repenſum. Eius magiſterii Triumuiri in curia, ita in æqui loci ſubſellio ſedent agẽdarum cauſarum diebus, vt tamen quaſi è ſuperiore loco verba faciant, & audiãtur. Cum enim vel deſtinato,vel obiter in cauſam quampiam incumbũt, eorum poſtulatio plerunque prærogatiuæ ſententiæ loco numeróque propemodum habetur:niſi ſiquãdo perſonam ſuam deponere,publicámq; priuaro ſtudio videantur,in cauſámve aliquã ambitioſe deſcendere, aut rurſus obnoxie munere ſuo defungi.quod obſcurum eſſe non poteſt in tanto talíque cœtu. Eorum in baſilica conclaue, veſtibulum iuſtitiæ, aditúſque ad curiã eſſe debet quæſtionem poſtulantibus,& fidem implorantibus iuriſdictionis ſummæ, aduerſus iniurias præpotentium,contemptúmque iuriſdictionis tranſlatitiæ. Extitit nõ ita pridem vir inſignis memoriæ Ioannes Sanctromanus, qui ob eum magiſtratum difficili tempore Catonis animo geſtum (vt literis proditum eſt) nominis ſui

memoriam, vel deſiderium potius virtutis tribunitiæ, in ore hominum cõſecrauit. Vſqueadeò admiratio virtutis ætatem adhuc perſert, ſiue ob teſtimonium famæ aliquantum prolixius, atque liberalius, ſiue ob exemplare facinus Palladii ſeruati,contra minas impotẽtiæ,quod æmulis caruit. Vnus enim fuiſſe exiſtimatur in eo magiſtratu,vel in prætextu potius,poſt hominum memoriam,qui priuato periculo in commune conſultum nõ noluerit. Eorum verò quos tranſlatitie vel ambitioſe perſungi & obnoxie eo munere non pudet, actiones ferè & poſtulationes ſcriptæ ſic audiuntur, vt ſolennia acroamata, & moris vſurpandi tantum gratia. Nauata enim ſtudiis & neceſſitudinibus opera,& Reip.charitati atque magiſtratui,luculenter diſcrepant.

Velamenta reorum rerum capitalium,infulæ ſunt initiati verticis,vel nouacula tantum aut forfice perſtricti,quæ plurimos præſenti fato eripiunt.Senſus autem curiæ maiorum auctoritate adductus nimium ſemper incubuit in eorum velamentorum reuerentiam, quarundámque canonicarum conſtitutionum interpretationem ſupra modum benignam,cum pernicie Reip.

Ius & arbitrium temporis atque ordinis rerum iudicãdarum in curia, penes præſides eſt & ductores claſſium.

Decus,dignitas, & maieſtas curiæ apud vniuerſos eſt: ius ac poteſtas rerũ decernendarum penes paucos eſt.

Mandata ſuprema hominum,Diſpoſitiones vltimarum voluntatũ dicũtur.

Interdum cauſæ ampliatio omen eſt in ſummam cauſæ, aut ominis loco accipi poteſt.

Vocare in ius,& Vocatores in ius,ſunt Apparitores.

Citra pulueris forẽſis tactum vincere, Citra pulueris tactum manus aduerſario dare. Id eſt ἀκονιτί. Sine ſudore & puluere victoriam ferre, ἀμαχῶς. Hoc fit, cum prouocatores tentare certamen non audent, & in procinctu ſe nolle periclitari dicunt.

Multo ſudore pulueréque fori vincere. Id eſt, Poſt acrem & multam concertationem.

In procinctu cauſidici & cognitores ſtare debent, certaminíque imminere, cum nomina voluminis recitantur, promptáſque copias ſuas habere & explicatas, ne ab aduerſariis in trepidatione ac tumultu deprehendantur & opprimantur.

Aduocationis regiæ ſubſcriptionem cauſæ infirmæ ac labanti implorare.

Exarmare cauſam aduerſarii, Eſt inſtrumentum eius ſubducendum curare, vel ita refellere eius auctoritates atque teſtimonia, vt tueri intentionem ſuam aut exceptionem nequeat. Vulgo Elidere probationem vocant. Inermis etiam cauſa eſt, quæ documẽta non habet. Semiermis, quæ exilia & infirma habet teſtimonia, vel vnius tantum teſtis. quam Semiplenam probationem vocant.

Vrgere litem,& Inhibere litis curſum, oppoſita ſunt.

In ſalebra cauſæ hærere, In ſcopulũ cauſæ impingere, In luto litigii cõflictari.

Inconſultus impetus dictandi iudicii & perſequendi cito elanguit.

Cum ſecundis iudicibus litẽ inſtituiſſes, repente aura forenſis tranſire cœpit ad partem aduerſariam.

Cedenti primum,quàm pedē inferenti aduerſarius propior videbatur.Nunc quaſi ſubſidiis recentibus fretus,ferociter pedē confert, interdúmque impreſſionem in copias tuas facit.

Ius necis vitǽq; in dominatu ſuo habere,vel in vico.Id eſt,Merum imperiū.

Homo nec vetandi nec iubendi pro imperio potens,Id eſt,Qui nec merum, nec mixtum imperium habet.

Iudex iuris reddendi partibus impotens. Id eſt, Incompetens, non ſuus iudex partium.

Conſilii ſtudia in duas partes diducta, in ſententiis adæquauerunt. Id eſt,Ad colophonem rem deduxerunt.

Dolo ambitu,oppreſſione graſſari in iudicio cauſæ inferioris.

Syngrapha iudicialis in verba concepta ſtatus inficialis, Appunctamentum contrarietatis vulgo dicitur.

Areſta curiæ regis nomen præferunt,quaſi curiæ centenariæ principis.Nam & illic vacat prima & angulatis ſedes in tribunali.

Poſtridie Martinalium anniuerſario poſtliminio redit curiæ ſuum ius,ſuum imperium,ſua iuriſdicendi auctoritas,dignitáſque.

Prima claſſis curiæ, Auditoriū patēs & comitiale dici poteſt,& Palæſtra cauſidicæ facundiæ.Cæteræ,Secretaria dici poſſunt,& Penetralia curiæ.

Stati dies curiæ dici poſſunt iuſtíque,qui Ordinarii vocantur. quibus diebus curia bis ſedet in omnibus claſſibus.

Sunt etiam dies quidem audiētiatii ſiue oratorii, quidam ſilentiarii & conſiliarii.Vel,Dies tribunalitii,& Dies ſubſelliares.

Fuit in hominum opinione iam olim fixum, prudētiæ iuridicæ ſacrarium in curiæ comitio eſſe ſitum,æquique ac boni promptuarium,& tanquam penum iuris vnicuique reddendi.Ferè etiā illic ſemper ara fuit Iuſtitiæ,proceribus,ducibus,regibus denique ſacroſancta. Et pignus imperii noſtri eſſe ſemper putata eſt iuſtitiæ reuerentia.

Curia Pariſienſis,id eſt Cētenaria,matrix eſt curiarum, vt tāquam ab ea decerptarum & primum otiundarum:certè quidem archetypos eſt aliarum.

Primani,Secūdani, Tertianíque dici poſſunt primæ claſſis,& deinceps conſcripti conſiliarii. Conſcripti enim,centumuiri ſunt,& conſiliarii principis. Et Cōſcribere verbum eſt καταλέγειν, hoc eſt,In catalogum aſcribere. Aliud eſt tamē cōſcriptū eſſe curiæ,& conſiliariū. Quidā enim antiſtites ſentētiæ dicendæ in curia ius habent,qui loco ſunt,non etiā numero conſcriptorū. Conſcripti inter ſe ſic curiales ſunt,& appellare inter ſe poſſunt,vt Municeps municipē,& Ciuis ciuē appellat ſuū.Sic Curialis meus eſt,qui eiuſdē curiæ mecum eſt,quaſi collega.Et Decuriales inter ſe ſunt qui eiuſdem decuriæ ſunt & claſſis.

Magnū eſt momentū in prærogatiua iudicio præſidētis, & ſentētias rogātis, etiam ſi vnici puncti numerū tantū obtinet: etſi quidā cōſcripti ſui iuris ſunt in cenſendo, nec facile deducuntur ab eo quod ſemel ipſis viſum eſt.

Supervacaneæ operæ functiones,interrogatio teſtiū,& repetitio eorundem atque cum reis compoſitio, inire rationes expenſorum in lites,& ſimilia, quæ corollaria ſunt ſtipendiorum.

Agere & exercere ſtrenue & ingenue præſidem, vel litis diſceptatorem: cui opponitur, Agere obnoxie præſidem, Non præſtare iuſtum præſidem.

Lauta quorundam conſcriptorum ac ſplendida vitæ ratio munerísque fungendi, quorundam pene ſordida, & capturis inhians.

Succiſiuæ horæ curiæ poſt decimā & poſt quintam. Et Seſſiones ſuccíſiuæ, Id eſt, Proceſſus qui Commiſſariorum vocantur.

Cauſarum exarmatarum calamitas culpa inſpectorum eueniēs, parum gratioſam in curia expoſtulationem habere ſolet: raróque feriatas aureis curiæ inueniunt, qui querulos libellos eam ob rem porrigunt.

Ephemerides litium ſunt Regeſta cognitorū, in quibus ſeries cauſarum cōtinetur. Continenr enim & diurna cauſarum acta, & calendaria, & anniuerſaria in longis litibus ac luſtralibus. Litis autem ſilentium maius trimo, eremodicium cauſæ facit, id eſt, Cauſam pro derelicto habitā, niſi diplomate lis hiulca ſarciatur.

Carina cauſæ & fundamentum, eſt Libellus petitionis.

Cauſa prima manu informata eſt, poſt conſtitutionem cauſæ iuridicialiter vel inficialiter conceptam. &, Prima cauſæ conſtitutio, eſt quod dicūt, Proceſſum formam ſuam accepiſſe.

Oſſa & nerui cauſæ, ea pars eſt inſtrumenti, quæ auctoritates literáſque cardinales, vel teſtimonia complectitur. Quæ pars ſi intercidat, cauſa iam delumbata eſt.

Quædam pars inſtrumenti propior eſt ornamēto, quàm inſtrumēto, quæ ad ornandam commēdandámque cauſam magis quàm inſtruendā cōparata eſt.

Copioſum litis inſtrumentum in ſpeciem congeſtum, impedimenta magis ſunt, quàm copiæ ad victoriam ſpectantes.

In inſtrumento copiæ quædam ſunt cēturiatæ, quaſi in acie inſtructa: quædam ſuccenturiatæ, & in ſubſidiis collocandæ, vt ſi res ad triarios redierit, vſui eſſe poſſint.

Armamēta cauſæ ſunt quæ vulgo Fruſta, id eſt, Petiæ proceſſus appellantur. vel Acta cauſæ ſeriem litis cōtinentia, ſine quibus cauſæ cōſtitutio nulla eſſet. Vt enim & machina & nauis armamentis ſuis vacua, vtilis eſſe non poteſt: ſic controuerſia ſine his inſtructa eſſe nequit. Et ſi fragmētum cauſæ neceſſarium interciderit, quouis modo inſtrumentum ſarciendum eſt.

Loricā cauſæ lacerare dici poteſt is, qui firmiſſimas inſtrumenti auctoritates, documenta & teſtimonia cauſæ decretoria refellit efficacibus refutamentis: fidémque eorum ſic labefactat, vt cauſa iam inermis eſſe videatur. Quod & Diloricare litis inſtrumentum dici poteſt.

Cauſa ab actore plene inſtructa, à reo inermis iudicata eſt, quia excluſus inſtruendæ litis tempore nihil protulit.

Compages inſtrumenti malè coagmentata. Id eſt, Inſtrumentum litis nullo ordine digeſtū, vel cuius partes eodem non pertinent, vel inter ſe colliduntur.

Actio vel controuerſia iure multiplici, varióq; coagmentata. Id eſt, Ex multis titulis conflata.

In mediterraneis patrimonii naufragium multi faciunt, quorum è numero

ſunt ii,qui fortunis euertuntur in baſilica.

In cauſa nobili tirociniũ facere nõnulli iuuenes audent, qui iuſto echemythiæ tẽpore cancellis curiæ adhæreſcẽtes,ingenua fiducia ingeniũ imbuerunt.

Huic homini multum in cauſa ſpei,ſed nõ perinde in æquitate iudicis. Contrà, Aduerſario nihil ferme in cauſa fiduciæ,niſi gratia forenſi fretus eſſet.

Lis lite penſatur, quãdo vnius liticulæ impendia cum alterius compẽſantur.

Non modo in rem controuerſam offendere, ſed etiam in omnes litis acceſſiones. Principale,& Fructus cum impendiis vocant.

Cauſa non modo damnata,ſed etiam omniũ voce lacerata. id eſt,Cum conuitio damnata.

Cauſa nullo iure nixa ſtatim concidit: ſtare enim diu æquis iudicibus non poterat.

Peruicaces litigantes ſunt,qui ſemel vinci nequeunt, rebellante ſemper vitio φιλοδικίας,id eſt,naturæ controuerſæ.

Reſtibilis controuerſiæ ſoboles multa renata eſt.

Reſtibilis cõtrouerſiæ areſtum eſt, ex cuius executione aliæ atque aliæ controuerſiæ renaſcuntur,vt ſæpe euenit.

Prouocationum colluuionem circunfluentem curia non pridem mulctarum prædictione,exemplíſq; ſeueritatis exhaurire inſtituit:nec male cedit inceptum. Tametſi cenſura curiæ diſtricta, quæ pudori eſt terroríque pudentibus & famæ ſtudioſis,contẽptui eſſe cœpit peruicacibus,vt in vagina nonnunquam indulgentiæ condita.

Reus cauſæ ſuæ diffidens,affectat iter ad litẽ extrahendam quàm longiſſime.

Lis iam affecta,& pene præceps,trepidationẽ in partibus excitat. id eſt, Iam iam in conſilium mittenda.

Orſus telam acriter magnæ ac ſinuoſæ controuerſiæ, non eadẽ detexuit cõtentione.

Litibus liteis attexere alias ſuper alias.

Hic litem ita orſus eſt,vt Penelopes telam texturus videatur. Hoc eſt, Nunquam litem cœptam ad finem perſecuturus.

Qui cum minore annis litẽ ſine curatoris miniſterio inſtituit,retexere poſtea cogitur quæ pulchre pertexta videbantur.

Ludibria litium (id eſt eremodiciorum iudicia, & excluſiones cõtumacium) in quibus acriores litigatores magna ſpe, ſed inani meſſem facere ſolent, iuriſdictionis auctoritatẽ,imperiúmque impune ludificantur:cũ interim natio forenſium lucripetarũ,meſſem non aſpernãdam in ſiliquis fallacibus faciãt,ſine moleſtia animorũ. Huiuſmodi enim ludificationũ veniã fugitiui litigãtes, vel ab officina diplomatica,vel cognitorũ commercio nundinantur,cupide & hilariter verſuras huiuſmodi facientes, animis ſuis obſequendo,quarũ nullus interim penè ſenſus eſt,tametſi noxa non leuis.

Controuerſiæ quædam iudicio iam maturæ,repente recrudeſcũt. Quædam cauſæ longa tabe pereunt. Quædam vnius aut alterius impetu actionis ſcriptionísve opprimuntur.

Cæcam cauſæ vomicã perſcrutari, & ad ſuppurationẽ perducere, vel ſcalpro

pertũdere, eſt Falſi crimẽ occultiſſime ab aduerſario in cauſa perpetratum, ad cardinẽ cauſæ pertinẽs deprehendere,& reum peragere,damnaréque, vel quippiam ſecus admiſſum,quod penitus latebat,in lucem adducere.

Cauſa peruagata in curiis aliis atque aliis,dici poteſt de cauſa ſæpius auocata.

Eſt etiam ſuum litibus poſtliminium. Poſtliminio enim lites redeunt in forum aut in curiam,quando poſt iudicium iterũ cognoſcuntur,impetratis codicillis: ſiue id principis placito ſoluto legibus fiat, quod perquàm rarum eſt: ſiue id ius & æquum ſuadeat,vt ſi ex falſis auctoritatibus iudicatũ ſit,vel aliam ob cauſam idoneam.

Sæpe poſtliminium eſt ſummæ cauſæ,quod non valet ad impendia litis.

Vrgere ſummæ rei diſcrimen , & Summæ quæſtioni inſtare,Aleam ſummæ controuerſiæ iacere. Vel, Leuia certamina,liticuloſáq; tentare & laceſſere:vniuerſæ controuerſiæ diſcrimine abſtinere.

Eſt cũ ſummæ rei diſcrimẽ in diſceptatiuncula vertitur,& liticulæ iudicium præiudicium eſt vniuerſæ cõtrouerſiæ. Nec ab re eſt,quòd Aleam iudiciorum dicunt,vt Aleam præliorum. Adeò nõ multo minus eſt aleæ in foro,quàm in ſphæriſterio. Vt enim in ludicro plurimũ poſſit artificium,& in foro ius ſuperius, iuríſq; experiũdi ratio: tamẽ vt illic ſphæræ antitypia nõ reſpõdens quodam loco minime refractario, ſphæriſten ſuſpenſa manu ſtupentẽ deſtituit:ſic euẽtus in foro nõnunquã nec iuri,nec induſtriæ,nec cõſultis peritorũ cõgruit. Adde quòd ſtudia quorundam iudicantiũ formidoloſiorẽ aleam ipſam faciũt.

Vltro citróque curia appellata, vt vtrique fuit conſentaneum. Id eſt, Partes reſpectiue appellauerunt.

Vltro citroque conditiones latæ ſunt. Vltro citróque certatum conditionibus ferendis & referendis.

Cauſa fato ſuo ſemel functa eſt,vel,Diem ſuũ quidem illa obiit, ſed non extremum. ſupereſt enim prouocationis certamen. vel, Diem ſuum ſummum obiit,hoc eſt,Areſto iudicata eſt.

Hiulcum litis contextum ſarcire,Veniam eſt diplomaticam interruptæ cauſæ impetrare.

Farrago litis ſaccularia,Copiæ ſunt inſtrumenti in ſacculis conditi.

Litis farrago varia & copioſa,in qua interdum calamitas accipitur, longè latéque pauperiem in controuerſiis faciens,& in hominum patrimoniis, ſiquid interciderit litium decretorium.

Annonæ iudiciales eorum diligentiam , induſtriámque intendunt, qui inſpectiones in curia,& alibi faciunt. Id eſt,Sportulæ.

Annonã intẽdere,& Annonã imminuere pro cauſarũ magnitudine atq; exiguitate oportet,atque etiã facilitate & difficultate commentarios conficiendi.

In quibuſdam autem foris in dies ingraueſcit annona, creſcente iudicum auiditate,quos Annonarios appellãt. Quidam rurſus laboris ſui ſecũ rationem duram malignámque ineuntes,ſubſidium vitæ in ſtipendiis ſuis collocant.

Annonariæ cauſæ, vel Iudicia annonaria ſũt,id eſt,Sportularia,quæ Cõmiſſariorum cauſæ vocantur. Has annonipetæ conſectantur.

Litium commentationes facere,eſt quod aiunt, Multum eſſe in extrahendis

proceſſibus. Hoc eſt, In commẽtandis cauſis inſtructis. Et Commentarii, Cõmentatáque eorum ſcripta dici poſſunt, qui lites commẽtantur, ſummam argumenti cauſarum inſtrumenrique commentario complectentes.

Conflare litem alicui duo aut rres dici poſſunt, qui colluſitantes in eius perniciem diuerſi in ſpeciẽ eum aggrediuntur, ſed eodem tamen ſpectantes. quod Cicero Cõflare alicui negotiũ vocat. & Conflata coitione ſentẽtia Latine dici poreſt, quæ dolo vel cõſenſu duorum aut plurium συγκακουργούντων, vel συνθεμένων, ſecundum aliquem lara eſt.

Aduocati viri boni officiũ eſt, conſultorẽ ſe præbere litigantibus, non etiam litium calumniarúmque conflatorem.

Sacculorum interanea inſpicere, corúmque commentarium facere.

Cauſarum ſacculos exẽterare, extra inſpicere, ex iiſque augurari & prædicere euentum & iudicium, aduocati ſolent reſponſa ſactitantes in baſilica, morbis etiam cauſarum, vitiiſque medicamenta quærere. Extiſpices autẽ cauſarum, ipſi ſunt Commentatores. & Extiſpicium cauſæ, ipſa Commẽratio dici poteſt.

E ſacculis grandis ac grauis cõtrouerſiæ exenteraris viralia cauſæ auferre, inſtar eſt homicidii.

Cauſæ quædã recẽtes, quædã conditaneæ. Id eſt, Quæ diu pependerũt in exhedris cõmentatorũ. Quæ tandẽ ſic ad iudiciũ, vt ad vſum forẽſem promũtur è penu ſaccularia. Promptuariũ autẽ litiũ & ſaccolorũ, Exhedra eſt ſcribarũ.

Lites quædam in æuum recondita.

Sarcinulæ aduocatorum baſilicanæ, Sacculi ſunt ſartiles.

Exploſam actionem cauſámque iterũ in ſcenam reducere, impetrato diplomate. Id eſt, Actionem vnde quis depulſus eſt in iudicio.

Diſpũgere rariones expenſorũ in litem, eſt Taxare ſumptus litium. Et Diſpũctor, eſt AEſtimator eorũ. & Expũcta nomina, & Calculi expũcti in ratione ineũda, id eſt, Obliterati, reiecti, pro nihilo habiti, prærerirí, nota nihili prænotati. Ratio autem ipſa putata ſubductáque dicitur, cũ ſumma collecta eſt, vnde nomen obſignatur, auctoritáſque exigendi.

Adnotare in rationibus nomina diſceptãda & cõtrouerſa. Id eſt, Cruce prænotare. Non controuerſa autem nomina, vel diſceptata exigere, & expugnata.

Ex indice recenſere inteſtinas copias ſacculorum vel interanea ſacculorum percenſere atque recognoſcere ſub oculis actuarii, vel apparitorũ cuiuſpiam. Facere collationem ſacculorum appellant, vel inteſtinorum ſaccularium. Inteſtina enim ſunt atque interanea ſacculorum, quas Petias vulgo vocãt. Et Inteſtinum vnum aut alterum deſideratũ Latine dixeris, quod Petiam vnã aut duas perditas dicunt.

Loculi etiam cauſarum, vt Sacculi, dici poſſunt: quorum quidam capaciores ſunt & grandiores, quidam minutiores. & Excutere loculos ſitu & carie obductos, vel Forulos iam carioſos, dicere poſſis, Sacculos iandiu intactos inſpicere. Forraſſe autem Foruli lintei dici debent.

Homo litigioſus, vel de maxima parte patrimonii ſui litigãs, in loculis habet conditum patrimonium, & in forulis forenſibus reconditum & aſſeruatum.

Lis facultatibus lapſa eſt, cuius copiæ deſiderantur.

Prouocationũ cauſæ,quædam Extẽporales,quas Litium verbaliũ appellant: & in magno auditorio ex tẽpore plerũque dirimũtur . Aliæ Iuridiciales ſunt, quæ Litiũ ſcriptarum dicuntur: hæque diſceptationis ſunt claſſium inquiſitoriarum. hoc eſt,Secũdanæ,Tertianæ,Quartanǽque:illúcque reiici ſolenne eſt. Quanquã interdum prouocationes iuridiciales diſceptationis fiunt Primanorum,duntaxat ſi ex tempore liquere de iis poſſit.

Controuerſiæ ſequeſter in curia dici poreſt is,cui litis inſpectio commentatióque attributa eſt. Hic, ſi vir bonus eſt, vtrique ambigẽtium æquus iniquúſque eſſe debet, neutrámque in partem propenſus. Diſputationis autem ſuæ libram,cum ad iudicium cauſæ ventum eſt,ita cenſendo ſuſpẽdere ius, vt ſuum vtrique in vtraque lance tribuat optima fide,vtriuſque cauſæ momẽta expendendo:ſic tamen,vt ad extremum, prægrauantia ſuis põderibus æſtimet, cum interim habeat in conſilio iuris,æquitatis,morum, exemplorum auctoritares.

Cernere adiréque hæreditatem litium , vel eam aperte repudiare ii coguntur,qui in ius locúmque litigãtium demortuorũ ſucceſſiſſe dicũtur. Id eſt, Litibus cedere,vel Litibus ſe obiicere:ſi tamen eo nomine in iudicium vocẽtur.

Competitores audientiæ ambiunt in curia, & ſalutationes candidatorias factitant.Hi ſunt,qui cauſas inſtructas,& iudicationi accinctas habentes,in conſilium mitti iudices ſuppliciter poſtulant,qui cogi ſibi claſſem ac ſuæ cauſæ petunt,qui ſibi conſilium dare operam petunt, qui cauſæ ſuæ iudicatum aſſiduitate flagitant.

Inchoatam cauſæ expoſitionem dirimere,excuſſóſque loculos iterũ obligare, Inteſtina cauſæ in pluteum effuſa in ſacculos refundere . Tollere è burello expoſitum proceſſum, hoc appellant.

Qui prouocationis periclitandæ adire diſcrimen nolunt, ad deprecationem inclamatis nominibus ſuis confugiunt,palàm manus tollentes, centuſſéq; defungũtur in anniculas cauſas,in bimas trimáſq; cẽtuſſe geminato tergeminóq;.

Iis qui naufragium in foro fecerunt, ſubſidium calamitatis eſt naufragii tabulas vtcũque datur,recolligere. Id eſt,E cauſa profligata id quod poſſunt,ſeruare,vel ab auctore ſuo,vel ab alio, in quẽ iuris eam ob cauſam experiundi facultas reliqua eſt.Nam ἀπὸ καταδυομένης ὅ,τι ἂν λάβῃς, κέρδος.

Officium beneficii loco numerare non eſt probi iudicis, qui ea imputat quæ muneri ſuo debet. Aut,Qui limen ſuum teri libens videt ab iis qui officiũ eius cauſæ ſuæ ſuppliciter flagitant.Id eſt enim non ius reddere vnicuique,ſed magno iuriſdictionem vendere.

Sunt iudices,quos ſic litigãtes colunt,vt diuos quoſdam maleficos contemptoribus homines cauſatii, à quibus non tam auxilium aut adiumentum precari,quàm noxam deprecari moris eſt.

Cauſã languentẽ focillare & recreare ſubſidio & quaſi fomẽto diplomatico.

Ad ſeram prouocationem admitti venia diplomatis, & ad excluſam inſtrumenti proferendi facultatem.

Rei diu detenti miſſionem temporariam flagitant,vel abſolutam.

Reus vadibus auctorarus & ſpõſoribus,exauctorari ſe poſtulat,vadimoniúmque remitti.

Adhuc ſalua res eſt. Id eſt, Cauſa adhuc integra.

Poſtridie Martinalium moris eſt curiæ è loco ſuperiore ſolenne iuſiurandũ cauſidicis & cauſarum cognitoribus conſeſſum tribunalis prætereuntibus, ore Præſidẽtis præire in ſanctiones regias. Quarũ ſanctionum recitatio, omnibus iam è curia ſummotis, & foribus occluſis, ipſum iuſiurandum excipit eodẽ die, aut ſequenti in conuentu comitiali.

Curia areſtorum ſuorum verba concipere nõ nudis nominationibus, ſed titulofis ſolet, ita tamen, vt actoris reíque titulos, etſi qui alii appellandi ſunt, citra verborũ honorem nuncupet: quoniam ipſa areſta in verba principis concepta ſunt, non quidem pro tribunali ius dicentis ore curiæ, ſed à curia ius dictum prouuntiantis.

Quædam ſecus intus admiſſa, non niſi ſummuſſim foras exeunt.

Lites in curiam inductæ, nonniſi auctore curia conuento partium dirimũtur. Id quod fit venia diplomatis impetrati litis dirimendæ gratia, lite nõdum in conſilium miſſa.

Impetrantur & ab officina diplomatum codicilli ad interpellãdum litigii ſilentium, quod poſt trimatum inſtar eſt litis pro derelicto habitæ, & in actis circunducendæ.

Viatores peregrini & equeſtres, vadimonia in vrbe non denuntiant. Vrbani autem apparitores & pedeſtres, intra primũ lapidem tantum in ius vocare poſſunt, aut aliud quippiam pro officio agere.

Iudex ſui arbitrii, ac ſe vno cenſente contentus, in multorum offenſionem incidat neceſſe eſt. Quod vitiũ non mediocre eſt in præſide cuiuſcunque cõſilii, aut curiæ præſide. Neque enim qui agmen cogit, ſemper funem ducere ſenſus ſuæ claſſis, ſed interdum ſequi debet, atque etiam ſæpenumero, præſertim in Senatuſconſultis. Vnius enim aut alterius in cõſilio ſententia, in multorum incurrens ex aduerſo,

.Tortum digna ſequi potius, quàm ducere funem eſt.

Si litis ſpectator cunctatur officio ſuo fungi, vt fit ſæpe ambitioſe, cũctationem Præſes præcidere ei debet.

Præcipitem prouocationẽ renuntiare prouocato impunè poſt octauum diẽ tantum licet.

Auaritia, ſimultas, ſtudium, & gratiæ aucupium graſſantur in iudiciis & foro pernicioſius, quàm peſtis in triuiis & in populo.

Reorum quidam profugi, quidam emanſores, quidam certaminis detrectatores, quidam planè deſertores litis iam adultæ, atque etiam vergentis, id eſt, ἐρημοδίκια. Actores etiam interdum malè ſibi conſcii emanſores fiunt. Emanſiſſe etiam interdum reus pronuntiatur, eremodiciúmque ſecundum defenſorem datur, vt ſecundum petitorem emanſitante reo. Deſerit etiam petitor interdũ vadimonium ſuum, quando diem à ſe condictum non obit. Et profugia petitorum ſunt, vt defenſorum.

Lis per detrectationem iudicata, & Ex eremodicio. Per forcluſionem vocãt. Sententia eremodicialis.

Eremodicium ſecundum præſentem datum, ſed in primum quenque diem

ſuſpenſum. Id eſt, Saluo die primo. Cui opponitur, Eremodicium iuſtum atque præſenraneum.

Vitam ſimul & litem ducere, eſt Liti non ſupereſſe, Vitã ducere lites ducẽdo.

Ducere animũ litem ducendo. Id eſt, Oblectare ſe in exttahenda lite, & quaſi ſpiritum in litigando alere. Cic. pro lege Manil. Cum eos portus, quibus vitã & ſpiritum ducitis, in prædonum fuiſſe poteſtatem ſciatis. Virgil. 4. Aeneidos, Me ſi fata meis paterentur ducere vitam Auſpiciis.

Cauſæ diſceptationẽ à capite ducere, eſt Cauſæ expoſitionẽ ab origine ordiri.

Ductim tractimque litẽ exercere, eſt Lente & tarde litigare. Contrà, Raptim litem agere, eſt Aduerſario inſtare, & Litem vrgere.

Prudentis eſt litigatoris mature & tempeſtiue iudices in conſilium cauſæ ſuæ mittere, aliud prima quaque die aleam iudicialem poſcere.

Friuola decreta vel iudicia ſunt, quæ nulla ſunt, aut nulla irritáque pronuntiantur. &, Friuolum litis curriculum, qui Proceſſus nullus dicitur, & pro non ſcripto habendus.

Niſi in ius vocatio domum denuntiata fuerit, aut præſenti aut audienti ipſi in ius vocato facta, pro non ſcripta habenda eſt, & quæ poſt huiuſmodi friuolã in ius vocationem in iure contra abſentem decernuntur, fruſtra futura ſunt.

Vt exilii cauſa ſolũ vertere dicebant, ſic Profugii cauſa ſolum iudiciale vel forenſe vertere eum dicas, qui iudicio ad diem non adeſt, & vades ſuos aut repromiſſores deſtituit ac prodit. Et is Cedere foro iudiciali dici poteſt, qui nec præſto eſt ipſe, nec per cognitorem congreditur.

Cauſam meam conſulti baſilicani fauſtis ac lætis ominibus proſecuti ſunt. Id eſt, Auctores mihi fuerunt litis proſequendæ, & ſuperiorem eam futurã augurantur & certo coniiciunr.

Cauſa alioquin iure ſuperior, afflicta eſt falſis teſtimoniis.

Reus antè integri ſemper nominis in crimen nunc primum adductus eſt. Id eſt, Primum accuſatus.

Rei eſt hoc primum facinus, Reus in hoc maleficio rudimentum fecus quid audendi poſuit.

Tirocinium litigandi in hac cauſa feci. Id eſt, Nunquam antè litigaueram. Et Tirones litigatores & nouitii: quibus Veterani & Veteratores oppoſiti ſunt.

Cauſa tua funere elata eſt. Ideſt, Perdita & damnata. Cauſa à funere relata dici poteſt, cuius lis inſtauratur diplomate imperrato, vel alia reſtitutione.

Homo forenſibus intemperiis exagitatus apud ſeſe eſſe non poteſt, nec tranquillam vitam agere & fœlicem.

E cuſtodia cauſam rei dicunt, qui interim dũ quæſtiones exercentur, in carcere detinentur.

Cognitores quidam adeò rapaces ſunt, vt non litigantium cauſas procurare, ſed in foro graſſari impune videantur. Multum igitur intereſt inter Cauſarum cognitores, & Fori graſſatores.

Contumelioſæ altercationes, aut vehementius ſcommaticæ, viris bonis non conueniunt, niſi cauſa flagitet, & figurarum lepos excuſet.

Aliud eſt, Ius ſuum vnicuique tribuere, quod munus eſt iudicandi: aliud In

alieno iure ſub tectorio perſonæ in tribunali ſedētis, partem ſibi præmordere. quod eſt non iuriſdicendi munere fungi, ſed prædandi ius colorémque quære-re, ac ſibi aſciſcere perſonæ velamento. Sic enim fit, vt iuriſdictio ſæpe ſit alieni iuris captio. quæ ſpecies iniuriæ longè laréque in iure hac ætate quibuſdam in locis conſpicua eſt, ſi famæ teſtimonio credendum eſſe ducimus.

Iura quondam aureæ ætatis æqualia, liberalia fuiſſe memoriæ proditum eſt, antequam Aſtræa iuris auctor in cælum remigrauit. At nūc & iandiu iura fer-rea facta (vt Maro appellauit) tamen aurifera eſſe dicuntur, duntaxat eorum tu toribus, miniſtris, & cultoribus.

Cauſa reciduo eremodicio iudicata. Id eſt, Iterum contra deſertorem iudi-cii iudicata.

Comminus, eminus, cæſim, punctímque rem gerere. Id eſt, Omni ope cer-tare & iudicio contendere, etiam non ſine conuitiis.

E litibus lites ſerere, vt E bellis bella ſerere, & nullam inde meſſem, niſi labo-rum, moleſtiarum, diſpendiorum facere, hominis eſt natura controuerſi, & litium cupidiſſimi.

In foro quidam arant & ſerunt, vt litigantes: quidam tantum metunt, vt na tio pragmaticorum.

Quidam lites laceſſunt: nec tamen, niſi coacti, exercent.

Quæ in proluſoria lite dicta ſūt ſcriptáque, in ſumma quæſtione dicta ſunto ſcriptáque, vel in ſummam quæſtionem valeant. Vulgo dicunt, Impleo.

Id in rem, vel E re futurum eſt, ſi rectè atque ordine factum fuerit. Vulgo di-cunt, Bene ſeruiet proceſſui.

Inter ſe partes intra diem tertium comparēt, quem inquiſitorem potiſſimū eligant, aut quibus inſpectoribus ad eam rem vtantur inſpiciendam & arbi-trandam. Quod ſi triduo inter eos non conuenerit, curia continuò inquiſito-rem nominauerit.

Defenſor porro progredi iuſſus & præcidere. Id eſt, Nominatim declarare.

Inexplorato iudiciū ingredi, & ius experiri. Hoc eſt, Inconſultè litē incipere.

E luto forenſi emergere pedibus ſemilotis.

Mutuum iudicium intendere, viciſſim iudicium dictare. Vulgo Reconueni-re dicitur.

Victoria potiri haud incruēta rei familiari. Id eſt, Quæ loculos exāgues red-didit. Victoria Cadmea, quæ haud è re familiari admodū fuit. Litis enim ſum-ptus victoriæ fructum deuorauerunt.

Stare nuper cœpit in iudiciis hæc ſententia ob curiæ auctoritatem, cuius a-reſtum exemplare haud pridem inclaruit.

Quibuſdam de rebus non eadem ſtant ſententia omnes curiæ claſſes. Id eſt, Non ſemper idem omnes de eodem ſentiunt.

De prouocatione cōcertatio fuit. Prouocatoris aduocatus extemporalis di-ſceptationis eſſe dicebat, atque in re præſenti dirimendam. Prouocati patronus reclamās, diſquiſitionis inquiſitoriæ eam eſſe cauſam cōtendebat, eóque dele-gandam. Id eſt, Ad claſſes inquiſitorias ex formula reiiciendam.

Statariæ quædam functiones ſunt curiæ cōſcriptorum. Id eſt, Vrbanæ & do-

meſticæ. Quædam verò motoriæ, atque viatoriæ, quæ Commiſſiones vocantur.

Annuæ diei conticinium in quibuſdam cauſis eremodicium facit, vt in redhibitionis gentilitiæ iudicio. In cæteris ferè trimæ diei conticinio curſus litis interpellatur ac dirimitur.

Præſcriptio conticinii trimi in cauſa ſacerdotii cõtrouerſi, à poſſeſſore obiecta, litis internicionem facit etiam in omnem cõtrouerſiam. cuius exceptionis hæc verba eſſe poſſunt, in antiquum quidem morẽ concepta, Si non triennio continuo citra cõtrouerſiã poſſediſſe me appareat. vel, Extra quam ſi triẽnium continuum poſſediſſe me ſine negotio, doceo.

Statiui menſes eo anno ſolennium feriarum fuerũt edicto principali. Perennis fuit eo anno curiæ conſeſſus, Princeps edicto vetuit eo anno vacationes eſſe curiæ.

In arbitrium trium hominum res collata, adiectúmque pœnã fore quingentorum aureorum, qui eò non ſtetiſſet quod arbitrati forent.

Cauſæ inuidioſæ actio, vt auribus curiæ putida, diu ſtare nõ potuit, cõfeſtímque exacta eſt, & propè exibilata.

Vltimam vim ambitus parat aduerſarius tuus, à qua tibi metuo.

Ad vltimam dimicationem diuturnæ controuerſiæ ventum eſt, iámque calculi in manibus ſunt conſiliũ. Iam velis remíſque vtendum ambitus non improbati moribus. In eo articulo videas homines alioquin inſolentes, ad ſupplicum ſpeciem tantiſper ſe componẽteis: quoſdam etiam honorum fortunæq; faſtigia non ſummittenteis modo, ſed etiam demittenteis nõ ſine indignitate.

Litigator nondum imbutus forenſibus artificiis, Nondum callens formulas exercendarum litium, Adhuc inſciens acriter agendi quod agitur.

Qui nondum vti foro iudiciali didicit, ſæpe cum diſpendio è nundinis illis abit, in quibus non ius tantum, ſed etiam iniuria magno nonnunquam redimẽda eſt qui ſuum ſeruare velit.

Homo meticuloſus, ac deteſtatione ærumnarum forenſium imbutus, controuerſiam decidere quouis modo maluit, quàm iure diſceptare cum improbo & confidenti aduerſario. nimirum non ſatis gnarus id eſſe calumniarũ irritamentum, ſic cupidè foro cedere. Qui enim litium natura fugitans ſit, hũc vltro interdum occurrere litem intẽdentibus oportet, quaſíque certamen laceſſere, duntaxat in ſpeciem. Certè quidem ita ceſſim ire conſultius eſt, vt non foro excedere, ſed litem propulſare videatur, non abiecto aut poſito, ſed reiecto tantum ſcuto.

Pedem cõferre, certandi poteſtatem facere, dilationum formulas minuere.

Subitarias copias cauſæ labanti conſcribere, eſt Noua documenta proferre diplomatis venia.

Locis opportunis cauſæ ſubſidia diſponere.

Delectum copiarum facere & conſcribere, eſt Indicem inſtrumenti facere.

Copias ſuas recolligere, & Copias ſuas ex officio ſcribarum recipere, Sacculos ſuos retrahere appellant. Quod eſt quaſi vaſa forenſia colligere.

Iudicialis indulgentiæ culpa calumniandi ius in foro vſucaptum.

Sacculoſæ controuerſiæ atque inſtrumẽtoſæ, argumentiq; ſinuoſi, inſignio-

ribus cauſarum inſpectoribus atque expoſitoribus attribui debent, niſi ætatem litigatorum pendere eas velint qui litium fata regunt.

Curia cenſuit, Quod præfectus Pariſienſis mandatum diplomaticum exequendo lege in reum egit pecuniæ iudicatũ, rectè eum ordinéque feciſſe, ipſum autem iudicatum temere prouocaſſe, mulctámque eo nomine cõmiſſam eſſe.

Curia, & foro, & lite eximere, Foreñſi nexu eximere. Noſtri Extra curiã & proceſſum ponere dicunt. Iudiciali obſidioni eximere.

Infamiæ eximere iniuriarum damnatos curia ſæpe ſolet, clauſula veniali areſta ſua cludens. Quod tamẽ iudices iuriſdictionis obnoxiæ vſurpare non verentur, cum viſum eſt, legúmque vim moderari.

Furtis noxíſq; reus planè ſolutus, Nũc Ad purũ plenúmq; abſolutus dicitur.

Reus noxa crimineque ſolutus, inſuper quanti ſua interfuit, à delatore aut actore abſtulit.

Tempus lege agendi cunctando eximere, & defenſione procraſtinanda, fugacis eſt rei.

Prolatando detrectare ſubnotationem cõuenti iudicialis, tranſacta iudicialia, & quæ in iure conuenerunt fruſtrari prolatãdo. Id eſt, Nolle ſignare appũctamentum, & differre.

Forenſem fallaciam procudere, Forenſem dolum comminiſci.

Decẽ aut viginti libris mulctare curia improbos litigatores ſolet ob multos menſes rei diſceptandæ, vel prouocationi certandæ exemptos. Nec decem modo & viginti ac pluſculis, ſed etiam denis viceníſque tum regi, tum aduerſario pendendis. Iuriſdictionis enim ludibria alia atque alia in dies eximendo tempori excogitantur.

Areſta defunctoria lites laceſſunt ſæpius quàm dirimunt, & expectationem fruſtrantur eorum quorũ intereſt iudicia ſummarum quæſtionũ repræſentari.

Die diſceptationis per detrectationem abeſſe.

Litis ordinem curſúmque inoffenſum ſeruare, & iuſtis iudicialibus peractis, rem inſtructam in cõſiliũ primo quoque tempore mittere, ſummæ eſt æquitatis litigatorum, rectáque conſcientia præditorum: ſed rari eſt exempli.

Cognitores quidam in curia fruſtratores, & reſtitatores, eóque nomine nobiles notíque.

Pragmatici dici poſſunt hodie, qui Cauſarũ ſolicitatores vocantur, qui πράγματα παρέχειν litigantibus minime verſutis ſolent. Vel, οἱ τὰ τῶν δικαζομένων πολυπραγμονοῦντες. omnéſque vno nomine οἱ περὶ τὰς δίκας πραγματευόμενοι. quales fuerunt apud Græcos.

Sunt prouocationum cauſæ quæ protinus, id eſt, ἀμέσως, ad curiam tranſeũt. Sũt quæ tertia, ſunt & quæ quarta demum reſortitione aut vlteriore euadãt ad ſummæ iuriſdictionis curias. Sunt & curiæ quædã temporariæ, qui Magni dies vocantur: qui certo quodam annorum circuitu cogũtur, eæque duorum generum. Eæ autem demum, quæ regiis auſpiciis edictóque peregrè indicuntur, & è numero curiæ ſummæ conſcriptorum conſtantur: iure ſummæ & vltimæ cognitionis iudicant, duntaxat cauſas moduli edicto definiri, & cauſas præfecturatum quas edictum complectitur. Quod genus cõparatum eſt ad exhaurien-

dam prouocationũ colluuionem in curia circunfluentem. Eorum autem cõuentuũ qui auſpiciis procerũ regni cogũtur, iure à regibus indulto,ſententiæ, infra auctoritatem ſunt areſtorum, & plerunque obnoxiæ conditionis: quod tamen ipſi magnopere grauantur. Cæterum eiuſmodi prouocationum gradatio & ſcanſilis iuriſdicendi ratio,à maioribus ob id recepta,quòd vectigal pendere poſſeſſionum dominis iuriſdicendi poteſtatem cenſuerunt, calumniarum eſt alimentum, & verò palæſtra quædam(vt ſic dicam)inficiatorum hominum & improborum. Siquidem huiuſmodi homines iuuat aliis ſuper alia negotiis aduerſariis ſuis exhibendis aut faceſſendis,tot manus eluctari iudicum, identidem prouocãdo ad ſuperius tribunal,nec antè manus dare victoribus ipſos toties victos,quàm ad vltimam & ſummam dimicationem ventum eſt,vt improbitatis ipſam vltricem & calumniæ,ſic victoriam victoribus ſæpenumero Cadmeam parituram. quippe quibus interim tot manus inuolatrices pragmaticorum periclitandæ ſint,tot exantlandæ ærumnæ certaminum forenſium. Adeò dura eſt eorum conditio,quibus cum foro negotium eſt animali voraciſſimo. Huiuſmodíque pœnas iis pendere neceſſe eſt,qui ſuum ſeruare iudicio,iuréque obtinere inſiſtunt. Id verò mirari deſinent ii,qui animaduerterint ſic moribus res eſſe in Francia comparatas,tertia vt pars hominum qui aliquo ſunt numero,rationes vitæ aut conſtitutas, aut magnopere implicatas habeat in cõmercio fori iudicialis. Certè quidem decus vrbium præſtantiorum circũforaneam vitam agit.quo nomine iuriſprudentia vehementer inclaruit.

Libello ſupplici porrecto in hæc verba reſponſum eſt, Si in ſacculo ſeorſum condatur quod ſero prolatum eſt,curæ fore conſilio,vt eius ratio in re iudicanda hactenus habeatur,quatenus ius æquúmque poſcere videbitur.

In re ſubita ac trepida aliquandiu tumultuatum,donec libello ſupplice curiæ porrecto laxamentum datum eſt ſubſidii comparandi rei iam prope conclamatæ.

Cauſa à curia eo reiecta,vnde erat oriunda. Id eſt,Relegata ad ſuum iudicem cauſa.

Cauſa ſemianimis,atque etiã iam agens animam, diplomate impetrato paululum recreata eſt.

Quæſtio rei capitalis forenſi factione oppreſſa,demitigato Cognitore regio.

Exequendæ rei iudicatæ diſceptator, vehementiorem partium concertationem,integram ad curiam reiecit,ac renuntiarione ſua detulit.

Cum executor lege agere pergeret, nec interceſſioni, nec prouocationi cedens, ſæpius ad curiam prouocatum, vt prouocationem ter aut ſæpius geminaſſe, non ter aut ſæpius prouocaſſe videri vellet. Nunc, Adhærendo prouocare dicunt.

Præſes de libellari poſtulato iuſſit curiam inire confuſam ſentẽtiam. Id eſt, Vniuerſos cenſere,quoniã ſententiarũ diſquiſitionẽ res poſcere non videbatur.

Præſes cum ad diſquiſitionem rem vocare cœpiſſet, vel cum diſquiſitionem tentaret,patres confuſa voce poſtulata repudiarunt.

Aurei ſportulares,vel Aureæ ſtipes,dies immunes munifices ſæpe faciunt, & dies faſtos qui nefaſti ſunt.

Auctoritatem prærogatiuæ multi deinceps ſecuti ſunt. &,Expoſitotis prætogatiuam pauciſſimi ſecuti.

Aſcripti ſententiæ dici poſſunt,qui vulgo Comprehenſi in ſententia vocantur. Et Aſcripta nomina,quæ Comprehenſa dicuntur.

Multæ in ea controuerſia vltro citróq; clades editæ,vel Vtroqueuerſus editæ.

Iudicium curiæ ſecũdum aduerſũmque vltro citróque fuit,atque vterque vtrique damnatus & abſolutus congruenter perſonæ intendentis & depellentis. Id Reſpectiuè damnari & abſolui vocant.

Lite & controuerſia excedere, eſt Litigio ſe explicare.

Omnium cauſarum in curia iuſtitiũ iuſtum ad eum diem fuit,vel ad aliquot dies fuit. Hoc eſt, Curia ceſſauit.

Iactum partis inſtrumenti ſui facere,eſt Teſtari nolle ſe ea parte vti. Iactum aliquarum literarum ſponte facere, ne pars aduerſa cauſam litis procraſtinandæ habeat.

Nec rectè nec ordine rei iudicatæ executorem feciſſe pronuntiatum, meritóque prouocatum. Nec ex formula feciſſe, nec ex areſti ſententia, quòd victorē in poſſeſſionem deduxit rei areſto non aſcriptæ. vel, Vltra fines aſcriptos.

Quòd cognitor à cognitore ſæpius appellatus de trãſigendis iudicialibus cõuentis, per detractationem diu diſtulit, curia mulctam commiſiſſe pronũtiauit à ſanctione indictam.

Cauſæ alienæ laboranti ſubſidia mittere, id eſt, Documenta commodare, & vtendas dare aliquas auctoritates quæ vſui futuræ ſint.

Viatoris acta edere, Eorum quæ lege acta ſunt, exemplum edere. Quæ vulgo Expleta dicuntur.

Quæ inter partes conueniunt, probatione non egent. Quæ autem diſcrepant, probanda ſunt ab eo qui in medium ea attulit.

Supplendæ ſunt copiæ, ſi ieiunæ videntur. Id eſt, Noua productio faciẽda. &, Supplementum copiarum, & Inſtrumenti ſubſidiariæ copiæ.

Recuperatores vel diſceptatores à curia in hæc verba dati, De re controuerſa cognoſcerent, & rem inſtructam ad curiam referrent. Quòd ſiquid in lite inſtruenda nouæ controuerſiæ oriretur, agerent, facerent, vt è re commodius iudicanda futurum eſſe ducerent. Id eſt, Cum poteſtate diſceptatoria dati ſunt.

Eius cauſæ iudicatus auſpicia, non primi, ſed ſecundi erant præſidis. vel, Eius rei iudicandæ, vel in cõſilium mittẽdæ auſpicium, apud alterum erat præſidē. Id eſt, Eius erat audientiam dare, quia iudicio præerat.

Imperium iudicis vt nõ ſui abnuere, iudicis imperium, iuriſdictionémque aſpernari, vt nihil ad ſe pertinentia. Id eſt, Eum incompetentem dicere.

Aliud eſt omnia reip. cauſa in perſona publici actus facere, aliud publica perſona in ſpeciem amictum eſſe. Tot enim partibus hæc differunt, quot amorem Reip. & charitatem ciuilem in ſinu circunferre noctu & interdiu, & inane ſimulachrum eius virtutis ore & fronte geſtúque affingere. Sed ætate ſcenica & theatrica, ſatis eſſe creditur honores gerere vt ornamenta hominum, nõ etiam magiſtratu fungi, laboréſque & moleſtias ſuſcipere, odiáque malorum præſertim potentium. Refert enim huius temporis ſenſu, non quid fiat optima fide,

ſed quid optimè ſimuletur & ſpecioſiſſime. Honores igitur gerere, non etiam magiſtratus volumus, cultum atque obſeruantiam hominum nobis poſcimus, quaſi ſtipendiorũ coloraria, fructúmque honoris potiundi: labores & hominum offenſiones grauamur, in quas impingere neceſſe eſt, qui antiquum in morem actu publico fungi velit, & ſpiritu tribunitio. Hui (inquiunt Pſeudocatones) quaſi verò in theatro res ad verum agendæ ſint, aut quaſi ſuccidaneam victimam pro Repub. quiſquam iam mentis compos rem ſuam priuatam ſubditurus ſit. Non ii iam ſunt mores, non ea communis iam prudẽtia. Pereant ſibi reíque publicæ leges, ſanctiones, inſtitutáque maiorũ, & verò decus ipſum regni, Iuſtitiæ numen, potius quàm honoris noſtri iactu fortunǽque ſeruentur. Quod enim agas Reip. ſi rectè cedit, à nullo rependitur, cũ ab vniuerſis debeatur. ſi male, à ſingulis cũ cõuitio reprehenditur, quòd vniuerſis incõmodè factum eſt. Sedere cœpit hæc ſententia, cum in primis rerum actibus, & ad ſata noſtra ſumma pertinentibus, tum verò in forenſibus, & adminiſtris actionum popularium, quæ nuſquam non tutores habentes, vbique ferè iuſto orbæ ſunt patrocinio. At horum ſunt tantum iudicia parentalia, & actiones iuſtitiæ ſugillatæ vindices, legúmque vim paſſarum. Atqui in quem omnis ſuas actiones princeps, populus, vniuerſi tranſcripſerũt, is cunctorum & ſingulorum vicem dolere pro ſua debet, cum pro poteſtate ſuſcipiendum habeat. Quid autem ſibi ſpecioſe timeat, qui nouit ſacroſanctum ſe magiſtratum gerere, eiúſq; perſonam quaſi paludamẽtum eſſe ſciat caduceatoriũ inter acies armatas & prælianteis? Profectò tantum Reip. depoſitum cuſtodis indigebat, officiíque exactoris. Maléque id olim conſtitutum eſt moribus, quòd huiuſmodi tutores, ſibi lõgè magis quàm tutelæ negotianteis, ſuſpectos nemo datus eſt qui poſtularet, vel ſuſpecti cõuictos & manifeſtos. Vt autẽ muneris huius functio plerisq; in locis conſtituta eſt, inane nomẽ magiſtratus citatur in omni parte quæſtionum exercendarum, formularia magis obſeruatione atque defunctoria, quàm ad legum tutelam, facinoroſorum criminum animaduerſionem, & præſidium inermis multitudinis, quæ tutelæ ſuæ eſſe non poteſt.

Quædam cauſæ non tam ſuapte vi ſuperiores ſunt, nec ſuo iure nixæ, copioſóque apparatu inſtructæ, quàm commendatione hominũ potentia aut gratia forenſi pollentium.

Cauſa ſuo & natiuo iure nitens, & iure aduentitio auxiliaríque confirmata.

Cauſa ſola iuſtitiæ & æquitatis commendatione gratioſa, potenti aduerſario par eſſe non niſi ægrè poteſt.

Inter audientiæ competitores veri candidati Cæſaris plerunque prærogatiuas ferunt.

Inſtitoriam operam nauare litigantibus, ſignificare poteſt id quod dicunt, Solicitare proceſſum.

Iacta eſt alea cauſæ tuæ in alueo parum tibi commodo & opportuno. Id eſt, Cauſa tua iudicatur in claſſe, in qua aduerſarius tuus longè te plures habet æquos iudices.

Adhuc Marte cauſæ communi conſilium diremptum eſt. Id eſt, Neuttã adhuc in partem propenſior eſt ſententiarum numerus.

Eſt cauſa aliquando,quæ Marte ſuo inferior, auxiliis ſetêtariis ſupetior euadit,ſi tempeſtiue accedant.

Sunt qui copiis ſuis diffidentes,arte ſtrategematica vicerunt, aut Marte auxiliari.

Interdum cauſa,quæ in procinctu multo infirmior videbatur,Marte necopinatò verſo,ad extremum victrix euaſit. Sors etiam iudiciorum ad auram quãdam fori nonnunquam verſabilis eſt, vnde minime aut metuendum aut ſperandum eſſe putares.

Cognitor publicus ſic cum ſuo Theſeo, aut ſuis cum Theſeis ſic à Rege denominatum ſe Regium meminiſſe debet,vt tamẽ princeps non minus illi populi iura,id eſt,publica,quàm regia fiſcíque cõmendata voluerit.Præſertim cũ quicquid populariũ eſt, ſit etiam principis: opéſque regiæ inexhauſtæ & reſtibiles,non in ærariis ſanctioribus,ſed in ſingulorũ loculis conditæ ſint, in Frãcia quidem,vt ſi vſquam gentium.

Præſenti numine iuſtitiæ afflati tum iudices curiæ, vnde ius ſtabat æquitate conditũ,ab eo ſententiam dixerunt, ambigẽtium perſonas in iudiciis amuſſim albam in alba ſtructura eſſe debere ducentes.

Qui conuentus agunt peregrè iuridicos auſpiciis regiis,intra fines diéſq; præſtitutos tantum & cognirionis modulos,pro poteſtate iudicant.

Aſylum legum,Arx iuſtitiæ,Innocẽtiæ aut vim paſſæ, aut iudicio circunuentæ propugnaculum, dici poteſt Exhedra, vel Cõclaue patens aduocationis regiæ. Liceat enim tales vel fingere, vel votis expoſcere, quales eſſe cupimus interceſſores rerum malarum,ſuaſores rerum bonarum,præſentis ſemper animi actores & defenſores de ſententia iuris & æquitatis.

Cognitor regius populíque in curia, quaſi machina quædam iuſtitiæ in cõmune conſulentis, duobus velut organis illis automatis mouetur,regiis cauſidicis. quos magiſtratus ſui collegas ſic habet à conſiliis & cauſarum actionibus, vt tamen penes eum ſint auſpicia Triumuiratus, quaſi apud choragũ, ſi iure ſuo vti velit. Hi tres in mediis priuatarum cauſarum actionibus interim ſic conſurgunr, cum res ita nata eſt,vt quõdam in Græcia chorus in theatris inter duos actus fabularum in mediũ prodire ſolitus erat.Illud igitur ſummopere obſeruandum obiter conſurgẽtibus, hic vt iuſtitiæ partes chorus officiúmque virile defendat, neu quid medios intercinat actus, quod non propoſito conducat,& hæreat apte.

Decora in curia parta cauſidicos clatos faciunt.Id euenit in proſperis actionibus cauſatum inſignium.

Redemptor quidem litium, cinnum calumnioſæ litis ex colluuione iurium futilium concretum,in iudicium deduxit,negoriúmque improuiſum diuturno poſſeſſori nunc faceſſere pergit.

Huius liticulæ diſceptatio ſummam cauſæ decernet. Id eſt, Præiudicium erit.

Liticulæ obiter enatæ,ſunt Quæſtiones emergẽtes.Lites ſummã cauſæ præcutrentes,& ſummæ liti præuertendæ,ſunt Incidentia.

Impetrati diplomatis in mediũ deductio omnib' ſentẽtiis antiquara eſt.Ideſt,

Diplomatis repulſam tulit.

Poſtulatio iudicialis pronis auribus exaudita eſt.

Sacculos exenterare,eorũ extiſpicium facere, vitale viſcus cauſæ furtim ſubducere. Id eſt, Cardinalem auctoritatem.

Recuperatoribus iuriſdictionem liberam princeps, & ſine curiæ ſuíque appellatione conceſſit.

Hirudines forenſes, exangues loculos litigantium tandem reddunt. Id eſt, Turba fori alumna,& natio pragmaticorum.

In aliqua claſſe curiæ cum ſententias ita adæquare contigit, vt ad aliam claſſem anceps alea denuo deferenda ſit: delecti duo mittuntur rei expoſitores, patroníque ſuæ vterque ſententiæ,qui diuerſi rem exponant. Diuiſores appellant,vel Diremptores potius. quaſi dicas, Alternantis adhuc aleæ decretores.

Cognitores cauſarum eo iure ſunt, ſi aut actoris cognitor, aut rei, quippiam agat in lite exercenda,aduerſus quod inter eos conuenerit, ſupplice libello aut diplomate ad diſceptationem curiæ vocandus eſt.

Hac de re partes dixerunt ſe futuros in auctoritate curiæ, ſiquid conſtituere vellet.

Refutationes teſtium partim derogant teſtimoniis,quædam planè abrogãt, quædã pro non ſcriptis habentur. In curia Bonas vocant,& Simpliciter aut magnopere notandas,& Prætereundas.

Curiæ ſententia fides auctoritati arrogata eſt. Id eſt, Dictum eſt,fidem illi habendam eſſe.

Libello ſupplici diſceptator partibus datus hic aut ille cõſcriptus. Loquatur, in curia id appellatur.

Quàm maximè gradum in iure actor infert,tam maxime pedem refert reus tergiuerſabundus.

Ea de re nihil temere decerni tum placuit,ad frequentiorémque curiam res dilata.

Copiæ litis anteſignanæ. Id eſt, Pars præcipua inſtrumenti.

Poſtulatori abſciſſa ſpes impetrandi. Id eſt, Pernegata poſtulatio. &, Reſponſum eſt,vltra ne poſtulet.

Indicere litem alicui,& Lite non indicta iudicium dictare. Id eſt, In iudicium vocare non antè appellatum de agnoſcenda fide bona.

Iudicum æquitatem experiri noluit. Id eſt, Litem decidit.

Cognitor abſentis,cum defendere cauſam detrectaret,cum iureiurando à curia interrogatus,negauit ſe quicquam commentariorum habere,vnde cauſam abſentis tueretur.

Ex conuento, vel è ſyngrapha iudiciali, vel è condicto ad diem adeſſe in re præſenti. Id eſt, Per aſſignationem vel decretum iudicis.

Si vi aperta res procedere non poteſt, cuniculis agere oportet,vel Cuniculis res tentanda.

Fucatam litem mouere, Iure fucoſo cum aliquo experiri. Id eſt, Colore tituli quæſito.

Cauſa frontis perfrictæ,vel frontis calumnioſæ,prima ſtatim actione exploſa

eſt damnatáque. Id eſt, Quæ exordium impudentiæ plenum habebat. Contra verò Cauſa ingenuæ frontis & candidæ, ſecũdo cõſeſſu excepta eſt. Id eſt, Quæ præ ſe ferebat candorem animi & ingenuum propoſitum.

Hic annus fœturam litium miram attulit: &, Baſilica iam non capit multitudinem litigantium. Indulgentia enim iudicum fouet litium materiam.

Calumnioſæ litis ſocietatem coire, Fœdus occultum & colluſorium inire ad circunueniendum iudicio tertium litigatorem.

Patronus cauſam inuidioſam acturus, hominúmq; opinione damnatã, præoccupatarum aurium præiudicium ſic oratorie deprecatus eſt, vt ſibi iam æquam attẽtionem fecerit, cauſǽque inuidiam magnopere minuerit, antequam ad narrationem veniret.

Infractus iam litigator & ſummiſſus deciſionem litis circunſpectat.

Intentione iudiciali prædium clientelare, vt commiſſum, depoſcere.

Intendere iudicium commiſſæ clientelæ.

In iudicio iniuriarum expoſcere reum ad pœnam pendendam ſupplicem atque honorariam temerariíque maledicti indicem atque deprecatricem.

Fides pacta indici, & ab eo accepta, rem ſibi noxiæ non futurã, duntaxat per curiam, curǽque curiæ futurum vt impunè quoque ſit à principe, qui ſolus id præſtare poteſt.

Fides curiæ data haud futurũ indicium noxæ, quãtum quidem præſtare curia poteſt.

Cauſarum cognitores à lite cõteſtata domini eſſe cẽſentur, vt procuratores, quibus iure experiundi cura mandata eſt. Cæterum cognitorum mãdata precaria eſſe cenſentur, ſi pœnitenda videantur litigantibus.

Ea demum eſt iuſtitiæ officina, in qua ex æquo vtrique diſceptare licet, loquendíque viciſſitudo & poſtulandi æqualiter libera.

Interponere querelam interturbatæ poſſeſſionis, vel violati iuris. Liuius, Interpoſuerat querelam de iniquitate decretorum. Interpoſitum iudicis decretum, eſt Interlocutio decretoria. Et interpoſita ſententia diſceptationis ad repagulum curiæ.

Lites maturæ, & quæ conſilium manere videbantur, ſæpenumero recrudeſcunt rerum nouarum molitione, & venia diplomatica litem redordiendi.

Rei poſt annos triginta iudicatæ, actio ſemper ſalua eſt.

In iure gradum bona fide conferre, non ſimulate, & cauſabunde, atque alias ex aliis moras fingere impudenter, & comminiſci, vt cognitores ſolent, eo nomine vendibiles improbis litigantibus, conniuentibus ſcitis curiæ quamlibet minacibus.

Sæpe temporis breuitas neceſſitatem exprimit quædã inconſulte tranſigendi, quæ rei ſummæ captioſa ſunt. Et alioqui quædam exiſtunt in iure, in quibus conſilium è re præſenti capiendum eſt.

Pro imperio cauſam transferre viatores ſolent, quibus hoc diplomate mandatum eſt, ſi iudex cunctetur id facere.

Quandiu tranſlatio cauſæ diſceptatur, iudex iuſtus eſſe cauſæ ipſius non poteſt. Id eſt, Quandiu incompetens iudex eſſe dicitur.

Tranſlatiua cauſæ præſcriptio cognitionem ita moratur, tantiſper iudex non ſit.

Litem inclinatam ruentémque ſuſtentare aut libello aut diplomate.

Interdum quæſtiones in lites vertũt, & criminum iudicia in ciuiles controuerſias tranſcribuntur, & ex æquo diſceptatio reo aduerſus actorem conſtituitur. In proceſſum ordinarium admitti dicunt.

Turbine iudiciali vel curiali ictus, ac fulmine perculſus dici poteſt, qui omnibus exemplis iudicii calamitoſi mulctatus eſt, & areſto fulmineo omnibus fortunis euerſus.

Diſceptator peregrè iturus, vel litis inſpector, cognitione vel inſpectione ſe abdicare debet, in officióque ſcribatus chirographum ſuum inducendum curare. Exauctorare etiam id dici poteſt. Auctoritati enim ſunt cauſis inſpiciendis curiæ conſcripti, qui ſacculos ab officio, vt ſequeſtres, accipiunt, & chirographo in ephemeride curiæ aſcripto habere ſe tot numero ſacculos fatentur. Ex qua ephemeride è demortuorum domibus frequenter litium inſtrumenta ab actuariis recipiuntur.

Exauctoratæ litium auctoritates & copiæ dici poſſunt, quarum ii qui protulerunt, prolationem renuntiant, teſtantes ſe nolle iis vti, earúmque vſum abnuere. Quod fit interdum, cum falſi inſimulantur ab eo quem contra prolatæ ſunt. Exauctorata ſunt etiam teſtimonia & inquiſitiones, quarum curia rationem non habituram ſe in re iudicanda, vel non habuiſſe pronuntiauit.

Litis inſpector, id eſt, Sequeſter & commentator, litis inſpectione, aut expoſitione abdicare ſe iuſſus eſt ſententia curiæ, vt ſuſpecti accuſatus libello ſupplice ab altero litigatorum. Quod Abſtinere à relatu vulgo dicunt. Interdum vbi ſuſpecti accuſatio parum eſt veriſimilis aut ſpecioſa, abdicare ſe expoſitione cauſæ dicitur, non etiam è conſeſſu conſilióque faceſſere.

Ampliata tertiùm diſceptatio, corollarium etiam vnum aut alterum dilationum additum. Id eſt, Dilationum additamenta improbitate tergiuerſantis expreſſa.

Exceptum in areſto, ne quippiam principis quæſtionis in curia actũ eſſe videatur, & præiudicatum. Id eſt, Ne de capite controuerſiæ quicquam in iudiciũ veniſſe videatur.

Subdiſceptator, eſt Surrogatus in locum commiſſarii à curia dati.

Subcognitor, Subſtitutus procuratoris.

Sub diem rei in conſilium mittendæ data viſceratio liberaliter. vel, In gratiã rei iudicatæ viſceratio data. Id eſt, Ferina caro diſtributa.

Quanquam hominem litigantem ſui iuris non pœnitet, nec copiarum quibus cauſa inſtructa eſt, prudentis tamen eſt hominis mediocris lucri gratia cõditionem commodam nõ reſpuere. Communis enim eſt Mars fori, ad vltimã vſque cataſtrophes clauſulam.

Signa certaminis forenſis nec loco promota ſunt ad hunc diem, nec

rurſus retro recepta. & neuter impreſſionem fecit in copias alterius. vterque in ſuo gradu obnixus ſtare videtur. Id eſt, Vterque magna ſpe fretus eſſe videtur, & communis eſt adhuc Mars belli, & neutro propenſior.

Cauſa iam fato ſuo perfuncta eſt, etſi nondum euentus innotuit partibus.

Inſpector litis iuſta commẽtationis enarrationíſque impleuit, omnibus numeris officii expoſitoris vſus eſt: quare iuſtis ſportulariis fraudandus non eſt.

Auctoritates prolatæ è monumentis curiæ repetitæ.

Addere gradum litibus tarde procedentibus. Id eſt, Vrgere cauſas, & cunctantibus aduerſariis inſtare.

Res teſtibus inquiſita, & Res tormentis quæſita.

Teſtificationes rectè atque ordine perſcriptæ & conſignatæ viſæ ſunt. Id eſt, Inquæſta bene & debite facta, vt vulgo loquuntur.

Ea quæ facti erant controuerſi, teſtibus inquiſita, & ad iudicium relata, vel prolata. Id eſt, Inquæſtæ reportatæ ſunt.

Vnica diſceptatione controuerſia decreta eſt, Prima altercatione expugnata poſtulatio.

Impreſſio fit in cauſam, vt in aciem inſtructam, quando alter litigantiũ cedere inſtitit quaſi certamini impar.

Res per impreſſionẽ iudicata eſt, quando iudex alteri parti æquior iuſto, imperio & terrore in alteram vtitur, & iuriſdictione violenta, aut ſi teſtes interrogando territat.

Fecialia iura fori violare dici poteſt, qui contra rem tranſactam ac deciſam rurſus litem perſequitur, vel contra arbitrium conſcriptum.

Contra prouocationem facta, irrita pronuntiata ſunt. vel, Poſt prouocationem acta, pro nihilo ducenda ſunt.

Sanctio pontificia de pacatis poſſeſſoribus ſacerdotiorum, euerriculum eſt omnium litis argumentorum.

Lis ſurſum deorſum agitata, vel rurſum prorſum ordinata. Id eſt, Præpoſtere inſtituta & exercita. ἄνω κάτω τὴν δίκην δικάζεσθαι.

Pacem forenſem in leges omnes ſuas cõficere, Eſt ita cauſam decidere, vt ſibi ius dicere videatur, qui hoc ab aduerſario exprimit.

Litem habere præcordia fodicantem. & Curæ quædam forenſes pectus litigantis fodicant. Vulgo Tangere cor dicuntur.

Homo clade forenſi alia ſuper aliam non ſolum mulctatus, ſed etiam mactatus vſque ad egeſtatem.

Forum litigioſum, id eſt, Litibus frequens. Homo litigioſus, φιλόδικος & πολύδικος.

Hac de re ius tecum experiri certum eſt, quandoquidem tu fidem bonam agnoſcere niſi coactus nequis.

Actum agere minori annis licet, qui ſine curatore iudicium intendit aut depulit.

Lites quædam bene & commodè procedunt, & quædam præpoſterè: nonnullæ nõ tã procedere quàm retrocedere dici poſſunt, vt Arua neque Auſoniæ ſemper cedentia retro. Sic Lis interdum à proceſſu ad retroceſſum vertit, aut

auerſis veſtigiis procedit.

Succedit res forenſis alicui ſub manu,quando appoſite ei procedit.

In re ſubita ea potius vtendum defenſione, quæ ad manum venit, quàm nulla. Id eſt, Quæ ex tempore ſubit. Vt, Telum iaculari, quod obuium eſt inermi.

Rectas & ſimplices manus (vt dicitur) aduerſarii excipere aduocatus quilibet experiens animíque præſentis, poteſt. Tectas autem & auerſas propulſare,raræ eſt ſolertiæ atque vigilantiæ. Hoc eſt, Aſtute figuratéque dictis appoſite reſpondere. Tranſlatio eſt à gladiatoribus. Ex Quintiliano.

Fucum curiæ facere,vulgo Abuti curia dicunt.

Expenſarum remiſſionem vel gratiam depaciſci,& ſic liti cedere.

Quiduis depaciſci non recuſo, quod cum incolumitate cauſæ fiat.

E forenſi naufragio tabula arrepta emergere. &, Seruare è lite perdita quod poteſt ſeruari.&,Re perdita defungi quàm leuiſſimè fieri poteſt.

Ipſa ſi cupiat Salus, quoſdam ſeruare non poteſt, quaſi noxæ deuotos calamitoſæ.

Animo præſenti cauſam agere. Id eſt,Non perturbari: Animo præſenti teſtificari,Animo præſenti interrogatum reſpondere.

Intendere fallaciam vel captionem forenſem aduerſario. Hoc eſt,Captare, & imminere occaſioni hominis circunueniendi aut opprimendi.

Inſpectores litium ſumma veneratione coluntur ab iis qui audientiæ candidari ſunt. Ii ſunt præcipuè,quibus omnia (vt dicitur) dolia,omnes feriæ relinēdæ ſunt,ſi huiuſmodi obſequia non grauantur.

Homo luculenter auctus forenſibus victoriis.

Homo plenus litium,inanis & vacuus fortunarū. In foro negotia,alibi verſuras faciens.

Meliore loco cauſa eſt, & peiore interdum loco. Hoc eſt, Proſpere cedit. Vulgo,Caſus bene procedit. &,Lis malè nobis ſuccedit. Virgilius,

Quo res ſumma loco Panthu. Terent.in Phormione,

Loquere obſecro quo in loco ſunt res & fortunæ meæ. Sic Cæſar,Cum ex calonum fuga cognouiſſet,quo in loco res eſſet.

Poſſeſſio memoriam excedens, Poſſeſſio memoria antiquior. Immemorialē vulgo vocant.

Iuriſdictionis corruptelæ,Vulgo Abuſus dicuntur.

Ab haſta minoris curator non ſummouetur. Id eſt,Ad auctionem inter licitatores admittendus eſt.

Litigandi tirocinium magna mercede feci. Rerum forenſium rudimentum magno diſpendio poſui. Vulgo dicunt,Carè emi litigandi experimentum.

Qui interdicto ius experiri velit,intra annū agat quàm vis facta eſt,aut poſſeſſio interpellata.

De capite & fortunis ambigere,Capiti ac fortunis conſulere.

Liticula liti agnata,Incidens vulgo dicitur.

Cum litigator iudicio proluſorio cecidit, fit tanquam caducum auſpiciū in ſummam litis.&,Sententia aduerſa omen eſt ad ſummam quæſtionem.

Proluſorium iudicium moribus noſtris exerceri poteſt in eum, qui domum reuocandi ius habet, aut iudicii transferendi. Vt ſiquis hoſpes inuentus in hac vrbe, ad præfectũ in ius vocetur, vt chirographum ſuum cognoſcat, & detrectet id facere, quòd dicat nõ ſuum hic forum eſſe. Manu enim in vaſa eius viatoria, atque in equos iniecta, cogitur agnoſcere aut abnuere. Ita fert ius municipum & ciuile huius vrbis, & aliarum multarum.

Proluſotium in reos inſulatos iudicium, id eſt, προαγὼν, Regium præiudicium eſt. vulgo Caſus priuilegiarius dicitur. Et Proluſiones animaduerſionũ in reos fori Pontificii fiunt à iuridicis regiis, & à curia vſque ad exiliũ. Animaduerſio enim proluſoria præcurrit animaduerſionem pontificiam. Sunt autem certæ ſpecies huiuſmodi criminum, quæ animaduerſionẽ regiam & proluſoriam poſtulant: vt ſiquis magiſtratus regius in munere ſuo fungendo crimen admiſit concuſſionis, aut repetundarum, aut falſi.

Cauſa conflata è ſymbolis conſultotum baſilicæ. Id eſt, Multorum aduocatorum commentatione & conſilio cauſa inſtituta eſt & conformata.

Cinnus litis è iuribus multis controuerſis in vnum cõfuſis confectus. Id eſt, E iure multiplici à pluribus ceſſo.

Actionis vehementis mucronem retundere firma ac ſolida defenſione.

Huius intentionis mucro, alioqui validus, in ſcutũ incurrit longiſſimæ præſcriptionis.

Conſcripti quidam curiæ diligentes ſacculos de manibus non ponere exiſtimantur. Id eſt, Aſſidui eſſe in cauſarum inſtructarum commentatione, aut enarratione. Vulgo, Magni extractores vocantur.

Homo frugi aut literarum amans, cum negotium habet cum foro, mus eſt in pice aut reſina conflictans.

Liticulæ velitares, & Velitatiunculæ forenſes, ſunt Concertationes litis conteſtationem percurrentes.

Iurium forenſes inuolatores, ſunt quaſi quidam prædones fori. vulgo Volatores vocantur.

Habent controuerſiæ ſuos actus in foro, vt olim fabulæ in comœdiis. Quorum ſecundus eſt litis conteſtatio, vltimus eſt cataſtrophe, id eſt, Sententia, aut alius litis diremptæ finis. Sunt autem interdum placidi motus & ſtatarii, interdum motorii & turbulenti, ſolicitantes vehementer mentes litigantium.

Litem & quæ liti cedunt, vincere, Id eſt, Principalem litem, & eius acceſſiones ſumptúſque auferre.

Cedere liti & iis quæ liti cedũt, eſt Simpliciter lite excedere, Nulla pacta cõditione chartam (quod aiunt) puram aduerſario porrigere laturo conditiones legéſque quas libuerit.

Cauſa ſiderata dici poteſt, quæ inter conſultos conclamata eſt. Sed Sideratio, repentinus eſt cauſæ morbus, qui aliquo caſu præter expectationem euenit, quaſi à vento aliquo fori noxio.

Vltima iudiciorum experiri ſtatuit, qui conditiones fori non tentat, vel reſpuit oblatas.

Rem ad curiam delatam præſidi aut præſidibus, illi ordine conſulere non li-

cuit,tumultuariíque decreti ſimile conſultum fuit.

Cauſa in conſilio exprompta & enucleari cœpra, neſcio quo caſu de medio ſummota eſt. Proceſſus(aiunt) è burello retractus.

Executio decreti mandata circunciſa cunctatione,ſublata prouocatione.

Spero curiam primo quoque die operam mihi daturam. Id eſt,Audientiam me habiturum,& cauſam meam in conſilium miſſum iri.

Exacti iam mẽſes anníque curriculi forenſis videbantur, cum cauſa iudicationi matura retro inhibita eſt.

AEtatis iam exactæ controuerſia in curia ſeneſcit.

Nunquam exacta ſunt tempora cauſis, quæ poſt ſolennem prouocationum clauſulam in curia inter iudicandas admiſſæ ſunt. Senium enim non ſentiunt, nec eremodicii quamlibet longi cariem cauſæ quæ in curia ad iudicatum admiſſæ ſunt.

In cauſis captatoriis & moroſis ſemper aduigilandũ,qualis eſt cauſa redhibitionis gentilitiæ, in qua caſus formularis, cauſæ eſt internicio,cũ eo quòd anniculum eremodicium etiam litem ad tabem perducit.

Circularis ſacerdotiorũ collatio vel nominatio,Eſt quæ in orbem recurrit. Vulgo,In turnum conferre dicunt.

Horæ libellariæ curiæ ſunt,quæ deſtinatæ ſunt recitandis & iudicãdis libellis ſupplicibus. In quibus tamẽ cauſæ iudicii tranſlatitii interdum iudicantur,antequam conſeſſus claſſium coierit.

Interdum euenit vt in cauſa trioboli,talentum impendatur.

Vitioſa lis vel controuerſia dici poteſt, quæ vitio inſtituta eſt & conteſtata vt Vitioſus conſul, qui vitio creatus erat, dicebatur, & abdicare ſe magiſtratu cogebatur.

Stipatio baſilicana eſt multitudo miſcellanea,& ita frequens,vt baſilica peruia facile non ſit.

Scribarũ cõmentarii interciſi aliquando reperti ſunt. Id eſt,In quibus chartæ quædam deſideratæ ſunt.

Hic calculus imprimis ponendus in cauſa iudicanda. Id eſt,Hoc punctũ maximè animaduertendum.

Impetrare veniam noua documenta promendi.

Cauſæ quædam prima intentione magna flagrãt inuidia, ſed in proceſſu inuidia extinguitur,& in fauorem vertit.

Hæc ſors forenſis viderit, quæ multũ in cauſis poteſt,ita vt gubernacula interdum aleæ iudicialis tenere videatur.

Per me quidem duæ aut plures controuerſiæ, quæ natura ſociæ & cognatæ videntur, vnà quoque copulentur: cum eo tamen, ne mora alterutri fiat iudicandæ.

Subſidia cauſæ ad omnes caſus parare,prouidi eſt litigatoris.

Vide,nequid incommodè de cauſa communi conſulas.

Homo cauſa magna naufragus, qui cauſa magna cecidit. Homo ære alieno merſus ob naufragium cauſæ grandis.

Procraſtinante reo obrepſit dies eremodiciorum.

Cauſa retinendæ poſſeſſionis vno & altero membro iam capta. Id eſt, Quādo ſequeſtri primum res permiſſa, deinde vindiciæ ſecundum petitorem iudicatæ ſunt. Quod cum factū eſt, cauſa altero iam præiudicio ſauciata eſt. Cui ſi acceſſerit poſſeſſionis ab eodem abiudicatio, & petitorium iudicium intēdatur, cauſa tum trahere quodam modo caudam videtur.

Coorta in hominem decuria petitorum, de eo dici poteſt In quem multi iudicium dictauerunt.

Sunt ſtructores litium, ſunt & architecti. Aduocati & iuriſcōſulti cauſas architectantur: ſed ſtructura magis eſt cognitorum, architectura fit in conuenticulis conſultorum.

Quarundam litium incunabula exigua ſunt & obſcura, ſed ſenſim euadunt in controuerſias illuſtres.

Vlcus cauſæ vel Vulnus iam obductum lōgo interuallo refricare. Id eſt, Vitium cauſæ latens, & iamdiu contractū obiicere, quod nullus animaduerterat.

Vulnus cauſæ in tempore non obiectum, cicatricem duxiſſe videtur, cū iam obiici non poteſt. quod Coopertū eſſe in foro dicunt. hoc eſt, Acto aliquo ſequenti oblireratum & quaſi condonatum.

Prouocator præſidens prouocati ſpiritus gerit, Prouocati frontem habet & vultum.

Aduocatus in cauſa ancipiti velis fiduciæ vectus eſt ad extremum: euentúſque reſpondit fiduciæ.

Actoris aduocatus in ſecūda ſua actione, quicquid rei cauſidicus exceptionis apprehenderat, de manibus eius extorſit, ſicque inopem defenſionis vacuúmq; reliquit. Vulgo dicunt, Eliſit omnia eius media defenſionum.

Per poſticum obuiam procedere, eſt quod vulgo dicunt, A poſteriore parte obuiam venire. Quod etiam dicere potes, Tranſuerſo tramite occurrere. Vt ſi dicas, Qui recta obuiam progredi, vel Qui recta pedem conferre non audet, tranſuerſo tramite occurrit.

Cauſa multis præiudiciis ſauciata, tandem iugulata eſt extremo certamine.

Cauſa iam tabe longa confecta, per æqua, per iniqua decidenda eſt.

Suppreſſiones copiarum ſaccularium litigantem ad incitos redigunt. Eſt enim Supprimere, de medio tollere, clàm interuertere, vt apud Ciceronē pro Cluentio, Capit conſilium, vt pecuniam quibuſdam iudicibus polliceatur, deinde repēte ſupprimat. Et Suppreſſio pecuniæ pro Interuerſione. & Suppreſſores ſimiles ſunt plagiariis, in tract. Ad legem Fauiam.

Plani palatini ſunt quos Corbinatores vocāt. Sic Plani quidam forenſes ſunt vbique fere.

Actore regio poſtulante res in medium vocari cœpta, & curia inquirendum decreuit.

Res atrox primum viſa atque animaduertenda: Sed cum in medium vocari cœpta eſſet, factione ſuppreſſa eſt.

Multæ cauſæ eodem pertinentes in medio relictæ ſunt, nec curia quicquam adhuc areſto conſtituit. Difficilis enim earū eſt diſceptatio, & præiudicia curiæ formidoloſa vidētur. Quare vt ſimiles cauſæ in medium adducuntur, in ordinē

cum aliis rediguntur ſolenni in hac ſpecie verborum cōceptione. Reiiciuntur
enim in diem incertum, vel verius in ferias curiæ nunquam venturas. quod ta
men ſine captione fit litigantium. Ita enim cauſæ ampliantur cum aliis, vt in-
terim ius reddatur ambigentibus citra præiudicium.

Iura cauſæ & Cōmoda à Cicerone vocantur, quæ Græci δικαιώματα καὶ δικαιο-
λογήματα dicunt. vulgo Media cauſæ dicuntur.

Cauſa in ſummas anguſtias adducta, & litigator in articulo tēporis oppreſ-
ſus & aſtrictus ab vrgente aduerſario, ac nihil remittente. Homo enim depre-
henſus rimam reperire non potuit in anguſtiis.

Hæc mihi cauſæ labes fuit, Hanc vnicam ob culpam cauſa cadere mihi con-
tigit tametſi ſuo Marte vndique ſuperiore.

Hac noxa accepta nerui cauſæ inciſi ſunt vel execti. Id eſt, Hac negligentia
vel culpa, vel ignorantia, cauſa magnopere debilitata eſt.

Homo cauſarum inſpiciēdarum cupidus, Litium in conſiliis exponēdarum
appetens & flagitator, Qui libens cauſas enarrandas commentatur.

Qua de re iure certari oportet, armis non contendere. Cicero.

Aſtipulator cauſæ, Inſtitor litis, Cuſtos cognitoris, & Exactor operis, Pragma
ticus cui cauſæ procuratio commēdata & inſtructio. Solicitator vulgo dicitur.

Eiuſdem cauſæ iudicem & aſtipulatorem virum bonum eſſe non decet.

Poſt manus regiæ iniectionem in prædium clientelare, manū patroni corro
borantem, ſacroſanctus eſt clienti fructus eius.

Litigatores quidam male ſibi conſcii, nihilominus de calumnia iurare non
verentur.

Cauſa offenſatrix & identidem reſtitans & interſiſtens, ad extremum actum
perduci vix poteſt. Id eſt, Quæ progredi in curſu forenſi non niſi ægre poteſt.

Hæc dicis, cauſæ tuæ, non etiam veritati ſeruiens.

Cauſa quæ per ſe ſtare non poteſt, indiget adminiculi, id eſt, Subſcriptoris.

Homo moroſus nec cedere vult, nec contendere poteſt, nec pedem inferre
in cauſam nec referre. Vulgo dicunt, Nec litigare vult nec ſoluere.

Quædam ſunt de quibus pronuntiari in vniuerſum non poteſt. Id eſt, Quo-
rum regula generalis conſtitui non poteſt.

Cautio non in perſonam modò cauentis, ſed in rem etiā ipſam ſcripta ſim-
pliciter & cōcepta. Id eſt, Non de facto ſuo tantum promiſit, ſed de omnium.
Vlpia. in tract. de vſufr.

Reo criminis manifeſto quorundam iudicū miſericordia calculos atros æ-
quauit. Quod ſaluti fuit homini.

Homo cōſiliarium hactenus & iudicem egit: hinc iam amicū magis, quàm
iudicem exhibuit, aut inimicum.

Literarum exempla deſcripta, & coram aduerſario apud officiū ſcribatus re-
cognita, integram fidem obtinent.

Funeris curatores, qui & Funeratores vocantur, annum totum lugubrē mo-
ribus noſtris mancipio poſſident bona mobilia defuncti.

Duobus ſpatiis in baſilica horis baſilicanis confectis, plenus rerum nouarum
ſæpe vaniſſimarum, ad prandium abibis, aut ad cœnam.

Ipſum hæredémve eius, eúmve ad quem res tum pertinebit. Id eſt, Cauſam ab ipſo habentem.

Longæ litis exitus ſuperſtes litigatori fuit, vel Superfuit litigatori. Fabulæ forenſis cataſtrophe, ſuperſtes ei fuit qui in ſcenam eam induxerat.

Hic litis exordium, progreſſum, & inſtrumentum machinatus eſt. Id eſt, Litis ordinator fuit & machinator.

Cauſa nõ modo præclare inſtructa, ſed ſplendide armata, atque etiã ornata. Id eſt, omnibus numeris inſtruendæ litis cumulata.

Controuerſia argumentoſa, id eſt, Craſſus proceſſus. Et Lis argumentoſe copioſeque enarrata & expoſita ab inſpectore.

Litigator omni iure lege agẽdi defectus, iudicium dictare ſuſtinuit. &, Reus omni defenſione caſſus tamen defendere pergit.

Sinuoſi proceſſus controuerſia exitum non habens.

Iudex vel executor paulum pleniore officio functus, quàm æquũ fuit aut iuſtum. Id eſt, Qui vlterius progreſſus eſt, vt vulgo dicunt. Contrà, Executor meticuloſus, vel paulo religioſior, ieiune officio executoris functus.

Certa manus petitoris, & Intentio dici poteſt, cum actor non aberrat à ſcopo litis inſtitutæ, & id vicit iudicio quod intentione ſua proſecutus eſt.

Interdictorum retinendæ poſſeſſionis cognitio, inter iudices regios in ſua præfectura, & iudices priuatos in ſuo foro, ambigua & communis, propria fit occupantium.

Conſtituere pignorum captorum curatorem, & pignorũ diſtrahendorum. Stabilire commiſſarium vocant.

Proferendi inſtrumẽti facultate excluſus, Inſtruendæ cauſæ facultate excluſus, copiarúmque proferendarũ. Forcluſus vulgo dicitur, qui cecidit inſtruendæ litis facultate.

Defenſor vel reus omni cauſæ tuendæ copia & facultate mulctatus. vel Omnibus defenſitandi ſui facultatibus lapſus.

Tranſlatiua cauſæ præſcriptione excluſus ob eremodicium. Id eſt, Repulſus à fine declinatoria.

Iudicatus pecuniæ & addictus, vel Iudicatus mulctæ & addictus.

Eremodicium coràm pronuntiatum. Id eſt, In præſentia.

Ad hæc deliberaturum ſe cum conſilio reſpondit, quid ſui eſſet officii, quæ ſuæ eſſent partes. Nunc dicunt, Sibi curæ fore ne ſecus quidpiam admitteret.

Qui facere ſui controuerſiam iudici inſtitit, interim eius iuriſdictionis non eſt, quoad pronuntiatum ſit.

Iuridici regii prouinciarum ſuo iure iudicant & libero iudicatu: eorũ enim ſententiarũ vindex eſt & patrona Aduocatio regia. Cæteri iudices obnoxio iure iudicant: & ſi perperam iudicauerint, in fraudem conſtitutam incidunt.

Interceſſionem remittere, & Prouocationem renuntiare.

Prouocationem interceſſione mutare, & Prouocationem in interceſſionem tranſcribere diplomatis venia.

Litem intermiſſam longo interuallo repetere.

Criminoſiſſima in reum allata elogia, eúmque iugulantia.

Cauſa tam erat dilucida, vt vniuerſi magis quàm ſinguli ſentẽtiam dixerint.
Cauſa argumentoſa & prægnans, & lites è litibus parturiens.
Non rectà hominem rei capitalis poſtulare, ſed nomen eius citra accuſationis ſolennia deferre ad regium actorem. Per viam denuntiationis, dicunt.
Bona publice poſſeſſa, ſunt quæ ſub manu regia adminiſtrantur.
In bona poſſeſſum publicè mittere. Liu. lib. 38. Stabilire cõmiſſarios dicũt.
Sponſionem facere in ſummam cauſæ non recuſo, ni aduerſarius ſine titulo poſſideat. Nunc dicunt, In pœnam cauſæ perditæ. Antiqua eſt formula.
Litigator in cauſa adumbratus, Eſt qui nomẽ ſuum abutendum ad litigium commodat.
Amittere rem de manibus, Manus vacuare appellant.
Teſtimonium iterum pro imperio denuntiare, cum mulctæ indictione, ni denuntianti pareatur.
Moleſtum eſt auido petitori aut egẽti, omnia litis præludia exhaurire. Id eſt, Formulares dilationes expectare.
Dilationum additamenta. Id eſt, Dilationes extraordinariæ.
Eremodicium pronuntiatum, ſed ad dies veniales ſuſpenſum. Id eſt, Saluis diebus x v, vel x x x, vel pluribus.
Eremodiciorum & commeatuum dies ſtatim cedit, vt pronuntiati ſunt: ſed tum demum venit, cum legitimi dies certíque præterierunt, qui iudiciali formula atq; exceptione conſtituti ſunt. Sunt enim Exceptiones formulares aut ſeſquimeſtres, aut quinumdenûm, aut vicenûm dierum. quibus ſpatiis elapſis auferre licet ex officio ſcribatus eremodiciorũ cõmeatuúmque auctoritates.
Litem inſtructam induecre in mediũ, eſt Cauſam in cõſilium iudicũ mittere, quaſi aleam in alueum iacere. &, Inductam cauſam è medio reducere vel ſubducere, eſt E burello retrahere.
Iuridici dies curiæ dici poſſunt Dies altercatorii.
Euocari vadimonio criminali, eſt Diem dicere iudicio per ſe ſiſtẽdi, nõ per cauſæ cognitorem.
Obſignari conclauia domus defuncti ante aditam hæreditatem, ſæpenumero euenit.
Arceſſere hominem iniuriarum, & Poſtulare de vi armata, aut cæde parentis aut filii germaníve, aut propinqui. Priuatis autem eatenus licet crimina in iudicium deducere, quatenus iniuriæ aut vis animaduerſio, ciuilis eſt: vt tanti lis æſtimetur ei cuius nomen delatum eſt, quãtum eſt quod priuatæ rei deferentis intereſt. Niſi ſi iniuria illata, aut aliud admiſſum maleficium, eiuſmodi ſit, vt honoris ergô ſarciendi pœnam honorariam poſcere videatur, aut parentalem, manibúſque debitam eius qui necatus eſt, vt ſunt anniuerſalia parẽtalia, & iuſta funebria.
Damnatorii calculi & abſolutorii, vt Sententiæ abſolutoriæ.
Cauſa prædamnata præiudicio litis coniunctæ aut affinis.
Inquiſitionem poſtulare in aliquem delatũ. Plin. in Epiſt. Betici ſocios claſſici & miniſtros detulerunt, inquiſitionémque in eos nominatim poſtularũt.
Abſentem inauditúmque damnare trinundinali vadimonio proſcriptioné-

que euocatum.

Reus obtinuit, vt ſibi defenſionis cauſa euocare teſtes liceret. Plinius iunior idem, An placeret in futurum ad eam legem adiici, vt ſicuti accuſatoribus inquirendi teſtibúſque denuntiandi poteſtas ex ea lege eſſet, ita reis quoq; fieret.

Impetrare auctoritatem à curia teſtibus repetendis nominatim denuntiandi, cum reóque componendis.

Carpere ac labefactare fidem teſtium literarúmque auctoritatem.

Scriptas diſceptationes cõſtituere. Ex Cicerone in Parti. Accordare appellãt.

Conſtituere cauſæ ſtatum aut iuridicialem in modum, aut in cõiecturalem, vt conſtet inter partes, iuris an facti præcipue ſit concertatio.

Tumultuaria cauſæ cognitio, Summaria vulgo dicitur.

Proſcripti rei, & præconio euocati, trinundinique compendio.

Retractare cauſam quaſi pro derelicto habitam, litiſque ſitum & cariem excutere codicillari venia.

Carioſam controuerſiã & longo ſitu obductã in manus ab integro ſumere.

Lis inſtaurariua dicitur, quando acta iudicialia eremodiciali iure exacta, pro infectis habentur, & nulla pronuntiantur. Aut cum minore reſtituto aduerſus iudicium, omnia retexuntur, quæ tranſacta fuerant.

Dies etiam nõnunquam inſtauratiua datur ad inquirendum, inquirendíque auctoritas inſtauratur.

Auocamenta cauſarum à principe vel à curia fiunt, quando ab vno foro ad aliud transferuntur: quas Euocationes appellant. Nulla enim tam fixa eſt cauſarum cognitio, quin principis diplomate reuellatur.

Curia inter diſceptãndum prouocationem fruſtratoriam, cauſæ ſummæ cognitionem ſibi aſciuit, & eodem areſto cum prouocatoria lite diremit.

Poſt prouocationem iudici aduerſarióque denuntiatã, rei diſceptatio ad curiam tranſiit. Vulgo dicunt, Curiam eſſe ſæſitam.

Rei diſceptatio funditus à curia migrauit, cũ nullæ iam reliquiæ litis in curia ſunt. Vel, E curia tranſcripta eſſe cenſetur.

Inſpectori litis ſucceſſorem ſubſcribere, ipſámque inſpectionem in alium tranſcribere.

Luculenta conditio tibi fertur: quam, ſi ſapis, arripies magis quàm accipies, ne latorem pœniteat, ſi ſpatium dederis.

Informi capitum editione rationem inire impendiorũ. Vel, Informi breuiculo ſumptuum litis editionem facere. Id eſt, Breui declaratiuncula.

Negotium mihi cum minore fuit, qui perſonã iudicialem nõ habet, niſi curatore præeunte. Quare mihi de integro ratio controuerſiæ redordienda poſt decurſum litis ſpatium, piſtrinúmque forenſe denuo verſandum eſt.

Digna omnino cauſa quæ in diſquiſitionem curiæ veniat, Idonea hæc cauſa quamobrẽ alea mulctæ ſexagenariæ iaciatur. Tanti mihi ſit empta curiæ ſententia de cauſa memorabili, ne pigeat in poſterum aleam non tentaſſe.

Ius à capite ducere ſic dici poteſt, vt Aquam à capite ducere. Significat hominem è ſtirpe generis natum, vt dicitur, & ſuo iure petere, non iure ceſſo.

Cauſa in ſtadium forenſe ingreſſa, & aliquandiu prono curſu progreſſa, in

flexu hæſit.

Quod ſanari nō poteſt, exulcerare imprudentis eſt. Id eſt, Præſtat paucis verbis attingere, & diu non immorari in ea parte cauſæ defendenda, quæ recte & plene defendi non poteſt. Diu enim attrectando, vlcus exulceratur cum maiore dolore. Non eſt ergo hærēdum in eo, quaſi neglectim prætereundum ſit, vt ad rem parum pertinens.

Non tam armis vti quàm palæſtra ad cauſam expugnādam, aduocati eſt gloriæ ſtudioſi magis, quàm victoriæ.

Cauſa ab vna claſſe ad aliam interdum immigrat, vt ad ſuum domicilium. Id eſt, Quādo eius cognitio propria eſſe videtur eius claſſis, vt inde originē ducēs.

In iudicio cauſæ meæ conſiliarius quidam vir doctus ac probus & perſpicax non modo mihi abfuit, ſed etiam defuit. mea enim magnopere referebat eum adeſſe. Plures etiam interdum in iudiciis cauſarū grandiū deſiderantur, quàm quot ſunt qui expetantur & flagitentur.

Adiumenta cauſæ, præſidia ac ſubſidia, diligenter percenſenda, cum ad procinctum ventum eſt.

Iudicii vel areſti atrocioris procellam hodie euaſiſti horæ celerioris beneficio. Quare paucorum dierum laxamento cauſæ ruenti cenſeo vt cōſulas quàm diligentiſſime.

E ſinu ſuo aut amicorum præuaricatorem ſibi apponete ad ſentētiam abſolutoriam vtcunque auferendam.

Non tam impreſſis in cauſa veſtigiis, quàm odore quodam ſallaciæ latentis, ſuſpicari primum, deinde aperte deprehendere imminentem captionem mihi contigit.

In iudicium diſcrimēnque rem vocare ad hominem territandum.

Res ad exiſtimationē hominū pertinens, indigna eſſe præſidi viſa eſt diſceptatione in medium proferenda altercationum die. Quare intus res acta eſt occluſis curiæ foribus.

Litigator imprudens aut negligens, in articulo, cauſæ ſuæ defuit.

Cedere legibus, Cedere iuſtitiæ faſcibus, Eſſe in auctoritate pro imperio ius dicentis, ſignificat Obedientem ſe præbere iuriſdictionis auctoritati.

Hic poſſeſſor iure incerto nititur & obſcuro, & quod ſine capite manat. Nō apparet quo titulo poſſideat.

Abſentis rei in iudicio criminali defenſionis cognitoriæ ratio non habetur, ſiquidē vadimonio obſtrictus eſt, aut euocatus vt iudicio ſiſtat. Datur tamen interim venia ſonticum morbum excuſanti per nuntium cū mandato deſtinatum, aut cauſam abſentiæ idoneam adumbranti, cum eo vt ius ſit cognitori regio vel aduerſario in caſus excuſatos interim inquirendi.

Cauſæ vulnus obductum refricare non licet, ei quidem qui in tempore non interceſſit, aut contradicere neglexit. Id eſt, Id erratum quod ſilentio coopertum, poſtea oppugnare. Simile eſt, Inductam litis cicatricem exulcerare.

Cauſa nō antè curiæ ditionis fines ingreſſa videtur, quàm prouocatione denūtiata, & die dicta iudici & prouocato. Id eſt, Nō antè curia ſæſita eſſe cēſetur.

Pignorum non proſcriptorum auctio fieri non debet, duntaxat prædiorum.

In nominibus recitandis in curia proſopopœiarũ controuerſiæ ſæpenumero exiſtunt. Id eſt, Qualitates controuerſæ ſunt.

Orba cauſa à patrono fuit. Id eſt, Nullum aduocatum inuenit.

Multæ cauſæ iudicatæ in iudiciũ referuntur eo nomine, quòd orbæ fuiſſe dicuntur aut tutore, aut defenſore iuſto, cum in iudicium deductæ ſunt.

Funeſtæ cauſæ ſunt, quarum altera pars fato ſuo functa eſt. Et cum eremodicia contra abſentes pronuntiantur, cognitores cauſarum excuſare ſolent litem funeſtam eſſe, aut funeſtarã, ne cognitorium munus agnoſcere cogantur, aut eremodicii plagam accipere.

In cauſis funeſtis ſententia lata nõ valet, areſtum valet: ſi tamẽ iuſta omnia litis inſtruendæ peracta ſunt.

Diſpũctis & ſubductis rationibus, & à diſceptatore ſubſcriptis, interim is qui reliquari compertus eſt, ad ſolutionem cogendus eſt, etiam ſi curiam appellauerit: ſi tamen expromiſſores dare petitor paratus ſit.

Expuncta expenſorum capita vel nomina, Articuli ſunt improbati & eraſi.

Dare commentarium in litem expenſorum, Declarationem vulgo vocant.

Pleno iure fundum tradere, ſignificat, quod aiunt, Ad purum & plenum deliberare. hoc eſt, Cum vſufructu.

Fũdus tanti ſit tibi emptus, quod pretium pleno iure dari volo. Id eſt, Quos nummos liberos eſſe volo, vt vulgo loquimur. Vel ex Cicerone, Quod pretium eo iure dabis, quo qui optimo.

Actor intra triduum conſtituere poterit, an latam cõditionem accipere ſua interſit.

Clienti interdum dies datur in iudicio iniectæ manus, intra quem diem conſtituat, vtrum iniectorem manus agnoſcat, an abnuat. Alterum enim facere cogitur, ſi vindex clientelæ vrgeat. quæ conditio interdum fundi poſſeſſorẽ inter ſacrum ſaxúmque conſtituit, commiſſi legem timentem.

Aduocatione numeroſa ac primaria ad hanc litem inſtituendam aut ſuſcipiendam vſus ſum, nec ideo tamen in vtranque (quod aiunt) dormire ſuſtineo, vſqueadeò formidoloſa ſunt commercia fori iudicialis.

Sunt iudices, ſunt litium inſpectores, quos appellari ambitioſe atque efflagitari iuuat, nequid amplius dicam. Sunt qui grauantur has ineptias, obſeruantiáſque temporarias & hiſtrionicas floccifaciunt.

Per abſentiam in eremodicium incidere, & eremodiciis damnari, Per defectus vulgo dicitur. Per detrectationem litis exercendæ eremodicio mulctari, & deinde per omnes litis actus excludi, & ad extremum cauſa cadere, eſt Per cõtumacias & forcluſiones condemnari. Aliud eſt igitur Abſentem ad diem non occurrentem cauſa cadere, aliud Præſentem, & certamen detrectantem damnari. Abſens damnatus ſi eremodiciorum pœnas pẽdere paratus ſit, ab integro audiri ſolet impetrato diplomate. Detrectator autem ſi prouocauerit, non niſi ad tribunal appellatum audiendus eſt, ſi recte atque ordine iuriſdictio conſtituta ſit. Quod tamen iure magis & moribus, quàm æquo comparatũ eſt. Inde enim euenit, vt ludificatorum melior ſit conditio, imperiíque contemptorum, quàm inopia fortaſſe aut morbo laborãtium. Verſuram enim in iudicio

longe leuiorem faciunt interim non ſoluentes. qui ſi ſtatim dependere cogerentur in iudicio damnati, iis auctionẽ forſitan facere eueniret aut prædia oppignerare annua penſitatura,longe grauiore conditione.

Qui in iudicium vocantur,inde citandi ſunt, vbi larem habent familiarem, niſi coràm citentur.

Supplicator ſua poſtulatione excluſus. &,Supplicis poſtulatoris excluſa petitio. Ex Cicerone.

Qui ſecus quippiam in magiſtratu admiſit,ſi compertus maleficii commiſſorii fuerit: aut ad aliquod tẽpus vetatur quippiam agere pro poteſtate & magiſtratu ſuo: aut ordine planè mouetur,cum eo quoque,vt poſtea aliud quippiam gerere pro publico munere regióque prohibeatur: vel,Cum eo, vt fungendi muneris publici facultate ei interdictum ſit: vt gerendi honoris impotentia mulctatus ſit.

Curia graui pœna ſanxit,& magiſtratus abrogatione annua,ſiquis iuridicus cõtra eius interdictum in poſterum feciſſet.Qui contrà feciſſet,magiſtratu in biennium abdicandum.Qui iterum in eandem fraudem incidiſſet,abrogandũ ei magiſtratum in perpetuum.

Cauſa noſtra laborat à præſcriptione longiſſimi temporis.

Id acri & vehementi concertatione expugnatum eſt.

Non ius,non æquum,ſed iniuriam iniquitatémque deprecamur. Id eſt,Non petimus vt quicquam nobis ſummi iuris condonetur, ſed vt ſeuere res aut ex bono & æquo iudicetur,id petimus.

Quæ contra prouocationem interpoſitam deſignata ſunt,à curia antiquata ſunt. Attentata vulgo dicuntur.

Sic ius prouocationũ conſtitutũ eſt,vt nõ minus prouocator,quàm prouocatus deſignare videatur,ſiquid à prouocatione denũtiata tẽtandũ eſſe duxerit.

Curia huius liticulæ diſceptatores hũc & illum deſignauit.Id eſt,Ad audiendũ partes cõmiſit.Sic Deſignatus inquiſitor,Deſignatus areſti executor,quod etiam Conſtituere dicitur.

Cum auctio hypothecarum ſit , id eſt Prædiorum pignori datorũ: vel Cum poſſeſſionum obnoxiarum addictio curiæ decreto facienda eſt, ipſarum hypothecarum proſcriptio atque inclamatio, ad mores & inſtituta earũ præfecturarum exigenda eſt & approbanda, atque etiam eorum locorum formulam in quibus locis ipſæ hypothecæ ſitæ ſunt . idque rite ac moribus factum eſſe, renũtiatum ad curiam oportet,antequam addictio licitantibus fiat. Cic.13.Epiſt. Philothetes Alabaudenſis hypothecas Cluuio dedit. hæ commiſſæ ſunt. Cures velim,vt de hypothecis decedat,& procuratoribus Cluuii reddat, aut pecuniã ſoluat. Commiſſæ ſunt(inquit)hypothecæ, id eſt,Lege commiſſoria Cluuii factæ ſunt poſſeſſiones pignori oppoſitæ.

Hoc iure ſunt auctiones quæ publicæ fiunt,id eſt, Imperio iudicum cuiuſuis præfecturæ. Quæ hypothecæ ob pecuniã non ſolutam addicendæ ſunt, earum hypothecarum præconia & programmata, ad formulam & conſuetudinẽ eorum iudiciorũ exacta eſſe oportet,in quibus aut prædes poſſeſſiones, aut qualibet de cauſa obnoxiæ ſitæ ſunt. Alioquin nec rectè nec ordine addictæ eſſe cẽ-

ſentur. Nec verò certa in poſterũ auctoritas licētibus futura eſt earum mãcipio poſſidēdi: quanquã ipſa auctionãte(vt dicitur)iuſtitia hæ væniſſe videãtur. niſi ſi vſu longi temporis captæ ſint,aut lõgiſſimi. Catalogũ etiam hypothecarum complecti primo præconio oportet,eáque quæ cedunt hypothecis.

Auctionis inſtitor dici poteſt,qui vulgo Proſecutor dicitur. Ad haſtã autem certatim occurrere creditorum examē fere ſolet, qui Interceſſores vocãtur. Id eſt, Auctioni morã interceſſione facientes. Interceſſione autē ſummoti ii,quorum interceſſio non admiſſa eſt. Deinceps autem ſuo loco numeróque vnuſquiſque interceſſorũ admittitur, vt ex manubiis dimittatur ab eo qui diuidendis manubiis deſignatus eſt,creditoribúſque abſoluendis.

Cum ad haſtam licitatores inuitandi ſunt programmate, dies neceſſario dicendus eſt ei,cuius in mancipio prædia ſunt,nominatímq; & coràm ipſe euocandus eſt, vt diem auctionis obeat.

De ſcripto conditiones editæ. Id eſt, Articuli ſcripto dati.

Denuntianti viatori reſpondit, viſurum ſe,& curaturum, nequid perperam admiſiſſe videatur. vel, Quid ſui ſit muneris & officii, ex Liuio.

In diſceptatiunculas alias aliáſque rei controuerſæ ſummam carpere, nec in vniuerſæ rei certamen pedem velle conferre. Incidentia multa facere dicunt.

Inſtruendæ litis curſum vltima ſyngrapha iudiciali claudere. Litis exercēdæ clauſula iudices in conſilium mittere. Negare ſe quicquam vltra proferre velle, Iudices iam non morari,quominus in conſilium eant.

Sententia conſenſu partium conflata.

E foro tuo manu conſertũ in forũ meũ inuitũ te attrahã iure diplomatico.

In ſcena eſt cauſidicorum Roſcius. vel Cauſidicorũ Roſcii cras in ſcena futuri ſunt. quare tribunal curiæ erit ſtipatiſſimum.

Digreſſiunculæ à ſumma quæſtione annoſas lites faciunt. Id eſt, Incidentia parua.

Controuerſia longo interuallo repetita. Lis annos poſt x x repetita, atque interpolata.

Implorare ius aſyli rei ſolent qui in ſanctis locis comprehēſi ſunt, & aſyliæ reſtitui ſæpe ſolent ſententia curiæ.

Implorare iura verticis initiati, vel inſigniti, & Teſſerã verticis initiati proferre rei rerum capitalium ſolent.

In laqueos improuiſos ſeſe ſuámque cauſam litigator induit. Id eſt, Male & incommode ſua de lite conſuluit.

Hic ſententiam ad extremum abſtulit, omni acceſſione iudiciali exaggeratam. Sunt autē acceſſiones, Fructus, Impendia, & Quod intereſt eius ſecũdum quem iudicatum eſt.

Ille cauſa cecidit, caſu graui,atq; omni genere cumulato forēſis offenſionis.

Omnia propugnacula deturbare aduerſarii defenſionum.

Agmine quadrato in poſſeſſionem inuadere. Id eſt, Armorum vi.

Homo lucris forēſibus paucis annis luculenter auctus, qui præclare rem in foro litigiorum geſſit.

In lite inter parentem & liberos dirimenda, curia auctoritatem ſuam inter-

ponere libentius,quàm iudicium ſolet.

Senſum communem fori prudentiámque diſcere quibuſdã magno cõtigit.

Protei quidam forenſes in omnes ſe facies vertere ſolent,intercedentiũ,prouocantium,cedentium viciſſim & pedem inferentium,conditiones ferentium & rurſus reſpuentium. Quorum parti longe maximæ aduerſo Vertumno id facere contingit.

Homines prouocationũ amãtiſſimi, verſurã ſe fori facere fœnerato nõ intelligunt,labantibus cauſis & iure caſſis ſubſidia mutuantes à calumnia,dura tandẽ futura exactrice vſuræ dilationũ,quas gratuito largiri ab ipſis exiſtimatur.

Mihi ſpero breui curiã datũ iri. Id eſt,Curiã cauſæ meæ vacatutã. Dare enim curiam ſic dicitur,vt Dare ſenatum,& Dare concilium apud priſcos legimus.

In ſortitione cauſarum Secundanorũ claſſis mihi obtigit. Secũdani autem ſunt Secundæ claſſis cõſcripti,& Tertiani tertiæ, & Quartani vltimæ,quæ Noua camera nuncupatur. Sortitio autem cauſarum dici poteſt, quam vocant Diſtributionem proceſſuum,etiam ſi ſortito non fiat à claſſium ductoribus.

Luere pœnam litis temere inſtitutæ,Dare pœnas pignorum temere captorum,id eſt Executionis realis,vt vocant: Pœnas pẽdere appellationis inconſultè interpoſitæ.

Plerique iudicũ,à ſordibus puri,non item ab ambitione,& gratiæ aucupandæ ſtudio inſontes ſunt.

Inſtrumentũ cauſæ exotericũ,vtrinque eſt inſpectabile,vt aperte refutabile. Actoamaticum vtrique arcanum,in curia quidem & quibus in iudiciis ea quæ inquiſita ſunt teſtibus,ante iudicium mutuò edere non moris eſt.

Iudicãdis cauſis in curia,vnus eſt actor cauſæ,& tanquã acroama,qui litis eſt enucleator & enarratot:cæteri ſpectatores ſunt & auſcultatores,quoad ille cauſa ſatis diſceptata ſententiam ſuam rogatus ſit.

Cauſæ nihil dico,quin tibi hoc liceat agere. Cauſam haud dico,quin ſecundũ te hactenus pronũtietur. Id eſt,Nihil moror.quod,Nõ impedio,vulgo dicunt.

Cognitor cauſæ etſi à lite ſtatim cõteſtata dominus ipſius eſſe exiſtimatur, ipſiúſque ſuo arbitrio agitandæ potens & exercendæ,non eouſque tamen pollet eius arbitratus, vt in omnia abs ſe acta eum cuia res eſt obliget. Neq; enim is agnoſcere cogitur vt à ſe factum,quod cognitor tranſegerit,aſſenſerit,deciderit ſummæ quæſtionis decretorium,aut eò magnopere pertinens.

Homines adiuuandi cupidi forenſes artifices, reſipiſcere vix poſſunt ante noxam acceptam.

Dedititius litigator qui dat vltro manus ante iudicis officium. & Cauſa dedititia.quod ſæpe in prouocatoriis litibus vſu venit.

Liberum fundum omníque noxa ſolutũ qui vendidit,ſtellionatus acceſſi poteſt, ſi hypothecam vendidiſſe reperiatur penſitationis annuæ.

Errones forẽſes & emãſores dici poſſunt,quos Ob cõtumaciã excluſos dicũt.

Ad nomen autem non reſpondentes ſunt qui nunquam præſto fuerunt, qui vadimonium deſeruerunt. Certa autem & plena eſt cõtumacia eius,qui imperium iudicis repetitum aſpernatur.

Qui ne ad quartum quidem edictum reſpondit,damnari pecuniæ petitæ po-

teſt,aut rei alterius.

Qui rei venditæ traditione prior eſt,iure potior eſt,etiam ſi titulo poſterior eſt. Rei enim traditio manciparum efficir. Id eſt, Dominii tranſlationẽ,& traditionem rei ſequitur è veſtigio mancipium.

Donator fundi, vſumfructum eius ſibi recipiendo,fundi mãcipium,nexúmque transfert.Exceptio enim vſuſfructus,inſtar eſt emancipatus fundi.

Syngrapha nexum inire corporis & fortunarũ. Vel,Auctoritate ſcripta nexu ſe obſtringere ſui ſuorúmque pignorum.

Iuſſus eſt abſtinere honoris ſui functione vel magiſtratus. Hoc eſt, Abrogatus eſt ei magiſtratus.

Cauſa mea pluteum curiæ occupauit.Super burellum eſſe dicunt.

Decuriatim teſtificari.Id eſt,Denos teſtimoniũ dicere, quod In turba appellãt.Et Decuriare teſtes,eſt Denos interrogare ad cõſuetudinem probandam.

Epiſtalma curiæ, vulgo Commiſſio dicitur : Auctoritas mandati ſubſignata dici poteſt·

Reus iniuſſu curiæ abire reatus tempore non debet.

Reus abiit bona curiæ venia, duntaxat ſatiſdato curiæ edicto rediturum, iudicióque ſtaturum cum curiæ viſum fuerit.

Executor ſine auctoritate nihil agere lege poteſt.Id eſt,Sine epiſtalmate.

Quæſtor ærarius curiæ,Mulctarũ eſt exactor & coactor,id eſt, ἀργυρολόγος.

Inter ærarios relati in curia,ſunr qui mulctam ſoluere à curia damnati ſunt. Et AErarii facti temerarii prouocatores,id eſt,Sexagenas dependere iuſſi.

Latrunculatorũ fori ſunt,homines malefici,vagi, ſine lare familiari, ſine domicilio certo viuentes.

Producere diem,eſt Rem diſceptandam in alium diem reiicere.

Exaugurare ſacerdotem,& ciuili iuri dedere,Degradare vocant.

A magna matre abdicatus,eſt Degradatus,aut Curiæ ſeculari traditus.

Temerari' prouocator in os dãnat',& fraude ſexagenaria impẽdiiſq; mactat'.

Qui interdicto retinendæ poſſeſſionis queribundè experitur,cõtendit ſe poſt annũ & diem in ſuo iure & poſſeſſione iniuria interpellatũ. Háncq; querelam iuris nuper interpellati vocant. Experiri autem cum interpellatore oportet, queretáque eò ſpectat,vt interpellamentum eximatur.

Cognitor ſuſpectus eiurare cogẽdus eſt cognitionẽ cauſæ,mãdatũq; reddere.

Hæc erat cauſæ lorica, hoc ſcutum defenſionis,hic erat mucro intẽtionis.

Ex formula curiæ teſtimonia nõ proferũtur. Et Teſtificata prolata dicũtur, quæ Publicata vocantur.

Litigator tempore excluſus cecidiſſe dicitur inquirendi facultate, aut inquiſita proferendi.hoc eſt,Referendi inquæſtam.

Ementita retrorſum dies opponitur Ementitæ porrouerſus diei.

Litis deſertores ſunt,qui litem conteſtatam deſeruerũt. Emanſores ſunt, qui tarditate excluſi ſunt.

Funeſtam litem,vel hæreditariam hæredi denuntiare.

Diem hæredi dicere adeundæ litis vel repudiandæ.

In ius hæredem vocare agnoſcendæ litis cauſa vel abnuendæ.

q.ii.

Procaces petitores impendiis litigiorum mulctantur.

Cauſa rei perſecutoria, vel Vis illatæ vindex & iniuriæ.

In vadis litis hærere, In ſcopulos impingere, E vado cauſæ emergere.

Ad diem ſiſtere vadimonium, eſt quod Comparere dicunt.

Cauſæ quædam iuris inopia ac ſubſidii intereũt, quædam pragmaticorũ culpa aut perfidia, quædam ſuo quodam fato occidũt, quaſi aduerſis auſpiciis cœptæ & exercitæ.

Dictare iudiciũ iniuriarũ ob cõuitiũ vel maledictũ. Verbales iniurias vocãt.

Cum recitarentur nomina prouocationũ in curia, prouocator ipſe deſideratus, vadimonii deſerti formula damnatus eſt, & commeatus ſecundum prouocatum iudicatus. Inter deſideratos inclamatus eſt.

Tirones iureiurando adacti iſagogicon dependere iubentur.

In album deſideratorum relati, qui diem appellationis ſuæ non obierunt.

Inclamare nomina deſiderata eorũ qui prouocatores & qui prouocati erãt. hoc eſt, Commeatus & defectus. Inclamare nomina deſiderata actorũ, & nomina reorum deſiderata.

Copias aduerſarii refutando carpere, id eſt Sigillatim inſtrumenti fidẽ pondúſque eleuando, quaſi agmen carpere copiarũ, contradicendo, hoc eſt inſtrumentum obtrectando aduerſarii.

Eremodicium non ante contractum & commiſſum eſt, quàm abſolutũ datum eſt. Id eſt, Quàm ſimpliciter datum.

Aliud eſt Diẽ eremodicii aut cõmeatus ceſſiſſe, & aliud Veniſſe. Intra diẽ enim cedentẽ inducitur eremodiciũ, ſi præſto fuerit ad iudiciũ is, quẽ cõtra datũ eſt.

Contumaciæ damnantur, qui vadimonia nõ obeunt. Eremodicii damnãtur, qui litem cœptã deſeruerunt. Petitor eremodicii apud iudicem damnat reum & defenſorẽ, quãdo prolato ſuo inſtrumẽto ſententiã aufert cõdemnatoriam.

Condemnatio late patens. Hoc eſt, Fructus rei petitæ cũ re petita & impendiis complectens.

Edicta curiæ ſunt quæ Ordinationes vocantur. & Edixit curia, ne cognitores inter ſe dolo malo opprimant. Id eſt, edicto vetuit.

E verbis ambiguis ſentẽtiæ aut ieiunis anſam arripere nouæ litis ſæpe euenit.

Litigator de certo ſtatu exercẽdæ litis dimotus. Vel, De ſtatu experiundi iuris deiectus. Vel, De gradu priſtino defendendæ cauſæ depulſus. Vulgo dicunt, Nunc neſcit vbi ſit.

Extat in actis de hac re curiæ conſultum, nondum tamen editum & exprõptum. Vulgo dicunt, Sed areſtum nondum leuatum.

Liberali & probabili contumacia iudici non obtemperat is, qui ad ſuum iudicem, ad ſuum forum relegari poſtulat.

Intendere periculum capitis alicui, aut fortunarum, eſt Deferre hominẽ criminis & contra eum quæſtionẽ poſtulare, inquirendíque auctoritatem ob cædem oblatam, aut vim capitalem admiſſam.

Cauſam ſuis perſonis induere quæ inter partes non diſcrepent. Accordare qualitates appellant.

Mandari poſſunt ſponſalia, etiam præſentanea. Id eſt, Per procuratorẽ con-

trahi poſſunt.

In ius vocare,vnáque intentionis ſuæ ſummã primis lineis deſignare, eſt Citare vadimonio libellato,vt vocant. In ius vocare, ſimúlque iudicium per viatorem dictare.

Agri controuerſi linearis informatio vel deſcriptio inter partes cõuenit, in rem præſentem iudices perductura. Figura accordata vulgo dicitur.

Cauſa adhuc prima manu tractata in conſilio, mox de medio ſubducta eſt. Vulgo dicũt, Caſum tantũ eſſe poſitũ,& ſtatim de burello proceſſum ſublatũ.

Præſcriptio quæ iugulum cauſæ petit, à cognitore remitti nõ poteſt,nec diplomate.

Ad verſipellem cauſam nouum cõſilium capiendum. Petitionẽ cauſæ prorſus mutatam dicunt. Et Verſipellis litigator nouis armis adoriundus, vel aliis telis petendus,qui aliam perſonam induit.

Non intermiſſa tantum litis perſecutio,ſed abrupta & penè antiquata.

Appellatorũ patroni ſæpe in abruptam neceſſitatẽ adducti, cum ad clauſulam aleatoriam ventum eſt,perplexe primũ & reſtitanter, deinde planè & ſolennibus verbis cedere liti cogũtur. Præſenti enim animo opus eſt in hac ſpecie, & cum re præſenti deliberandum. Quippe præſide(vt moris eſt)eximente cũctationem,decidendǽque rei in iudicio commercium præcidente. Sic enim fere loquuntur.

In cauſa comica,& planipede fabula, mouere tragœdiam ineptũ eſſe aiunt. Hoc eſt,Cauſam placidi argumenti aut trioboli grandi actione vehementíque agere.

Aduocatus in hac re vt atroci exponenda,theatrum commouiſſe magnopere viſus eſt.Id eſt,Et tribunal & ſubſellia cancellóſque mouiſſe.

Cauſam per omneis numeros acriter inſpectã, eadem diligẽtia fidéque optima explanare,ad iudicium cauſæ plurimum confert. Sed non cuiuſuis eſt iudicis & enarratoris. Et fœlicitatis eſt litigatoris bona cõſcientia freti,cauſam per omneis numeros non obſcure eſſe cognitam.

Interdum litis perſequendæ ſtudio in altum longius quidam ablati, expanſa fiduciæ vela cõtrahere cogũtur,inhiberéque remos,cum aurã aliquam ſibi aduerſam excitatam eſſe ſenſerunt. Cientur enim interim & procellæ in cõſiliis.

Eſt ars etiam ſua ſtrategematica in foro rem gerentibus,vt in campo:& forẽſis diſciplinæ alumni arma ſua teláq;. id eſt, Copias cauſæ decretorias,intempeſtiue & præpropere oſtentare non ſolent. Id quod ſi fiat, aduerſarius vtique meditatior occurrit & inſtructior. Tela igitur aduerſariam cauſam altius ſauciatura,quàm fieri poteſt obſcuriſſime diſtringẽda ſunt,vt improuiſa accidant.

Cauſa maioribus velis prouecta,Omni organo inſtructa, dici poteſt in qua & teſtimonia prolata non modo copioſa,ſed etiam multiplicia. Vt ſi bipartita aut tripartita ſit cõtrouerſia,& in ſingula membra inquiſitum ſit, & literis atque auctoritatibus variis ac multis inſtrumentum litis cumulatum ſit, ac ſcriptitandi viciſſitudine argumentoſa, variis etiam multíſque ſpiritibus, auris fauoris,flatibus ſecũdis aut aduerſis impellitur & agitatur. Id eſt,Hominum ſtudiis vtrinque feruentibus. Contrà verò cauſa minoribus velis agitata dicetur

quæ exiguis conſtat actibus, & nullo penè inſtrumento.

Suas copias in procinctu prouidens litigator ſemper habeto.

Cui negotia multa ſunt cum aſſiduo fori comite, & propemodum alumno, Appianæ peruicaciæ litigatore, Fimbrianæ improbitatis aduerſario, qui conditiones nec ferre nec accipere obſtinauit, niſi in ſuas leges prorſus: is ſi litigādi tædium ferre moleſtiámq; non poſſit, aut ſedibus cedat neceſſe eſt, ære muratis primo quoque tempore, aut animum deſpōdeat, aut fortunam ſuam deploret, & ſe traducendum gaudio triumphanti aduerſario præbeat. Heu miſeram vitæ ſortem, iis præſertim qui quietis ac tranquillitatis amantes indigentéſque, antipathiam eſſe ſciunt philoſophiæ cum fori obſeruātia, duram atque acerbam! Quid ſi intra orbem litium concluſus, erumpere inde ſine iactura magna, age mitto iacturam facultatū: quid ſi ſine ſugillatione nequeas? Quid verò rurſus, ſi cum hydra ſophiſtria negotium habere pergas (quod inquit Plato in Euthydemo) nec Iolaum habeas adiutorem?

Si ad calculos voces litem ſecundum te planè iudicatam, nunquam conſtabit ratio acceptorum & expenſorum. Et ſic quoque cum foro in gratiam homines ſæpe redeunt, iniuria & petulantia vicinorum ſubacti, tametſi valere forum ſemel iterúmque cum iureiurando iuſſerint. Scilicet ea eſt natura rerum forenſium.

Lis è lite oritur, & litium ſeries ſic nectitur, quaſi reſtis quædā è moleſtiis & angoribus apta atque conſerta.

Aſcititia cauſæ perſona, quæ nō ingenita ſed aſcita eſt. Id eſt, Noua qualitas. Sic Perſona cauſæ agnata, nō cognata, id eſt ἐπιγινομένη dicitur & aduētitia. Vt ſiquis nomine ſuo, & ex perſona ſua tantū petebat: nunc etiā iure hæredis petat. Id eſt, vt hæres litis conſortis: vel ſuo & tutorio nomine.

In hac vna cauſa omneis forēſeis ærumnas exantlare mihi contigit, omneis moleſtias deuorare lites perſequentium.

In litium multiplici ſemente lucra metunt & pabulantur forenſes artifices, qui omnia præcepta tenent actionum ciuilium, formulas cautionum, perſecutionúmque iudicialium conceptiones.

Copiæ cauſariæ & fidei iam affectæ, Petiæ ſuſpectæ vocātur, & infirmæ probationis.

Lis velis paſſis & ſinuoſis procedens, nuſquam in vadis hærens, ſecundo vento vtens, εὐφόρως ὀχουμένη, δίκη δὲ φερομένη.

Dictatum iudicium vrgere, & acri cōtentione perſequi, nihil remittere, nuſquam ceſſare. Perſecutionum autē iudicialium longum eſt curriculum, & diuerticulis plenum.

Litis finitæ fibras omneis perſequi & elidere, ne ſubnaſcātur ſtolones ſtirpem litis facturi. Sunt enim in foro non tantum cauſarum laborantium, languentium Aſclepiadæ, ſed cōclamatarum etiam AEſculapii, atque emortuarum. Id eſt Exuſcitatores iugulatarum.

Homines litigantes male ſibi conſcii, non ſtatim iudiciū quaſi mare ingreſſi velificari ſolēt, ſed diu remigare, in proluſionibúſq; immorari, & præſcriptionibus moratoriis, litémque trahentibus. Contrà verò ii qui iuris certi fiducia

nituntur,ſtatim vela pandere litis,in altúmque progredi cupiunt.

Cauſa multa iuriſdictionis gradatione cõfoſſa ac prædamnata,ad curiã delata eſt,ſubvltima tandẽ manu iuſtitiæ occaſura,fatóq; ſuo functura grauiſſimo.

Reus præiudicio quodam damnatus à curia, ad iudicem ſuũ non tam ad iudicium quàm ad ſupplicium reiectus eſt.

Prouocatorem perperã prouocaſſe pronuntiatũ eſt, cum irrogatione mulctæ.Irrogat autem pœnam curia. Irrogat etiã mulctam,ſuppliciumque Actor publicus & regius.

Eſt homo egregiè litigioſus, atque eo nomine præcipue & nobilis & notus, qui rationem ſuam œconomicã ad ſcopulos ſummæ iuriſdictionis ſæpius impactam , ſenſim infregit. nec tamen ſpiritus philodicos ponere adhuc potuit, ne ſubmittere quidem vel tantulum, fretus familiarium quorundam cõſilio præpoſtere amicorum. Hunc homines mirabundi ſpectãr in omni parte fori naufragiorum reliquias ægre colligentẽ,arrepta naufragii tabula, nõ in portum aliquem,ſed in altũ rurſus velis,remis,inani ſpe ſe agẽtem & referentem quàm poteſt enixiſſime. Homo alioqui forenſibus præſtigiis clarus,& mira ethologia viſendus, non modo iudicibus, ſed etiam aduerſariis imponente, quibus facultatibus præcipuè nititur,& ad victoriã graſſatur, quam ſibi aliquãdo ceſſuram perſuaſit,omnia refuſuram quorum iacturam fecir.

Quod noſtrum eſt,vſurpamus. Id eſt,Iure noſtro vtimur. Liuius.

Idem rurſus exercendæ litis orbis voluendus. Id eſt, Ab integro lis finita inchoanda eſt.

Et corpus & pignora nexili pacto obſtricta,quare pecunia præſenti opus eſt ad ſolue[illegible]dum nexum corporis & pignorum.

Diurna acta curiæ,& annales in baſilica aſſeruantur.

Litem currentem & præcipitem loco lubrico ſuſtinere.

Homo areſti fulmine perculſus,Atrocis ſententiæ procella proſtratus.

Si harum diiarum auctoritatum fidem refutando labefactare potueris, cornua copiarum aduerſarũ diſieceris.

Hæc plaga porius accipienda,quàm tota cauſa prodenda. Id eſt, Præſtat liticulæ iacturã facere,quàm vniuerſa cõtrouerſia periclitari. Hoc eſt, Paruo diſpẽdio redimenda cauſæ ſummæ iactura, vel Cauſa ſumma in gradum reponẽda.

Addictorum nexum inire, Pignorum & hominis nexum ſubire.

Eχέγγυος is qui nexu plus quàm ciuili obligatus eſt.

Enuntiata ſcripto edita. Id eſt, Articuli poſiti. Enũtiata noua,ſunt quæ Facta noua dicuntur. Theſeis,& Themata, Axiomatáque dici poſſunt.

Thematib⁹ aduerſariis iureiurãdo reſpõdere ſingula cõcedentẽ vel inficiãtẽ.

Antaxiomata ſcriptitando edere, vel enuntiata è diametro oppoſita. Id eſt, Facta contraria ponere.

Enuntiata ſigillarim edita ſcripto proſequi & percenſere.

Enũtiata conſectaria, Themata inter ſe apta, Articuli ſunt inter ſe cõſerti, & ſcribendi ſerie connexi. quos Inuicem dependentes appellant.

Conſtituere conueniat,quid diſcrepet inter ſcriptionum enuntiata.

Sanciendæ fidei ciuilis gratia,nexus corporis vnà pignorũmq; receptus eſt.

Præſidio canonum reus ſeruatus,& perfugio maleficorum. Id eſt Tonſura.

Multi in forum certa cauſæ fiducia deſcenderunt, qui repulſorum vultibus vltimum redierunt.

Hac de re iudices vt in cõſilium eant,per me licet. Nihil iam moror iudices quod ad hoc quidem pertinet.

Iudex qui tribunal conſcendit,deſcendere iam nõ debet,vt amici perſonam induat,& ex iudice fiat arbiter.

Deſcendere nõ eſt auſus ad auctoritatẽ prolatam falſi inſimulandam,etiam ſi falſam eſſe dicebat.

Deſcendere ad iniquas conditiones, litigandi tædio.

Deſcendere ad omnia iudicialis fori commercia paratus.

Qui diu cõtendere ſuſtinuerat inſigni peruicacia, ad extremum Diomedea (vt aiunt)neceſſitate compulſus,nullam conditionem reſpuit.

Iugulum cauſæ petere,&Vitalia controuerſiæ,ſignificat Ad firmamenta aduerſaria infringenda incumbere.

De curriculo cauſæ ſummæ digredi,& Cõſectari diuerticula deuia, hominis eſt iudicium cauſæ fugitantis.

Die iudicii diffuſa,aut Iudicio comperendinato, curia interim aditum principi ſupplicãdi,partibus ſua ſententia præcluſit. Vulgo dicũt,Abſque eo vt interim quicquam impetretur.

Aduocati & Cognitores,Quadruplatores dici poſſunt,qui litiũ redemptores ſunt,quas tuendas ſuſcipiunt & procurãdas. Et Quadruplaturæ reus aduocatus is,cuius fit mentio in l. Siqui aduocatorum.in tract.De poſtuland.inCod. Iuſtiniani.Quos Liuius Interceptores litium alienarum appellat.

Parerga cauſarum aut litium, ſunt Cognitiones criminum in ciuiles incurrentes cognitiones,& liticulæ,quæ Emergentes quæſtiones dicuntur.

Cauſæ cõiunctæ commiſſura ad vnguem reſpõdente. Id eſt, Quæ diuidi nequeunt.Vt cum rei defenſio in eiuſdem petitionem incurrit,& vice verſa.tũc enim per eius actionis relationem, quam Reconuentionẽ vocant,id eſt, mutuam petitionem, depulſio in intentionem vertitur & cõcipitur, ita vt eadem ſit defenſio & petitio.

Iudicatum iudicato rependere,& Nomen nomine expũgere,quæ quidem in eadem cauſa ſint,& quatenus adæquant ſummæ. Vel ſic, Debitum ratum rato debito compenſare pro portione. Liquidum liquido compenſare dicunt.

Sententiam rei petitæ abſtuli,ſed ſine ſolenni corollario. Id eſt,Sine expenſis in litem.

Areſta quædam caudam trahunt. Id eſt,Aliis areſtis egẽt quaſi interpretibus, aut litem non confectam,ſed affectam,prorſus abſoluturis.

Controuerſia longe lateq; patens, & ſinuoſæ explicationis & penè inexhauſtæ. Craſſum proceſſum vocant.

Lis puſilla & circunciſa, Proceſſus curtus vocatur.

Prouocationum cauſæ in ordinem redactæ, id eſt Voluminares: aliæ Numero ordinéque exemptæ,quæ Scedulares dicũtur: quæ etiam Extra ordinem exeuntes dici poſſunt.

Aleam emere cõtrouerſiæ, eſt Litigioſam rem emere. Quidam autem ita aleam emunt, vt ſi alea aduerſa fuerit, nõ magna ſit offenſionis noxa, vt ſi paruo lis ſit empta. Sin alea in Venerem ceciderit, luculenta ſit fœlicitas.

Vnum vadem trium millium æris obligarunt. Liuius.

Vadari rei, Vadimonio aut vadibus obſtricti ſunt. Paſſiue apud Plautum.

A ſarcinis forenſibus conſcripti quidã curiæ ſæpe conſpicui ſunt curiam introeuntes.

Interdum in areſtis iudiciorum infamantium adimitur ignominiæ nota, additamento clauſulæ receptitiæ, ignominiam ita delentis, vt tamen maneat litura conſpicuã.

Homo ſexcentis litibus implicatus. Id eſt, Infinitis.

Res mihi eſt in meo ſoro, vbi è ſentẽtia res procedit. Id eſt, Vbi optabã, litigo.

Hæret aqua in hac cauſa. Id eſt, Lis non procedit.

Circũuentorem iudicio circunuenire. &, Sycophantæ ſycophantari. Plaut. in Trinum. Quanquam hoc me ætatis ſycophantari pudet. Idem, Ego huic ſycophãtæ ſycophantari volo, Si hũc poſſum illis mille nummis philippeis circunducere. Simile eſt alibi, Acſi ſis nugator, nugari nugatori poſtules. πρὸς κόρακα κορακίζειν, πρὸς κρῆτα κρητίζειν.

Scita cauſæ enarrario, & Scitus liris enarrator & enucleatot.

A calce ad carceres ſæpe lites reuocãtur diplomare. ἐκ τοῦ τέρματος ἐπὶ τὴν βαλβῖδα αἱ διαδικασίαι μετακαλοῦνται.

Qui ſe in vado fori verſari exiſtimabat, ſenſim in gurgitem raptus eſt.

Cauſa perplexa, mæandríſque aliarum ſuper alias digreſſionum ambagioſa, ne Carneadei quidem ingenii facultari explicabilis, dignáq; quam propter cõmentandam enarrator elleborum ſumeret.

Areopagiticum iudicium larrunculatorio auctori æquiparare.

Si reus ternis dierum breuiariis euocatus, deſertum vadimonium circũducendum non curauerit, nihil iam cauſæ erit, quin bona eius adnotata publicè poſſideantur.

Litem plus quàm quadruplatoriam homini intendere rerum forenſium inſolenti.

Litigatori fugitiuo iudicium comperẽdinatum pro extremo corollario dilarionum. Id eſt, Datum eſt ei vnum ſaluum tridui, vt in ſoro loquuntur.

Duæ controuerſiæ erant adeò ſociabiles, iudicãdíque ratione affines & propinquæ, vt eadem opera (vt dicitur) eodémque oleo cognoſci, percenſeríque deberent.

AEquis iuxta iniquíſque iudicibus cauſa probabilis, reiectione iudicum vel ſubſortitione non eger.

Sanctione Philippina in gratiam municipum huius vrbis cõdita, domus ſemirutæ, & inquilinis vacuæ, areæ inanes aut ruderoſæ, ædificia collapſa, vnde nõ inquilini modo (vt aiunt,) ſed etiam mures migrarũt, priuilegio municipali inclamari proſcribíque debent, ſub haſtáque vænire, intra tempus eadem lege conſtitutum.

Ex commẽtariis interpretum ſcripta proferre vel citare, Ad auctorum iuris

commentarios ius ambiguum vocare, vel De iure ambigentes vocare, eſt Doctores & interpretes iuris allegare.

Ad fraudem & fucum in cauſis inferioribus faciēdum, interdum adumbratum non obſcurè nomen fiſci, ſermones circunforaneos excitat cum cauillis ac ſalibus hominum non imperitiſſimorum. Huic autem iuſtitiæ ludibrio è diametro propemodum reſpōdet eorum impudentia qui ſub eadem perſona, obnoxiè ad cauſas deſcendunt atque defunctorie, fidem fiſci implorantes & depoſcentes, non regi modo debitam, ſed etiam Reip. deuotam & obſtrictam.

Cancellaria.

Conditioni ſuæ, nataliūmque gentilitio iuri diplomate reſtituūtur homines genere nobiles, qui ob cenſus tenuitatem ſtemma natalitium inquinauerunt, inſtituto vitæ ſordido nobilitatíque indecoro.

A Themidis conſultricis oraculo ad Themin alleuatricem tranſeundum. Id eſt, A conſultatione aduocatorum ad Cancellariam eūdum. Ibi ſolœcorum forenſium gratia fit, niſi ſint ſolœciſmi venia tranſlatitia maiores.

Supplicibus cauſariis quibuſlibet venia caſus grandioris non indulgenda.

Omnium magiſtratuum codicilli in precariorum verba concepti ſunt, quāquam perpetui ſint magiſtratus, nec ſucceſſores mitti moris ſit in Frācia honore fungentibus, niſi ſponte magiſtratu ſeſe abdicarint, aut ſecus quid admiſerint.

Nihil tam trabali clauo fixū, quin vi diplomatica cōuelli poſſit, aut certè labefactari, ſi vanitate & mendacio graſſari litigatores diplomatarii ſuſtinuerint, quod plerique faciunt.

Opportuno diplomate nutantem cauſam aut titubantē in gradū reponere.

Cancellaria antiſtes eſt æquitatis, interpres placitorum principis. nam regis verbis reſponſa facit ſuppliciter adeuntibus.

Quædam placita ſunt principis, quædam non tam placita, quàm libita, quæ iure & legibus abſoluta dicuntur: cuiuſmodi quædam temporum difficultate expreſſa ſunt, legibus conniuentibus. Quædam iniquitatis ſpeciem præferentia, non principis, ſed eorum qui rerum actui præfecti ſunt.

Cancellaria iuris eſt prudentia regalis, cuius auſpicia prima ſunt penes Nomophylacem regni, qui Cancellarius vocatur. Secundorum autē faſcium auſpicia habet collegium Octouirorum libellis ſupplicibus prætorii præfectorū, quorum numerus ad Duodecimuiros auctus eſt poſt me eo honore donatum, aſcriptitiorum additamēto. Is numerus præterquam quòd ſententiæ honorato loco dicendæ in curiis omnibus conſiliiſque ius habet, officinæ codicillaris præfectura fungitur in baſilica, cenſuráque eius miniſterii varii ac numeroſi. Hæc tāquam cella quædam eſt promptuaria principis reſcriptorū, officina codicillorum regis nomen præferentium, quæ condimenta quædam ſunt iuriſdictionis ſeuerioris, interdū etiam hortamenta atque ſuſcitabula religioni legum obſtrictæ, & hæſitantis: alleuatrix etiam eorum officioſa ſeduláque, qui cauſa ceciderunt aut errore, aut tempore, aut formularum iure. Sic autem cu-

riæ ſummæ propemodum hæc officina aſſecla eſt neceſſaria, vt medicinæ medicamentaria. Inde enim cauſarum labotantium fomenta ſumuntur, tanquam è pharmacopolio. Quapropter contubernalis eſt curiæ, curiarúmque omniũ, ambitúque regiæ clauditur, in qua curia ſita eſt, in quam ſumma Iuſtitiæ iudicæ ſedes ſuas ac tabulas contuliſſe dici poteſt.

Cancellaria, Conuentus ſupplicum poſtulatorum.

Adeunda officina diplomatica.

Officium diplomatum ſubſcribendorum & obſignandorũ, Cancellariæ vocabulo ſignificatur.

Cancellaria etiam officina eſt litium informatrix, & aditum aperiẽs iudicii, imperium iudicibus tribuens, & iuriſdictionem cauſarum non ſui fori: veniarum principis & gratiarum moderattix atque arbitra: veniarum ciuilium capitaliúmque promptuarium.

Promptuarium iuſtitiæ gratiarum, Cancellaria.

Officina gratiarũ in iuſtitiæ cõtubernio, quæ etiã pœnæ & notæ reos eximit.

Penus iuris benignioris atque clementioris.

Iuriſdictio ſummi iuris emendatrix ex boni æquíque ſententia.

Indulgentiæ regiæ promptuarium & iuris honorarii, cuius potentes ſunt, & quaſi promi condi libellorum Magiſtri.

Iuſtitia non tam ſuum vnicuique iure tribuens, quàm quod iure ſeueritatis ablatum eſt, æquitatis manu refundens.

Iuſtitia non tam è tribunali ius dicens quàm è ſolio gratiæ.

Iuriſdictio è tribunali ſeueritatis cum imperio deſcendens in conſiliũ æquitatis & gratiarum.

Honoraria arbitra pro poteſtate cõtentionis diſceptãs inter ius & æquitatẽ, cenſura ſummi iuris & formularis fungens.

Interpres legum formularúmque de æqui boníque ſententia.

Forenſis calamitatis ſubſidium & perfugium, præſidium & caſtellum ſimplicitatis.

Iuriſdictio ſubleuatrix eorum, qui iure & cauſa ceciderunt nullo ſuo crimine, ſed culpa aut ſua aut aliena.

Iuſtitia ſuum cuique reddens conniuente ſeueritate, & patientiam accommodare iuſſa ab eo qui legibus imperium dat.

Oraculum æquitatis, cuius antiſtes, vnus Nomophylaciæ præfectus: Subantiſtes, & Proantiſtite, ſupplicum libellotum Magiſtri apud principem regiis auſpiciis verbíſque oraculum adeuntibus reſponſitantes, quo auguſtiora ſint reſponſa, plenioráque auctoritatis imperioſæ. Vnde reſponſa feruntur læta ab impetratoribus, triſtia ab iis qui repulſam tulerũt, ambigua ab iis quibus ſpes non præciſa eſt, ſed expectatione ſuſpẽſa. Ad quod oraculum frequentes conueniũt quos iuris & formulæ ſubſidia defecerunt.

Prouocatori temerario prouocationis circunſcribendæ venia non denegatur, niſi prouocatus occupauerit in prouocationis eremodicio. Id eſt, Niſi deſertæ prouocationis ab ipſo arceſſitus ſit. Id quod niſi factum ſit, cauſari ſupplicibus motis eſt, diem obrepſiſſe ſe peregrè agentibus, aut ſontico morbo la-

borantibus,& quiduis coloris quærere ad impetrandam veniam.

Diplomate litem quotannis interpolare,ne carie intereat & ſitu.

Reſcriptorum officina, legum ac iuris magiſterium obtinens, pro poteſtate & imperio iuriſdictionem tribunalium temperans, formulis ac iuri ſummo imperium abrogans.

In ea officina ſæpiſſimè id agitur, vt actũ quod eſt, agatur, & vt pertexta quæ ſunt, retexantur.

In ea officina cauſæ vermiculantes & obliuionis carie exeſæ, diplomaticis mã goniis interpolantur. Multa etiam alia huiuſmodi fiunt clemẽtia auctore non reorum modo periclitantium, ſed cauſarum etiam afflictarum deprecatrice. Quæ negari non poſſunt iure iam vſu recepto, è conſultorum commentis potius fortaſſe, quàm ex antiquæ iuriſprudentiæ commentariis.

Iuſtitia æqui & boni magis, quàm iuris prudens atque conſulta, ignominioſis notas, reis ſordes, damnatis ſupplicia adimẽs, commune præſidium omniũ iure deſectorũ, non etiam æquitate: & qui aliqua iuris experiundi facultate ceciderunt, aut minuti ſunt formularum præſcripto, aut imperitiæ noxia, aut inertiæ culpa.

A tribunalis ſeueritate repulſi, ad aram æquitatis & clementiæ confugiunt.

Huius iuſtitiæ mirificũ numen, & miſeris alexicacum, exanimes cauſas exuſcitat, actiones emortuas recreat, reos è faucibus fati eripit, antiſtitum ſuorum iudicio & arbitratu. Cuius acta, decreta, mandata, beneficia ab amanuenſibus regiis ſubſcripta, effigie quoque regia obſignata, per omnia tribunalia infima, ſumma, obnoxia, liberáque, ſuo iure imperium ſibi vendicant.

Ei qui cauſa caſu formulari, aut errore veniali cecidit, ſubſidium ab officina æquitatis, cauſarum caducarum alleuatricis mutuandũ eſt: quæ etiam reos ſupplices & afflictos ſubleuare ſolita ſit, de ſententia clementiæ affini ſeueritatis. Cuius rei modificandæ atque conſtituẽdæ penes collegium noſtrum ſecundũ Nomophylacem ius eſt & arbitrium.

Vbi iuris præſidia deſiderãtur, poſtquam nihil opis in officio iudicis eſſe viſum eſt, tum adeundum eſt ad oraculum Themidis non iuriſcõſultæ, ſed æquitatis reſponſa dantis, antiſtite gratia, iuris ſeuerioris neſcia.

Ad conſilium æqui boni, gratiarum & indulgentiæ cauſam ſuam deferre, iure ac formula laborantem.

Ad officinã æquitatis cauſam ſuam deferre vanitatis fuco oblitã & mẽdacii.

Si vitium obuenit in lite auſpicanda, diplomatis venia diſcutiendum.

Adminicula cauſarum quæ formula ceciderunt intentionis aut exceptionis (vulgo Releuamẽta vocantur) in officina petẽda iuriſdictionis diplomaticæ. In qua etiam officina iuris perſecutiones carie vetuſtaris obſitæ ſæpenumero interpolantur, aut ætatulæ tirocinio, aut ruſticitatis commendabiles, aut ignorationis cauſariæ patrocinio.

Poſtliminiũ perſonæ, famæ, ciuitatis, bonorúmque iis diplomate datur, qui veniam criminum impetrauerunt.

Ius forenſiũ codicillorũ, Ius fori eximium, vulgo Committimus appellatur.

Diplomate iudici præire quid de cauſa iudicare debeat, ſi ipſi argumentum

diplomatis impetrator probauerit.

Officinæ gratiarum ſupplices ſunt, quibus diplomatibus opus eſt ad ius ſuum perſequendum tuendúmve. Officinæ autem veniarum ſupplices ſunt, qui veniales codicillos ſuppliciter flagitant.

Inter ſupplicandi autem & impetrandi argumenta frequẽtiſſima ſunt παλινδικίαι, id eſt, Lites inſtauratiuæ, quæ iis indulgentur qui cauſa ceciderunt ob eremodicia. Quarum formula huiuſmodi eſt, vt eodẽ diplomate ſe prouocaſſe dicant, & eadem prouocatione inducta cum eo quod pronuntiatum eſt, ab integro admittendos ſe ad cauſam agendam tuendámve poſtulent.

Octouiratus auctoritas & magiſtratus, qui nũc eſt Duodecimuirorum, præter arenæ noſtræ functionem ordinariam, duobus cenſetur muneris primarii honeſtamẽtis. Nam cum Duodecimuiris ius eſt in curiis omnibus ſummis ſedendi, loco ſecũdum principes curiæ honoratiſſimo, ſentẽtiámque dicere niſi adſint forte aliqui Patriciorum, in quibuſdam etiam præſidendi cum libet & otium eſt, tum principi è cubiculo prodeunti, matutinum officium exhibent, ita vt proximi omnium anteambulonum ab eo abſint, & cum eo verba faciant de libellis ſupplicantiũ obiter ipſi porrectis. Quo fit, vt in oculis eius auribúſque habitent, verſentur, & agant: cum interim horum munerum obeundi rara ſit neceſſitas, & quotidiana libertas.

Curia.

Centuria curiæ quatuor decuriis cõſtat, ac XII Primis qui & Patricii Frãciæ dici poſſunt, præter eos qui honorarii ſunt conſiliarii curiæ, qui dicendæ ſententiæ ius habent loco ſecundum curiæ principes antiquiſſimo, vt Pontifex Pariſienſis à pontificatu eum honorem habens.

Primores patrum conſcriptorum in principe claſſe ſtationem ſuam habent, qui ob id Primani dici poſſunt. In qua claſſe oraculum quoddã curiæ eſſe mihi videtur. Vt enim res quæpiã nata eſt inter Secundanos, Tertianos, & Quartanos, quam propter, conſilium foras peti oporteat: continuò delecti duo mittuntur tanquam ad reſponſa petenda ac referenda, quæ auctoritatem habent τῶν πυθοχρήστων, Delphíſque reſponſorũ. Ibidem magni conuentus aguntur, quæ Curiata comitia dici poſſunt, cum quippiam vſu venit decernendum, cuius auctorem fieri curiam vniuerſam neceſſe ſit. Cuiuſmodi decreta Curiata dici poſſunt, quaſi Senatuſconſulta: & Leges conſtitutionéſque curiatæ ſunt, quæ vel à curia cuncta latæ ſunt, vel comprobatæ & promulgatæ. In ea ſummus Curio cum collegis tribus proprium habet ſubſellium.

Vt Curiales inter ſe ſunt conſiliarii curiæ, ſic Decuriales qui eiuſdem ſunt claſſis & decuriæ.

Centumuiralis conſeſſus in quatuor conſilia ſic tributus eſt, vt Romæ centumuiri in quatuor haſtas tributi erant: quod iudicium longè auctoritate cedet, ſi cum curia noſtra componatur. Claſſes autem, Cameræ vocatæ ſunt, à locis olim concameratis.

Magna vis, magnũ quaſi iuſtitiæ numen, idem ſentientis cunctæ curiæ, ſem-

per eſt exiſtimatum. Curia verò æquabili iuriſdictione per omneis claſſeis, nõ vſque adeò aſtricta eſt, vt idem eadem de re omnibus claſſibus cenſere neceſſe ſit. Id quod nonnunquam exemplorũ varietatem efficit. Eſt enim pauciſſimis de rebus ſuus cuiuſque claſſis ſenſus, etiam perpetuus. Refértque in iis ſpeciebus plurimum ad iudicii euentum, qua quidque in claſſe iudicetur.

In curia, vt in aliis cõſiliis, collegæ quidem ſunt omnes, paríque honore præditi: ſed paucorum longe maiora ſunt auſpicia, quorũ faſces eminent, cũ multorum ſubmiſſi ſint, quorundam etiam penè iacentes. Plures etiam hodie cõſcripti, quàm patres ſunt.

Primanorum claſſis interdum de loco ſuperiore ſententias profert, quæ Areſta verbo Græco quaſi Placita vocantur. Interdum è ſubſelliis, eodem tamẽ imperio, ac poteſtate pari ſententiarum atque auctoritate.

Luminaria curiæ, οἱ πρόεδροι, id eſt, Quatuorviri, quibus extinctis aut magnopere obſcuratis (ſi quando id futurum eſt) tenebricoſus vt euadat curiæ ſplendor neceſſe eſt, decúſque ipſum iuſtitiæ careat.

Huius curiæ ſplendor vna aut altera inſigni macula noſtra memoria infuſcatus eſt. Sed illuſtria animaduerſionum exempla maculas abſterſerunt.

Tholi ſunt duo conſeſſus ob quæſtiones inſtituti, æſtiuus & hibernus, qui ex omnibus coguntur decuriis. Tornellam vulgo vocant.

In magnis conſultationibus, & in tumultuariis conuentibus more maiorum nemini abeſſe licet nõ cauſario: ſed cauſæ quælibet in excuſationem ſæpe cedunt, & multis licet minus valere cum libet. Quod qui faciunt, dignitati ſuæ deeſſe ſe non ſentiunt, & in quibuſdam obſoleſcunt inſignia virtutis & dignitatis.

Anniuerſarium curiæ iuſtitium, Vacationes vocantur, quo tempore ſilentiũ eſt in curia ab altercationibus, & quoddam conticinium facundiæ cauſidicæ.

Curiæ conſulta ab Areſtis & Sententiis differũt. In his enim non cauſarũ diſceptatio agitatur, ſed de republica aut principis deliberatio cõſtituitur. Romani in Senatuſconſultis faciendis hoc verbo PLACERE vtebantur. quaſi areſta, id eſt Placita curiæ appellãtur. Vſus eſt Cicero Philip. 5. verbis Senatus loquẽs. & Philip. 9. Seneca lib. 10. Epiſt. ad Luciliũ, Præterea nulla ars contemplatiua ſine decretis ſuis eſt, quæ Græci vocãt Dogmata, nobis Decreta licet appellare, vel Scita, vel Placita. Plin. lib. vndetriceſimo, Eadẽ ætas Neronis principatu ad Theſſalum tranſſiliuit delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem. Et ἀρεστὸν Græcè placitum & gratũ ſignificat. Plutarchus libros quatuor ſcripſit περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις. Id eſt, vt nos olim vertimus, De placitis philoſophorum, hoc eſt de dogmatibus.

Curia ſummam & vltimam cauſarum diſceptationem habet: &, ſi iure ſuo vti velit, habet tanquam liberam, iuris etiam prodendi potentem & exemplarem. Plerunque tamen legitima vtitur & vſitata.

In eius obſeruantiã, cultum, & tanquam in acta Præfecti prouinciatũ iuridicíque adiguntur, quorum quidem codicillos in curia promulgari moris eſt.

Quatuor curiæ Amanuenſes, qui & quatuor A ſecretis dicuntur, apparituras curiæ faciunt, ſed liberas & honeſtiores. Apparitorũ autem decuria, qui & via-

tores ſunt curiæ,ita conſtitutas apparendi vices habet,vt bini in orbem neceſſarias apparitiones faciant, certis ſpatiis temporum inter ſe comparatas: cum interim capturis faciundis diligenter incũbant quod illi amanuenſes non niſi raro & ingenuè faciunt. Apparitorũ decurio,Accenſus curiæ dici poteſt, cuius munus eſt cauſarum exiturarum volumina recitare inclamabunde.

Mercurius quæſtorius,quem Græci κερδῷον dicũt, iiſdem pene ſacris cum illa diua præſide iudiciorum paſſim in foris colitur,nec minore à multis religione, vt annonæ præſentis prolixus ſuppeditaror.

Rectæ & probæ iuriſdictionis genius,quam Iuſtitiam vocamus,in curiæ ſummæ conuentu perfugium ſanctum habuiſſe ſemper viſus eſt, (aſylum Græci vocãt)ſicubi numinis ſui maieſtatem læſam eſſe exiſtimauit.Quo nomine curiæ appellatio,vt oppreſſorum præſidium, árxque ſeueritatis iudicialis, in opinione hominum religioſiſſimè iam olim conſecrata eſt. Nam ius appellandæ curiæ inſtar plenum poteſtatis tribunitiæ, auxiliiq; ſacroſancti,iis temporibus ſemper habuir habebítque,quibus fuit futuráque eſt iuris reddendi ratio aucto ritáſq; florentiſſima.Quòd ſi quando(quod ominari nolim)huius noſtræ curiæ auctoritas ac dignitas labeſcere cum virtute & conſtantia viſa ſit,iuſtitiæ quoque protinus implorandæ ſpes & fiducia occiderit & iacuerit.

Certus numerus conſcriptorum curiæ muneri pomeridiano cõtributus eſt, diebus quidem extraordinariis,quorum nomina citari matutino ad conſeſſum poſtmeridianum ſolita ſunt quintodecimo quoque die.

Curiæ minus Licurgeæ eſſe accidit aliquando per iniquitatem temporũ,rarò autem conringit ſaris eſſe Areopagiticæ,Aii loquẽtis ſcelere aut vitio,per rimulas erumpentis vel ſanctiſſimo iureiurando obſtructas.

Curia vt iuridicæ ſeueritatis maieſtatem, cõſeſſus ſpecie,ac decretorum grauitate ſuſtinet:ita decus columénque iuſtitiæ ſedentis in foro eſſe debet.

Decuriales inter ſe neceſſitudine arctiore coniuncti ſunt,& decuriæ ſocietate. Latius autem patet curialis neceſſitudo,quæ inter omneis ſingulóſque collegas intercedit, quaſi ius municipale inter municipes,qui vinculo ſolũ ciuilitatis coniuncti ſunt.

Seſſiones quædam curiæ antelucanæ hyeme,quædam matutinæ,aliæ poſtmeridianæ & crepuſculares.

In auditorio autẽ curiæ Tribunalitũ quidam dies ſunt,& quidam Subſelliares,quos Conſiliares vocant.

Quatuor principum curiæ,id eſt Præſidum,auctoritas,cardinem actorũ curiæ & conſultorum verſare vulgo exiſtimatur. quod quatenus intelligendum ſit,non cuiuſuis eſt conſtituere.

Cum in rebus iudicandis in vna claſſe, duæ cõſilium ita diſtinent ſententiæ, vt vel planè adæquare vtranque, vel vno minus puncto alterutram contigerit, moris eſt colophone dirimi controuerſiã.In aliam enim claſſem diiudicatione tranſlata ſentẽtiarum adæquantium, allegantur duo ſententiarum ipſarum auctores,ſuæ vterque partis vindex aſſertórque ſententiæ, argumentorum ſummam ac firmamentorum expoſituri in vtranque partem diſputatorum.

Curia in areſtis ſuis faciendis ſe ipſam in poſterum onerat, vt iudices obno-

xios exemplis & quaſi præſcriptis aſtringit.

In curia ſumma Cognitor eſt vnus regius proprie & abſolute dictus. In præfecturarũ foris nõ Cognitores regii, ſed Procognitores ſunt vel Subcognitores. Horum permulti obaudiunt, cũ libet (vt fama eſt) & benigne conniuent. Quod ſi fieri ſine luculenta præuaricatione non poteſt, quaſi per tranſennam vident quæ otioſe intuenda ſunt & animaduertenda: tum quidem certè, cum oculis auribúſque morigerari priuatæ rei ſuæ intereſt, aut cum neceſſitudinibus ſuis ſeruiunt. Ex quo euenit nõ rariſſime, vt quod ad animaduerſionum ſuſcitabulum inſtitutum eſt, euadat in aſylum impunitatis. Nam hæc quónam modo ſilẽtio tranſmitti poſſunt, quæ pueris, quæ aſſeclis mularum decantata ſunt? Is magiſtratus iura regia populíque imminuit aut amplificat pro poteſtate, atq; in iis inire gratiam à potẽtibus poteſt, quæ neceſſitatis, non gratiæ ſunt. Verum illa perſonarum artifex ſimulatio, quàm Proſopopœiam Græci vocant, & morũ effictrix Ethologia, vt in omni penè parte vitæ, ſic in iudiciis circũſcriptiones factitant etiam populariter.

Moris eſt in curia, cum lites exponũtur, expoſitori duos cuſtodes apponere altrinſecus aſſidentes, nequid iudices prætereat, quod ad rem pertineat.

Curia, militia eſt vrbana: & ſtipendia in vrbe faciũt, qui aſſidui in curia ſunt. Curiæ enim ſummæ conſcriptis velut cohorte quadam lectiſſima hominum iuriſdicendi peritia prudentium, ſuccincta videtur eſſe Iuſtitia, qua rex auctore & magiſtra vtitur ad populum primoréſque legibus coercẽdos. Quocirca eorum ſtipendia, ſi rei ſummæ actus rectè atque ordine conſtitutus ſit, ex argento puro puto (vt priſco verbo loquar) & verò ex ære primipilari perſolui, ad nummúmque debeant. Centenarii autem ſenatus tanta fuit olim auctoritas in Gallia, & quocunque fama eius peruenit, quãta quondam in Græcia Areopagitici, cuius ne Mars quidem & Neptunus dii antiquorum ſelecti, iudicio parere grauati ſunt, vt auctor eſt Demoſthenes. In quo ſic dii XII ad iudicium Eumenidum & Oreſtis diſceptandum ſederunt, vt XII Primi Franciæ cum Rege ſedentes inſignia ſunt Senatus noſtri, cum lectiſternium (quod vocant) Iuſtitiæ agitur & cogitur. Cuius aliquando formam vidimus, ſed adumbratam magis, quàm expreſſam & eminentem.

Δώδεκα θεῶν ſententia damnati vel abſoluti quodam modo dici poſſunt, qui à Rege & XII Patriciis & curia iudicati ſunt. Quod Demoſthenes de Oreſtis iudicio dixit, diceres AEacorum, Rhadamanthorum, Minoum conſilium, ſi priſcam maieſtatem attenderes.

Corpus curiæ & ipſa velut cõpages ſenatus Centumuiralis, è conuentu regiæ perſonæ conſtat, & XII Primis patriciíſque, non mortalibus, ſed perſonis mortaliũ, quæ ſenis pontificatibus & potentatibus adiunctæ ſunt, vtrinque regi aſſidẽtibus, cum lectiſternium iuſtitiæ indictum & ſtratum eſt. Reliquus autẽ curiæ numerus pridem Octouiratus collegio conſtabat, qui à libellis ſupplicibus regiæ appellatus eſt, & patrum conſcriptorum. Sed & Octouirorum numerus & conſcriptorum, nuper auctus eſt. In comitatu curiæ, & verò quaſi contubernio, eſt Triumuiratus cauſarum fiſcalium, actionúmque popularium. Sunt & Scribæ curiæ, quorum numeroſum eſt officiũ, qui etiam Ab actis curiæ dici

poſſunt. His accedunt quatuor viri, à ſecretis curiæ appellationem habentes, munere fungentes cum ſcribis communi, vel potius vicem implente, cum ſcribæ deſiderantur. Hic Senatus principis, ſtatarius eſt vrbanúſque. Alter eſt autem Senatus principis peregrinus, vel prætorianus potius, & aſſecla Nomophylacis, qui comes eſt perpetuus principis, omnia penè ſecum trahẽs munia reip. legibus, inſtituis, edictíſque conſtituendæ regiis ſub auſpiciis. Qui etiam ius in curia ſumma ſedendi, vt in omni iudicio, ſecundum regem primum habet, ſententiámque dicendi loco antiquiſſimo.

Curiæ prima claſſis decuriáque, cuius conſeſſus eſt in comitio curiæ auditorióque laqueato, ſic mihi Curia curiæ dici poſſe videtur, vt Græcia Græciæ vrbs Athenienſium à Pindaro appellata eſt. Et quemadmodũ Muſeon Græciæ eadẽ ipſæ Athenæ ab Athenæo dictæ ſunt, ſic non dubitarim curiam noſtram ſummam, Themidis quoddam delubrum in Francia, & Iuſtitiæ ſanctius domicilium appellare: ſiquidem maieſtatem conditæ primum curiæ, omnibúſque ſuis partibus coagmentatæ, æſtimare velimus, auguſtámque faciem priſcæ iuriſdictionis & exemplaris. Neque enim omnium temporum eſt ætatúmque Lycurgea curia, & nihil fugientius catorthomatica cõſtitutione ordinum muniúmque publicorum. Solenne certè & perpetuum eſt in vita, & penè ſemper fuit, vt nepotum ætas deterior auorum ætate fuiſſe videretur, & priſca virtus omni memoria requireretur.

Curia, Senatus eſt Franciæ. quãquam nõ magis Senatus eſt regalis ipſa curia, quàm armariũ eſt principis regaliũmq; placitorum, & quoddam quaſi conditorium Iuſtitiæ oraculorum. Si tamen opinionem adhuc aſſeruat maiorũ merito, in curiæ huius vrbis vocabulo conſecratam inuſtámque. Olim cõuentus erat quotannis inſtauratiuus, cui legum, morum, iuriſdictioníſque regimen reges ſemper dederunt quaſi fiduciarium.

Regii Senatus principes quatuor viri, quos Præſides vocamus, vt huius quaſi theatri Iuſtitiæ inſignia ſunt, ita tales creari debent & doctrina & grauitate & prudentia, & perſona numeris omnibus integra, vt ab eis regi tantus talíſque numerus hominum nõ indignetur, ac penes eos eſſe faſces (vt ita dicam) curiæ.

Apud curiam ſummæ iuriſdictionis auſpicia ſunt, & exempla ius dicẽdi prodentis, ſecundum quidem monarchiæ genium, à quo veluti fonte regali & iuru lento, perennis manat iuriſdictionis amnis quoquouerſus profluens. Quædam autem areſta eius imprimis exemplaria, in iudicandis cauſis citantur vt canones iuris dicendi. Quædam autem temporum fuerunt, nec iam imitanda eſſe cenſentur. Quædam etiam in ordinem redacta ſunt, nec inter exempla numeranda & quaſi curiæ catorthomata. Sicut Senatuſconſulta neceſſitate, aut temporum iniquitate expreſſa: quæ ſi exemplum prodidiſſe, iúſque ſtatuiſſe hæc ætas aut poſteræ arbitrarentur, iniuria iuris nomen, vicémque obtineret.

Curia interpres eſt iuris & æquitatis, edictorum & placitorum principum, bona eorum venia moderatrix & arbitra, duntaxat quæ in curia promulgari cum cognitione debent. Cum enim in ſanctiones regias iurata ſit, ſiquid placita à principe eblandita, aut obreptione ablata, à ſanctionibus aut æquitate diſcrepent, iudicium ſuum interponere more maiorum ſolet.

Stat ius in curia noſtra non minus moribus quàm legibus, niſi in earũ cauſarum iudiciis quæ ſcripto iure cenſentur. Nam & Francia propriè dicta, moribus ius habet conſtitutum maxime, eóque nomine Conſuetudinaria vocatur. At verò prouinciæ quæ à iure ſcripto nomen habent, ita iuriſdictionem iuridicam exercere dicuntur, vt tamen eorum iudicia eam ipſam ob cauſam non minus nonnunquam iniuriæ, quàm iuris dicere, id eſt æqui & boni videantur. Eſt enim ius aliquod iniuſtum, id eſt δίκαιόν τι ἄδικον: & ius iniurium, τὸ ἀκριβοδίκαιον. Sicut ἡ ἀκριβολογία vitio vertitur ab Ariſtotele in 4. Moralium. Prouinciæ autem à conſuetudine nuncupatæ, quaſi auſpiciis conſuetudinis potius quàm iuris ſcripti adminiſtratæ, non tam iuris pediſſequæ ſunt quàm Iuſtitiæ: quippe quæ iudicandi rationem vſúmque fori à iure Romanorum, non vt imperia ſanctionum accipiat, ſed tanquam conſilia & reſponſa prudẽtum: conſiliariæ ſunt Iuſtitiæ, non legiſlatricis atque imperioſæ, ſed æquitatis potius auctoris & magiſtræ. At huiuſmodi Iuſtitiæ, quaſi matronæ boni & æqui conſultæ, vis afferri mihi videtur, cum iuris interpretatione ſubtiliori & arguta ius dicitur & redditur, præſertim ex commentariorum congerie, vel verius controuerſi iuris iliade, quibus iuris prudentia excæcata eſt. Nam qui explanationum iuris facibus prælucere debebant iudicibus, hi tenebras offuderunt Cimmerias, caliginémque iudiciis in dies atriorem.

In curiæ ludo & comitatu, quaſi in lautiore officina Promethei atque exactiore, homines finguntur non quilibet & vſus tranſlatitii, ſed ad magiſtratus atque honores gerẽdos idonei & perpoliti, & præſertim iuridicos. Quare & in baſilica ſeminarium quoddam eſt magiſtratuum.

Aliud eſt Iuſtitiam exercere, & aliud Vexare iuſtitiam, variéque agitare: quod Indulgere eſt iuri formulario contra æqui boni dictamentum. Neque enim forenſis Iuſtitia ius ſuum vnicuique tribuit, ſed adimit potius, quæ ius in iniuriam vertit iniqua religione iuris interpretandi. Vnde autem examen calumniarum forenſium enatum, niſi è ſolennibus formulis iuris experiundi, aut vtcunque lege agendi? At hæ captiones ſunt non modo ſimplicium litigatorum, ſed hominum etiam peritorum, qui pendere pœnas coguntur, aut inertium cognitorum, aut apparitorum vel ſui muneris imperitorum, vel improbe negligentiũ: cum interim & cognitoribus ipſis & apparitoribus, tametſi in verba adactis ſolennis iuriſiurandi, impune ſit à iudicibus, à popularium actionum curatoribus. Multi ſunt huiuſmodi ſolœciſmi in vita ciuili moribus recepti, in noxam captionémque ſingulorum, conniuente cura publica. Profectò Iuſtitia nomine ſuo digna, iandiu foro ceſſit, vt rerum vænalium, ſic etiam iudiciorum, quãquam inania eius auſpicia in ſermone hominum remanſerint circunforaneorum, & perſona ipſius hiſtrionica, nominíſque vſurpatio auditu tantum vendibilis & veneranda, & verò nonnuſquam ſic quoque vænalis ac ſeſe litigantibus imputans.

Olim & ferme ſemper in Curiæ vocabulo tanta fuit ſpes præſidii, vt quibus adempta eſſet aut pernegata facultas curiam appellandi, ademptum ius certũ putaretur ius ſuum obtinendi, Iuſtitiæque implorandæ fiduciam eſſe præciſam.

In conſiliis celebribus cenſentium & pro ſententia dicentium, quidam ita verba faciunt vt cordati iudices, ac cauſæ ſemper inſtantes ſibíque, eorum quæ cauſa complectitur exiſtimatores prudentes. Quidam quaſi legis cuiuſdam ciuilis pro iure doctoræ è loco ſuperiore enarratores: cæterum qua de re tunc agitur, non magnopere perpendentes. nempe quaſi theſeos ſententiam rogati ſint, & non hypotheſeos potius: aut quaſi quæſtio in medio, non cauſa poſita ſit, & locus communis oratione explicandus ſit. Quidam ſententioſe diſſerũt, non etiam copioſe aut eloquenter. Alii quaſi argutatores, & pro ſuggeſtu prælegentes. Alii verba fundentes inania, eò amplius identidem ſe reuocant, eandem ſentẽtiam ſæpius ingeminantes. Alios pudet dicere quod alius occupauerit. Alij non verentur, quod alii dixerint, vt ſibi præreptũ pro ſuo dicere, in eóque immorari, quaſi homines inopes, nonniſi rariſſimè in ſuo ære exiſtentes, ſicque ſe in ordinem cogere vrgẽtes. Verum qui in cauſa hærentes, ſemetipſos vrgere non deſinunt, hos Commodos iudices vocant, & eius quod agitur intelligentes. Improbabilis eſt eorũ conſuetudo, qui diu ancipiti diſputatione ſententiam dicunt, nec in alterutram partem ſatis certò vergunt, quaſi academicè cenſendum ſit in iudiciis. Sunt qui ementitis legum canonúmque auctoritatibus, iuríſque interpretum elogiis commentitiis ſententias ſuas impudenter ſanciunt, quaſi auditoribus aliud agentibus. Quorundam vibranti & ſonora oratione, ſed non perinde ſententioſa, aures perſonant audientium. Sunt qui iuris reſponſa ſanctioneſque ita laudant, quaſi ſententiæ ſuæ auctores, vt eas adnumerandas putent. Sunt alii qui appendant potius iuris auctoritates ſtatera prudentiæ.

Pro imperio curiæ quippiam denũtiare aut exequi, hoc eſt, Iuſſu & mandato curiæ dicere ſe id agere.

Pro curiæ ſententia dicere, eſt Per areſtum.

Curia natalem habet actionum cauſarum atque altercationum, poſtridie Martinalium.

In albo curiæ nomina ſunt Patrum Cõſcriptorum, & ex eo citantur, cũ curiæ comitia habentur, vt poſtridie Martinalium, & diebus celebrium conuentuum & conſultationum.

Antiqua indoles curiæ an ad noſtram vſque ætatem peruenerit, vix auſim pronuntiare. Stat tamen hodie ſua curiæ dignitas & auctoritas, ob maiorum memoriam meritáque in hominum opinione conſecrata, vel ob temporum forſan conditionem. Virtus enim priſca, decúſque & maieſtas iuriſdictionis ſummæ, non tam fuit hominum, quàm diſciplinæ temporum, quemadmodum & in Senatu Romano quondam fuiſſe notum eſt. Quin & omnium officiorum, conſultorum, decretorum, tum vetuſtorum, tum noſtræ fortaſſe auorúmque memoriæ auctoritates commemorandæ, & quaſi catorthomata, aut iis rurſus diſſona, & memoriæ hominum eximenda: ſiquo pacto fieri poſſet, temporibus accepta magis referuntur, temporúmque auctoribus & potentibus, quàm viris temporũ æqualibus. Tametſi nulla fuit tam infœlix ætas, quæ nõ Catonẽ aliquẽ, aut certè Thraſeas, Heluidióſque tulerit. Verũ vt vna (quod aiunt) hirundo, ſic nec vnius aut alterius ſimilis iã dictorũ virtus & ſententia,

Senatus & curiæ cõſulta. Haud ita pridẽ homo fuit, curiæ aliquandiu alumnus, è ſinu eius progreſſus ad faſtigium honorũ, potentiámque inuſitatã, fatis iam aduerſis nationi mortalium virtuti ſtudentium. Is poſt multa exempla ſummæ ac inauditæ improbitatis edita, vt ſpecimẽ impotẽtis inſolentiæ faceret, iuridicã iuſtitiam exatmare concupiuit, curiæ ſummæ auctoritatem, noménque peſſundando & obterendo. Id quod non dubie perfeciſſet (qua erat audacia) niſi eius impotẽtiæ ingenium principis obfuiſſet, Iuſtitiæ maieſtatem tãtopere minuere recuſantis, vt pignus imperii Francici. Hunc fatum opportunum ſuſtulit, hac ratione graſſantem ad ius, bonum, æquum, honeſtum de medio tollendum, ſuperſtitem (vt eſt hominum opinio) tantæ potentiæ futurum, niſi repente arreptus eſſet. Nec tamen antè arreptus, quàm omneis reip. partes veſtigiis luculentis impreſſit impotentis animi, audaciǽque antea inauditæ. Quibus monumentis memoriam ſui nominis præcipuè poſteritati mandandam, non etiã commendandam putauit.

Interdum per iuſtitiæ exactoris ſpeciem colorémque, iuſtitium vnius cauſæ aut plurium ſtatuitur. Id quod euenit nimium indulgendo certamen iandiu inſtans & in procinctu exiſtẽs detrectantibus, aut litibus ſæpius ampliandis quæ præſentanei ſunt iudicii.

Miniſterium ſcribarum, vel ſcriptum curiæ facientium, ſunt ii qui Clerici vocantur actorum officii.

Semeſtria agere in auditorio magno, & ſemeſtria in Tholo quæſitorio Primani curiæ ſolent, vbi munia ſubintelliguntur. Sic etiã ſemeſtria ſua agũt Cõſcripti curiæ comitatus aſſeclæ.

Bimeſtribus abeſſe, & peregre agere, id eſt, Vacationũ tempore, qui quaſi dies ſunt curiæ halcyonii.

Auguſtam curiam habere princeps dici poteſt, quando lectiſternium iuſtitiæ indictum, à principe cogitur.

Solennes quædam cauſæ ſunt, quæ in curia primum inſtituuntur, vt Regaliorum & Patriciatuum, & aliæ quædam. Aliæ autem curia demum appellata, iuris fiunt curiæ. Aliquæ etiam in curiam ſtatim arceſſuntur à principe, aut ante ſententiam aſciſcuntur, ab aliis iudiciis auocatæ.

Solennis cenſura curiæ ſingulis menſibus agitatur, Mercurialis dicta.

A quinto Idus Septembris ad poſtridie Martinalium anniuerſarium eſt curiæ iuſtitium in omnibus cõclauibus, etiamſi in Tholo quæſitorio delectorum numerus ſedet præcipue ad cuſtodias exhauriendas.

Exoletæ vetuſtatis decreta curiæ areſtáque, nunc placere non poſſunt.

Conſtituendæ iuriſdictionis arbitrium curiæ eſt intra fines ditionis ſuæ in iis quidem quorum nulla extat ſanctio.

Quatuor principum curiæ munus eſt, cum aliquot delectis Conſcriptorum cenſuram gerere omnium curiæ partium, omniúmque officiorum curiæ ſubſignanorum. Cenſorum autem erat olim, ſarta tecta tuenda templorum baſilicarúmque locare, & exigere. Sartam igitur ac tectam tueri curiæ dignitatem & maieſtatem præſides ipſi debent: vt ipſa viciſſim curia Iuſtitiæ impe-

rium fidémque & præſidium, ſarta tectáque tueri debet, qua patent eius fines. Siquidem curia eo nomine cenſetur, quaſi fanum quoddam Iuſtitiæ, aſylúmque vi oppreſſorum. Et verò Deus numénque Iuſtitiæ præſes aram habere in curia ſemper viſum eſt. Tandiu autem curia curiam agere exercereque videbitur, quandiu pro dignitate curiæ agere, ac veterem curiæ dignitatem tueri aſſerereque perget.

Conuentui baſilicano hominum noſtrorũ magna pars qui aliquo ſunt numero locóque ſtipendiaria facta eſt,quaſique ob noxam data cõtrouerſæ vitæ, atque peruicaciæ iuris experiundi,cum ipſe conuentus togatorum immunitate fruatur,& plus quàm iure Latii.

Iam pares non ſumus antiquæ iuriſdicendi ſeueritati, temporum (vt opinor) inclinatione. Eo enim mores iandiu vergunt, vt ſibi quiſque imprimis conſultũm velit, in medium ferè conſulant homines male aut frigide de laribus ſuis meriti.

In quibuſdam iudicibus haud ita multum eſt iuris ſcientiæ,eſt tamẽ ſatis ingenii,iudicii,prudentiæ, & orationis ad obtinendam perſonã magiſtratus,ſpeciémque tuendam hominis non inconſulti.

Non omni tempore ſeueritas perinde vendibilis eſt, priſcæque notæ integritas. Hæ enim iam à multis ad crudiora ſecula relegatæ ſunt, ex quo ſtrenua impudentia fortunatrix hominum eſſe cœpit. Atqui poſtliminii exigua ſpes non Aſtrææ tantum illi poeticæ, quæ ſalutem iam olim dixit mortalitati, ſed etiam Iuſtitiæ inter homines verſatæ poſt hominum memoriam, aut paulum ſupra.

Quidam iudices comiter, blande, benigne litigatores appellantes, cauſas ſuas ſuppliciter commendantes, omnia etiam eorum cupere ſe dictitanteis, incautos intus euertunt, verbis peſſimè de iis merentes, à quibus gratiam vultibus inierunt.

Fama eſt familias quaſdam in vrbe gratioſas & potentes, coitiones inire de nece cauſarum iure ſuperiorum.

Conſcriptorum curiæ, quidam viri, quidam homines, quidam androgynorum generis,in ſententia dicenda,nonnulli Tireſiæ aut Cænei,viciſſim viri fœminæque,aut vice verſa è fœminis viri facti, & in melius tẽpore progredientes.

Areſta curiæ & decreta panegyrica, Conſultationes curiæ comitiales. Id eſt, Vniuerſe coeuntis curiæ.

Iuſtitia eſt per quam obtinere quiſque debet quod ſuũ eſt, ſi ius experiri velit. Hæc iuſtitium eſſe incipit,cum tardigradam & fruſtratricem ſeſe exhibet.

Præſes de aduocatorum altercationibus ad conſilium refert, quando tribunal obit,& circulans ſententias ſigillatim rogat.

Baſilica curia,eſt ambulatio in qua Regum ſunt ſimulachra.

Curiæ exiſtimatio & auctoritas in quatuor Primorũ induſtria, dignitate, & prudentia, quaſi in cardinibus vertitur. Iuſtitiæ autem ius dicẽtis robur & imperium,in virtute & ſeueritate curiæ,quaſi in cardine ſummo verſatur.

Iuris ſui vnicuique tribuendi ratio in compendiis iuriſdictionis ſita eſt magna ex parte: quia litium diſpendia ſuo obtinendo, aduerſa ſunt, & ſæpe vi-

r.iii.

ctorias Cadmeas efficiunt. Multis enim vtilius eſſet cito cauſa cadere, quàm poſt tot annos vincere. Iudicum autem indulgētia improbitati ludificatorum fauens, callum vetuſtatis obduxit & in curia, & in omnibus penè foris, litigantium moribus eorúmque cognitorū, quod iam abſtergeri non poteſt mulctis quidem penè ignominioſis, nedum increpationibus. Quod autem ad iudices pertinet, eò penè res euaſit, eorum culpa, quos vel inertia, vel ſtudio cunctatores eſſe non pœnitet, vt litigantes numerum illis augeant aſſeclarum, Iuſtitia iam vt conſtans & perpetua ſit voluptas ius ſuum vnicuique promittendi. Vſqueadeò quidam tanti æſtimari volunt vltimam manum liti appoſuiſſe, quā tandiu in manibus habuerunt. Atqui iuſtitia nō modo maxima in iuriſdictione ſumma, ſed etiā optima eſſe debet, quæ appellationes ſummi Iouis apud antiquos fuerunt, qui à iuuandis hominibus dictus eſt. Optima autem eſt beneficētiſſima, vt Cicero interpretatur. Iuſtitia igitur à curia debetur ſingulis & vniuerſis de fortunis ſuis ambigentibus, vt optima maximáq; eſt, non vt quælibet.

Quædam in morés iudiciorum tranſierunt & recepta ſunt, quæ à maiorum noſtrorum auctoritate, id eſt auorum, ius magis ſumpſiſſe, quàm à iure, æquo bonóque videntur, aut ab exemplis ab antiquitare proditis.

In puluinaro tribunali ſedere & liliato moris eſt curiæ actionibus publicis, & foribus apertis. In ſubſelliis autem ſedere actionibus extra ordinem inductis, & occluſo audirorio.

Curia aliquando de gradu auctoritatis nō leuiter deiecta vnius hominis machinamentis, ſenſim in gradum penè repoſita eſt, tum ſuapte vi & dignitate, tū eius bona venia atque indulgentia, in quo omnia poſita ſunt. Nouit enim Princeps optimo iudicio præditus & ingenio, iuſtitiam violatam maiorum memoria in ſinum ſemper curiæ cōfugiſſe, tanquam ad præſidium validiſſimū, quod ſemper ipſe munitum & oppreſſis obuium eſſe voluit.

Iudicis viri boni officium eſt cauſæ ſtudere, non perſonæ: iuris rationem, nō amicitiæ ducere: non affectibus, non ſtomacho ſeruire, ſed Iuſtitiæ præceptis. Scelus eſt autem, æquum illi eſſe fronte, cui mére iniquus ſis. quod vitium eſt non paucorum.

Solidam & expreſſam Iuſtitiæ effigiē in iudiciis agnoſcere difficile eſt, vt nūc iurium diſciplina, ac iuris dicendi ratio comparata eſt. Adumbrata tantum vtimur, aut imagine fucoſa, verámque ementiēte. Itaque probitas & candor litigātis ad fori victoriā non facit. Illa verò & ab offenſione propius abeſt, quàm aſtutia verſipellis & calumnia.

Perſona amicitiæ obſoleſcit in tribunali, & in conſilio iudiciali. Deponenda igitur ſimul ac calculus in manum ſumendus eſt, aſſumendáque integritas.

Obſtruēda aliquādo ludificatorū perfugia & inficiatorū, aut iuriſdicēdi ratio in iniuriam meram tandē degenerabit. Huius generis ſunt interceſſiones futiles, prouocationes improbæ, poſtulationes proteruæ & detrectatoriæ, eremodicia affectata atque impudētia. Quarū rerum tædiū & moleſtia deuoranda iis qui iura ſua perſequuntur: vt nunc mittam faſtidium iudicum qui obſeruantia clientelari gaudent, & cruciatu iuſtitiam nequicquā flagitantium. Sed ſtomacho imperandū, quamlibet bile rumpatur, qui litigare ſtatuerit, aut animus

deſcendus eſt, qui perferre ad extremum ſibi imperare non poſſit.

Lites parente diſcordia natæ, quæ malum olim aureum in medium cõiecit, nutricante petuicacia mirè gliſcunt, vt vlcera ſerpẽtia, alma & ipſa nutrice tur bæ forenſis & pragmaticæ.

Viſa eſt aliquando curia dignitati ſuæ aliquãtum deeſſe, aut ſui diſſimilis eſſe velle: ſed id, tẽporis fuit atque neceſſitatis, non iudicii, aut indolis degenerantis.

In Rep. rectè & commodè conſtituta, iuriſdictio ad certam rationis politicæ formam redigenda eſt, quàm fieri maximè poteſt. Sic tamen, vt locorum, temporum, perſonarum, cauſarum, qualitatum, quantitatúmque momenta euentorúmque expẽdenda ſint: & vt æquitas in ſententiis, ſalis in cibo rationem obtineat.

Siquis litium curriculi diſpendia commodè in compendia vertendi inuentor eſſe poſſit, dignum erit inuentũ quamobrem hecatomben (vt dicitur) quaſi votiuam Deo cõferet. Quod olim Pythagoras feciſſe Muſis dicitur, ob inuẽtum vnum geometricum, ſi Athenæo credimus.

Id iniquè in vita comparatum eſt, quòd homines litium fugitantes, & cũ homine improbo negotium hãbentes, ſalutem dicere foro nequeũt. Quippe qui ſi lites diuturnas, quas ſoluere nequeunt, abrumpere impetu animi inſtiterint, verſuram illico facere ſe intelligent, altiúſque in luto negotiorum hærere. Statim enim prædones multi, vt iniuriæ obuium atque ignauũ, certatim adorientur. Vnde fit, vt lis lite quaſi vmbone propulſanda ſit. Me miſerum: Itáne verò ſubductam nauem iterum deducere neceſſe eſt, iterúmque & ſæpius inuitum iiſdem iactari fluctibus, æſtibúſque forenſibus? iterum in harpyias forenſes incidere, labores hominum deuorantes.

Si in inchoãdis litibus in mentẽ veniret hominib' calculos hinc inde ponere, minus turbarũ eſſet in foro. Nã quoto cuique in exitu fori ea ratio conſtat, quam ingrediens iniit? Sed dantur vela dolori ob iniuriam orto, dantur exiſtimationi, ne ceſſiſſe videamur improbè laceſſenti. Tum aura quadam ſpei ſinus curſus forenſis implentur, fallacis ſæpenumero & decoctricis.

AEtas noſtra multarum rerum deſignatrix, ſexagenarios de põte deiecit curiæ comitiorum, noſtrámque γεροντίαν recoxit in adoleſcentiam.

Iniquũ eſt quod quidem vociferantur, ſacculos litium è manibus eorũ queribundè quidem, ſed nequicquam deſiderari, qui pro poteſtate ſuſceperunt inſpiciendos, impunéque rem abire à publica cenſura in hac ſpecie obaudiente aut conniuente. O mores. Olim, qui cauſas ſuas ad curiam detulerant, ſuarúmque fortunarum pignora apud acta depoſuerant, tam ſecuri ſuarum rerum erant, quàm quibus prædiis (vt dicitur) prædibúſque cautũ erat. Nunc ea eſt conditio eiuſmodi depoſitorum, vt in vtranque aurem dormire non debeant, quorum res periclitantur. Id quod teſtificari poſſumus.

In baſilica ſaltare, orcheſtra contentionis & diſcordiæ, quibuſdã iucundũ eſt, quibuſdam permoleſtũ. immo verò tranquillitatis cupidis mortis inſtar eſt in litium Mæandris cõſeneſcere, & nunc porrò, nunc retrò vela facere, à ripa nũc propè, nunc longiſſimè abeſſe. Sed danda ſunt vela, dum ſit flatus, & præſertim Fauonio ſpirante, dum à puppi vẽtus aſpirat. Eluctandæ manus interim turbæ

pragmaticorum,emũctricis aduenarum,& præſertim mucidorum, qui rerum forenſium tirocinium nondum fecerint.

Tam incerti ſunt euẽtus fori,vt interdũ è re ſubito nata conſiliũ in rei ſummam capiendũ ſit. Etſi enim primæ partes ſint in iudiciis iuris & formularũ, fors tamen & temeritas locum ſibi inter illa aliquando obrependo vendicant. Latiſſimè enim patet eorum humanis in rebus potentia.

Aduocati periti & conſulti,omnia legũ canonúmq; capita,omnia prudentũ reſponſa,iuráque formularũ,in numerato (vt creditur)habẽtes, meſſem opimã in agris controuerſis,ſine controuerſia faciunt, cũ eo quoque (o fœlicem vitæ conditionem)vt gratiam ineant ab iis qui ſe dominos eſſe perhibent.

Areſta curiarum ſæpenumero nõ ſunt,quod Arreſta vernacule dicta,vna litera addita, ſonant. Lora enim ſunt potius areſta, & habenæ ſine mora, id eſt, Lubricæ.

Frugi litigatores ſunt ſcitè & prudenter cauſis ſuis inſtantes,& quanti minimo fieri poteſt,& quàm frugaliſſimè in foro negotiãtes.Homo enim frugi(inquit Cicero in Tuſcul.)omnia rectè facit.

Iuſtitia eſt propriè quæ ad charitatem ciuilem omnia referẽda putat,ſuúmque tribuendum vnicuique.Qui igitur ad quæſtum præcipuè incumbunt, qui ambitioſa iuriſdictione gaudent, qui ineundæ à potentibus gratiæ,aut neceſſitudinibus iudicatu comparandis,non tam iuſtitiæ adminiſtri ſunt,quàm iuſtitiæ adumbratores.

Curiæ iudicium deprecari non licet, niſi erroris patrocinio: niſi errorẽ cauſemur iudicibus obrepſiſſe. Cum curia expoſtulare licet ſupplici erroris patrocinio.Ad diſquiſitionem eiuſdem curiæ denuo rem iudicatam referre licet obtentu erroris qui obrepſerit.

Cũ honoris præfatione iudiciũ curiæ refutare, vt erroris obreptione factũ.

Erroris venia curiæ iudicium refellere ſupplicabũdè,ſanctione regum permiſſum eſt.

Sub titulo erroris intercedẽtis,poſt curiæ areſtũ quæſtionem referre rei iam iudicatæ. vel, Ad diſquiſitionem reuocare litem areſto diremptam ſub erroris titulo.vel,Per ſpeciem erroris areſtum curiæ in conſilium rurſus mittere.

Ab areſto curiæ ad eandẽ ipſam ſuppliciter prouocare ius eſt legibus ac moribus, errorem prætendentem, vel errorem prouocationi obtendentem cum honoris ac bonæ veniæ præfatione.

Ab areſtis curiæ appellare nec principem nec aliam curiam, aut conſilium licet. bonam autem veniam honorémque præfantes, & ſupplicantium ſpecie, quæſtionem referre eiuſce rei ipſius, qua de re actum eſt, lege ac more licet, erroris & hallucinationis obtentu. Id quod ſi factum fuerit, ſeu in priorem ſententiam, ſeu in aliam itum fuerit, iam vltima manus ſummáque controuerſiæ impoſita eſt.

Sentẽtiæ ad libellam æquæ, iudicii ad perpendiculũ recti in iis cauſis in quibus ius ambigitur,eo rariora ſunt exempla hoc tempore,quo iuris interpretatione fines ſunt in dies ampliores, iccircoque incertiores & controuerſiores.

Præuaricatio in cauſidico ignominioſa, in litis inſpectore atque in enarra-

tore prope capitalis eſt.

Prouocationes cauſarum laborãtium & afflictarum remedia præſentiſſima, non tamen temere & immodice iis vtendum, ſed quaſi elleboro, viro quidem prudenti & exiſtimationis ſuæ ſtudioſo.

Plurimis litigantium Epimetheis eſſe cõtingit, ſed Prometheis paucis. Vt enim ſapere paucorum eſt, ſic multorum reſipiſcere.

Iuriſdictio nõ obnoxia, immo vero iuſtitiæ ſumma, cum in manibus collocata eſt auctoritate regia hominis inſolentis & inaudita confidentia Cyclopis, improbitate & verſutia Siſyphi: quónam modo fremere & indignari Aſtræam illam credimus, ideam Iuſtitiæ? At ætas noſtra eiuſmodi hominem tulit, & ſerò ægréque ac poſt multorũ vota ſuſtulit, poſtquam ſub Minois perſona, & verbis Rhadamanthi, iniuſtitiam quoquo locorum circuntulit.

Sunt potẽtes homines & gratia pollentes in aula, qui gloriæ ſibimetipſis ducunt, ab hominibus facinoroſis ac perditis, quos legibus eripuerunt, ciuicam (vt ita dicã) deferri aut deberi. Qui ſi miſericordiæ atque humanitati hoc tribuerunt, non magnopere reprehẽdendam eorum culpam arbitror. Sin ſibi ac neceſſitudini acceptum referri volunt, quis non improbum admiſſum eſſe dicat, leges ac iuſtitiam pœnis fraudaſſe ad exemplum pertinentibus? Quis denique non capitale, maleficis ſeruandis, nomina beneficiorum facere?

Mutuo plerũque ſcabere curiales exiſtimãtur. vnde cauſarũ diplomata trãſlatiua nata ſunt, quas Auocationes appellãt. Aiũt enim tõſores inter ſe raſitare.

Cum alia quædam in iudiciis, tum hoc inique in cauſis ciuilibus cõparatum eſt moribus noſtris, vt iudices veluti ſuperficiarii ſint, in alieno ſolo fundamẽtóque ædificantes, ſiquidem ſtatus cauſæ ſit inficialis, & teſtibus inquiſitum ſit. Iudicant enim eorum fide qui teſtes interrogarũt, homines plerũque (fac ſanè probos eſſe) iuris certe ignari lucripetæ, & capturarũ ſtudioſi, quæ pro numero teſtium chartarúmque maiores aut minores ſunt, cum interim cauſæ ius ſumant è pondere ſignificatúque verborum.

Nihil publice magis expetendum, quàm iuriſdictionis præſertim ſummæ & exemplaris, Argum cuſtodem eſſe, non vnum, ſed etiam alterum, eóſque peruigiles ac draconteis oculis, nequid ambitioni, nequid cupiditati, nequid auaritiæ, nequid odio, aut ſtudio in Iuſtitiam liceret, virginem ſuopte ingenio integram, & ad perpendiculum rectam. Eſſe & Ariſtarchos aiunt oportuiſſe actorum rerúmque iudicatarum in conſiliis, quæ poſticum non habent.

Araneoſa aiunt eſſe iudiciorum retia vinculáque, quibus præualentes & petulantes coerceri non poſſunt nec irretiri.

Quid nõ ars hiſtrionica deſignat? vidimùs homines quæſtuarios atque aſſentatores apertos, qui diu Diogenis & Crateris perſonas pertulerũt. Vidimus gratiæ & fauoris aucupes, qui Catonum æmuli videbantur. Vidimus Vatinios pro Ariſtidis ſedentes in conſiliis eiuſdem artis commendatione & ſuffragatu.

Si Nomophylacii noſtri præfecti & potentes, tãtum iuriſdictioni rectæ tribuendum eſſe ſibi perſuaſiſſent, quantum naturæ Lucretiani, & corporis blandimentis Epicurei (de æqualibus noſtris loquor) ſanctius multo & religioſius iuſtitiæ ſacra peragerentur in curiis & conſiliis non obnoxiis.

Φιλοδικία, inſaniæ ſpecies, albo nigróque veratro vix purgabilis, ſi quidem inueterarit.

Iuſtitia non viuis tantum atque ſuperſtitibus, ſed etiam mortuis & de medio ſublatis, vt Minos olim & Rhadamanthus, iura reddere debet, manibúſque parentare ſuppliciis ſontium.

Iuſtitia non in templo Martis opes ſuas, ſed in delubro pacis aſſeruat: arámque ſuam habet præcipuam aſylúmq; in tẽplo Iani clauſo. Pace fores obdo, nequa diſcedere poſſit, inquit Ouidius in perſona Iani.

Iuſtitia ius dicens ſine æquitate præclarũ facinus nullum edit. Ius enim ſine æquo & bono, Hercules eſt aut Pirithous ſine Theſeo. Quanquã iuſtitiæ Theſeus propriè dici poteſt affectus animi gaudens & dolens vicem publicã, prout res natæ ſunt commodæ aut incõmmodæ populo, motus animi æmulus charitatis publicæ, ſanciendæ reip. atque conſtituendæ deſiderio flagrãs. A Græcis ob id zelus dictus.

In cauſa iudicanda potẽtis atque inopis id facinus iniquitatis admiſſum eſt aliquando, quare plebs ſecedere in Auentinũ poſſet, tribunitiúmque auxilium contra iniuriam flagitare iudicialem.

Iuſtitiæ ſummæ reuerentiam militaris ordo ferè grauate ferre ſolet, & quaſi onus ceruicibus ſuis iniunctum excutere conatur identidem & fremebunde, niſi imperio ſeueritatis ſtrenue deterreatur. Quod iudiciorũ ordo præſes non ſatis animaduertere exiſtimatur.

Malum olim diſcordiæ miſſum vel πλεονεξίας potius Aſtræam terris exegit, vt ipſa exultantius in foris iudicialibus, quaſi orcheſtris ſuis, moueretur.

Litigare eſt ærumnas obire, ὑπὸ τῆς πλεονεξίας imperatas.

Auaritiam circunforaneam, id eſt Nationis pragmaticæ, ſic aurũ rapere quidam dixit, vt ignem naphtha rapit.

Iuſtitia olim acribus atque intẽtis oculis, aſpectu cõſtanti & inflexo à Chryſippo deſcripta eſt. At nũc oculis ſubhebetibus, aut certè limis eſſe videtur, & multa tranſmittentibus, ideóq; aſpectu aſpernabili. Ad cuius pictoris effigiem ſi nunc exigamus iuſtitiam, nuſquam gentium noſtrarũ inuenietur. Nam vbi eſt tandẽ illa ἀδιάφθορος, συνεστηκὸς ἔχουσα τὸ πρόσωπον, καὶ ἔντονον καὶ δεδορκὸς βλέπουσα; Vbi autẽ τοῖς μὲν δικαίοις θάρσος ἐμποιοῦσα, τοῖς δὲ ἀδίκοις φόβον; Certe oculis atque auribus obtorpuit huius temporis iuſtitia, ſi cum illa componatur.

More parum probabili id inualuiſſe videmus, vt qui iniuriam deprecantur, ius poſcere extra ordinem ac beneficii numero videantur. Imputantur enim, quæ muneribus debentur.

Multa in ſpeciem famámque iuriſdictionis rectæ & probabilis cõparata ſunt moribus, quæ reuera inania ſimulachra ſunt germanæ iuſtitiæ.

Multa antiqua iuriſdictionis ſummæ ſolennia ſenſim obſoleuerunt.

Interregnum iniri diuturnum principatus curiæ aut primi, aut ſecundi, aut ſequẽtium, neque ex vſu eſt Reipublicæ, neque è curiæ decoro: quod tamẽ ſæpe vidimus. Interregnum autem voco deſiderium, quod inſtar eſt interregni.

Aliud eſt conſiliarũ publici munere fungi in iudicandis rebus, aliud auxiliarii priuati.

In baſilica palatina nundinæ ſunt iudiciales: & tabernæ inſtitoriæ, ſunt plutei cognitorii, & ſtationes aduocatorum.

In loculis litigiariis ſumma cenſus litigatoris interdum condita eſt, omniáque vitæ ſubſidia: qui loculi ſi intercidant (quod frequentius eſt, quàm halcyonem videre) culpa & incuria litis ſequeſtris, litigatori & cauſa cadere, & facultatibus euerti cõtingit. At ob hãc pauperiẽ factã, nulla damni iniuria dati actio prodita eſt, quæ quidem ad recuperatores non irritam perſecutionem habeat.

Quibuſdam in rebus in iure ambiguis, & controuerſis inter iuris auctores, vnius claſſis placitum, aliis non eſt prærogatiuum. Adeo vnaquæque claſſis curiæ quippiam habet ſui, quod extra fines illius exemplum non ſtatuit. Alioqui Primanorũ decuriæ, id eſt Cameratæ & Laqueatæ, cæteræ decuriæ faſces auctoritatis ſummittere libẽtes ſolent: quam vt oracularem religioſe adeũt in rebus nouis aut perplexioribus, quæ ab antiquo more ius ſumunt.

Curia nonnunquam in cauſis cognoſcendis ab imperio ad cõſilium & ſuaſoriam diſceptationem quodammodo deſcendit, aut quaſi ad arbitrium quoddam honorarium: prius tamen hoc præſtruens, vt in auctoritate curiæ partes futuras ſe ſpondeant. Id fit certas ob cauſas, vt ſi inter parentẽ & liberos lis orta ſit, aut inter arcta neceſſitudine coniunctos, ne contentio gliſcens ignominioſa tandem ſit familiæ.

Dictatoria quondam curiæ imperia, ſenſim tranſlatitia facta ſunt ob ſeueritatis remiſſionem.

Sic eſt quibuſdam in foris iuriſdictio cõſtituta, præſertim põtificia, vt omne officium iudiciale & turba pragmatica, non ad lites dirimendas, minuendáſque diſcordias, ſed ad cauponandas controuerſias (vt priſco verbo loquar) inſtituta fuiſſe videantur. Ibi autem ære prolato ſe tueri iúſque ſuum, certius eſt & cõſultius ad iniuriam amoliendam, quàm iuris æquitatíſque præſidio. Auaritia enim & quæſtus ſordidi ſtudium, quam αἰσχροκέρδειαν Græci vocant, vbiuis propemodum gentium locorúmque graſſans, ſedibus ſuis expulit, id eſt, E iudiciis, germanam iuſtitiam, illius antiquæ affinem, quæ in cælum remigrauit vnde erat oriunda.

In foro hodie operoſiſſima eſt vita, & maxime ſatagẽs, quaſi diſcordiæ alũna & propinqua, & pacis parũ affinis. At Cato muricatos aditus fori eſſe optabat.

Gratiæ vbiuis potius, quàm in foro gratioſæ eſſe meditẽtur, niſi quatenus miſericordiæ comites erũt, & calamitatis vltimæ loco & tempore deprecatrices. Caueant autem iudices, ne legum ipſi adminiſtri, ſuam facere gratiam ſuſtineãt, quæ non hominis eſt, ſed æquitatis & clementiæ iuris. Alioquin gratiam inanem ineuntes ab hominibus, offenſam ſuam faciẽt in iudicio Dei. In rebus enim criminibúſque iudicandis iudices, non humanitus gratiam inite debẽt, ſed diuinitus, ſiquidem nomine ſuo digni ſunt.

Vt quiſque honoratiſſimo loco ſedet in curia, ita poſtremus ſententiam rogari plerunque ſolet, in cauſis quidem ordine iudicãdis, præter litium enarratorem, qui primus ſententiã dicit. Quod cõtra fiebat in Senatuſconſultis Romæ faciendis. Vnde Tranquillus in Claudio Cæſare, Atque ex eo nunquam nõ in Senatu nouiſſimus conſularium ſententiam dixit, ignominiæ cauſa poſt o-

mnes intettogatus. Id autem bene de rep. meritis honoris loco donabatut. Cic. in Vert.act.6.& vltima, Ob earũ rerũ laborem & ſolicitudinẽ fructus illos datos, antiquiorem in ſenatu ſententiæ dicendæ locum, togam prætextam, ſellam curulem, ius:imagines ad memoriã poſteritatémque prodendam. Vbi ius imaginum, fortaſſe legendum eſt. Cum autem extra ordinem Cõſcripti rogantur ſententias, hic ordo non ſeruatur, vt in cutiæ cõſultis & deliberationibus: ſicut & olim fiebat. Gel.lib.4. Aliàs primus rogabatur qui princeps in Senatu lectus fuerat: aliàs qui deſignati conſules etant. Quidam è cõſulibus ſtudio aut neceſſitudine aliqua adducti, quem iis viſum erat, honoris gratia extra ordinem primum ſententiam rogabant.

Auguſtus Cæſar (inquit Suetonius) ne periculũ memotiæ aditet, aut in ediſcendo tempus abſumeret, inſtituit orationes ſuas in Senatu, atque etiam ſententias deſcripto pronuntiare. Quem morem aliquãdo ante Auguſtum fuiſſe ex Cicerone intelligimus, qui in oratione pro Plancio ita inquit, Nihil autem me noui, nihil temporis cauſa dicere, nónne etiam illa teſtis eſt oratio, quæ eſt à me prima habita in Senatu? Et paulo inferius, Recitetúrq; oratio, quæ propter eius magnitudinem dicta de ſcripto eſt. Idem Suetonius, Sermones quoque cum ſingulis, atque eriam cum Liuia ſua grauiores, nonniſi in ſcriptis, & è libello habebat, ne plus minúſve loqueretur ex tempore. Hoc ſi maiores noſtri animaduertiſſent, nunquam (vt opinot) contra ius ſcriptum morem inſtituiſſent areſta curiæ memoriter pronuntiandi, quæ quidem ore Præſidũ pronuntiantur: in aliiſque rebus iactandam memoriam eſſe duxiſſent.

Sic eſt diſquiſitionis ratio in rebus iudicandis cõſtituta, vt tunc is, cuius auſpicia ſunt rei cuiuſque iudicandæ, vocem habeat ille quidem vnius tantũ calculi vicem præbẽtem: cæterum in ancipiti diſceptatione, & paulominus vtrinque adæquanri, auctoritatis ſuæ pondere, iudicii librã inclinet, vtro viſum eſt.

Non ius tantum reddendum de re controuerſa ambigentibus, ſed abſoluenda iuriſdictio, & ſacra (vt ita dicam) Iuſtitiæ peragenda. Hoc eſt, Lis omnino dirimenda, nec lis lite reſoluenda: quod ſæpenumero euenit.

Cato forum ſternendum muricibus cenſuerat, vt auctor eſt Plinius. Id ego eſſe puto, Pœnas ſancire calumnioſarum litiũ, & æſtimationes ſeueras ac cenſorias cõtrouerſiarum in multos annos extractarum. Contrà verò, Forum velis inumbrare, quod fecit Marcellus Octauiæ Auguſti ſororis filius, eſt Hominibus natura & moribus cõtrouerſis indulgere, quod iudicum plerique faciũt: improborúmque litigatorum ἢ φιλοδίκων τὰς δικοδυσίας καὶ φυγοδικίας intendere, per ſpeciem iutiſdictionis eremodicia non captantis, inauditóſque iudicantis magna cum religione. Id enim ferè excuſant quidam iudices benignitatis gratiam aucupantes apud improbos, ſibíque comparantes, diſpẽdio ius ſuum perſequentium, ſummáque cum moleſtia. Ad hoc inuitamentum in foro baſilicano negotiandi, accedit temporis conditio, & iuris prudentiæ ſinuoſa ratio, & pene labyrinthoſa, in qua eo vſque iam vita profecit ad inaurandum Iuſtitiæ vulgo dictæ diuerſorium late patẽs qua profanæ, qua ſacræ, vel ſacratæ potius, vt lites ſic hæreant patrimoniis atque ſacerdotiis, vt lapparum echini veſtibus hærere ſolent. Profecto Iuſtitia impleuit orbem inanis ac feſtiui nominis ſui

plauſu, ex quo Aſtræa in cælum emigrauit. Certè quidem hac ætate aures hominum Iuſtitiæ laudibus circunſonant, præſertim in iudicio, vnde tamen audit peſſime inter homines.

Non vna eadémque cauſarum amicitia, hominúmque eſſe debet in iudicio.

Multæ labes cauſarum iure germano & æquitate ſuperiorum, annis melioribus ignotæ fuerũt, quæ iuriſperitorum perdita ſubtilitate natæ, vſu inualuerunt, in conſiliáq; receptæ ſunt, non ſaluis tamen Iuſtitiæ ex bono & æquo ius dicentis, aut ambiguis admodum auſpiciis.

Ignis æternus Romæ à Veſtalibus ſumma vigilantia aſſeruabatur, vt pignus imperii. Iuſtitiæ autem ius dicentis genius ſummáque, in Frãcia manibus interdũ nõ ſatis exploratis creduntur, & verò nõnunquã parũ liquidis auſpiciis. Quod Palladium eſſe imperii noſtri non dubium eſt de cælo ſeruantibus.

Iuriſdictio admodum quæſtuaria, non tam Iuſtitiæ vice fungitur ius ſuũ vnicuique tribuẽdo, quàm cupiditatis œconomiæ, meſſem in alienis agris faciẽdo. Libentius igitur de ſe ſuáque familia in perſona publica, quàm de populo meretur. Hic tamen ſenſus longe latéq; in foris, in curiis, in cõſiliis, quaſi in mente Iuſtitiæ inſidet, in præcordiis multorum ſedet & placet.

Non cani cynomyia infeſtior atque odioſior, quàm homini literarum otiíque non inertis cupido, litiũ memoria, & velut veteris morbi admonitio identidem refricans.

Iudices Iuſtitiæ dati adminiſtri, id minime plerũque agere vidẽtur quod maxime in iudiciis agitur. Id eſt, Vt vnuſquiſque ſuarum rerum fructum pacatum habeat, & lites inter ciues minuãtur quàm fieri poteſt maxime, & primo quoque tempore. Vt mittam quod multi ita iuris dicendi cupidi ſunt, vt ſibi non minus, quàm priuatis, ius dicere gaudeant. Et fuit tempus, cum ab haſta tribunalium, iudicialíſque calculi, nemo ſubmoueretur, qui noſſet vti foro, aut ſtipulatoris nundinarii operam conducere.

Iuris iniuria non gentilis eſt, ſed iuri ſæpe agnata eſſe videtur, vt nunc ius eſt conſtitutum.

Fuit homo litiũ aliquãdo inſolẽs, quẽ cũ pacatæ vitæ, reíque familiaris mediocriter cõpoſitæ pœniteret, Peripareticæ ille quidẽ diſciplinæ in baſilica operã dare cõcupiuit: libẽnſque ac geſtiẽs fecit, vt iuri experiũdo rationes vitæ ſuæ cõpararet. Sed magna mercede litigandi tirociniũ ſe feciſſe ſerius paulo ſenſit. Id eſt, Conturbara iã ratione, atque ita perplexa, vt reſipiſcẽdi locus non eſſet.

Vſura falſi gaudii multos annos multi ad curiam prouocati, vtũtur, qui longo interuallo aduerſa areſta ſententiis ſuis ferunt, prouocatoribus cõtrà exultantibus & ſæpe inſultantibus. Non rariſſime enim euenit, vt cauſæ quæ æquis iniquíſque perinde probabiles videbantur etiam conſultis baſilicæ, atrum calculum auferãt, vnde nemo metuendũ putaſſet. Sed ſic eſt alea iuris experiũdi.

Qui de ſumma fortunarũ ambigunt, aut de parte multo maxima, tantiſper, id eſt, perdiu inter fœlices ac miſeros, liberos ac ſeruos ſtat' ambigui ſunt, obnoxie non modo iudices obſeruan res colentéſq;, quod ſeruitutis genus eſt, aut certe iniquæ libertatis & arbitrio imminutæ: ſed etiam aduocatos, cognitores,

pragmaticos , quod inſtar eſt ergaſtulariæ conditionis. Et ſic quoque fora vndas litigantium æſtuātes aſſidue hauriunt ac reuomunt. Adeo eſt hæc ætas cōtrouerſa, aut lites ſunt Sirenes hominum tranquillitatis intolerantium: & iudicia, Sirenum ſunt ſcopuli, patrimoniorúmque naufragia. Quin & è baſilica quoſdam victos & exhauſtos ſic abire videmus, vt Aiax apud Homerum è prælio diſcedir, ἐντροπαλιζόμενος, ὀλίγον γόνυ γουνὸς ἀμείβων.

Aduocaris quibuſdam iandiu exceſſit ætas è palæſtra forenſi, qui tamen baſilicam almam ſuam nutricem vltimum ſalutare ante diem fati nequeunt. Tam blanda eſt capturarum conſuetudo.

Litiū curriculum in curia plerunque vlrra quatuor aut quinque ſpatia porrigitur: & præclara eorum ſors eſſe putatur, qui ſeptimo circi baſilicani ſpatio confecto, id eſt poſt ærumnam ſeptennii exhauſtam, ad palmam peruenerunt. Græci δολιχοδρόμους appellant. Et huius tamen palmæ fructus non ſtatim plerunque, nec ſine pulueris tactu percipi ſolet.

Quot & quanras cōtrouerſias excitauir olim inter philoſophos dogma principiorum, finiúmque bonorum ac malorum, tot tantáſque, atque etiam longe plureis grandioreíſque interpretatio iuris, eadem multorum fortunatrix pluriúmque

Huic operi colophonem mors auctoris inuidit.

LYON